5109.

21. 7. 279

21 S. 7

Digitized by Google

Digitized by Google

HERMANNUS HUGO

SOCIETATIS JESU

DE

PRIMA SCRIBENDI ORIGINE

ET

UNIVERSA REI LITERARIÆ ANTIQUITATE,

CUI

NOTAS, OPUSCULUM DE SCRIBIS, APOLOGIAM PRO WÆCHTLERO, PRÆFATIONEM ET INDICES

ADJECIT

C. H. TROTZ, JCtus.

TRAJECTI AD RHENUM,
Apud HERMANNUM BESSELING,
MDCCXXXVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRIS

NOBILISSIMIS, AMPLISSIMIS,
DE REPUBLICA STUDIISQUE
OPTIME MERITIS

CORNELIO QUINT,

J C T O.

ET

JOAN. BREYER,

J C T O.

INCLYTÆ URBIS TRAJECTINÆ

CONSULIBUS,

CETERISQUE

FLORENTISSIMÆ EJUSDEM URBIS
NOBILISSIMIS ET AMPLISSIMIS

SENATORIBUS

ACADEMIÆ CURATORIBUS
GRAVISSIMIS.

S. P. D.

CHRISTIANUS HENRICUS TROTZ.

HUmile ac leve hoc opuſculum notasque meas, ex medio forſan petitas, Veſtræ Tutelæ & Patrocinio ſubjicere, auramque gratiæ Veſtræ hoc ſtudiorum meorum *γεύματι* captare, quibus nihil niſi recondita, ſplendida & excelſa conveniunt, oppido eſſet fallere & pudoris limites tranſilire, Patres conſcripti. Subſiſtite hinc quæſo paululum, antequam tabulam poſcatis meque præcipitis judicii reum condemnetis. In favoris Veſtri ſinu & in gremio florentiſſimæ Veſtræ Academiæ natus & innutritus hic partus, redit ad Auctores ſuos, quorum beneficio, indefeſſa cura & ardentiſſi-

tiſſimo rei literariæ juvandæ ſtudio ad hunc perfectionis gradum, præfiſcine dixerim, adſcendere illi contigit. Tam enim claros in hanc Veſtram Muſarum palæſtram Doctores induxiſtis, ut a finitimis oppidis ſtudia hinc petantur, urbsque Veſtra merito, altera quaſi Roma, *legum parens,* tutiſſimumque Muſarum fugientium domicilium dici mereatur. Quam juvat incidiſſe in ſeneſcentium literarum reductores illos ac reformatores Drakenburchium, Dukerum, Ottonem, & cujus molliter oſſa cubent, piæ memoriæ Eckium, qui me juvenem omniumque horarum ignotum advenam egregia ſua doctrina meliorem doctioremque fecerunt, ope & conſilio adfuerunt, non ſine grata recordatione mihi nominandi. Æquum eſt piumque, ſi quæ mihi ſtudiorum fiducia, illorum fontes & Auctores Vobis indicaſſe, Viri ampliſſimi,

ut conſtet, domi Veſtræ natas fuiſſe has ſtudiorum meorum ἀπαρχὰς & fructus quales quales. Juvabit etiam Veſtro examini hæc ſubmitrere, quorum ſub moderato & populari imperio duo jam luſtra & quod excedit, molliter peregi. Jam hoc ipſum pulcrum, hoc venerabile, hoc antiquum eſt, peritos in arte, domi foriſque claros deque re publica & literaria optime meritos Vos habere judices, Conſules, Senatores Mæcenates. Longum eſt recenſere, qua humanitate, quo candore & zelo languentes Muſas foveatis earumque cultores excipiatis, ſpatiumque deficeret, præcipua illa ſeculi ſui & futuri ornamenta, uberrimum Virorum clariſſimorum, quos Curia Veſtra produxit, proventum enarrare. Loquantur Annales Mansveltios, Somerios, Radelantios, Voetios, Veldhuſios aliosque, Senatus, Curiæ & civitatis Veſtræ decora, quæ tan-

tum

tum temporis a publicis iisque graviſſimis curis depoſuerunt, ut ipſis Muſis ſecretioribus vacarent, latiusque audita nomina in ſecula ire ſinerent. Nec ſterile & effœtum eſt ſeculum noſtrum, quin decora ingenia, cum antiquis comparanda, ſcriptisque pronum ad æternitatem iter ſibi parantia produxerit, quæ cum literato orbi diu innotuerint meoque præconio longe ſint majora, nominare verecundia prohibet. Vos ergo æquos rerum æſtimatores, Mæcenates, Patronos, quod libellus hic invenerit gaudeo, mihique jure gratulor. Vellem ita exaſciatus in lucem prodiret, ut calculum plauſumque Veſtrum mereatur, quem flagitare inverecundum erit: vereor enim ne ſtyli macies ipſaque tractatio, mediocriter forſan docta, judicium elegans terſumque Veſtrum reformidet. At volupe erit redire ad incunabula, audire elementa prima, quibus ducibus in-

certa lingua balbutientes infantes loqui olim variarumque gentium idiomata diſcere ſuſtinuimus. Et ſi arctiſſima veſtra tempora non ſinant perſcrutari ſingula, reputetis quæſo, & M. Fabium ſuos Inſtitutionum Oratoriarum libros Marcello Victorino dicaſſe, *quod erudiendo ejus nato non inutiles fore viderentur.* Si quæ ego ἐυκαίρως ἀκαίρως Auctori adjecerim, hoc Plinii junioris effato culpam meam deprecabor: *Ut pictores abſolutam faciem raro niſi in pejus effingunt, ita & ego ab hoc archetypo labor & decido.* Saltem hoc ab humanitate Vobis propria impetraturum me ſpero, ut libellum hunc juventuti Veſtræ natum benigne & libentes ſuſcipiatis, (& ſi Superis ita viſum fuerit, Veſtro ſub umbone in umbratili otio diutius τὰ ἴδια δίκαια καρποῦσθαι,) magis polita & limata, magis ſeria & patrocinio Veſtro digniora, brevi σὺν Θεῷ καὶ Μούσαις in ſi-

num

Digitized by Google

num favoris veſtri recipiatis, foveatis. Candida interim Vobis ſint fata, Viri ampliſſimi. Deum ſupplex veneror, ut patriæ rei publicæ & literariæ diu ſoſpites VOS ſervet & incolumes. Trajecti ad Rhenum pridie Calendas Martias MDCCXXXVIII.

Digitized by Google

APOLOGIA
PRO
CHR. WÆCHTLERO
CONTRA
Cl. JO. BARBEYRACCIUM.

Solent, qui aliorum ſcripta luci exponunt, in laudes excurrere Auctorum ſuorum, quorum virtutes ſæpe plus æquo extollunt, cum antiquis illos comparant, & ſi Diis placet, divorum numero, a quibus humanum omne alienum, adſcribunt. Rationes hujus rei paulo altius ſi repetas, amicitiam, deſiderium, honorem mortuis exhibendum, adulandi pruritum, partium ſtudium & placendi conſilium cauſantur. Et hinc accidit plerumque, ut inveniant obtrectatores vindicesve ſuos, qui quum alienas laudes æquo animo ferre haud poſſint, in tribunal ſuum Criticum provocant panegyriſtas, lapſu graviore ruere tentantes, quos illi in altum extulerunt. Neutrum mihi placet: Veneror autem ſtudia & qui præclara quædam moliuntur, æternitate dignos judico. Non minore vero laude, meo quidem judicio, cenſendi ſunt, qui Scripta veterum e tenebris protrahunt & bono publico in dias luminum auras exire ſinunt, quam qui ſplen-

didis

didis nugis litibusque de lana caprina, literato orbi graves terribileſque exiſtere ſatagunt. Facile hinc illis condono, ſi quid amplius de facultatibus & virtutibus Auctorum ſuorum, quam in illis eſt, ſenſerint, & conſtitiſſe illis rationem, unamque alteramve illarum quas ſupra tetigi, cauſarum, nihil ad me pertinentium, ante oculos habuiſſe, apud animum ſtatuo. Me quod attinet, cavi ſedulo, ne ultra merita eveherem Auctores meos, bene gnarus, faſtidire laudes, qui nihil laudabile egerunt unquam vel agere ſuſtinuerunt, ſuo vero merito cenſere quemlibet, qui altius ſapiunt nomenque eruditi vere merentur. His ad animum vocatis parce laudavi ſemper Meos, & niſi ſummo jure præconium mererent, rem ſuam ſibi habere & valere illos juſſi. Unicus Wæchtlerus transverſum me rapuit, effecitque ut aperte oſtenderem Eruditis, me ſtudio partium & aliis blandiendi cupiditate teneri. Actum de me meoque Wæchtlero erit, conclamatum eſt, de ſalute Græciæ dimicatur. Mirabile dictu, cujus fundo quadrupes mea nunquam intulit injuriam, is finium regundorum mecum poſtulare in animum induxit inque ſpongiam incumbere Wæchtlerum, ſatis pro imperio, quisquis eſt, jubet. At ſerio agam & ne locum dem ſuſpicioni jactantiæ & deſpectui, quaſi quem peto à nemine velim ignorari, minime celabo venerabile illud & ſacroſanctum nomen. Sic ſoleo amicos, & quos humaniore & modeſtiori hac indole præditos deprehendo, ut, ſi quem vivum mortuumve erroris arguere conſultum putent, non facile nomen ejus,

niſi

niſi in dedecus calumniandi ſtudio enuncient, ut famæ eorum aliquid detrahant & ſe aliis præferant, quos pares ferre non poſſunt. Sed viventes didicimus perituræ haud parcere chartæ, de mortuis vero nihil niſi bene: hi enim quum nullum habeant ſenſum, exſpectant defenſores vindicesque. Cum bona itaque tua venia quæro mi Cenſor: quid Tibi cum meis mortuis? Non placent Tibi Wæchtleriana. Parum refert, erunt poſt tua meaque fata, quibus & noſtra haud placebunt, quique Te judicem ſuſpectum, abominabuntur. Integrum Probabilium opus adgreſſum fuiſſe Noſtrum, fateor. Suum quemque habere judicium reponit Auguſto incorruptæ libertatis vindex Labeo. Eumdemque volverunt lapidem plurimi, quibus non adriſit violenta legum criſis. Et quis non, cui ſanum eſt ſinciput, videt, leges pro captu cujuslibet ſi liceret mutare, integras periodos ex illis eliminare, novasque illis infarcire, ſenſum affirmativum in negativum detorquere, Jurisprudentiam noſtram ex marmorea reddi lateritiam? At qui ipſius Imperatoris, Tribuniani omniumque Divorum noſtrorum toties ſollicitavit memoriam, ferat ne is, modeſta ſibi opponatur criſis, per quam veritas magis ſtabilitur & in apricum deducitur? Vellem modeſtius ſentirent, qui humanitatis ſtudia profitentur, ferrentque diſſenſum, *cum ex ingenio cujusque æſtimanda ſint, ut omnino par eſt, qui aliquid forte habent ambiguæ interpretationis*, utor verbis Cenſoris, ſuaque maſcule vel defenderent vel ſpongia delerent. Sed hic eſt communis ille nævus, & homine

mine liberali certe indignus, adverſarium, ut fecit noſter præpoſterus Cenſor, *imbellem* nominare & ad quævis obnunciata claſſicum canere. Tu vero, qui manibus Wæchtleri terram levem optare nolueris, cur quæſo non indicaſti abſurdam, immodeſtam & illiteratam Noſtri criſin? Age, ſi tantum valeas in arte noſtra, tantumque ſit Tibi otii, ut aliena cures, ſecundum regulas criticas à JCtis hactenus excultas, vel ſecundum piæ memoriæ Noodtii dictamen pro lubitu Notas ſingulas examina; cave vero & Noſtri regulas, quas ſibi ubivis præſcripſit, negligas, puta, textum, quantum ſinit ratio, genius linguæ, juris progreſſus, archetypum Florentinum & Baſilica, illibatum ſervare, nec ex aliorum ingenio metiri ſententias JCtorum, novasque illis adfingere opiniones, quæ vix in mentem illis venerunt. Diſcam ego lubens à Sene & artis perito, dummodo fiat candide, ut decet honeſtum, & ſine bile. Hoc ſcias autem velim, indignum me judicare reſponſione ulla, qui humanitatem exuit verborumque lenociniis, re & veritate vacuis, lectoris auram captare ſtudet. Libertatem etiam ſentiendi, animam ſtudiorum, quamque dextre alibi docuiſti, in re literaria ne obliviſcaris hortor. **Ego** vero in præſenti non agam cauſam Wæchtleri, quæ commodius alio loco tractanda erit, ſed famam meam tuebor modeſte contra Senem, fama clarum, quem ſtudium partium & aliis blandiendi cupiditas, (ipſius ſunt verba, quæ pace Cenſoris retorquere fas erit) transverſum egit. Citius etiam reſponſionem paraſſem, niſi cele-

celeberrimo Actorum Eruditorum Auctori, in quem pariter faba cuditur, partes meas humane & amice ſuſcipere lubuiſſet. Sed ne Cenſoris auctoritas, quam adfectat, & ſervile illud αὐτὸς ἔφα præjudicium mihi meisque adferret, nec adverſarius triumphum ante victoriam ſomniaret, ipſe hunc Præfationis meæ articulum pro virili defendere ſuſtinui. Principio quidem fingit Criticus noſter, ægerrime me tuliſſe, quod Cl. Noodtius integrum opus vindiciarum Wæchtlero non oppoſuerit. Quam belle hæc fingit Cenſor, qui paulo poſt me finxiſſe injuriam parum adcurate judicat, ipſius criminis reum me adcuſans, in quod ipſe inciderat infeliciter paulo ante ὁ πάνυ. Ubi hæc dixi? Nusquam quod ſcio, & fide mea ſpondeo, ne quidem in mentem meam veniſſe pulchrum alias argumentum tuum, ſi optimo Noodtio nocere placuiſſet. Aut enim agnovit ὁ μακαρίτης victum ſe eſſe, aut non; verum ſi prius, probe fecit quod ſiluerit, verum ſi poſterius, quod facilius credo, merito dubitaremus, cur pauca hæc repoſuerit adverſario. Jam fac conſequentiam, ingenuo ſuo in reliquis aut diffidit, aut ob alia utiliora noluit ad ſingula reſpondere. Et qui potuit *imbellem* Adverſarium, ut ſiniſtre cenſet Biographus noſter, judicare Noodtius, cui in paucis reſpondere non dedignabatur? Hæc & alia potuiſſem ad defenſionem Wæchtleri adlegare, niſi lateri parcere conſultius duxiſſem, & arbitrum me hos inter duumviros conſtituere omnino declinaſſem. Jure itaque redit ad Te infrunita & inverecunda tua oratio

tio

tio, mutatis hiſce mutandis: Mitto alia, non quidem à Noodtio, improbaturo, puto, ſi viveret, ſed à præpoſtero ejus defenſore in Noſtrum indigne dicta, quæ dicenti tantum probro eſſe poſſunt: & ab omni veri ſpecie abhorrent. Non enim verum eſt, quod ſcribis, ægerrime me tuliſſe, & ſic hac in fictione, quæ ſenem & virum gravem, cui ordinata & diſpoſita conveniunt, dedecet, pudoris limites tranſiliiſti omnes. His jungam aliud haud minus venuſtum & Critico noſtro dignum, de quo in anteceſſum admonendus eſt Eruditus Lector, & hoc veritati minime eſſe conſentaneum. Id me egiſſe poſt utriusque fata, ſcribit, ut longe ſupra Noodtium extollerem Wæchtlerum meum. At, pace Tua, ubi hæc dixi? Memini equidem *pag.* 38. *Præfationis meæ*, quum judicium Actorum Erud. recitarem, adjeciſſe de meo: *non imparem Cl. Noodtio in Jure adverſarium, inque cognitione Græcarum literarum aliisque eruditionis partibus ſine exceptione majorem.* At, *non imparem adverſarium in Jure*, cujus artem, quantum ſcio, Cl. Noodtius profitebatur, notare longe ſupra aliquem extollere, nondum didiceram, vellemque Venerabilis noſter Cenſor, hanc novæ Grammatices doctrinam, exemplis claſſicis, ut par eſt, confirmaſſet. Quod autem addiderim, aliis in partibus eruditionis & in Græca literatura majorem fuiſſe Noſtrum, nec ipſe Cl. Noodtius, honos ſit viri optimi manibus, diffiteretur, ſi viveret. Nec hoc pertinet ad artem, quam ille profitebatur & de qua inter utrumque quæſtio erat, & cui ante omnia, ipſo fatente Biographo

circa

circa finem excolendæ intentus fuit Cl. Noodtius, quemque, ut ipſe fatetur paulo ante, exiguam habuiſſe notitiam innumerorum librorum, quos alii legiſſe ſe gloriantur. Quid ſi ergo vel in his præſtitiſſet Noodtio, jurene meritoque majorem aliis in eruditionis partibus eum laudavi? At in Græca literatura præ aliis JCtis & inprimis præ Cl. Noodtio excelluiſſe Noſtrum nec ipſe Cenſor negare poterit, niſi obcœcatus amore literam ſcriptam totque ſpecimina ex Baſilicis deprompta perfricte negare auderet. Taceo cognitionem Noſtri in Hiſtoria Eccleſiaſtica & Jure Canonico aliisque Juribus ad ſtatum Imperii Germanici pertinentibus, quæ vix primis labiis deguſtare ſolent noſtrates. Legere dabitur in Actis Eruditorum qualis quantusque fuerit & æqui rerum æſtimatores, vel me tacente, ficulneas illas contradictiones ridebunt. Plura quoque, quæ famam pudoremque defuncti tueri poſſunt, ipſe Tom. II. Wæchtlerianorum, Deo volente, cum literato orbe communicabo. Audiviſtis, Patres Conſcripti, magnum crimen, ante hunc diem forſan Cenſori noſtro inauditum! parem in jure judicavi meum, quod ex animi ſententia ſcripſi, majorem in aliis. Hinc illa fundi mei calamitas. Provoco; gravis num fuerim Critici noſtri amico, judicet numeroſus ampliſſimusque Eruditorum Senatus. Procul a me fuit calumniandi & obtrectandi animus. Magni feci ſemper Noodtium; exoſculatus ſum doctrinam ejus, & cum ipſo Wæchtlero *pag.* 602. *Opuſcul.* virum ſummum priſcisque parem JCtum eum judicavi

dicavi candide & ſine fuco. Quid? prius ima me dehiſcat terra, ante pudor, quam te violem aut tua jura reſolvam. Omnia vero dicta ſcriptave Viri magni quaſi ex tripode dicta excipere, venenari & pro legis ſanctione habere, præter Juſtinianum hactenus impetravit nemo, nec ipſe tamen erubuit meliora edoctus vineta ſua cædere juſtamque illis correctionem addere. Nusquam etiam, quod ſcio, lex ſcripta eſt, diſſentientibus, gladium ultorem illis minitans, aut quæſtionibus illos ſubjiciens. Sane quum in ipſis dogmatibus ſacris ferre diſſentientes humane & ut decet viros bonos, JCtos, quotidie doceamus, cur quæſo iraſcimur & atra bile laceramus famam eorum, qui novis inventis noſtris, vix ultra milleſimum lapidem progreſſuris & intra anguſta paucarum regionum, ubi civile viget, ſpatia clauſis, ſua modeſte & amice opponunt? Plus autem quam ridiculum eſt modeſtiæ ſpeciem præ ſe ferre, literato orbi nova inventa proponere examinanda, immo artis peritos ad diſſentiendum faciles, ad dubia provocare, mox vero ab uno alterove ad incudem revocata, grandi ſupercilio & adunco naſo ſuſpendere verbisque ſale & pipere ſparſis tela adverſariorum retundere. Abſit, Cl. Noodtio hæc imputare animus mihi fuerit unquam; illum ego placidas inire ſedes, ducere Nectaris ſuccos & adſcribi quietis ordinibus patiar Deorum. Nec ille unquam mihi, nec Wæchtlero adverſario, ejusmodi intulit injuriam, qualem præpoſterus ejus biographus non erubuit in Wæchtlerum, me, & amicum meum, optimum Mencke-

nium immerentes effundere. Tecum itaque mihi res eſt, mi Cenſor, age, ſi lubet, cominus manus conſeramus. Sic ſolent Germani urges (liceat mihi, tuo exemplo fingere hæc) panſophiam adfectare, ex omnibus aliquid ſcire, forſan de toto nihil. Tuum, ergo hoc in paſſu majorem fuiſſe meo, ambabus largior. Scio ita philoſophari quosdam artis noſtræ clariſſimos. At, venia ſit verbis, feſtinantius juſto judicarunt vel cum diſtinctione res erit explicanda. Qui ubivis eſt, nusquam eſt, & plurimis intentus minor eſt ad ſingula ſenſus, immo hominis vita, fateor, vix ſufficit uni ſtudiorum parti excolendæ; unde prono fluit alveo præſtantiorem evaſurum, qui uni parti vacaverit, inque illa exponenda omnem poſuerit lapidem. Verum enim vero ſi ſororium ſtudiorum vinculum totque illuſtria exempla Ariſtonis, Servii Sulpitii, Labeonis, Trebatii, & ex hodiernis, ſummi Cujacii, Grotii, Conringii, Baylii, Leibnitii & aliorum cogitemus, in fumum abeat vereor hæc philoſophia. Utile ab inutili in quacumque diſciplina diſcernere, nugas & inanes ſubtilitates fugere, præjudicia auctoritatis mature deponere qui didicit; felix cui ingenium, diſcendi methodus concinna, ſubſidia ſtudiorum neceſſaria; in ſumma, cui de meliore luto finxit præcordia Titan: hujus inquam liberale ingenium ad formulam adſtringere, unaque chorda quotidie oberrare patiere? Noſti, Eraſmianum illud, ubi decem annos in Cicerone ſe triviſſe gloriabatur Monachus in *Colloq.* cui reponebat Echo ὄνε. Taceo, artes liberales, cognationis quaſi jure tam arcte

arcte copulari, ut ſine periculo & manifeſta ignorantiæ profeſſione avelli & diſſolvi invicem nulla ratione poſſint. Pone Juriſconſultum, quam ille jejunus, nudus & invenuſtus erit, ſi utriusque linguæ imperitum, hiſtoriarum, antiquitatum, philoſophiæ & modeſtæ criſeos rudem ſe profiteatur. Naturale à civili, æquum ab iniquo diſcernere, veras Juris rationes à falſis dijudicare, jurisque progreſſum adcuratius enodare, ſoli ſciunt, qui his artibus à prima lanugine operam dederunt. Delibatis vero his ſtudiis, ſi quid egregie præter ceteros in illis obſervaverit, idque ὡς ἐν παρόδῳ rei literariæ impertiverit, de termino moto, quaſi fines ſtudio tuo poſitos turbaſſet, tuum denormans agellum, cum eo ages? Redibit profecto ad Te jure poſtliminii, neque dedecus tibi, id unum agenti erit, poſt meſſem tuam, glandem legentem ſpicilegium adtuliſſe. Quid? ſi vir es, laudabis conatum, miraberis ingenium, lapſum eriges & vitia taxabis, non hominem; immo calcar addes currenti, ne pudorem tibi injiciat, ſi quando JCtum audiveris Modeſtini reſponſum emendantem, quem Græce ſcripſiſſe ignorabat, ipſe linguæ imperitus, quod contigiſſe in juventute mea memini. Ad antiquitates ablegabis ſtudioſos, ubi perceperis Artis noſtræ profeſſorem, cum à præclaro Grævio interrogaretur quid phraſis Pandectarum, *munus edere*, ſibi vellet, *donum dare*, ſignificare reſponderet. Quis unquam ſummo Cujacio, Duareno, Hotmanno, Pithœis & innumeris aliis vitio verterit, falcem ſuam Criticam in Antiquitatum veterumque Auctorum meſ-

ſem intuliſſe? Vides ſororium ſtudiorum vinculum, ipſeque, ſi bene noverim, illud probas. Didicimus omnes, niſi egregie fallor, à Germanis, qui quum à prima juventute procul à deliciis educati & labori adſueti Scythicas ferre pruinas didicerint, quid mirum, quod innumeros libros ſe legiſſe glorientur, ut calumniaris. Verum & egregia incrementa poſt renatas literas ſtudiis de ſuo adtuliſſe cogita, quæ ego minime glorior, ſed cautius ut diſcas mercari, moneo, ne numero plurali, quo uti tibi placuit, Germanos pro fungis habere videaris, qui Te criticum in ſuperlativo vel quaſi horrere deberent. Latent ſane omnibus in terrarum angulis ſub ruſtico ſæpe pallio, quos provocatos, armatos doctosque experieris. Sed redeamus in viam. *Res eousque proceſſit*, pergis, *ut Noſtrum quaſi reum peragere voluerint gravis injuriæ Adverſario ſuo illatæ. Scilicet indignum factu, adeo inviſum Wæchtleri nomen habuiſſe Noodtium, quod exprimere in ſcriptis ſuis dedignaretur.* Nusquam equidem, quod ſcio, gravis injuriæ reum feci Noodtium, ergo & in hoc mirifice fallitur Criticus noſter & contra jus & fas fingit injuriam gravem. Visne rationem? quoniam inviſum Wæchtleri nomen habuiſſe Noodtium dixerim, quod in ſcriptis ſuis dedignaretur. Luat ergo & hic Cenſor eamdem pœnam maledicentiæ, quam mihi ſtatuere placuit, puta, ut male audiat & ſtudio partium & blandiendi & cupiditate videatur teneri. Æquum hoc eſt & ſecundum legum præcepta vid. *l. unic. C. de famoſ. libell.*. Sed heri aut nudius tertius me ad jurisprudentiam

acceſ-

acceſſiſſe titulosque de injuriis ignorare putet, fiat argumentum quæſo: quicunque inviſum alicujus habet nomen, ille gravis injuriæ reus eſt. Atqui inviſum habuit Noodtius Wæchtleri nomen. Ergo Noodtius gravis injuriæ reus eſt. Quæ, qualis, quanta? En novæ Logices ſpecimen. Adeone videor Tibi ineptus, ut neſcirem falſum eſſe majorem & poſſe aliquem haberi inviſum, qui tamen nulla oneratur injuria. Ejusdem farinæ eſt & ſequens concluſio, quod ille gravis injuriæ reus ſit, qui alterius nomen in ſcriptis ſuis exprimere dedignatur. Humanitatis læſæ reum quod fecerim Tuum, ſcribendum erat, & ſic ne γρῦ quidem Tibi repoſuiſſem: hæc enim cogitabam, confirmatus ex illis quæ contra Virum Ampliſſimum ſcripſerat Vir clariſſimus, Jam quilibet optimus erit verborum ſuorum interpres. At pone, revera cogitaſſe, poſſetne defendi, contumeliam eſſe, omnemque contemptum injuriam eſſe verbalem, quum plurimis modis admitti injuriam, manifeſtum ſit? §. 1. *Inſtit. de Injur.* Verba autem: *quidam*, *homo* aliaque ſimilis commatis, an non contemptum ſpirant, quæ ſi non impari adverſario, Viro bono, humano, ſcriptisque claro, quæ innotuerant omnibus præter quam Cenſori, noſtro opponantur, exiſtimationem & verecundiam noſtram omnino lædere negas? Fateor lubens non inauditum eſſe crimen; nam longe gravioribus ſe invicem maculavit ſecta priorum temporum. Quam pulchra philoſophia! Et Phalaridis tauro probe aſſatos lentisque virgis decem per lictores venuſte maceratos fuiſſe homines apud ſeculum prius au-

divimus novimusque, hæc autem horrenda, qui ſalem habet melioraque probat, ſequetur unquam? Homines emollire debent literæ, & novitatis gratiam jam exuit illa ſtudiorum barbaries. At finxi contemtum, & vilipendi Wæchtlerum dixi, quod Cauſarum patronus eſſet & Doctor Juris, non Profeſſor. Hic latet anguis in herba. Vellem, cum grano ſalis verba accepiſſes, & attento oculo ſequentia legiſſes: nolim enim pudorem tuum gravare, quaſi ſtudio & data opera circumuenire Lectorem propoſueris. Sane deprehendiſſes ſtatim, me hanc objectionem contra malevolos Noodtii obtrectatores moviſſe, ne videretur nimium contemſiſſe adverſarios ſuos; addiſſes etiam mox reſponſionem meam, *candidior in hoc certe fuit Noodtius* & quæ ſequuntur. Eſto, & hæc ex animi ſententia me ſcripſiſſe, ſatisne cauſæ ad hoc conjecturandum de eo habui, qui & amicos & ſuperiores diſſentientes durius quam par erat, exceperat, Te ipſo fatente, *hominem fuiſſe & nolle Te factum.* Et hic tandem cogebaris ab adulandi cupiditate paululum deflectere, quod miror, quum paulo ante judex volueris videri ἀκριβὴς δικαστὴς, καὶ ἀδέκαστος, qui bona ſeculi ſcilicet! intelligeres Solus. Num condonare poſſint Tibi æqui judices, hæc & antecedentia conferentes, haudque ſibi conſtare Cenſorem deprehendentes, videas ipſe. Integrum tandem opus Probabilium adgreſſum fuiſſe noſtrum, ſeque judicem in illis conſtituiſſe ſtomacharis. Miror κυφολογίαν. Tune, mi Cenſor, æterna Grotii, Pufendorfii aliorumque opera pari animo, pari cenſura & profeſſa

feſſa opera adgreſſus fuiſti. Nemo hoc tulit ægre, contra gratias Tibi pro ſtudio & labore egerunt, laudes etiam cumulatim in te contulerunt. Liceat & mihi jam verbis Tuis utenti, quum tua ſententia Te condemnes, exclamare: ***at quæ malum, quæ prurigo, qualis adfectatio, integra tibi ſumere refutanda opera virorum cum quibus Tibi nihil fuit negotii!*** At hæc artis erat tot elegantiſſimis emendationibus dubia movere haud levia novisque inventis nova opponere. Tecum ſenſit dubio procul Wæchtlerus, ex ipſis Cl. Noodtii operibus ſatis intelligens, ***non leviter operam dediſſe***, verbis utar tuis, ***parandis ſubſidiis neceſſariis ad ſua excogitanda & firmanda***, & hinc adcuratiores promptioresque ad dubia reſolutiones ab humanitate Viri Cl. ſibi promittebat. Vides quam elumbia tua ſint argumenta, quæ riſui exponere, famæ tuæ niſi parceremus, in proclivi eſſet. Tu vero non peperciſti tot clarorum Germanorum, quos adlegavi in Præfatione, de meritis & eruditione noſtri, judicio; neque ab humanitate tua, ſolita Tibi, ut fama refert, impetrare potuiſti, quin me & Ampliſſ. Menkenium aliosque, *præpoſteros defenſores* vocares, & indigne dicta quæ dicentibus probro ſint, ſtudia partium, blandiendi cupiditatem, immo aperta mendacia frigide, indigne & inhumaniter imputares. Vide, quid agas, ne famæ tuæ multum detrahat lubricum linguæ. Et habere nos ſcias, quibus, ſi lubeat ex profeſſo te pugilem profiteri, ictus tuos poſſimus excipere & retundere. Perſuadeas Tibi velim, & nos famam noſtram, etſi publicis muneribus haud frui nobis contigerit, in umbratili otio, quo

utimur, vitam agentes, tueri & maſcule defendere in animum induxiſſe. Provocati & coacti κατὰ πόδα rejecimus Tua, nimium ne Tibi blandireris. Si vero perges ejusmodi quisquilias effundere non deerit nobis occaſio, ſi ita Tibi lubeat, magnis operibus inſcriptum nomen tuum mittere in ſecula. Tandem neque Te tuebitur ſenectus, quæ venerabilis eſt in homine, ſancta in viro docto & bono. Quid? & in noſtra civitate ſenectus eſt venerabilis, ſi ordinata, diſpoſita, placida agat doceatque; minime vero juvat hoc prætextu uti, (uti feciſti in controverſia illa cum Ampliſſ. Bynkershoekio excuſanda) ad emollienda inclementius & inhumanius dicta. Repueraſcere ſenes ex Plauto didicimus, maledicentiæ vero pœnis propter ſenectutem liberatos fuiſſe nusquam legimus. Vere dicit Julianus in *l.* 20. *D. de Fideicom. hered.* Κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῷ σωρῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην, *etſi alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliquid addiſcere;* & laudi ceſſit JCto Celſo patrem refutaſſe, *l.* 3. *D. de Cond. cauſ. dat. cauſ. non ſec.* Si quæ interim duriora, currente calamo, tibique parum grata hic emanaverint, cogita, duro nodo durum fuiſſe adhibendum cuneum. Culpam & ego conſueta Tibi & molli hac formula deprecabor lubens, nollem factum. Antequam vero longum valere Te jubeo, verbo moneo, neque me, neque Cl. Ottonem, Doctorem olim meum, cujus auctoritate uſus fui, ipſe Niellii libris deſtitutus, plagii inſimulaſſe Noodtium. Non eſt itaque

quod

quod adeo intemperanter & inpotenti animo laceres Virum Clariſſimum pro virili artem ſuam ut ornet laborante. Cum Niellio emendare non eſt ex illo ſuffurari, & laude dignus eſt qui multa legit aliosque, idem ſentientes, in apricum deducit. En reſponſionem ad Tua, quam exegit verecundia & pudor, quem mihi & amicis incutere adfectaſti. Vellem humanius molliusque ſcripſiſſes mihique veſtigia tua terere liceret, & exemplum placidi Senis ad imitandum mihi propoſuiſſes. Odi ejusmodi lites, & cane pejus & angue fugio, quas tantum abeſt ut literarias vocare liceat, ut potius calumniarum & injuriarum claſſi ſint adſcribendæ. Vitia demum taxare didici non homines, memor illius Plinii *lib. VIII. ep. 22. Atqui ego optimum & emendatiſſimum exiſtimo, qui ceteris ita ignoſcit, tamquam ipſe quotidie peccet; ita peccatis abſtinet, tamquam nemini ignoſcat. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles ſimus; exorabiles iſtis etiam, qui dare veniam, niſi ſibi, neſciunt.*

PRÆFATIO

AD

Eruditum Benevolumque

LECTOREM.

LOnga Præfatione, Lector humane, tua tempora morari, utilitatemque hujus operis, ſcopum Auctoris meumque latius exponere ſuperſedeo. Fugitivo enim Tibi oculo ſi elenchum & ſummaria capitum inſpicere lubuerit, abunde conſtabit, operam & oleum haud perdidiſſe Auctorem. Calculum etiam tuliſſe Eruditorum, tot laudes in eum paſſim liberali manu collatæ, frequentes allegationes & ipſa libelli raritas, pretium immane quantum illi ſtatuens, ſatis ſuperque teſtantur. Auctor itaque ſuaſorque fui Viro induſtrio H. Beſſelingio, opuſculum hoc raritate ſua Eruditorum commercio exemptum, recudi notulaſque hinc inde à peritis adjici curaret. Spondebam lubens ea, quæ perfunctorie & aliud agens libello adſcripſeram, cum editore communicare, ut ſi fieri poſſet, comtius ornatiusque in lucem prodiret. At librario aurem

aurem continuo de promiſſo vellicante, viriſque doctis & amicis ſtimulum cunctanti addentibus, ſero ad opus ipſe me adcinxi, eaque quæ parata habebam ſponte adnotavi, notulis tantum quibusdam Auctorem illuſtrare apud animum conſtituens. Hinc factum eſt, ut in prioribus capitibus raro inveneris in gurgite nantes; lecto vero & perlecto tractatu, amœnior materiarum proceſſus provocabat diligentiam ſtudiumque, quod ſi recte collocaverim, in lucro hoc deputa, ſin minus, juvenili ætati hæc ſcripta eſſe, neque totum me huic libello vacaſſe, cogita. Hoc vero me ſponſore credas velim, numeroſam librorum ſupellectilem in conſilium à me vocatam, cum ignariſſimis te dimiſſuram ſæpe ignarum eorum, quæ Auctor in compendio explicavit docte, ſolide & adcurate. Araſſe etiam plurimos vitulo Hugonis deprehendes, quos digito monſtrarier & dicier, *hic eſt*, cave a me exſpectes, cui Plinii illud *lib. VIII. epiſt.* 22. hæret animo: *quisquis ille, qualiscumque ſileatur: quem inſignire, exempli nonnihil; non inſignire, humanitatis plurimum refert.* Saltem ſi Reimanno in *Syſtemate hiſtor. liter. p.* 169. *ſequ.* credamus, Voſſius plagii literarii arguendus eſt, quaſi vix Artem ſuam Grammaticam ſine hujus libelli præſidio conſcripſiſſet, quod cum ſolida & ſumma Voſſii eruditio manifeſte refellat, recte temperat præceps hoc Reimanni judicium piæ memoriæ Gundlingius in *Hiſtoria literar.* poſt fata Viri illuſtris a Cl. J. E. Kappens lingua vernacula, publici juris facta *c. III.* §. 15. Sed transeant hæc. Notæ meæ paulo longiores & copioſio-

pioſiores in gratiam ſtudioſæ juventutis elaboratæ, hoc habent peculiare, ut rem paulo altius repetant, cauſas examinent, diſſenſum etiam ab Auctore aliisque prodant, recentioresque rem plenius explicantes exhibeant. Addidi paſſim & obſervationes juridicas, partim ut præſentem antiquitatis & hiſtoriæ literariæ antiquæ uſum indicarem, partim ut Juris ſtudioſos, res antiquas faſtidientes, & extra legum tabulas poſitas eſſe, ſiniſtre judicantes, manu ad fontes veræ non ſimulatæ eruditionis ducerem. Suaviter enim errant, qui compendiis formulisque vulgatiſſimis Juris cultores adligantes, antiquitates ruminari vetant ſatisque apud JCtos illas explicari gloriantur. Hoc hominum genus, præfiſcini dixerim, æquus haud amavit, efficiuntque ut in triſti ſtudiorum pallore vix unus & alter accipiat ſoliditatem doctrinæ. Hinc illi belli homines qui præter cantica Gaditana puellis ſuſurrare ſciunt nihil. Hinc illi deſertores & contemptores ſtudiorum, quibus præter compendia & brocardica quædam Juridica horrenda illa Gloſſatorum carmine nihil volupe nihil dulce. Hinc illæ promotiones per ſaltum, idoneorum hominum penuria & mediocriter doctorum turba. Inexhauſtus eſt antiquitatum Græcarum Romanarumque fons, nec ſufficit unus homo nec una ætas huic ſtudio. Singularis quoque ſingulorum eſt ſcopus & antiquos ſcrutandi ratio, alius verba & criticam ſpectantia, alter res & facta exponit, item alius mores & gentium jura & quæ plura: Paucis, idem antiquitates tractantibus accidit, quod Plinius *lib. II. epiſt. 5.* de conviviis refert

refert, *in ratione conviviorum*, dicens, *quamvis a pleriſque cibis ſinguli temperemus, totam tamen cœnam laudare ſolemus, nec ea, quæ ſtomachus noſter recuſat, adimunt gratiam iis, a quibus capiuntur.* Hinc & mihi vitio vertet nemo, horas a ſtudiis vacuas, his amœnitatibus & deliciis conſecraſſe: quam enim ſterilis & infecundus eſt jurisprudentiæ fundus, niſi his inſtrumentis inſtructus. Ætatem tuliſſent Bartoli & Baldi omnisque Gloſſatorum familia, ſi his adjumentis ſuffulta ad legum ſcientiam ſe adcinxiſſent. Punctum tulerunt omne Alciati, Cujacii, Duareni, Hotmanni & quivis alii, qui legum philoſophiam ſolidis his fundamentis innixam, ex lateritia marmoream reddiderunt. Quin & ipſe Juſtinianus Juris progreſſus ab origine cauſisque primis ubi repetierit, hanc ſtudii ſui rationem allegat, *nihil penitus ut antiquitatis ignoretur.* Et Plinius Ariſtonem, Pacis illud decus, laudans *lib. I. ep.* 26. *Quam peritus ille*, inquit, *& privati juris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum* ANTIQUITATIS *tenet.* Non eſt itaque quod criminentur, me, quantum ſinit ætatis & ſtudiorum ratio, his parergis, ſi fas ſit ita loqui, teneri. Specimen dediſſem hac in præfatione, ſingulorum capitum uſum & utilitatem in jurisprudentia indagando, ſubjectis his quæ de Scripturæ neceſſitate jura noſtra perhibent, niſi librarius ad finem properans editionem maturaret. Et niſi ad Marani opera curanda me revocarent Muſæ, in opuſculis à librario promiſſis, de *Jure chartarum* & de *Sacro encauſto* ad *L.* 14. *C. de Reſcriptis Principum* pro virili, hujus libelli

uſum

uſum demonſtrare anniſus fuiſſem. Saltem aliquatenus hæc patebunt exCommentario, *de Scribis*, quem ne ſine comite dimitteremHugonem,adjicere illi lubuit. Interim promiſſis ſtabo, Deo volente in futuris meis, quibus & adjungam ſupplementa & prætermiſſa in Hugonem, quæ nimium feſtinans prelum jam non capit. Errores partim mea partim typothetarum culpa admiſſos pro humanitate ſua corrigat, oro, humanus lector, labentem vero & ſpecie veri à via recta aberrantem modeſta & ſolida criſi, ut decet doctos, erigat, moneat, juvet: medium enim antiquitatis profundum permeanti operoſum erit ſcopulis hinc inde non adlidere inque portu navigare tuto. Denique nec pretio conductus lautoque ſtipendio invitatus, mercenarium operam ſpernere ab Ulpiano in *l.* 1. §. 4. *D. de Extr. crimin.* edoctus, ad ſcribendum me acceſſiſſe reputet, ſed animi cauſa, horas ſubſecivas ne fruſtra conſumerem,& ut juventuti prodeſſem,illud Senecæ ep. XX. animo volvens continuo. *Qui latitant & torpent, ſic in domo ſunt tanquam in conditivo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.* Ceterum oſores, obtrectatores & calumniatores & qui μονερῶς cum illis famam meam nuper indigne lacerarunt, longum valere jubeo. Utantur, fruantur ſua libidine, ſciantque me improbos illos conatus ridere meaque ſorte vivere contentum. Habeo equidem, quibus publice pudorem illis, niſi & hunc plane ejuraverint, injicere poſſim, ſed nolim mendacia refellere, bene gnarus, *eos qui violento adfecta odio-*

odioque ſemel correpti fuerint perquam eſſe difficile ſanare, ut Juſtinianus loquitur in *Nov.* 140. in fin. Digni ſunt certe, de quibus illud *Ephororum* in Clazomenios, ſellas eorum fuligine conſpergentes, apud Ælianum, *lib.* 11. *Var. hiſt.* c 15. per præconem publicaretur; τοῦτο δὴ τὸ θαυμαζόμενον· ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν, *Hoc mirandum: liceat Clazomeniis indecore facere.* De vita & ſcriptis Auctoris etſi ſedulo inquiſiverim, nihil novi & curioſi, præter ea, quæ a Philippo Alegambe in *Bibliotheca Scriptorum Societatis Jeſu* jam enarrata fuere, adferre licuit. Ex eo itaque hiſtoricam vitæ relationem cum erudito lectore communicare operæ pretium duxi. Ill. Gundlingius in *Hiſtor. Literaria* d. l. pag. 278. hoc tulit de eo judicium. *Er ſchrieb auch ſein Latein. Sein buch* de Militia veterum equeſtri *iſt wohl gemacht.* i.e. Scripſit eleganter Latine. Ejus liber de Milit. vel equeſtr. bene eſt elaboratus. Et mox hoc de libello judicans: *aus welchen man leicht ſehen kan, daſs er die materie wohl verſtanden. Ger. Voſſius würde ſeine Artem Grammaticam nicht geſchrieben haben, wenn er nicht dieſes Hugonis buch gehabt. Diſer Voſſius lobt ihn dahero auch, ſed raro eum adducit. Doch wil ich deſwegen den Voſſium nicht als einen Plagiarium anſehen, wie Hr.* Reimann *in ſeinem Syſtemate Hiſtor. Literar. gethan.* i. e. Ex quibus facile perſpicere datur, eum materiam probe intellexiſſe. Ger. Voſſius Artem ſuam Grammaticam ſine Hugonis hoc libello vix compoſuiſſet. Hinc laudat eum **Voſſius,** ſed raro adducit. Nolim interim Voſ-

Voſſium adcuſare plagii, quod fecit Reiman. in Syſtemate ſuo Hiſt. Liter. Et paulo poſt. *Da man übrigens, immer ſo viele Bucher, von neuem ediret, ſo waere zu wünſchen daſs auch der Hugo wieder aufgeleget würde*, & quæ plura, hoc eſt: Cum quotidie tot veterum Libri de novo prelo ſubjiciantur, optandum foret, ut Hugonis is libellus typis iterum mandaretur. Cl. Kappen. in *not*. d. §. 18. ſubject, hæc de libelli hujus raritate & pretio eminentiori adjecit, puta, in Auctione τοῦ μακαρίτου Gundlingii pro $3\frac{1}{2}$. imperialibus libellum hunc fuiſſe venditum. Tu vero Lector humane, utere fruere jam cimelio hoc auctiore & forſan nitidiore pro vili & levi pretio, vix illi comparando, quodque ſtultitiam domino exprobrare haud potuerit. Hiſtoricam vero vitæ ejus relationem hanc accipe, ex Philippo Allegambe in *Bibliothec. Scriptorum Societ Jeſu. pag.* 180.

HERMANNUS HUGO, natione Belga, patria Bruxellenſis, editus in lucem anno MDLXXXVIII. Societatis Tirocinium Tornaci intravit anno MDCV. vivido ingenio, canendi & ſcribendi arte ac laude præſtans Humanioribus Litteris eximiam adjunxit Philoſophiæ ac Theologiæ peritiam. Flandrica, Italica, Hiſpanica, Germanica, Gallica Lingua velut materna utebatur. Antverpiæ Litteras politiores docuit, & doctiſſimos diſcipulos ad litterariam palmam inſtruxit, qui tanti ſui Magiſtri ductu

Famam Poſthumam Præſulum Antverpienſium: item

Litteras Iaponicas anni MDCVI. *& Chinenſes duorum*

rum ſubſequentium, ſui profectus ſpecimen, dederunt in lucem typis Plantinianis. Septem annos Bruxellæ Scholis præfuit; & Latinis B. Mariæ Virginis Sodalibus, viris primariis, quorum habebat curam, pie ac docte, magna Latinæ facundiæ gloria dixit. In Principum Virorum gratiam ultro adſcitus eſt. Illum Dux Arſchotanus in Hiſpaniam comitem & Confeſſarium ſecum abduxit. Cardinalis de la Cueva ad iter Romanum adoptaverat, niſi itineris conſilium fuiſſet variatum. Marchio Spinula, fulmen illud belli, diu illum habuit ſuis Confeſſionibus præfectum; quo tempore Noſtris quoque, qui Regiis in caſtris verſantur, præfuit, ſumma apud Optimates auctoritate, & caritate apud Noſtros, quibus exemplo magis imperabat, quam verbo, primus in laboribus ipſe, primus in periculis. Cum maxima gereret, & plurima ſcriberet, tamen uſque adeo totum ſe ac integrum heroicis & ingenioſis corporis & animi mortificationibus & caſtigationibus, ſpiritualibus item & aſſiduis tenerrimæ ac delicatiſſimæ devotionis exercitiis dedit ac conſecravit, ut revera præſtitiſſe videatur, quod in charta, privatæ & quotidianæ pietatis directoria à ſe ſcriptum reliquit in hæc verba: *Quotidie in colloquio Meditationis proponas te victurum ea ſpiritus novitate, qua fuiſti in Novitiatu.* Voto etiam nuncupato ſemet Deo obligaverat, ita ſe velle caritatem exercere in proximum ut nulli ſubtraheret, ſeu domeſtico, ſeu externo, officia, quæ ipſe egenti quacumque in re præſtare poſſet. Vitæ omnibus virtutum numeris

abſolutæ ſcenam ultimam ſane lugubrem peregit. Nam cum Regiis copiis per Iſulam flumen in Velaviam ingreſſis, mox adverſa omnia eveniſſent, & cum inedia morbiſque noſtris militibus ac Ducibus luctandum eſſet, P. Hermannus egregium nactus eſt campum, caritatem vitamque impendendi. Ipſe ſummis æque & infimis, ſeu in corpore, ſeu in anima juvandis ſemper promptus, ſemper aſſiduus, ſemper integer auxilia conferebat. Cum Principi Chimacenſi, cui erat à Confeſſionibus, contagioſo morbo animam exhalanti adſtitiſſet, totum deinde manipularibus militibus abundans noſocomium Bocholtianum unus curandum ſuſcepit. Hic eum contagioſa febris invaſit: nec tamen animo concidit: egredi e loco illo, quod ſtadium erat caritatis, ante noluit, quam inter Noſtrorum manus & gemitus exportaretur. Ergo ſumpto Euchariſtiæ Viatico, Rhenobercam curru avectus eſt, ibique in Monaſterio S. Bernardi animam Conditori reddidit, die x. Septembris, anno Scriptoribus Belgis fatali MDC. XXIX. ætatis ſuæ XLI. Funus illi magna militum comploratione ductum eſt ad Ædem Sacram Monialium S. Auguſtini, ibique corpus conditum eſt. Scripſit Hermannus:

De prima ſcribendi origine, & univerſæ rei litterariæ antiquitate. Antverpiæ typis Plantinianis Moreti MDCXVII. in 8.

De vera fide capeſſenda, contra Balthaſarem Meiſnerum Lutheranum. & Henricum Braudium Calviniſtam, *pro Conſultatione Leonardi Leſſii;* ad Neo-Evangelicam Synodum Dordracenam, *Lib.*

Apo-

Apologeticos II. Ibidem MDCXX. in 8.

Pia Deſideria, Emblematis, Elegiis, & Affectibus Sanctorum Patrum illuſtrata. Antverpiæ apud Henricum Aertſenium MDCXXIV. in 8. & alibi minore forma. Sunt vero illa jam & Flandrice & Gallice tranſlata.

Obſidionem Bredanam ductu Ambroſii Spinulæ perfectam. Antverpiæ typis Moreti & Meurſii MDCXXVI. & rurſum MDCXXIX. in fol. *cum figuris æneis.* Ea Hiſpanice, Gallice, Anglice verſa eſt.

De Militia Equeſtri, antiqua & nova, lib. V. typis Plantinianis Moreti MDCXXX. in fol. *cum figuris æneis.*

Vertit præterea Hugo Latine ex Italico:

Vitam P. Caroli Spinulæ, pro Chriſtiana religione in Japonia mortui: &

Vitam Joannis Berchmanni Flandro-Belgæ, utriuſque Religioſi Societatis Jeſu. Utramque typis Plantinianis Moreti MDCXXX. in 8.

Adornaverat quoque, niſi mors occupaſſet,

Hiſtoriam Bruxellæ; patriæ ſuæ: &

Tomos III. *contra Atheos.*

GUL. OTT. REITZII, JCti
SOMNIUM,

Ad Virum Eruditiſſimum, Conſultiſſimum

C. H. TROTZIUM,

Quum novam *Hugonis de Prima Scribendi Origine* editionem obſervationibus ſuis auctam adornaret,

Carmine Heroico enarratum Rotterodami menſe Octobri 1736.

Ει αρα ἡδιστον, νομικωτατε Τροτζιε, ὑπνον
Λης ακροασασθαι, και σοι σχολη εστιν ακυσαι
Λεξω, ὡς κεινη σοι νυκτι συνηγορεεσκον,
Ἡ μοι εην πρωτη λιπαρῳ ενι Ροττεροδαμῳ,
Ὁττε νεα τιμη παρα ὑμετεροιο Λυκειου
Κοσμηθεις, νομιμοστε διδασκαλος αναγορευθεις
Ἡκον αναστρεψας οικονδ'. Αταρ αρξομεθ' ὑπνου.
Ες τινα μοι εδοκουν γνωστων αφικεσθαι ὁμιλον,
Ὁιπερ εμοι ταυτης [ὁιον μεν εοικε γενεσθαι]
Της τιμης συνεχαιρον, ιδ', ει τινα καινα φεροιμι,
Πραγματ' ανηρωτων. Τοτ' εγωγ' αλλους μετα μυθους
Ειπον· εμοιγε φιλος, και πασι δε γνωριμος ὑμιν
Τροτζιος [ὁσκε γραφαις πολλαις τε και ευ μαλα καλαις
Ωφελιμων ηυξησε βιβλων παιδευτον αριθμον]
Ἐκδοσιν Ὑγωνος περι πρωτης τυ γραφεν ἀρχης
Καινην τικτει, ἑαις μελετησεσιν αυξηθεισαν.
Αλλα παρων τις ανηρ χλευαστης, ηθεα Μωμος,
Θερσιτης μορφην, νομικῳ δε τι ανδρι, εειπεν,
[Ὁς τοσα εκδωσειν, τοσαυτα δε βιβλια αυχει]

Και

Και τοις γραμματικοις εστιν τοις παιδας αγουσι;
Ληρει γαρ Φλυαρει θ' Ὑγων συν Γραμματικοισιν.
Αυταρ εγω [καλην λελαχως ευκτην τε αφορμην
Του διαλεξασθαι περι σου Φιλε, και περι λωστου
Πραγματος, ηδε μαλιστα διοττι και ευχομαι αυτος
Γραμματικων νομικων ἑις εμμεναι] αυτικα ειπον·
Ειτε συ εν σπουδῃ, ητ' ειρηκας ταδε παιζων;
Σπουδῃ, ἰσθ' ὁτ' εγω σε καλεσσομαι ες τον αγωνα
Αντι κακηγοριας ταυτης. Απεκρινατο δ' ὁυτος·
Τουτο μεν εν σπουδῃ ελεγον· αλλ' ου συνιημι,
Τιπτε κακηγοριας δυναμαι εγω εγκαλεεσθαι.
Τον δ' απαμειβομενος προσεφην τουτοισιν επεσσιν·
Ου μονον Ὑγωνα γραψαντα βιβλον μαλ' αριστην,
Αλλα και ὑβριζεις τον Τροτζιον εκδιδοοντα·
Ανερε, ὁι σου μεν παρα πολλα σοφωτεροι εστον,
Παιδειαστε ὑπερ πλειστους τετυχηκοτες ακρας.
Ὑβριος αρτι δικην σοι γραψω· και δυ' εσονται
Τουδε λογου κεφαλαι· προτερα μεν, ὁτι κατεφησας
Ληρειν και Φλυαρειν συν γραμματικοις Ὑγωνα·
Δευτερα ειτ' εσται κεφαλη, ὁτι Τροτζιον ειπας
Τοιουτοις ληροις το τεχνης νομικης μεγαλειον.
Γαι σεμνον. μαλα σφοδρ' αισχυνεμεν ηδε μιαινειν.
Αραγε υμμε κριτας αποδεικνυμι, Φιλτατοι ανδρες,
Ὡστε νομοντε τροπονθ' ἡμων εριδι προοριζειν.
Ὁι δ' ὡς αλληλοισι συνωμιληκοτες εσσαν,
Αμμι διαλεξασθ', ου μακρολογειν δε κελονται,
Αλλα μονας τουτου κορυφας ζητηματος ειπειν.
Και τοτε μοι ὁυτως ρεεν αυδη. Τιπτε συ ληρους
Θειον του γραφεειν τα νοηματα δωρον εειπες;
Ει συ καταφρονεεις τεχνης, ἡ γραμμασι παυροις

Μυ-

Μυριαδας φθογγων εικαζεμεν οιδ' αναριθμους;
Νη Δια, των Σκυθεων, Ινδωντ' αγριωτατα εθνη.
Εις σε αποσκωψει· ἱνα μη λεξαι δεον ειη,
Ὁττι θεον ταυτης της τεχνης οἱγε παλαιοι,
Δηλονοθ' Ἑρμειαν, ἑυρητορα ἱςορεουσιν.
Ουχ ἡμας ποιει απεισι φιλοισιν ὁμιλειν,
Τους δε βροτων εσθλους ταγε γραμματα αθανατιζει;
Παυρα μεν ενδοξων και πως ασαφη, περι ανδρων
Ἱςοριων τε παλαι γεγονυιων γνοιμεν, εαν μη
Ὁι προγονοι γε γραφειν, ἡμεις δε τα γραμματα αυθις
Ιδμεν αναγνωναι; Προς ταυτ' απεκρινατο τηνος·
Της ρα γραφης οφελος καγω συμφημι ἑκοντι.
Αλλα τι μοι μελεται, αγνοειν η ιδμεναι, ὁσσα
Η ποσα ὁι προγονοι παλαι εσχον γραμματα, ηκεν
Ὁισι χαρακτηρσιν κεχρηνται, η τισιν ὁπλοις,
Η ποιοις σκευεσσιν, ιδ' εν τινι εγραφον ὑλη;
Ὡς εφατ'. Αυταρ εγω απαμειβομενος ταδ' εφησα·
Πολλας τ' αρχαιων ρησεις, και παιγνια συχνα
Εκτος επιςημης ταυτης ου δητα συνειμεν.
Ουτ' αναγιγνωσκειν δυναμεσθ' ἐπιγραμματα, εξ ὡν
Πραγμασι τοισι παλαι μεγα φως ἐπιλαμπεται. ειπερ
Αμμι μελει γραφεας προτερους, καὶ δωδεκαδελτου
Ρωμαιοιο νομους συνιδειν τε και ἑρμηνευειν.
Αλλατε, κεινος εφη, περι ςοιχειωνγε κεραιας
Φροντιζειν μουνως, και αει εν τοισι πλανασθαι,
Ειτε και εντευθεν μαντευεσθαι, τι γενοιτο,
Ηλιθιων ανδρων μαλα μωρον οἰομαι εργον.
Ἑσσουσθαι σε νοεις, ὁυτως μεν απηνταον αυτω·
Καν ουπω συμφης, αλλ' αυτοκατακριτος εσσι·
Ὁι μεν Ιουδαιοι, ηδ' ἁιρετικων τινες, ηδ' οἱ

Μα-

Μωροσοφοι τουτοις παιζοιντο. Τι τουτο πρòς ἡμας;
Ει τυγε μη δειξαιο σαφως τοιαυτα ποιουντας
Η παραληρουντας τον Τροτζιον ηδε Ὑγωνα.
Αλλ᾽ ὡρα εστι σου εγκλημα το δευτερον ελθειν.
Ειπε δε μοι, ουκ οισθ᾽ ὁτι ἐν μεν γραμμα μεγιστας
Πολλακι ζητησεις και δυσχεριας παρεχηται
Ητ᾽ εν ξυνθηκαις, ητ᾽ εν νεκροιο πλακεσσι;
Ταυτην ουν συ θελεις νομικου απο ανερος ειναι
Γνωσιν; αταρ νομικων ανδρων ὁσσοι περ αριστοι
Εκλυον, ειτε παλαι ειθ᾽ ἀιμερον, αντιλεγουσιν.
Ὁιγε Γοθοφρηδοι, Γεντειλεις θ᾽, ὁιγε Φαβροιτε,
Και συν Ραιβαρδῳ, Κουακιος ηδε Κυναιος,
Και Τιρακουελλος, Βρισσωνιος, Αλκιατοςτε,
Και Ριτ ερρυσιος, Γειφανιος ηδε Δονελλος,
Και μετα Βουδαιου, Σχυλτιγγιος, Ὀττο-τε-μαννος·
Ὁις ετι ζωοντας συναριθμησαιμι δικαιως
Βιγκερρουκιαδην, Ἑινέκκιον, Ουατεροντε.
Ὁι περι γραμματικων και Φιλολογων μελεταων
Πολλ᾽ εσπουδακοτες, αμεληθειση μεχρις αυτων
Τεχνῃ τῃ νομικῃ δοξαν τ᾽ αυγην τε μεγιστην
Εισηγον ἀμα τε σφιν αενναον ουνομα θηκαν.
Τοισιν οπηδευων μεγαλοις. ενι βημασιν, αινης
Τροτζιος αϊδιου και Φημης αξιος εστι.
Την δε συνηγοριαν ὑπεναντιος ἡμος ακουσας,
Ηδ᾽ ὑπο αισχυνης δεδαμασμενος, ουδε γρυ ἑυρων
Μοι αποκρινασθαι, τουτι μονον ειπεν απελθων.
Πραγματα μ᾽ αλλα καλει. χαιρῳ δε σ᾽ αμειψομαι αλλῳ.
Ὁι δε Φιλοι ἑτεροι ξεινου τοσσουτον αηδους
Κουφισθεντες, εμοι μεγαλην χαριν εσχον ἁπαντες.
Ασβεστῳ τε γελωτι ὁλος καγχλαζεν ὁμιλος,
Ὡστε μ᾽ εγερθηναι, δεσμων θ᾽ ὑπνοιο λυθηναι.

AD

A D

E U M D E M.

Doctrinæ primos, Lector, cognoſcere fontes
Si cupias, iſthæc aurea ſcripta lege:
Quo leviora putas, tanto graviora videbis,
Materie titulos exſuperante ſuos.
Ne dubites tribuenda cui ſit gratia major,
Trotzius Hugonem vincit ubique ſuum.
Si maneant meritis inſignia praemia magnis,
Mox veniet lucro conſociatus honor.

J. FRED. REITZIUS.

AD

Digitized by Google

AD
R. P. CAROLUM SCRIBANI
Praepoſitum Provincialem SOCIETATIS JESU *in Provincia Flandro-Belgica.*

Cum Antverpiae politiores literas docerem, Reverende Pater, non ſemel cum exemplis tum verbis me es adhortatus, uti ſedulo me in ea ſtudia abderem, ſimulque incumberem in ſcriptionem argumenti alicuius, quod poſteritati aliquando commendari mereretur. Ego dicto audiens, circumſpicere cœpi quam

ad rem praecipue me darem, quando tot iam de re fere qualibet extruſi esſent libri, ne vel actum agerem, vel minus etiam agerem quam eſſet actum, Igitur cum inter legendum, uti fieri amat, adnotarem frequenter, literarum ſcriptioniſque, veluti per tranſennam, mentionem incidere; meminiſſemque nihil eſſe hucuſque ea de re accurate abſoluteque perſcriptum: & vero etiam interiiſſe omnia, quæ plurima de Scriptura ſcripſiſſe Nigidium, ſcripſit Gellius: adieci ſcilicet animum ad hoc unum, ut rem obſcuram, nec parvam extraherem in lucem. Coepi primum magno impetu excutere & veſtigare multa quae huc facere putabam: ſed quod pleraque eſſent a Scriptoribus praeterita, a paucis vero etiam contacta, tantae mihi undequaque objectae ſunt tenebrae, ut deſperarem me eſſe exitum aliquem reperturum. Subinde tamen abiectum animum collegi, & Fabij Cunctatoris pa-

tien-

tientia rem tentandam eſſe duxi, donec longa multaque lectione aſſequerer, quod brevi tempore aut paucorum librorum volutatione videbam perfici non poſſe. Ergo inter ſtudia aliaſque exercitationes ludibundus veluti conjeci in chartas quaſdam liturarias quidquid de ſcriptione aut literis veniret in manus; et en res excrevit in librum, eo fere intervallo quo Antverpiae te Rectore Poëſin et Rhetoricam ſum profeſſus.

Non nemo forte exiſtimabit tot bonas horas a me male eſſe collocatas in rem tam exilem et Grammaticam: at ego ſemper exiſtimavi neminem ita eſſe iudicaturum qui vel paucas libri hujus pagellas vel etiam titulum recte aeſtimabit. Non enim de literis tantum ſcribo (qui fuiſſet unius alteriuſve horae labor) ſed de iis omnibus quae attinent ad totius *Literariae rei Antiquitatem;* quae non Grammatica, ſed Philologica eſt tractatio; literae vero minima ſunt hujus

 libri

libri pars: de quibus tamen ſolis ſi ſcripſiſſem, defenderem me Corvini Meſſallæ exemplo, qui librum totum de litera S conſcripſit; Paſſeratii, qui opuſculum de cognatione literarum; Probi, Magnonis, & a Porta, qui libros magnos de Notis; Trithemii, qui volumen de Polygraphia: Nicanoris, Diomedis, & viri ampliſſimi Erycii Puteani, qui libellos de Interpunctione; Manutii, aliorumque, qui de Orthographia. *Neque enim*, ut Quintilianus ait lib I c. VII. *obſtant hae diſciplinae per illas euntibus, ſed circa illas haerentibus.* Quamquam ut a ronchis illis & naſis omnino tutus ſim, in ſinum tuum, R^de^ Pater, conjicio hunc libellum meum. Ecquis enim mihi ſuccenſere audeat, paucula de Scriptione a me ſcripta eſſe ad SCRIBANVM? Hoc ſolo nomine vindicatus videor, etiamſi multis praeterea nominibus haſce meas primitias debeo R^æ^ V^æ^. Conſule igitur aequi boni,
R^de^

R^de^ Pater, hoc quantulumcumque affectus & obſervantiae pignus tuo inſtinctu cœptum & affectum; diuque Provinciae tuae Flandro-Belgicae quam gerendam adminiſtrandamque accepiſti, vive incolumis. ita voveo. Bruxellae, Kalendis Junii, M. DC. XVI.

R. V.

Servus in Chriſto

Hermannus Hugo.

ERYCII PUTEANI

IN

R.P. HERMANNI HUGONIS

doctiſſimum

DE ORIGINE LITTERARUM

Commentarium

CARMEN.

HUGO, *delicium piae Camoenae,*
Nectar deliciumque LITTERARUM,
Qui fontem, laticemque LITTERARUM
A primo liquidum recludis aevo:
Hoc tu nunc latice, atque fonte, magnum
Priſcorum mare colligis Librorum,
Novorum mare colligis Librorum;
Et pulchri pretium obtines laboris,
Laboris pretium perenne nomen:
Fructum nos capimus tui laboris.
Namque ſcire datur tuo labore,
Quis doctos apices, notasque primus
Signavit, tacita loquens litura:
Primus quis calamos fidit tenellos,
Et chartae niveum inquinavit aequor,
Chartae virgineum inquinavit aequor:

Quis loligine ſcripſit, & nigella
Sparſit ſemina, ſigna LITTERARUM.
Atque ſcire datur tuo labore,
Quis lignum, lapideſque, quis metalla,
Docto quis graphio lutum exaravit:
Quis ceram docuit loqui ſubactam
Stili cuſpide, ſpongiamque mellis,
Sed preſſam, domitamque, mortuamque,
Incluſam brevis alveo tabellae,
Verba ſugere, mella LITTERARUM,
Verba reddere, mella LITTERARUM.
Demum ſcire datur tuo labore,
Ut malvae foliis libri remotis
Inducti, Philyraeque, codiceſque,
Membranae tenues, ſchedae, papyrus,
Album, faſciculique, paginaeque,
Pugillar bipatens, tomi, cylindri,
Et volumina vaſta LITTERARUM.
His in omnibus, Erudite Scriptor,
Tu Cadmum loqueris, ſed ipſe Cadmus:
Phœnices loqueris, ſed ipſe Phœnix;
Phœnix ipſe, ſed alter ille PHOENIX,
Ales Aſſyrius, ſibi ſuperſtes.
Ac dum ſic loqueris, ſtilumque doctum
Verſas, hoc agis Erudite Scriptor;
Unus ut videaris Eruditus:
Dum jungis genus omne LITTERARUM,
Unus ut videare Litteratus.

Crede,

Crede, crede: erit hic Liber Librorum,
Et lumen dabit hoc tibi Volumen.

DE LITTERARUM NOMINE.

Fecit Litterulis litura *nomen:*
Sed nunc Litterulae *carent* litura.

In doctiſſimum
DE
SCRIPTIONIS
LITTERARUMQUE
ORIGINE
Commentarium
R. P. HERMANNI HUGONIS
E SOCIETATE JESU
Bernardi Bauhuſii ejuſdem Societatis
EPIGRAMMA.

PAUCA *Philetaeo meditabar ſcribere metro,*
Verſiculis claudis, imparilique pede;
Poſcebam PHOEBUM *calamos, unamque Sororum,*
Quae bifidum culmen, Muſicaque antra colunt.
Poſcenti PHOEBUS *calamos, Virgoque negavit;*
Fregerat ille ſuos, fregerat illa ſuos.
Ite mei Vates, dixit Deus, & Dea dixit,
Ite, dabit calamos jam meus HUGO *novos:*
Ite, novas meus HUGO *dabit tabulasque notasque,*
Ite, dabit ceras jam meus HUGO *novas:*
Ite, novum meus HUGO *dabit graphiumque ſtilumque,*
Ite, & Litterulas jam dabit HUGO *novas.*

Ille Hugo, *quo Gorgonei de fonte Caballi*
Pluſque e virgineo flumine nemo bibit:
Ille Hugo, *quo purpurei de vulnere* Christi,
Plus Mariae *caſto ex ubere nemo bibit:*
Ille pius, ſimul ille Hugo *doctiſſimus: ille,*
Ars nulla, et nulla eſt cui peregrina ſchola,
Hippocreniſatarum grande decus Muſarum,
Grande decus Sophiae, grande Oleaeque decus.
Teſtis adeſt non grande Liber denſumque volumen,
Sed qui vel parvae eſt ſarcina parva manus:
Et tamen ex illo nemo non doctior ibit,
Varro *licet redeat, Panthoïdesque ſenex.*
Diſcere ut Indoctus queat hinc, dediſcere Doctus:
Is, male quae didicit; hic, male quae docuit.

Approbatio Superiorum

Carolus Scribani Praepoſitus Provincialis Societatis Jesu per Flandro-Belgicam: Cum opus De prima ſcribendi origine, eiuſque univerſa antiquitate, a P. Hermanno Hugone Societatis Jesu ſacerdote conſcriptum, deſignati ejusdem Societatis Patres legerint, probarintque; poteſtate ab admodum R. P. N. Generali Mutio Vitellesco ad hoc mihi facta, ut typis excudatur, permitto: in quorum fidem has litteras manu mea ſubſcriptas officii mei ſigillo munivi. Antverpiae, xxvii. Julii, M. DC. XVI.

Carolus Scribani.

Approbatio Censoris.

Libri hi de Origine ſcribendi, & tota Literariae rei antiquitate, R. P. Hermanni Hugonis e Societate Jesu induſtria & accurata diſquiſitione compoſiti, digni ſunt, qui in Literatorum omnium manibus verſentur. Datum Antverpiae, xxvii. Iulii, Anno M. DC. XVI.

Egbertus Spitholdius Plebanus Antverpienſis.

PRO-

Summa Privilegii.

Alberti & Isabellae Clarae Eugeniae, Archiducum Auſtriae; Ducum Burgundiae, Brabantiae, &c. Sereniſſimorum Belgicae Principum Privilegio cautum eſt: ne quis Librum, cui titulus eſt, *De prima ſcribendi origine, & univerſa rei literariae antiquitate, ad Reverendum Patrem* Carolum Scribani *Societatis* Jesu *Praepoſitum Provincialem in Provincia Flandro-Belgica, ſcribebat Hermannus Hugo ejuſdem Societatis* Jesu; praeter Balthaſaris & Ioannis Moretorum fratrum voluntatem intra ſexennium excudat, aut alibi excuſum in Inferioris Germaniae ditiones venalem importet. Qui ſecus faxit; confiſcatione librorum, & alia gravi pœna mulctabitur; uti latius patet in literis datis Bruxellae, xvi. Auguſti, m. dc. xvi.

Signat.

I. Cools.

PRAE-

PRAEFATIO
AD
LECTOREM,
De admirabilitate utilitateque ſcribendi.

INDOS *quoſdam aevo noſtro uſque adeo demiratos fuiſſe ſcribendi inventionem, refert ex Scriptoribus rerum Indicarum Laelius noſter Biſciola libro* VI. *Subciſiv. cap.* XII. *ut audito primum Scripturae nomine accurrerent ad papyrum loquentem audiendam, ut ipſi arbitrabantur. Adeoque narrat Petrus Cieza Tom.* II. *Hiſtor. Peruanae, c.* XXXIV. *Americae incolas ab Hiſpanis ſubactos, cum literarum uſum vidiſſent primum, putaſſe id eſſe certiſſimum Divinitatis argumentum, quod chartis ſcriptis occulta vox ineſſe poſſet. Plane ſicut apud Athenaeum lib.* X. *cap.* XVII. *Poëta quidam ſcriptionem ita admirabundus deſcribit, ut Epiſtolam vocet natura feminam; Literas illius filias, mutas eas quidem, ſed quae tamen etiam loquantur abſentibus; & a legente, ſi velit, non audiantur, etiamſi intelligantur. Illud vero longe eſt facetiſſimum, quod narratum ſibi a viro quodam Religioſo, qui anno* MDLXXII. *e Bra-*

ſilia

ſilia redierat, ſcribit noſter Ludovicus Richeome in libello quem inſcripſit l'Adieu de l'Ame: *Mancipium quoddam Peruanum ab Europaeo Nobili, qui in Braſilia tum habitabat, ablegatum eſt ad familiarem heri ſui, Nobilem item Europaeum, cum fiſcinula ficuum & literis. In via ſervus hic, hero ſuo ſcilicet monoſyllabus, fructuum novitate & dulcedine pellectus, bonam eorum partem abligurivit, literarum ſuarum ſecurus. Nobilis, literis acceptis, hominem verbis accipere; ille admirari, ecquî id ſciret, & vero etiam abiurare factum. Nobilis contra adferre teſtes literas; alter contra teſtari, literas mentiri, & eſſe inteſtabiles. Ergo mancipium cum indicibus literis remittitur ad herum ſuum. Herus diſſimulat factum. Paucis poſt diebus ſervum remittit cum ficubus & literis, numero adſcripto. Hic ratus ſibi abunde cautum ab indicio fore, literas ſub ſaxum abdit in quo ſeſſum ibat: &, jam literae, inquiebat, etiamſi Argi aut Lyncei ſitis, non videbitis delicias meas. Cum hoc dicto exinanit fiſcinam, & totum ſibi de ficubus inſtruit epulum, relictis pauculis. Quod ſupererat, cum literis defert ad Nobilem: ille numerum in literis quidem integrum, at in fiſcina dimidiatum tantum reperit. Tum denuo adoriri ſervum, manus ambas excutere & marſupium, literarum adferre teſtimonium de numero ficuum: contra ſervus purgare ſe, &*

ſaccu-

ſacculorum oſtendere inanias, literarum fidem elevare, quas certum ſciret, nihil vel per rimas potuiſſe arbitrari, quando eas in ſaxa abdiderat: neque ante doceri potuit illiteratum mancipium, quid poſſent literae, quam ab hero ſuo tergum eius totum conſcriberetur ſtylis ulmeis.

Ridendae quidem opiniones, at certe tamen non abs re in rudibus illis incultisque animis excitatae; quando & Hebraei, ſcriptionis admiratione capti, artem Scriptoriam appellarunt הַקְדִּיק Dikduk: *hoc eſt ſubtile inventum, ut obſervat Pet. Gregor. lib.* 16 *Artis mirabil. cap.* 11. *& gentes plurimae aliae (ratae non potuiſſe ab homine aliquo tam admirandum artificium excogitari) Deo id aſſignarint. Ita enim Mercurium literarum auctorem apud Aegyptios, facit Plutarchus lib.* IX. *Convival. quaeſt. Saturnum apud Latinos pro earum inventore habitum ſcribit D. Cyprianus Martyr Tractatu* IV. *De idolorum vanitate. Parcis id tribuit Hyginus lib. De fab. cap.* CCLXXVII. *Et nos ipſi ſi ſcriptionis admirandam vim aeſtimemus, neſcio an quid aliud maiori admiratione dignum facile in creatis rebus ſimus inventuri.*

Quid enim magis mirum, quam tam pauculis literis, quae omnes omnino ſunt viginti tres, tot iam varia in omnibus lingvis nomina conſtare, quae ſibi ſingula ſunt diſſimillima? Eſſe au-

autem vocabula adhuc fere infinita, nondum excogitata vel audita quae quilibet poteſt ſibi fabricare. Illud autem facit hanc rem fere incredibilem, niſi oculis ipſis uſurparemus, tot et facta et ficta eſſe vocabula, tantum ex conſonantibus vocalium interiectu ſeiunctis; quae ſi pronuntiari poſſent ex ſolis conſonantibus facta, ſicut poſſunt ſcribi, Deus *bone! quanta, quam incredibilis novorum verborum vis indies conflari poſſet! Una haec res eſt quam inter naturae arcana praecipue demirantur Clavius noſter et Richeomus, et olim admiratus eſt Tullius Tuſculana* I. *ſic exclamans:* Quis ſonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminavit?

Iam vero illud etiam quam mirum, literis viſis et lectis nos mentem capere abſentium quantocumque temporum et locorum intervallo? Hac namque una in re literae ſuperant quidquid ſignorum eſſe poteſt aut excogitari. Voces enim quae mentem alioqui aperiunt maxime, non tamen niſi breviſſimo tempore exiſtunt, nec ad abſentes longe pertingunt: neque fere pronuntiari poſſunt, niſi ab adſtante audiantur, quem ſaepe nollemus audire. Imagines item, quae coloribus fere vitam rerum ipſam nobis ob oculos ponunt, non tamen interiora nobis indicare valent: imo abſque literis eſſet, nec ſciremus fere qui ii eſſent quorum nobis imagines proponunt:

ponunt: unde et nummorum imagines literis fuere circumſcriptae; ut eae nempe poſteritati id ſignificarent, quod imagines proloqui non poſſent. Magna ſane literarum vis; ut fere miſeratione digni ſint Cabaliſtae, qui ob haſce res, ut ſcribit Franciſcus Venetus, maiora etiam myſteria ineſſe literis putarent, dicerentque iis contineri XXXII. *ſemitas, qvibus* DEUS *creavit mundum. quod fabulatur Rabbi Abraham libro Zepher Ietzira, hoc eſt, de Creatione, Numquam tamen condonaverim Marco et Colarbaſo haereticis, qui teſte Tertulliano lib. De praeſcript. docebant, non poſſe veniri ad veritatis cognitionem niſi per vim literarum Alphabeti Graeci: qvod Chriſtus ipſe vocaſſet ſe* Alpha *et* O mega. *Digna Alphabetariorum ferulis capita! aut literariis nominibus qualia fecit Martialis: Alpha penulatorum & Beta togatorum.*

Sed ut de admirabilitate utilitateque ſcriptionis ſemel omnia dicam, non alio utar argumento, quam teſtimoniis ſapientum.

Ac primum inter Graecos D. Baſilius ita in illius rei laudes excurrit, Epiſt. LV. *ad Ambroſium*: Magna, *inquit*, ſemper quidem & multa ſunt Domini noſtri dona, *&c.* unum vero quod inter maxima reputari poteſt, hoc eſt, quod quam longiſſime propter locorum diſtantiam ſeiunctis per literarum alloqvium

mutuo coaleſcere dedit. Largitus eſt autem duplicem cognoſcendi modum, unum per praeſentem convictum et congreſſum. alterum per conſvetudinem literariam.

Theodoretus quoque Cyrenſis Orat. IV. *De Providentia non abſimiliter eſt locutus:* Cum abſentibus, *inquit*, verſamur, et qui longiſſime a nobis diſtant: et cum lingva taceat praecipuum ſermonis inſtrumentum, eius loco inſervit manus calamo arrepto; quod agendum nobis cum amico, inſcribit chartae; & ſermonis fit vehiculum non jam lingva, ſed manus.

Diodorus Siculus vero libro XII. *Bibliothecae ita copioſe diſſerit de laudibus ſcriptionis, agens de legibus Charondae:* Cui tanta ingenii facultas ſuppetit, ut dignis laudibus literarum diſciplinam inſtitutionemque ſe proſequi poſſe confidat? qvibus ſolis vita defuncti viventibus commemorantur: tum quos longiſſima procul terrarum intervalla ſeparatos tenent, hi literarum ſeſe mutuis velut internuntiis ſalutant, viſunt, cum abſentibus amicis tamquam praeſenti conſuetudine, mutuis colloqviis perfruuntur: tum ad bella, ſive inter gentes quaſcumque, ſeu inter Reges ſedanda, quid idoneum: quid magis accommodatum literarum munere poſſet excogitari? Fœderibus commendandis, pactis, conventis, promiſſis, teſtes primi accerſuntur, ceteraque

que omnia quibus ſervandis ſumma opus eſt fide, ipſis tuto commendantur; illae commendata quaecumque excipientes, aeterna integritate et inconcuſſa fide cuſtodiunt. Poſtremo ſapientiſſimorum virorum ſanctiſſimas ſententias, oracula Deum, Philoſophorum inventa, diſciplinarum denique omnium praecepta ac monumenta humanarum divinarumqve rerum, ſolae literarum aedes repoſta conſervant, atque a vetuſtatis et temporis voracitate defenſa veluti qvadam divina vi tuendo poſteris ex ordine deinceps per ſuccedentia ſaecula demum aeternitati commendant.

At inter Latinos Quinctilianus lib. I. *cap.* VII. *ſub finem:* Hic uſus eſt literarum, *ait*, ut cuſtodiant voces, et velut depoſitum reddant legentibus, itaque id exprimere debent quod dicturi ſumus.

Plinius libro XIII. *cap*, XI. Hujus unius rei uſu ſcimus maxime conſtare humanitatem vitae, memoriam, ac hominum immortalitatem.

Tertullianus lib. De corona militis: Literas neceſſarias confitebor et commercii rebus, et noſtris erga Deum ſtudiis.

Caſſiodorus libro XI. *Variarum:* Scriptura humanorum actuum ſervatur fidele teſtimonium.

Petrus Gregorius Toloſan. lib. XVI. *De*

Repub. cap. II. Divinum miraculum certe, ut ex XXIV. notis, et interdum apud aliquas nationes paucioribus, infinita vocabula, mentes diverſae, contrariae, actus omnium hominum et ipſae cogitationes poſſint efficacius et perfectius quam ipsa pictura repraeſentari: fiuntque ſcripturae ad perpetuam rei memoriam; conſervat enim ſcriptura quae hominis memoria non poteſt complecti.

Caelius Rhodiginus lib. IV. *cap.* III. Quid illa ſcribendi majeſtas, quae tantarum rerum ſcientiam nobis comparat, vetuſtatem propagat, nil ſinit interire, et quod omnia conterit, tempus cogitur noſtris manibus ſuccumbere? Quid hoc magnificentius? quid aeque mirandum? id eſſe homini datum, in quod ne mortis quidem avida rapacitas ius ullum habeat?

Guilielmus Poſtellus De literis Phoenicum Praefatione ad Carolum Cardinalem Lotharing. Literis tamquam rei immortalitati proximae hoc debemus, quod conſulere aliis poſſumus, ceterisque tam prudentiae quam ſapientiae muneribus uti et poſteritati proſpicere.

Denique omnium argutiſſime ERYCIUS PUTEANUS *(ut ingenioſa ſemper venuſtaque eſt eius omnis oratio) Oratione* XIII. *De Palaeſtra Bonae mentis, commendat ſcriptionis portentum:* Sed quos limites ſolertia humani pati-

patitur ingenii? Poſtquam primum ſive naturae ſive induſtriae miraculum eviluit, loqui; tentavit qviſque etiam ſine voce loqui. Linguae oriſque vices ad manum tranſlatae ſunt, et ſermonis picturam niveum papyri aequor excepit. Parum erat, indicium animi miniſterio formare vocis, niſi et abſentes poſterique audirent. Prorſus imperfectum linguae ingenium mortales cenſuerunt, niſi et calami uſus accederet. Quam vero id arduum, loqui, etiam cum non loqueris; imo quam laborioſum, niſi longa exercitatione ſcriptionis ager ſubactus ſit, is iudicet, qui aeternitatis agere negotium conſuevit. Stilus profecto niſi manum exarantis quotidie laſſaverit, tabellamque literarum impleverit ſulcis, eniteſcere non poteſt. Scribendum eſt, ut ſcribas: et iugi exercitatione opus, ut fructum ingenii colligas. Ab agro nemo exſpectat ſemina, ſed exigit: minimum eſt, quod ſeris. Sic arborem plantare, ſatis non eſt: rigare debes, putare debes, & pertinaci cultu, quidquid ſperas, urgere.

Veriſſime omnia, neque quidquam ſupra iuſtam laudem.

Unum tamen alterumque video mihi contra ſcripturae utilitatem opponi poſſe. In primis, literarum fere tot poſſe mala exiſtere quot linguae, quam Iacobus appellat univerſitatem

 ini-

iniqvitatis, *cap.* III. *eaque re Thamum Aegypti Regem noluiſſe ut Theutus literariam artem inveheret una cum Geometria, Arithmetica et Aſtrologia, quemadmodum refert Caelius libro* XXII. *cap.* XV. *ex Platone. Imo gentes quasdam, ut narrat Sabellicus Enneadum Tom.* I. *penitus ſcriptionis uſu abſtinuiſſe. Et literas a Licinio Imperatore vocatas eſſe* virus, *et* publicam peſtem, *ut de eo prodidit S. Aurelius Victor. Denique videri etiam memoriae allatum eſſe ingens deſidiae periculum anſamque otiandi, quando literis chartisque committimus quae memoriae eramus mandaturi; ut non iniuria admonuerit Plato in Phoedro:* Literas debere eſſe non memoriae, ſed admonitionis medicamina.

Ad haec omnia ita reſpondebo, ut prius de ſingulis dicam qvid ſit opinandum. Fateor igitur, poſſe literarum maxima eſſe damna et incommoda, ſi quis iis abutatur; adeoque id eſſe nobis a maioribus argute indicatum fabella illa Segetis Cadmeae, e qua effloruerunt ſubito acies duae gladiis haſtisque armatae, quae mutuis ſeſe vulneribus confecere. Cadmus enim cum exiſtimatus fuerit literarum inventor, et ſexdecim primum elementa tradidiſſe Graecis; hinc iactatus eſt vulgo ſeminaſſe dentes ſerpentium, qui ſexdecim tantum habent omnino dentes; ex quibus natae tot pugnae, quot

modo

modo ardere non inter doctos, verum etiam inter Principes videmus frequenter, propter literas aut libellos. Sed qvid? eone dicemus exterminandas eſſe ex orbe literas tot malorum et pugnarum cauſſas? Non profecto magis quam exſecandas hominibus linguas ob maledicentiam. Vites ebrietatem attulere, non tamen exſcindendae, ſed aqua iis propius admovenda fuit, inquiebat ille; id quod ego lubens Thamo Regi et Licinio Imperatori Barbaris illis μισογραμμάτοις *reſpondero, in cauſſa literarum.*

Laſcivum aliquod ſcriptum eſt? agatur Lacedaemonum lege, qui Archilochi libros propter obſcoenitatem condemnarunt. Haereticum ſcriptum eſt? agatur legibus Valentiniani et Valentis de comburendis libris haereticorum: agatur legibus Pontificum et Conciliorum, qvibus vetitum eſt ſine Cenſura libros excudere; et malo facilis medicina, ne qve amplius erunt literae virus aut publica peſtis. Atque ita literarum patrocinium egregie ſuſcepit Bibliander lib. De ratione communi ling. cap. De ſtylo et penna: An non ſtylus acuminatus, *inquit*, pugionis more menti ſuggerit, providendum eſſe ne quis innocens appetatur ſtylo, ne ſtringatur neu infigatur bonis civibus, ſed adhibeatur ut gladius auctoritati militis, qvi ex imperio Ducis in hoſtes ſtringitur ad tuendam Rem-

publicam? Proferatur igitur ſtylus, ſtringatur in perditos homines, et ad defenſionem bonorum, *etc. Neque vero Plato (qui, uti et Pythagoras et Cicero, literarum originem ad coeleſtem naturam retulit) ſcriptionis uſum contempſit, poſtquam tam praeclaros poſteritati ſcriptos libros reliquit: illud tantum voluit, ne memoriam facile ſegneſcere ſineremus, praeſidio otioſarum chartarum; ne doctiores nos eſſe cenſeremus a maiori librorum copia, quam librorum rerumque in iis ſcriptarum ſcientia et memoria.*

Certum enim eſt, nullius omnino tantam eſſe memoriae amplitudinem, qui omnia ita poſſit tenere ut ſcripto complecti. Et ut tantam quis facultatem haberet, aliis tamen iisque quamplurimis utilitatibus hominum inſervit ſcriptura, quibus facile tantillum labefactandae memoriae diſcrimen poſſit compenſari. Quaenam enim ſine literis eſſent ſignificandorum ſecretorum praeſidia ſeu bello ſeu pace? Quae commercia exterorum, aut amicorum abſentium conſvetudo; Quaenam eſſent mercimoniorum commeationes? quae urbium, provinciarum, regnorum ſocietates? Quae denique praeteritorum temporum certa memoria? quae ſpes nominis ad poſteros propagandi per impreſſa veſtigia virtutis?

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi,

Multi. ſed omnes illacrymabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia Vate ſacro.
Paulum ſepultae diſtat inertiae
Celata virtus.

Illud, illud, unius ſcriptionis beneficio polliceri potuit Flaccus: non ego te meis
Chartis inornatum ſileri,
Totve tuos patiar labores
Impune, Lolli, carpere lividas
Obliviones.

Scriptioni ergo illud debemus (quo uno Deum proxime imitamur) immortalitatem.

Sed dicet aliquis? hoc tamen eſſe inſigne ſcriptionis vitium, quod, quae ſemel ſcripſeris, ſi poeniteat, ea abs te ſcripta eſſe negare non potes. Et eam ob rem M. Antonium Oratorem nullam umquam orationem ſuam literis commendaſſe, ut ſi qvid poenitendum dixiſſet, id dixiſſe ſe poſſet facile inficiari. At ego contra dico illud unum maximum eſſe ſcriptionis ornamentum ac bonum, quod ſi quae dicere vis, ſcribas, non facile ea dicturus es quorum poeniteat; eaque gratia Auguſtum Caeſarem, ut de eo ſcribit Suetonius cap. LXXXIV. neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites locutum eſſe umquam, niſi meditata et compoſita oratione: ſermones quoque cum ſingulis, atque etiam cum Li-

via ſua graviores non niſi in ſcriptis et e libello habuiſſe. *Quo more legatos fere ac iudices loqui ſolitos, ne exerrarent, ſcribunt Livius, Tertullianus, et Cicero.*

Livius lib. III. *Decad.* III. *de Fabio Pictore. Tertullianus Apologet. c.* II. *Cicero Philipp.* X. *aliique complures, quos laudat Ianus Gruterus in Notis ad Apocolocynth. Senecae. Oſtendunt igitur haec omnia, nihil eſſe de ſumma ſcribendi utilitate admirabilitateque ambigendum.*

SYLLABUS CAPITUM.

CAPUT I.

Quid ſcribere? unde dictum? variae item ejusdem vocabuli ſignificationes, et voces nonnullae contrarium ſignificantes. pag. 1

SCRIBO *vel eſſe originarium verbum, vel à γράφω, (γράφω autem non à Cymbrico* Graff) *vel ab Hebræo* כָּתַב. *Quid fata ſcribere? dicam, libertatem, tutorem, heredem ſcribere? Scribere pro pingere, geſtibus loqui, et arare. Ager ſcripturarius quid? Patres conſcripti, unde? Quid ſubſcribere, praeſcribere, conſcribere, Pingere, arare, effodere, ſulcare, illudere, illinere, ducere, lineare, pro* ſcribere. *Contraria ſunt; liturare, litura coërcere, delere, ſtylum vertere, abolere rubricis, cancellare, inducere, expungere, diſpungere, ſpongia effingere, in ſpongiam incumbere, ubi illuſtratus vetus mos utendi ſpongia.*

CAP. II.

Quid literae? et unde dictae? 9

Vocari Othioth Hebraeis, id eſt, ſigna; Graecis σημεῖα, σήματα, τύπους, χαρακτῆρας, χαράγματα, *id eſt, ſigna, et formas, et ſculpturas: qvae viſus objectum ſunt. Latine vocatas literas, qvaſi lineaturas,*

ras, a lineis: ſicut Graece γράμματα, non a lituris, non a Cymbrico let-ter-em, *non ab iterato legentium itinere quaſi legitera. Scribendum, litera, ſimplici* t, *non littera. Unde literae dictae elementa?*

CAP. III.

Quae literae, a quibus, et quando ſcriptio inventa? 13

Oſtenſa origo erroris, in quem lapſi plurimi, de antiquitate literarum. Diſſenſiones auctorum pugnantium conciliatae. Literae Hebraicae ab Hebraeis inventae, omnium primae aſſertae; ante Moyſen et Abrahamum inventae primum, et ſcriptae ab Adamo, et ab Enos, aliisque filiis Seth: ea opinio teſtibus et argumentis firmata. Qvomodo ab Hebraeis literae ad alios, velut in colonias deductae; et a qvibus? De litigio literarum coram vocalibus apud Lucianum.

CAP. IV.

De numero literarum. 30

Hebraicae primo tantum decem; deinde excreverunt ad viginti ſeptem, cum duplicibus et finalibus; alioqui omnes omnino ſunt viginti duae. Dictum de auctoribus aliquot Graecarum et Latinarum literarum: nam Graeci primo vel ſexdecim, vel octodecim; Latini item primo tantum duodecim, deinde octodecim literas habuere. Quae tres novae literae Claudii; Quomodo ſcribendum digamma Aeolicum; Nubae populi literas habent quadraginta ſeptem, Sinenſes octoginta millia.

CAP.

CAP. V.

De ordine literarum. 39

De meliori ordine Hebraeorum et Graecorum, quam Latinorum. Item de ordine qui pro natura rei videretur debere obſervari.

CAP. VI.

De figuris literarum. 42

Quomodo eae apud Hebraeos ex litera Iod; apud Latinos et Graecos ortae ex lineis recta et curva, una vel pluribus varie iunctis. Item ex perpendicularibus, diametralibus, vel inordinate curvis. Denique de ſimplicibus literis et compoſitis; ſubiecta omnium formarum Alphabetica tabella.

CAP. VII.

De nominibus literarum, et eorum ſignificatione et cauſſis. 43

Hic dictum ex occaſione de epiſemo ſeu nota numeraria triplici Graecorum, ϛ. G. ϡ. De Sigmate, ſeu Stibadio vetere.

CAP. VIII.

De quadruplici ſcribendi modo: Hebraeo vetere, Hebraeo novo, ſeu Graeco, et Latino vetere; Communi noſtro, Syriaco, Indico, Sinico, Aethiopico. 55

Hic oſtenſum qvomodo excogitari poſſent modi ſcribendi

bendi per lineas rectas, omnino viginti quatuor: octo in latum, octo in longum per lineas perpendiculares, octo in longum per diametrales. Hebraeorum vetus modus etſi antiquiſſimus, non tamen optimus. Omnium commodiſſimus modus, eſt communis noſter. Scribere per verſus, modus recentior Hebraeorum, Graecorum et Latinorum vetuſtiſſimus. Qvid Βουστροφηδὸν; *quid verſus; quid Taepocon; Tabula cum viginti quatuor ſcribendi modis.*

CAP. IX.

Quibus inſtrumentis ſcriptum. 65

De ſtylo ferreo, qvi antiquiſſimus; de oſſeo, qui inventus ad caelandam ceram. De ſaxeo ſtylo Arithmeticorum. De celte ex cap. XIX. *Iobi. De adamantino ſtylo vitrariorum. De digito et ungve ſtyli loco uſurpato. Calamus non inventus ad ſcribendum, ante uſum membranae aut chartae. Penna avium recentior. Penicillus pictorum et Sinenſium eſt calamus. Styli ſimul et atramenti vicem obeunt, carbo, creta, rubrica, plumbum.*

CAP. X.

In qua materia antiquiſſime ſcriptum. 75

De latere ac lapide quae prima materia. De foliis arborum; palma, malvae, oleae, Scriptum in pomo, in fungo, in corio, in frondibus florum, in libris ſeu tunicis corticeis arborum, in corticibus vivis. In ligneis tabellis quae dictae codices et codicilli a caudice, qvando. In linteis voluminibus; in plumbeis non voluminibus, ſed tabellis. Qvid ſcheda; unde dicti pugillares;

lares; qui pugillares cerei, citrei, eburnei, membranei; duplices ſeu δύπλυχα? triplices ſeu τρίπλυχα? quincuplices πεντάπλυχα? Quando ſcriptum in aere, argento? Qvando inventae membranae? unde ſic dictae; unde appellatae pergamenum? De multicoloribus membranis; de inteſtinis in qvibus ſcriptum. Scriptum in pulvere, in terra, in aqua, in vino, in humana cute, et corde; in omni denique materia.

CAP. XI.

De primo uſu chartae, eiuſque variis generibus et appellatione. 95

Charta et chartus: dicta non a Charta urbe Tyri; non qvod carptim papyro decerpatur; ſed a χαίρειν, quod epiſtolis praeſcribi ſolitum, unde Salutatrix charta, Martiali. Qvae chartae novae et deletitiae Ulpiano? quid palimpſeſtus; Chartae uſus diu ante Alexandri tempora. Chartarum varia nomina ex quinqve capitibus orta: locis, auctoribus, materia, forma et officio. Elegantes denique aliquot metaphorae in rem ſcriptoriam comportatae a variis auctoribus.

CAP. XII.

Ex qua materia ſcriptae literae. 102

De atramento, milto, minio, ſynopide, cynnabari, encauſto. Cur capita Legum rubricis miniata? Sanguine ſcriptum a qvibus? Literae factae e buxo et ebore; literae ferreae, argenteae, aureae, ex auro ſolido et liquido. Byſſinae in veſtibus. Literae vino, aqua, lacrymis ſcriptae.

CAP.

mutuo coaleſcere dedit. Largitus eſt autem duplicem cognoſcendi modum, unum per praeſentem convictum et congreſſum. alterum per conſvetudinem literariam.

Theodoretus quoque Cyrenſis Orat. IV. *De Providentia non abſimiliter eſt locutus:* Cum abſentibus, *inquit*, verſamur, et qui longiſſime a nobis diſtant: et cum lingva taceat praecipuum ſermonis inſtrumentum, eius loco inſervit manus calamo arrepto; quod agendum nobis cum amico, inſcribit chartae; & ſermonis fit vehiculum non jam lingva, ſed manus.

Diodorus Siculus vero libro XII. *Bibliothecae ita copioſe diſſerit de laudibus ſcriptionis, agens de legibus Charondae:* Cui tanta ingenii facultas ſuppetit, ut dignis laudibus literarum diſciplinam inſtitutionemque ſe proſequi poſſe confidat? qvibus ſolis vita defuncti viventibus commemorantur: tum quos longiſſima procul terrarum intervalla ſeparatos tenent, hi literarum ſeſe mutuis velut internuntiis ſalutant, viſunt, cum abſentibus amicis tamquam praeſenti conſuetudine, mutuis colloqviis perfruuntur: tum ad bella, ſive inter gentes quaſcumque, ſeu inter Reges ſedanda, quid idoneum: quid magis accommodatum literarum munere poſſet excogitari? Fœderibus commendandis, pactis, conventis, promiſſis, teſtes primi accerſuntur, cetera-

que

que omnia quibus ſervandis ſumma opus eſt fide, ipſis tuto commendantur; illae commendata quaecumque excipientes, aeterna integritate et inconcuſſa fide cuſtodiunt. Poſtremo ſapientiſſimorum virorum ſanctiſſimas ſententias, oracula Deum, Philoſophorum inventa, diſciplinarum denique omnium praecepta ac monumenta humanarum divinarumqve rerum, ſolae literarum aedes repoſta conſervant, atque a vetuſtatis et temporis voracitate defenſa veluti qvadam divina vi tuendo poſteris ex ordine deinceps per ſuccedentia ſaecula demum aeternitati commendant.

At inter Latinos Quinctilianus lib. I. *cap.* VII. *ſub finem:* Hic uſus eſt literarum, *ait*, ut cuſtodiant voces, et velut depoſitum reddant legentibus, itaque id exprimere debent quod dicturi ſumus.

Plinius libro XIII. *cap*, XI. Hujus unius rei uſu ſcimus maxime conſtare humanitatem vitae, memoriam, ac hominum immortalitatem.

Tertullianus lib. De corona militis: Literas neceſſarias confitebor et commercii rebus, et noſtris erga Deum ſtudiis.

Caſſiodorus libro XI. *Variarum:* Scriptura humanorum actuum ſervatur fidele teſtimonium.

Petrus Gregorius Toloſan. lib. XVI. *De*

Repub. cap. II. Divinum miraculum certe, ut ex XXIV. notis, et interdum apud aliquas nationes paucioribus, infinita vocabula, mentes diverſae, contrariae, actus omnium hominum et ipſae cogitationes poſſint efficacius et perfectius quam ipsa pictura repraeſentari: fiuntque ſcripturae ad perpetuam rei memoriam; conſervat enim ſcriptura quae hominis memoria non poteſt complecti.

Caelius Rhodiginus lib. IV. *cap.* III. Quid illa ſcribendi majeſtas, quae tantarum rerum ſcientiam nobis comparat, vetuſtatem propagat, nil ſinit interire, et quod omnia conterit, tempus cogitur noſtris manibus ſuccumbere? Quid hoc magnificentius? quid aeque mirandum? id eſſe homini datum, in quod ne mortis quidem avida rapacitas ius ullum habeat?

Guilielmus Poſtellus De literis Phoenicum Praefatione ad Carolum Cardinalem Lotharing. Literis tamquam rei immortalitati proximae hoc debemus, quod conſulere aliis poſſumus, ceterisque tam prudentiae quam ſapientiae muneribus uti et poſteritati proſpicere.

Denique omnium argutiſſime ERYCIUS PUTEANUS *(ut ingenioſa ſemper venuſtaque eſt eius omnis oratio) Oratione* XIII. *De Palaeſtra Bonae mentis, commendat ſcriptionis portentum:* Sed quos limites ſolertia humani pati-

patitur ingenii? Poſtquam primum ſive naturae ſive induſtriae miraculum eviluit, loqui; tentavit qviſque etiam ſine voce loqui. Linguae oriſque vices ad manum tranſlatae ſunt, et ſermonis picturam niveum papyri aequor excepit. Parum erat, indicium animi miniſterio formare vocis, niſi et abſentes poſterique audirent. Prorſus imperfectum linguae ingenium mortales cenſuerunt, niſi et calami uſus accederet. Quam vero id arduum, loqui, etiam cum non loqueris; imo quam laborioſum, niſi longa exercitatione ſcriptionis ager ſubactus ſit, is iudicet, qui aeternitatis agere negotium conſuevit. Stilus profecto niſi manum exarantis quotidie laſſaverit, tabellamque literarum impleverit ſulcis, eniteſcere non poteſt. Scribendum eſt, ut ſcribas: et iugi exercitatione opus, ut fructum ingenii colligas. Ab agro nemo exſpectat ſemina, ſed exigit: minimum eſt, quod ſeris. Sic arborem plantare, ſatis non eſt: rigare debes, putare debes, & pertinaci cultu, quidquid ſperas, urgere.

Veriſſime omnia, neque quidquam ſupra iuſtam laudem.

Unum tamen alterumque video mihi contra ſcripturae utilitatem opponi poſſe. In primis, literarum fere tot poſſe mala exiſtere quot lingvae, quam Iacobus appellat univerſitatem ini-

iniqvitatis, *cap.* III. *eaque re Thamum Aegypti Regem noluiſſe ut Theutus literariam artem inveheret una cum Geometria, Arithmetica et Aſtrologia, quemadmodum refert Caelius libro* XXII. *cap.* XV. *ex Platone. Imo gentes quasdam, ut narrat Sabellicus Enneadum Tom.* I. *penitus ſcriptionis uſu abſtinuiſſe. Et literas a Licinio Imperatore vocatas eſſe* virus, *et* publicam peſtem, *ut de eo prodidit S. Aurelius Victor. Denique videri etiam memoriae allatum eſſe ingens deſidiae periculum anſamque otiandi, quando literis chartisque committimus quae memoriae eramus mandaturi; ut non iniuria admonuerit Plato in Phoedro:* Literas debere eſſe non memoriae, ſed admonitionis medicamina.

Ad haec omnia ita reſpondebo, ut prius de ſingulis dicam qvid ſit opinandum. Fateor igitur, poſſe literarum maxima eſſe damna et incommoda, ſi quis iis abutatur; adeoque id eſſe nobis a maioribus argute indicatum fabella illa Segetis Cadmeae, e qua effloruerunt ſubito acies duae gladiis haſtisque armatae, quae mutuis ſeſe vulneribus confecere. Cadmus enim cum exiſtimatus fuerit literarum inventor, et ſexdecim primum elementa tradidiſſe Graecis; hinc iactatus eſt vulgo ſeminaſſe dentes ſerpentium; qui ſexdecim tantum habent omnino dentes; ex quibus natae tot pugnae, quot

modo

modo ardere non inter doctos, verum etiam inter Principes videmus frequenter, propter literas aut libellos. Sed qvid? eone dicemus exterminandas eſſe ex orbe literas tot malorum et pugnarum cauſſas? Non profecto magis quam exſecandas hominibus linguas ob maledicentiam. Vites ebrietatem attulere, non tamen exſcindendae, ſed aqua iis propius admovenda fuit, inquiebat ille; id quod ego lubens Thamo Regi et Licinio Imperatori Barbaris illis μισογραμμάτοις *reſpondero, in cauſſa literarum.*

Laſcivum aliquod ſcriptum eſt? agatur Lacedaemonum lege, qui Archilochi libros propter obſcoenitatem condemnarunt. Haereticum ſcriptum eſt? agatur legibus Valentiniani et Valentis de comburendis libris haereticorum: agatur legibus Pontificum et Conciliorum, qvibus vetitum eſt ſine Cenſura libros excudere; et malo facilis medicina, neque amplius erunt literae virus aut publica peſtis. Atque ita literarum patrocinium egregie ſuſcepit Bibliander lib. De ratione communi ling. cap. De ſtylo et penna: An non ſtylus acuminatus, *inquit*, pugionis more menti ſuggerit, providendum eſſe ne quis innocens appetatur ſtylo, ne ſtringatur neu infigatur bonis civibus, ſed adhibeatur ut gladius auctoritati militis, qvi ex imperio Ducis in hoſtes ſtringitur ad tuendam Rem-

publicam? Proferatur igitur ſtylus, ſtringatur in perditos homines, et ad defenſionem bonorum, *etc. Neque vero Plato (qui, uti et Pythagoras et Cicero, literarum originem ad coeleſtem naturam retulit) ſcriptionis uſum contempſit, poſtquam tam praeclaros poſteritati ſcriptos libros reliquit: illud tantum voluit, ne memoriam facile ſegneſcere ſineremus, praeſidio otioſarum chartarum; ne doctiores nos eſſe cenſeremus a maiori librorum copia, quam librorum rerumque in iis ſcriptarum ſcientia et memoria.*

Certum enim eſt, nullius omnino tantam eſſe memoriae amplitudinem, qui omnia ita poſſit tenere ut ſcripto complecti. Et ut tantam quis facultatem haberet, aliis tamen iisque quamplurimis utilitatibus hominum inſervit ſcriptura, quibus facile tantillum labefactandae memoriae diſcrimen poſſit compenſari. Quaenam enim ſine literis eſſent ſignificandorum ſecretorum praeſidia ſeu bello ſeu pace? Quae commercia exterorum, aut amicorum abſentium conſvetudo; Quaenam eſſent mercimoniorum commeationes? quae urbium, provinciarum, regnorum ſocietates? Quae denique praeteritorum temporum certa memoria? quae ſpes nominis ad poſteros propagandi per impreſſa veſtigia virtutis?

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi,

Multi. ſed omnes illacrymabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia Vate ſacro.
Paulum ſepultae diſtat inertiae
Celata virtus.

Illud, illud, unius ſcriptionis beneficio polliceri potuit Flaccus: non ego te meis
Chartis inornatum ſileri,
Totve tuos patiar labores
Impune, Lolli, carpere lividas
Obliviones.

Scriptioni ergo illud debemus (quo uno Deum proxime imitamur) immortalitatem.

Sed dicet aliquis? hoc tamen eſſe inſigne ſcriptionis vitium, quod, quae ſemel ſcripſeris, ſi poeniteat, ea abs te ſcripta eſſe negare non potes. Et eam ob rem M. Antonium Oratorem nullam umquam orationem ſuam literis commendaſſe, ut ſi qvid poenitendum dixiſſet, id dixiſſe ſe poſſet facile inficiari. At ego contra dico illud unum maximum eſſe ſcriptionis ornamentum ac bonum, quod ſi quae dicere vis, ſcribas, non facile ea dicturus es quorum poeniteat; eaque gratia Auguſtum Caeſarem, ut de eo ſcribit Suetonius cap. LXXXIV. neque in Senatu, neque apud populum, neque apud milites locutum eſſe umquam, niſi meditata et compoſita oratione: ſermones quoque cum ſingulis, atque etiam cum Li-

via ſua graviores non niſi in ſcriptis et e libello habuiſſe. *Quo more legatos fere ac iudices loqui ſolitos, ne exerrarent, ſcribunt Livius, Tertullianus, et Cicero.*

Livius lib. III. *Decad.* III. *de Fabio Pictore. Tertullianus Apologet. c.* II. *Cicero Philipp.* X. *aliique complures, quos laudat Ianus Gruterus in Notis ad Apocolocynth. Senecae. Oſtendunt igitur haec omnia, nihil eſſe de ſumma ſcribendi utilitate admirabilitateque ambigendum.*

SYL-

SYLLABUS CAPITUM.

CAPUT I.

Quid ſcribere? unde dictum? variae item ejuſdem vocabuli ſignificationes, et voces nonnullae contrarium ſignificantes. pag. 1

SCRIBO *vel eſſe originarium verbum, vel à γράφω, (γράφω autem non à Cymbrico* Graff) *vel ab Hebræo* כָּתַב. *Quid fata ſcribere? dicam, libertatem, tutorem, heredem ſcribere? Scribere pro pingere, geſtibus loqui, et arare. Ager ſcripturarius quid? Patres conſcripti, unde? Quid ſubſcribere, praeſcribere, conſcribere, Pingere, arare, effodere, ſulcare, illudere, illinere, ducere, lineare, pro* ſcribere. *Contraria ſunt; liturare, litura coërcere, delere, ſtylum vertere, abolere rubricis, cancellare, inducere, expungere, diſpungere, ſpongia effingere, in ſpongiam incumbere, ubi illuſtratus vetus mos utendi ſpongia.*

CAP. II.

Quid literae? et unde dictae? 9

Vocari Othioth Hebraeis, id eſt, ſigna; Graecis σημεῖα, σήματα, τύπους, χαρακτῆρας, χαράγματα, *id eſt, ſigna, et formas, et ſculpturas: qvae viſus objectum ſunt. Latine vocatas literas, qvaſi lineaturas,*

ras, a lineis: ſicut Graece γράμματα, *non a lituris, non a Cymbrico* let-ter-em, *non ab iterato legentium itinere quaſi legitera. Scribendum, litera, ſimplici* t, *non littera. Unde literae dictae elementa?*

CAP. III.

Quae literae, a quibus, et quando ſcriptio inventa? 13

Oſtenſa origo erroris, in quem lapſi plurimi, de antiquitate literarum. Diſſenſiones auctorum pugnantium conciliatae. Literae Hebraicae ab Hebraeis inventae, omnium primae aſſertae; ante Moyſen et Abrahamum inventae primum, et ſcriptae ab Adamo, et ab Enos, aliiſque filiis Seth: ea opinio teſtibus et argumentis firmata. Quomodo ab Hebraeis literae ad alios, velut in colonias deductae; et a qvibus? De litigio literarum coram vocalibus apud Lucianum.

CAP. IV.

De numero literarum. 30

Hebraicae primo tantum decem; deinde excreverunt ad viginti ſeptem, cum duplicibus et finalibus; alioqui omnes omnino ſunt viginti duae. Dictum de auctoribus aliquot Graecarum et Latinarum literarum: nam Graeci primo vel ſexdecim, vel octodecim; Latini item primo tantum duodecim, deinde octodecim literas habuere. Quae tres novae literae Claudii; Quomodo ſcribendum digamma Aeolicum; Nubae populi literas habent quadraginta ſeptem, Sinenſes octoginta millia.

CAP.

CAP. V.

De ordine literarum. 39

De meliori ordine Hebraeorum et Graecorùm, quam Latinorum. Item de ordine qui pro natura rei videretur debere obſervari.

CAP. VI.

De figuris literarum. 42

Quomodo eae apud Hebraeos ex litera Iod; apud Latinos et Graecos ortae ex lineis recta et curva, una vel pluribus varie iunctis. Item ex perpendicularibus, diametralibus, vel inordinate curvis. Denique de ſimplicibus literis et compoſitis; ſubiecta omnium formarum Alphabetica tabella.

CAP. VII.

De nominibus literarum, et eorum ſignificatione et cauſſis. 43

Hic dictum ex occaſione de epiſemo ſeu nota numeraria triplici Graecorum, ϛ. G. ϡ. *De Sigmate, ſeu Stibadio vetere.*

CAP. VIII.

De quadruplici ſcribendi modo: Hebraeo vetere, Hebraeo novo, ſeu Graeco, et Latino vetere; Communi noſtro, Syriaco, Indico, Sinico, Aethiopico. 55

Hic oſtenſum qvomodo excogitari poſſent modi ſcribendi

bendi per lineas rectas, omnino viginti quatuor: octo in latum, octo in longum per lineas perpendiculares, octo in longum per diametrales. Hebraeorum vetus modus etſi antiquiſſimus, non tamen optimus. Omnium commodiſſimus modus, eſt communis noſter. Scribere per verſus, modus recentior Hebraeorum, Graecorum et Latinorum vetuſtiſſimus. Qvid βυςροφηδὸν; quid verſus; quid Taepocon; Tabula cum viginti quatuor ſcribendi modis.

CAP. IX.

Quibus inſtrumentis ſcriptum. 65

De ſtylo ferreo, qvi antiquiſſimus; de oſſeo, qui inventus ad caelandam ceram. De ſaxeo ſtylo Arithmeticorum. De celte ex cap. XIX. *Iobi. De adamantino ſtylo vitrariorum. De digito et ungve ſtyli loco uſurpato. Calamus non inventus ad ſcribendum, ante uſum membranae aut chartae. Penna avium recentior. Penicillus pictorum et Sinenſium eſt calamus. Styli ſimul et atramenti vicem obeunt, carbo, creta, rubrica, plumbum.*

CAP. X.

In qua materia antiquiſſime ſcriptum. 75

De latere ac lapide quae prima materia. De foliis arborum; palma, malvae, oleae, Scriptum in pomo, in fungo, in corio, in frondibus florum, in libris ſeu tunicis corticeis arborum, in corticibus vivis. In ligneis tabellis quae dictae codices et codicilli a caudice, qvando. In linteis voluminibus; in plumbeis non voluminibus, ſed tabellis. Qvid ſcheda; unde dicti pugillares;

lares; qui pugillares cerei, citrei, eburnei, membranei; duplices ſeu δύπλυχα? triplices ſeu τρίπλυχα? quincuplices πεντάπλυχα? Quando ſcriptum in aere, argento? Qvando inventae membranae? unde ſic dictae; unde appellatae pergamenum? De multicoloribus membranis; de inteſtinis in qvibus ſcriptum. Scriptum in pulvere, in terra, in aqua, in vino, in humana cute, et corde; in omni denique materia.

CAP. XI.

De primo uſu chartae, eiuſque variis generibus et appellatione. 95

Charta et chartus: dicta non a Charta urbe Tyri; non qvod carptim papyro decerpatur; ſed a χαίρειν, quod epiſtolis praeſcribi ſolitum, unde Salutatrix charta, Martiali. Qvae chartae novae et deletitiae Ulpiano? quid palimpſeſtus; Chartae uſus diu ante Alexandri tempora. Chartarum varia nomina ex quinqve capitibus orta: locis, auctoribus, materia, forma et officio. Elegantes denique aliquot metaphorae in rem ſcriptoriam comportatae a variis auctoribus.

CAP. XII.

Ex qua materia ſcriptae literae. 102

De atramento, milto, minio, ſynopide, cynnabari, encauſto. Cur capita Legum rubricis miniata? Sanguine ſcriptum a qvibus? Literae factae e buxo et ebore; literae ferreae, argenteae, aureae, ex auro ſolido et liquido. Byſſinae in veſtibus. Literae vino, aqua, lacrymis ſcriptae.

CAP.

CAP. XIII.

De epiſtolis et earum variis generibus. 111

De vocis etymo. Unde Latinis epiſtola dicta miſſa et miſſiva. Qvid Apoſtolicae literae; qvid Clericae, Canonicae, Circulares, Captivorum, Confeſſoriae, Commendatoriae, Formatae? Unde dictae Formatae et Formales? Exemplum epiſtolae Formatae, συνθήματα. Decretales epiſtolae, Dimiſſoriae, Apoſtoli, Laureatae, Memoriales, Metatoria, Adventoria, Aſpaſticon, Paſtorales, Synodicae, Syſtaticae, Pragmaticae, Tractatoriae, Tractoriae. Epiſtolae ad mortuos ſcriptae, a mortuis ſcriptae, ad diabolum ſcriptae, ad montem Atho ſcriptae. Literae Vriae. Initium literarum; Gaudere, Bene agere, Χαίρειν. *Salutem P. D. Suo vel Suis. Clauſula Graecorum, Pax; Latinorum, Vale. De addendo ſcriptionis die et hora. Quid Cicero pro barbarorum Dato?*

CAP. XIV.

Oeconomia curſus publici, ſeu ratio mittendarum epiſtolarum. 134

Nuntiorum alii pedites, alii equites, alii curules et navales. Veredi et veredarii unde dicti. Qvi dromanarii, curſuales, et palladii equi? Qvid curſus publicus? fiſcalis, clabularis, et caballatio? Angari et Parangaria, Curſus publicus qvando plebi communicatus. Qvi curſores Eccleſiaſtici. Qvid facultas tractoria? Qvi Parochi? Qvid Curioſus? Qvid Saionos? Qvid Hippocomi? Qvis auctor primus curſus publi-

publici? A quibus inſtauratus? Qui Aſtandae apud Perſas? Uude γραμματοφόροι? *Qui Gerones? Unde Bruttiani? Claſſiarii qui? Qui, et unde dicti Poſtae? Quis olim habitus Curſorum? Unde illis pinnae in capite? Cur Aelius Verus Curſores appellavit nominibus ventorum? Cur dicti a Cicerone Pegaſi?*

CAP. XV.

De occulta literarum miſſione. 151

De occulta materia, Tabellariis, Via. Hiſtoriae et modi univerſim triginta duo.

CAP. XVI.

De inviſibili literarum ſcriptione. 164

De vario humore, quo ſcriptae literae non niſi certo artificio legi poſſunt.

CAP. XVII.

De occultanda ſcriptione per tranſpoſitionem literarum. 165

De Iulii et Octaviani invento. Suetonius auctoritate Varronis correctus. Quid ſcribere per Tractationem apud Varronem.

CAP. XVIII.

De occulta ſcriptione per Notas. 168

Quid Notae? Notae literae, et Notae non literae Notae non literae vocantur σημεῖα *ſigna, imagines, zi-*

Digitized by Google

frae, ignorabiles literae, qvaſi literæ, compendia literarum, σίγλαι, *vel ſigla. Siglum deſcendere à ſigillo. Notæ l terae vocantur ſingulae & ſingulariae. Ammianus notatus qvod Ægyptios characteres vocet ſingulas, cum ſint ſigla. Plurimae per notas ſcribendi artes, eaeque olim vulgares. Cauſae ob quas inventae Notae, quatuor: ſecretum, diſtinctio, brevitas, celeritas ſcriptionis; haec poſtrema quanta, quam velox. Notas inventas eſſe, non à Mecaenate, Aquila liberto, Cicerone, Tirone liberto, Ennio, Phylargyro, aut Perſannio, ſed ab Hebraeis circa tempora Danielis Prophetae.*

CAP. XIX.

Quae alia Notarum genera? ac primo, de ſeruilibus. 188

De Notis, inſignibus nobilitatis apud varias gentes; cur ſtigmata dicta notae Threiciae, puncta. ſigna forum aut fugarum? Servi ςιγματίαι, ςιγῶνες, *varii attagenes, Iſtriani, notis compuncti, inſcripti, caelati, literati, encauſti. Serviles notae, partem literae ſingulae, partem ſigla. Crimen, reis nonnumquam inſcriptum, per manus & totum vultum: ſaepius tamen non perſcriptum, ſed ſingulis tantum, aut binis literis expreſſum. Ita* K *inuſtum Kalumniatoribus,* D *delatoribus, &* T *furibus,* M *homicidis apud Anglos, ritu à Syris mutuato. Vultum inſcribi vetuit Conſtantinus; denuo juſſit Theophilus Iconoclaſta. Militibus & ſacrificulis inuſtae etiam notae & puncta. Stylus uſtorius,* καυτὴρ καὶ καυτήριον.

In

In ſulcos cauſticos atramentum infuſum. Per tranſennam dictum de Cauſtice ſeu pictura uſtoria cerarum apud veteres.

CAP. XX.

De notis pecudum. 198

Qvid ſignare? Signum ingenuum apud Auſonium. Equi σαμφόραι, *non à litera* Σ *inuſta, ſed ab epiſemo* ק Σάν Πῖ Κοππατίαι, *ab inuſto Kophe ſen Koppa, non à* Κάππα. *Ferrum uſtorium* τρυσίππιον *vel* ἱπποτροχὸς, *vel* χαρακτὴρ. *Qvid* ἀσφράγιςος.

CAP. XXI.

De notis Jureconſultorum. 202

De his Magno librum conſcripſit. Juſtinianus & Baſilius Imperatores earum uſu omnibus interdixere: bonum factum, ad vitandas fraudes. Et cetera Notariorum, *Proverbio celebratum. Oſtenſum quanta ſubinde ab his notis damna accepta; quam varie earum interpretatio divinata. Unde* ff & Đ, *pro notis Digeſtorum, ſeu Pandectarum.*

CAP. XXII.

De notis Judiciariis. 213

Sententiæ à Judicibus per notas ſcriptæ. A. *Abſoluo.* C. *Condemno.* N. L. *Non liquet. Alia tabella ab Auguſto data ad ignoſcendum.* θ & κ, *notae item condemnationis. Tau, nota ſuperſtitum in*

Militia, litera ſoſpitalis, à Tribunis adſcripta Senatuſconſultis. Longa & brevis linea; hæc abſolutionis, illa condemnationis nota, apud Suidam. Litera longa Plauto, quae? Judicum calculi, nigris & albis notis inſigniti.

CAP. XXIII.

De notis Cenſoriis. 223

De Tabulis Caeritum. Quid συλοκοπεῖν Athenaeo.

CAP. XXIV.

De notis Suffragatoriis. 226

Quando eae ortae? Quales? Qualis ſuffragandi ratio? Duplices tabellæ. A. *Antiquo.* V. R. *Uti rogas. Suffragia punctis adnotata ad ineundum numerum.*

CAP. XXV.

De notis Teſſerariis. 228

Teſſera unde dicta? cujus materiae, cujus formae? quo diverſa à talis? Teſſerae rotundae. Qvid militares? Qvæ militarium teſſerarum ſigna & notae? Qvid frumentariae? Qvomodo differant à ſtellatura? Qvid numerariae? veſtiariae, luſoriae? viales, & hoſpitales?

CAP. XXVI.

De notis Sortiariis. 237

Triplicis ſunt generis.. Sortes e ligno; unde à κάλον, κλῆρος, ſors. Qvid ῥαβδομάντεια? De pullis literas depaſcentibus divinationi adhibitis. Sortitio Judicum & Athletarum per literas apud quos?

CAPs XXVII.

De notis Grammaticis. 243

Hae dictae θέσεις καὶ ςίγμαι, καὶ προσῳδίαι: Latinis

tinis Accentus & Poſiturae. Comma, hypocolon, colon, punctum. Qvid Sicilicus? Qvando inventae diſtinctionum notae? Qvam diverſae veteres à novis? Parentheſis, hyphen, apoſtrophos, diaſtaſis, diaereſis. Qvando apud Graecos et Latinos coeperint accentus? Qvid Maſoreth, et qvam recentia apud Hebraeos? Unde et qvomodo natae accentuum formae? Quales & quae ſpirituum notae? Qvae notae metricae? Qvae Platonicae? De obelo qvi nota eſt culpae. De nota laudis ex Varrone.

CAP. XXVIII.

De notis Arithmeticis. 292

Literae olim uſurpatae pro numeris. Dictum de verſibus ἰσοψήφοις, *et nominibus Gamatricis Rabbinorum. Car* I *unitatem*, V *quinarium*, X *denarium*, L *quinquagenarium*, C *centenarium*, D *quingentenarium*, M *millenarium*, *ſignificent? Dictum de Clavo annali. Theut inventor priſcorum numerorum; Arabes zifrarum recentiorum. Unde zifrae dictae? Qvae civitas literarum?*

CAP. XXIX.

An literis, notis, numeris arcana aliqua inſit vis? 306

Ineſt vis duplex; altera ſignificandi, altera obligandi; nulla tamen Phyſica, ut probatum ratione et auctoritate. Qvid Ὀνομαντεία? Στοιχειομάντεια, *et* Ἀριθμαντεία? *Qvid Kabbala? Qvalis Marci et Colarbaſi haereſis de vi literarum? Qvis error Origenis, et quorumdam Hebraeorum? De Epheſiis literis ex Suida. Notae amatoriae nullam habent vim, niſi ex pacto daemonis. Antichriſti nomen qui et quale divinarint, ex numeris* DCLXVI.

CAP. XXX.

De vi obligandi quam habent literae. 324

Vis moralis eſt, ſubinde major quam teſtium ; ex Jure oſtenſum. Unde id factum? Qvanta in ſcribendo chirographo adhibenda cautio, monſtratum documento Pulcheriae Auguſtae in Theodoſium fratrem. Qvae poena falſariorum ? Cur a Juſtiniano vix permiſſa comparatio literarum ? Qvi olim falſa Apoſtolorum acta ſcripſerint ? Qvomodo punitus Valens dum Baſilio vellet ſcribere ſententiam exilii ? Qvod Neronis votum, quando abs ſe quidam capite damnandus?

CAP. XXXI.

Varia ſcripturarum nomina. 341

Acta ſeu Geſta. Sacra acta primum Clementis, deinde Fabiani juſſu ſcripta. Acta Natalitiorum quae? Repagularia, Diurna acta. Accepti & Expenſi tabulæ. Adverſaria qualia, & unde dicta ? cur Transverſa appellata? Qvid ὀπισθόγραφα? Qvid Minutae et πρωτόκωλα? Annotatio. Qvid album? quam multiplex? Qvid rubrum et nigrum Jureconſultis? Qvid Pittacium? Annales quo differant ab Hiſtoria? Antigraphe, Apocha, Antapocha, Arreſtum, Authenticum, Autographum, Auctionariae tabulae, Brevia, Breviarium, Breviculus, Bullae, Plumbatores, Chirographum, Cautio, Commemoratorium, Commentarius, Monitores, Monitoria, Condicta, Diarium, Digeſtum, Diplomata, Edictum, Elogium, Ephemeris, Eulogia, Faſti ſacri & profani, Imbreviatura, Indigitamenta, Inſtrumentum, Inventarium, Repertorium, Kalendarium, Libellus, Laterculum, Mandata libera, Matrices, Notitia,

titia, ***Notorium***, *Pandectae*, *Poliptici*, *Programma*, *Rationarium*, *Reſcriptum*, *Sacrae literae*, *Literae credentiae*, *Schedae*, *Signatura*, *Summarium*, *Syngrapha*, *Tituli*, *Translaticia edicta.*

CAP. XXXII.

De ſcribis & variis eorum generibus. 415

Librarii qui? Scribae appellati à Magiſtratibus, Praetorii, Aedilitii, &c. ab officio. Navales, Epiſtolares, Libellenſes, &c. Actuarii, Abbreviatores, Reſcribendarii, Summiſtae, Notarii, Antiquarii, Singularii, καλλιγράφοι, σημειογράφοι, ταχυγράφοι. Qvi Protonotarii? quae eorum origo? Qvam varia Notariorum civilium genera? Logographi, Mediogrammatei, Symbolographi, Subadivuae, Boëthi, Formularii, Pararii, Chartulani, Chartularii, Exceptores, Prochiri, Hypomnematographi, Regerendarii, Scripturarri, Scriptores. Qvales literae Notariorum. Qvam ab aliis diverſae? Qvae literae majuſculae, qvadratae, unciales? Qvid apices?

CAP. XXXIII.

De rarioribus quibuſdam inſcriptionibus. 552

Oſtiis inſcriptum, Cave canem; et, Arſe verſe. Laudes januis amicarum inſcriptae, et earum nomina vivis arborum corticibus, floribus item et pomis et arulis tumulorum. Sigma inſcriptum Foribus tricliniorum, ad qvid? Ciborum nomina, modimperatori e coquo in tabella tradita, cibi Literarum ordine in fercula diſpoſiti. Pocula inſcripta, unde γραμματικὰ & Literata dicta. Inſcripti cultri, ſcyphi, lances, cochlearia et lagenae appenſis pittaciis. Merces inſcri-

ſcriptae, & earum pretium in tabula expreſſum. Lupanaria inſcripta nominibus proſtibulorum, et pretio ſtupri. Servi appenſa pretii et morbi tabella venditi. Tragaediarum nomina et auctois propoſita in titulo, dum agebatur. Curiarum nomina in foro ſcripta: tabellae reis appenſae cum inſcriptione criminum. Res amiſſae, fixis programmatis quaſitae. Lapides milliarium et itinerum ſignatores ab inſcriptione dicti, Navibus appicta nomina et veteribus picturis. Tropaeis occiſorum nomina inſcripta, vexillis, ducum. Trajanus cur dictus herba parietaria? Qvo ritu expuncti tituli Tyrannorum.

CAP. XXXIV.

De inventione Typographiae. 579

Sinenſibus ea aſſignata. Diverſa et facilior illiorum quam noſtra.

CAP. XXXV.

De Ornatu Librorum. 486

Qvid volumen, et unde dictum? Qvid cylindri? Unde pagina? Libri omnes olim volumina. Qvid cornua in volumine? Qvid umbilici? A quo primum malleata charta? Libri ubi primum circumciſi. Qvid frontes Librorum*? Charta & frontes pumice Laevigata. Librorum involucra e membrana diverſicolore; mox è tabellis purpura veſtitis; ne Libri barbati, hoc eſt villoſi fierent. Chartae contra tineas cedrino oleo delibutae. Qvid menis et corinis in libris, ex Auſonio.*

DE

Google

DE PRIMA SCRIBENDI ORIGINE ET UNIVERSA REI LITERARIAE ANTIQVITATE.

CAPVT I.

Quid ſcribere? vnde dictum? variae item ejuſdem vocabuli ſignificationes; et voces nonnullae contrarium ſignificantes.

SCRIBERE, *eſt vocem aut vocis partes ob oculos ponere per literas.* Ita fere Goropius Becanus libro 3. Hieroglyphicôn. Etymologia vocis SCRIBO vnde fluxerit, incertum. Aut nomen eſt primigenium (vt ſunt in quaque lingua plurima) aut forte a Graecorum γράφω

γράφω ducit familiam; non enim abhorret omnino adfinitas literarum, vt de γράφω fiat Scribo. Certe neque mirum eſſet, neque etiam inuſitatum, mutari γ in ſc, α in i, φ in b; quo facto feciſti de γράφω Scribo. Ita enim poteſtate conveniunt hae literae ut facillimus ſit earum traiectus: nam Latini olim non habuerunt G, usque ad Carbilii tempora, auctore Plutarcho *; ejus vero loco utebantur C, unde dicebant Secobrica, Cneius & Caius, pro Segobriga, Gneius & Gaius. Ab A item in I, frequentiſſimus tranſitus: ut patet in omnibus compoſitis verborum Taceo & Iacio. Similiter Φ Graecum, in B, mutant ſemper Macedones, ut ſcribit in Lexico ſuo Graeco Arias Montanus: & Græcum ἄμφω, Latini ſcribunt Ambo. His ita tranſumtis literis, de γράφω habebis cribo; ſi S adjeceris ad vehementiam, Scribo. Jam vero Graecorum γράφω, Ioannes Avenarius Germanus in Lexico ſuo Hebraeo Wittembergae edito, derivat ab Hebraeo כָתַב chataf, mutato תַ in ר vt ſit כָרַב charaf, unde nullo negotio confeceris γραφω. Igitur ſic originem ſuam Scribo ducet a γράφω; & rurſum γράφω à כָרַב cha-

* Nota eſt JCtorum de Gajo JCto contentio, Gajus an Cajus ſit ſcribendum. A. Auguſtinus de *Nomin. propriis D. pag.* 104. Cajum ſcribendum eſſe contendit. Verum praenominis notam C. ut G. pronunciaſſe veteres auctor eſt Quinctilianus *lib.* 1. *Inſt. orat.* c. 7. Sic et Graeci Γάγος. Et promiscue in Marmoribus et numis Cajus et Gajus reperitur, vide Noriſium in Cenotaph. Piſan. Diſſ. IV. c. 5. et de commutatione literarum C. et G. in legibus noſtris, vid. Rad. Forner. *lib.* 1. *Rer. quot. c.* 15.

charaf. Denique כָּרַב à כָּתַב chataf, quod ſignificat Hebraice ſcribo, quem Avenarii locum indicari mihi curauit R. Pater Cornelius a Lapide, meus nuper in ſacrae Scripturae praelectionibus Lovanii Magiſter, vir Hebraearum rerum admodum peritus, & totius Scripturae prodituris breuî Commentariis futurus inmortalis. Non adfirmo tamen hanc originem; ſed pronuntio, Non liquere: magis vero adducor ut credam, quam cum Goropio faciam, qui nimis argute eius vocis natales arceſſit a Cymbris.

Γράφω Graecorum, Scribo Latinorum, imo et כָּתַב *Hebraeorum*, inquit lib. 11. Hieroglyph. ſub finem, *natales ſuos Cymbrico noſtro ſermoni acceptos ferre debent.* Grab *enim Cymbris omnem foſſam ſignificat. Voci* Grab *ordine literarum et ſignificatione contrarium eſt* Barg, *quod montem notat. Nos iam* Graf *pro* Grab *dicimus, mutato B in F. Ab hoc poſteriore* Graf, *quod ſignificat fodio, Graeci retinuerunt* γράφω, *mutato* F *in* Φ, *ut vis literae poſtulabat, unde grammata pro literis*, &c. *Iam Latinorum Scribo manauit a Germanorum* Scrib, *quod Belgae dicunt* Scrif; *cuius verbi ratio petenda eſt a* Scrab, *et hujus rurſus a* Crab, *quod idem eſt ac frico, &c. Qui vero tanta vi fricat, ut ductus ſui ſignum impreſſum relinquat, is* Scrabben *dicitur, ſibilo vehementiam addente. Hinc denique venit* Scrib *Germanicum, et* Scref *Belgicum vocali longa quod lineam deſignat. Hebraeorum autem* כָּתַב chataf *quo ſcribere deſignant, longius ab origine receſſit*, &c. כָּתַב *enim a* Boeck-teken (*quod eſt librum ſignare*

A 2 *ſets*

Digitized by Google

ſeu ſcribere) *deriuari non dubito*, *ſolo* N *reiecto*, *et verbo praepoſtere pronuntiato.*

Ingenioſa quidem Goropii diuinatio, ſed quam plures, ſcio, ridebunt quam veram eſſe credent. Nos potius exiſtimemus vocem eſſe de Aboriginum genere, quando apud nullam gentem certa exſtant eius familiae veſtigia; vel certe, quod vero videtur eſſe proximum, a γράφω & כָּתַב chataf deducamus. Sed hoc iam agamus, quibus praeterea rebus ſignificandis ſit inpoſita vox Scribo: ne qui forte ſaepe alias legerint, multa ſolita eſſe ſcribi, ſed non tamen literis ſcribi, exiſtiment declinatione laboris aut obſcuritatis, praecipua quaeque ſcriptionis myſteria a me eſſe praeterita, qui perſequi omnia pro libri hujus inſtituto debebam.

Igitur, *fata ſcribere* & *fata ſcribunda aduocare*, eſt de recens nati infantis felicitate bene ominari; id quod fiebat die Luſtrico ſeu Nominalium, vt Tertullianus loquitur. vide Scalig. ad illa Auſonii verba: *Dictaſti ſatis verba notanda meis.* lib. II. Obſeruat. cap. XXII.

Dicam ſcribere, eſt nomen alicuius pro inſtituenda accuſatione ad Judicem deferre. Cic. Verr. IV.

Seruo libertatem ſcribere, eſt dare. Quinctil. declamat. 380. & alibi Ulpianus.

Tutorem ſcribere, eſt conſtituere. Cic. pro Cluent.

Scribere pro pingere apud Plin. lib. XXXV. cap. X. *Scripſit Apollinem*, &c.

Scribere digitis, eſt nutibus loqui. Ouidius: *

in digitis litera nulla fuit.

Ennius

* *Amor.* 5. 1. 18. Ennius ex *incert Tragoed. et Com p. m.* 311.

Ennius de quadam inpudica: *his dat digito literas*, quod Salomon dixit Prouerb. VI. *Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.*

Scribere pro arare apud Ennodium in Paneg.

Cum bene molitos incurui dente ligonis
Scribit agros.

Alibi: *Niſi edomitam terram ter quaterque agricolae ligonibus ſcripſerint.* Item Sidonius Apollin. carm. XI. verſ. 412. *in deſcriptosque per agros*
Fragrat odor.

Scripturarius ager, pro quo depaſcendo, *Scriptura*, hoc eſt, certum vectigal ſoluitur publicano.

Conſcribere, eſt colligere ſeu adlegere, hinc *Patres conſcripti.* eſt & vibicibus verberum notare: Plautus Pſeudolo: *Stilis me totum usque ulmeis conſcribito.*

Subſcribere eſt poſt accuſationem ſecundo aut tertio loco dicere contra reum: unde *ſubſcriptores.* vide Budaeum Annot. poſter. in Pandectas, & Sigon. de Iudic. lib. II. cap. X.

Praeſcribere, longa annorum conſuetudine ius acquirere; apud Iureconſultos.

Haec pauca, ſed fere praecipua ſcribendi vocabula ſuffecerit explicaſſe; quae alienae ſignificationis quadam veluti praeſcriptione irrepſerant in ius aliorum verborum: ſed & ab aliis vocabulis verbum ipſum Scribo, veluti talionis lege inuicem fundo ſuo ſubinde depulſum eſt non inſcita Metaphorae tralatione. Ita *Pingere* pro *Scribere* poſuit Martial. lib. IX. Epigr. XIV.

Nomen Acidalia meruit quod arundine pingi.

Arare et *exarare*. Iſid. ex Atta Satyr.

Mucroneque aremus oſſeo.

Digitized by Google

in cerata nempe tabella. Ovid. III. de Ponto:

Ad fratrem ſcriptas exarat illa notas.

Effodere. Petron. Satyr. *Verba atroci ſtilo effoderent.*

Sulcare. Ennod.

Otia Niliacis non paſſus carmina biblis
Sulcaui.

Illudere. Horatius lib. I. Sat. IV.

Si quid datur otI
Illudo chartis.

Illinere. Idem ibidem:

Et quodcumque ſemel chartis illeuerit.

Ducere. Ovid. I. Triſt. eleg. X.

Tamen ipſe trementi
Carmina ducebam qualiacumque manu.

Lineare. Marcianus Capella lib. III. *Literarum formas lineare.*

Iam contrarium quae voces ſignificauerint, videndum eſt; nam & eae ad ſcribendi argumentum pertinent.

Liturare apud Sidonium eſt epiſt. IX. lib. VIII.

Litura coercere apud Flaccum epiſt. ad Piſones:

Carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit.

Unde urbaniſſimus ille iocus de litura in Verrem Actione II. *Videtis extremam partem nominis; caudam illam Verris, tamquam in luto demerſam eſſe in litura?*

In ſpongiam incumbere. De ſua Aiace, deleta ſcilicet, dixit Auguſtus Caeſar apud Suetonium capite LXXXV. Scribentibus enim, ad caſtiganda ſcripta, ſemper ſpongia erat ad manum; quam totam atramento imbuebant, ut ita literas litura nigra inducerent; quod Auſonius expreſſit carmine

ad

ad Theonem: *Aut cunctis pariter verſibus oblinat*
Fuluam lacticolor ſpongia ſapiam.

Vnde eſt illud Martialis Epigr. x. lib. iv.

Inſtructum comitetur pumice librum
Spongia; muneribus conuenit illa meis.
Non poſſunt multa noſtros, Fauſtine, liturae
Emendare iocos; vna litura poteſt.

E quibus locis adparet, talem fuiſſe ſpongiae vſum, non ita multis obſervatam. Alioqui ſpongia ſola ſine atramento deleri poterant literae e pugillaribus & gypſo, ut hodieque facimus adſperſa ſaliua; de quo ita Varro:

Sin diſplicebit tam tibi latum mare,
Tantum parato ſpongiam deletilem.

Adnotauit autem Cuiacius, ab optimis quibuſque ſcriptoribus pro *delere* dictum eſſe *ſpongia effingere.* ita Cicero pro Seſtio: *Spongia ſanguinem effingi.* Cato: *Fiſcinas ſpongiâ effingat.* Apuleius I. *Vulnus ſpongia effingens.* Liuius lib. xxxix. *In domo ſpongiis effingi ſolent.* Haec ille lib. xiii. Obſerv. cap. xiii. *

Delere. Cicero pro Cluent. † *Digito legata deleuit.* e cera vel e charta, opinor, deletitia, qualis eſt flaua illa noſtrorum pugillarium; nam digito alioqui deleri nequiſſent. Spongia enim deletili (ut Varro eam vocat) ſulci cerei obduci non poſſunt; ſed tantum literae vel creta, vel atramento, vel carbone, vel rubrica, aut etiam ſtilo in charta deleti-

* De uſu ſpongiae apud antiquos late Pitiſcus in *Lexic. Antiqv.* voce *Spongia* et ad d. Sueton. locum.

† *Cap.* 14. In tabulis ceratis teſtamentum fuiſſe ſcriptum rectius conjicit Sylvius ad *d. l.*

letitia ductae; vt patet ex illo Auguſti reſponſo, dicentis, ſuam Aiacem incubuiſſe in ſpongiam, hoc eſt deletili ſpongia deletam.

Stilum vertere. Horat. Sat. x. lib. I.

Saepe ſtilum vertas, iterum quae digna legi ſint
Scripturus.

Cicero II. Verrina: *Vertit ſtilum in tabulis ſuis*. Diuus Hieronymus epiſt. ad Domnionem: *Stultus ego qui meliorem ſtili partem eam legerim quae delerit, quam quae ſcriberet.*

Abolere peremptoriis rubricis. Sidonius Apollinaris libro VIII.

Cancellare. Tranſuerſariis lineis ſicut cancellis inducere, inquit Nebriſſenſis. Unde forte Cancellarius dictus, quod reſponſa et reſcripta Principum mala ſcripta cancellet.

Inducere. Cicero lib. I. ad Att. epiſt. XV. lib. XII. epiſt. XII. lib. XIII. epiſt. CCLXXII. vide Forenſia Budaei.

Expungere. Plautus Ciſtellar.

Ut expungatur nomen ne quid debeam.

Ita, *milites expuncti*; et, *ſtipendiis militem expungere*, apud Paul. lib. penult. de re militari, eſt militem aere diruere. *

Di-

* Eſt L. penult. D. de *Re milit.* quae Papinianum habet auctorem *lib.* 19. Reſponſor. non Paulum, ut Auctor noſter; neque Tarruntenum Paternum, ut Ruſſardus, Charondas, & J. Curtius *lib.* IV. *Conjectur. cap.* 17. contendunt. illi enim non ſcripſerunt libros reſponſorum. Neque cum Vulgata, Haloandro, Ruſſardo et Noſtro vox *impendiis* mutanda eſt in *ſtipendiis*. *Impendium* enim rationes inpenſarum notat, Briſſon. d. v. Hinc *inpendiis expungere* eſt, rationibus eximere, *expungere*, de qua voce vide Lipſium I. *Dial.* 2. *de Milit. Rom.*

Diſpungere. Seneca lib. IV. Benef. cap. XXXI. *Apud me iſtae expenſorum acceptorumque rationes diſpungentur.* Hic finem facio, & copiam diſpungendi, ſi fui longior.

CAPUT II.

Quid Literae, et unde dictae?

QUONIAM ſupra diximus ſcriptionem omnem fieri per literas, hic fuit ante alia de iis agendum. Igitur literas definit Iſidorus libro I. cap. III. *Indices rerum, ſigna verborum.* Gregorius Toloſas lib. XVI. Syntax. cap. III. *ſigna pronuntiationis.* Melius ſane quam Scaliger lib. I. De cauſſ. ling. Lat. cap. V. qui eas vocat *minimam partem dictionis;* melius quam Goropius lib. III. Hermath. qui cum veteribus quibusdam contra Scaligerum, adpellat eas *minimam partem vocis.* Neque enim literae ſeu ſcriptae ſeu non ſcriptae, poſſunt partes eſſe vocis aut dictionis, qua vox aut dictio eſt, niſi qua ſcripta vox aut dictio eſt; quando omnis vox aut dictio, qua tales ſunt, ſoni ſunt: litera autem qua litera eſt, objectum viſus eſt, (neque enim litera auditur, ſed ſonus literae pronuntiatae; neque quamdiu ſcripta non eſt, litera eſt:) ecquid igitur res viſibilis pars erit ſoni? Recte ergo literae ſigna pronuntiationis: etiamſi enim pronuntiatio in ſono conſiſtat, poteſt tamen ejus ſignum aliquod ſub viſum cadere. Sic Hebraei literas אותיות Othioth, id eſt, ſigna, vocant, inquit Greg. Toloſas lib. XVI. c.

III. De arte mirab. Sed proprie ea vox ſignificat ſigna ſignorum; id quod clarius literarum indicat naturam: ſunt enim literae ſigna vocum, voces autem ſigna rerum; ſunt ergo literae, ſigna ſignorum. Atque hinc confirmatur Iſidori ſententia, definientis, literas eſſe *indices rerum; ſigna verborum*. Primo enim literae ſigna ſunt vocum, deinde ſigna rerum per voces. Loquor de literis non hieroglyphicis: quarum nonnullae ſigna ſunt vocum ſimul & rerum; plurimae autem ſigna tantum ipſarum rerum, ut adparet in Notis hieroglyphicis, Aſtronomorum et Arithmeticorum. Certe non poſſunt mihi probari quorumdam veterum Grammaticorum, ut Priſciani, Diomedis & Marii Victorini opiniones, qui literam definiunt vocem aut minimam partem vocis. Illud autem miror praecipue, neque illos ipſos ſibi ſatis conſtitiſſe in litera definienda; nam Diomedes libro II. & Priſcianus lib. I. dicunt: *vim ipſam ſeu potestatem vocari elementum; literam autem eſſe figuram tantum illius poteſtatis;* ex Scauro, qui literam appellat *vocis, quae ſcribi poteſt, figuram*. Quomodo igitur litera erit vox, aut vocis pars, ſi eſt *ipſius elementi nota quaedam et imago*, ut loquitur Priſcianus. Sic Graeci σημεῖα, σήματα, id eſt ſigna, teſte Herodoto; item τύπȣς, id eſt formas: χαρακτῆρας, χαράγματα, id eſt, ſculpturas: propriiſſime vero γράμματα vocant, id eſt lineaturas, quia γραμμαῖς, hoc eſt, lineis conſtat. Sic denique *Latini*, inquit Scaliger loco citato, *quia literae omnes lineis conſtant, a lineando, eas primum dixere lineaturas, deinde literas*. In quam ſententiam pridem etiam ſcripſit Bibliander in Commentar. literarum: *Denomi-*

nominantur literae, inquit, *a lino*, *unde linea et lineamentum etiam dicitur*. Vera, niſi fallor, Bibliandri & Scaligeri ſententia: nam & Marcianus confirmat libro III. ubi ſic loqui facit Grammaticam: *Mihi attributum literarum formas lineare.* Oculi ergo obiectum ſunt literae, ſicut & omnes lineae, non aurium; quare pars vocis aut dictionis, hoc eſt ſoni, quî erunt? Hinc adparet etiam Priſciani error, qui *literas a lituris*, *quod delerentur*, derivat: *prius enim factae quam deletae*, inquit Scaliger. Sed occupat his verbis Scaligerum Goropius: *Bene fortaſſis*, *niſi mortales quoque homines vocarentur*. At meo quidem iudicio fruſtra eſt illa Goropii ſimilitudo, neque Scaligeri ratiocinationem infringit: non enim recte homines vocarentur mortui, ut mortales vocantur. Sic literae ſane non recte liturae, etſi forte poſſent liturabiles dici. Inſurgit denuo Goropius: *Litura non ſolum deletionem*, *ſed etiam tectorium ſeu incruſtationem ſignificat apud Columellam*; *ab hac litura*, *litera dici videtur*; *cum nempe tabulis primum cera illinebatur ad ſcribendum*; *quae cera inſtar cruſtae alicuius ſeu liturae erat*, *quando tabulis erat allita*. Abit in hanc ſententiam cum Goropio Neapolitanus A Porta lib. De not. furt. cap. XII. Ego tamen abeo in alia omnia: nam quia ſi a litura tali litera dicta eſt, quomodo igitur literam prima ſyllaba omnes Poetae producunt, lituram prima ſyllaba corripiunt? *Bella res*, inquit Goropius, *quaſi non omnes veteres duplici tt litteram ſcriberent*, *non autem literam*, *ut in Orthographia ſua adnotauit Manutius*. Tamen Goropi, plurima veterum exempla faciunt, ut Manutio vix credam; & certe ratio facit, quia

non

non ſcribitur *littura*, unde tamen vis ita ſcribi *litteram*. Denique cur non credam, literas apud Latinos dictas eſſe a linea, quando Graeci a γραμμὴ, id eſt linea, eas appellant γράμματα? quando tu ipſe Goropi, lib. ſecundo Hieroglyphicôn ſub finem; verbum Scribo deriuas a Cymbrica voce *Screff*, quae lineam notat, ut ipſe interpretaris? Fateor tamen, ingenioſum eſt tuum de literae etymologia commentum; adeoque dignum viſum quod huic loco intexerem, ne quid de literae etymo deſiderari poſſet: Let *membrum ſignificat: quae vox a delicatioribus Lit effertur. Apud Cymmerios*, Em, *vocem notat, unde* Aeſem, *halitus, qui eſt eſca vocis*, Aeſ-em. Ter, *vel* Der, *articulus eſt, quamobrem* Let-ter-em *notabit, membrum ipſius vocis. Sed quia* Let *dicimus et* Lit; *ex litterem, Latinus fecit litteram; quae nobis iam breuitatis cauſſa, in ſingulari eſt* letter, *in plurali* letteren. Non abnuo, vt alius quis Goropio hoc credat; ſed vereor id eſſe unum de paradoxis illis de quibus ipſemet Goropius dicit initio libri III. Hieroglyphicôn, *Audiuiſſe ſe frequenter a viris Latinae, Graecae, Hebraicae linguae peritiſſimis, dogmata ſua plurima rationibus niti admodum firmis, et talibus vt eas vel reiicere vel frangere nequeant; ſed tamen adduci non poſſe ut ea probent aut vera eſſe fateantur.*

Iam vero nec probare poſſum Iſidori & Servii opinionem, qui *literam* quaſi *legiteram* appellant, quod legentibus praebeat iter, aut legendo iteretur. Multo vero minus ſtomacho meo facit frigidum illud Marii Victorini figmentum: *Quidam dixerunt leuiteram, quia leuat ut iteretur, id eſt, delectat*

lectat iterum ut ſcribatur. * Illud autem omnino certum habeo, literas eſſe *elementa* dictas, vt Iul. Scaliger & Toloſas docent, quod ex illis componantur dictiones, ſicut ex his corpora miſta: quod adfirmant item Priſcianus & Tertullianus lib. v. contra Marcionem. Clariſſime autem his verſibus Lucretius docuit libro II. De rebus natura. vs. 687.

Quin etiam paſſim noſtris in verſibus ipſis
Multa elementa vides, multis communia verbis,
Cum tamen inter ſe verſus et verba, neceſſe eſt
Confiteare alia ex aliis conſtare elementis.

Unde admiror Diomedem Grammaticum, qui ita literam dividit ab elemento, vt litera ſit id quod ſcribitur, elementum autem vis ipſa & poteſtas literae. †

CAPVT III.

Quae literae, a quibus, et quando ſcriptio inuenta.

NON alia res eſt, in qua plures magisque pugnantes ſententiae reperiantur, atque haec tracta-

* De literarum origine haec adnotat Henr. Ernſtius *lib.* I. *c.* 25. *Var. Obſerv. T.* v. *Theſ. Jur.* omnes originem trahere ex elementis literarum J. et C. atque ſic ad lineam rectam vel curvam referri poſſe.

† Aliter haec explicat H. Ernſtius *d. l. c.* 26. a voce Graeca *Στοιχεῖα gradus*, per quos et in quibus unaquaeque res ad ſui perfectionem tendit, elementorum ſignificatum repetens. Sic *στειχω ordine incedo* et Latinorum elementum ab *ἐλαω progredior*. Plura de arte ſcribendi et inventione literarum dabit Ill. N. H. Gundling *in Hiſtor. liter. Germ. tom.* I. *c.* 3. §. I. *et* 6.

tractatio de prima literarum & ſcriptionis origine. Videas diſſipatum Penthei corpus. Quod vero huic diſputationi tenebras denſiſſimas adfert, eſt ipſa ſcriptorum nimia multitudo. Unde profectum, vt neoterici maxime in tam diuerſas ſententias diſceſſerint, non animaduertentes ſcilicet Gentium totarum & Regionum nomina fuiſſe interuallis temporum mutata, in quibus repertae & excogitatae primum literae; & easdem Regiones ac Gentes diverſis nominibus apud veteres appellatas ſubinde fuiſſe; immo & literas mutatas a quibusdam, ſervatam tamen ſartam tectam linguam; ut de Hebraeis nemo ambiguum habere poteſt. Et vero ab aliis retentas literas, mutatum loquendi genus; vt certum eſt de Italis & Hiſpanis, de Gallis, Belgis, Germanis, & Anglis. Hinc enim uſu venit, ut qui neſcierunt, Hebraeos exempli gratia ante tempora Noe uſque ad Adamum fuiſſe gentem ſine nomine Hebraeorum; poſt vero eamdem vel ab Heber filio Sale, vel ab habitatione trans, ſeu עֵבֶר *heber*, flumen, Hebraeam eſſe dictam: deinde a temporibus Iacob eamdem appellatam eſſe Iſraeliticam; denique vocatam Iudaicam: ſubinde vero ab Aſſyria in qua habitauit, Aſſyrios; a Phœnicia, quam coluerunt, Phœnices; ſicut Chananaeos, Aramaeos et Syros: hinc inquam factum ut inter ſe adeo digladiati ſint, non obſeruantes tamen ſe rixari de nomine, conuenire de loco & gente.

Vult enim Philo literas ab Abrahamo primum inventas: Joſephus Judaeus, & ex eo Polydor. Virgilius, Opmerius, Gregor. Toloſas, Ludouicus Viues, Ioannes Annius Beroſi interpres, excogita-

gitatas eas eſſe ab Enoch filio Seth, diu ante tempora Abrahami; Bibliander, ab Adamo; Eupolemus, Euſebius, Clemens Rom. Cornelius Agrippa, Crinitus, Textor, Giraldus, a Moyſe; Clemens & Cyrillus Alexandrini, Herodotus, Pompon. Mela, Herodianus, Rufus, Feſtus, Zopyrion, Phornutus, Plinius, Lucanus, Ioſephus Scaliger, a Phoenicibus; D. Cyprianus, a Saturno; Tacitus, ab Ægyptiis; nonnulli in Bibliotheca Diodori, ab Æthiopibus: alii ab aliis, uſque ad nauſeam. Igitur ne deinceps in hisce Cymmeriis tenebris errabundi vagemur, hoc primum ſtatuendum eſt; Primam gentem illam quae ab Adamo per filium eius Seth, per Noë, per Heber, per Abraham deinde deſcendit ad Iſraelitas, ſeu poſteros Jacob, prima aetate, quae fuit inter Adamum & Noe, nullum certum habuiſſe gentis nomen, ſed toto orbe fuiſſe diſperſam aliisque permiſtam, unoque cum Caini poſteris idiomate uſam: *Erat terra labii vnius et ſermonum eorundem*, inquit Scriptura Gen. XI. capite. Poſt Noe item usque ad Heber LXVII. annis a diluvio, vel tantum usque ad habitationem Arphaxat ultra flumen, eadem gens adhuc anonyma fuit. Sed poſtea, vel ab עֵבֶר *Heber*, quod trans ſignificat; vel ab Heber filo Sale, vocata eſt Hebraea: quod unum nomen retinuit, donec Iacob vocatus eſt Iſrael, ac tum cœpit praeterea vocari Iſraeliticus populus. Eadem autem gens a poſterioris Scriptoribus vocata eſt Aſſyrii, Syri, Phœnices, Aramaei & Iudaei, ob loca quae inhabitavit, ut ſcribunt Guilielmus Poſtellus ad Cardinalem Carolum, Ioan. Annius in Not. Beroſi, Sigon. de

Repub.

Repub. Hebr. lib. I. cap. I. Polydorus Virgil. libro I. cap. VI. Bibliander De ratione linguarum, Ioſephus Scalig. in Notat. Euſebii, in poſthuma item epiſtola quadam ad Chriſtoph. Puteanum, & in Explicat. nummi cuiuſdam Conſtantini, ubi ſic ait: *Chananaeis, id eſt, Phoenicibus tempore Abrahami lingua Hebraica fuit in uſu.*

Haec porro gens Hebraea ſola retinuit proprium idioma (quo antea omnes omnino homines fuerant locuti, Adam, Sem, Noë, eorumque poſteri) poſt Babylonicam confuſionem, inquit Sigonius loco citato, Opmerius, Viues, & complures alii, de quibus poſt. Mutauit autem literas, auctore Hieronymo, cum iis quas hodie ab Eſdra habemus, ut ſcribunt praeterea plurimi. Eae enim fuere veteres, quas poſtea adferam Adamo adſignatas in Bibliotheca Vaticana, immo iis forte priores ſunt illae decem quas Irenaeus vocat Sacerdotales.

His conſtitutis, arbitror omnino certum eſſe, primas literas fuiſſe Hebraicas: nam prima lingua fuit Hebraica*, vt conſtat ex nominibus primis *Adam* & *Eua*. *Omnes autem fere gentes*, ait Ammonius Philoſophus a Giraldo laudatus, *quemadmodum propria ſibi voce, ita ſingularibus ac propriis quoque uſae literis;* neque literarum figurae ante cœperunt eſſe diuerſae, quam diverſitas idiomatum

* Hoc aperte negat Jo. Clericus in *Diſſertat.* Pentateucho adjecta: de *Lingua primaeva.* Adde Gundlingium *d. l.* §. IV. ibique allegatos, et Morhof. in *Polyhiſt. T.* I. *lib.* IV. *c.* I. Veroſimilior Auctoris ſententia eſt, et poſt longam diſputationem ad primos parentes Adamum et Evam erit recurrendum, vid. elegantem Steph. Morini *Exercitat. de Lingua primaeva.*

Google

tum nata eſt in confuſione Babel. Numquam enim unius alicuius linguae aut gentis literas legimus fuiſſe diverſas; niſi forte capitales ſeu initiales, medias & finales, ut apud Arabes; vel ſolas initiales & finales, ut apud Hebraeos; vel ſolas capitales, ut apud Latinos: aut certe quando gens aliqua in alterius venit poteſtatem; a qua cum legibus etiam literas acciperet.

Atque ut auctoritatibus Scriptorum eam opinionem confirmem: eſt in primis Plinii haec ſententia lib. VII. cap. LVI. ita loquentis: *Literas arbitror ſemper fuiſſe Aſſyrias;* id eſt Hebraeas, ut ego interpretor, quia in Aſſyria ab Hebraeis primum habitata fuit, ut nemo ignorat, etiam ſecunda aetate, a Noe uſque ad Abrahamum; & ante item quam ipſi Hebraei vocabantur, a primis hominibus prima aetate, qui omnes Hebraice loquebantur.

Deinde eſt eorum omnium ſententia, qui, ut idem Plinius ſcribit: *Literas apud Syros repertas volunt, et apud Phœnices.* Syria enim, vt ex Plinio notauit Polydorus lib. I. cap. VI. dicta fuit & Aſſyria, & Phœnicia, & Palaeſtina, & Judaea, et Babylonia. Verba Plinii lib. V. cap. XII. ſunt hujusmodi: *Syria quondam terrarum maxima et plurimis diſtincta nominibus: namque Palaeſtina vocabatur, qua contingit Arabes, et Judaea, et Cœle, dein Phœnice,* &c. *ac magis etiam meridiana, Babylonia; & ultra Armeniam, Adiabene, Aſſyria ante dicta.* Cum Plinio ſtat Xenophon libello de Æquivocis; capite de Æquiuoco Proteos; his verbis: *Tota regio quae eſt a Sydone ad Jamineum portum cum ante Aſſyria diceretur, e Phœnice nomen*

accepit, &c. In quae verba ita commentatur Ioan. Annius: *Nini proprium nomen Aſſyrius; is ſubegit Aſiam totam et Africam usque ad Libyae terminos; hinc omnes illae regiones a victore dictae Aſſyria; ſicut poſtmodum inferior haec regio, a Syro victore, dicta Syria.* Euſebius autem et in Notis ſuis Scaliger dicunt, Syros degeneraſſe ex Chananaeis ſeu Phœnicibus, qui omnes loquebantur Hebraice. Idem obſeruat Poſtellus ad Carolum Cardinalem, Phoenices eosdem eſſe qui dicebantur Hebraei, eſſeque easdem Phoenicum et Hebraeorum literas.

Eſt item eorum (qui plurimi ſunt) ſententia; qui nempe literas primas faciunt eſſe Phœnicias, hoc eſt Hebraicas, ſeu Chananaeas, ut deinceps interpretabimur cum Theod. Bibliandro, de origine literarum, & cum Ioan. Annio, interprete Beroſi, qui in Beroſi Praefatione easdem facit literas Chaldaeas, Phoenicias, & Aſſyrias. Ii autem fere ſunt: Timo Syllographus apud Sextum Pyrrhenium: Φοινικὰ σήματα Κάδμου.
Lucanus:

Phoenices primi (famae ſi credimus) auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Plinius lib. v. cap. XII. *Ipſa gens Phoenicum in gloria magna eſt literarum inuentionis.* Clemens Alexandrinus lib. I. Stromat. *Cadmus erat Phœnix qui fuit Graecis literarum inuentor, vt ait Euphorus: alii autem dicunt Phœnices et Syros primos excogitaſſe literas.* Nec abſimiliter ſentit Cyrillus Alexandrinus lib. VII. contra Iulianum Apoſtatam. Laurentius Valla ad lib. Tuſc. Ciceronis, laudat eius ſententiae teſtes, Herodotum, Herodianum, Tacitum

citum, Rufum, Feſtum. Gyraldus Dialog. 1. De Poet. adfert praeterea Pompon. Melam, Zopyrionem, Phornutum, Suidam (ipſeque mox addit: *Sunt inter Auctores qui Phoenicias & Hebraeas easdem pene fuiſſe literas tradunt, atque ab Hebracis Phoenicas accepiſſe; non ab Aegyptiis, ut Tacitus credidiſſe videtur; quae vera eſt opinio.* Theodorus Bibliander lib. De rat. ling. cap. de orig. literarum. *Plutarchus Phoenicibus, ut plerique alii, adſcribit hoc inventum. Phoenices autem Hebraeos intelligere videtur. Cum enim quaeſtio mota eſſet cur Alpha primum locum obtineret inter literas; reſpondet: Quia Alpha bovem ſignificat Phoenicibus, quem ipſi primum aeſtimant inter res neceſſarias: Aluph autem bovem ſignificat apud Hebraeos.* Ergo iidem ſunt Phoenices & Hebraei. Guilielmus Poſtellus de Phoenicum literis Praefat. ad Cardinalem Lotharingiae; & cap. de priſco Phoenicum charactere: *Graecos habuiſſe uſum literarum ab Hebraeis, qui iidem ſunt Phoenices, Euſebius ex nominum ratione teſtatur. Sed more Chaldaico, addito fere ubiuis ad vocabuli finem elemento, A, vocabula protulerunt; verbi gratia, Alfa pro Alef, Beta, pro Beth, Gamma pro Gamel ſeu Gimel, Delta pro Dalet.* Denique Ioſephus Scaliger epiſtola poſtuma ad Chriſtophorum Puteanum, & in Explic. nummi Conſtant. *Ex numiſmatis* inquit, *quae quotidie effodiuntur in partibus Tyri et Sidonis, in quibus characteres illi* (Phoenicii) *extant ſine ulla mutatione; nam lingua Hebraica eſt quae in uſu fuit Chananaeis, hoc eſt Phoenicibus, tempore Abrahami.* In Notis item Euſebii circa annum orbis conditi MDCXVII. *Phoeniciis olim omnes et Chananaei et Hebraei uſi ſunt, adhucque Samaritani utuntur; ne-*

que aliae in uſu fuerunt a temporibus Moyſis, usque ad excidium templi.

Sed ne longum faciam, adferendo auctoritates non omnino clariſſimas; clariſſimis verbis eamdem ſententiam tradidere, Ioannes Annius, initio libri primi Not. Beroſi: *Quod*, inquit, *ab Adamo coeperint literae et diſciplinae infuſae, non eſt ex fide tantum, ſed etiam hiſtoria Gentilium, et traditione Chaldaeorum, qui ſe Aſtronomiam et literas habuiſſe ante Alexandri monarchiam, tribus millibus et* DCXXXIV. *annis afferunt. Erant igitur in uſu literae et ars fuſilis, mille annis ante inundationem. Porro viuente Adamo et agente annum* DCXXII. *natus eſt Enoch Geneſ.* V. *Quare coniectura eſt et firmum argumentum, eumdem Enoch ab ipſo atauo ſuo primo Adamo ſuſcepiſſe literas.* Item Petrus Gregorius Toloſas lib. XV. Reipub. cap. I. his verbis: *Conſtat antiquiſſimam eſſe literarum inuentionem, eamque traxiſſe originem primam et characteres ab Hebraeis, non a Chaldaeis vel Graecis.* Paulo vero ſuperius: *Ab Hebraicis characteribus aliarum linguarum et nationum characteres efformati et tracti videntur; paullum pro more, et antiquitate, et uſu variati, et a rectitudine in aliam delineationem vel imperitia ſcribentium vel alio caſu declinantes.* Item ſub finem: *Fuere tamen aliae gentes, quae vel aliquas addiderunt, vel alias figuras adinvenerunt ex conſenſu receptas.* Theodorus Bibliander Commentario de literis, cap. de Grammatica et literis: *Primus homo*, inquit, *et Patriarcha totius humani generis literas divina inductione reperit.* Polydorus Virgilius lib. I. cap. VI. *Reperimus ante diluuium Noe apud eos omnino uſum fuiſſe literarum. Ioſephus*

enim

enim in I. *Antiq. cap.* IV. *tradit filios Seth* (*qui fuit filius Adae*) *in duabus columnis diſciplinam caeleſtium rerum a ſe primo inventam conſcripſiſſe. Quo apparet jam tum literas fuiſſe; quas, fieri potuit, vi aquarum deletas Moyſen dein adinveniſſe*, &c. *quapropter rectius, mea quidem ſententia, Philo primam literarum inuentionem tribuit Abrahamo qui Moyſe antiquior eſt. Niſi hoc ſit potius filiis Seth attribuendum, qui ipſum etiam Abrahamum multis annis praeceſſerunt.* Angelus Rocha a Camerino Commentariis in Biblioth. Vatic. *In Bibliotheca Vaticana e regione primae columnae paraſtaticae a tergo introitus Bibliothecae pictus eſt Adam*, &c. *Supra hujus caput literae Hebraicae antiquae leguntur: ad ejusdem pedes inſcriptio Latina in hanc legitur verborum formam: Adam diuinitus edoctus primus ſcientiarum et literarum inuentor. Ratio autem ipſa perſuadet, Adamum*, &c. *characteres aliis praemonſtraſſe*, &c.

Vero ſimillima, vt ego quidem cenſeo, Polydori, Bibliandri, Toloſatis, Annii, & Angeli ſententia; quam tenuerunt praeterea Ludouicus Viues in cap. XXXIX. lib. XVIII. De ciuit. Ioannes Tzetzes Chiliad. XII. Opmerius Chronici ſui fol. XVI. Neque aliud, opinor, dicere voluit Plinius, cum ſcripſit lib. VII. cap. LVI. *Aeternum ſibi videri eſſe literarum uſum.* Et ex Platonis Tymaeo Iuſtinus Martyr, *apud Aegyptios multorum annorum millium uſum literarum fuiſſe proditum*; quam nempe ab omni hominum memoria, etiam initio conditi orbis uſum fuiſſe literarum. Bene ergo ait Opmerius loco citato. *Non Esdram primas inueniſſe literas, ut Hieronymus putauit Praefat. in lib. Regum, et Agrippa lib.* II. *Occultae Philoſoph*

Digitized by Google

ſed ab eo potius (poſtquam patriis ſedibus fuerant depulſae) jure quaſi poſtliminii vindicatas et Iudaeis reſtitutas, ut ſcripſit Auguſtinus lib. XVIII. de civ. cap. XXXIX. in haec verba: *Non eſt credendum quod nonnulli arbitrantur*, &c. *Hebraeas literas ſolum a lege coepiſſe, quae data eſt per Moyſen, ſed potius per illam ſucceſſionem Patrum, memoratam linguam cum ſuis literis cuſtoditam; nam Moyſes in populo Dei conſtituit qui docendis literis praeeſſent, priusquam diuinae Legis ullas literas noſſent: hos appellat Scriptura, Grammaton iſagogos.* Similia ſunt Auguſtini verba Quaeſt. LXIX. Exodi, diſputantis qui ſint γραμμάτων εἰσαγωγεῖς. *Hic ſane ſignificatur quod ante Legem datam habuerint Hebraei literas*, &c. *Nonnullis enim videtur a primis hominibus eas coepiſſe, et perductas eſſe ad Noe, atque inde ad parentes Abrahae, et inde ad populum Iſrael.* Omnino autem clara ſunt Suidae verba, voce Adam: *Adam*, inquit, *primus homo Dei manu effictus*, &c. *Hujus ſunt artes et literae, hujus ſcientiae rationales, et non adſtrictae legibus rationis; huius, prophetiae, ſacri ritus, purgationes, leges ſcriptae pariter et non ſcriptae; hujus denique ſunt omnia inuenta et diſciplinae, et quaecumque ad vitam atque conuictum utilia ſunt et neceſſaria.* Et certe credibilis omnino eſt illa Opmerii aliorumque coniectura; nam eodem prorſus modo Diodorus Siculus demonſtrat erraſſe Graecos in laudando Cadmo, ut primo Graecarum literarum auctore, qui tantum fuit earum inſtaurator, poſtquam Graecae literae omnes ingenti diluuione fuiſſent extinctae. Adeoque ſimili errore narrat Ludouicus Viues lapſos eſſe Eupolemum, Artapanum, aliosque profanos ſcriptores,

ptores, qui Moyſen de Hebraicarum literarum vindice, fecerunt etiam primum auctorem. Et Guilielmus Poſtellus de Literis Phoenicum, ad Carolum Cardinalem ſcribit, ſingulas fere gentes (ut homines ſemper ambitioſi ſunt) ſibi inuentarum literarum gloriam vindicaſſe; Arabes autem, ut id poſteris perſuaderent, literarum ſuarum (quas ab Hebraeis habuere) nomen, figuram & ordinem fere conturbaſſe, ne internoſci poſſent, aut ſimilitudinem cum iis habere viderentur. Igitur rationibus et teſtibus nunc videor ſatis probaſſe, primas literas fuiſse Hebraicas, primamque ſcribendi artem ab Hebraeis eſſe inuentam, auctore Setho, vel ejus patre Adamo. Quamquam illud veriſſimum eſt, non adeo frequentem fuiſſe primis illis temporibus literarum uſum, cum quod paucis adhuc eſſent notae, ut fieri amat primis fere rerum omnium exordiis; tum quod rara eſſent ſtudiorum negotiorumque commercia: * unde

 Chal-

* Vix eſt ut Auctori adſtipuler, cujus conjectura vel ex hoc dubia redditur, quod primi parentes haud indiguerint literis, in illa temporum ſimplicitate fideli rerum geſtarum memoriae omnia mandantes. Fallitur Auctor Adamo ejusque poſteris literarum inventionem vindicans. etenim nec vola nec veſtigium hac de re in S. Scriptura reperitur. Nimium hercle ſibi blandiuntur, qui Adamum libros ſcripſiſſe hariolantur, quos inter eſt Vir, caetera doctiſſimus Thom. Bangius in *Exercit. Philolog. Philoſoph. pag. 6. ſeq.* et cum eo Reimannus in *Hiſtor. liter. Antediluv. pag.* 35. quos erudite refutavit Stellingfleet in *Orig. Sacris c.* 11. *pag.* 72. P. Lambecius in *Prodromo hiſt. liter. lib.* 1. *c.* 3. §. 2. Ante tempora autem Moyſis, omni ſapientia Aegyptiorum inbuti, literas ab Aegyptiis jam fuiſſe frequentatas veroſimile mihi videtur. Illas vero magis excoluiſſe Moyſen inque ordinem redegiſſe exiſtimo. Minime tamen opus erit cum

Chr-

Chaldaei, Pythagorei item ac Druidae, pleraque myſteria ſua ἄγραφα per manus propagabant ad poſteros, vt adnotauit Iulius Scaliger lib. I. Poet. cap. II. quod Latinos etiam initio feciſſe narrat ita Liuius lib. VI. *Tum quod rarae et paruae per ea tempora literae fuere, una cuſtodia fidelis rerum geſtarum, memoria.*

Iam illud videndum, ad quos primum ab Hebraeis literae velut in colonias deductae ſunt? quibus item auctoribus nouae apud ſingulas fere gentes, pro diuerſitate linguarum ſunt excogitatae. Ad riſum usque Scriptores hic ſecum pugnant, & cum aliis, ut in hanc rem Lilius Gyraldus ſcripſit Dialog. I. De Poetis; cuius hic verba ſubnectam: *Numquid vetuſtiores ceteris Atticorum literae? minime, inquam, puto. Vetus tamen eſt Graecorum proverbium, ut Atticis literis aliquid factum affirment, quod ſit vetuſtiſſime factum. Scribit Val. Harpocration, id quod etiam aliqua ex parte Suidas, quod ſcribendi ratio apud Graecos per vigintiquatuor literas ſero eſt ab Ionibus reperta. Theopompus quoque* XXV. *Philippicarum, foedera ait aduerſus Barbaros, non Atti-*

Chr. Thomaſio *Tom.* I. *Obſ. ſelect. obſ.* 19. §. 8. 10. *et ſequent.* et in Diſſert. de *Morum cum jure ſcripto contentione* §. 12. 13. primum Auctorem literarum eum faciamus, etſi forſan non immerito ſcripturae Hebraicae inſtauratorem. Neque morantur nos diſſentientes, per tot temporum intervalla vix potuiſſe commercia exerceri ſine literis clamantes: his enim ſatisfecit jam Morhofius in *Polyhiſt. T.* I. *lib* 4. c. 1. §. 9. Facile interim largior Fr. Junio de *Pictura Veter.* artem pictoriam anſam praebuiſſe literarum inventioni. nam et ſcripturam quae imaginibus conſiſtit antiquiorem eſſe ea, quae literis peragitur, cum Morino *Exerc. de Lingua primaeva* 2. 5. conjicio.

Atticis literis, ſed Ionicis ſancita fuiſſe; quaſi, ut puto, dicat literis recentioribus. Sunt tamen qui hoc in Cecropem Athenienſium Regem et legiſlatorem vetuſtiſſimum referunt; qui vel eas apud Athenienſes inuenerit primus, vel obſoletas renouauerit; cum forte in omni Graecia literae deperditae fuiſſent, aquarum, ut creditur, alluvione; vt eſt apud Diodorum Siculum. Cornelius autem Tacitus per figuras, ait, animalium Aegyptii ſenſus mentis effingebant, et antiquiſſima monumenta memoriae humanae, impreſſa ſaxis cernuntur, et literarum ſe inuentores perhibent; ut hinc facilius illa Lucani verba pateant:

Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat; in ſaxis tantum volucresque feraeque,
Sculptaque ſeruabant magicas animalia linguas.

Subiungit Tacitus: *Inde Phoenices, quia mari praepollebant, literas intuliſſe Graeciae, gloriamque adeptos, tamquam repererint quae acceperant. Quippe fama eſt, Cadmum claſſe Phoenicum vectum rudibus adhuc Graecorum populis, artis eius auctorem fuiſſe. Alii Danaum prodiderunt; quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum; et temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant* XVI. *literarum formas, mox alios, ac praecipue Simonidem ceteras reperiſſe. Literas quidem nos* (verba ſunt Lilii) *in Muſarum libello docuimus a Muſis inuentas fuiſſe; ſed enimuero Ariſtophanes Aeſchyli versus quosdam commemorat, in quibus videtur aſſerere Prometheum inueniſſe literarum compoſitionem. Plato inſuper, et ab eo Cicero, item Diodorus et Lactantius a Mercurio Aegyptio, quem Thoyth vel Thoth (Theut, Teuthatem vel Thautum alii vocauere) literas inuentas prodidere apud Aegyptios: alii ab Iſide Dea; nonnulli ab Anubi.*

Sunt qui Rhadamanthum aſſerunt, apud Aſſyrios. Phrygiarum vero literarum ſunt qui Herculem eum, qui Aegyptius fuit, inuentorem faciant. Plinius ait arbitrari ſe, literas ſemper fuiſſe Aſſyrias. Alii apud Syros repertas volunt, quod Euſebius adſtruit ex antiquis. Addit Plinius, utique in Graeciam attuliſſe e Phoenice Cadmum ſexdecim numero; quibus Trojano bello Palamedem adieciſſe has quatuor Θ, Ξ, Φ, Χ. *Totidem item poſtea Simonidem Melicum* Υ, Ζ, Η, Ω. *quarum omnium vis in noſtris recognoſcitur, Ariſtoteles decem et octo priſcas fuiſſe, et duas ab Epicharmo additas* Θ *et* Υ, *quam a Palamede mavult. Anticlides quemdam in Aegypto inveniſſe literas nomine Memnona tradit, annis quindecim ante Phoroneum antiquiſſimum Graeciae Regem. Epigenes e diverſo, apud Babylonios* DCC, *et* XX. *annorum obſervationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, gravis auctor in primis: qui vero minimum, ut Beroſus et Critodemus ajunt, quadringentorum et octuaginta annorum; ex quo apparet, ut idem ait Plinius, aeternus literarum vſus, vel, vt ego interpretor, vetuſtiſſimus. In Latium literas attulere Pelasgi; plerique Carmentam aiunt, quae et Nicoſtrata dicta eſt, Euandri mater: atque ideo ab intio ſexdecim tantummodo Latinorum literae fuerunt, ſicut Graecorum, ut oſtendimus. Et paene easdem fuiſſe idem Plinius aſſerit. At vero Tacitus ſcribit, in Italia Hetruſcos literas a Corinthio Damaratho, Aborigines ab Euandro Arcade didiciſſe. Scribit Socrates, Wilphilam (quem Gulphilam etiam vocatum video) Gothorum Praeſulem Gothicas literas excogitaſſe. De quibus omnibus extant et hi verſus apud Crinitum ex Biblioth. Septimana, lib.* XVII. *De honeſta diſciplina:*

Moſes

Moſes Hebraeas primus exarauit literas, *
Mente Phoenices ſagaci condiderunt Atticas.
Quas Latini ſcriptitamus, edidit Nicoſtrata:
Abram Syras, et idem repperit Chaldaicas;
Iſis arte non minore protulit Aegyptias,
Gulphila prompſit Getarum quas videmus ultimas.

Simplicius ſcribit Iſidorus lib. 1. *cap.* III. *Literae Latinae et Graecae Hebraeis videntur exortae. Ad Latinas autem poſtea addita* F, *ex duplici Gamma conflata hoc modo* F. *et hinc illi nomen digamma. ita addita* H *ſpiritus nota, ex duobus ut putatur Graecis accentibus* (ψιλὴ *et* δασεῖα) H, *tum etiam* ϽC *antiſigma a Claudio, pro Graeco* Ψ. *Scribit Euſtathius literas longas, id eſt,* H *et* Ω, *itemque duplices, primum Simonidem intuliſſe; cuiusmodi ſunt* Z, Ξ, Ψ. *Philoſtratus in Heroicis, inventionem literae* Υ *Palamedi tribuit, quod ſubindicat etiam Martialis:*

Turbabis versus, nec litera tota volabit,
Unam perdideris ſi Palamedis avem.

Ex Graecis tamen quidam prodiderunt, ſexdecim illis antiquis Cadmum Mileſium addidiſſe has tres, Θ, Φ, X. *Poſt haec Simonides Ceius, duas addidit vocales longas* H *et* Ω. *Syracuſius vero alter Simonides, vel ut alii opinantur Epicharmus, tres ſuperaddidit,* Z, Ξ, Ψ. *Sane in Samo quatuor et viginti literae Graecorum primum repertae produntur a Calliſtrato, ut Andron in Tripode: idem vero Jonum literas tradidit Athenienſibus,* &c. *Homerus autem Maeonius (ut ex quodam Archilochi fragmento apparet) Olympiade* XXII. *Craecas literas et earum formas emendavit. Quas enim Cadmus illius nominis quintus e Phoenicia attulerat*

* Correxit hunc verſiculum Voſſius de *Art. Grammat. lib.* 1. *c.* 9. quem vide. Adde Lambecium in *Prodr. hiſt. liter. lib.* 1. *c.* 6. *pag. m.* 45.

lerat in Graeciam, *rudes erant*, *inquit Xenophon lib. de Aequivocis*, *non Phoeniciae*, *ſed Galatarum et Maeonum characteribus perſimiles. Sane hoc loco miſſa facio, quae Annius Vetulonius commentus eſt, multa et curioſa ad faſtidium usque: Gallorum enim et Hiſpanorum literas Graecis vetuſtiores aſſerere non dubitavit, quin et ab illis Graecos accepiſſe.* Hucusque carptim accepta verba Lilii Gyraldi ex Dialog. I. Hiſtor. Poet. ſed revera tamen non ita leves ſunt rationes Annii illius Vetulonii ſeu Viterbienſis, e Dominicana familia inſignis Theologi; quibus ita de Gallis et Hiſpanis loquitur in libell. Xenoph. cap. de Aequivocatione temporum: *Quod circa initium Nini fuerint literae atque leges non ſolum Hiſpanis, verum etiam Gallis et Germanis, auctor eſt Beroſus. Is in* v. *Antiq. ſic dicit: Anno* IV. *Nini literis et legibus Germanos format Tuiſcon gigas; Celtas vero Samothes, et Celtiberos Tubal.* Hinc ita ratiocinatur Annius: *Iberi igitur, Samothes et Tuiſcones, patres literarum inveniuntur ante Graecos, plus quam mille annis; ut Ariſtoteles in Magico et Zenon vere aſſerunt; et non Graeci, ut Ephorus mendax*, etc. Item in lib. v. Beroſi ſic habet Annius: *Strabo qui Octaviani tempore floruit, ſcribit in* IV. *Geographiae Baeticae, quod aſſerebant Hiſpani ſe habuiſſe literas jam ante ſex millia annorum Ibericorum, qui efficiunt duo millia Solarium. Si vero ab Octaviano ſupputes retro duo millia annorum, pervenies ad vigeſimum annum Nini*, etc. *Quare conſentiunt fere Beroſus et traditio Strabonis de origine literarum apud Hiſpanos: quales autem Hiſpanorum characteres eſſent, opinio mihi eſt, quod quales et Sagi et Tuſci.*

En quantae Scriptorum rixae, quantae ſententiarum pugnae; Quid credas? quid non credas? Quid

Quid iterum dicas de Agrippa, qui lib. 1. occult. Philoſ. cap 2. Gothicarum literarum auctorem facit Cordanum Epiſcopum? Francicarum, quemdam Doracum ſeu Hictium; Quid de Aventino, qui lib. 4. Annal. Bojor. ſcribit Slavicas inventas a Philoſopho Methodio? Quid de Aimonio, qui lib. 3. cap. 42. narrat, Gallos à Childerico Rege juſſos recipere has quatuor Graecas, Ω, Χ, Φ, Θ. quod idem ſcribit D. Gregorius Turon. lib. 5. Hiſtor. Francic. cap. 44. Lis eſt, quae fatiget omnia tribunalia; etiam illud Luciani urbaniſſimum, in quo Vocales ipſae judicant; Sigma accuſatur furatrinae, Tau agit injuriarum cum Sigmate; in quod illos ambulare jubeo, quibus haec non ſufficiunt. Ego hic quod verius eſſe judico, ex Guilielmo Poſtello, Angelo Rocchâ, Annio, Petro Gregorio, Iſidoro, Bibliandro, aliisque, quid ſentiam, adſcribam: videri nempe primas literas eſſe Hebraicas; ex his proxime natas eſſe Chaldaicas quae vix extant; deinde Aſſyrias, ſeu Babylonicas, ſeu Syriacas, ſeu Aramaeas, auctore Abrahamo, ut conſtat ex inſcriptione Bibliothecae Vaticanae. Chaldaicae enim literae eaedem nunc omnes ſunt (olim aliae) quae Hebraeae, neque aliud eſt Chaldaica lingua quam dialectus Hebraicae, ut ſcribit in Grammatica ſua Chaldaica Guido Fabricius Boderianus. Iterum ex Syriacis ſeu Aramaeis natae ſunt Iſmaeliticae ſeu Arabicae, quibus hodieque vtuntur Turcae, Tartari et Saraceni, auctore Volaterrano lib. XXXIII. cap. 11. Ex Syriacis, Samaritanae item, quae ad eas propius quam ad Arabicas accedunt. Et forte ex iisdem Gothicae, non multum his abſimi-

abſimiles, quas Joannes et Olaus Magni, Archiepiſcopi Upſalenſes ambo, aiunt diu ante Latinas literas inuentas, fuiſſe Aquilonaribus vſurpatas. Ex Hebraeis etiam natae ſunt Jonicae ſeu Atticae apud Graecos antiquiſſimae, et Graecorum item modernae. Poſt Graecas Latinae etiam ex Hebrais. Aethiopicae et Aegyptiae non ex Hebraeis natae ſunt' ſed e rerum figuris; neque enim tam ſunt literae, quam imagines et compendia ſententiarum aut vocum. Aliarum gentium literae non liquet quando ſint, aut a quibus deductae. Nam de Cimbris quae ſcribunt Goropius et Scrieckius, de Gallis Poſtellus, de Hiſpanis Annius Viterbienſis, difficulter ſane mihi videntur credibilia. De prioribus autem quae dixi, vera eſſe oſtendam capitibus v. vi. et vii. ubi ex literarum nominibus apud eos omnes iisdem, iisdem item figuris prope ac poteſtate id declarabo.

CAPVT IV.

De numero literarum.

NIHIL fere ſimul natum et perfectum eſt; *Cruda puerperia et viridis puer excidit alno.* Facile inventis aliquid additur: unde et quae rudiora paucioraque ſunt, priora eſſe non inepte coniicimus: urſa catulos lambendo refingit. Igitur hinc nouo argumento confirmo ſuperioris capitis ſententiam; nempe, videri omnium omnino antiquiſſimos characteres eſſe Hebraicos: nam hi, Irenaeo teſte, primum tantum decem fuere; quam pauci in nulla omnino lingua alia fuiſſe primum

mum uſurpati, a nullo auctore memorantur. Quomodo igitur a Phoeniciis literis vult Scaliger deſcendiſſe Chaldaeos, Hebraeos, et Graecos characteres? cum illae (ut ipſemet numerat) ſemper fuerint numero XXII. Hebraei characteres primum ſolummodo decem: Graeci vel ſexdecim, ut Plinius; vel octodecim, ut Ariſtoteles; Latini non plures. Quid? an qui a Phoenicibus ad Chaldaeos, ad Hebraeos, ad Graecos ad Latinos, Phoenicias literas tranſtulit, in itinere reliquarum eſt oblitus quas hi Phoenicibus habuere pauciores? Vnde igitur alias tradidit, alias praetermiſit? An forte Θ, et Φ, et Υ, Palamedeae aves; quae inſtar volucrum alatae ſunt, homini de manibus evolarunt? Sed redeo ad inſtitutum: *Inconſtans eſt ſententia*, inquit Gyraldus Dialog. I. De hiſt. Poetarum, *non apud Latinos modo et Graecos, ſed aliarum quoque gentium ſcriptores de ipſarum literarum numero: nam et Graecorum quidam tredecim tantum literas eſſe voluerunt, quod totidem ſint vocis elementa, ut ſcribit Halicarnaſſ. in Rhetoricis; alii fere voluere eſſe innumerabiles, ut Pyrrhonius colligit. In qua re et apud Latinos variatum. Sed et hodie pleraeque Orientales et Meridionales nationes in literarum numero variant: alii enim viginti ſex ſibi literas adſcivere; alii ſex etiam ultra iis addidere usque ad triginta duas. Alii multo plures, vt Nubae Africae populi, qui quadraginta ſeptem literarum notis uti produntur.* Imo P. noſter Nicolaus Trigaultius hiſtor. Sinenſis lib. I. cap. V. ita de iis ſcribit: *Apud Sinas, non pauciores literae quam voces numerantur; eas tamen inter ſe ita componunt, ut* LXX. *aut* LXXX. *millia non excedant.* Chaldaei vero et Syri ſeu Aramaei, quantum con-

iicere

ſicere licet, magis ſtabiles fuiſſe videntur. At verò Hebraei ipſi, ut et Aegyptii varii fuere, ſi Irenaeo credimus, ita ſcribenti lib. II. cap. 41. adverſ. haereſes: *Antiquae et primae Hebraeorum literae, quae Sacerdotales nuncupatae, decem quidem fuere numero. Scribuntur autem quaeque per quindecim, noviſſima litera copulata primae*, &c. Sane ut Hebraeorum literae ſunt viginti duae, ita et Syrorum et Chaldaeorum, Hebraeae tamen ad viginti ſeptem excreuerunt, cum iis videlicet, quae duplices, ſeu biformes, et finales vocantur. Quin et viginti duae illae, vetuſtiores aeſtimantur, ut ex Davidis Pſalmis quibusdam et Jeremiae Threnis, Salomonisque Proverbiorum fine.

Hic omnino numerus literarum Hebraicarum: ſed quae fuerint primae illae decem Sacerdotales apud Irenaeum, non ſatis ſcio, quis item ceterarum auctor, quis duplicium inventor? aqua mihi haeret.

De auctoribus auctarii apud Graecos et Latinos aliquanto ſaepius et clarius loquuntur Scriptores, ſed varie; ita ut hallucinari videantur, quod notatum ſupra. Vel enim Palamedes, ut vult Plinius; vel Pherecydes, ut ſcribit Apulejus, invenit has quatuor, Θ, Ξ, Φ, Χ: vel ſane Palamedes intulit primas ſexdecim, ut ſcribit Tacitus, quem in Notis ſuis ad Suetonium, fortiter contra Lipſium aſſerit Caſaubonus: vel ad has octodecim, Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, duas adjecit Epicharmus Θ, & Ψ: longas vero vocales Η & Ω, Simonides: Υ forte Palamedes, ut Martialis & Philoſtratus, vel Pythagoras, ut inſcriptio Bibliothecae Vaticanae.

Dupli-

Duplices, Ζ, Ξ, Ψ, forte Simonides, ut Euſtathius; forte Epicharmus, ut alii.

Latini vero, inquit Polyd. lib. I. cap. VI. *Graecorum imitatione, literas ſex ad priſcas ſuas duodecim addiderunt*, F, K, Q, X, Y, Z.

Conſiderandum autem a quibus acceperint: F digammon ab Aeolibus acceperunt; quod, Priſciano teſte, apud antiquiſſimos Latinorum eamdem vim atque apud Aeoles habuit: ſed deinde Claudius Caeſar, ut Tacitus ſcribit lib. XI. * F pro V conſonante recipiendum conſtituit; ut Fulgus pro Vulgo. Unde Quinctilianus lib. I. cap. VII. *Non inutiliter Claudius Aeolicam illam ad hos uſus F literam adjecerat*. In quae verba Torrentius apud Suetonium cap. XLI. Claudii, monet legendum eſſe Ⅎ digammon, pro V. Sic OctaⅎIa, &c. Et recte: nam ita etiam Priſcianus: *Apud Aeoles olim* Ⅎ *digamma, id eſt Vau, ab ipſius voce profectum, teſte Varrone et Didymo, qui id ei nomen eſſe oſtendunt; pro quo Caeſar hanc figuram* Ⅎ *ſcribere voluit*. Plura in hanc rem vide apud Angelum Roccha in Biblioth. Vaticana. Lipſium in Tacito, et Julium Scalig. lib. I. De cauſſ. ling. Latin. cap. VII. Illud tamen praeterea hic obſervandum eſt, apud Latinos F poni coeptum pro PH, ut Fama pro PHama. Unde cum Sueton. cap. XLI. ita dicit de Claudio: *Novas etiam tres commentus eſt literas*; Ita intelligendus eſt, ut velit literam F, tantum

C quo-

* *Ann. cap.* 13. Sueton. in Claudio. *c.* 41. vide Lipſium ad d. l. Taciti. Sic pro *gravare* factum *grafare*, & pro *grafatores gravatores* dicimus, Salmaſ. *Exercit. Plin. pag.* 775. *a. C.* De commutatione literarum V. & B. vide Rad. Forner. *lib.* IV. *rer. quot. c.* 20.

quoad novum pronuntiationis modum ab eo eſſe inventum; atque ita unam de tribus Claudii literis fuiſſe novum illud digamma Ⅎ: nam figura ejus non a Claudio, ſed ab Aeolibus primum ficta eſt. Altera autem litera (auctore Priſciano et Marciano Capella) fuit ϽC *ἀντίσιγμα*; pro litera Ψ. Tertia quae fuerit, non ſatis conſtat; niſi quod Vertranius Maurus in ea verba Taciti, ubi de hoc Claudii invento loquitur, ſcribat, ſe legiſſe Romae apud Velium Longum in libro De orthographia manuſcr. apud Stroſſium literam novam a Claudio excogitatam, ſimilem ei notae quam pro adſpiratione Graeci ponunt: de quo videndus Quinctilian. lib. I. Inſtitut. cap. IV. et VII. Sunt tamen qui volunt tertiam illam Claudii literam fuiſſe X, pro literis SS, vel GS. quod Lipſio in Tacit. non probatur; ſed omnes tres, vivo adhuc Claudio, fuere tandem ſepultae, ut refert Tacitus.

K Latini à Graecis ſumpſere, ſine neceſſitate, primus id fecit Saluſtius ludimagiſter, ut narrat Iſidorus libro I. *

Q viſa eſt eſſe pinguioris ſoni quam C; quo auctore, neſcitur. Sunt qui Licinio Calvo tribuunt: Biblioth. Vaticana, Euandro.

X, ix, ut pronuntiamus pro CS, vel GS; ideoque iis ambabus carere poteramus, inquit Quincti-

* K. Literam hinc inter abundantes refert Quinctilianus I. *Inſt. Orat.* c. 4. Alia dabit Spanhemius de *Praeſtant. et uſu numiſm. Diſſ.* II. p. 74. Notam fuiſſe calumniatorum fronti inuſtam literam K. patet ex Ulpiano Dig. XLVIII. ad SCt. Turpil. vide Ampliſſ. Brencman. de *Lege Remmia tom.* III. *Theſ. Jur. pag.* 1574. *ſequ.* Cl. Heinecc. IV. *Antiqu.* 16. 3.

Quinctilianus * et Iſidorus †; inventum Claudii Imperatoris.

Y et Z a Graecis accepta ſunt ‡. Eorum uſus tantum eſt in iis vocibus quas e Graecia integras Latini in linguam ſuam intulerunt.

G pro C primus apud Latinos ſubſtituit Sp. Carbilius Grammat. auctore Plutarcho, qui mos huc usque inveteravit **. At non ita feliciter evenit res Claudio Centiniano, qui (ut Pomponius refert, Dig. de Orig. Juris, titul. 11.) literam S pro R invexit; ut nempe Fuſios et Valeſios diceremus, pro Valeriis et Furiis ††. Dulcis palati et

 oris

* *Lib.* 1. *Inſt. Orat. c.* 4.

† *Lib.* 1. *c.* 4. ante Auguſti tempora non fuiſſe in uſu, et pro ea C. et S. ſcripſiſſe veteres tradit, hinc Auctor noſter inventum Claudii Imperatoris eſſe perhibet. Sed fal itur, et diu ante Auguſtum literam X fuiſſe in uſu Leges agrariae et de finibus regundis, tabulis aeneis inciſae, et Duilliana columna evincunt. Noriſ. de *Cenotaphio Piſano Diſſ.* IV. §. 2. *pag.* 447.

‡ Z. Frequenter pro S. uſitatum. Salmaſ. *Exercit. Plin. pag.* 898. *b. E.* Broekhuſius in *Propert.* II. 13. 43. Ad tempora Auguſti pro Z. Romani ponebant SS. Iſidor. 1. 4. Plura de his duabus literis dabit Auctor Diſſertationis de *Priſcis Graecorum et Latinorum literis*, apud Cl. Montfaucon. *in Palaeograph.* §. 45. *ſeq. pag.* 565.

** Vide ſupra *pag.* 2. *in Notis.*

†† Liquido contrarium pronunciat Pomponius in *l.* 2. §. 36. *D. de* Orig. Jur. *Idem Appius Claudius, Centimanus* dicens, *qui videtur ab hoc proceſſiſſe, R. literam invenit: ut pro Valeſii Valerii eſſent & pro Fuſii Furii.* Male itaque Auctor Appium literam R. eliminaſſe inque ejus locum τὸ S. induxiſſe adſerit. Caninam hanc literam R vocat Perſ. *Sat.* 1. *vs.* 109. Unde adpoſite ſcripſiſſe Ulpianum in l. 11. Mela §. 5. ad L. Aquil. *Cum eo qui canem irritaverit*, docet Gentil.

oris hominem, qui literulae unius aſperitatem non ferret. Nec vero melius cecidere conatus Arrio illi Catulliano, qui nimium adſpirationibus delectatus, paſſim eam vocalibus praefigebat:

Chomoda dicebat, ſi quando commoda vellet
Dicere; et hinſidias Arrius inſidias.

Digniſſimus autem exitus conſecutus eſt commentum illud Flori, volentis Auguſto perſuadere, pro O paſſim ſcribendum dicendumque eſſe AV, ut Aula et Plauſtrum, pro Olla et Ploſtro. Auguſtus enim ut belle hominem erudiret, poſtridie ad ſe adventantem, non Florum, ut ſolebat, ſed Flaurum appellavit; quo riſu homo ridiculus novitatibus deinceps abſtinuit. *

Porro

til. *Parerg.* 1. 13. In errorem autem Auctorem duxiſſe videtur Feſtus, qui voce R. ſcribit, veteres R. pro S. ſaepe ſcripſiſſe, quaſi dicat, durius olim pronunciaſſe antiquos mollius poſteros S. pro R. ut adhuc hodie Itali, Malvaſia *Marmor. Felſin. Sect.* IX. *c.* 3. *in fin.* Ceterum Appium inveniſſe literam R. limpido falſum eſt, quidquid etiam B. Branchu *c.* 10. *Obſ. Jur. Rom. p* 96. et in *Addendis pag.* 237. contra Jo. Nic. Funccium V. Cl. mihique amicum diſputaverit. Satisfeciſſe illi putem amicum in *Spicilegio Literario pag.* 18. 19. quod contra B. Branchu, prodiit Marburgi 1723. Tutius forſan erit dicamus, antiquiſſimum hunc rerum Romanarum ſcriptorem literam R. non quidem inveniſſe, ſed uſum ejus ad alia vocabula extendiſſe, Cic. *lib.* IX. *ad famil. ep.* 21. Nec opus eſt cenſura Ill. Spanhemii de Praeſtant. *numiſm. Diſſ.* 2. *pag.* 104. Summa itaque ratione Gerh. Coccejus in *Comment. ad Pompon.* ad d. l. 2. §. 36. *D. de Orig. Jur.* nondum in tot vocibus illam receptam et ſenſim adplicatam fuiſſe plurimis vocabulis conjicit.

* Veteres nusquam aſpiratione niſi in vocali utebantur Cicer. *Orat. c.* 48. Dausqu. *Ortogr.* 1. *pag.* 26. Ciaccon. Columna

Porro etiamſi portenti inſtar haberi debet, tam parvo e literarum numero, tantum tam diverſorum in omni lingua vocabulorum numerum conflari poſſe; illud tamen longe admirabilius eſt, effici poſſe, ut omnes omnino totius Orbis gentes, etiamſi diſtinctiſſimis utantur ſermonibus, ſeſe intelligant, non quidem locutione, ſed ſcriptione. Adeoque, ſi cui tam ſagax fuiſſet ingenium tempore Babylonicae permixtionis, potuiſſet is omnes homines locutione diſſidentes, una literarum ſocietate vincire, et in turris exaedificandae officio continere. Jucunda dignaque haec res eſt, quam eruditi expendant; quemadmodum nempe non obſtante ſermonum diſſimilitudine, ſolae literae ſarcire poſſint dilaceratam tot gentium ſocietatem.

Si ſingulae literae impoſitae eſſent, non vocibus, ſed rebus ipſis ſignificandis, eaeque eſſent hominibus omnibus communes; omnes omnino homines, etiamſi gentes ſingulae res ſingulas diverſis nominibus appellent, ſingularum gentium ſcriptionem intelligerent. Apparet ea res in literis Aſtronomorum hieroglyphicis. Hi Taurum, verbi gratia, ſcribunt hoc ſigno ♉, Geminos iſto ♊. quibus iisdem ſignis viſis, Taurum et Geminos eſſe facile intelligent omnes et Hebraei, et Graeci, et Latini, et Galli, et Itali, et Hiſpani, et Angli, et Poloni, et Germani, et Belgae, etc. ſi tamen locutione easdem res exprimant ſinguli, nulli intelligent ſe mutuo: *Taurum* enim appellant Latini; *Schor*, Hebraei; Ταῦρον, Graeci;

lumna roſtrata *theſ. Antiquit. Roman.* Graevii *Tom.* IV. *pag.* 1828. D. De Floro vide Sueton. in *Veſpaſ.* c. 22.,

Toro, Itali et Hiſpani, *Taureau*, Galli; *Verre*, Belgae, *Stier*, Germani; *Beick*, Poloni; Angli, *A bulle*. Ita *Geminos*, Latini; *Theomim*, Hebraei; Διδύμοις, Graeci; *Gemeaux*, Galli; *Doppii*; Itali; *Zwyllingen*, Germani; *Tweelinghen*, Belgae; *Doblados*, Hiſpani; *Dwoiſtii*, Poloni; Angli, *Twoo*. Atque ita Sinenſes et Japones, qui linguis tam ſunt diſſimiles quam Hebraei et Belgae, mutuos tamen libros et ſcriptionem legunt atque intelligunt, quia earumdem rerum ſignificativis literis iisdem utuntur, ut ſcribit Nicolaus Trigaultius noſter in Sinenſi Expeditione.

Eſt autem hujus arcani haec, ut puto, ratio; quod res et earum conceptus in omnium hominum animis ſint iidem (neque enim Hebraei aliter concipiunt canem aut equum, atque Hiſpani et Galli) unde et ſigna earumdem rerum ſignificativa, ſi omnibus fuerint communia, ſuggerent quoque omnibus eosdem rerum conceptus. At ſi ſigna fuerint non rerum, ſed vocum ſignificativa, voces quidem illas facile legent omnes ii, quibus fuerint ea vocum ſigna communia *; at certe (quia apud ſingulos fere diverſae ſunt ejusdem rei voces, ut patet in Tauro et Geminis) non intelligent quid illae voces ſignificent. Non enim Graecus intelliget librum Gallicum Graecis literis ſcriptum, etſi

* Hinc patet poſſe inveniri ejusmodi characteres et ſigna, quibus idiomata omnia intelligere datur, etſi varias variarum gentium linguas ipſas nec pronunciare nec loqui nobis ſit integrum. Copioſius hac de re diſſeruit Morhoſius *Tom*. 1. *Polyhiſt*. *lib*. II. *c*. 11. *c*. 6. *n*. 83. *ſequ*. *et lib*. IV. *c*. 2. *n*. 5. *et c*. 3. *n*. 6. Tenzelius in *Menſtruis* 1693. *pag*. 521. *menſe Julio*. De ſcriptura Sinenſium per imagines et characteres vide *Memoires de Litterature Tom*. IX. *pag*. 328.

etſi eum facile leget. Ergo ut et legere et intelligere quivis poſſet quaelibet ſcripta, neceſſe eſſet omnibus communes eſſe literas aliquas, non vocum, ſed rerum proxime aut conceptuum ſignificativas. Sic nempe coire poſſent denuo homines omnes, veterem illam primi orbis ſocietatem tanto olim ſermonum divortio diſſipatam: ſic nullo uſpiam opus eſſet interprete; nulla hominum librorumve eſſet inacceſſa ſapientia. *

Sed forte objiciet quiſpiam, rem eſſe omnino faſtidioſiſſimam ac deſperandi laboris, tot literas facere et diſcere quot ſunt voces: atque adeo nec ita ſatis fore octoginta literarum millia, quot Sinenſes habere narrantur. Huic ego reſpondeo: Fac eſſe centum literarum millia, fac eſſe plura; cedo, an non in quolibet cujuſcumque gentis idiomate, tot vocabula ſunt et plura; an non ea omnia diſcit et memoria tenet quivis opilio et ſubulcus? An non ſuas omnes literas callent Sinenſes, qui totidem habent quot voces? Cur ego difficilius eſſet nos etiam et quoſvis alios totidem literas diſcere ac voces? Velim aeſtimetur haec res, neque difficilior opinione eſſe credatur.

CAPUT V.

De Ordine literarum.

IDEM fere ordo literarum ſervatus eſt a gentibus omnibus qui ab Hebraeis, extra Arabes ſolos,

* Quam autem difficile ac operoſum ſit ejusmodi Philoſophicam linguam excogitare Morhofius d. l. *pag. m.* 740. et alibi oſtendit.

los, qui plus nimio gloriae cupidi, literarum ſuarum ordinem, ut et figuras noluerunt videri ab aliis accepiſſe. Graeci et Latini veteribus literis, novas ſuas tantum inſeruerunt vel ſubjunxerunt. Inſpice penitius et non dubitabis. ו Vau Hebraicum quod ſexto loco ponitur, a Latinis tantum inverſum eſt F, eodemque loco cum eadem poteſtate retentum. Graeci vero ejus loco ſubſtituerunt epiſemon ϛ, forma non multum abſimile; eadem cum ו poteſtate numerandi: notat enim ϛ Graecis, ſex; ſicut ו Vau Hebraeis: ipſum autem ו mutarunt in Y, et rejecerunt in calcem.

Iterum Graeci rejecerunt Hebraicum ק Coph, ejusque loco ſumpſerunt inverſum צ Tſade pro Ψ, quaſi Pſade. Quibus ſolis expunctis ex Aphabeto Graeco et Latino, habebis eumdem fere ordinem cum Hebraeis, ſed ſuis et novis literis auctiorem; uti obſervavit Guilielmus Poſtellus Commentariolo de literis Phoenicum, ad Cardinalem Lotharingiae. Porro ordinem quem hodieque habemus, partem natura, partem error induxit. Graeci ſuum a Palamede Nauplio ferunt inventum, vel a Simonide, ut apud Lucianum eſt in Judicio vocalium.

A apud omnes gentes literarum agmen ducit; Auſonius in *Technopaegn. de literis monoſyll.*

Dux elementorum ſtudiis viget in Latiis A.

Eſt enim A, inquit Scaliger lib. 1. De cauſ. ling. Lat. c. XXXVIII. *prima notiſſimaque infantis vox, cum qua vitae hujus ſpiritum primum hauſimus; neque re ulla eget alia quam hiatu oris ſolo* *, *ſine ullo cete-*

* Scaligeri auctoritate forſan inducti fuerunt, qui literas

ceterorum motu inſtrumentorum, etc. *Primores conſonantium autem ſunt* B, G, M, *quare Arabes atque Hebraei Graecique longe quam Latini ſapientius, qui ſtatim poſt* A *ponerent* B, *poſt quam* G, *non* C, *ut noſtri: facilius enim* G *quam* C *pronuntiatur.*

L *quoque facillima fuit atque inter primas reponenda; lactentis enim aetatis eſt, itaque udam Graeci appellarunt.*

R *judico poſtrema in ſede recenſendam, ſed ante duplices tamen; quarum unaquaeque eo loco ſtatuetur quo ejus origo fuit; ut* Ψ *prima ſit, quia* B; *at* Ξ *ultima, quia* C; *media* Z; *quia* D; Q *novum inventum Latinorum aut ſtatim poſt* C, *aut omnium ultima collocaretur.* N *autem poſt* L. *Neque vero idem ordo apud omnes nationes eſſe debet, ſed ut cuique frequentior eſt litera, ita prior alia eſſe debet.* Haec Scaliger, ut ego quidem judico, judicio non malo. Mihi tamen magis arrideret, literas hoc ordine cenſeri ſaltem apud Latinos. Primum vocales A, E, I, O, U. Deinde conſonantes mutas, quae ante ſe cum vocali pronuntiantur, L, M, N, R, S. Deinde quae pronuntiantur cum vocali poſt ſe, ut ſunt, B, C, D, G, P, T. Deinde eas quae novae quidem ſunt, ſed non neceſſariae, F, H, K, Q. Denique duplices, ut X, pro SS, vel pro CS, PS, Y, Z. Videtur enim hic ordo magis eſſe ex natura pronuntiationis; quae etiamſi ad ſcriptionem non fa-

ras plerasque Hebraicas ex nota et ſigno oris originem traxiſſe exiſtimarunt. Sic Caſpar. Neumann. in *Clave dogm. Heber* Wratislaviae 1712. vid. Acta Erud. An. 1713. pag. 73. Verum hanc ſententiam Gallnm quemdam in *Diſſertations critiques* ſolide rejeciſſe, docet Gundling in *Hiſtor. liter. c.* 3. §. 8.

ciat (cum ſcriptu literae omnes ſint aeque faciles, licet nonnullae pronuntiatu difficiles) tamen dedit originem ſcriptioni: prius enim pronuntiatae ſunt literae quam ſcriptae; et earum etiam formae pronuntiationi accommodatae factae ſunt. Nolim tamen ego jam auctor eſſe veteris ordinis immutandi: qui id faceret, nae ille pueris Alphabetariis grande adferret negotium. Per me licet ut priſcas ſuas ſtationes teneant literae; niſi forte ſaltando velint loca ſua permutare, quod ingenioſe finxit de literis Sophocles in Amphiarao Satyrico, ut refert libro x. Athenaeus.

CAPUT II.

De Figuris literarum.

HEBRAICOS characteres omnes compoſitos eſſe ex ſola litera, Iod varie colligata, ingenioſe obſeruauit Guilielmus Poſtellus libro De Phoenicum literis ad Cardinalem Lotharing. verbi gratia: Aleph ex quatuor Iodim ita connexis א; Gimel, ex tribus ג; Vau, ex duobus ו; Mem et Sin, ex quinque מ ש. De Latinis vero non male Scaliger libro I. De cauſſ. ling. Latin. cap. XXXIX. *Figura*, inquit, *literis accidit per lineas: omnis autem linea aut obliqua aut recta eſt. Literae autem omnes aut linea aut lineis conſtant: item aut recta*, ut I; *aut rectis*, ut H; *aut obliqua*, ut O; *aut obliquis*, ut Q; *aut recta et obliqua*, ut P; *aut obliqua et recta*, ut G; *aut recta et obliquis*, ut R, B, K. Haec diviſio eſt a ſubſtantia. Ab accidenti autem talis: *Perpendicularis una*, I; *duae*,

H;

H; *eaeque iugatae. Duae angulares ad medium perpendiculum.* A. *Una pendicularis cum una iugata*, L; *cum duabus*, F; *cum tribus*, E. *Duae perpendiculares, diametro quadrati iugatae*, N; *et iacente ſitu huic adverſa*, Z. *Duae diametrales*, X. *Sunt et curvae inordinatae*, S; *nam Graeca ex aequo reſpondet ſibi*, Σ; *qui ſtans adverſatur* M.

Item aliter literae dividi poſſunt; in ſimplices et compoſitas, quales ſunt ȣ et F; prior ex υ et ο; poſterior componitur ex ΓΓ.

Figurae autem ſunt apud varias gentes, variae; de quibus Guilielmus Poſtellus, Ioannes Baptiſta Palatinus, Bibliander, et Angelus Roccha de Camerino, Ioannes et Theodorus de Bry.

CAPVT VII.

De Nominibus literarum, et eorum ſignificatione ac cauſſis.

NON opus fuerit Delio aliquo natatore ad divinandam nominum (quae literis ſuis variae gentes impoſuere) originem et cauſſam: conſtat enim inter omnes, ab Hebraicorum characterum nominibus, gentium omnium literas eſſe appellatas, vel ex ſola vocabulorum affinitate.

Pronuntiant Hebraei:
Aleph, Beth, Gimel, Daleth, He, Vau: Zaijn, Cheth, Teth, Iod, Caph, Lamed, Mem, Nun, Samech, Aiin, Pe, Tſade, Coph, Reſc, Scin, Tau. *

Pro-

* De alphabeto Hebraeorum vid. Thom. Bangius in Coelo

Pronuntiarunt olim Chaldaei, ut docet Ioannes Potkenius Agrippinas in Pſalterio Chaldaico; et Munſterus in Grammatica Chaldaica; vel, ut alii malunt, Indiae populi:

Ha, La, Ha, Ma, Sa, Za, Sa, Ka, Ba, Ta, Ha, Na, A, Cha, Vua, A, Za, Ta, Da, Gha, Tha, Pa, Za, Za, Fa, Pa. Sed verius Chaldaei ſic pronuntiarunt, auctoribus Theodoro et Ioanne de Bry: Elpha. Vath, Gau, Dau, Zau, Vt, Zec, Vu, To, Hit. Caccar, Harar, Lendin, Neta, Pu, Fu, Puſo, Sam, An, Sagiuu, Kal, Rab, Siui, Reb, Ten.

Pronuntiant Syri veteres, auctore Scaligero in Euſebio:

Alpha, Beta, Gamla, Delta, He, Wau, Zeta, Heta. Theta, Iota, Kappa, Lambda, Me, Nun, Simcha, Oe, Phe, Tzode, Kophe, Roe, Scin, Thau.

Syri recentiores, eodem auctore, et aliis:

Olaph, Beth, Gomal, Dolath, He, Wau, Zoe, Heth, Teth, Iud, Chuph, Lomad, Mim, Nun, Semchath, E, Phe, Tzode, Kuph, Reſch, Schin, Thau. Aliter vero auctoribus Ioanne et Theodoro Bry: Alyn, Bem, Gem, Dein, Ethimi, Fetin, Gith, Iothin, Kami, Kamin, Latim, Mo-

in

Coelo oriente ſeu Exercit. de *ortu et progreſſu liter.* Cracoviae 1661. Vide Morhofium *Tom.* I. *Polyh. lib.* IV. *c.* 2. §. 10. *et c.* 10. §. 8. De Literis Romanorum Claud. Molinet *Hiſtoire de la Fortune des Lettres Romains Paris* 1684. 12.

in, Michoin, Olip, Phiſai, Quinin, Roſi, Schith, Thoth, Vi, Xit, Yn, Ziph.

Arabes, Turcae, et Perſae:

Aliph, Be, Te, The, Gim, Hha, Cha, Dal, Dhal, Re, Zain, Sin, Scin, Sad, Dhad, Ta, Thda, Ain, Ghain, Phe, Caph, Kaph, Lam, Mim, Nun, He, Faff, Ie, Lam-aliph.

Phoenices, Samaritani, Iones, et Graeci:

Alpha, Beta, Vita, Gamma, Delta, Epſilon, Zeta, Zita, Eta, Ita, Theta, Thita, Iota, Kappa, Lamda, My, Ny, Xi, O micron, Pi, Rho, Sigma, Tau, Ypſilon, Phi, Chi, Pſi, O mega.

Aegyptij, auctoribus Theodoro et Ioanne Iſraele de Bry:

Athomus, Biuithyn, Chinoth, Dinaim, Eni, Fin, Gomor, Heletha, Ioquum, Kayta, Luzamin, Mithe, Nayn, Obelat, Pilon; Quin, Iron, Sichen, Tela, Vt, Xiron, Ipph, Zaim, Thou.

Aethiopes, iiſdem auctoribus:

Alph, Beth, Geml, Dent, Hoi, Vaue, Zaj, Haut, Harm, Thait, Iaman, Caph, Laui, Maj, Nahas, Saut; Hain, Pais, Aph. Pſa, Zadai, Zxappa, Kaph, Res, Saat, Tauj.

Iaco-

Digitized by Google

Iacobitani iiſdem auctoribus:

Alpha, Veda, Gamma, Delda, E, Tzo, Zieda, Eta, Theta, Ioda, Cabba, Lambda, My, Ny, Exi, O, Pbi, Rou, Sigma, Ta, Ye, Fi, Chi, Ebsi, O mega, Scei, Vei, Hach, Hori, Sima, Ti.

Latini, Hiſpani, Galli, Itali, Germani, Angli, Belgae, etc.

A, Be, Ce, De, E, ef, Ge, Ha, I, Ka, eL, eM, eN, O, Pe, Qu, eR, eS, Te, V, iX.

Illyrii, ut eſt in Bibliotheca Vaticana.

As, Buck, Viede, Glagoglie, Dobro, Ieſt, Sgiviete, Sielo, Semglie, Iſge, I, Iu, Kako, Liude, Miſlete, Naſc, On, Pokoi, Erzi, Slouo, Turde, Vk, Hir, Fi, Zi, Ciaru, Od, Scai, Sctai, Ier, Iat, Iuſt, Ierieſt.

Armeni in Bibliotheca Vaticana:

Aip, Pien, Chiim, da, / Bien, Giem, Ta, Iec, Za, Ae, Iet, Thò,

Ge, / Ze, / Xe, Inni, Liun, Hhe, Zza, / Dha, / Tza, Chien, / Gien, / Kien, / Quien, Ho, Tza, / Ssà, / Xa,

Chat, Ie, / Glal, Hie, / Gal, Gie, Mien, Chi, Nu, Scha, / Sa, Vua, Zca, / Zia,

Be, Zche, Rha, / Pe, Sche, Rra, Se, Vieu, Dun, Re, Zzo,

Yun, Aipiun.

Schla-

Sclavi, auctoribus Ioanne & Theodoro de Bry:

Ac, Buc, Cothno, Dobro, Feiu, Gagloſe, Hy, Ilſouo, Ieſti, Miſalre, Nam, on, Pochi, Teurus. Reti, Sier, Te, Vlo, Xnie.

Saraceni, auctoribus Ioanne et Theodoro de Bry:

Alemoxi, Bendi, Cati, Delphin, Ephoti, Foithi, Gäipoi, Hethini, Ioithi, Karthi, Lechimi, Melatil, Nabelot, Oithi, Corizeth, Inthoath, Rati, Salaty, Tothin, Azothoth, Hirconi, Aronithi, Zozim.

Moſcovitæ, auctoribus Ioanne & Theodoro de Bry:

As, Buki. Vide, Glahol, Dobre, Ieſt, Selo, Ziemla. I, Y, Ie, Cako, Lude, Miſliti, Nas, On, Pokoy, Rezi, Szlouo, Tuuerdo, Vk, Pher, Her, Or, Cha, Cza, Tza, Scha.

Porro, ut ad ſignificationem veniam:

א, Aleph, quaſi Aluph, id eſt Princeps, Hebraeis dicta, inquit Bellarminus noſter in Grammatica Haebraea. Cur autem Princeps? Quia prima naſcentium vox, ut Julius Scaliger. Angelus Caninius Anglarenſis; in Inſtitut. ling. Syriacae אָלַף/ Bovem interpretatur. Ita etiam Joſephus Scaliger in Euſebii Notis. Bovem autem animalium principem aeſtimabant, ob utilitatem. Graeci ἄλφα vocant; quod Tyriis bovem ſignificat; ideo inquit Plutarchus in Sympoſ. *Quia bos Cadmo occurrit, dum urbem in Boeotia condere vellet, ideoque*

Alpha

Alpha omnibus literis praeire voluit. Accedit Plutarcho Heſychius: Ἄλφα, βοὸς κεφαλή.

ב, Beth, id eſt domus, ab imitatione. Chevalerus, Caninius, Bellarminus. Graeci, Βῆτα, Latini, priore tantum ſyllaba, Be. Hinc Auſonius:

Dividuum Beta; monoſyllabon Italicum B.

Sunt qui ejus ſonum ab ovium balatu docent acceptum: unde Cratini verſus eſt in Διονυσαλεξάνδρῳ:

Stolidus tamquam ovis, bebe dicens ambulat.

ג, Gimel quaſi Gamal, id eſt Camelus, a gibbo, inquiunt Chevalerus, Caninius, Bellarminus, Graeci Γάμμα παρὰ τὸ ἀμᾷν, a metendo, quod ſimilis ſit falci. Latini Ge, apud quos nova haec litera, Sp. Carbilii commento; ante enim pro ea utebantur C, ut Cajus, Cneius, pro Gajo, Gnejo, Auſonius:

Praevaluit poſtquam Gammae vice functa prius C.

nec alia fuit opus mutatione, quam rectum pedunculum adjicere hemicyclo G, quae figura Graecis pridem nota non quidem inter literas, ſed inter numerorum formas, auctore Mario Victorino; qui ait, Latinorum G eſſe idem quod Graecorum epiſemon. De quo Beda egregie lib. De indigitatione: *Graeci*, inquit, *tres numeros, notis propriis quae ex Alphabeto non ſunt, depingunt. Prima eſt* ϛ, *nota numeri* VI. *Altera G, quae vocatur Cophe, et valet inter numeros* XC. *Tertia eſt* ϡ *enneacoſia; quae valet* DCCCC.

ד, Daleth, quaſi Deleth, id eſt porta, a ſimilitudine. Chevalerus, Caninius, Bellarminus. Graeci, Δέλτα; Latini D. Hinc Auſonius male, ut obſervat Scaliger: *Non*

Digitized by Google

Non formam, at nomen Deltae gero Romuleum D.
Romuleum enim D, eſt verum et vetus Delta Jonicum, non vero Δ, Graecorum.

ה, He, nomen a ſono fictum; inquit Bellarminus. Caninius vermem punici interpretatur. Latini Ha. Auſonius:

Spiritus hic flatus tenuiſſima vivificans H.

ו, Vau, id eſt uncinus, a forma. Pro hac una, duabus utuntur Graeci, Φ et Β; Latini eF, vel V conſonante. Arabes pronuntiant Vau vel Gau.

ז, Zajin, quaſi Zen, id eſt arma; exprimit enim clavam. Zeta apud Graecos et Latinos. Pro quo hi antiquitus utebantur G. Marcianus: *Tetum dicebant quem nunc Zetum.* Vocata eſt apud Marcianum Capellam Sepulchralis litera, quod morientium dentes ita diſtringantur in modum Z. De hac facetus ludus eſt Bauhuſii noſtri, ut ſunt argutiſſima ejus omnia Epigrammata:

O Zeta *felix! o beata littera!*
Quae dulce, croceum, mite, floreum, vernum;
Blandumque Zephyri blanda nomen inchoas!
Sed nec beata es tota, tota nec felix;
Nam triſte et horridum, et pice nigrius nigra,
Fimoque olentium olentius capellarum,
Etiam ſceleſti, Zeta, *ſcribis Zoili*
Miſella nomen. Mitte Zeta, *vah, mitte*
Ferale nomen: quid tibi cum Zoilo?
Nam voce in iſta litera innocens nulla eſt;
Tu nomen orbis optimum, tu peſſimum
Eadem figures? non feremus hoc vates;
Numquam feremus. Sit ſupremum hoc: Zoilum
Aut mitte Zeta, *aut te vocabimus* Theta.

D ח, Cheth;

ח, Cheth, a ſono inquit Bellarminus. Caninius quadrupedem interpretatur. Chi Graecis. Auſonius:

In Latio numerus denarius, Argolicum X.

ט, Teth, a ſono, ait Bellarminus. Caninius involucrum vocat. Tau Graecis et Thita: Latinis Te, De utroque Auſonius:

Malus ut antennam fert vertice; ſic ego ſum T.
Anſis cincta duabus erit cum Jota, leges Θ.

י, Jod, manus, inquit Caninius. Sed Bellarminus et Chevalerus quaſi Jad, hoc eſt ſpatium, quod ob exilitatem ſuam vacuum relinquit. Graecis Jota, Latinis I. Auſonius:

Litera ſum Jotae ſimilis, vox plena jubens I.

Quo egregie alluſit Epigrammatophorus noſter, quem Italis etiam audio eſſe admirationi:

Hunc eſſe vere Jeſuitam dixeris,
Quem per rubentem et Sole et auro Pervam,
Criſpum per Afrum, perque Memnonias domos,
Et horridam Arcton, una mittit litera.

כ, Caph, palmam interpretatur Caninius. Bellarminus a Caphaph, incurvare. Eſt enim tota curva. Graeci K et X; Latini C: nam et Latinum C, olim ſic pingebatur <. Unde apparet fluxiſſe a Graeco K; recto tantum pede amputato; ut notat Julius Scaliger et Auſonius confirmat:

Cappa fuit primum Boeotia; nunc Latium K.

ל, Lamed, a Malmad, id eſt ſtimulo, ſeu veru. Graeci Lambda. Latini eL.

מ, Mem, macula Caninio; vel, ut Bellarminus, a ſono, ut in aliis linguis. My Graeci, Latini eM vocant. Auſonius:

Vocibus in Graiis nunquam ultima conſpicior M.

נ, Nun,

נ, Nun, piſcem interpretatur Caninius; Bellarminus a ſono format. Graeci Ny, Latini eN. Auſonius:

Zeta jacens ſi ſurgat, erit nota quae legitur N.

ס, Samech, baſis, inquit Caninius. Continuatum et in ſe ductum, ait Bellarminus. Graeci Sigma; olim San, donec Ξ admiſſum: Latini eS. a vetuſtiſſima autem Sigmatis figura, quae talis erat, *C*, ſtibadim ſeu menſula vocata eſt Sigma. Martialis *lib.* XIV. *Epigr.* 87. *vs.* 1.

Accipe lunata ſcriptum teſtudine Sigma.

Item *lib.* X. *Epigr.* 48. *vs.* 6.

Septem Sigma capit. Sex ſumus, adde lupum.

ע, Aijn, fons Caninio; Bellarmino interprete, oculis, aſpiratio eſt ſolis Hebraeis nota. Arabes pronuntiant Hain et Gain.

פ, Pe, os ſeu vultus. Graecis Pi, Latinis Pe, Auſonius:

Hoſtilis quae forma jugi eſt, hanc efficiet Π.

Scribit Halicarnaſſeus, veteres diu pro Π uſos eſſe Δ.

צ, Tſade; venabulum ſeu hamus. Propria Hebraeis litera. Arabibus Tzad et Thad.

ק, Coph, a Cuph circulo. Vel, ut Caninius vult, ſignificat ſimium. Graeci K, Latini C, et Q: quae ultima ex ſemicirculo literae C concrevit in circulum, cauda appenſa, hoc modo, Q, ad diſtinctionem literae O, ut Scaliger adnotavit: ejus autem loco primum utebantur C, teſte Auſonio:

Praevaluit poſtquam Gammae vice functa prius C,
Atque alium pro ſe titulum replicata dedit Q.

quamquam et apud Graecos haec figura erat epi-

ſemon, ſeu numeri nota, valens nonaginta, ut ſcribit Marius Victorinus: *Nec Q invexit Latinus ſermo; ſed apud Graecos fuiſſe, cognoſcere poteſtis, ſi Pontificum libros legeritis; et ſervire numero, et ſignificare nonaginta.*

ר, Reſch, quaſi Ros, id eſt caput. Graeci Rho; Latini eR. Auſonius:

Auſonium ſi Pe ſcribas, ero Cecropium P.
Et Rho quod Graeco, mutabitur in Latium P.

Caninam literam vocat Perſius: *

Sonat hic de nare canina
Litera.

Lucilium credo imitatus illo verſu.

Irritata canes quod R R *quamplurima dicat.*

non ſcriptu, ſed pronuntiatu difficilis litera, quam Demoſthenes didiciſſe fertur, catellam irritando. Eſt ſcrupus inſignis apud Epigrammatographum noſtrum Bauhuſium de tribus hiſce ejusdem literae nominibus ER, RO, RES:

Sesquipedalis ſum, Judaica, Graja, Latina,
Inque pedis medio pars mihi pulchra roſae eſt.
Tres habeo dentes, Grajum unum, unumque Latinum,
Tertius Hebraei de caris ore venit.
Si me non dicis, dicis, ſi dixeris, erras:
Cuncta Deus faciat, quae queat; iſta nequit.

ש, Scin, quaſi Scen, id eſt, dens, a forma; propria Hebraeis litera. Arabes dicunt S Sin.

ת, Tau, ſignum ſive terminus; quia claudit Alphabetum, ſicut Aleph inchoat. Graeci Tau, Latini Te. Harum porro literarum ſignificatio-nes,

* *Satyr.* 4. *vs.* 102. vide quae hac de litera diximus ſupra pag.

nes, alias longe adfert Euſebius lib. IX. et X. De praepar. Euang. et ex eo D. Hieronymus Commentariis ad Threnos et Epiſtola ad Paulum; quos aberraſſe quidem, demonſtrat egregie Goropius Hieroglyph. lib. I. ſed ipſe multo certe miſerabilius lapſus, cum totius Alphabeti Hebraici literis omnibus, miram quandam orationem ad Spiritum ſanctum docet contineri; ſecutus, ut opinor, Martini Gilberti commentum, qui Hebraicum Alphabetum in ſeptem ſententias literis Hebraicis ſignificatas diſpertit; de quibus nihil habeo dicere ſimplicius, quam quod

Turpe eſt difficiles habere nugas.

Sed ut ad priorem literarum ſignificationem revertar; mirari ſatis non poſſum cauſſas, ut mihi quidem videre videor, ita longe quaeſitas. Verbi gratia, ב Beth ſignificare domum. Quae enim ſimilitudo illius figurae cum domo? ג, Gimel, ſignificare camelum, cum ſit ſimilior muſcae? ד, Daleth, portam potius ſignificare quam uncum? צ, Tſade, venabulum potius quam trullam? Et cur, oro, literae his nominibus appellatae ſunt, ut faciamus eas rebus dictis eſſe ſimiles, Quid ſcriptioni cum domo, camelo, porta, venabulo, etc. Fateor mihi hic aquam haerere; nec legere memini uſpiam, qua cauſſa inditae literis fuerint hae appellationes.

Jam de vocalibus obiter dicendum. Veteres Hebraei, inquit Bellarminus cap. II. quod proprie vocales non haberent, utebantur earum loco quatuor conſonantibus, Aleph, He, Vau, Jod. Per Aleph et He exprimebant A; per Vau, O et V. Per Jod, E et I. Praeter quas,

Graeci habuerunt E longum, ſeu H, et Ω, et Υ.

E, Ἐψιλὸν, olim ſcribebatur hoc modo E, inquit Joſephus Scaliger ad Euſebium. Tribus autem obelis jugulatur, medio, ſummo, et imo; ut diſtinguatur a Ͱ ſpiritu, a Γ, γάμμα, a L, Lambda, a C, C vetere. Ita Scaliger Julius lib. i. De ling. Lat. cap. XL. Auſonius:

Praeſto quod E Latium ſemper breve Dorica vox E. *

H, Ἦτα apud Jones erat nota ſpiritus, ſicut hodieque apud Latinos. D. Hieronymus libro De nominibus Hebraicis vocat eam extenſam vocalem; hoc eſt ἀντίστοιχον τῷ ἴ. Sic Auſonius:

Ητα *quod Aeolidum, quodque* E *valet, hoc Latiale* E.

O μικρὸν, figuram habet ab oris rotunditate qua os componimus dum O pronuntiamus. Olim autem pronuntiabatur plane ut ȣ, Auſonius teſte: †

Una fuit quondam qua reſpondere Lacones
Litera, et irato Regi placuere negantes.

ȣ autem poſt ſcribi coeptum eſt pro O. Auſonius:

Hoc tereti argutoque ſono negat Attica gens, ȣ.

quam literam, quia Philoxenus reſcripſit Dionyſio ſe revocanti, vocarunt Φιλοξένειον γράμμα.

Ω μέγα

* Plura hac de litera dabit Salmaſ. Exercit. Plin. p. 54. b. G. 198. a C. 743. a C. et *pag.* 430. b. C. C. Malvaſius *Marmor. Felſin.* Sect. VII. c. 12.

† Immo literae O et U frequenter fuiſſe commutatas late docuerunt Noriſ. in *Cenotoph. Piſan. Diſſ.* IV. p. 469. Spanhem. de *Praeſt. numiſm. Diſſ.* II. p. 73. et Malvaſ. d. l. V. 10. et VII. 3.

Ω *μέγα* opponitur O *μικρῷ* Auſonius:

Et ſuprema notis adſcribitur Argolicis Ω.

His ambobus reſpondet O Latinorum. Auſonius:

Ω *quod et* ΟΥ *Graecum, compenſat Romula vox* O.

Y *ψιλόν*. Pythagorae bivium dicta, a ramoſis brachiis. Auſonius:

Pythagorae bivium ramis pateo ambiguis Y. *

V, Latinis propria litera; ut Auſonius notavit:

Cecropiis ignota notis ferale ſonans V.

De hac Priſcianus: V *loco conſonantis poſita, eamdem prorſus in omnibus vim habuit apud Latinos quam apud Aeoles Digamma* F.

CAPVT VIII.

De quadruplici ſcribendi modo. Primo, a dextra ad laeuam in latum Secundo, a laeua ad dextram in latum. Tertio, a laeua ad dextram, et rurſus contra per verſus. Quarto, ſummo ſiniſtro latere chartae in imum verſus dextram ſine regreſſu.

In plana tabella aut charta per lineas rectas, modi ſcribendi fingi poſſunt omnino vigintiquatuor; octo

* Saepe in nominibus propriis apud Romanos literae V et Y commutabantur, Noriſius in *Cenotaph. Piſan.* IV. *p.* 440. et Salmaſius *Exercit. Plin. p.*21. *a. A.* In medio aevo plerumque litera Y diplomatibus adjiciebatur, quod quaſi notam affirmandi Y a explicat doctiſſimus Mabillon. *lib.* II. *de Re Dipl. c.* 10. *p.* 111.

octo in latum, octo in longum, octo in diametrum.

Primus, a ſummo dextro ad laeuum in latum, qui eſt vetus Hebraeorum. Secundus, a laeuo ſummo ad dextrum in latum, qui iam eſt fere omnium, praeterquam Hebraeorum et Sinenſium, Tertius, ex utroque miſtus, ſed a laeua incipiendo? qui fuit recentior Hebraeorum, et antiquus Graecorum ac Latinorum. Quartus, ex vtroque item miſtus, ſed a dextra incipiendo. Quintus, ab imo dextro ad laeuum, in latum. Sextus, ab imo ſiniſtro ad dextrum in latum. Septimus, ex utroque miſtus, ſed a laeua incipiendo. Octauus, ex utroque item miſtus, ſed a dextra inchoando. Nonus, a ſummo latere dextro in imum: Decimus, a ſummo ſiniſtro in imum; ſed hi ambo lineis perpendicularibus; qui poſtremus eſt Indorum, Sinarum, et Aethiopum. Undecimus, a ſummo latere dextro in imum, et rurſus ab imo ad ſummum. Duodecimus, a ſummo ſiniſtro latere in imum, et rurſus ab imo in ſummum verſus, qui eſt Gothorum. Decimus tertius, ab imo dextro ad ſummum: Decimus quartus, ab imo ſiniſtro ad ſummum; et hi ambo per lineas perpendiculares. Decimus quintus, ab imo dextro in ſummum, et rurſus a ſummo in imum per verſus. Decimus ſextus, ab imo ſiniſtro in ſummum, et rurſus a ſummo in imum per verſus. Decimus ſeptimus, ab angulo dextro ſummo in imum ſiniſtrum, linea diametrali. Decimus octauus, ab angulo ſummo ſiniſtro in imum dextrum, linea item diametrali. Decimus nonus, ab angulo dextro in imum, et ab imo in ſummum rurſus

per

per verſus. Vigeſimus, ab angulo ſiniſtro in imum, et rurſus ab imo in ſummum. Vigeſimus primus, ab imo angulo dextro in ſummum ſiniſtrum, linea diametrali. Vigeſimus ſecundus, ab imo angulo laeuo in ſummum dextrum, linea diametrali. Vigeſimus tertius, ab imo dextro in ſummum ſiniſtrum, et rurſus a ſiniſtro diametraliter in ſummum dextrum. Vigeſimus quartus, ab imo ſiniſtro in ſummum dextrum, et a dextro rurſus in imum ſiniſtrum diametraliter.

Ex his viginti quatuor reperio quatuor tantum fuiſſe uſurpatos; primum, ſecundum, tertium, et decimum; et ſunt ſane inter hos etiam modos aliqui valde incommodi, ut mirer vel quatuor diverſos potuiſſe placere gentibus diverſis.

Primus omnium et antiquiſſimus eſt, Hebraeorum vetus a dextra ad laevam linea recta in latum; horum enim cum primae ſint literae, oportet et ſcribendi modum eſſe primum; quod eo facilius credendum eſt, quo modus ille incommodior atque imperfectior eſt; et prima quaeque ſolent eſſe incultiſſima maximeque rudia. Etiamſi enim Hebraeorum Rabbini glorientur, ſe imitari caelorum motum ſcribendo a dextro in ſiniſtrum; non tamen ea gratia efficient, modum illum ſcriptionis eſſe laudandum; quando et ita literae ſcriptae calamo ac manu leguntur, quae nobis ob oculos contemplandae relinquuntur, cum a laeuo ordimur ſcriptionem; et omnium animantium item primus ac naturalis motus extrorſum explicatur, et cetera opera quoque extento brachio, non retracto inchoantur; quando denique Hebraei ipſi ſingulas literas inter ſcribendum inchoant a latere

laeva in dextrum, etiamſi adiunctionem literarum ad literas ducant a dextro in ſiniſtrum, ut acute obſeruarunt Angelus Roccha in Biblioth. Vatic. et Iul. Scaliger lib. I. De cauſſ. ling. Lat. c. XLVI. qui tamen illud ſuopte ingenio ridicule affingit Hebraeis, eo ita eos ſcribere coepiſſe, quod prius texturam invenerint quam ſcripturam: textores vero primum tramae filum introrſum iaciant, coacti, non natura; quoniam dextra manu cum incipiunt, et ſiniſtrae operam viciſſim petunt, ſic motus fuit auſpicandus. Cedo enim Scaliger, ſi coacti ita tramam iaciunt, quia ſiniſtra eam reiaculari debent, cur quando ſiniſtra ad ſcribendum opus non eſt, manum libere non explicant extrorſum a laeuo in dextrum? Inſignis etiam hac in re eſt Goropij fabella, qui libro tertio extremo Hieroglyphicon, ait, a Cadmo Hebraeos ita primum doctos eſſe praepoſtere ſcribere, ea cauſa, ut diſcerent aliquando hac ſua ſcribendi incommodiſſima ratione, Cimbros (a quibus literas nempe acceperant) in literarum quoque ſcribendarum modo eſſe imitandos. Egregiam, ita me Deus amet, diuinationem!

Nec pueri credent, niſi qui nondum aſſe lavantur. Porro hanc ſcribendi rationem Aegyptii ab Hebraeis accepere, ut Herodotus teſtatur lib. II.*

Hebraeorum modo veteri proxime, niſi fallor, ſucceſſit modus quem ſupra numeravimus tertium: is nempe qui a laeua in dextram, et rurſum a dextra

* Pomponius Mela lib. I. c. 9. ait, *eos literis uti perverſe.* A dextra vero ad ſiniſtram ſcripſiſſe pariter Graecos Romanos & Etruſcos exemplis probat Dickinſonius in *Delphic. Phoenicic. c.* 10.

tra in laeuam tendit per verſus: quem Nauclerus volumine primo, generatione LIV. ſcribit Hebraeis traditum eſſe ab Eſdra ſcriba * quem Graeci, auctore Pauſania libro V. vocarunt βουστροφηδὸν, ea re, quod boues inter arandum ab extremo ſulco convertantur in proximum ab eodem latere: atque hinc, ut id credam, etiam vehementius adducor, quod Cadmo literarum apud Graecos inventori, dum Boeotiam conderet, bos occurrerit, quem Graeci Ἄλφα appellant, a quo primae literae, nomen Ἄλφα impoſuit: ergo et a boum in arando more morem induxerit ſcriptionis, quae ſtylo velut aratro fiebat in cera: hic autem modus a Graecis deinde venerit ad priſcos Latinos; de quibus ita Iſidorus libro VI. cap. XIV. *Verſus vulgo vocati ſunt: quia ſic ſcribebant antiqui ſicut aratur terra; a ſiniſtra enim ad dextram primum deducebant ſtylum, deinde convertebantur ab inferiore, et rurſum ad dextram verſus; quos et hodie ruſtici verſus vocant.* †

Tertius ſcribendi modus eſt a laeua in dextram, ſine retrogreſſione ad laevam. Hic jam communis eſt plurimarum gentium, quia commodiſſimus et decentiſſimus: cum enim omnem literarum, etiam apud Hebraeos, virgulae ita inchoentur, decet totam ſcriptionem ita perfici, ut eadem ſit ratio totius et partium.

Quartus ſcribendi modus eſt Syrorum, Indorum, Æthiopum, et Sinenſium. De Syris Andreas

* Sine idoneo Auctore.

† Hinc forſan deſcendit phraſis Latina: *Literas exarare.* Ceterum leges Solonis hoc modo ſcriptas fuiſſe tradit Euphorion apud Didymum et ex hoc Suidas.

Digitized by Google

dreas Maſius in Grammat. Syriaca: *Siri non a dextra ad ſiniſtram verſus ducunt manum, ut Judaei faciunt, cum ſcribunt: ſed eam ex adverſo poſitam reducunt ſenſim ad ſe per chartam tranſverſo ſitu collocatam; propterea quod ſic commodius aptiusque ipſorum literae formentur; ceteroqui legendi ratio prorſus eadem eſt quam Hebraei tenent.* Igitur Syri lectionem incipiunt a litera quae in ſcriptione erat ſumma; eamque faciunt eſſe in latere dextro, vertendo chartam dum legunt. De Indis ita Poggius lib. IV. De fortunae varietate: *Scribunt Indi, non ut nos aut Hebraei, in latus dextrum aut ſiniſtrum, ſed a ſummo ad imum ducentes calamum*, linea nempe perpendiculari. Non explicat Poggius in quod latus faciant linearum ad lineas adjunctionem; at certum quod verſus dextrum: nam id de Sinenſibus aperte ſcribit Nicolaus Trigaultius Belga e Societate noſtra, Sinicae Expedition. lib. I. cap. V. *Sinicae ſcriptionis ſitus* inquit, *e diametro noſtrae adverſarius eſt; nam ad dextram a ſummo in imum ducunt manum, nos a ſiniſtra ad dextram in latum progredimur.* Denique de Aethiopibus circa Meridionales inſulas narrat Diodorus Siculus libro III. cap. XIII. *Non ſcribunt per latus, ut nos, ſed a ſuperiori parte linea recta ad inferiorem.* *Hunc ſcribendi modum Graeci appellarunt Taepocon, auctore Feſto: *Taepocon*, inquit, *Graeci ſoliti ſunt appellare genus ſcribendi deorſum verſus, at nunc dextrorſum ſcribimus.* Sed quid verbi ſit Taepocon, non

* Verba Diod. Siculi *lib.* II. *prope finem* de Inſulae Taprobanae incolis ita ſe habent: Γράφουσι τοὺς στίχους οὐκ εἰς τὸ πλάγιον ἐκτείνοντες ὥσπερ ἡμεῖς ἀλλ᾽ ἄνωθεν κάτω καταγράφοντες εἰς ὀρθόν.

non miror vel a doctioribus ignorari, et praeteriri a Tiraquello in Notis Alexandri Neapolitan. lib. II. cap. XXX. quando ita varie legitur in diverſis exemplis apud Feſtum, ut monet Dionyſius Gothofredus: Tahenpocon, Tamperon, Tempocon, Taempoton, Tampercon, Taencopon, Taenpton. Quis non rideat haec monſtra verborum? *

Quintus ſcribendi modus falſo tribuitur Gothis a Theodoro Zwingero lib. I. volum. IV. ubi ſic ſcribit ex Olao Magno: *Secundum longitudinem a ſummo ad imum, et hinc rurſus adſcendendo, veluti per ſpiras (quales ſol annuo motu per Zodiacum facere dicitur) ſcripſerunt Gothi veteres in ſaxis vetuſtiſſimis, quae etiamnum extent.* Sed nusquam hoc ſcribit Olaus. Sunt enim tantum haec ejus verba lib. I. cap. XXXVI. ex Joannis Magni De Gothis lib. primo cap. VII. *Longe ante inventas literas Latinas, Aquilonaria regna ſuas literas habuerunt. Cujus rei indicium praeſtant eximiae magnitudinis ſaxa, veterum buſtis ac ſpecibus apud Gothos affixa. His itaque (ut in hiſtoria chariſſimi fratris mei Joannis Magni anteceſſoris Archiepiſcopi Upſalenſis libro I. cap. 7. habetur) apicibus res geſtas lapidibus imprimentes, ſempiternae memoriae tradiderunt.* Joannes vero Magnus tantum haec amplius addit: *Haec ſaxa literarum formis inſcripta, perſuadere poſſint,* quod

* Andreas Dacerius ad *Feſtum hac voce* palmariam emendationem Joan. Croio debere ſe fatetur, *in Obſerv. ad Nov. Teſt.* c. 9. legenti *Toëporchon*, hoc eſt, τὸ ἐπ' ὄρχον ubi literae ſunt ἐπ' ὄρχον ſeu κατὰ ςίχος diſpoſitae, inſtar arborum in viridario a ſumma pagina ad infimam. Alia dabit Lilius Gregor. Gyraldus de *Poët. Dial.* I.

quod ante univerſale diluvium, vel paullo poſt ibi erecta fuiſſent, neque toto reliquo opere de Gothis, mentionem facit literarum. Certiſſimo autem lapſum eſſe Zwingerum oſtendit Bonaventura Vulcanius libello de literis Getarum ſeu Gothorum, ubi omnes eorum inſcriptiones ſcriptae ſunt a laeva ad dextram in latum, more noſtro vulgari; nulla omnino a ſummo in imum per verſus * Quamquam

* Lubet hic adnectere modum ſcribendi prorſus ſingularem & jocularium, quo Romani uti ſolebant, ſi quando ſervos in fraudem creditorum vel legis Fuſiae Canininae teſtamento manumittere animum inducerent. Scilicet nomina ſervorum in *circulo* ſcribebant, legibus, quae ſcripturae ordinem ſervantes, primum, et deinceps reliquos, tanquam teſtatori magis dilectos, ad legitimum usque numerum, libertate donabant, hoc pacto illudentes, Paulus, *lib.* IV. *Sent. tit.* 4. Gajus *lib.* I. *Inſt. tit.* I. *l.* 60. *l.* 83. §. I. *D. de Hered. inſtituend.* Verum placuit, omnes in ſervitute retinere, propter circuli incertitudinem. Ex ſententia autem Ulpiani in *l.* 24. §. 17. D. *de Fideicom. libert.* Si *ordo non pareat ſortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis vel gratiae ſuſpicionem Praetor ſubeat.* Revera itaque in circulo ſcripſiſſe nonnumquam moribundos exiſtimat Nicol. Henelius in *Otiis Vratislavienſib. c.* 7. *pag.* 60. ubi ad inluſtrationem juris veteris ex Bartholo aliisque exemplum allegat Franciſcanorum minorum, quibus Urbanus Papa praeceperat tria nomina fratrum in ſcriptis ſibi dare, unum ex illis ut Cardinalem crearet; at hi tria nomina in formam Spherae cum Papa communicabant, ne digniorem ex ordine ſcripturae cognoſceret. Urbanitatem vero hanc cum urbanitate compenſabat Urbanus, Ordinem, dicens, pervertiſtis, et ego Ordinem pervertam, ſpretisque tribus illis, Ordinis Generalem evexit. Aliter autem Joſeph. Nerius *lib.* I. *Analector. c.* 27. τὸ circulo explicat, notare ſcilicet in univerſum omnes, nullo nominatim adpellato libertate donare. Aliter Em. Merillius *lib.* VII. *Obſ. c. ult.* in circulo ſcribere eſſe ſine ordine et confuſe ſcribere, non ſingulos nominatim, cumque

quam non miror hic hallucinatum eſſe Zwingerum, qui eodem loco graviſſime etiam aberravit in voce Taepocon, aſſerens eum eſſe modum quo Hebraei ſcribunt a dextra ad laevam.

Tabulam hic appendo, quo facilius variae illae ſcribendi rationes capiantur. *

eumque juvat Cajus *lib.* I. *Inſt. tit.* 2. voce utens *confuſe*, mox in *circulo*. Verum elegantius his piae memoriae A. Schultingius *ad Cajum d. l.* contra Merillium obſervat, aliud eſſe confuſe aliud in circulo ſcribere; confuſe, cum nulli in ſpecie nominantur, ſed generali vocabulo plures vel omnes includuntur; in circulo, cum revera ſinguli diſerte nominantur, ſed quis prior, quis poſterior non appareat, quia circulus nec initium nec finem ullis partibus ſuis ſentit, Plinius *Hiſtor. lib.* II. *c.* 2. Neque inſolitum veteribus modum ſcribendi in orbe tereti fuiſſe evidentiſſime probat Auſonius in *Ludo Septem ſapientum* ubi Solonem ſic loquentem facit:

Recte olim ineptum Delphicus luſit Deus
Quaerentem, quisnam primus ſapientum foret;
Ut in ORBE TERETI *nomina eorum inſcriberet,*
NE PRIMUS ESSET, NE VEL IMUS QUISQUAM.

Et hanc ego Cl. Schultingii et Henelii obſervationem calculo meo quali quali confirmo.

* Literarum Gothicarum auctorem perhibent Uphilam, ſeu ſecundum Jornandem Gulphilam, vel Vulphilam Gothorum Epiſcopum Arianum, quem circa tempora Valentiniani et Valentis Imperatorum, ſeu circa annum Chriſti 370. vixiſſe Socrates *lib.* IV. *Hiſtor. c* 33. et Sozom. *lib.* VI. *c.* 37. Nicephorus *lib.* XI. *c.* 48. teſtantur. Idem Ulphila S. Scripturam in linguam Gothicam tranſtulit teſte Socrate *d. l.* In alia vero omnia abit Philoſtorgius *lib.* II. *Hiſt. Eccleſ. p.* 471. Ulphilae aetatem in Conſtantini tempora rejiciens. Sed nodum ſolvit Guil. Cave *Part.* I. *Hiſt. litt. Sec.* IV. *pag.* 222. interfuiſſe Philoſtorgii adſerens a remotioribus temporibus Ulphilae aetatem repetere, ut Arianiſmi antiquiorem apud Gothos cultum facilius probaret. Recte deni-

denique Baſnagius *Tom. III. Annal. Eccleſ. Polit.* Gothos habuiſſe jam proprias ſuas literas ſcripturamque exinde concludit, quod jam anno 320. epiſcopum ſuum ad concilium Nicenum miſerint: fuerunt autem Runicae quibus utebantur tunc temporis tractu literae, ſecundum Wormium et Mabillon. *d. l.* et *lib.* v. *p.* 346. 347. Struvium *Act. liter. ex Mct. Faſc.* 1. *p* 22. Differt tandem a Gothicis literis Runicae ſcripturae genus, quod Gothico eſt antiquius cujusque differentiam abunde docuit Olaus Wormius in *Faſtis* et *Monument. Danicis*, et in *Praefat. ad Codicem argent.* in quo liber Evangeliorum Gothicis literis argenteis deſcriptus eſt, vide fragmentum illius Codicis apud Gruter. *Inſcript.* *pag.* 142. *et pag.* 146. Inventores Runicarum literarum a *Rynner* voce priſca et nativa ſulcos ſignificante dictarum, quae et mirabilem propter formam myſticae et occultae audiunt, Danos fecit Olaus Wormius in libro de *Danica literatura Hafniae* 1636. edito, qui Gothis etiam ante Ulphilam illas in uſu fuiſſe ibidem docet, vid. Mabillon *de Re Diplomat. lib.* 1. *c.* 9. §. 6. Coronidis loco ad tractatum hunc de literis ſpectant, quae reperiuntur in *Memoires de Literature Tom. II. pag.* 318. *ſequ.* de origine Graecarum literarum et ibid. *pag.* 343. *ſequ.* Item *Tom. III. pag.* 456. *ſequ et* 482. *et Tom. I. pag.* 263.

C A3

·othos
: con-
ilium
:ban-
m et
tr. ex
uni-
cti-
Fa-
gent.
de-
iter.
lite-
e di-
oc-
Da-
Ul-
Re
nc
re-
a-
et

VIGINTI
SCRI
MC

Digitized by Google

CAPUT IX.

Quibus inſtrumentis ſcriptum.

Ut res quaeque ſimpliciores ac rudiores ſunt, ita paucioribus egent adminiculis ad ſui conſtructionem. Igitur cum recens nata atque adhuc impolita erat ſcriptio, duabus omnino rebus perficiebatur; ſtilo ſeu inſtrumento quo ſcribebatur, et materia in qua ſcribebatur. At mox, ubi poliri excolique ea ars coepit, coepit etiam praeter ſtilum et materiam in qua, egere materia ex qua, literae ſcilicet fingerentur, de quibus ſingulis tractatio inſtituenda proximis tribus capitibus.

Inſtrumentum quo primum ſcriptae fuere literae, fuit *ſtilus ferreus*. Ducem habeo rationem; quia primae Hebraeorum literae ſaxis et laterculis inciſae, ut monſtravimus ex Joſepho Judaeo; igitur ferreo ſtilo. Ligno enim, aut ſaxo, aut oſſe, aut re alia, qui pote? Ferreum autem hunc ſtilum vulgata lectio cap. XIX. * Job vocat *Caeltem: Quis mihi tribuat ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro ſtilo ferreo, aut plumbi lamina, vel caelte ſculpantur in ſilice.* Quam lectionem vindicat Pater noſter Molina in prima parte D. Thomae. q. 26. art. 1. diſp. ſecunda, contra Titelmannum, et Biblia Regia, ubi pro *caelte*, ſcribitur *certe*. † Eſt enim caeltes, ut ipſe

E ex

* Vs. 23. 24.

† Etiam Vulgata pro *Caelte* exhibet *certe*. Rectius vero Auctor

ex Lexicis et Orthographia Manutii docet, ferrum

Auctor noſter cum Molina *caelte* a Latino *coelum* et *celtes* a caelando legit, quam lectionem confirmat Caſaubonus ad *Athenaeum lib.* VII. *c.* 20. et Voſſius de *Arte Grammat. lib.* II. *c.* 35. Ad locum Jobi allegatum Orationem ſacram ſeu dominicam ſcripſit Dan. Kramer lingua Germ. quae adhaeret Hieronymi Hornſchenii libello, cui titulus: **Kurtzer Unterricht für diejenigen / die gedruckte werke corrigiren wollen** / *Lipſiae* 1634. 8. Occaſione vero laudandi artem typographicam Jobi verba ſibi explicanda propoſuit Kramerus, variisque modis ſcribendi apud Hebraeos in compendio explicatis allegat Jeremiae locum *c.* 17. *vs.* 1. ubi mentio fit ferrei ſtili: *Peccatum Jehudae ſcriptum eſt ſtilo ferri et ſculpro lapidis perdiuturni.* Addamus illi II. *Regum c.* 21. *vs.* 13. ubi Regem Manaſſen minatur Deus ruinam et deletionem ad inſtar tabularum ceratarum ſtilo inductarum. Eleganter de uſu ferrei ſtili Ovidius *lib.* IX. *Metam. Fab.* 9. *vs.* 521. *ſequ.*

Dextra tenet ferrum vacuam tenet altera ceram,
Incipit et dubitat, ſcribit, damnatque tabellas;
Et notat, et delet, mutat, culpatque probatque.
Inque vicem ſumptas ponit, poſitasque reſumit;
Quid velit ignorat, quidquid factura videtur,
Diſplicet, in vultu eſt audacia mixta pudori.
Scripta ſoror fuerat viſum eſt delere ſororem,
Verbaque correptis incidere talia ceris.

Differt ab his ſtilus argenteus, qualem in tumulo Childerici fuiſſe inventum conſtat, quique uſum in plumbeis tabulis corticibus arborum praeſtare poterant, qua de re plura Chiffletius, vide Claud. du Molinet *Cabinet de la Bibliotheque de Sainte Genevieve pag.* 32. ubi et diſcrimen inter fibulas ſeu acias et ſtilos veterum, ex eleganti Joan. Rhodii *Diſſ. de Acia, qua univerſae fibulae ratio explicatur, Hafniae* 1672. in 4. indicat. Locum hunc Molineti acceptum fero viro juveni ornatiſſimo, elegantiorum literarum ſtudioſo, inque decus inluſtrium ſuorum majorum adoleſcenti Carolo de Geer, Dynaſtae in Leufſta, Weesbuy, etc. Apud Graecos ejusmodi ſtilum *γλυφεὺς* nomine deſignari tradit Montfaucon. *Palaeogr. Graec p.* 20. Caſaubon. ad *Theocrit. pag.* 21. Ariſtoph. *Θεσμοφοριαζ. v.* 786 et Cl. Hemſterhuis. ad *Pollux. lib.* 10. §. 57.

rum ſculptorium; ſic dictum a coelo, vel antiquo verbo caello, quod ſignificat caedo. Quem locum nullus, quod ſciam, accuratius explicuit; nam et Pinaeda noſter ſilentio praeterit, cum tamen retineat priſcam cum Molina lectionem. Stili forma hujusmodi fuit, ut altera ejus pars ad ſcribendum eſſet acuta, altera ad delendum obtuſa. Expreſſit eam egregie Prudentius Hymno IX. de S. Caſſiano Martyre 51.

Inde alii ſtimulos et acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera ſulcis ſcribitur:
Et qua ſecti apices abolentur, et aequoris hirti,
Rurſus niteſcens invenitur area.

Ego vero ut clarius eam exprimam, hic ejus imaginem ſubjicio, quam incidi curavi ad exemplum ſtili veteris, quam mihi Bruxellis oſtendit Cl. D. Hopperus.

Stilus aereus eſt, inſtar ligunculi, incurva pala, ut nempe impoſito indice, firmius cerae ſulci complanentur; cauda ſeu cuſpide inter reliquos digitos incluſa. Quare qui hunc ſtilum verterit ad inducendas literas, non eo utetur plane erecto, ſed obliquato; omnino ſicut parvo ligunculo, non ſicut typo epiſtolari quo ſignantur epiſtolae. Cuſpis quadrilatera eſt, latior tamen quam denſior. Latera autem ſeu potius anguli laterum, ſunt lima raſi. Id factum opinor ut ſtilus certius teneatur, et non fallat manum. *

E 2 Con-

* Stilos integros cum eorum fragmentis quadragintos circi-

Confirmat ferri uſum de poſtera aetate Iſido-us lib. VI. cap. IX. *Graeci*, inquit, *et Tuſ.i pr.mum ferro in ceris ſcripſerunt*.

Succeſſit ferro *ſtilus oſſeus*. Tit. Quinctil. Atta in Satyra: *Vertamus vomerem in ceram, mucroneque aremus oſſeo*. Juſſerunt enim Romani ne g aphium ferreum eſſet: unde et apud ſcribas dicebatur, *Ceram ferro ne caedito*; ait ibidem Iſidorus. Sed non fuit perlata ea Lex, aut certe abrogata eſt: * nam de ferreis cultellis ſuo adhuc aevo Martialis ſcribit lib. xv. Epigr. XXI.

Haec tibi erunt armata ſuo graphiaria ferro:
Si puero dones, non leve munus erit.

Ubi graphiaria, thecae † ſeu vaginae ſunt ipſius graphii,

circiter inter ſuppellectilem ſuam ſe adſervare Jo. Smetius teſtatur in *Antiqv. Neomagens. pag.* 149. Novem diverſas ſtilorum figuras exhibet B. Montfaucon. *Tom. III. Antiqu. p.* II. *lib.* 5. *c.* 7. cave vero ne illas cum fibulis forſan confundas.

* Oſſei itaque ſtili inventi ſunt, ne ob exortam contentionem vulneribus mutuo ſe conficerent candidati et ſcribae. Sic Antyllus apud Plutarchum in *Gracchis* ſauciatus fertur, et Martyr Caſſianus, narrante Prudentio, ſtilorum vulneribus interiit. *Erixionem equitem Romanum, quia filium ſuum flagellis occiderat, populus in foro graphiis confodit*, auctore Seneca de *Clement.* I. 14. Julius Caeſar Caſſii brachium arreptum graphio trajecit, Sueton. in *Caeſar c.* 82. Caligula Senatorem graphiis confodi curabat, Idem in *Caligula c.* 28. Salmas. *Exercit. Plin. pag.* 735. b. E. Pignorius *de Serv. p.* 227.

† Ejusmodi thecae fecit mentionem propheta Ezechiel. *c.* IX. *vs.* 3. *Et inclamavit virum illum indutum veſtibus lineis ad cujus lumbos erat atramentarium ſcribae*, ut vertit Tremellius. Hebraice *Keſeth* dicebatur. Sueton. in *Claud. c.* 35. *Sero ac vix remiſit ne cuivis comiti aut librario calamariae aut graphiariae thecae adimerentur.*

graphii, ut notat Raderus noſter; non ipſi ſtili ferrei, quod volunt Beroaldus et Domitius. Porro ſtili oſſei meminit praeterea Laertius, qui refert Cleanthem ſolitum oſſeo ſtilo in tegula excipere documenta Zenonis.

Saxeo ſtilo utuntur vulgo Arithmetici, dum in lamella ſaxea, ſeu ſcindula, numerorum zifras ſculpunt.

Adamantina cuſpide vitra inſcribuntur.

Carneo ſtilo, hoc eſt digito ſuo, Chriſtus pavimentum inſcripſit: Joan. cap. VIII. * et quisquis ille fuit, qui Baltaſſari epulanti mortis ſententiam digito ſcribebat in muro, Mane, Thecel, Phares: cap. V. Danielis.

Narratum mihi eſt a Sacerdote quodam noſtro, cujus in juvando hoc opere ſtudium ſenſi omnino ſingulare, captivum quemdam, cui ungues in longo carceris paedore excreverant, ungue ſuo in cuſpidem aptato, et in crenam fiſſo, atramentoque ex ſaliva aut urina et carbone temperato, epiſtolam ſcripſiſſe ad ſuos, id quod ipſe a viris fide digniſſimis accepiſſe ſe mihi affirmavit.

Horum omnium fere uſus exolevit, poſtquam inventus eſt calamus, penna, et penicillus; de quorum origine nihil conſtat certius, quam quod recentior ſit inventione chartae et membranae:

E 3 neque

* *Vs.* 5. Sic Leges divinas digito lapideis tabulis inſcripſiſſe Deum legimus Exodi 34. vs. 1. Et milites ſcribentes in vagina aut clypeo literis ſanguine ſuo rutilantibus ſub ipſo tempore, quo in praelio vitae ſortem derelinquunt, occurrunt in *L.* 15. *C. de Milit. teſtam.* quae ſine dubio intelligenda eſt de ſcriptura digito ſanguine humano madente, exarata. Sed de hac alibi plura.

Digitized by Google

neque enim penna, quae cava eſt; neque calamo, qui pulpoſam medullam habet, ſcite arari poteſt cera; aut ullo modo caelari poſſunt tabellae aut ſaxa: deinde pennae et calami niſi coloribus intincti, non valent ad ſcriptionem, ut Quinctilianus lib. x. cap. III. in ceris autem, et ſaxis, et tabellis, ſufficiebat inciſio ſine affuſione coloris; quae neceſſaria tamen ad inſcribendam chartam aut membranam. Eſt haec de earumdem rerum origine ſententia Opmerii initio Chronicon; ubi ſic loquitur: *In pugillares ſcribebant ſtilis ferreis: in papyros autem arundineis, et poſtmodum etiam avium pennis*, et Petri Gregorii lib. xv. De repub. cap. III. *Calamo*, inquit, *ſcriptum in chartis*, *Martiale teſte:*

Dat chartis habiles calamos, etc.

Jam de ſingulis adfero aliquot auctoritates.

De *Calamo*. David Pſalmo XLIV. *Lingua mea calamus ſcribae*. Ubi Aquila vertit, *Juncus ſcribae*, quod idem eſt; ſunt enim calami, junci ſeu arundines quaedam aquaticae; quae copioſiſſime prope Memphim, Gnidum, et ad Nilum creſcunt (unde Orus Apollo ſcribit, literas fuiſſe ab Aegyptiis ſignificatas per cynocephalum appoſito atramento et junco; quod junco ſcriberetur, et cynocephalus facile ſcriptionem diſceret, ſicut Aelianus ait, elephantos fuiſſe qui noſſent ſcribere.) Et Plinius lib. XVI. cap. XXXVI. *Calami*, inquit, *Aegyptii maxime et Gnidii chartis ſerviunt*. et Martialis lib. XIV. Epigr. XXXVIII.

Dat chartis habiles calamos Memphitica tellus.

Vocatur autem *Niloticus calamus* ab Apulejo initio lib. I. De Aſin. *Chartarius*, initio lib. II. Florid. ſicut

ſicut et a Celſo *Scriptorius*, lib. VI cap. XXVIII. ab Auſonio *Fiſſipes* argute, propter crenam cuſpidi inciſam. Paſſim vero apud Poetas pro calamo invenies *arundinem*. Ut apud Perſium; * quem ſolum adfero, quia ſolus elegantiſſime calamum deſcripſit:

* Satyr. III. vs. 11. Indiſtincte hic calamus arundo et fiſtula dicitur, Graeci vocabant κάλαμος et δόναξ et δονακεὺς, ceu patet ex vetuſtis Graecorum epigrammatibus, quae in Ἀνθολογίᾳ διαφόρων ἐπιγραμμάτων extant, *lib.* IV. *pag.* 660. edit. Lubini in Corpore Poetarum Graecorum 1614. qua ego utor. Epigrammata illa notulis quibusdam inluſtravit Vir Cl. Gotl. Schwartz. in *Exercit. de Varia ſuppellect. librar. veter.* Idem et σχοῖνος dictum fuiſſe hoc inſtrumentum ex Clem. Alexandrino docet, et Medio aevo Κονδύλης et Κονδύλεια ex Cangii *Gloſſario Graeco.* Inprimis huc pertinet elegans epigramma lib. I. Antol. *c.* 18. *ep.* I.

Ἤμην ἀρχεῖον κάλαμος φυτὸν· ἐκ γὰρ ἐμεῖο
Οὐ σῦκ', οὐ μῆλον, φύεται οὐ σταφυλή.
Ἀλλὰ μ' ἀνὴρ ἐμύσ' Ἑλικωνίδα λεπτὰ πορήσας
Χείλεα, καὶ στεινὸν ῥοῦν ὀχετευσάμενος.
Ἔνθεν τοῦ εἴ τε πίοιμι μέλαν ποτὸν, ἔνθεος οἷα,
Πᾶν ἔπος ἀφθέγκτῳ τῷδε λέγω στόματι.

Prae ceteris vero commendat Plinius lib. XVI. *Hiſt. nat.* c. 36. calamos *Aegyptios* et *Cnidios*, quos Auſonius vocat *nodos Cnidios Epiſt.* IV. 75. ut Perſius d. l. *nodoſam arundinem*. Idem Auſonius *Epiſt.* VII. *v.* 48. Findebantur hi calami in medio partis infimae, duos ut haberent apices ad inſtar noſtrarum pennarum, unde calami *fiſſipedes* apud Auſonium dicuntur.

Fac campum replices, Muſa Papyrium;
Nec jam FISSIPEDIS *per* CALAMI *vias*
Graſſetur CNIDIAE *ſulcus* ARUNDINIS,
Pingens aridulas ſubdita paginae,
Cadmi filiolis atricoloribus.

Suprema haec calami pars vel apex illius atramento intingebatur, quo pergameno inſcribebatur, vid. Schwartzium *d. l.*

Inque manus chartae, nodoſaque venit arundo.
Tum querimur craſſus calamo quod pendeat humor,
Nigra quod infuſa vaneſcat ſepia lympha:
Dilutas querimur geminet quod fiſtula guttas.

De *Penna*. Juvenalis: *
Praecipiti veniſſet epiſtola penna.
quamquam ſunt qui hoc interpretentur, non de ſtilo graphiario, ſed de columba, ſeu alio quovis alite vectore literarum.

De *Penicillo*. Scribit P. Nicolaus Trigaultius Expedit. Sinicae lib. I. cap. IV. *Sinae, penicillo e pilis leporinis (quo ad ſcribendum utuntur) atramentum excipiunt.* Apud nos vero nullo alio ad ſcribendum inſtrumento, quam penicillo, utuntur pictores. †

Prae-

* Satyr. IV. vs. 149. Recte Cl. Schwartzius contra Auctorem noſtrum et qui eum ſequuntur, Voſſium, Montfaucon, *d. l.* §. 8. obſervat, celeritatem figurate propoſuiſſe Juvenalem, exemplo Horatii lib. III. *Od.* 28. vs. 33. *Si celeres quatit pennas*, Et ſic ipſe Montfaucon. *Tom. III. Antiqu. lib.* 5. *c.* 6. *p.* 354. locum illum explicat. Verum quae ipſe Schwartzius mox adtulit ex *Tom. II. theſ. Antiqu. Graec.* XXVIII. de Dea Egeria pennam ſcriptoriam dextra tenente, itemſquae Mabillonius in ſupplem. ad libr. de *Re Diplomat. c.* XI. §. 8. ubi quatuor Evangeliſtae cum penna in manu depicti cernuntur; Porro ex Montfaucon. *lib.* I. *Palaeograph. Graecae c.* 3. de effigie Ariſtotelis pennam, ut videtur anſerinam, manu habentis, pictorum inventa et fictiones ſapere videntur, quibus ſemper fuit aequa quidlibet audendi poteſtas. Certius argumentum ex Iſidoro *lib.* VI. *Orig. c.* 14. petitur: *Inſtrumenta ſcribae*, dicit, CALAMUS *et* PENNA. *Ex his enim verba paginis infiguntur. Sed* CALAMUS ARBORIS (fruticis) *eſt.* PENNA AVIS: *cujus acumen dividitur in duo, in toto corpore unitate ſervata.*

† Huc refer illud Marciani in *L.* 17. *D. de Inſtr. fund. Peniculi,*

Praeter haec inſtrumenta, quae vicem obeunt ſolius ſtili, ſunt quaedam etiam ſubinde uſurpata, quae faciunt pro ſtilo et ſimul pro materia ex qua literae fiunt. Hujusmodi ſunt, rubrica, creta, carbo, plumbum; quae etiam priſcae fuere conſuetudinis. Ut patet ex Perſio de *Rubrica:*

Oculo rubricam dirigit uno.

ex eodem, de *Creta:*

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.

mancipiorum enim uenalium pedes creta inſcribebantur, ut auctor eſt Plinius * et Propertius. Aſiati-

E 5

niculi, et cauteria et conchae. Plin. *lib.* xxxv. *c.* 10. et Bulenger *de Picturis* 1. 13. Et hoc inſtrumento pictorio pleroſque libros aureis literis conſcriptos et exaratos fuiſſe putem, cum penna aut calamus vix capiat liquorem aureum neque illum ſatis fluidum poſſit reddere. Magis me in hac ſententia confirmat, quod JCtus inſtrumento adnumeraverit peniculos.

* Transmare advecti cretatis vel gypſatis pedibus venibant Plin. *Hiſt. nat.* xxxv. 17. 18. Broekhuſius ad *Pro-Pert.* IV. *Eleg.* 5. *vs.* 52. Aſiatica vero creta cujus meminit Cicero in *Orat. pro Flacco c.* 16. non ſoli publicani utebantur, ut putat Auctor, ad merces ſignandas, ſed ad literas quascunque obſignandas. Audiamus ipſum Ciceronem aperte contrarium adſerentem: *Haec,* inquit, *a nobis prolata laudatio obſignata erat creta Aſiatica, quae fere eſt omnibus nota nobis, qua utuntur omnes non modo in* PUBLICIS, *ſed etiam in* PRIVATIS LITERIS, *quas quotidie videmus mitti a publicanis ſaepe unicuique noſtrum.* Neque ſolis Aſiaticis populis in more fuiſſe creta obſignare literas; aliis vero cera, ceu conjiciunt interpretes Ciceronis, judico: antiquum enim vocat morem Servius *Aeneid.* VI. *vs.* 321. *Quod cum cives ejus cognoviſſent, ei epiſtolam miſerunt creta antiquo more ſignatam.* Sic literas regias publicas farina macerata, quam *paſtam*, ſeu crudum panem dicebant, Du Freſne in *Gloſſ. med. aevi* voce,

ſiaticam vero cretam vocat Cicero oratione pro Flacco, eam qua Publicani utebantur, forte ad ſignandas merces quae ſoluto portorio exportabantur.

De *Carbone*, Plautus in Mercatore: * *Im-*

voce, *paſta*, ſignatas fuiſſe tradit Sylvius ad *d. l.* Sic Cic. *Verr.* IV. 26. *pr. Cum epiſtola allata eſſet, ſignum iſte animadvertit in cretula.* De uſu cretae et cerae ad obſignationem literarum adeas Voſſium *lib.* IV. *de Idololatr. c.* 91. et Joan. Mercerium *lib.* I. *Obſervat. c.* 12. Kirchm. *de Annul. c.* 9. Vict. *Var. lect.* XIV. *c.* 4. Lipſ. *Inſtit. Epiſt. c.* 4. Inde etiam cerarii illi in medio aevo, ſeu ſervi, qui ab epiſtolis ſignandis erant, ut recte Lindenbrogius et Spelmannus obſervaſſe videntur, minus recte a Du Freſne voce *Cerarii*, argumento inſcriptionis ex capitularibus Caroli M. notati: agit enim illa et de cerariis et tabulariis et chartulariis. De cera alba, rubricata et viridi, Sigillis medii aevi adhibita, vide Mabillon. *de Re diplomatic. lib.* II. *c.* 16. *pag.* 140. 141. Modernum noſtrum Gummum Indicum, ſeu ceram Hiſpanicam deſcripſit in compendio Hubner, in *Kunſt* Lexico, voce *Lak.*

* *Act.* 2. *Sc.* 3. *vs.* 74. Carbonis pariter et cretae meminit Martial. *lib.* XII. *Epigr.* 62.

Qui carbone rudi putrique creta
Scribit carmina

Hinc in Proverbium abiit *atro carbone notare* i.e. inter infelicia numerare vel damnare; vel *creta notare*, inter proſpera reponere, Horat. 21. Satyr. *vs.* 246. Eraſm. in *Chiliad. p.* 57. Praeterea et ceruſſa in ſcribendo uſos fuiſſe veteres teſtis eſt *L.* I. *C. Th. de Veteranis*, inde *ceruſſatae tabulae* ceruſſa ſeu albo colore inlitae. Ceruſſatae tabulae aeneis tabulis erant proximae, quae incruſtratae erant plumbo in acuto aceto ſoluto, ſcribit Jac. Gothofr. *ad d. l.* I. adducens *L.* I. *in fin. C. Th. de Alim. quae inop. parent.* qua adparet, edicta in ejusmodi tabulis fuiſſe conſcripta, ut in aeneis tabulis: *aereis*, eſt in d. l. I. *tabulis vel ceruſſatis aut linteis mappis ſcripta per omnes civitates Italiae proponatur lex, quae parentum manus a parricidio arceat.* etc. Apud Fabrettum tamen

Impleantur meae fores elogiorum carbonibus.

De *Plumbo* Catullus *ad Valerium. vs.* 7.

Membrana directa plumbo.

Imo fullatis praeterea coloribus ſcribere ſolitos Hiachmaenes in ſindonibus, narrat Neapolitanus Alexander lib. II. cap. XXX.

CAPUT X.

De materia in qua ſcriptum antiquiſſime.

PRIMA materia in qua exceptae literae, fuere ſaxa et lateres. Ita enim de prima ſcriptione Joſephus lib. I. Antiquitatum cap. IV. *Seth imitatores ſui filios habuit*, etc. *Qui facientes columnas duas;*

men *cap.* IX. *Inſcript. num.* 9. tabula aenea occurrit, decuriotum nomina et ordinem exhibens. Sic et Album praetoris Theophilo eſt edictum διὰ τὸ λευκοῖς γεγραμμένον γράμμασι, *albis literis ſcriptum* §. 12. *Inſtit. de Action.* Accurſius dealbatum parietem ſiniſtre explicat, nec Plautus ei favet *Perſ.* I. 2. *vs.* 21.

Nae iſti faxim nusquam adpareant
Qui hic albo pariete aliena oppugnent bona.

Etſi enim conſtet ex Suida voce λεύκωμα parietes fuiſſe apud veteres gypſo obductos ad in ſcriptionem civilium rerum adcommodatos, vid. Taubman. ad d. Plauti locum ibique alleg. et quae ex hoc ſumpſiſſe videtur Cl. Heinec. *lib.* I. *tit.* 2. §. 23. *Not. m.* Adde Daniel *c.* V. *vs.* 5. Veroſimilius tamen eſt non fuiſſe parietem, ſed tabulas dealbatas atris literis conſcriptas, ſicut ebur candidum atramento, Martial. *lib.* XIV. *ep.* 5.

Nigra Tibi niveum litera pingat ebur.

Vide Fabrottum ad d. l. Theophili. Nusquam enim mentio apud JCtos de albo Praetoris pariete. Adde quae ad *tit. D. de Albo decurionum* Interpretes adnotarunt, et Briſſon. voce *Album*.

duas; alteram ex lateribus, alteram ex lapidibus, in ambabus quae invenerant, conſcripſerunt, ut, ſi conſtructa lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens praeberet hominibus ſcripta cognoſcere. * Hic mos deinde venit ad Babylonios et Phoenices, quorum illi, auctore Plinio lib. VII. cap. LVI. coctilibus laterculis mores, leges, et inſtituta conſcripta tradiderunt; hi vero lapidibus. Romani, ceteraeque gentes fere omnes, eumdem morem ſunt amplexi; unde tot paſſim viſuntur antiqua marmora, cippi, et ſtelae, literis inſcripta, ad memoriam aeternam rerum geſtarum, ut Horatius lib. IV. Od. VIII.

Inciſa notis marmora publicis.

Et Danos ſolitos inſcribere cautibus maiorum ſuorum geſta ſcribit Saxo Grammaticus in Praefat. Hiſtoriae Danicae. †

Folia arborum, proxime, ut opinor, ſucceſſere lapidibus, a quibus nos hodieque membranas et chartas folia (Graeci φύλλα) appellamus. Plinius teſtatur lib. XIII. cap. II. *In palmarum foliis fuiſſe primum ſcriptitatum;* apud Aegyptios nempe, de quibus eo loco loquitur, non apud Hebraeos. Henricus Salmuth in Notis Pancirolli, auctoritate Guilandini ductus, legit *maluarum* pro *palmarum*.

* In tabulis lapideis ſcripſit Deus Decalogum *Exodi* 31. 18. easque Salvianus eleganter *Rupices paginas* vocat. Et epiſtolae a Themiſtocle in lapidibus exaratae exemplum dabit Herodotus *lib.* 8. *c.* 22. Adde Huetium in *Demonſtr. Evangel pag.* 43 Simon. in *Hiſt. Crit. V. T.* Adde Memoires de literat. *Tom.* VI. *pag.* 31. *des Monumens qui ont ſupplee au defaut de l'ecriture.*

† *In ſaxis ac rupibus*, inquit, *voluminum loco vaſtas moles amplectebantur, codicum uſum a cautibus mutuantes.*

rum. Sed Iſidorus aperte lib. VI. cap. XII. affirmat ſcribi ſolitum *in maluarum foliis atque palmarum*. Quam lectionem aſſerit quoque Scaliger libello contra Guilandinum. Et cur, oro, non aeque in foliis palmae ac maluae? Certe affirmat id Oſorius lib. II. De rebus Emman. *Indi*, inquit, *neque charta utuntur, neque papyro; ſed ſtilo in foliis arborum ſilveſtrium, quas propter ſimilitudinem, palmas appellant, literas exarant.* Imo Virgilius omnino ample loquitur de cujusvis arboris folio, lib. III. Aeneid. lib. 6.

Foliisque notas et carmina mandat.
Quaecumque in foliis deſcripſit nomina virgo, etc.

Ergo in foliis palmae ſcriptum.

De *Malua*, C. Helvius Cinna apud Iſidorum:

Haec tibi Arataeis multum invigilata lucernis
Carmina, queis ignes novimus aetherios,
Laevis in aridulo maluae deſcripta libello
Pruſiaca vexi munera navicula. *

Hinc

* Juvenalis *Sat.* VIII. *vs.* 126. *Credite me vobis recitare folium Sibyllae.* Et quid obſtat quo minus *L.* 12. §. 2. *D. de Uſu et habit.* huc referamus, et generaliter uſu relicto palmarum folia aliave ad ſcribendum adhibita ibi pariter intelligi dicamus. In tanto enim conjecturarum conflictu (vide allegatos apud Anſelmum ad d. §. 2. ibique lege Cujacium *lib.* IX. *Obs.* non *lib.* VI. ut fecit S. Leuwen et reiteratae Antwerpienſis editionis Auctor,) vix errabo, ſi generali nomine foliorum et illa intellegam quae ad ſcripturam faciebant. Quid ſi enim in fundo ejusmodi folia ad alenda pecora neceſſaria, non creſcant? vel ſi Dominus illis haud utatur? magisque indigeat palmarum malvarumque foliis, quibus abundat foecunda Italia? Sic mallem in latiori ſenſu foliorum uſum accipere cum Auctore, forſan Antonio Auguſtino, editionis Chevallonianae, quae prodiit Pariſiis 1548. et inter

rario-

Hinc et folium μαλάχης ſanctiſſimum Pythagorae appellatum, apud Aelianum lib. IV. cap. XVII. Sic et Heſiodo dictum:

Ὅσσον τ' ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ.

Imo et in foliis oleae Syracuſanos Judices ſolitos exulum nomina ſcribere refert Diodorus Siculus lib. II. adeoque capitales ſortes fuiſſe foliis ſrequenter inſcriptas etiam apud Graecos, argumento eſt, quod condemnatio dicta ſit ἐκφυλλεφόρησις, ut Junius obſervat lib. II. Animadver. cap. v. Fungo autem Burri inſcripſerunt ad Trajanum, apud Xiphilinum; et pomo Acontius, apud Ovid.

Florum folia ſubinde inſcribi ſolita, reperi apud Ovidium v. Faſtorum De Floralibus:

Prima Therapnaeo feci de ſanguine florem,
Et manet in folio ſcripta querela ſuo.

Apud Virgilium Ecloga III.

Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum
Naſcantur flores.

Quod multi de Telamone in Hyacinthum verſo accipiunt. Cui flori duae hae literae AI inſcriptae viden-

rariores Corporis noſtri editiones a Viro Ampl. H. Brencmanno *pag.* 268. *Hiſt. Pand.* relata eſt. Hanc apud Virum conſultiſſimum Corn. de Waal, cauſarum Patronum Hagae Comitum celeberrimum, vidiſſe ſe tradit inſtaurator ille Jurisprudentiae noſtrae. Quod cum humaniſſime commemoret laudatus Brencmannus, non eſt, quod ſine honoris mentione et grati animi teſtificatione liberalitatem conſultiſſimi et amiciſſimi mihi Viri, ejusdem C. de Wael, illaudatam hic praeterire ſinam, qui nuper editionem illam liberaliter dono mihi obtulit, ut fructum forſan ſentiret inde eruditus lector in Commentario meo ad LL. Calliſtrati, tractu temporis, ubi mollius otium indulſerint Superi, luci publicae exponendo.

videntur ſignificantes AIacem. Qua de re Ovidius lib. XIII. Metamorphoſ.

Litera communis mediis, pueroque viroque,
Inſcripta eſt foliis; haec nominis, illa querelae,

Ubi literam communem vocet AI, vel YA, a qua et HY Acinthi et AIacis nomina inchoantur. Eodemque alludit Poeta lib. X. Metamorph.

Ipſe ſuos gemitus foliis inſcribit; et Hya
Flos habet inſcriptum, funeſtaque litera ducta eſt.

Formoſorum vero nomina iis inſculpi, hiſce formulis, Ὁ δεῖνα καλὸς, *Ille formoſus eſt*, *Pulchra Paſicompſa*, etc. Notavit Petrus Victorius lib. XVI. Variar. cap. V. Vide Crinitum libro III. De honeſta diſciplina cap. III.

Libri arborum, hoc eſt tunicae interiores corticis, ſuffecti in locum foliorum. Plinius lib. XIII. c. XI. *In foliis primo ſcriptitatum; deinde quarumdam arborum libris.* Arborum autem hujusmodi tres ſpecies enumerat Ulpianus Leg. 52. Librorum in princ. D. De Leg. III. tiliam, philyram, et papyrum. Scribit Q. Septimin. in Praefatione Dictys Cretenſis, vidiſſe ſe opera Dictys omnia, in talibus librorum tunicis ſcripta. In vivarum corticibus arborum ſubinde, ſed rarius ſcriptum legimus; de quo ritu poſtea agetur longius.

Tabellae ligneae, quia magis ferunt aetatem, mox libris ſubſtitutae; eodem forte tempore quo inventi libri lintei et plumbei. Quia enim in arborum libris hucusque fuerat ſcriptum, facilius nempe cogitarunt de ligneis tabellis, quam de linteo aut plumbo quae minus ad manum ſunt; ut videor

deor poſſe non male ſuſpicari. * Porro hae tabellae codices dictae, et codicilli; a caudice arborum, e quibus in ſcindulas ſectae. Fuiſſe autem ante chartae et membranae uſum inventos, Iſidorus libro VI. cap. VIII. ſcribit his verbis: *Ante uſum chartae et membranarum, in' dolatis ex ligno codicillis epiſtolarum colloquia ſcribebantur.* Imo ante pugillares cereos, non dubitem aſſerere: quia ſimpliciores tabellae nudae quam ceratae; et Plinius indicat libro XIII. cap. XI. *privata monumenta linteis confici coepta aut ſchedis.* † Ita enim legendum eſſe

* Ejusmodi tabulae ex buxo et tilia olim conficiebantur, meminitque earum jam Iſaiae *cap.* XXX. 38. *Scribe ei ſuper buxum* (ſecundum ſeptuaginta *ἐπὶ πυξίῳ*) *et in libro diligenter illud exara.* Propertius *III. Eleg.* 22. *vs.* 8.

Non illas fixum charas effecerat aurum,
Vulgari buxo ſordida cera fuit.

De his conſuli poſſunt viri eruditiſſimi Jac. Perizonii *notae ad Aelianum Var. Hiſt. lib.* XIV. *c.* 12. Tabellarum ex ligno vulgari confectarum meminit Horat. *de arte Poet.*.

Leges incidere ligno.

Et Feſtus voce *Tabella.* Adde *Lucae* I. *vs.* 63. ubi ejusmodi tabellam adferri ſibi juſſit Zacharias. Frequens autem harum tabellarum fuit uſus apud Veteres, inprimis in libertate ſuffragandi, unde leges illae tabellariae, quibus cavebatur, ut populus non voce ſed tabella ſuffragium ferret, ne quis inſpiceret tabellam, ne rogaret, ne adpellaret, Cic. de *Leg.* III. 16. Idem pro Planc. VI. *Populo grata eſt tabella, quae frontes aperit hominum, mentes tegit. datque eam libertatem, ut quod velint, faciant, promittant autem quod rogantur.* Vide Cl. Heineccium in *Append. Antiquit. Rom. ad Inſtit. c.* I. §. 31. Adde Ant. Ferratium *lib.* 3. *epiſt.* 4. et quae eleganter de abuſu Legis tabellariae diſſerit Plinius *lib.* III. *ep.* 20, et *lib.* IV. ad eundem Meſſium ſcripta, quas miror utrosque Viros literatiſſimos non adlegaſſe.

† *Licinio libris haud dubie ſequi linteos placet* Vopiſcus in *Aurel.*

eſſe pro *ceris*, monet Scaliger contra Guilandinum ex omnibus manuſcriptis. Sunt aut ſchedae aut ſchedulae Graecis eaedem quae nobis tabellae nudae: *Aliud*, inquit Scaliger, *eſt cera*, *aliud ſcheda*, *ſcheda non eſt deletilis; erat enim pagella lignea.* Ex hujusmodi vero aſſellis ſeu tabellis, librum Hebraicis et Latinis characteribus ſcriptum, inventum eſſe prope Toletum temporibus Regis cujusdam Ferdinandi, narrat Rodericus Sanctius Epiſc. Palentinus, 3. part. hiſtoriae Hiſpanicae cap. IV. et Baronius in Martyrologio Romano, Codicem Euangelii divi Matthaei in hujusmodi ſchedulis Hebraice ſcripti, inventum refert in monumento D. Barnabae Apoſtoli: *Libri hujus tabellae*, ait Auctor Vitae apud Surium Tomo III. *erant thyinis lignis compoſita*.

Solebant autem in hujusmodi tabellis diſcere primo ſcriptionem analphabeti; aevo etiam Plauti ut ipſe ſignificat Bacchid. Scena *III. Act.* 3. *vs.* 37.

Exemplo puer paedagogo tabula dirumpit caput.

ſi enim cerata fuiſſet tabella, et non nuda, ac ſatis etiam craſſula; quomodo puer ea caput dirumperet paedagogo? non, ſi vel cucurbita eſſet ejus caput aut pepo. Deinde fiebant hae tabellae e ſolo ligno, ut pueri intra exciſos characterum ſulcos exercerent manum, quam nempe orae ligni duriores, ne exerrarent, cohibebant; ut ita etiam

F ad

Aurel. Et ſi his contentus non fueris, lectites Graecos, libros etiam linteos requiras, quos Ulpia Bibliotheca cum volueris miniſtrabit Et libros Sybillinos non in chartaceis voluminibus, ſed linteis deſcriptos fuiſſe teſtatur Q. Symmachus *lib.* IV. *Epiſt.* 34.

ad ceram ſenſim firmaretur; quale ludi genus tirunculis praeſcribit Quinctilianus primo cap. I. * Denique eaedem tabellae, a pungendo, dictae pugillares, pugillar et pugillaria (ut loquuntur Gellius et Auſonius) et varia facta ſunt earum genera.

Cerei pugillares, a cerae cruſta vel malthae †; hanc

* *C.* I. *Inſtit. Orat. Ad diſcendum*, dicens, *irritandae infantiae gratia. eburneas etiam literarum formas, in ludum offerre notum eſt.* Et Hieronymus ad Laetam *Fiant*, inquit, *ei literae vel buxeae, vel eburneae, et ſuis nominibus adpellentur. Ludat in eis ut et ludus ipſe eruditio ſit.* Sic in ludo Mathematicorum pueros in pulvere lineas geometricas duxiſſe, unde diſciplina mathematica *pulvis eruditus* dicitur, ex Cicerone *lib.* II. *de Natura Deorum* conſtat. Et pulvere menſas geometricas fuiſſe conſperſas, ut eo facilius virgulae, ſiniſtre a pueris ductae deleri poſſent, teſtis eſt Ariſtophanes in *Nub. A.* I. *Sc.* 2. vide plura in *Opuſculo, de eo quod juſtum eſt circa chartas.*

* Clarius haec explicat Livius *Dec.* I. *Aſdrubal*, inquit, *epiſtolam ſcriptam ſuper rebus arcanis hoc modo abſcondit: pugillaria nova nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, poſtea tabulas, uti ſolitum eſt cera collivit* Plinius ex Homero adſerit pugillarium uſum fuiſſe ante Trojana tempora. Simpliciter etiam *cerae* dicuntur, Plinius *lib.* I. *Ep.* 2. *n.* 2 *plenas* CERAS. Idem *lib.* VII. *Ep.* 27. *n* 9. *rurſusque* CERIS *et ſtilo incumbit.* JCti tabulas cerasque plerumque conjungunt *L.* I. §. 4. *D. de Lege Cornel. de Falſ. qui in tabulis* CERISVE *falſum fecerint.* Ulpian. *tit.* XX. *Regular. Haec uti his tabulis* CERISVE *ſcripta ſunt.* Videtur autem per tabulas ſcripturam ſtudioſius elaboratam intellexiſſe JCtos; per ceras, pugillares in quos tumultuarie omnia conjiciebantur. Sic certe apud Plin. *lib.* VI. *Ep.* 5. *in fin. Celſus Nepoti ex libello reſpondit, et Celſo Nepos ex pugillaribus*, ubi majori cum cura et juſto libello Celſus Nepoti videtur reſpondiſſe, Nepos vero Celſo ex pugillaribus, in quos ſummatim

hanc enim etiam tabellis illitam ſcribit Pollux lib. x. c. XIV. ex Ariſtoph. et Cratino. Iidem quin-
F 2
cupli-

tim et per indicem argumenta cauſarum conjecerat. In ejuſmodi tabulis ceratis teſtamenta quoque conſcribebantur. Juvenal. *Satyr.* I. *Nonne libet medio ceras implere capaces.* Inde *prima cera*, *ima cera* apud Sueton. *in Julio c.* 83. et *Neron. c.* 17. Cl. Schulting. ad Caji *Inſt. lib.* II. *tit.* 4. § 2. Nolim tamen dicta haec generaliter nimis accipias, quaſi neſcitem antiquiſſimum tabularum fuiſſe uſum, earumque generali denominatione et marmoreas, lapideas, plumbeas contineri. Illis prophetas conciones ſuas inſculpſiſſe populoque publice et praeſertim domi ſuae legendas propoſuiſſe, colligere datur ex Aeſaia *c.* XXX. *vs.* 8. et Habacuc. *c.* II. *vs.* 2. pariter ac olim Romanorum Pontifices facere ſolebant, de quibus Cicero *lib.* II. *de Oratore* idem tradit. Et ſic Oraculorum reſponſa in tabellis publice deſcripta publice exponebantur, inprimis ſi ſucceſſus et ſortita eſſent interrogata vid. Anton. van Dale *de Oracul. Ethnic. orig. et auctoritat. c.* VI. *p.* 138. Atque in ejusmodi tabulis et Leges Romanas fuiſſe deſcriptas conſtat ex *L.* 2. §. 4. *D. de Orig. Jur.* ad quam frequentem ſenatum habuere Noſtrates, quorum ſuffragia collegit Cl. Otto in *Praefat. ad Tom. III. Theſ. Jur.* Pomponius in tabulis eboreis leges fuiſſe propoſitas tradit, quod et Theophilus teſtatur ad §. 2. *Inſt. de Teſtam.* Plerique *aereas* apud Pomponium legunt. Verum pace virorum eruditiſſimorum, auctoritatem trium illuſtrium apud Veteres Auctorum, Livii *lib.* III. *c.* 75. Auli Gellii *lib.* II. *c.* 12. et Dion. *lib.* III. *c.* 50. oppono, ad unum omnes qui teſtantur, exemplo Legum Solonis axibus ligneis tabulisve quernis Leges fuiſſe inſcriptas. Lubens hinc ſubſcribo ſummo Scaligero, in *Animadvers. in M. Guilandinum*, quae inveniuntur in Opuſculis Scaligeri variis, Pariſiis 1610. pag. 18. *roboreas*, id eſt, ligneas legenti. Hoc tamen non excidiſſet vellem viro praeclaro, et ita apud Ulpianum in *L.* 52. *D. de Legat.* III. eſſe legendum, cum longe aliam flagitet ibi explicationem temporum ratio et ſententia Ulpiani, qua de re latius in *Opuſc. de Jure chartarum.* Tractu demum temporis pro roboreis tabulis aereas ad perpetuitatem ſubſtituiſſe Romanos nemo eſt qui dubitat, vid. Plinius *lib.* XXXIV. *c.* 9. ibique Harduinum in *Notis.*

Digitized by Google

cuplices a numero foliorum dicti Martiali lib. XIV. Epig. IV.

Quincuplici cera cum datur altus honos.

materia quidem viliſſimi, ſed officio ſummi; quando illis ſolis ſcribebatur ad Imperatores, qui qualesve eis honores decreti pro triumphis, ut indicat ille citatus verſus.

Citrei pugillares, e citri ligno. Martialis lib. XIV. *Epigr.* XXX. *vs.* 3.

Secta niſi in tenues eſſemus ligna tabellas,
Eſſemus Libyci nobile dentis opus.

Eburnei, ibidem Epigram. V.

Languida ne triſtes obſcurent lumina cerae,
Nigra tibi niveum litera pingat ebur.

Hi vero eburnei pugillares iidem ſunt quos Vopiſcus in Tacito, et alibi, vocat libros elephantinos; ut recte opinantur Turnebus et Pancirollus.

Membranei, ibidem Epigram. VII.

Eſſe puta ceras, licet haec membrana vocetur:
Delebis, quoties ſcripta novare voles.

Liturantur enim chartae illae deletiles e gypſo aut creta, digito in ſaliva intincto, de qualibus mentio fit Leg. Si quis id, quod. 7. De Jurisdict. omn. jud. P. et alibi lib. 50. tit. 3. cum ſimilibus.* Denique

* Tit. D. de *Albo ſcribendo.* Notabilia ſunt verba *L. 7. pr. D. de Jurisd.* digna ut paulo latius explicentur: *Si quis id*, (non *in*, ut fecit Auctor) *quod Jurisdictionis perpetuae cauſa, non quod prout res incidit, in albo vel in charta vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum aureorum judicium.* Patet hinc aliud fuiſſe album, quod ad perpetuam jurisdictionem, (de qua vide adlegatos

nique ut paucis omnia complectar quae ad pugil-
F 3 lares

legatos apud Modium ad d. pr.) pertinet; aliud in quo ſingulae cauſae, ſeu prout res incidit, proponebantur. Verba: *non prout res incidit* Gloſſema ſpirare exiſtimat Cujacius *lib.* XXI. *Obſ. c.* 24. Verum rejecit haec merito J. a Coſta ad §. 12. *Inſt. de Action.* quia et Ulpianus in *d. l.* 7. et Paulus *lib.* I. *Sent. tit.* 13. *Is qui album raſerit, ſuſtulerit, corruperit, mutaverit,* QUIDVE ALIUD PROPOSITUM *edicendi cauſa*, in verbis: *quidve aliud*, album propoſitum, ab edicto in alia materia, in charta puta vel membrana propoſita, notanter diſtinguunt. Recte vindicavit a Coſta Ulpianum a gloſſemate, diverſaque fuiſſe edicta perpetuae jurisdictionis, et ea quae rerum ſingularum erant oſtendit; verum Ulpianum dixiſſe, priora tantum in albo, poſteriora in quavis materia fuiſſe propoſita, vix probabit. Laudo conjecturam ſagacis ingenii. At contrarium liquido adparere videtur ex particulis *vel*, ſemel atque iterum repetitis. Huic accedit quod Ulpianus verba: *non quod, prout res incidit*, quaſi in parentheſi, et aliud agens propoſuerit; minime vero ut materiae in qua ſcribuntur, diverſitatem indicaret. Adde quod generaliter variis materiis, in qubus ſcribitur commemoratis, individuo nexu verba ſequentia: *vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit* conjungat, quae ſane edicti laeſionem abſolute ſpectant. Confirmat haec ipſe Ulpianus in *L.* 52. *pr. D. de Legat. III.* librorum appellatione omnia volumina contineri docens, *ſive in charta ſive in membrana ſint, ſive in* QUAVIS ALIA *materia.* Eadem in *L.* 1. *D. de Bonor. poſſ. ſecund. tabul.* iisdem fere verbis repetiit. Quae omnia clariſſime ſane evincunt, Ulpianum non in materia ipſa, in qua edicta proponantur diſtinctionem feciſſe, ſed inter edicta perpetuae jurisdictionis, et ea, quae ex uſu notae rei et temporis cauſa proponebantur, ex quibus perpetuo jus dicatur, quorum exempla ſunt in *L. ult. D. Ubi Pupill. educ. deb.* et *L.* 53. §. 1. *D. de Re jud.* Ratione autem poenae, quae arbitraria, non 500. ſolidorum, in corruptores ſtatuebatur, verba: *non quod etc.* videtur adjeciſſe Ulpianus. Humani denique quid patitur ſummus Cujacius in *d. Obſ. c.* 24 et verba l. noſtrae 7. *vel in chartis, vel in alia*

mate-

lares faciunt, lubet hic adſcribere Raderi noſtri verba e Commentariis illius doctiſſimis in Martialem : *Pugillares ſunt Graecis* δύπτυχα , σανίδες, πινακίδες. *Homerus lib.* VI. *Iliad.* πτυκτὸν πίνακα *appellat, unde apparet antiquiſſimus pugillarium uſus. Forma eorum quadrata; olim etiam trigona. Unde* δελτίον δύπτυχον *Herodoto dictum. Materia varia; e buxo, unde* πυξὸν; *e citro; e lapide atro in laminas tenues ſecto, quem ardaeſiam appellant; e laminis membraneis; ex ebore. A numero paginarum, duplices. Graecis* δίπτυχα ; *triplices,* τρίπτυχα; *quincuplices,* πεντάπτυχα. *Triplices et quincuplices vulgo erant pugillares e cera, tilia, philyra, buxo, membrana; quia viliores. Duplices tantum, quia pretioſiores, citrei et eburnei; ut Carrio obſervat lib.* II. *Emendat. cap.* VI. Hucusque Raderus, ſane accurate et erudite.

Plumbeis voluminibus monumenta publica confici coepta ſunt (nempe poſt pugillares) verba ſunt Plinii libro XIII. cap. XI. Sed e plumbo volumen diuturnum nullum fieri poteſt; plumbum enim, ſemel, iterum, tertiumque convolutum et evolutum, facillime rumpitur. Inde enim nomen volumini datum a crebra convolutione, ut refert Iſidorus lib. VI. c. XIII. Igitur per volumen Plinius

materia ad gloſſemata referens. Ex tot enim textibus ipſius Ulpiani contrarium conſtat. Et licet olim in Albo tantum propoſuerit edicta praetor, tractu temporis tamen et in alia materia propoſuiſſe videtur. Sane hoc videtur innuere Ulpianus, qui vel exempli cauſa illa adjecit, ut dubitatio omnis tolleretur, ſi quando in illa re diſputarent litigantes. Poena corrupti edicti hujus erat arbitraria, Mornacius ad *L.* 17. *D. de Juriſd.*

nius laminam intellexerit: ſicut Sueton. Neron. c. xx. *chartam plumbeam* vocat; quam eamdem Plinius libro xxxiv. cap. xviii. (referens de Nerone eamdem rem cum Suetonio) appellat *plumbi laminam*. Et certum omnino videtur, cum publica monumenta, quae vulgo publice ſpectanda proponuntur, nihil opus ſit inſtar voluminum poſſe conuolui. Unde Gallorum publica monumenta, argentea fuiſſe ſcribit Trithem. lib. 1. breviarii Annal. Franc. et Romani ea non e flexili plumbo, ſed aeternaturo aere confecerunt; ut multis conſtat ex locis apud Dionyſium Halicarnaſſeum libro x. Tranquillum in Caeſare, Machab. lib. 1. c. viii. aliosque ſcriptores, pro quibus omnibus illud unum Horatii ſatis eſſe debet:

Exegi monumentum aere perennius. *

 tum

* Sic tabulis aeneis inciſa ſunt foedera, Livius Dec. 1. lib. 2. *foedus ictum cum Latinis, fuiſſe inſculptum in aenea columna*, adde Machab. *c.* 8. *et* 14. Et quae de his columnis fuſe adtulit Th. J. ab Almeloveen in *Amoenitat. Theolog. Philologic. pag.* 21. 22. *ſequent.* Leges, ſcita et edicta Imperatorum marmoreis columnis inciſa fuiſſe lapis inventus ab Alexandro Geraldino patricio Amerino, auctore Boldonio teſtatur.

IMP. NERO. CL. CAESAR. AUG. GERMANICUS. PONT. MAX. TRIB. POT. V. IMP. IV. P.P. PUBLICO. EDICTO. IN. EXITU. MAURITANIAE. NUMIDIAE. PROVINCIAE. CARTHAGINENSIS. IN. AEGYPTUM. USQUE. EMISSO. CADUCEATORE. ET. PRAECONE. MANDATUM. NOSTRUM. EXEQUENTE. IN. MARMOREIS. POSTEA. COLUMNIS UBIQUE. SCULPTO. EDICTO. IMPERO. ET. VOLO. Alia dedimus de tabulis veterum quibus leges incidi curabant *pag.* 76. Moſes in Gemma ſcripſit, Exodi 28. *vs.* 10. vide tamen Braun. de *Veſt. Sacerd. lib.* 11. *c.* 6. §. 11. *et p.* 623. 774.

tum etiam quod alii auctores omnes ſemper plumbi laminas appellent, nusquam volumina. Ita Frontinus lib. III. cap. XIII. literas *lamellis plumbeis* inſcriptas, per urinatorem ſub aqua miſſas refert. Interpres Pauſaniae in Boeoticis, Heſiodi librum *plumbeis laminis* confectum fuiſſe in Boeotia. Interpretes cap. 19. Jobi Prophetae: *Quis mihi det ut ſermones mei exarentur in libro, et ſtilo ferreo in plumbi lamina.* *

Linteis privata monumenta confici coepta ſunt. Pergit dicere Plinius loco citato. Neque hic repugno; e linteo enim, quod volubile ſemper eſt, facile fit volumen. Porro de libris linteis Livius libro I. Decad. IV. et Vopiſcus in Aureliano; ut mirari haud ſatis queam, quid Turnebo viro doctiſſimo venerit in mentem, reſcribere lib. XXIX. cap. XX. pro *linteis*, *luteos*, in Aureliano Vopiſci. Maxime quando eosdem Marcianus Capella in Prooemio Grammat. vocet *carbaſinos*: de iisdem ſcribat Claudianus bello Gethico:

Romani carbaſus aevi.

Eosdem Philoſtratus in Vita Apollonii appellet *Sin-*

* Juxta Neapolim in ſepulchris ejusmodi libros plumbo inſcriptos repertos fuiſſe teſtatur Franciſc. Valeſius, et nuperrime Romae doctiſſimus Montfaucon. in *Palaeograph. Graec.* 2. *c.* 8. *pag.* 180. Tacitus *lib.* II. *Annal. c.* 69. *Nomen Germanici plumbo tabulis inſculptum*, vid. Caſaubonum ad *Athenaeum* 10. Reineſ. *Var. lect.* II. 8. Aliter vero accipiendum eſt illud Catulli ad *Varum*

Membrana

Directa plumbo, et pumice omnia aequata.

ubi Iſaac. Voſſius *pag.* 54. 55. adnotat, plumbo praeſignaſſe veteres lineas parallelas, ad quas librarii ſcripturam ſuam dirigant. Huic vero uſui inſerviſſe ſtilum plumbeum,

Sindones, in quibus nempe Indis ſcribere mos fuit: † denique Suidas ſcribat in πέπλῳ Minervae, hoc eſt velo navis Panathenaicae, quinquenniis ſingulis ſolita ſcribi eorum omnium nomina, qui fortes bello ſe praeſtiterant.

Membranae inventae ante chartas; ut bene notarunt Dalecampius in Notis Plinianis, et Pancirollus lib. II. tit. XIII. Charta enim Alexandri temporibus primum nata eſt; membranaceos autem antiquiſſimos libros ab Eleazaro Pontifice Judaeorum ad Ptolomaeum Philadelphum miſſos eſſe ſcribit Joſephus libro XII. Antiquit. Et argumento eſt illud, Graecis pro re antiquiſſima

F 5 uſur-

beum, beneficio regulae quae Κανονὶς dicebatur, ſeu etiam thecae calamariae, quae pariter canon appellabatur et vice regulae fungebatur. Ejusmodi ſtilus plumbeus dicebatur Graecis, παράγραφον; Latinis *praeductal*, Pollux παραγραφίδα. Attamen non de ſola plumbi perductione illa accipienda eſſe monet Voſſius: nam et minio et rubrica libros exornantes παραγράφειν dicebantur, unde JCtorum rubricae paragraphi audiunt. Catullus ergo pro membrana, verſus intellexit plumbo directos. Sed quoniam in aliis Codicibus legitur *detecta*, mox ſubjicit, poſſe ſic accipi Catullum, quaſi linea plumbeo ſtilo directa nitoris gratia detergeretur, ne veſtigia plumbi remanerent. Iterum alii Codices exhibent *defecta*, id eſt, membrana circumciſa. Verum magis adridet mihi τὸ *directa* cui reſpondet vox *aequata*: ſicuti enim plumbo verſus aequantur, ſic pumice quidquid inaequale ſubeſt aequatur et abraditur in charta vel membrana. De plumbeis tabulis adde Barthium *lib.* LVI. *Adv.* 6. Notes demum veſtigia ejusmodi plumbeorum librorum in ſigillis plumbeis in medio aevo diplomatibus, frequenter adpenſis ſupereſſe, Mabillon. de *Re diplom. lib.* II. *c.* 16. *pag.* 142.

† Charta bombycina ejusdem fere generis fuiſſe videtur, de

qua

uſurpatum proverbium; *Diphtera* (id eſt, membrana) *antiquior*; membranae quam chartae uſum eſſe longe priorem. Igitur quod ex Varrone Plinius ſcribit lib. XIII. cap. XI. *Pergami ab Eumene rege inventas eſſe membranas, ſupprimente chartas rege*

qua praeclare Montfaucon. *Palaeograph. graec. lib.* I. *pag.* 17. Venit a Graeco βομβίκος, a bombyce, ſive Goſſipio, vulgo Cotton. Vocatur etiam *Bambycina* et *bambacina* et promiſcue apud ſcriptores medii aevi, βάμβαξ et βόμβαξ. Hinc apud Italos *Bambacio* audit. Thomas Demſterus in *Gloſſis* ad *Inſtit. de Rer. Div.* §. 33. a Montfauconio adlegatus: *Bombicae chartae* inquit, *paulo ante aetatem Accurſii excogitatae ſunt.* Intelligit autem chartam vulgarem ex detritis pannis confectam, quae inſtar noſtrae hodiernae, ob materiae ſimilitudinem bombacyna et bambacina nuncupata eſt. Annis vero abhinc ſexcentis in uſu jam fuiſſe illam probat Montfaucon. *d. l. pag.* 18. 19. ex facto ea de re conſultus. De prima ejus origine altum apud ſcriptores eſt ſilentium, praeterquam quod Montfaucon. *d. l.* adſerat, ſeculo decimo tertio et quarto uſum bambacinae chartae fuiſſe frequentem, exoleſcente charta papyrea Aegyptia et corticea. Seculo vero decimo et ſequentibus rarior chartae hujus cattuneae fuit uſus. De ſericis voluminibus, quibus ad pompam utebantur, ita Symmachus *lib.* IV. *Epiſt.* 34. *Tu etiam Sericis voluminibus, Achaemenio more, infundi literas meas praecipis.* Carbaſo, ſeu tenuiſſimis linis inſcripta fuiſſe carmina Sybillina tradit Claudian. de *Bello Getico. vs.* 232.

Quid carmine poſcat
Fatidico cuſtos Romani carbaſus aevi.

Vide Barthium *in not.* Num vero carbaſus ſerici utrum goſſipii ſpecies ſit, digladiantur Salmaſius in *Exercitat. Plin.* et Lipſius in 2. *Annal. Taciti.* Cave vero bombycinam hanc chartam cum vulgari noſtra, quae ex linteis in fruſta ſecatis et in mortario ligneo contritis conficitur, cum Montfauconio confundas; Bombycina ex pannis detritis fiebat, vulgo boomwolle; noſtra ex linteis contuſis. Convenit huic chartae bombycinae Araborum charta ex lana tenuiſſima, vulgo Boomzyde, de qua plura in opuſculo, *de Jure chartarum.*

rege Ptolomaeo; ita dictum eſſe cogitandum eſt, quaſi Eumenes primus ſummam copiam fieri juſſerit membranarum ob inopiam chartae, et hinc membranas dictas eſſe pergamenum ſeu pergamenam. Membranae * autem vocatae ſunt, quod ſint pelles,

* Membranae a membris animalium dictae, apud Graecos *διφθέραι*, *σωμάτιον*, a corpore *σωμάτια*, *δέρμα*, *περγαμένη*, *μεμβράνα*, *μεμβράνον*, *βεμβράνα*, *βέμβρανον*, ex pellibus ovium, haedorum, vitulorum, aſinorum aliorumque animalium detractae, ad ſcripturae aeternitatem ſunt commodiſſimae, etiam pergamenae audiunt, ab urbe Pergamo, ubi vel frequentius vel elegantius conficiebantur. Primum autem membranas Pergami inveniſſe Eumenem Regem, cum Rex Ptolomaeus ſuppримeret papyrum, teſte Plinio XIII. *c.* II. oppido falſum eſt. Etenim Eleazarum Pontificem ad Ptolomaeum Aegypti Regem LXXII. interpretes cum membranis, alia praeter munera miſiſſe, tradit Joſephus *lib.* XII. *Antiq. Judaic. c.* 2. Et Jonas olim animalium pellibus uſos fuiſſe diu ante Ptolomaeum ex Herodoto in *Terpſichore c.* 59. docuit Guilandinus *Membr.* VI. *in Plin.* quod confirmatur ex eo, quia antiquitus membranae ipſis Papyraceis codicibus propter fragilitatem papyri Aegyptiacae fuerint interpoſitae, ita ut poſt quatuor vel octo folia Papyri interponeretur membrana, ad ſublevandam papyrum; docente Montfauconio *in Antiquit. pag.* 552. Hebraeis jam in uſu fuiſſe membranas probat Sophorim *c.* I. *Miſchn.* I. Variaque earum genera explicat Schikhard. de *Jure regio Hebraeor. c.* II. et Buxtorf. *in Lexico Talmud.* Varii demum generis erant membranae, craſſiores vel ſubtiliores, et hae etiam cariores acceptioresque. Subtiliſſimas fuiſſe membranas teſtatur Joſephus *lib.* XII. *cap.* 2. *Antiq. Judaic.* Regem Ptolomaeum ſcribens, in admirationem fuiſſe raptum viſis ſubtiliſſimis membranis, quibus lex divina aureis literis erat inſcripta, et in quibus commiſſurae ita latebant, ut oculis diſcerni vix poſſent. In bibliotheca Lipſienſi Biblia repериuntur Latina adeo tenuibus membranis inſcripta, ut ſubtiliores vix ſupereſſe credam. Variis demum coloribus tingebantur membranae ad

pelles, pecudum membris deglubitae, ut Iſidorus lib. VI. cap. XI. Addit denique, eas varii fuiſſe coloris, aut candidas, aut altera ex parte luteas ſeu croceas, aut purpureas. Atque huc ſpectat illud Perſii:

Jam liber et poſitis membrana capillis. *

Mem-

ad ornatum et nitorem, quos inter notandus purpureus color, cui aureae literae inſcribebantur, Iſidorus *lib.* VI. *c.* 11. *Membrana vel candida vel lutea vel purpurea fuerunt. Candida exiſtunt naturaliter: luteum membranum bicolor eſt, quod a confectore una tingitur parte, i. e. crocatur. De qua Perſius: Jam liber et poſitis bicolor membrana capillis.* Purpurea vero inficiuntur *colore purpureo, in quibus aurum et argentum liquescens pateſcat in literas.* Aetatem denique ex omnibus materiis praecipue ferre membranas, ex diplomatibus Ottonis M. aliorumque, millenis abhinc annis in pergameno conſcriptis, illabatis et integris, docuit Ill. J. P. a Ludewigius in *Praefat. ad Reliquias Mct. Tom. I.* §. 13. *p.* 22. Idem tamen de papyro Aegyptiaca et corticibus aevum laturis probat Juſtus Fontaninus *in Vindic. diplom. lib.* 1. *c.* 3. Plura in *Opuſculo de Jure chartarum* dedi.

* *Satyr.* III. *vs.* 10. Membranis utebantut pueri in ludis, non cer s et ſtilo, licet haec expeditior ſit ſcribendi ratio Quinctiliano *lib* X. *c.* 3 Bicolor vero dicebatur, quod ab interiore parte alba eſſet; ab altera in qua fuerant pili, crocca, Juvenal. *Sat.* VII. *vs* 23.

Atque ideo croceae membrana tabellae
Impletur.

Caſaubonus ad *Perſium d. l.* monet, membranam hanc non eſſe confundendam cum illa pelle qua libros operiebant. In alia omnia abit J. Voſſius *ad Catullum p. m.* 52. *Capiti vero ſcripturae*, dicens, *hoc eſt extimae voluminis orae in averſa parte chartae agglutinabatur fruſtum membranae, quod erat velut operculum et tegumentum voluminis. Fiebat hoc non tantum ad muniendam chartae fragilitatem, ſed et ornatus gratia: haec quippe membrana vel croco vel minio, aut etiam purpura tingebatur, ita ut color interior diſcreparet a colore exteriore,*

Membranis denique accenſenda ſunt pecudum inteſtina, in quibus item ſcriptum fuiſſe legimus; qualia

teriore, unde BICOLOR *a Perſio dicitur.* Et mox in ſequentibus ex illo Martialis *lib.* IV. *Epigr.* 34. *inverſa pueris charta* docet, vetuſtate fatiſcentibus voluminibus, cum charta redderetur barbata et capillata, pueris illam fuiſſe conceſſam, ſi qua a tergo ſcripturae patiens ſupereſſet, quo etiam refert dictum Juvenal. locum. Tandem quoad uſum, in quo caput rei verſatur, membraneam hanc tabellam intus continere, ait, inſcriptionem et dedicationem voluminis, foris autem in parte averſa, ut plurimum purpureo tincta colore, indicem, id eſt, titulum libri aureis oſtentare literis. At Voſſius videtur confundere membranulam illam, quae titulum libri et nomen Auctoris referebat cum involucris librorum, quae Grangaeo auctore pariter membrana dicebatur. Ad membranulam quae titulum referebat ſpectat illud Martialis *lib.* III. *Epigr.* 2. *Et cocco rubeat ſuperbus index.* Ovid. I. *Triſt. eleg.* I.

Nec titulus minio nec cedro charta notetur. Et Cic. *lib.* IV. *Epiſt. ad Attic.* I. 4. *Vellem mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera adminiſtris; iisque imperes ut ſumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor* σιλλύβους *appellatis.* Ita rectius J. Graevius ad d. l. contra Scaligerum et Voſſium Σίττυβας legentes. Huc etiam refer illud *Tibulli lib.* III. *Eleg.* I. *vs.* 9.

Summaque praetexat tenuis faſtigia chartae
Indicet ut nomen litera facta tuum.

Haec vero membranula omnino eſt diſtinguenda ab involucro, quo ſpectat laudatus Perſii locus et Martial. *lib.* I. *Epigr.* 67. *liber cultus membrana.* Et ſic ipſe Tibullus. *d. l. cultum libellum*, et Ovidius d. l. incultum dicit. Martialis *lib.* X. *Epigr.* 93. *togam purpuream* vocat et *lib.* III. *Epigr.* 2. *Te purpura delicata velet.* Adde Heinſium ad Ovid. *lib.* I. *Triſt. Eleg.* I. *vs.* 5. et *lib.* XI. *Epigr.* I.

Cultus ſindone non quotidiana.

quem locum contra Schrevelium, qui pro velamine libri Sindonem accipit, de ipſa materia cui inſcribatur intelligi malim. Tandem et ipſe Tibullus notanter involucrum a praedicta membranula diſtinguit d. l. *vs.* 9.

Digitized by Google

qualia ſunt elephantorum omenta, de quibus Iſidorus lib. VI. cap. XII. et illud draconis inteſtinum, in quo Zonaras lib. III. Annal. narrat ſcriptam fuiſſe Iliadem totam Homeri et Odyſſeam. Ita quoque Attalus Rex manui ſuae inſcriptas literas (more Hebraeo, hoc eſt, a dextro verſus ſiniſtrum ſcriptas) continentes hanc ſententiam, *Regis victoria*, impreſſit calido victimae caeſae inteſtino (jam ſcriptas ſcilicet ordine recto a Siniſtro in dextrum) ut eo veluti bono omine et praeſagio militem ſuum excitaret in Gallos et Galatas hoſtes, auctore Polyaeno lib. IV. Stratagem. Praeter hanc omnem tam variam materiem, reperio ſubinde, ſed rarius, ſcriptum in alia ignotiore. In corio a Lacedaemonibus ſcytale. In pulvere a militibus condentibus teſtamentum; quod valere ſcribit Conſtantinus in Leg. Milites XV. de Teſtamentis militar. lib. VI. C. tit. XXI. In pulvere item ſeu cinere ſcribunt Epiſcopi, dum templa conſecrant, omnes literas Alphabeti Graeci et Latini, auctore Guilielmo Durando lib. I. Rational. divin. Offic. num. 6. In veſtibus: de quo infra cap. XII. extremo. * In terra Servator noſter ſcripſit,

* Ubi de byſſo egit Auctor, ſed juſto brevior fuit. Addamus itaque ei palmatas conſulum veſtes, et victorum inſignia. *In procinctu* ait Auſonius *Paneg. p. m.* 248 *et maxime dimicaturus palmata veſtis meae ornamenta diſponis feliciter et bono omine. Namque iſte habitus ut in pace conſulis eſt, ſic in victoria triumphantis. Parum eſt ſi qualis ad me trabea mittatur, interroges, te coram promi jubes. Haec plane eſt picta, ut dicitur veſtis non magis auro ſuo quam tuis verbis* Caſſiodor. *Var.* VIII. 22. Sueton. in *Claud.* c. 17. in fine, Salmaſ. in *Flav. Vopiſc.* Junius de *Pictura lib.* II. c. 8. §. 9. Nico-

ſcripſit, Joannes VIII. et Suidas meminit εἰς τέφραν γράφειν, cineri inſcribere. In vino et aqua, quod dicetur capite ſequenti. In humana cute, de quo cap. XIX. ubi de notis ſervilibus; quamquam et Epimenidis demortui cutis tota inventa eſt literis conſcripta, ſine inuſtione, ut Suidas in Epimenide, a quo natum Prouerbium: Ἐπιμενίδειον δέρμα. Imo D. Ignatii Martyris cor aureo JESU nomine legimus divinitus fuiſſe inſcriptum. Omnis denique mareria quae picturae aut caelaturae eſt apta, verſa ad ſcripturam, lapis, lignum, plumbum, aes, aurum, argentum, gemmae, vitrum, etc.

CAPUT IX.

De primo uſu chartae, ejusque variis generibus et appellatione.

CHARTARUM tractatio ſingulare ſibi hoc caput viſa eſt vindicaſſe, cum ob rerum am-

Nicolaus de *Triumph. Rom. c.* 19. §. 2. Cuper *lib.* 11. *Obſ. c.* 11. Et Tenzelius in *Menſtruis* 1691. *menſe Jan. pag.* 40. docuit antiquiſſimum veſtium loquentium uſum, ex J. Ciampini *Veter. monum. c.* 13. Exempla lapidum et florum memorabilia, quibus literae natura quaſi magiſtra inſcripta ſunt, adtulit Vir doctiſſimus Petrus Jaenichen in *Meletem. Thorunenſibus Tom. I. pag.* 142. *ſequ.* ubi: *Hafniae in Muſaeo regio proſtat truncus, palmae latitudine craſſus, qui cuneo diſcuſſus in interna facie ſequentia Danica oſtendit verba latinis literis expreſſa: Jens Hamers Holt errit Kongens Arbedt vor en tiff*, hoc eſt, Jens Hamers Holtz iſt von des Konigs arbeit vor einen dieb. Plura hanc in rem addulit V. Cl. ex *Ephemerid. Germ. Ann.* 2. *Obſ.* 55. *p.* 113. et Oligero Jacobaeo in *Muſaeo Reg. Dan. part.* 1. *Sect.* 6. D. Reiſelio *Anno* 6. *Ephemerid Germ. Obſ.* 4. quae inſerviunt illuſtrationi Virgilii ſupra *pag.* 77. ubi vide Cerdam in *notis pag.* 67. et Ovid. *Metamorph.* x. *fab.* 6.

amplitudinem, tum etiam utilitatem ac novitatem.

Chartam, aetas noſtra; ſed priſca illa Lucilii Auruncani, chartum maſculino genere appellavit, auctore Nonio. De cauſſa nominis conteſtatata lis inter multos eſt; ſed nulli etiamnum adjudicata. Guilandinus lib. De charta, et Pancirollus lib. II. tit. XIII. chartam ita dictam volunt a Charta Tyri urbe, prope quam primum inventa ſit papyri arbor, e qua mox facta charta. *

Iſidorus lib. VI. cap. X. *chartam dictam eſſe putat, quod carptim papyri tegmen decerptum glutinetur.* Contra Scaliger docet, decerptas illas papyri tunicas, ſemper eſſe papyros vocatas, donec ad ſcribendas epiſtolas earum coepit eſſe uſus; *tum vero non tam amplius papyros, ſed chartas eſſe dictas a verbo χαίρειν, quod omnibus epiſtolis ſuis pro fronte inſcribere ſolebant Graeci;* ſicut Latini verbum *ſuo*,

* Apud Graecos ὁ χάρτης charta pro quolibet chartarum genere accipiebatur, pro Papyro Aegyptiaca, membranacea; corticea, bombycina, et reliqua. Hinc Scholiaſtes ad *lib.* 22. *Baſilicor.* pag. 95. χάρτης ἐςὶ τὸ ἀπὸ παπύρε δέρμα, ἢ ἑτέρα ὕλη πρὸς γραφὴν πεποιημένη, id eſt, *Charta eſt papyri pellis ſive altera materia ad ſcribendum adaptata,* Montfaucon. *Palaeograph. lib.* 1. *c.* 2. Lexicographi plerumque vocem chartae a Graeco χάρτης, χαράσσω, inſculpo, inſcribo derivant, olim autem papyrus dicebatur *ab herba virente papyro*, Graeci Βίβλος, hinc et libri βίβλια. Unde forſan in medio aevo bibliotheca *biblia* vocabatur, Du Cange *Gloſſar. voce Bibliotheca.* Graecum illud βίβλος notat ipſam papyrum, ſeu philyram libri, nec intereſt femino an neutro genere voce papyri utaris, vide celeberrimum C. Andr. Dukerum, quo doctore quondam dulciſſimo, multisque nominibus mihi colendo uſum me fuiſſe gaudeo, de *Latinit. veter. JCtor. pag.* 339.

ſuo, vel *ſuis*. De quo Martialis lib. XIV. Epigr. II. *

Omnes iſta ſolet charta vocare ſuos.

Epiſtolares ergo bibli, a χαίρειν, chartae dicti. Quare non abs re Martialis chartam epiſtolarem ſalutatricem vocat, lib. IX. Epigr. CI.

Charta ſalutatrix ſi modo vera refert.

Atque ab hoc tempore chartae appellatae ſunt chartae novae; ut a pugillaribus e gypſo factis, ſeu palimpſeſto, ut Catullus, Cicero et Plutarchus nominant, jam pridem inventis (qui vocabantur chartae deletitiae †) diſtinguerentur. No-

G vae

* Debuiſſet autem Scaliger addere aetatem, qua coepit vox χαίρειν epiſtolis addi, ut chartae etymon firmius probaret. Si quid enim video, vel ante papyri inventionem, immo apud ipſos Hebraeos formula illa jam fuit in uſu. Ceterum ὡς ἐν παρόδῳ notes, in epiſtolis eccleſiaſticis ſalutationis formulae additum fuiſſe *oſculum ſanctum*, quod erat ſignum amicitiae, honoris, obſequii et adorationis, unde purpuram adorare, eſt oſculari, in *L. fin. C. de Princip. agent. L. 2. C. de Primipilo.* Ita Theophilus Alexandrinus in *Epiſtol. Paſchalibus. Salutate invicem* OSCULO SANCTO *et iis ſcribite, et ab eis accipite pacificas juxta morem eccleſiaſticum literas.* Unde et pari ratione videntur oſculo exceptae. Contra cum ad infideles, apoſtatas, reos criminum et excommunicatos ſcriberent, nullam illis impertiebant ſalutem, immo potius verba haec addebant: *ſine ſalute.* Sic in epiſtola Innocenti III. *lib.* 11. 28. *Poteſtati et populis Tarviſinis*, SINE SALUTATIONE, aliisque innumeris. Adque illas *privatas* non *communicatorias* literas videtur adludere Auguſtinus *Epiſt.* 162. *qualibus nos uti etiam ad paganos licet.*

† Meminit hujus palimpſeſti Catullus *Epigr.* XXII.

Puto eſſe ego illi millia aut decem aut plura.
Perſcripta, nec ſic ut fit in palimſpeſto
Relata; chartae regiae, novi libri &c.

Ft

vae autem et deletitiae chartae mentio fit apud Ulpianum libro I. Digeſt. de Bonor. poſſes. ſecund. tab.

Jam de chartae prima inventione ita Plinius ſcribit lib. XIII. cap. XI. *Chartam Alexandri Magni victoria repertam, auctor eſt Marcus Varro, condita in Aegypto Alexandria; antea non fuiſſe chartarum uſum.* Sed Guilandinus libello de papyro, demonſtrat longe ante haec tempora chartam ex papyro eſſe factam; quamquam de certo aliquo tempore certum nihil ſtatuat; neque ſane facile quisquam alius id poſſit, cum de nulla re fere ſcriptum minus atque de origine ſcriptionis.

Chartarum autem confectio, quia non tam eſt con-

Et Plutarchus in libro, cui titulus: *ὅτι μάλιστα τοῖς ἡγεμόσι χρὴ κ. τ. λ.* ubi Dionyſii Tyranni vitia cum lituris Palimpſeſti comparat. Vilem fuiſſe membranam indicat Cicero *lib.* VII. *Epiſt.* 18. *ad Treb. Quod in Palimpſeſto; laudo equidem parſimoniam; ſed miror quod in illa chartula fuit, quod delere malueris quam non ſcribere, niſi forte tuas formulas.* Ulpianus vocat illas opiſtographos in *L.* 4. *D. de Bonor. poſſ ſecund. tabul.* Sic Plinius *lib.* III. *Epiſt.* 5. *n.* 17. de Avunculo ſuo. *Commentarios*, inquit, *mihi reliquit, opiſtographos quidem et minutiſſime ſcriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus* Et haec erat illa charta in paginas inſtar parvi libri, plicata, cujus utraque in parte ſcribere ſolebant. Ita Julius Caeſar teſte Sueton. in *ejus vita c.* 56. *n* 9. *Epiſtolae ejus ad Senatum extant quas primus videtur ad paginam et formam memorialis libelli convertiſſe, cum antea Conſules et Duces non niſi transverſa charta mitterent ſcripturas.* Juvenal. *Satyr.* 1. *vs.* 6.

Scriptus et in tergo nec dum finitus Oreſtes.

Savaro ad *Sidon.* II. *Ep.* 9. Martialis *lib.* IV. *Epigr.* 87. et *lib.* VIII. *Epigr.* 62.

Scribit in averſa Piceas epigrammata charta;
Et dolet, adverſo quod facit illa Deo.

Vid. Panciroll. *lib.* I. *Var. lect. c.* 29. Latinis dicuntur adverſaria, Cicero in *Orat. pro Quinto Roſcio c.* 2. Salmaſ. *ad Vopiſc. Firm. c.* 3.

conſiderationis criticae, quam artificii cujusdam mechanici, viſa eſt non facere operis hujus inſtituto, eaque re praetermittenda. * De variis tamen chartarum nominibus duxi non eſſe ſilendum. Nomina porro omnia quadruplici ex capite orta eſſe, videre mihi videor. A locis, auctoribus, materia aut forma, denique ab officiis.

A locis nomen invenerunt, auctore Plinio libro XIII. cap. XII. Saitica, Taeneotica, ſeu Taneotica, ſeu Tanitica, Libyana, ad honorem provinciae Libyae, auctore Iſid. lib. VI. cap. X. *Chartae Thebaicaeve*, *Caricaeve*, apud Statium lib. IV. Silvarum. *Aegyptia*, apud Apulejum. *Memphitica*, apud Turnebum lib. V. cap. II. quod diſplicet tamen Henrico Salmuth. in Not. Pancirolli. *Amphitheatrica* apud Plinium; ab Alexandrino quodam Amphitheatro, ut ſuſpicatur Scaliger; non *Athribitica*, ut contendit Guilandinus. *Mellonis pagina*, id eſt, Nili, apud Auſonium; ſicut *Niliacae* papyri apud Martialem.

 Ab

* Miror Auctorem hic non dediſſe brevem artis praeſtantiſſimae delineationem; cum enim adeo ſollicite nudis nominum notionibus inhaeſerit, operae certe pretium fuiſſet, minimum artis ſciagraphiam ſuppeditare, vel Auctores ſaltem nominare, unde ars ilia addiſci poſſet. Haec ſane cauſa fuiſſe videtur unica, ut tot praeclarae artes aeterna oblivione praemerentur, quod eruditi illarum praecepta adnotare et literis conſignare haud fuerint dignati. Fiebat autem haec charta Nilotica ſive Aegyptiaca ex planta in paluſtribus Aegypti et quieſcentibus Nili aquis formata; ex hac chartae, tunicis papyri acu ſcalpellarum deductis conficiebantur, ut Theophraſtus *Hiſt. Plant. lib.* IV. *c.* 9. Plinius *lib.* XIII. *c.* XI. Voſſius de *Arte Grammat. lib.* I. *c.* 8. et Leo Allatius ad *Monument. Hetruſc. pag.* 14. *ſequ.* 128. *ſequ.* latius docuerunt.

Ab auctoribus. Auguſtaea (quae Catullo eſt Regia (Livia, Fanniana; apud Plinium lib. XIII. c. XII. Corneliana, apud Iſidorum lib. VI. cap. X.

A forma. Μακρόκωλα, a κώλῳ ſcheda, quaſi longa ſcheda; melius, inquit Scaliger, quam a κόλλη, glutine, ſeu tergo bovino. Unde Martiali talis inſcriptio lib. XIV. Apophoreto X. *Chartae majores*, quales longiſſimae ſunt chartae Sinenſes, ſubinde quatuor ulnarum, ut ipſemet vidi.

A materia. Charta plumbea, Suetonio; deletitia et nova, Ulpiano.

Ab officio. Salutatrix, Martiali; Emporetica, Plinio: item Hieratica, quod ſolis ſacris literis ſerviret; ſicut barbare vocamus chartam Poſtarum *, quam rectius curſoriam diceremus, quod ea ſerviat literis per Curſorem mittendis. His adjungi

* De ſubtiliſſimis membranis egimus ſupra *pag.* 91. Neque eſt, quod deploremus deperditam hanc eſſe artem, cum forſan in hunc usque diem elegantiora conficiantur et leviora quam apud veteres. Elegans exemplum ex Ampliſſ. Henrici Brencmannni *Hiſtoria Pandect. lib.* IV. *c.* 6. *pag.* 398. huc adſcribam: *In recognoſcendo*, inquit, Vir celeberrimus, *varia venerandi MS. loca, et rariores literarum formas depinxi, quemadmodum antea integram paginam delineaveram. Inſigni ad hanc rem uſui mihi fuit charta tralucens ſive pellucida, quam cum in finem praeparabat quidam popularis meus Amſtelodamo oriundus, qui cohorti Etruſcae et munitionibus curandis praeerat, vir chimiae deditus. Hac charta exemplari Florentino ſuperpoſita et ob pergameni levitatem quibusdam retinaculis defixa. facillime ſingulos literarum ductos eadem magnitudine et forma expreſſi.* En uſum chartae ſubtilis elegantiſſimum, cui, ſi quid vota mea valeant, experimenta junget brevi ampliſſima, Vir, de arte noſtra optime meritus.

jungi poteſt *dentata* * charta, ut Cicero ad Qu. Fratrem ſcribit lib. II. Ep. XVI. ab officio reprehendendi.

Denique ut caput hoc abſolvam, lubet attexere jucundas quorundam auctorum metaphoras, quibus in re ſcriptoria eleganter juxta et ingenioſe quandoque uſi ſunt; ut ſint haec paucula, veluti pro epicithariſmate, ad praeteritorum nauſeam condiendam.

Arare, apud Qu. Attam eſt ſcribere. *Vomer* et *mucro oſſeus*, ſunt ſtilus. *Stadium charteum*, Varroni apud Nonium eſt charta.

* De charta dentata ita ſcribit Cicero *lib.* II. *ad Q. Fratrem Epiſt. ult. Calamo et atramento temperato, charta enim* DENTATA *res agetur*, ubi *chartam dentatam*. acrem et mordacem explicat Eraſmus in *Adagiis. III. Cent.* VI. *Ad.* 87. Alii laevem ac nitidam, ut Manutius ad *d. Epiſt.* ita ſcribens: *Dentata, apri, avi, etiam equi dente laevata, quod item nunc, ubi quid ſcribimus accuratius, facere ſolemus ad inaequalitatem chartae complanandam, quo calamus quaſi currat expeditius.* Hoc confirmat Plinius *lib.* XIII. *c.* 12. *Scabritia laevigatur dente, conchave, ſed caducae literae fiunt, minus ſorbet politura charta, magis ſplendet.* Videtur autem Frater Ciceronis conquaeſtus de literis prave ad ſe ſcriptis; quod occupationibus aut perturbationi animi aut iracundiae fratris adſcribit; Cicero vero reſpondet, horum nihil eſſe ſuſpicandum, ſe vero ſic ſolere amicos, et uti ſe calamo quocumque oblato pro bono, additque in poſterum obſervaturum ut calamo bono, atramento temperato et charta laevigata ad literas uteretur. Hoc ſuadent verba *d. Epiſt. ſed hoc facio ſemper.* De chartis indentatis ſeu ſyngraphis in modum dentium deciſis ſibique parallelis, ut lite inde orta ſimul jungi et conferri poſſint vid. C. Du Freſne *in Gloſſ. Lat.* Mabillon *de Re diplom. lib.* I. *c.* 2. Et ſic membranae pumice laevigabantur de quibus pulchre Caſaubon. in *Comment. ad Satyr. III.* Perſii *vs.* 10. *pag.* III. et Bartholinus *de Libris legend. Diſſert.* IV.

Effodere, apud Ennodium eſt ſcribere, *Acumina ferrea*, apud Prudentium, ſunt ſtili: *Cerata buxa*, et *aequoris hirti area*, ſunt tabellae: *Arati ſulci*, ſunt literae: lib. περὶ ϛεφάνων, de Caſſiano Mart.

Aequor paginae, apud Boetium. *Aequor cereum*, apud Auſonium. *Campus papyrinus*, apud Scaligerum.

Alba melonis filia, pro charta apud Auſonium, ut legit Mariangel. *Fiſſipes calamus*, pro penna.

Cadmi ingellae filiae, *Notaeque furuae ſepiae*, apud eumdem pro literis.

Charta virgo, Martiali, alba: Ulpianus *puram* vocat. * *Charta anus*, Catullo eſt vetuſta. Auſonio, *opica*. *Sepia* et *lolligo*, Horatio et Perſio ſunt atramentum. *Fiſtula*, calamus eſt Perſio.

CAPUT XII.

Qua materia ſcriptum, ſive ex qua litera?

Ex quo calami, pennae, et penicilli adhibiti ſcriptioni, ex eo etiam literae diſtinctam habuere

* In *L.* 52. §. 4. *D. de Leg.* III. Vide Calvinum in *Lex. Jur.* voce *virgo*. Munda dicitur in *L.* 4 *D. de Bon. poſſ. ſec. tab.* ibique *Gloſſa lit.* g. Martial. in furem libri ſui *lib.* I. *Epigr.* 67.

Secreta quaere carmina et rudes curas,
Quas novit unus, ſcrinioque ſignatas
Cuſtodit ipſe virginis pater chartae.
Quae trita duro nondum inhorruit mento.

Charta ibi eſt, quae nondum duro lectoris mento, cui in evolvendis libris, partem voluminis ſubjiciebant, trita et maculata eſt. Sic *lutum virginem*, *picem virginem* dixere veteres, Barth. *lib.* XXIII. *Adverſar. c.* 16. Huic eleganter opponitur *charta anus* apud Catull. *Ep. ad Valer.* id eſt, vetuſta, maculata.

buere materiam ſuam ex qua, ſeu qua pingerentur.

Sermo hic mihi erit de ea materia quae literas ob oculos ponit; non autem de ea quae commento clandeſtino ſubducit et celat; ut ſunt lac, cepa, ſal Ammoniacum, etc. De quibus poſtea, ubi de literis clandeſtinis.

Communis maximeque vulgata materia, eſt *atramentum*, *μελαντηρία*, ab atro colere dictum. Cujus faciendi artificium tradunt Iſidorus lib. XIX. cap. XVII. et Vitruvius lib. VII. cap. X. *

* Quae ad artem pertinent atramentum conficiendi omnia exhauſit cum pulviſculo Petrus Marias Caneparius in opere: de *Atramentis cujuscunque generis* Venetiae 1619. in 4. et Londini recuſo 1660. in 4to. Verum praeterſplendidum titulum nihil antiquitatis exhibet, nec Venuſinam ſpirat lucernam diffuſum illud opus, judice Gundlingio in *Hiſtor. lit. tom.* I. *cap.* 3. §. 18. Tractavit et hoc argumentum Leo Allatius in *Monument. Etruſc. num.* 79. Alia haud incurioſa dedit Auctor libri, cui titulus: **Curieuſe Kunſt und Werck-Schul** *Tom.* II. *lib.* V. *c.* 7. *Noribergae* 1707. *in* 4. Graeci atramentum *μέλαν*, *μελάνιον* ſive proprie *μέλαν ᾧ γράφομεν*, *atrum quo ſcribimus*, adpellabant, ut diſtingueretur ab atramento metallico, quod *μελαντηρία* dicebatur, et quo ad ligulam calceorum denigrandam utebantur. Unde et atramentum ſutorium audit, cujus etiam meminit Cicero, auctore Turnebo *lib.* VI. *Adverſ. c.* I. *qui atramento ſutorio abſolutum*, apud Ciceronem eſſe perhibet, foediſſimis ſordibus et maculis judicum aliquem abſolvere, qui graviſſimis ſententiis condemnare debuiſſet. Atramentum vero librarium, vel atramentum ſcriptorium, *γραφικὸν μέλαν* a Clemente Alexandrino dictum, ex ſucco loliginis vel ſepiae fieri ſolebat, item ex fuligine fornacium ac balinearum vide Plinium *lib.* XXXV. *Hiſt. nat. c.* VI. *et lib.* XXVII. *c.* 7. Meretur ſane thema hoc ſingularem diſſertationem, quod olim jam commendavit Juris ſtudioſis C. L. Dietherus, theſauri

Inventa deinde ad ſcriptionem, *miltum*, *minium*, *cinnabaris* et *ſinopis*, quae omnia rubri ſunt coloris, auctore Plinio, lib. XXXIII. cap. VII. Ser-

ſauri Beſoldiani editor, et ipſe aliquando ubi largius otium, plura hac de re proferam, quae pagina haec non capit. In praeſenti hoc addo ex Montfauconio in *Palaeographia Graeca lib.* I. *c.* I. multum a priſco nigrore receſſiſſe atramentum, quod hodie in Mctis Graecis conſpicitur; non omnino tamen flauum et languidum evaſiſſe, ſed fulvum et rutilum inſtar minii. Attamen a peritioribus ſi fuerit temperatum, retinet ſuum nigrorem, quod inprimis accidit in membrana, cujus ſuperficies non polita ſed ſpongioſa eſt, ut in Bombycinis codicibus omnibus. Specimen dedit idem Montfauc. d. l. *lib.* III. *c.* 3. *p.* 213. Mabillon de *Re diplomat. lib.* I. *c.* I. pendere hoc ex maturo et prudenti judicio peritorum perhibet, *qui fuliginoſum artificium belle ſecernere ſcient ab atramentis veteribus: quae nonnunquam dilutiora facile degenerant in ſubflavum et languidum colorem.* Agnoſcit itaque Mabillon. utilitatem in examinandis Mctis, ſed haud placuit illi periculum artis facere, quod potuiſſet omnium optime. Denique atramentum typographorum differe ab atramento ſcriptorio notemus, vide de hoc librum allegat. Curieuſe Kunſt-Schule *d. l. c.* 8. Sed de his alibi plura. Diu ante Leonem in ſubſcribendis literis ſuis purpurea ſcriptura uſi fuerunt Imperatores Orientis: nam de Theodoſio Juniore teſtatur Conſtantinus Manaſſe in *Breviario pag.* 55. apud Mabillon. de *Re diplom. lib.* I. *c.* 10. illum qui chartam Imperatori vellet offerre rubris in ea literis nomen ſuum debuiſſe ſubſcribere. Leo vero Imperator in *d. L.* 6. *C. de Reſcr. Princ.* tria conſtituit praecipuae memoranda 1. quod nulla reſcripta in judiciis valere deberent niſi purpurea inſcriptione luſtrarentur. 2. Nemini confectionem ſacri illius encauſti permitti voluit, niſi quibus id ſpecialiter fuerit conceſſum. 3 In criminis illius noxios graviſſimam ſtatuit poenam, ſcilicet proſcriptionem bonorum et capitale ſupplicium. Viſa mihi fuit digna haec materia ſingulari opuſculo, quod in calcem hujus tractatus conjicere lubuit. Nolim itaque hic dicta ibi repetere.

Servierunt autem maxime ad ſcripturam Imperatoriam et titulorum.

Encauſtum vero ex muricis ſeu conchilii cruore compoſitum, pretioſiſſimum fuit, et ſolis Imperatoribus ad ſcriptiones uſitatum, ut Briſſonius in Append. de Signif. verborum. Eo uſus eſt Palaeologus in ſyngrapha qua Romanae Eccleſiae obedientiam juravit, quae hodieque Romae viſitur in aede Spiritus ſancti, ut refertur in Epitome quadam Chronic. Werueronis monachi Leodienſis.

Imo Leo Imperator lib. VI. C. de Div. reſcr. *Sacra reſcripta alio colore quam purpurea inſcriptione luſtrari vetat*, ut Briſſonius lib. III. de Form. obſervat. Qui mos ſervatus quoque ab Imperatoribus Conſtantinopolitanis, teſte Conſtantino Manaſſe, cujus haec ſunt verba in Annalib. *Nam ſi quis ei chartam, rubris in ea literis nomen Imperatorum ſubſcribebat*, etc. *Imperator precibus ſororis annuit; mox calamum prehendit manu, et exaratis purpurei coloris literis, chartam confirmat.* Denique adeo familiare fuit Imperatoribus encauſto ſcribere, ut hinc fere omnia Juris capita ſint miniata, et Rubricae ſint appellata. Id quod fiebat cum majeſtatis, tum etiam terroris cauſſa; ut nempe legibus ſinopide aut cinnabari notatis, et ſanguineum quiddam ac cruentum minantibus, majeſtas accreſceret; quod inſinuat Prudentius lib. II. contra Symmachum:

Dicant cur condita ſit Lex
Bis ſex in tabulis? aut cur Rubrica minetur,
Quae probibet peccare reos?

Atque hinc apud Jureconſultos Rubrum, ut loquuntur, aequalis auctoritatis eſt cum Nigro,

 quando

quando huic illud non repugnat. Rubrum enim ſeu Rubricae, ab ipſis etiam Imperatoribus ſcriptae ſunt, ſicut ipſae Leges perſcriptae nigro, ſeu atramento. Exemplum autem eſt in Authentica, *Ut factae novae Conſtitutiones.* Cujus nigrum agens de ſolis Legibus teſtamentariis, propter Rubricam accipitur de omnibus. *

Affine huic ſcriptitio legum terrori fertur Draconis factum, leges ſuas ſanguine ſcribentis, ut Plutarchus narrat in uita Solonis; quamquam hoc alii de eo jactatum velint, quod omnes ejus leges poena ſanguinis et mortis eſſent obſervandae, ut Demades explicabat. At ſaltem ſanguine ſcribere non inauditum eſt iis qui meminerunt daemoni ſubarrhatam fidem dato ſanguineo ſcripto fuiſſe a quibusdam, quales non paucae hiſtoriae circumferuntur. Et miles quidam apud Silium Italicum lib. IX. † clypeum ſuum ita ſanguine inſcribit: *Fuge proelia Varro.* Imo

* Legum inſcriptiones et capita minio ſcribuntur ad ornatum, ut a majeſtate ſumma profecta eſſe, in oculos ſtatim incurreret. Rein. Corſi *L.* II. *Indag. Jur. c.* 2. in memoriam Phoenicum literarum inventorum inventas fuiſſe tradit rubricas; ſed ſuaviter fallitur, quod pluribus excuſſi in laudato opuſculo. Neque audiendus erit Turnebus *lib.* IV. *Adv. c.* 5. ad majeſtatem et auctoritatem indicandam rubricas facere nobis perſuadens. Errant etiam qui auctoritate Quinctiliani innixi *lib.* XII. *c.* 3. *Inſtit. Orator*, ſolas Principum conſtitutiones rubricas habuiſſe contendunt, non vero praetorum edicta, item nec commentaria JCtorum: hoc enim vel ſola *L.* 2. *fin D. de Interdict.* refellit. Verum latius haec in Opuſculo ad *L.* 16. *C. de Reſcript. Princ.*

† *Vs.* 174.
Haec memorat ſimul enſe fodit praecordia, et, atrum
Suſtentans vulnus, mananti SANGUINE SIGNAT.
In clipeo mandata patris, FUGE PROELIA VARRO.

Imo inter magicos ritus, auctore Suida, ſanguinea ſcriptura eſt. Sunt haec ejus verba, voce Θεττάλη γυνή: *Eſt Pytagus, ludicrum per ſpeculum, hujusmodi: Luna plena ſi quis ſpeculo ſanguine quantum voluerit inſcripſerit, et obverſo lunae ſpeculo alium a tergo ſtantem lunam intueri juſſerit; is leget omnia ſcripta in ſpeculo, quaſi in luna ſcripta eſſent.* Valere autem militum teſtamenta ſanguine ſcripta in clypeis ſuis aut vaginis, ſanxit Conſtantinus Leg. Milites. xv. de Teſtam. militar. lib. vi. C. titul. xxi. * Fortaſſe etiam ſanguine juſſit Deus ab Angelis ſcribi Tau in frontibus ſervandorum, Ezechielis cap. ix. Sicut ſanguine agnino juſſit ſignari domos Judaeorum in Aegypto, Exodi cap. xii.

Sed ne quidquam de literarum materia praetermittam, non abs re fore exiſtimo, indicare etiam quomodo ſubinde ex materia non liquida literae ſint fabricatae. Igitur de buxo et ebore; divus Hieronymus epiſt. ad Laetam, quae eſt xv. libri ii. *Fiant ei literae vel buxeae, vel eburneae, et ſuis nominibus appellentur. Ludat in eis, ut et luſus ipſe eruditio ſit; et non ſolum ordinem teneat literarum, ut memoria nominum in canticum tranſeat; ſed et ipſe inter ſe crebro ordo turbetur; et mediis ultima, primis media miſceantur, ut eas non ſono tantum, ſed et*

* De hac lege egimus ſupra *pag.* 96. In ſanguine federa ſcribere literas amatorias et quae plura, tralatium eſt In tranſitu autem notemus locum Julii Frontini *lib.* iii. *c.* 15. *Stratagematum* §. 5. *Nonnulli*, inquit, *interiora vaginarum inſcripſerunt.* Amm. Marcellinus *lib.* xviii. *c.* 7. *In vaginae internis figuris notarum membranam reperias ſcriptam.*

et uſu noverit. Et Quinctilianus libro I. cap. I. *Ad diſcendum irritandae infantiae gratia, eburneas etiam literarum formas in ludum offerre, notum eſt.*

De *ferro*. Suetonius in Octav. cap. VII. *Nactus puerilem iconculam ejus aeream veterem, ferreis, ac fere jam exoleſcentibus literis inſcriptam.*

De *argento*. Cicero Verrin. VI. *Signum Apollinis pulcherrimum, cujus in femine literulis minutis argenteis nomen Myroris erat inſcriptum.*

De *auro*. Macrobius lib. ult. cap. V. *Caeſari Dictatori a Senatu decreti honores literis aureis in columnas argenteas inſcripti.* * Quamquam et de auro fuſili

* Plura exempla dedit Mabillon. de *Re diplomat. lib.* I. *c.* 10. §. 6. Purpura ideo membranae inficiebantur, ut auri et argenti color in illis foret inluſtrior. Modus hic ſcribendi peculiaris erat principibus et magnatibus, attamen non promiſcue ab illis uſurpabatur. Hinc prudenter Theonas Lucianum praepoſitum cubicularium monet: *ut ſcribi in purpureis membranis et literis aureis totos codices, niſi ſpecialiter Princeps demandaverit, non affectet*, Mabillon. *d. l.* Inprimis habebatur honos aurearum et argentearum literarum Codicibus ſacris. Praeter alia exempla elegans hanc in rem eſt locus P. Lambecii in *Biblioth. Caeſar. lib.* III, ſub initium a Montfauconio adductus d. l pag. 5. *Secundus Codex manuſcriptus Theologicus Graecus eſt antiquiſſimus, membranaceus purpureus, aureis et argenteis literis majuſculis absque accentibus ante mille et trecentos annos exaratus* etc. At Tentzelius in *Menſtruis* 1694. *pag.* 172. adlegat *lib.* II. *Bibl. Caeſar. pag.* 1009. Artifices vero aureorum characterum apud Graecos dicebantur *χρυσογράφοι* et *χρυσογραφεῖς* et ipſa ars aureis literis ſcribendi *χρυσογραφία*. Du Cange in *Gloſſ. Graec. et Latin.* Artis experimenta, apparatum modumque conficiendi aureum illum liquorem ex Codicibus Mſtis exhibuit Montfaucon. *d. l. pag.* 5. 6. *ſequent.* Inprimis vero notandum, aureis literis Codices ſacros fuiſſe exaratos, quae ſcribendi ratio, poſtea ad Diplomata tranſiit,

fuſili ſeu ductili non pauca etiam ſunt veſtigia; apud Divum Hieronymum in primis Prologo in Job: *Habeant libros auro argentoque deſcriptos*, apud Sueton. cap. x. Neronis: *Carmina ejus aureis literis ſcripta, Capitolino Jovi dedicata.* Apud Sidonium Apoll. lib. I. epiſt. ad Sidonium Mont. *Dignum poema quod apicibus perennandum auratis.* In vita D. Nicolai, Conſtantinus Caeſar, Nicolao Euangelium aureis literis ſcriptum tranſmittit.

De *byſſo*, eaque omnicolore, aliusve generis licio, mentio eſt apud diverſos.* Martialis libro IX. Epigram. XIV.

Quod Cytheraea ſua ſcribere gaudet acu.

Auſonius Epigram. XCII.

Her-

ſiit, quod exemplis probat Mabillon. d. l. *pag.* 44. Sic et liber Evangeliorum quo utuntur in inauguratione Imperatoris literis aureis in corticibus deſcriptus eſt, vid. Diar. noviſſ. inaugurationis Caroli VI. apud Zunnerianos 1712. in folio, Francofurti. Notes tandem et Juſtinianum in §. 33. *Inſt. de Rer. div.* fuiſſe ſollicitum de aureis literis in alieno pergameno ſcriptis, de quibus plura ſuo loco. Differt ab hac ſcribendi ratione illud medii aevi inventum adglutinatis aureis lamellis ſubtiliſſimis literas ornandi, quod in medio aevo coepit, cum ars illa chryſographiae tenebris eſſet involuta, vide Struvium in *Actis literariis pag.* 10.

* Vide de ſcriptura in veſtimentis, quae de palmatis veſtibus dixi ſupra *pag.* 94. 95. Et hodie Indus imitatur diſcolor in Cattuno vulgo Zitzen. Vera ratio erat pompa, non ut memoriam rerum ante oculos ſemper haberent. Neque audiendus eſt Guilandinus *Membr.* 9. *in fine* quaſi ob faſtum naturalem et XXII. regnorum amplitudinem Romanis nulla re inferiores videri voluerint. Etenim Romani victorias quidem in palmatis veſtibus referebant, non vero amplitudinem imperii, et provinciarum numerum omnem. Exempla veſtimentorum pictorum dabit Salmaſ. ad *Vopiſci Carinum c.* 20. *pag.* 449.

Hermiones zonae textum ἐλεγεῖον erat.
Qui legis hunc titulum, Paphie tibi mandat a-
mes me.
Exemploque tuo neminem amare vetes.

Item Epigr. XXXVII. ad Sabinam:

Verſibus inſcripſi quae mea texta meis.

Boet. lib. I. De Conſol. Philoſoph. *Harum veſtium in extremo margine π, in ſupremo vero θ, legebatur intextum.* Ovidius VI. Metamorphoſ. de Philomelae quae Terrei corruptoris ſui nomen (cum ab eo lingua ſibi eſſet exſecta) liciis intexuit, miſitque ad Prognen. ſororem. Plinius denique lib. XIII. cap. X. verſu ult. *Nuper circa Babylonem in Euphrate naſci papyrum intellectum eſt, et eumdem uſum habere chartae; et tamen adhuc malunt Parthi veſtibus literas intexere.*

Hic me convivae ut hominem ſiccum non injuria accuſent, ſi de ſuo more taceam; faciunt hi enim literas etiam ex vino. Ita Ovidius:

Blanditiasque leves tenui praeſcribere vino,
Ut dominam in menſa ſe legat eſſe tuam. *

Tibul. Eleg. VI. lib. I.

Neu te decipiat nutu, digitove liquorem
Ne trahat, et menſae ducat in orbe notas.

Idem Elegia X.

Vel mihi potanti poſſit ſua dicere facta
Miles, et in menſa pingere caſtra mero.

Unde ſcite legem illam tulit Modimperator menſae Lipſianae, lib. III. Antiquitatum:

Dicta, indicta, facta, infecta, vino inſcribuntor.

Plane

* Et *lib.* I. *Amor. Eleg.* 4. *vs.* 21.
Verba ſuperciliis ſine voce loquentia dicam,
Verba leges digitis verba notata MERO.

Plane ſicut Graecorum Paroemia dicitur, feminarum juramenta eſſe vino inſcribenda vel aquae Athenaeus lib. x.

Τὸν γὰρ γυναικὸς ὅρκον εἰς οἶνον γράφω.

Inſcribo vino ſi qua jurat femina.

quod perinde eſt ac ſi dicas cum Catullo:

Cupido mulier quod dicit amanti,
In vento et rapida ſcribere oportet aqua.

nam et Lucianus in Tyranno, Plato in Phoedro, Xenarchus in Pentathlo apud Athenaeum lib. x. utuntur hac formula proverbiali: *Scribere in aqua.* De lacrymis autem quod Catullus dicit, hyperbolicum eſt:

CAPUT XIII.

De epiſtolis, et earum variis generibus.

EPISTOLAE, * ab ἐπιςέλλω, mitto. Unde Latinis aevo lapſante vocatae *miſſae* et *miſſivae*. Iſidorus lib. VI. cap. VIII. *Epiſtolam Graeci vocant, quod interpretatur Latine miſſa. Miſſivae* nomen apud Caſſiodorum eſt. Cujus loci me admo-

* Num epiſtola utrum epiſtula ſit ſcribendum examinavit Fontanin. de *Antiq. Hortae pag.* 58. 59. *tom*, 8. *Theſ. Italici part.* 3. Quaenam in Jure noſtro dicantur epiſtolae, et cur non miſſae ſed emiſſae vocentur, excuſſit Pancirollus *lib.* 1. *Var. lect. c.* 29. Ad epiſtolas pertinet, quod in minoribus membranis fuerint ad paginas ſcriptae, inſtar libelli memorialis, quem morem J. Caeſar videtur introduxiſſe. Sueton. *in Caeſar. c.* 56. *Epiſtolae quoque ejus ad Senatum extant quos primum videtur ad paginas et formam memorialis libelli convertiſſe, cum antea conſules et duces non niſi transverſa charta ſcriptas mitterent*; hunc locum ex Auguſtino *Ep.* 71. *novae edit.* illuſtrat Mabillon. *de Re Diplom. lib.* 1. *c.* 9. §. 4. Quem pariter de formulis initialibus publicis et privatis vide *lib.* II. *c.* 2.

monuit Ampliſſimus Archiducum Conſiliarius et Hiſtoriographus Erycius Puteanus, cujus etiam libris aliquot in hoc opuſculo uſus ſum. *

Varia autem numerantur epiſtolarum nomina a Cardinale Baronio Tomo II. ego hic adferam longe plura, et ſi poſſim, omnia.

Apoſtolicae literae, quas item Brevia Apoſtolica vocamus, epiſtolae ſunt a Romano Pontifice Apoſtolica auctoritate ſcriptae. † *Cleri-*

* Quo vero tempore epiſtolarum commercium coeperit cum ignariſſimis ignoro. Equidem J. Ligtfootus in *Spicileg. ad Exod. Sect.* 23. uſum epiſtolarum apud Hebraeos ex loco Exod. 18. vs. 6. 7. repetiit: *Et Jethro, Moſis ſocer*, DIXIT *Moſi*; *Ego ſocer tuus Jethro venio ad Te. Tunc proceſſit Moſes obviam ſocero ſuo.* Patere ex his verbis ait Vir Cl. non praeſentem praeſenti haec dixiſſe, quoniam praeſenti obviam procedere vix potuiſſet. Inproprie etiam et inficete per inter nuncium dixiſſet, pergit Ligtfootius. *Ego Jethro venio ad Te*, per literas ergo hoc factum eſſe concludit. Placuit ſententia Ligtfooti eruditis hiſtoricis Anglis in *The univerſal Hiſtory* etc. quem librum elegantiſſimum civitate Batavorum ex parte nuper donavit amicus noſter Rever. C. Weſterbaan, cujus verſionem videſis *Part.* III. *cap.* IV. *pag.* 54. *in not.* Verum, cum bona venia Virorum eruditiſſimorum vix a me inpetrare poſſum, ut in hac explicatione adquieſcam. Etenim et praeſens praeſentem inproviſo, formula illa: *ego Jethro venio ad Te*, poterat adloqui, et ſic Moſen inexſpectato hoſpiti obviam proceſſiſſe veroſimilius eſt. Literis ſane inhaerentes urgebunt in textu ſacro verba: *dixit Moſi*, dicere vero eſt praeſentis: neque enim figurate verba illa ſunt accipienda, ubi manifeſtus eſt ſenſus. Demum et hodie per internuncios formula illa: *venio ad Te*, nihil eſt frequentius. Et ſic apud Plinium *lib.* I. *Ep.* 5. *n.* 9. *Nuncius a Spurinna: Venio ad Te; Immo ego ad Te.* Mittam diſtantiam locorum, ſilentium ipſius Moſis et quae plura illam ſententiam enervare poſſunt.

† De his vide E. Gonzalez Tellez in *lib.* I. *Decret. tit.* 3. *de Reſcriptis cap.* 37. Sane multo plures ſpecies quam hic enumeratae ſunt addi poſſunt.

Clericae literae, a D. Cypriano vocantur epiſtola quarta editionis Pamelianae, illae quae a Clero ſcribi ſolent Sede vacante.

Canonicae, ut ſcribit Atticus Tom. II. Conciliorum poſt Concilium Chalcedonenſe, eaedem ſunt quae Communicatoriae, ſeu Formatae, de quibus mox. *

Caballicatae ſunt, quas curſores in caballatione, hoc eſt in curſu publico deferunt. Ita Luidbrandus Ticinenſis appellat apud Lazium lib. II. De Repub. Rom. cap. XIV.

Circulares ſeu *Encyclicae*, quae a Synodo vel Papa ſcribuntur ad totam Eccleſiam, et hae etiam vocantur *Catholicae*.

Capitivorum literae nominantur in Concilio Lugdunenſi Secundo cap. II. quae ab Epiſcopis dabantur pro lapſis. Fit earum mentio in Conciliis Eliberitano et Arelatenſi Primo.

Commendatoriae, quae Clericis peregrinantibus dabantur a ſuo Epiſcopo. Quemadmodum et Romani magiſtratus dabant commendatitias ſuis mercatoribus proficiſcentibus in Provincias, ut Freigius notat ad illud Verrinae IV. *Apud illum non tabulas commendatitias, ſed tributarias multum valuiſſe.*

* Dabantur hae ab Epiſcopis lapſis, qui exacta poenitentia iterum ad communionem admittebantur; vel etiam fidelibus peregrinantibus, ut cum aliis fidelibus in eccleſia et officiis eccleſiaſticis reciperentur, Gonzalez Tellez ad *lib.* I. *Decr. tit.* 22. *de Cleric. peregrin. c.* 3. *n.* 6. Du Freſne *in Gloſſ. Graec.* voce Κοινωνικαὶ. Qui illas non deferebant, tantum ad victum pietatis cauſa admittebantur, non vero ad preces eccleſiaſticas et communionem ſacramentorum. Et ob ſcelera damnati Clerici his privabantur, communione peregrina illis tantum conceſſa, Gonzalez d.l.

Tributariae autem ſunt quibus Magiſtratus imperabat tributa Provincialibus. *

Formatae ſeu *Formales*, ut eas Suetonius nominat Domitiano cap. XIII. dictae quod certa formula conciperentur, quia in legem erant tranſiturae. Ita Torrentius docet ex illo Suetonii capite XX. Domitian. *Epiſtolas alieno formabat ingenio.* Dabantur Epiſcopis ad Parochias ſuas redeuntibus Roma, quo fuerant evocati, ut conſtaret ſcilicet de eorum cum Romana Eccleſia conſenſu et unitate: quod ſcribunt Auguſtinus epiſtola CLXIII. ad Eleuſ. epiſt. CLII. ad Glorium; et Optatus lib. II. contra Parmenianum.

Igitur ne qua fraus haereticorum intercederet, Formatarum ſcribendarum formula certa concepta eſt a Synodo Nicaena cap. XVIII. eaque expreſſa eſt apud Ivonem part. VI. cap. CCCCXXXIV. et CCCCXXXV. item apud Burchardum lib. II. titul. CCXXVII. hoc exemplo quod tranſcripſit Petrus Gregorius lib. XVI. de Rep. cap. II.

π. 80. id eſt, πατήρ. υ. 400. id eſt, υἱός.
α. 1. id eſt, ἅγιος. π. 80. id eſt, πέτρος.

Debebant enim quatuor primae literae ſignificare Patrem, Filium, Spiritum ſanctum, et Petrum Apoſtolum, zifrae autem adjectae notant numerum quem quaeque litera Graecis ſignificat. Mox ſub-

* Commendatoriae ſunt pariter quae laicis iter facientibus dabantur, ut ubivis benigno hoſpitio ſuſciperentur. Etiam Laicis peregrinis, ignotis et criminis alicujus ſuſpectis, ut innoteſceret omnibus, injuſte illos eſſe accuſatos vel ſolutis poenis abſolutos, Gonzalez *d. l. n.* 8. *et* 13. adde Jo. Dougtaeum *Part.* II. *Analect. Sacr. Excurſu* 81. et Du Freſne in *Gloſſar. Graec.* voce Συςατικαί.

ſubjungebatur litera initialis quae inchoabat nomen vel Pontificis, vel Epiſcopi mittentis ſuum ſubditum. Verbi gratia: ſi Epiſcopus vocabatur Petrus, vel Ratholdes:

π. 80. id eſt, Πέτρος. ρ. 100. id eſt, Ῥαθόλδης.

Deinde poſt nomen Epiſcopi mittentis, ſcribebatur ſecunda litera ex nomine Epiſcopi ad quem ſubditus mittebatur, verbi gratia: ſi vocabatur Robertus. ο. 70. id eſt, Ῥοβέρτος.

Denique tertia litera ex nomine ipſius ſubditi miſſi, verbi gratia: μ. 40. id eſt, Θωμᾶς.

Tum iterum quarta litera ex nomine loci ad quem mittebatur. v. g. υ. 400. id eſt, Τρεύερις.

Rurſum uumerus Indictionis quae erat illius anni 906. quo tempore Burchardus miſit hanc formulam θ. 9.

Extremae vero epiſtolae ſemper addebatur,

α. 1.
μ. 40.
η. 8.
ν. 50.
} 99. id eſt, Ἀμήν.

Ad ſingulas autem literas adjiciebatur is numerus quem quaeque literae ſignificant Graecis; forte ad majorem obſcuritatem ignorantium. Tamen has *Formatas*, ad illudendum Catholicis Epiſcopis Julianus Caeſar imitari coepit, ut ſcribit D. Nazianzenus contra Julianum; et ex eo Sozomenus lib. VI. cap. XVII. et lib. VIII. cap. III. *

* Formatae dicuntur literae, quod certis formis, notisque conſcriberentur. Ejusmodi *formae* vel typi ſeu delineationes territorii occurrunt in lege Agraria ab Ant. Auguſtino edita: *In terra Italia III. Vir dedit, aſſignavit, reliquit,*

De Formatis autem varii generis, Pacificis, Com-

quit, inve FORMAS *tabulasve retulit.* Ab his formis deſcendunt literae formatae, quae in eccleſia Graeca, ceu docuit Auctor noſter Graecis literis, confici coeperunt. Graecis dicuntur Canonicae, Latinis Formatae, quia ſecundum formam a ſacris canonibus praeſcriptam conceptae erant. Altius repetiit originem earum Innocent. Cironius *lib.* 1. *Obs. Jur. Canonici c.* 6. a formulis Romanorum Appii Claudii, cui Pomponius formularum inventionem tribuit, melius quam Dio Caſſius Maecenati. Verum hae formatae magis notas et ſyllabas, unde etiam *ſyllabae* et earum ſcriptores *ſyllabarii* dicuntur, obſervante eodem Cironio *d. l. c.* 7. quam formulas exhibent. Melius ergo a *forma* ſeu typo et modo, quam cum Cironio qui aliena ibi videtur tractare, a formulis vox illa derivatur. Jac. Sirmondus in *notis ad Goffridum* teſte Hier. Bignonio ad *Formul. Veter. pag.* 341. a forma ſeu ſigillo quod addebatur literis illis commendatitiis, formatas noſtras deducit, quod confirmat Bignonius ex loco quodam in ſynodo Cabitonenſi ſub Carolo M. *c.* 41. ubi presbyter ad alium locum tendens habere literas jubetur, *in quibus ſint nomina Epiſcopi et civitatis plumbo impreſſa.* Late de his formatis Gonzalez Tellez ad *d. c.* 3. x. *de Cleric. Peregrin. pag.* 595. *Tom. I. num.* 4. 5. 6. Et C. Zieglerus de *Epiſcopis c.* 33. Similes certe his fuiſſe videntur literae J. Caeſaris apud Sueton. in *Jul. c.* 56. Gellius *lib.* XVII. *c.* 9. *in epiſtolis,* inquit, *Caeſaris inveniuntur literae ſinguiares ſine coagmentis ſyllabarum.* Huc pertinent etiam monogrammata quibus Reges ſubſcribere ſolebant epiſtolas ſeu diplomata: pleraraque enim per epiſtolas olim conficiebantur, probante Bignonio in *Not. ad Veter. Formul. pag.* 314. De monogrammatibus illis vide Mabillon de *Re Diplom. lib.* II. *c.* 22. qui illis hanc rationem adſignat, ne Principes ſcribendo fatigarentur. Felicius vero Ill. P. a Ludewigius, qui egregia ſua doctrina meliorem doctioremque me fecit, in *Praefat. ad Tom. I. ad Reliq. MSct.* §. 36. *p.* 88. Notarios pro lubitu monogrammata pinxiſſe, quia nominis integri ſubſcriptio haud neceſſaria fuit ſufficiente ad publicam fidem ſigillo. Et mox in nota Vir illuſtris oſtendit, Caeſarum poſtcarolingicorum monogrammata difficiliores figuras habere, quam Caro-

Commendatitiis, Dimiſſoriis, etc. libellum integrum conſcripſit Geraldus Rodolphus Gravienſis. Obſervat vero Budaeus in Commentariis linguae Graecae, Formatam intellectam eſſe a D. Hieronymo, cum ſic ſcripſit epiſt. ad Julianum: *Jam dimiſſo ſynthemate equus publicus ſternebatur.* Quamquam ſint nonnulli qui σύνθημα putant eſſe vexillum, vel teſſeram aliquam curſorum; quod mihi indicavit R. P. Heribertus Rosweydus noſter.

Decretales, quibus Romani Pontifices ad interrogata reſpondebant, et vitanda ſequendave decernebant.

Dimiſſoriae, ἀπολυτικαὶ καὶ ἀπόςολοι etiam dicebantur, ut Lazius notavit de Repub. Romana, erant autem literae quibus ſcribebatur Clericum de voluntate ſui Antiſtitis aliquo eſſe profectum. *

H 3 *Lau-*

Carolini nominis elementa. Huc denique refero epiſtolas *formales* apud Sueton. in *Domitiano c.* 13. quae formam certam exhibebant procuratoribus ejus, vide tamen Gunther. *de Offic. dom. aug.* 1. 33. & interpretes ad d. l. Suetonii. Confirmare hanc ſententiam videtur Caſſiodorus, qui illas *Canonicas* vocavit *lib.* 11. *Var. Epiſt.* 23.

* Recte Gonzalez Tellez *d. l. n.* 4 Canonicas ſeu Formatas epiſtolas tanquam genus accipit, cujus ſpecies ab effectu variae erant, ut Communicatoriae, Dimiſſoriae, Commendatitiae et Pacificae. Elegantius Idem Gonzalez *num.* 7. duplici ex cauſa dimiſſorias fuiſſe clericis datas oſtendit. Primo ut licite ab alieno Epiſcopo ordinari potuerint, de quibus *c. Significaſti de Offic. Archidiac.* Secundo ut Clerici peregrini jam ordinati a propriis Epiſcopis in alienis Dioceſibus celebrare poſſent. Tertio et illis fuiſſe datas qui in alienae eccleſiae catalogum referri, alterique Clero connumerari cupiebant. Poſtremo etiam Epiſcopis

Laureatae, quae lauro involutae in victoriae ſignum a Romanis Imperatoribus mittebantur ad Senatum. De his Livius lib. v. * *Literae a Poſthumo laureatae, ſequuntur victoriam populi Romani.* Claudianus item de Bello Gildonico; et Panegyr. in VI. Conſulatum Honorii.

Laurea belli.

Memoriales ſeu *Commonitoriae*, quibus inſtruebantur Legati de ſingulis ad quae mittebantur agenda. †

Metatoria epiſtola a Sidonio nominatur lib. VIII. ad Lupum Papam, quae nihil eſt aliud interprete Baptiſta Pio, qnam *Odoeporicon*, hoc eſt *Itinerarium*. Scaliger autem in Lectionibus ait, metatoriam eſſe id quod Auſonius vocat *ἀσπάσικον*, et Martialis *Adventoriam*. De qua docent Turnebus lib. XXX. cap. XXVIII. et Caelius lib. XXVIII. cap.

piſcopis longius peregrinantibus a primate fuiſſe conceſſas. Adde Du Cange in *Gloſſar. Graec.* voce *Ἀπολυτικαὶ* et in *Gloſſ. med. Latinit.* voce *Dimiſſoriae.*

* *C.* 8. et *lib.* XLV. *c.* I. C. Licinio conſuli ad *quadrigas mittendas exſcendenti, tabellarius, qui ſe ex Macedonia venire diceret, reddidiſſe laureatas literas dicitur.* Appian. de *Bello Mithrid. pag.* 223. *Lucullus de rebus ſuis geſtis ad Senatum miſit laureatas literas, ut mos eſt victoribus.* Plura dabunt Pancirol. de *Reb. deperd.* ibique Salmuth. *pag.* 279. Brodaeus *Miſc.* I. 33. Barthius *Adverſar.* XI. 4. Alex. ab Alex. I. 27. *Genial. Dier.*

† Alii erant Memoriales, qui in ſciniis memoriae militabant, de quibus Gutherius *lib.* III. *de Offic. dom. aug. c.* 3. et de memorialibus libellis eſt in *L.* 144. *D. de Verb. Signif.* videſis quae ad inluſtrationem *d. l.* adnotavi in *Memoria mea propagata c.* I. *pag.* 9. *et* 10.

cap. III. eſſe epiſtolam quae obviam mittebatur adventanti amico: id quod erudite confirmant. *

Paſtorales, quae pro inſtructione ad diverſas Eccleſias mittebantur; quales Paulinae aliquot, et Ignatianae.

Synodicae, quae ad Synodos ſcribebantur, vel ab ipſis Synodis mittebantur.

Syſtaticae literae, quandoque pro Commendatitiis, alias pro literis commeatus ponuntur, ut obſervat Petrus Gregorius lib. XVI. De Repub. cap. II. Pro Commendatitiis, cap. XXXII. Apoſtolorum: *Nemo Epiſcoporum peregrinorum, aut Presbyterorum, aut Diaconorum ſuſcipiatur ſine literis ſyſtaticis.* Pro literis commeatus. Novell. Juſtinian. VI. cap. III. *Non autem aliter aliquem praeſumere dirigere ſe ad hanc civitatem ſtatuimus, prius quam literas acceperit, quae ſecundum divinas regulas* συϛατικὰ καλȣμένα, *teſtimonium perhibentia neceſſitatis*, etc. †

* *Metatoriam paginam*, inquit Sidonius *lib.* VIII. *Epiſt.* II. (pro epiſtola, ut Auctor noſter ſcripſit,) *quaſi cum Muſa praevia miſi.* Hodie diceremus *een inquartierings brievjen*, Germanis, *Furier Zettel.* Et ſubſtantivum *metatorium* pro domo adventoribus parata, ex hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptoribus produxit Lipſius *Dialog. de Militia.* 12. Late de metatis illis egit Jo. Otto Tabor ſingulari tractatu de *Metatis et Epidemeticis Tom. I. Operum.*

† Sunt hae commendatitiae, et de genere epiſtolarum Formatarum, de quibus abunde in antecedentibus. Cujac. in *Expoſ. d. Nov.* teſtimoniales vocat, easque dividit in συϛατικὰς et εἰρηνικὰς. Συϛατικὰς dari proprie ſeparatis communione, ignotis, ſuſpectis, reis poſtulatis,

quibus

Pragmaticae, quibus aliquid faciendum praeſcribitur.

Tractatoriae, quibus Epiſcopi certiores faciebant alios rerum geſtarum. Auguſtinus Concione 11. in Pſalmum XXXVI.

Tractoriae, eaedem quae olim Commendatoriae. Iis evocabantur Epiſcopi ad Concilium cum auctoritate utendi curſu et ſtativis publicis, inquit Baronius Tomo III. ex epiſt. Conſtantini ad Ablavium. Eſt item Titulus de Tractoriis et Stativis lib. VIII. cap. VI. Cod. Theod. Vide Cujacium C. lib. XII. *

Deni-

quibus abſoluti declarantur. *Εἰρηνικὰς* Epiſcopis in comitatum Principis, et Clericis in aliam civitatem euntibus. Generaliter ergo hac appellatione dimiſſoriae, teſtimoniales quaecunque continentur. De pacificis ſeu dimiſſoriis quae Clericis ab Epiſcopis ſuis, vel Epiſcopis a Metropolitis dabantur, cum ad Principem ſuum proficiſcerentur, vide Menagium *Amoen. Jur. civil. cap.* 29.

* Tractoriae ſunt epiſtolae Principis ſeu imperiales vel certe epiſtolarum Principis teſtimonialium ſpecies ſaltem, quibus ſeu per quas iis qui ex caſtrenſibus muniis abſoluti domum redibant poſt labores, veteranis item, proſequutoribus animalium et equorum ſacro uſui neceſſariorum, Agentibus in rebus filiis in ſedibus conſtitutis praeberi jubebatur viaticum conficiendi itineris, annonae, praebitiones, et neceſſaria omnia, item temporis ſpatium quo quis reſidere poſſet in quocumque loco, denique et curſus publici modus. Ita Jac. Gothofred. ad *d. tit. C. Th.* qui mox ad *L.* 1. *d. tit.* varias Tractoriarum ſpecies enumerat. 1. ſcil. accipi illas docens pro evectione curſus publici. 2. pro annonariis, 3. pro epiſtolis dimiſſoriis et teſtimonialibus militum. 4. pro Synodalibus, quibus Epiſcopi ad Synodum evocabantur. 5. Denuntiatoriis, pro publica denunciatione hunc vel illum eſſe excommunicatum aut damnatum, et hinc ab

ejus

Denique, ne longum faciam, communia alia epiſtolarum nomina qui omnia ſcire volet, legat libros Eraſmi et Lippi Brandolini de conſcribendis epiſtolis, et libellum qui inſcribitur Ἐπιστολικοὶ τύποι, quem Aldus praefixit epiſtolis Syneſiii in volumine Epiſtolarum Graecarum, ubi de Laconicis, eroticis, convivalibus, familiaribus, etc. diſſeritur copioſe. * Quamquam ſunt et quaedam epiſtolae, quae quo nomine appellari, aut qua in claſſe cenſeri debeant, non ſcio. Tales ſunt illae

 Theo-

ejus communione abſtinendum. 6. In medio aevo *manſionaticae* dicebantur tractoriae miſſis vel evocatis a principe datae, quibus annonarum modus ex publico, non ab alio judice definiendus deſignabatur. Habes in compendio omnem tractoriarum hiſtoriam. Adde Guther. *Off. dom. Aug.* III. 15.

* Plenius de his egit D. G. Morhofius in eleganti libello; de *Ratione conſcribendarum Epiſtolarum c.* 7. ubi loca communia ſpecierum omnium larga manu exhibuit. De omni genere epiſtolarum eccleſiaſticarum apud veteres Chriſtianos egit Fr. Bern. Ferrarius *libris* III. *Mediol.* 1613. 8. curante Gebhard. Theod. Meiero *Helmſtad.* 1678. 4. Philip. Priorius libro de *Epiſtol. Canonicis cum appendice de tractatoriis et Synodicis Pariſ.* 1675. 8. Varias autem ſpecies epiſtolarum in Jure Romano occurrentes, excuſſit hactenus quod ſcio, nemo. Equidem Lauterbachius ſingularem Diſſertationem de *Jure epiſtolarum* conſcripſit, quae extat in *Tom.* II. *Diſp.* 78. Lauterbachii; verum generales tantum Juris quaeſtiones praxin ſpectantes enodare illi placuit, adeo ut vel integri et juſti libelli elaborationem flagitaret epiſtolarum materia, ſpecies, forma, modus et quae plura, inprimis ſi medium aevum in conſilium vocare lubuerit. De magiſtris epiſtularum campus eſt dicendi, Guther. de *Off. Dom. Aug. lib.* III. *c.* 3. Idem dicendum de quaeſtoribus Principum, qui in Senatu legendis epiſtolis principalibus vacabant, ad *L. unic.* §. 2. *et* 4. *D. de Offic. Quaeſt.* Dio Caſſius *lib.* LIV. *p.* 539. Guther. *d. l. lib.* II. *c.* 18. Pancirolus *Not. Imp. c.* 72. Bockelen *de Orat. Princ. p. m.* 133. De ipſis Epiſtolis et reſcriptis Principum, quae et *epiſtola-*

Theodoſii Junioris literae ſcriptae ad Chryſoſtomum mortuum; quae ſtatim atque impoſitae fuere ſancti cadaveris pectori, cadaver quod ante nulla vi poterat loco moveri, vectoribus ſuapte ſponte quaſi morem geſſit. Quidam etiam e Societate noſtra mihi amiciſſimus, narravit mihi, ſororem ſuam, decennem puellulam, quo neſcio inſtinctu, epiſtolium ſcripſiſſe patri ſuo jam demor-

ſtolaria reſcripta dicuntur in *L. unic. C. Th. Si cert. pet. de Chirogr.* quae magiſtratibus abſentibus de Jure conſulentibus reponebant, vid. Theophilus *pag.* 19. *in Paraphras. lib.* 1. *tit.* 2. §.6. *L.* 1. §. 1. *D. de Conſtit. Princ.* Plurifariam provocant JCti ad epiſtolas Principum, Divi Antonini Pii, Hadriani, Severi, vide *L.* 3. §. 2. *de Off. Proc. L.* 3. §. 9. *D. de Inj. rupt. teſtam. L.* 16. §. 1. *D. de Public.* Briſſon. *lib.* III. *Formul. p.*292. Modus conſulendi JCtos et quaeſita per epiſtolas amoenum ſuppeditarent tractatum. Integras ejusmodi epiſtolas ex libris JCtorum nobis ſervavit Tribunianus, quarum exempla legere datur jucundiſſima in *L.* 27. *D. Qui teſtam. fac. poſſ.* quam nuper ſingulari Diſſertatione ornavit amicus noſter Adr. van Ruyven. Ipſi JCti docuerunt nos literarum ſecreta, ſeu literas amatorias quas majores noſtri, auctore Tacito de *Mor. Germ. c.* 19. ad quem vide Heuman. in *Poecil. tom.* 1. *lib.* IV. *pag.* 635. penitus ignorabant in *L. ult. D. de Olig. et Act. Sejo Lucio Titio ſalutem. Si in eodem animo et eadem affectione circa me es, qui ſemper fuiſti, ex continenti, acceptis literis meis, diſtracta re tua veni. Hoc Tibi quamdiu vive, praeſtabo, annuos decem. Scio enim quia valde bene me ames.* Vix poterit amaſia quaedam ad ſeculum formata ſcribere elegantius. Taceo epiſtolas teſtamentarias et codicillos, quibus forma epiſtolari et ſalute heredibus inpertita, vel omnia ſua bona vel partem illorum in heredes conferebant *L.* 30, §. 1. *D. de Adimend. leg. L.* 89. pr. *D. de Leg.* II. *L.* 56. *D. de Fideic. libert.* Pancirol. *Lib.* I. *Var. lect. c.* 29. Salmaſ. *de Uſur. c.* 10. Forner *lib.* II. *Select. c.* 9. Freher. II. *Parerg. c.* 25. Integras tandem diſſertationes de ſingularibus literarum ſpeciebus jam dederunt Eruditi. Sic J. N. Hertius de *Literis Commeatus*, Linkens de *Literis Natalitiis* ſcripſerunt, et quis poſſet enumerare omnia.

mortuo, in coelum; et paucis poſt diebus eam abiiſſe e vivis ad patrem.

Illae vero literae D. Thaumaturgi admirabiles ſunt quas daemoni his verbis inſcripſit: *Gregorius Satanae. Ingredere*, et ingreſſus denuo eſt daemon in locum unde fuerat depulſus.

Stultiſſima autem et riſu digna Xerxis epiſtola, quam, neſcio qua ira accenſus, ſcripſit ad montem Athos.

Quid quod mortui ſubinde reſpondiſſe et ſcripſiſſe legantur; apud Niceph. lib. VIII. cap. XXIII. ubi Chryſanthus et Muſonius Epiſcopi defuncti in Synodo Nicaena, nomina ſua Synodalibus Actis poſt mortem inſcripſerunt.

Uriae literae, abierunt in Proverbium; de iis quae ab eo in quem ſcriptae ſunt deportantur; ſicut Urias ferebat literas Davidis, quibus ipſemet jubebatur necari, II. Reg. cap. 11. *

Illud

* Uriae literae alias etiam dicuntur literae Bellerophontis, de quo haec finxerunt Poëtae. Bellerophontes caſu aliquem perimens et ad Praetum fugiens ab ejus uxore Antla ad ſtuprum fruſtra ſollicitatus, quaeſiti concubitus et epiſtolarum amatoriarum ſibi miſſarum ab illo, penes maritum inſimulabatur. Praetus nimium credulus literas ei dat ad Jobatem vicinum ferendas, jubentes ut bajulum earum occideret. Jobates chymeram ut extingueret praecipit; at Bellerophon equo alato, quem dono Minervae habebat, cuique pegaſus nomen, ſublatus in altum, ſagittis conficiebat chymaeram. Iterum ad Amazones debellandas mittitur, mox et fortiſſimis Lyciorum juvenum inſidiis ſubjicitur. Tandem periculis tot feliciter declinatis Praetus ei oſtendit literas filiamque ſuam uxorem ei dedit, vide Piccartum *Obſerv. Hiſtor. Polit. dec.* 16. *c.* 9. *n.* 2. Videtur autem hiſtoria illa Davidis Poëtarum fabulis locum dediſſe.

Memi-

Illud forte non ita omnibus obſervatum: certum fuiſſe epiſtolarum initium, certam item clauſulam. Initium Platoni fuit antiquiſſimum χαίρειν, *gaudere;* vel *bene agere*, εὖ πράττειν, ut patet ex epiſtola

Meminit et Jus Canonicum harum literarum *c.* 33. x. *de Offic. et Poteſt. Jud. deleg.* Quem textum elegantem miror Auctorem non adduxiſſe, ibi Innocentius III. Pontifex Maximus Senonenſi Archiepiſcopo in haec verba reſcripſit: *Cum olim Magiſter S. et B. archidiaconatum et praepoſituram ad invicem commutaſſent, et infra. Verum dictus B. Delegatis noſtris non deferens, immo verius deleganti, ſigilla violavit illorum; et ſcripta quae nobis fuerant praeſentanda non erubuit aperire. Qui poſtea in noſtra praeſentia conſtitutus, adverſario praeſente in excuſationem ſuam propoſuit, quod judices perperam proceſſerant contra ipſum, cum acta in ſcriptis minus fideliter redegiſſent: unde timens ne* LITERAS PORTARET URIAE, *illorum ſcripta aperuit, & quod ſuſpicatus fuerit adinvenit.* Simile fere exemplum literarum occurrit apud Gothofredum Viterbienſem in *Chronico univerſali Part.* 17. *pag.* 493. de Conrado II. et Leopoldo Comite, perduellionis reo. Hic cum in ſilvis Imperatorem iracundum fugiens cum Conjuge degeret, et caſu in eodem tugurio Imperator pernoctaret, pariebat maſculam prolem Comitis conjux. Mox in ſomnio Imperatori occinitur: infans hic Tibi gener et heres erit, hinc ſub aurorae crepuſculum necare jubet infantem Caeſar; at miniſtri in ſilva alienae gratiae exponunt, ibique a Duce praetervehente tollitur, alitur, et cum aliquando Imperator penes hunc diverteret puer illi offertur, qui ſtatim literis adoleſcenti ad conjugem ſuam datis occidendum hunc bajulum jubet. At cum in itinere apud ſacerdotem pernoctaret juvenis, curioſus ſacerdos aperit literas ſubſtituitque loco feralis ſententiae hilarum nuncium, ſcilicet ut Regina ſine mora adoleſcenti filiam in matrimonium daret. Quo facto fati ineluctabilis vim agnovit Rex, aequo illam ferens animo, ſi dictis fides ſit habenda. De Jure harum epiſtolarum ſcripſit ſingularem Diſſertationem Cl. Andr. Homborgius Erfordiae 1717. adde Gonzalez Tellez ad *d. c.* 33. *Tom.* I. *pag. m.* 716.

ſtola ejus tertia ad Dionyſium, aliisque pluribus exemplis quae colligit Lucianus. Quam formulam Pythagoras et Archytas, mutarunt in ὑγιαίνειν, hoc eſt, *ſaluere*. Cleon primus, pro initio ſcripſit χαίρειν, auctore Luciano de ſaltat. Quemadmodum Latine utramque formulam expreſſit Horatius epiſt. ad Celſum: *

Celſo

* Notanda denique eſt ordiendi formula: S. V. B. E. E. V. Si vales, bene eſt, ego valeo, quae in privatis et publicis literis perpetua. Solet etiam his notis concipi S. V. G. E. V. Si vales gaudeo, ego valeo. Hinc minus recte apud Oppium de Bello Hiſpanenſi notas illas ab Eruditis corrigi monet Lipſius *d. l. fin.* Hodie longe aliter praemiſſa haec et frontiſpicia epiſtolarum concipiuntur, neque facile τὸ *ſuo* literis ad principem vel virum quemdam inluſtrem miſſis erit addendum: longo enim titulorum ſyrmate jam opus eſt, unde et integro capite 10. materiam de titulis hodiernis explicare adgreſſus eſt D. Morhofius de *Conſcribendis epiſtol.* ne γρυ quidem de praemiſſis veterum epiſtolarum adferens. Quo tempore titulomannia illa in epiſtolis coeperit me fugit. Hoc ſcio Plinii aetate moris fuiſſe nomen ſcribentis praeponere nomini illius, ad quem dirigebatur epiſtola. Et ſic Plinius Trajano et Trajanus Plinio, omiſſo tamen τὸ *ſuo*, honoris forſan et majeſtatis ratione. Didiciſſe hoc Romanos a Graecis dubio vacat: ſic enim apud Gellium *lib.* xx. *c.* 4. Ariſtoteles Regi Alexandro ſcribit: Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. *Ariſtoteles Regi Alexandro bene agere.* Tempore vero Symmachi invaluit ut Imperatoris nomen conſtanter praemitteretur; ad alios vero etiamſi illuſtres cum ſcriberent, mos antiquus ſervabatur, ut vel ex Symmachi epiſtolis patet. Ex adulatione vero orta videtur haec nominum praemiſſio, ratione ſane contradicente, cui magis conſentaneum eſt, ſcribentis nomen praemittere, ut hoc pacto curioſitati legentis qui nomen ſcriptoris ſcire geſtit nec ſine incommodo ad finem hodie epiſtolae recurrere debet, ſatisfaciamus. Non ergo me poenitet eorum quae ſcripſi in *Memoria mea Propagata c.* 3. *pag.* 234. *ſeqq.* aliter literas Germanicas

aliter

Celſo gaudere et bene rem gerere Albinovano
Muſa rogata refer.

Jam

aliter Latinas eſſe ſcribendas. Hoc et relligioſe olim obſervarunt Pontifices nomen ſuum continuo praemittentes, cum ad Imperatorem vel Reges epiſtolas darent obſervante Valeſio in *Valeſianis pag.* 109. forſan autem ambitione ſtimulante, quaſi digniorem Regibus locum tenerent in orbe terrarum, ita ſcripſiſſe videantur. Haec de nominum praemiſſione. Quoad ipſos titulos vero quibus hodie epiſtolarum frontem oneramus e. g. clementiſſime, Sereniſſime v. Heuman. *Poec. T.* 3. *lib.* III. *pag.* 484. notemus, nullos omnino addidiſſe illis Romanos, et ſi dicendum quod res eſt, frigidius videtur nihil: cum enim epiſtola ſit communis ſermonis et plerumque ad familiares item de rebus neceſſariis explicatio, quid opus erit honorum paginam illis adjungere? Ita tamen tempore Symmachi officioſa adulatorum natio, quo ille adludit *lib.* II. *Epiſt.* 35. *Ego quoque*, dicens, *in ſcribendo formam vetuſtatis amplector, nimisque miror, quod mihi librarii error obrepſerit, qui ſolitus epiſtolis meis* NOMINA SOLA PRAEPONERE, USUM SIMPLICEM NOVELLA ADJECTIONE NOTARIT. Et alter quidam Symmachus *lib.* III. *Epiſt.* 44. novam hanc urbanitatis rationem probans, *Vis* inquit, *ut epiſtolis noſtris* MORE MAJORUM NUDA NOMINA PRAEFERANTUR? *Si tibi vetuſtatis tantus eſt amor, pari ſtudio in verba redeamus, quibus ſalii canunt, et augures avem conſulunt, et Decemviri tabulas condiderunt. Jam dudum his renunciatum eſt, et ſucceſſio temporum priora mutavit.* Adque ad has titulorum ambages procul dubio reſpexit Imperator Alexander Severus, de quo ita ſcribit Aelius Lampridius in *Alex. Sev. c.* 4. *Epiſtolas ad ſe quaſi ad privatum ſcribi juſſit, ſervato tantum nomine Imperatoris*, videſis Caſaubonum ad *d. l.* Hinc praeſides ſuum nomen inferioribus praemittere ſolebant, Pancirol. *Not. dignit. Imp. Orient. c.* 95. Si quis vero in imperio aut magiſtratu eſſet, addebat breviter titulum: *P. Servilius Rullus tribunus plebis xvir Cn. Pompejo conſuli.* Nonnumquam addebant *ſalutem*, item et receptiſſimum verbum *ſuo*, quod frequens fuit Imperatoribus ipſis Briſſon. de *Formul.* III. 314. et JCtis, *Ibid. lib.* III. *p.* 332. Plerumque

Jam vulgo, *ſaluere*, et *ſalutem plurimam dicere;* item *ſuo*, vel *ſuis*, teſte Martiale, dicimus:

Omnes iſta ſolet charta vocare ſuos.

Clauſula Graecis, *Pax;* quae item adhibita omnibus fere rebus finiendis. Auſonius in verſibus monoſyllabis:

*Totum opus hoc ſparſum crinis velut Antiphilae, Pax.**

Hanc tamen praepoſtere aliam fecit ſcribendo in extrema epiſtola χαίρειν Ptolemaeus Lagi, ad Seleucum. Latinis clauſula eſt, *Vale;* ut in omnibus

rumque tamen ſine epithetis, niſi ad familiariſſimos, quos optimos, humaniſſimos, ſuaviſſimos appellabant. Menagius in *Diog. Laert.* III. §. 61. Claude de *Saluration. c.* 9. Miſſae ab amicis epiſtolae oſculo excipiebantur et ad oculos admovebantur, Julianus in *Epiſtol. Ut accepi tuas literas oſculabar, et ad oculos admovebam, et arcte tenebam, quaſi veritus, ne tuae imaginis ſpecies mihi per oblivionem evolaret in legendis tuis literis*, Bulenger. de *Imp. Rom.* III. 15. De formula ſalutationis in medio aevo per *oſculum ſanctum* ſupra *pag.* 97. quaedam jam occupavi, jam addamus Mabillonium *lib.* II. *de Re diplom. c.* 2. ubi *pag.* 67. *in fine* commendat eruditiſſimi Gernerii Soc. Jeſu librum *Diurnum Romanorum Pontificum*, in quo referuntur formulae inſcriptionis, ſuperſcriptionis, quibus Pontifex ad Epiſcopos, et hi ad Pontificem uſi fuerunt. Plura de formulis publicis Regum et Imperatorum dedit laudatus Mabillon. *d. l. c.* 3.

* *Vs. ult.* Clauſulam hanc Graecorum ſaepius imitati fuerunt Latini, Terent. *Heaut.* II. 3. *vs.* 50. Plaut. *Milit. Glor.* III. 1. 212. *et Pſeudol.* V. 1. 33. Erat nota ſilentii et imponendi finem ſermoni, unde Heſychius πάξ ἐπὶ τὸ τέλος ἔχειν. *Pax Graecum eſt quando ſignificat tantummodo* ait Priſcianus *lib.* XV. Scaliger. ad *Auſon. lib.* I. 19. Voſſius de *Analogia lib.* IV. *c.* 29. Alium hujus formulae ſignificatum explicavi in *Memoria propagata pag.* 500. adde Du Freſne in *Gloſſar. med. lat.* voce *pax.*

bus Ciceronis epiſtolis. * Amplius vero *Auguſtus* Caeſar,

* Melius Lipſius *c.* 4. *Inſtit. epiſtol.* quinque ſollemnia circa terminum et finem epiſtolarum obſervat, quae ſingula uberius ſpicilegii loco explicabo. Ipſe enim Lipſius juſto fuit brevior, quippe qui recenſet ſollemnia, haud explicat. Primum notanda valedictio quae originem trahit ex vulgari ſermone, quo abeuntes bene ſibi precantur, olim quidem ſimplici verbo *Vale*, Sueton. *Aug. c.*53. aliique citati apud Briſſonium de *Formul. lib.* VIII. *pag.* 747. Salutatio enim matutina erat *Ave*, veſpertina *Vale*, Sueton. *in Galba c.* 4. Tranſiit demum haec valedicendi formula ad epiſtolas, ut familiaris colloquii interpretes. Et ita hac formula etiam ſpectatores peractis fabulis dimittebantur, Briſſon. *d. l. p.* 748. Ovid. v. *Triſtium Eleg.* 13. *vs.* 33.

Accipe quo ſemper FINITUR EPISTOLA VERBO,
Atque meis diſtent ut tua fata, VALE.

Et *lib.* III. *Eleg.* 13. Martial. *lib.* IX. *Epigr.* 8.

Interdum adjiciebantur epitheta, *etiam atque etiam vale* Cic. in *epiſt. ad Familiar.* paſſim. Imperatores autem addebant in reſcriptis ſuis ad Senatum vota: *optamus vos feliciſſimos ac florentiſſimos, per multos annos bene valere ſanctiſſimi ordinis patres conſcripti. Divinitas Te ſervet per multos annos.* Nonnumquam ſimpliciter, *vale Cariſſime.* Briſſonius *de Formul. lib.* III. *pag.* 323. Secundo adjiciebatur locus ubi ſcripta erat epiſtola], ſi ad abſentem mitteretur: inter praeſentes enim vix neceſſaria erat loci adnotatio. Patet hoc inprimis ex reſciptis Principum, ubi obſervationes criticae ex locorum additione deſumptae inſignem ſaepe praeſtant utilitatem, docente Jac. Gothofredo ad Cod. Theod. paſſim. Subſcribebatur autem locus epiſtolae, non vero in fronte paginae primae, ut moris hodie eſt, ponebatur, quod forſan mercatores introduxerunt, ut locus ſtatim pateret, mercimonia unde ſibi ſperanda, vel etiam ut ſubſcriptio hodierna nimium incommoda per adjectionem loci in principio epiſtolae compenſaretur, vel ne loci plane obliviſcerentur, quod plerumqne feſtinantibus accidere ſolet. Tertio ad latus ſubſcriptionis, annus, dies et hora adnotabatur, ut ex loco Suetonii ab Auctore adlato, patet. Nec eſt cur Pitiſcus ad *h. l.* obſervet, horas etiam pro diebus accipi: ſatis enim

Caeſar, *ad epiſtolas omnes*, *etiam horarum momen-*

I

ta,

enim clare Suetonius: *horarum momenta* dicit,et mox: *nec diei modo ſed et noctis*, quaſi dicere velit, et diei et noctis horas quibus ſcriptae vel datae eſſent, voluiſſe Auguſtum ſignificare. Nomen etiam conſulis ſubſcriptioni erat addendum: illi enim annum olim deſignabant, vide *Tract. meum de Memoria Propagat. lib.* I. *c.* 3. *p.* 220, *ſequ.* Hinc ad latus imperialis ſubſcriptionis dies et conſul addebatur: *epiſtola data*, *propoſita*, *accepta*, *ſuppoſita*, *ſubſcripta*, Briſſon. *d. l. pag.* 327. Quarto, quoad ſubſcriptionem nominum notemus, illam non fuiſſe olim neceſſariam, niſi excipias JCtos, qui ex inſtituto Auguſti literas et reſponſa ſua ſignare, id eſt nomine ſuo ſubſcribere debebant, *L.* 2. §. 47. *D. de Orig. Jur.* et Seneca *lib.* VII. *de Benefic. c.* 17. *Si tamen quid ſententiam quaeris, et vis ſignare reſponſum*, Menag. *Amoenit. Jur. civ. c.* 20 Nonnumquam tamen et privatos literis ad Imperatorem datis ſubſcripſiſſe, *devotos ſe eſſe*, honoris et obſequii teſtandi cauſa, ex Dione LVII. Sueton. *Tiber.* XXXII. et lapidum notis D. N. M. Q. *devotus Numini Majeſtatique ejus*, probat Lipſius *d. c.* IV. Similes fere formulas in reſcriptis Principum ad Senatum invenies; nomen vero reſcribentis numquam in fine conſpicitur: etenim illud jam principium reſcripti exhibebat. Quaeſtorum inſuper nomina fuiſſe addita et ſubſcripta formula: *legi, vel ſubſcripſi Nov.* 22. docet, quae ſubſcriptio dicebatur *ſubnotatio.* Briſſon. *d. l. pag.* 326. Et hinc forſan deſcendit illuſtre illud Datarii munus in aula Pontificis maximi, cujus eſt brevia omnia et edicta Pontificia ſubſcribere, vel qui in poſtulationibus ac literis manu Pontificis ſubſcriptis diem et locum notat, quibus datae ſunt literae. Integrum de illuſtri hoc munere librum in folio ſcripſit Theodor. Amydenus Coloniae 1701. editum; verum in toto hoc tractatu nihil memoratu dignum ad materiam praeſentem invenies, praeterquam quod *c.* 6. moneat Auctor, *datum* notare conceſſum, nec ante Conſtantinum M. Reſcriptis fuiſſe vocem illam additam, in quo tamen labi videtur, quodque vel ex Legibus apud Briſſonium, ubi frequens vox *data*, refelli poterit. Eodem munere fungebantur in medio aevo Cancellarii et Capellani, qui loco Principis epiſtolas et duplomata ſubſcribebant, Mabillon. de *Re diplom. lib.* II. *c.* II.

Plura

*ta, nec diei modo, ſed et noctis, quibus datae ſigni-
fica-*

Plura de his ſubſcriptoribus dabit Ill. P. a Ludewigius ad *Aur. Bull. Tom.* 11. *tit.* 26. §. 2. *p.* 578. 586. In collegiis ſubſcribunt aut Notarii, ubi ſigilla ſufficiunt, alibi ſolus praeſes, alibi omnes ſingulatim. Nonnumquam ſigna e. gr. crux, columna, orbiculus, et quae plura loco ſubſcriptionis adduntur, quod fit vel ex ignorantia literarum vel ſegnitie, de quibus iterum copioſe Mabillon. *lib.* 11. *c.* 22. §. 2. Nonnumquam ponuntur ſigla aut monogramata quorum originem, Eginhardo auctore, adſcribamus Carolo M. difficulter literas pingenti, Mabillon. *d. l.* §. 5. *p.* 164. Du Freſne voce *Monogramma.* Verum ſupra illuſtris Ludewigii ſententiam probavi, qui ob perplexitatem ejusmodi monogrammatum et communem eorum uſum in imperio Rom. et Graeco, ſchemati Notariorum, Imperatoris nomen integrum unico et myſtico ſcribendi charactere exprimentium, illa adſignat. His accedit, quod nonnumquam picta ac ejusdem atramenti et minii ſint, quam ipſa ſcriptura, qualia ipſe quondam apud amicum vidiſſe memini. Immo pro diverſitate notariorum nonnumquam plane diverſa ſunt, adeo ut principis manum ne quidem redoleant. Paſſim etiam nudum nomen adſcititium vel gentilitium ſine praenomine conſpicitur, quod magnam cauſatur confuſionem, ſi plures ſint ejusdem nominis eadem in gente. Alii formulas addiderunt e. g. in nomine Jeſu Chriſti, quod hodie impium, olim autem licitum, ut hac ratione ab Arrianae haereſis ſuſpicione ſe purgarent. Ill. Ludewigius in *Praefat. Juſtiniani pag.* 17. Qui et ſingulare quid adnotavit de Rudolpho duce Auſtriae ſubſcriptionis loco formula utente: *hoc verum eſt*, in *Germania Principe lib.* 1. *c.* 1. §. 9. *p.* 150. Alii addunt ſigla m. pp. i. e. manu propria, quae formula rectius hodie omittitur, cum elatum animum forſan prodat. Alia protulit Mabillon. *d. lib.* 11. *c.* 21. §. 7. *p.* 160. ubi et *c.* 22. §. 21. de ſubſcriptione cum ſanguine Chriſti, ſeu vino conſecrato, quod putabant veteres ſanguinem Chriſti referre. Adde Balluzium ad *Agobard. in not. pag.* 129. Sic et olim pacta ſanguine humano fuiſſe ſtabilita, ritu prorſus barbaro narrat Tacitus *lib.* XII. *Annal. c.* 47. *Quotiens* inquit, *ſocietatem coeant, implicare dex-
tras*

ficarentur, *addebat*. Suetonius Auguſt. cap. L. Un-

I 2 de

tras pollicesque inter ſe vincire nodoque perſtringere: mox ubi SANGUIS IN ARTUS EXTREMOS SE EFFUDERIT, *levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt. Id foedus arcanum habebatur quaſi mutuo cruore ſacratum.* Alii ſanguinem mixtum aqua et vino deguſtabant, Mela *lib.* I. *c.* II. Idem obſervat Lipſius ad d. l. Taciti apud Hiſpanos ſuo adhuc tempore obtinuiſſe. Huc denique pertinet ſubſcriptio, quae fit duce manu aliena, cujus ſane in Jure nulla habebitur ratio, propter *Nov.* 73. *c.* 8. Poſtremum modus ſubſcribendi per figuratum typarium, quali uſum fuiſſe Juſtinum Imperatorem literarum plane rudem, refert Procopius in *Anecdotis pag.* 28. ſcilicet tabella utebatur, cui hae literae inciſae erant JUST. circum illas literas inciſas ducebat Princeps calamum, nomenque pingebat. Alia vide apud Mabillon. *d. l. c.* 22. §. 2. Coronidis loco cave cum hac confundas ſubſcriptionem in crimina, quam Plinius *lib.* V. *Epiſt.* I. *num.* 6. dicit *ſubſcribere cum aliquo*, id eſt, accuſare. JCti vocant *inſcriptionem*, vid. Corte ad *d. l. Plin.* De Dato vero, ut barbare loquuntur, ſeu die, anno et menſe epiſtolis adjici ſolitis, multa curioſe hic adnotari poſſent, niſi Mabillonius *lib.* II. *c.* 23. *de Re dipl.* pleraque jam occupaſſet. Non ingrata tamen invenies apud Auctorem Notarum in *Hiſtoria Epiſcopat. Trajectin. pag.* 237. *ſequent.* Adde J. Cironii *Obſ. Jur. Canoniç. c.* 7. ubi de aera Diocletiani, anno gratiae, anno Chriſti, miſericordiae et anno Martyrum, videſis etiam tract. meum de *Memoria Propagata lib.* I. *c.* 3 §. 8 *pag.* 220. *ſequ.* Ad quintum epiſtolarum ſollemne, ſcilicet ſuperſcriptionem properemus, quam rariorem fuiſſe tradit Lipſius, cum per pueros notosque tabellarios mitterentur, nec fuit aliud ſignum in exteriore epiſtola quam ſignum et linum? Signum ſeu ſigillum impreſſum cretae vel cerae plerumque referebat imaginem Domini Sueton. in *Auguſto. c.* 50. vel majorum, Cic. III. *Catilin. cap.* 5. *Oſtendi tabellas Lentulo et quaeſivi cognoſceretne ſignum? Annuit. Eſt vero inquam imago avi tui clariſſimi viri.* Ovidius *lib.* II. *de Ponto Epiſt.* 10. *vs.* I.

Ecquid ab impreſſae cognoſcis imagine cerae,
Haec Tibi Naſonem ſcribere verba, Macer?

Aucto-

de *Datum*, a barbaris uſurpari coeptum vice clauſulae

Auctorisne ſui ſi non eſt annulus index,
Cognitane eſt noſtra litera facta manu?
Sic licet oblitus pariter gemmaeque, manusque

Et Symmachus *lib.* II. *Epiſt.* 21. *Cupio cognoſcere, an omnes obſignatas acceperis eo annulo, quo nomen meum magis intelligi, quam legi promptum eſt.* Et qui plura de materia, forma varioque ſigillorum uſu congeſſit Mabillon. *lib.* IV. *de Re diplom. c.* 14. 15. *et ſequent.* Huic jungi poteſt Cl. J. M. Heineccius in Syſtemate *de Sigillis*, et Auctor notarum H. V. R. ad *Hiſtor. Epiſc. Traject. lingua Batav. Lugduni* 1719. *edit. pag.* 196. *ſequent. et* 233. *ſequent.* De ratione denique per ceram et linum epiſtolas ſubſignandi ex Jure Graeco et Latii egit Salmaſius de *Modo uſurar. c.* 10. *et* 11. et ſpeciatim de *ſubſignatione teſtamentorum*, cui ſe oppoſuit erudiſſimus Heraldus in *Obſervat. ad Jus Attic. lib.* VII. *c.* 7. 9. 10. 14. 16. De ſubſcriptione autem et ſubſignatione medii aevi vide quae ex Mabillonio in compendium redegit Hertius de *Fide Diplomat. Sect.* I. §. 13. *ſequent.* De Materia cui Sigilla inpreſſa, egimus ſupra *pag.* 74. Addendum hoc loco in ipſa cera magnam olim, in medio ſcilicet aevo, fuiſſe differentiam. Jus cera rubra ſignandi inſtar privilegii, et ſummi honoris indicium fuiſſe probat Mabillon. *d. l. lib.* II. *c.* 19. forſan quia minium purpureusque color viris Principibus quaſi proprius erat. Aliae civitates in Sigillis utebantur alba cera, aliae viridi. Cauſas cera rubra ſignandi rationemque illius praerogativae ab Imperatoribus olim civitatibus nonnullis conceſſae, excuſſit Caſpar Zieglerus *de Jure Maieſtat. lib.* II. *c.* 21. *num.* 15. 16. Becmannus *Notit. dignit. illuſtr. Diſſ.* VI. *c.* I. et Henr. Link in *Diſcurſu Jurid. de rubro, nigro et albo pag.* 32. Attamen per uſum cerae rubrae non infertur, Jus gladii etiam fuiſſe conceſſum, ut contendit Anton. Matthaeus *de Fatis et Fundat. Eccleſ. p.* 130. quem ideo merito notavit Auctor notarum ad *Hiſtor. Epiſc. Traject. pag.* 275. Multae enim civitates etſi hac praerogativa ab Imperatoribus munitae, numquam tamen jus gladii intuitu illius privilegii exercuerunt. Ceram nigram in Sigillis rariſſime conſpici, niſi is diplomatibus Equitum Melitenſium docuit Cl. Hei-

ſulae illius Ciceronianae A. D. id eſt, Ad diem,

I 3 vel

Heineccius de *Sigillis lib.* 1. *c.* 6. §. 9. Adde Eundem *d. l. lib.* 1. *c.* 13. §. *ult.* Verum et in Boruſſia olim ſummus magiſter ordinis Teutonici cera nigra in ſigillis utebatur, quod praeteriiſſe Heineccium in laudato tractatu obſervat Rever. Lilienthal in libro: *Erläutertes Preuſſen Tom.* 1. *tr.* 39. *pag.* 53. Juvabant haec ad rem diplomaticam penitius examinandam, falſasque literas a veris dijudicandas. Quam operoſus ſit ille labor ſciant, qui principum tabularia et MSta tractare ſolent. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Exſpectat materia haec elegantiſſima virum medii aevi et rerum domeſticarum peritiſſimum, qui certam et indubitatam ex varia chartarum ſuppellectile criticam medii aevi nobis explicaret. Utilitatem praeſentem huius obſervationis ut percipias, vel Mabillonii et Montfauconii aeterna monumenta inſpicias, quae ſi quis in compendium redigeret, additis, quae de re diplomatica patriae ſuae obſervatu digna, abſolutum et perfectum tandem opus ſperare poſſemus. Dictu eſt incredibile, quam clara falſitatis teſtimonia ex minimis illis ſigillorum, cerae, chartae, atramenti et reliquorum indiciis eruere detur. Aerem ne videamur ferire exemplum repetamus ex Jure Canonico elegans *c.* 6. *Inter dilectos* X. *de Fide Inſtrum. Rurſus cum cera ſigilli ab interiori parte vetuſtiſſima eſſet, cera quae poſita erat ab exteriori parte, quaſi ad conſervationem Sigilli recens erat et mollis. Quod cum diligenter inveſtigatum fuiſſet, certo certius eſt compertum, quod ſub vetuſto Sigillo charta fuerat perforata, et per glutinum novae cerae, quae fuerat poſita exterius, quaſi ad conſervationem Sigilli vitioſe fuit ipſi chartae conjunctum eadem falſitatis ſpecie per vitioſam videlicet appoſitionem Sigilli.* En, curioſe examinavit Pontifex falſitatem, et tota conſtitutio ſingularem meretur obſervationem, vide interim Gonzalez Tellez *lib.* 11. *Decret. tit.* 22. *Tom.* 11. *p.* 490. 491. De Gummo Laccae de quo *pag.* 74. addi poteſt obſervatio elegans in *Hiſtoire de l'Academie Royale des Sciences* 1710. *Part.* 1. *pag.* 57. *ſeqq.* ubi de confectione et depuratione illius Gummi ubertim. Junge his D. Godfredi Junioris obſervation. de Gummo Laccae, quae reperitur in *Actis Phyſico-Medic. Acad Caeſareae Vol.* 3. *in Appendic. pag.* 60. quaeque etiam extat in allegat. *Hiſtoir. de l'Academie* 1714. *pag.* 156. Antequam amoenam hanc materiam

vel Ante diem, ut interpretatur Simeon Boſius Commentariis in epiſt. 1. ad Atticum.

CAPUT XIV.

Oeconomia curſus publici, ſeu ratio mittendarum epiſtolarum.

Quoniam res graviſſime ſolent epiſtolis commendari, pro iis ultro citro mittendis celeriter ac tuto, excogitata ratio eſt; de qua, quia hucusque quod ſciam non eſt omnino in lucem protracta, et maxime facit ad rem ſcriptoriam, duxi neceſſario mihi eſſe tractandum. Igitur ad eam rem variae excogitatae ſunt artes. Nuntii pedites, equites, curules, navales.

De pedeſtribus nuntiis, exemplo ſunt Heraclitus, Indacus, et Philippides, homines velociſſimi curſus, apud Suidam: adeoque ipſe deorum nuntius Hermes ſeu Mercurius, qui ad velocitatem talaribus uti fingitur; et Ladas, quem Solinus cap. VI. ſcribit, inter currendum ne veſtigia quidem arenae impreſſiſſe. Aniſtius item Lacon et Phi-

riam dimittamus, vel verbo aliquid de ſuperſcriptione epiſtolarum monendum erit, nimirum et apud veteres etſi rarius, attamen ejusmodi ſuperſcriptionem occurrere, cujus exemplum protulit Lipſius de *Inſtit. Epiſt. c.* 4. ex Plutarcho in Dione, ubi inter plures epiſtolas quae adlatae, *μία δ' ἦν*, inquit, *ἔξωθεν ἐπιγεγραμμένη, τῷ πατρὶ παρ' Ἱππαρίνου. Una erat exterius inſcripta Patri ab Hipparino.* Nobis jam adjectis titulis omnibus ſuperſcriptio eſt uſurpanda ob morem receptum, nomine etiam et loco ad quem dirigatur, ob ignotos tabellarios. De apertura literarum doloſa et quid juris circa illam pulchre J. Langlaeus egit in *Semeſtribus* et Cl. Barbeyracc. ad *Pufendorf. major. lib.* IV. *c.* 1. §. 18. *vol.* 2. *pag.* 448.

Philonides, Alexandri Magni curſores, a Sycione Elin uſque mille ducenta ſtadia uno die tranſierunt. O Graeca fides! Eſt item de pedeſtribus curſoribus facetum illud Veſpaſiani reſponſum apud Suetonium: * Veſpaſianus enim *Claſſiarios*

* *Cap.* 8. *num.* 8. Calcearii etiam meminit Ulpianus in *L.* 21. *D. de Alim. et cibar.* notatque donativum in calceos, quos commeantes conſumunt. Fuit autem curſorum duplex ut videtur officium, aut praecurrere et praecedere Imperatorum aut Procerum carrucam aut equum ad pompam, ut hodie ſolet fieri, Martial. III. 36. et III. 36. *Succinctus neque curſor antecedit* Suet. in *Tito Fl. Veſpaſ. c.* 9. *n.* 2. vel praenunciare et epiſtolas perferre, Tacitus *Agric.* XLIII. 5. *per diſpoſitos curſores nunciata conſtabat* et Sueton. in *Nerone c.* 49. *n.* 2. Plinius *lib.* VII. *Epiſt.* 12. ſignanter curſorem pro tabellario accipit, *viaticum*, inquit, *reddas, quod impendi data opera curſore dimiſſo.* Servos vero plerumque curſores fuiſſe docebit Paulus in *L.* 99. §. *ult. D. de Legat.* III. Quaerit ibi Paulus, ſi alii vernae, alii curſores ſervi legati fuerint, et unus verna curſorque fuerit, cui debeatur, an illi cui vernae, an alii, cui curſores ſint legati; mox reſpondet, hunc curſoribus cedere, et in eorum numero cenſeri. vid. ad h. l. G. Pancirolus *lib.* II. *Var. lect. c.* 80. et Pignor. de *Serv. p.* 288. Bulenger. de *Imper. Rom. lib.* VI. *c.* 27. De velociſſimo curſore Philippide, Athenis Lacedaemonem bidui ſpatio 1150. ſtadia cucurriſſe, tradit Suidas in φιλιππίδης. Philonides Alexandri M. curſor a Sycione ad Helim uno die 1200 ſtadia cucurriſſe dicitur, Solinus *Polyhiſtor. c.* 6. Exempla incredibilis celeritatis in dimetiendis itineribus remotiſſimis invenies apud Sueton. in *Jul. c.* 57. et *Julio Caeſar. lib.* I. *de Bell. Gall. c.* 7. Valer. Max. *lib.* V. *c.* 5. Plin. *lib.* VII. *c.* 5. et Caſaubon. ad *Strabonem lib.* I. ducenta vel trecenta ſtadia iter unius diei eſſe apud Herodotum alioſque probat. Num vero certa curſus menſura curſoribus illis fuerit praeſcripta in Jure, quaeſtio eſt. Fateor mihi non liquere, et ſi quid ea in re ſtatuendum foret, viginti quinque millia paſſuum Geometricorum, quemadmodum unius diei iter defini-

rios qui ab Hoſtia et Puteolis Romam pedibus curſitant, petentes conſtitui ſibi aliquid calcearii nomine; quaſi parum eſſet ſine reſponſo abegiſſe, juſſit poſt haec excalcatos curſitare; et ex eo ita curſitant.

De equeſtribus curſoribus, Martialis XII. *Epigr.* 14.

Parcius utaris, moneo, rapiente veredo.

Auſonius *Epiſt.* VIII. *vs.* 7.

Vel celerem mannum, vel ruptum terga veredum.

Iſidorus vero ait, *Veredos dictos, quod currant per publicas vias, per quas rhedis etiam curri eſt ſolitum.* Et Graecis ſane equi veredi, a curſu, Dromanarii, ut etiam Caſſiodorus eos vocat lib. IV. Variar. qui ibidem eos quoque appellat *equos curſuales*, epiſtola ad Godiſcalcum Sajonem. Juriſconſultis dicuntur ſubinde Paravedi, et Parangari. * Quemadmodum

finiverunt JCti illis praeſcriberem, vid. *L.* 2. §. 3. *D. Quis ordo in bon. poſſ. L.* 1. *D. Si quis caut. jud. ſiſt. et L* 3. *D. de Verb. Signif.*

* Equi curſuales occurrunt in *L.* 64. *C. Th. de Curſib. publ.* et apud Caſſiodor. *Varior.* IV. 47. Legatorum noſtrorum ſuggeſtione, comperimus *curſuales equos frequenti uſurpatione fatigari*, vide Bergierium de *Viis militar.* IV. *Sect.* 10. §. 1. 2. ibique Henninium. Erat autem publicus hic curſus ad literas perferendas, et ut interrogari quoque poſſent, ſi quid res exigerent. Inde etiam *curſus fiſcalis* vocatur apud Spartianum in *Hadriano c.* 7. Hinc ad illum curam ſuam extendit Auguſtus, Sueton. in *Aug. c.* 49. Trajanus, *Aurel. Vict. c.* 13. De Antonino ſcribit Capitolinus vehicularium curſum ſumma diligentia eum ſublevaſſe. Severum Spartianus tradit, vehicularium munus ad fiſcum traduxiſſe. Haec quoad originem, de qua ita ſtatuit, Auctoribus illis mirum diſſentientibus, perdoctus Cod. Th. interpres Jac. Gothofred. ad *L.* 1. *C. Th. de Curſ. publ.* Auguſtum primum vehicularium curſum inſtituiſſe, Trajanum

modum a quodam curſore Palladio, equi Palladii ſint nominati. *Is enim*, auctore Caſſiodoro lib. XIV. Hiſtor. ſacrae, *tanta velocitate veredos egit temporibus Theodoſii, ut tribus diebus veniret ad terminos Perſarum et Romanorum*, *et rurſus totidem remearet ad Conſtantinopolim.*

Curribus uſos ſubinde eſſe curſores, teſtes ſunt, Iſidorus ſupra citatus de Rhedis, Julianus qui ſic in epiſtolis ſcribit: *Ducet te publico curſu uno utentem vehiculo.* Suetonius in Auguſto c. L. *Juvenes primo modicis intervallis, dehinc vehicula diſpoſuit.* Herodianus lib. II. *Commilitones ingenti ſtudio vehicula urgebant*, *quaſi Macrino adhuc rerum potiente*, *de magnis rebus mitterentur.* *

num vero *ſtatum* id eſt, publicum et fiſcalem feciſſe, ne amplius Magiſtratus onere derepente animalia et curſum accurandi gravarentur, ſic ut tempore Trajani ſtatis vehiculis ex fiſco praeſtarentur onera. Verum et Auguſtum feciſſe ſtatum ſeu perpetuam ſtationem juvenum et vehiculorum ex loco Suetonii patere videtur, et forſan omni diſputatione rectius caremus, apud Spartian. in *Hadr.* pro *inſtituit* legendo, *reſtituit*, quaſi qui a moleſtia tantum curandi animalia liberavit magiſtratus municipales, certo magiſtratu hiſce curſibus curandis et moderandis, ut Curialibus, de quibus eſt in *L.* 26. 35. 51. 61. *de Curſ. publ.* praepoſito. Tandem nec ſoli equi, qui et *Parrhippi* in *l.* 14. 22. et reliquis *eod.* et *avertarii* in *l.* 22. *eod.* dicuntur, curſui publico inſerviebant; ſed et *aſini l.* 38. et 41. *Boves l.* 1. 11. et 55. hoc patet ex eo, quod agriculturae inſervientem bovem ad curſum abſtrahere non licuerit *d. l.* 1. denique *mulae l.* 8. 53. unde *muliones* et *mulomedici l.* 31. 34. *eod. Pecora* denique *l.* 3. *eod. l.* 9. *de Re mil.* de quibus Jac. Gothofr. *d. tit. C. Th. in Paratit.*

* Duae ſpecies curſus publici fuerunt, vel velox curſus cui equi inſerviebant, ferendis hominibus, qui proprie veredi

De navigiis curſorum, Sidonius Apollinaris: *Typhin curſoriam navim conſcendi.* Seneca epiſt. LXXVIII. *Tabellarias naves* vocat, quae adventum vicinae jam claſſis praenuntiabant.

Haecce quadruplex curſorum uſurpatio, vocata *curſus publicus.* Item *caballatio* lib. XII. Cod. titul. de annona militari. *Curſus fiſcalis*, quod ejus cautio ad quaeſtorem fiſci pertineret, in Hadriano Lamprid. *Curſus clavicularis*, apud Ammianum lib. XX. et leg. II. et V. Cod. Theod. pro quo in Cod. Juſtinianaeo mendoſe legebatur *Ambularis curſus*, obſervante Cujacio, qui ait *Clavicularem*, ſeu *Clabularem* dici a clabula, quod eſt vehiculi genus. * Briſſonius in Calvini Lexico, fatetur neſcire ſe quid ſit Clavularis curſus; putatque non graviter aberraturum eum qui leget Caballarem curſum; nam et Caballicationes et Caballicatas legimus, inquit, apud Luitprandum in Hiſtoria ſuorum temporum. Turnebus lib. VI. Adverſ. c. XXXIV. Clavularem curſum vocat curſus publici genus, quod militibus caligatis concedebatur; eorum enim caligae erant clavulis confixae. *Pa-*

redi dicuntur, *Gothofr d. l.* inde *veredarii*, qui veredis utebantur, *veredaria* functio et *Paveredi*, Gothofred. *d. l.* ſarcinae vehiculis trahebantur, de quorum differentia et uſu multus eſt Jac. Gothofred. *d. l.* diverſa fuiſſe docens redam, currum, birotam, clabulam.

* *Clabula* unde *clabulare l. 2. C. Th. de Curioſ.* et *clabularis curſus d. l. 2. et 5. eod. l. 26. de Curſ. publ.* eſt genus vehiculi, quod bina boum paria vel quatuor boum protelo ducebatut *l. 5. C. Th. de Curioſ.* His mille quinquaginta pondo imponebant *l. 28. 30.* et ſeparatur a curſu veloci in *l. 62.* et curſu et reda curſuali in *l. 9. C. Th. de Leg.* Plura Gothofred. ad *L. 15. d. Curſ. publ.*

Parangaria apud Perſas, quia Angari Perſis nuntii, auctore Lazio; qui id habet ex Suida. Hoc publico curſu primis temporibus ſoli Magiſtratus utebantur: * neque poterant Tabelliones operam dare perferendis ſarcinulis aut literis vulgi. Ita perſuadeor, quia apud Caſſiodorum lib. VI. Theodoricus Rex epiſtola ad Godiſcalcum prohibet curſoribus *plures res uno ſimul curſu peragere. Nullum*, inquit, *praeterea Sajonum diſcurſus facere patiaris, ſed ad cauſſam ad quam directus fuerit, uno tantum itinere permittatur accedere, vel redire*, et paulo ſuperius: *Noſtrorum ſuggeſtione comperimus curſuales equos frequenti uſurpatione fatigari.* Docet autem eam ſententiam clariſſime Joannes Coraſſ. lib. I. Miſcell. Juris civil. cap. XI. *Solis Imperatoribus licebat uti veredariis in epiſtolis transvehendis: aliis tantum impetrata facultate, quam vocant Tractoriam.* Et certa omnino res eſt; nam nec Eccleſiaſtici iis uti poterant, ſed nuntiis tantum Eccleſiaſticis. Verba ſunt D. Ignatii epiſtol. XI. *Decet, beatiſſime Polycarpe, concilium cogere ſacroſanctum;*

* Angariae neque Graecum neque Latinum eſt, ſed origine vocabulum Perſicum: lingua enim Perſica angari ſunt nuntii publici et curſores, ut tradit Heſychius. Alias parangaria notat tranſitum per viam transverſam, *Baſilic. lib.* LVI. *tit.* 18. *c.* 11. hasque vias omnes Provinciales praeſtare debent, cum ad expeditionem Imperator per loca, qua iter accipit, proficiſcitur *L.* 11. *C. de Sacroſanct. eccleſ.* Ex ambiguo hoc vocis Angariae ſignificatu belle componit Gutherius *lib.* III. *de Offic. dom. Aug. c.* 14. *pag. m.* 634. interpretum diſſidia Angariarum curſum perſonale munus eſſe perhibens; angariarum vero praeſtationem per vias ſcilicet transverſas munus eſſe perſonale perhibens; Plura de angariis dabit Jacob. Gothofr. ad *L.* 4. *C. Th. de Curſ. publ.* Schefferus de *Re vehiculari lib.* II. *c.* 20. et ſingular. Diſſert. in *Theſaur. Theolog. Philolog.*

ctum; et eligere, ſi quem habetis, qui poſſet divinus curſor appellari. Quibus gemina ſunt illa D. Cypriani, epiſt. XXIV. *Quoniam oportuit me per clericos ſcribere*, etc. *Neceſſe fuit novos aliquos conſtituere, qui mitterentur*, et ritum hunc alibi obſervavit Cardinalis Baronius Tomo I. Annal. Eccl.

Igitur populo curſus publici copia fiebat per facultatem Tractoriam *; quae (ut eam definivit Caelius lib. XXI. cap. XXIV.) *eſt licentia utendi equis publicis curſorum.* Dabatur porro haec licentia ſcriptis *tabellis teſtimonialibus*, ut Vegetius loquitur libro II. cap. III. † a quibus curſores invenerunt nomen Tabellionum et Tabellariorum. Communius vero eae tabellae apud Scriptores vocantur diplomata, hoc eſt duplices tabellae. Cicero lib. X. ad Atticum: *De diplomate admiraris?* etc. *Ego autem, quia ſcripſeras te proficiſci cogitare (etenim audieram nemini aliter licere) eo te habere cenſebam, et quia pueris diploma ſumpſeras.* Capitolinus in Pertinace: *Praefectus cohortis a M. Aurelio Imperatore*, etc. *Quod ſine diplomate curſum uſurpaverat, ab Antiochia ad legatum ſuum ire coactus eſt.* Et recte Capitolinus de poena non accepti diplomatis: nam

* Tractoriae ſeu Tracturiae ſunt evectionum ſpecies, quae (miſſis ſeu evocatis per literas evocatorias, de quibus Sirmondus ad *Sidonium lib.* VIII. *epiſt.* 12. Caſſiodor. *lib.* VII. *Variar.* 34. 35.) et curſu publico utentibus dabantur a Principe, aſſignatis ſtativis ſeu diverſoriis et manſionibus, quibus ſumptu publico excipiebantur, *L.* I. *C. de Tractor. et ſtativ.* Elegans harum formula extat apud Marculphum *lib.* I. *Formular. c.* II. ubi vide Bignonium.

† De teſtimonialibus varii generis multa docte adnotavit Jac. Gothofredus ad *Tit. Cod. Theodoſian. de Teſtimonialibus.*

nam et graviſſimam eam fuiſſe docet Caſſiodorus lib. v. his verbis: *Excedentium improbam praeſumptionem tali te praecipimus diſtrictione reſecare, ut ſive Gothus ſit aut Romanus, qui ſine noſtra aut eorum quorum intereſt evectione, veredum praeſumit attingere per unum equum, centum ſtatim ſolidos a te cogatur exſolvere. Et de illis pari quoque ſeveritate cenſemus, qui ſupra evectionum numerum curſuales equos uſurpare praeſumunt.* Haec igitur ineunda erat ratio: accipiendum a Principe aut Praefecto fiſci diploma: hoc oſtenſo, parochi apud quos per viam diſpoſiti ſtabulabantur equi, ſtatim novos equos recentesque ſuppeditabant ad conficiendum curſum; ut tradit Lazius lib. II. de Repub. cap. XIV. et haec erat auctoritas publica, ſine qua nemini licebat uti publico curſu, aut eſſe Tabellario. Ad haec autem omnia rite obſervanda, talis fuit inſtituta Oeconomia. *

Praece-

* Diplomata ἀπὸ τῦ διπλῦ vel a duplo, quod in charta duplicata ſcriberentur, unde et rectius duploma ſcribitur. Charta conglutinabatur, ut firmior et durabilior eſſet. De ſubſcriptione eorum varia adnotavit Pancirolus *lib.* I. *Var. lect c.* 18. Budaeus ad *L.* 5. *D. ad Leg. Corn.* 27. *de Falſ.* vocat illa *literas patentes.* Qui autem falſo duplomate utebatur graviſſima poena adficiebatur *d. l.* 27. Attamen diebus ac noctibus omni tempeſtate contempta iter duplomate facere haud neceſſe erat, *L.* 137. §. 2. *D. de Verb. Obl.* Meminit eorum ſaepius Plinius Junior *lib.* x. *Epiſt.* 14. 54. 121. 122. Tranſiit poſtea vox *duploma* ad omnes fere Principum literas, Caſaubon. *ad Sueton. Aug. c.* I. et ante eum V. Maurus ad *lib.* II. *Hiſt. Taciti c.* 54. quem citat Buchnerus ad *d. Ep.* 14. *Plinii.* Ceterum duplomata haec dicuntur etiam Evectiones, ſynthemata, Tractatoriae, Evocatoriae, et combinae, quae omnia generali nomine *duplomata* dicuntur, vide Gutherium de *Offic. dom. Aug. lib.* III. *c.* 15.

Praeerat curſoribus omnibus Praefectus fiſci, quem corrupto ſaeculo vocarunt *Curioſum*, quod curam gereret curſus publici, et ad Curiam nuntios omnes referret, auctore Lazio; cujus meminit etiam Tertullianus lib. De fuga, cap. XIII. quem in locum Pamelius ex Notitia Orientis et Occidentis ſcribit, *ſub Magiſtro Officiorum*, *Curioſum curſus publici fuiſſe unum; et Curioſos, per omnes provincias.* Extat item Titulus de Curioſis et Stationariis lib. XII. Cod. Juſtinianaei, et Titulus X. libro XII. Theodoſiani. Porro quem illi Curioſum olim, nos nunc appellamus Magiſtrum generalem Poſtarum: Graeci eleganter, Λογοθέτεν, καὶ Φροντιςὲν τȣ̃ δρόμου. Hinc generali Magiſtro, ſeu fiſci Praefecto, ſuberant alii minoris auctoritatis, per ſingulas provincias diſtributi, quos Theodoricus Rex in epiſtolis ſuis apud Caſſiodorum vocat Saiones. Hi Saiones rurſum per certa viarum intervalla ſtabulis ſingulis aſſignabant ſuos Hippocomos ſeu Parochos. Sunt autem Parochi, ii qui ſalem, et ligna, et cetera praebere debebant proficiſcentibus pro Repub. ait Prophyrio ad illud Horatii: *et parochi, qui debent ligna ſalemque.* Nam et equos, et foenum, et annonam curabant; curſores fatigatos hoſpitio accipiebant; recentes recentibus equis imponebant. Hippocomi vero nomen habetur Leg. *Non patimur*; lib. XII. Codicis. Jam denique Curſores non poterant hipposperas ſuas (ut Seneca loquitur) implere onere majori quam centum librarum, ex conſtitutione Theodorici apud Caſſiodorum lib. IV.* Ta-

* Magiſtratus curſus publici curam gerens erat primarius

Talis erat majoribus noſtris in curſu politia: quae quando primum obſervari coepta, non ſatis conſtat. Xenophon libro IV. Paediae narrat Cyrum, captandis orbe toto rumoribus, diurni itineris intercapedine ſtabula conſtituiſſe, et equorum curatores, certosque homines, qui literas eo perlatas inde ad proximum ſtabulum deferrent, ex quo ad vicinum denuo tranferrentur; neque ullum hoc Rege anteriorem invenio. Quare exiſtimo ab aliis, quibus ea inventio tribuitur, forte curſus rationem factam tantum fuiſſe magis expeditam, ut a Xerxe, quod ſcribit Herodotus lib. VIII. in Uran. Ab Auguſto, quod ſcribit Tranquillus: nam de ſe ipſo ſcribit Julius Caeſar libro III. qui Auguſtum praeceſſit: *Niſi nuntii de victoria Caeſaris per diſpoſitos equites eſſent allati.* De aliis item ante Caeſarem Dictatorem, Livius Decad. IV. lib. VII. *Titus Sempronius per diſpoſitos equos prope incredibili celeritate, die tertio ab Amphiſſa Pellam pervenit.* Decad. V. lib. II. *Legati qui repente aliquo mitterentur, ſingula jumenta per oppida qua iter faciendum erat, imperabant.* Decad. III. lib. VI. *Tragillanus nuntius, diem noctemque itinere continuato.* Ergo ante utrumque Caeſarem Romae Curſus publicus notus; et poſt utrumque non adeo

rius praefectus practorio *L.* 2. 4, *C. Th. de Curſ. publ.* et Gothofr. in *Paratit.* Magiſtri equitum et peditum *L.* 30. *eod.* Magiſter officiorum *L.* 8. 9. *eod* Caſſiodor. *lib.* V. *Var.* 5. Proconſules, Rectores provinciarum *L.* 4. *eod.* *L.* 5. *C. Th. de div. Offic.* Symmachus *lib* II. *Epiſt.* 27. et Curiales *L.* 64. *eod.* Curioſi ſunt qui curſus publici ſollitudinem gerunt, ne quis ſine duplomate iter faceret, aut modum evectionis excederet *L.* 2. 6. 8. 9. *C. Th. de Curioſ.* ibique Gothofred. J. Gutherius *d. l. c.* 13. *pag.* 626.

adeo neglectus: ſervatus ſub Macrino, ut Herodianus lib. II. ſub Conſtantio, ut Ammianus extremo libro XXI. ſub Conſtantino, ut in ejus Vita Euſebius; ſub Zenone, ſub Anaſtaſio, ut Caſſiodorus lib. V. Variar. inſtauratus denique perfectiſſime ſub Maximiliano Imperatore, ut in ejus Vita.

Jam obiter de Curſorum nominibus et cultu, hoc obſervo. Perſae vocarunt eos *Angaros* et *Aſtandas*, auctore Suida. Prior vox etiam integra ad Graecos tranſiit. Euſtathius in Aelio Dionyſ. Ἄγγαροι ſunt οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι: *qui ex ſucceſſione literas perferunt*. Poterant autem hi, inquit Stephanus, obvios quosque viatores, aut etiam eorum equos vel naves ad uſus ſuos derivare, ſicut etiamnum poſſunt Zauſii ſeu Poſtae Turcarum; quando ita res ferunt. * Id quod apud nos non fit ab ipſis Poſtis ſeu Curſoribus, ſed jure cujuſdam vectigalis quod ἀγγαρεία vocatur, inquit Briſſonius De ſignific. verb. quo certi aliqui cogi poſſunt ad praeſtandos angaros ipſi Reipublicae, quan-

* Hoc jure adhuc hodie in plerisque Provinciis utimur. Alia ſunt haud ſpernenda Poſtarum Jura e. g. quod contra vim externam ſpecialiter muniantur, vectigalibus eximantur, noctu adventantibus illis portae aperiantur, commodiores vias quaerere poſſint, nec via regia haud raro corrupta uti neceſſe habeant, de quibus late Zieglerus de *Jure Majeſt. lib.* II. *c.* 18. Cultus etiam Aurigarum in veſtimentis hodie ſolet eſſe ſingularis a territorii domino praeſcriptus. Pariter et cornicula et ſchedula debent eſſe inſtructi, ut redae obviam ſibi occurrentes e medio viae anguſtae decedere poſſint, Feltman. de *currib. ſibi obviis*, vel ut facilius, audito ſono corniculae, recentes equi parentur, ut Auctor noſter. *pag. ſequ. in fine.* obſervat.

quando eſt uſus. De quo vectigali Pandectae lib. I. de Vacat. et excuſation. muner. et Herodotus libro VIII. Latine vulgo *curſores* vocantur, Martialis: *

Curſorem ſexta tibi Rufe remiſimus hora.

Tabellarii et *Tabelliones* paſſim; ſicut et *Veredarii.* † Olim vero *Gerones* à gerendis epiſtolis: apud Feſtum, et *Bruttiani gerones*. In quae verba Joſephus Scaliger: *Haec eſt prima noſtra conjectura de Bruttianis. Sed ut ingenue fateamur, putamus potius dictos, quia gerones literarum, et publici curſores erant.* Scribit vero Gellius lib. X. cap. III. *Bruttios Italiae populos primos deſciviſſe ad Hannibalem; eoque Italia depulſo, eos ſemper a Romanis habitos pro ſervis et apparitoribus; et per contemptum vocatos Bruttianos.*

Caſaubonus in Notis Suetonii ¶, ubi de *Claſſiariis* Veſpaſiani: *Claſſiarii, non iidem qui Dromonarii, ſed omnino ſimiles tamen.*

Mittendarii. * In epiſtola Theodorici Regis apud Caſſio-

K

* *Lib.* III. *Epigr.* 100. Ex hoc loco non invenuſte confirmatur Suetonius de Auguſto ſcribens, horarum momenta literis illum addidiſſe. Videtur enim veteres vel ad curſorum velocitatem explorandam haec adjeciſſe, hinc et ipſam tempeſtatem, qua nuntios remiſerant, plerumque adſcripſiſſe videntur, Martial. *d. l.*

Imbribus immodicis coelum nam forte ruebat.

Nihil tamen hic definio.

† De Veredariis et eorum ſchola vid. J. Gutherius de *Offic. dom. Aug. lib.* II. *c.* 14. *p.* 403.

¶ Ad Sueton. Veſpaſian. *c.* 8.

* Mittendarii in aula Principis dicebantur, qui in Provincias

Caſſiodorum libro IV. *Expeditos properare mittendarios volumus.*

Poſtae, quod certis locis poſiti ad mutandos equos. Eorum habitus olim erat ſingularis. Scribit Budaeus eos geſſiſſe quoddam inſigne, quod ipſe armillam vocat: *Noſtrates caduceatores*, inquit, *ſpinthere utuntur quae armilla dici poteſt: Blaſonum lingua vernacula vocant.* Neſcio quid velit Budaeus, niſi dicat ſcutulum aereum aut argenteum, cui gerunt inſculptum urbis ex qua veniunt inſigne, quod juxta ſiniſtrum humerum in pectore ſuſpendunt. Noſtrates vero curſores praeterea lituum gerunt e cornu bubulo, cujus cantu praenuntiant adventum ſuum, ut interea temporis recentes equi apparentur. * Gerunt et ſcuticam

vincias mittebantur, ut eſſent in officiis magiſtratuum *L.* 3. *et L. placuit.* 8. *C. de Palat. ſacr. larg.* Milites erant apud praefectum praetorio 50. qui in provincias dirigebantur, et ficut nuntii erant et actionum ipſorum inſpectores, G. Pancirolus *lib.* II. *Var. lect. c.* 188. *p.* 370. J. Gutherius *lib.* II. *de Offic. dom. Aug. c.* 14. *pag.* 402.

* De Poſtis noſtris modernis et Jure earum ſingularem libellum ſcripſit Hornickius Anno 1690. Francofurti. Juvabit tamen curioſitatis cauſa praetermiſſa ab illo hic addere, et pauca illuſtrationis cauſa adjicere. Cujacius noſter *lib.* XXIV. *Obſerv. c.* 19. ab Apoſtolis, literis appellationis ſeu provocationis ludibundus Poſtas derivat. Suaviter autem errat, et rectius vox illa novi inventi et Italorum eſſe dicitur, a ponere et poſitio. Innotuiſſe vocem jam Anno 1232. ex charta Honorii III. P. P. apud *Ughellum in Epiſcopis Senogallienſibus* probat Du Freſne. Originem Poſtarum curioſe Schilterus *Exercit. ad D.* XLVII. §. 39. in legibus Longobardorum et capitularibus Imperatoris Caroli M. eſſe quaerendam adnotavit. Sic autem

cam capulo cavo et fiſtulato ; quo veluti per ca-

K 2

nalem,

tem *lib.* III. *LL. Longob. tit.* 5. *c.* 3. *Sicut conſuetudo fuit, Sigilla et epiſtolas prendere, vel porturas cuſtodire, ita nunc ſit factum.* Tranſiit lex illa in Capitularia Caroli M. et Pipini; incongruo tamen loco a compilatoribus LL. Longob. cum tabulariis, chartariis, cerariis, et libellariis conſtitutionem illam eſſe conjunctam obſervat Schilter. Deceperunt illos, ſi cum Schiltero rem velis explicare ſine dubio, voces *libellarii, chartularii, tabularii.* Et quis emunctioris naris, niſi medii aevi et Juris feudalis peritus, per libellarios hoc loco tributarios eccleſiae, qui per chartam ab eccleſia manumiſſi, cenſum, ceram aliaque praeſtabant, intelligere poſſet? Necdum tamen Schilteri diſſenſus, quem illaudato Du Freſne ab eo mutuatus eſt, me movet, ſententiam meam de Cerariis ſupra *pag.* 74. propoſitam ut revocem, vel interpretatione emolliam; immo magis me confirmat hic locus, cerarios fuiſſe ſervos vel libertos, qui ſigilla literis inponebant, quo ſenſu et apud Ciceronem *Act.* v. *in Verrem.* vox illa jam occurrit, ipſo Schiltero teſte, *d. l. not. a.* Demus hoc Spelmanno, vel ipſam fuiſſe pecuniam pro Sigillis datam. Adeo ineptos fuiſſe collectores LL. Longobardorum, ut manifeſta illa officiorum diſcrimina haud animadverterent, abſit credamus. Qui denique idoneus mihi ſponſor erit, libellarios, largiamur, eccleſiae, non fuiſſe eosdem nuntios? Certe ſi ſalva velimus ſervare omnia, expedita erit reſponſio, ſi dicas, libellariorum eccleſiae munus fuiſſe epiſtolas prendere et porturas cuſtodire, ut barbare loquar. Sic omnia ſarta tecta. Denique nihil minus quam Poſtarum originem ex d. l. derivari poſſe contra Schilterum exiſtimo: libellarii enim illi potius ſunt nuntii pedeſtres, quales in medio aevo habebat quilibet pagus vel civitas. Longe vero aliud eſt Poſtarum inſtitutum, ad homines, res et literas publica auctoritate publicisque inpenſis vehenda, ordinatum. Nec eſt quod opponas, olim hoc inſtitutum fuiſſe publicum, cum legibus publicis fuerit circumvallatum: prona enim erit reſponſio: leges intuitu privatorum latas, non demonſtrare, rem, de qua in illis cavetur, fuiſſe publici Juris. Haec de Poſtis contra Schilterum, qui belle vocem *prendere* id eſt, recipere et colligere cum Jure prohi-

bendi;

nalem, ne exſcendere cogantur, derivant urinam. Olim pinnas in capite geſtabant, teſte Dione Caſſio; idque etiam velut quidam commentator obſervat ad illud Juvenalis Satyra IV.

Anxia praecipiti veniſſet epiſtola penna.

Et hinc Πτεροφόροις Graeci curſores vocarunt; ut Dionyſius Halicarnaſſ. et Plutarchus in Othone. Mos ductus forte a Mercurii Deorum nuntii exemplo; quem non ſolum ita depingere audent, verum etiam inter Poëtas Plautus ita loqui facit Prologo ſuae Amphitruonis: *vs.* 143.

Ego has habebo hutusque in petaſo pinnulas.

Quo loco ita Lambinus: Pinnulas, id eſt, pennulas. Pictores enim non ſolum in pedibus, verum etiam capite, pennas tribuebant Mercurio. Arnobius lib. VI. *Mercurius pinnatus*. Auguſtinus lib. VII. De civit. *Ideo alas Mercurio in pedibus et capite ponunt*, etc. Apulejus lib. X. De Aſino: *Inter comas ejus aureae pinnulae.* Et forte huc Cicero adſpexit, cum Tabellarios *Pegaſos* appellavit. Certe

bendi; *Sigillos* i. e. vaſcula ſeu ciſtae ſigillatae, vulgo *paquets*, et *porturas* i. e. viae regiae, d. l. explicat. Ceterum Poſtarum originem cum Hornickio de *Jure Poſtar. c.* I. *ſeq.* a Cyro repetere, de quo Xenophon. *lib.* VIII. *Cyropaed. pag.* 232. minus conſultum erit, cum res a communi aliqua ratione dependet. Elegantius forſan cum Buſſierio *lib.* XIII. *c.* 22. *pag.* 74. *Hiſtor. Franc.* Ludovico XI. Galliae Regi inventum Poſtarum tribuamus, non tamen ut rem novam, ſed ut renovatam potius. Hodie Jus Poſtarum in Germania competit Imperatori vi reſervatorum, *Capitul. Joſephi art.* 34. vel Statibus imperii vi ſuperioritatis territorialis, vide venerabilem ſenem et cognatum meum G. Schweder *Introd. in Jus publ. Sect.* I. *c.* 18. §. 9. et quae late ex Hornickio allegato excerpſit G. G. Titius in *Jure Priv. Rom. Germ. lib.* X. *c.* 10. §. 9. 10. 11. *ſequens.*

Certe Aelius Verus Imperator curſoribus pennatas alas impoſuit; et variis eos ventorum nominibus appellavit pro curſus pernicitate, ut Spartianus ſcribit in ejus Vita. * At o mores temporum

K 3 noſtro-

* Potuiſſent hac obſervatione exornare ſcripta ſua, qui vulgaria omnia de Mercurio ex profeſſo congerere geſtivere. Miror Cl. Ottonem in *Tractatu, de Tutela viarum public. p.* 1. *c.* 9. operoſe nimis de Mercurio cum Fulgentio *lib.* 1. *Mythologicôn* et Albrico aliisque agentem, nihil de *pennato* Mercurio adtuliſſe. Eleganter vero et praeclara multa de pennis capiti imponi ſolitis adnotavit Savaro ad *Sidonii Carmen* VII. Operae erit pretium addere his quae V. Cl. Fr. Heſſelius in *Not ad Inſcript. Gudii pag.* 20. circa finem operis obſervavit ex libro Auguſtini de gemmis antiquis figuratis in parte altera *n.* 209. ſecundum editionem Gronovii, ubi: *in Jaſpide fulva cernitur ut agitator Cupido pinnatus ſuper currum binis frenatis delphinis trahentibus.* Sic Cupidinum et Amorum ſimulacra pinnata ſolent eſſe, et inſtar aurigarum alata. Signanter Aelius Spartianus in vita *Aelii Veri c.* 5. *Jam illa leviora, quod curſoribus ſuis exemplo Cupidinum alas frequenter adpoſuit eosque ventorum nominibus ſaepe vocitavit, Boream alium, alium Notum, et item Aquilonem aut Circium, ceterisque nominibus appellans et indefeſſe et inhumaniter faciens curſitare.* Ante Verum neminem aut ſuis aut publicis curſoribus appoſuiſſe alas obſervat Caſaubonus ad *d. l.* Spartiani, fuiſſe tamen militum πτεροφόρων, id eſt, pinnigerorum ſive pinniraporum ordinem, quibus Imperatores et praeſides provinciarum pro tabellariis curſoribusque utebantur, ſeque plura ad Suetonii ſecundum de his dixiſſe tradit; at locum invenire haud potui, videſis interim Lipſium de *Poliorc.* II. *dialog.* 2. Tandem curſores Imperatorum peculiari habitu fuiſſe ex Vopiſco in Aureliano *c.* 49. probat: *Curſores eo habitu quo ipſe habebat, Senatoribus conceſſit.* Olim Imperatorum curſores ingenui fuere, Alexander Severus autem ſervos curſores fecit, Lamprid. in *Alex. Seveco c.* 42. Videtur hic adludere Claudianus de *laud. Stilic.* II. *vs.* 356. *pennati amores.* Et ſic etiam plerisque Deorum ſimulacris alas adfinxit vetuſtas, ex. gr.

Victo-

noſtrorum! Ita ſubinde curſores in reddendis literis ſocordes ſunt et tardi, ut jam Mercurius alas amiſiſſe videatur.

Galerus curſorum, *Petaſus*, a lata extenſione dictus, contra caeli injurias. Unde Suetonius Auguſtum cap. VIII. *petaſatum* ſcribit ſolitum ambulare, nunc bardocucullis utuntur; imo et vaginis quibusdam laneis et ſpecillis ad oculos contra arenarum volatum, et nares vultumque contra hybernum frigus vindicanda. *

Corona ſubinde redimiti currebant, cum laetos adferebant nuntios: ita apud Sophoclem Trachiniis Chorus viſo nuntio fauſta adferente Deianiram alloquitur:

> Εὐφημίαν νῦν ἴσχ᾽· ἐπεὶ καταστεφῆ
> Στείχονθ᾽ ὁρῶ τιν᾽ ἄνδρα πρὸς χαρὰν λόγων.

Cui geminus locus eſt apud Ariſtidem in Panathenaico. Illud vero facetiſſimum eſt veſtimenti genus, quo Menippum Cynicum Inferorum nuntium indutum facit Suidas voce Φαιὸς: *Furiali habitu utebatur*, inquit, *et ſe ab inferis inſpectorem eſſe*

Victoriae, Fidei, Famae, Ennius in *Fragm. pag* 302. *edit. Heſſelianae.*

Fides alma apta pennis.

Plura erudite de pennis et alis Deorum Gentilium obſervavit Jo. Druſius *lib.* IV. *Obſerv. cap.* 19. Scribebatur olim *pinna* vel *penna* ſine diſcrimine, Cl. Burman. ad *Quintil lib.* I. *Inſt. Orat. c.* 4. *pag.* 413. et Cl. Cannegieter ad *Aviani Fab.* I. 12.

* De Mercurio petaſato vid. E. Ottonem *d. l. pag.* 159. Peregrinantibus enim petaſo et pileo ad pulverem ſolemque declinandum opus eſt praecipue, uti ex allegatis apud Cl. Ottonem et Fabretto ad *Columm. Trajan. cap.* 7. inprimis adparet.

eſſe delictorum miſſum, eaque illo renuntiaturum eſſe dicebat: fuit autem illa veſtis pulli coloris ad talos usque demiſſa; aſtricta cingulo Perſico: pileus Arcadicus in capite, duodecim elementa (Zodiaci ſigna) habens intexta: calcei Tragici, barba ingens, baculus in manu fraxineus.

CAPUT XV.

De occulta literarum miſſione.

DUPLICI artificio occultatae epiſtolae; clancularia miſſione, vel ſcriptione clandeſtina. *
Miſſionis occultae iſthaec fere ſunt exempla, ordine per tabellam digeſto, quam anonymus quidam adjunxit operibus Joannis a Porta Neapolitani: quam ego etiam exemplis aliquot nondum obſervatis augebo.

* Scriptionem clandeſtinam ſeu arcanam ſcribendi rationem, quam ſteganographiam vocant, antiquiſſimam eſſe et cum ipſa ſcriptura vel paulo poſt illius inventionem coepiſſe certo certius videtur. Egerunt de hac arte Lud. Henr. Hillerus in *Myſterio artis Steganographicae noviſſimo Ulmae* 1682. 8. et ante hunc Jo. Baptiſt. Porta *de Furtivis literarum notis libr.* v. *in fol. Neapoli.* 1602. Verulamius *lib.* VI. *de Augment. Scient. c.* I. *pag.* 276. et noviſſime Jo. Seſtri *Method. breviſſima in omni lingua occulte ſcribendi, Romae* 1711. 4. Remedia contra myſticam hanc ſcribendi artem invenies apud Eraſmum Franciſcum in libro: Luſtige Schaubühne. Noſtra aetate in arte illa decifratoria excelluit Jo. Walliſius Mathematicus Oxonienſis, de quo vide *Acta Eruditor. Ann.* 1713. *pag.* 398.

Occulta fit epiſtolarum miſſio triplici modo: vel

- Ratione materiae occultae cui includuntur vel inſcribuntur epiſtolae,
  - lignum
    - Excavatione viridis corticis.
    - Excavatione ſicci ligni, ejusque iterata oppletione.
  - ovum.
  - marmor.
  - pomum, in quo
    - ſcriptura inciſa.
    - charta incluſa.
  - panis.
  - placenta.
  - lepus exenteratus.
  - faſciae pectorales.
  - thorax. calceus. baltheus.
  - vaginae.
  - cutis humana.
  - caput nuntiorum ſub capillis.
  - candela cerea.
  - tabella nova, mox cera oppleta.
  - viſcera canis.
  - ſcytale.
  - fungus.
- Tabellarii occulti tecta veſte,
  - venatoris.
  - mendici.
  - animantis alicujus.
- tecta ratione itineris,
  - terra, per canem.
  - mari
    - per urinatores.
    - per milites vectos utribus.
  - aëre
    - per ſagittas
      - literis inciſo telo.
      - epiſtolis telo alligatis.
    - per aves
      - columbas.
      - hirundines.
      - cornices.

Singu-

Singulorum vero membrorum iſtae ſunt hiſtoriae:

Viridi cortice introrſum excavato, quantum ad epiſtolam abdendam ſatis eſt, occuluntur ita literae intra arbores, ut ſucceſſu temporis cortex denuo cum reliqua arbore concreſcat. Cardan. De variet. rerum lib. XII. cap. LXI. ex Theophraſto.

Intra ſiccas tabellas aliquantulum excavatas, et glutine denuo compactas, ſecretiſſime poſſunt literae abſcondi. Joannes a Porta libro II. De Notis, cap. XXI.

Ovo perforato, et rurſum occluſo agglutinatione chartae; glutine confecto ex albumine oui, ceruſſa et cera. A Porta ibidem.

In marmore fracto, partibus iterum junctis, ibid.

Pomo inſcriptae literae, ab Acontio, ut Cydippen deciperet:

Juro tibi ſacrae per myſtica ſacra Dianae,
Me tibi venturam comitem ſponſamque futuram. *

Pomo includi poſſunt epiſtolae parvo facto hiatu, qui mox ſuapte ſponte claudatur.

Pani incoxit codicillos arbitrariis notis ſcriptos Laurentius Medices Florentinae Reipub. Princeps; et per nobilem quemdam mendici habitu tectum, miſit ad Regem Ferdinandum Neapolitan. iisque eum de filii ſalute certum faciebat. Brutus lib. VIII. Hiſt. Florent.

Placentae plumbeam epiſtolam inſeruit Polycrete capta a Drogneto Duce Erythraeorum, miſitque ad fratres ſuos. Polyaenus lib. VIII.

Lepori incluſit epiſtolam Harpagus ad Regem

* Clarius Ovid. III. *Triſt. El.* XI. *vs.* 73.
Poma negat regio: nec haberet Acontius, in quo
Scriberet hic dominae verba legenda ſua.

Cyrum, qua eum excitavit ad oppugnandos Medos. Polyaenus lib. VIII. Herodotus libro I. et Juſtinus. *

Faſciis pectoralibus abdi poſſe, indicat Ovidius: †

Conſcia cum poſſit ſcriptas portare tabellas
Quas tegat in tepido faſcia lata ſinu.

Calceis. Ibidem: ¶

Cum poſſit ſolea chartas celare ligatas,
Et vincto blandas ſub pede ferre notas.

In *Calceo* item e ramis arboris appenſo, Joannes Novius a Luſitano Rege Calecutum miſſus, literas invenit Petri Atardaei admonentis Luſitanos omnes, ut Calecutanum portum declinarent ob Regis perfidiam. Oſorius lib. II. Emanuel.

Thorace Tabellariorum abdidit epiſtolas ſuas Andronicus ſenior ad Cralem Sueviae Praefectum. Gregoras lib. IX.

Baltheo abdidit transfuga quidam qui a Campanis per Romanorum caſtra veniebat ad Poenos. Fron-

* Eo adludit Frontinus *lib.* III. *Strategem. c.* 13. *Venationi quoque*, ſcribens, *et pecoribus quidam inſuerunt literas, membranis mandatas.* De epiſtola exinterato lepori incluſa, vide Juſtinum *lib.* I. *c.* 5. *n.* 10.

† *Lib.* II. *Art. amat. vs.* 622. ubi ὁ πάνυ P. Burmannus Turpilii locum apud Nonium in *Strophium* addit. *Me miſeram, quid agam? inter vias epiſtola excidit mihi, infelix inter tunicam ac ſtrophium collocaveram* et Ovid. *Epiſt.* XXI. *vs.* 26.

Et tegitur tepido litera cauta ſinu.

et mox citat Georg. Longolium de *Annul. c.* 8.

¶ Idem ibid. *v.* 624.

Frontinus lib. III. cap. XIII. *

Vaginarum interiora a quibusdam fuiſſe inſcripta narrat Frontinus lib. III. cap. XIII. et Marcellin. Ammian. lib. XVIII. c.6.

Cutis humana quomodo pro epiſtola eſſe poſſit, docet Ovidius: †

Hoc caveat cuſtos: pro charta conſcia tergum
Praebeat, inque ſuo corpora verba ferat.

De quo ritu late infra, ubi de Notis encauſticis.

Capiti humano ſub capillis inſcriptae literae, ab Hiſtyaeo Mileſio, qui mancipio ſuo aegro, facta curationis ſpe, capillos raſit, et capiti ejus ſtigmata inſcripſit; itaque poſtquam crines excreviſſent, ad Ariſtagoram miſit, hoc dato imperio, ut ad reliquam ſui curationem ſe raderet. Raſit mancipium Ariſtagoras, et capiti ejus inſcriptam reperit hanc ſententiam: *Hiſtyaeus Ariſtagorae. Joniam ad defectionem ſollicita.* Polyaenus libro primo, Gellius lib. XVII. cap. IX. ¶

Cereae candelae incluſam epiſtolam miſerunt ad Buciacium Cameneciae urbi Praefectum Tencinius et Drevicius Poloni per puerulum cum hoc mandato; ut quando Cameneciam puer veniſſet, juberet

* Vide Livium *lib.* XXVI. *c.* 4. 7. 12.

† Alia exempla epiſtolas telis adfixas mittendi congeſſit Caſaubon. ad *Aeneae Poliorcet. c.* 30. *pag. m.* 89. et *pag.* 90. De glandibus inſcriptis, vide Hirtium de *Bello Hiſpanenſi c.* 13. *et* 18. quae non fuere verae glandes ſed teſſerae gradatae, ut tali vel taxilli.

¶ Ovid. III. *Art: amat. vs.* 625.

* Herodotus *lib.* VIII. *c.* 128.

jubeat verbis ſuis Buciacium ex ea candela accipere lumen. Buciacius ſuſpicatus quod erat, diſſecta candela epiſtolam invenit, quae magnam rebus ejus lucem adferebat. Cromerus lib. xx.

Tabellae novae inſcripſit literas Demaratus exul ad Spartiatas; et mox ejus ſulcis vacuam ceram induxit. Polyaenus lib. II. cui geminum ſtratagema cujusdam alterius refert Gellius lib. XVII. capite IX. *

Cani-

* Ita autem Juſtinus, *lib.* II. *c.* 10. *num.* 13. 14. cujus verba hic adſcribere lubuit, partim quod locus videatur corruptus, partim quod ea, quae paulo ante *pag.* 133. ex Jure Canonico deprompta, mire illuſtrare videatur. *Demaratus ne inopinato bello opprimerentur*, (Lacedaemonii) *omnia in tabellis ligneis magiſtratibus perſcripſit, eademque cera ſuperinducta delet; ne aut ſcriptura ſine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet.* Suboluit jam ſummo literarum ſtatori Jo. Graevio, aut deeſſe aliquid Trogo, aut vitio librariorum aliquid hic omiſſum eſſe. Reſtituit ergo locum hac ratione: *Omnia in tabellis ligneis magiſtratibus perſcribit eraſa cera, eademque ſuperinducta ſcripturam delet.* Non autem liquere ſibi fatetur vir literatiſſimus, cur recens magis dolum prodere potuerit quam vetuſtior, rationes procul dubio plures potuiſſe dari perhibens, ſi conſuetudo tabulis ligneis utendi non exoleviſſet. Dein color et odor veterem ceram a novo facile diſtinguit, callide itaque Demaratum veterem ceram diu ante tabulis illitam ſuperduxiſſe, ne quid mali ſuſpicari poſſet, cum cera eſſet vetus, quod contra accidiſſet, ſi cera fuiſſet ſuperinducta vacua, quae certe occultarum literarum indicium praebuiſſet. Sic Graevius belle et erudite, recte dolens rationes utendi illis tabellis exoleviſſe. Verum enim vero manebit dubium ſemper, num tabellae illae fuerint jam ante novam ſcripturam cera illitae, an quod verius videtur, cera antiqua recentibus literis fuerit ſuperinducta: neutrum videtur perſpicuum: nam ſi jam antea cera fuiſſent inlitae, vix potuiſſet ita cera abradi et rurſus ſuper induci, ut color et odor, modus-

Canibus deglutiendas cum eſculento quopiam literas objiciunt quidam tempeſtate noſtra, ut ex eorum interfectorum viſceribus poſtmodum nuntius exigatur. A Porta lib. II. cap. XXI.

Scytale Laconica ſecretiſſima quaeque olim indicata ſunt. De hac ita Gellius lib. XVII. cap. IX. ex Lyſandro Plutarchi: *Surculi duo erant teretes, ſcytalas vocant, oblonguli, pari craſſamento, ejusdemque longitudinis. Unus Imperatori in bellum proficiſcenti dabatur: alterum domi Magiſtratus cum jure atque cum ſigno habebant*, etc. *Circum eum ſurculum lorum complicabant, volumine rotundo et ſimplici, ita ut orae adjunctae undique et cohaerentes lori quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loro per juncturarum oras, verſibus a ſummo ad imum proficiſcentibus inſcribebant. Id lorum literis ita perſcriptis revolutum ex ſurculo, Imperatori commenti illius conſcio mitte-*

modusque conficiendi non novam quaſi ceram efficeret. Vix ergo acutiſſimo Graevio adſentire poſſum, cum per ipſam illam cerae ſuperinductionem novae adparerent tabulae. Annon hoſti potuiſſet facile dolus ſubolere, tabulas cum deprehenderet cera quidam illitas, ſine ſcriptura tamen, niſi forſan dicas ſecum tuliſſe ſaepe nuntios ejusmodi tabulas ſeu opiſtographos, ut ſubita et notanda in illas conjicerent, unde Plinius *lib. I. Ep. 6. ſi vacua retia, plenas tamen ceras portarem.* Sic potuit forſan dolus latere. Ab hoc vero ſtrategemate differt alius modus, cujus idem meminit Juſtinus *lib.* XXI. *c. 6.* ſcil. vacua cera tabulas novas inducendi, quae mox dicta confirmant, nimirum habuiſſe ſemper ad manus ejusmodi vacuas tabulas: ſic enim Juſtinus *atque ita conſiliis ejus exploratis in tabellis ligneis vacua deſuper cera inducta civibus ſuis omnia perſcribebat.* Modum hunc differre a priori obſervavit jam Caſaubonus *d. l. pag.* 87. Non autem differentiae rationem addidit, neque placuit Graevio loca haec inter ſe conferre.

mittebant. Reſolutio autem lori, literas truncas ac mutilas reddebat, membraque earum et apices in partes diverſiſſimas ſpargebat. Propterea ſi id lorum in manus hoſtium inciderat, nihil quidquam conjectari ex e loro quibant. Sed ubi ille, ad quem erat miſſum, acceperat, compari ſurculo, quem habebat, capto, ad finem perinde, ut debere fieri ſciebat, circumplicabat: atque ita literae per ambitum eumdem ſurculi coaleſcentes, rurſum coibant, integramque et incorruptam epiſtolam et facilem legi praeſtabant. Ridet merito hanc artem Julius Scaliger, et exercitat. CCCXXVII. ad Cardan. vocat *Laconica nugalia*. Athenaeus lib. X. cap. XVII. ait ex Achaeo Erythrienſi vocatam fuiſſe *Cyrbim Spartanam*: hoc eſt, inquit Junius lib. IV. Animadv. cap. XIV. quia quemadmodum in κύρβεσι, publicis videlicet tabulis, Leges exaratae erant; ita in ſcytale, praecepta ad Duces et Imperatores militiae ſcribebantur: * Spartanam vero a civitate. Sunt denique de ſcytale elegantiſſimi illi Auſonii verſus, ep. ad Paulinum:

Vel Lacedaemoniam ſcytalen imitare, libelli
Segmina pergamei tereti circumdata ligno
Perpetuo inſcribens verſu; qui deinde ſolutus,
Non reſpondentes ſparſo dabit ordine formas,
Donec conſimilis ligni replicetur in orbem.

De

* Adde de his aliisque pluribus Pancirolum. *lib.* II. *Rer. memorabil. et de perdit. c.* 14. ibique Henric. Salmuth. et Gronovium ad d. Gellii locum, ubi pleroſque interpretes Auctoris noſtri plumis ſubpetire adnotavit. Singularem Diſputationem ſcripſit Crellius de *Scytala Laconica*, Lipſiae 1697.

De *fungo*, Xiphilinus in Trajano: *Fungus ingens ad Trajanum allatus eſt, in quo ſcriptum erat Latinis literis; Burros ſociosque omnes a Trajano petere, ut pace facta domum reverteretur.*

Hactenus de celandis peregrina materia literis; * nunc de aſtu Tabellariorum.

Harpagus non contentus literas ſuas in leporem exenteratum abdidiſſe, miſit eas praeterea per domeſticum ſuum aliquem indutum *habitu venatoris*, ad Cyrum regem; auctoribus Juſtino, Herodoto, et Polyaeno.

Mendici ſimulato habitu nobilis quidam pertulit epiſtolas Laurentii Medicaei ad Regem Neapolitan. Ferdinandum. Brutus ſupra.

Canum pellibus veſtitos, canatimque reptantes per noctem Joſephus Galilaeus a Veſpaſiano in urbe Jotapata obſeſſus tabellarios cum literis miſit per vigilum cuſtodias, neque ea res, niſi ſero obſervata eſt. Joſephus lib. III. De bello Jud. c. VIII. †

Denique etiam itineribus occultandis adhibita cautio

† Longe plures et elegantiores collegit Aeneas in *Poliorcetico. cap.* 31. quem primus Iſ. Caſaubonus ex Bibliotheca Vaticana in lucem produxit et editioni Polybii adjecit. Ex hoc vero Iſaac. Caſaubonus viginti modos literas clam mittendi et occulte ſcribendi copioſe et erudite in *notis ad d. c.* 31. explicat. Noſtrates demum in arte illa myſtice ſcribendi multis paraſangis veterum diligentiam ſuperarunt. Laudat hunc in finem Caſaubonus *d. l. pag.* 80. ſubtile Franciſci Victae, praeſtantiſſimi in aula Gallorum Mathematici ingenium, cujus ſagacitas perſaepe Regi Galliae uſui fuit maximo.

* Vide Caſaubon. ad *Aeneae Poliorcet. c.* 31. *pag.* 91.

cautio eſt. *Terreſtri* in primis *itinere.* Catellam a Tingitano cive in oppido Arzilae relictam, Meneſius ad Praefectum Tingitanum alligatis inter pilos literis, miſit, hoc aſtu: In litore catellam verberibus multis multavit, fecitque ut ab ſe velociſſime diffugiens, poſtridie ante crepuſculum ſtaret cum literis ad portas Tingitanas. Atque ita terreſtri itinere tuto nuntium miſit. Oſorius libro XI. De reb. Emanuelis.

Scultellae flumine per *Urinatores* Hircius Conſul ad Decium Brutum Mutinae obſeſſum ab Antonio, plumbeas literas eorum brachiis alligatas miſit. Frontinus libro III. cap. XIII. Addit Dio Caſſius lib. XLVI. eadem via a Decio literas remiſſas. *

Utribus vero quibus inſutae erant literae, Lucullus gregarios milites impoſuit, qui marinorum monſtrorum ſpecie velut portento quodam ſtationarios terrerent, itaque ad Cyzicenos a Mithridate obſeſſos nuntium perferrent. Frontinus lib. III. cap. XIII. †

Per *aërem* epiſtolae miſſae; telis inſcriptae vel alligatae. Inſcriptae; a Cleonymo Lacedaemonum Rege, dum Trœzenem obſideret, hac ſententia: *Venio*

* Sic apud Juſtinum *lib.* III. *c.* 5. milites de ſepultura ſolliciti teſſeras, inſculptis ſuis et patrum nominibus, dextro brachio deligabant; ut ſi omnes adverſum praelium conſumpſiſſet et temporis ſpatio confuſa corporum lineamenta eſſent, ex indicio titulorum tradi ſepulturae poſſent.

† Adde Florum *lib.* III. *c.* 5. ibique Cl. Dukerum. Sic Caeſar inflatis utribus innixus perſaepe nuntios praeveniebat, Sueton. in *Caeſare c.* 57. *et c.* 64. ibique interpretes.

Venio ut civitatem in libertatem aſſeram. A Porta libro II. cap. XXI. Alligatae telis ab Artabazo et Timoxeno, apud Herodotum lib. VIII.* a Caeſare cum ſcriberet ad Ciceronem obſeſſum his verbis: *Caeſar Ciceroni fiduciam optat; expecta auxilium*, apud Polyaenum lib. VIII. et Dionem lib. XXXIX. ita proditum Zeuminum eſt Romano exercitui a propriis militibus et civibus. Nicetas Choniates in Annalibus. †

Avium denique volatu perlatae per aerem literae non infrequenter. De *hirundinibus* id ſcribit Plinius libro X. cap. XXIV. *Cecinna Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus, comprehenſas hirundines in urbem ſecum auferens, victoriae nuntias amicis mittebat, in eumdem nidum remeantes, illito victoriae colore.*

De *Cornice* qua uſus eſt Marrhes Aegypti Rex pro curſore, Alexander Neapolit. lib. I. cap. XXVII. ex Aeliani hiſtoria animal. lib. VI. cap. VII. cujus haec verba: *Marrhae Aegyptiorum regis cornix fuit animal oppido manſuetum et cicur, ita ut epiſtolas quo ille vellet, facile perferret, eſſetque omnium nuntiorum multo celerrima;* etc. ‡ Eam itaque pro hu-

jus-

* *C.* 128.

† De hoc modo egimus paulo ante *pag.* 155. In Hieroſolymae obſidione ſimile accidiſſe exemplum referunt Talmudici in Gemora Sanhedrin: Quum Sanherib obſediſſet Jeroſolymam, Sebria ſchedam emiſit ſagittae circumligatam. In ea ſcripſerat Sebria cum iis, qui ipſum ſectabantur, pacem tecum facere cupiunt. Ezechias cum ſuis complicibus pacem non deſiderat.

‡ Nec mirum, ſacer enim Apollini fertur corvus, et itineris comes, Aelianus *lib.* I. *Hiſtor. animal. c.* 48. et Papin. *lib.* IV. *Sylvar.* 8.

juſmodi officiis, defunctam Marrhes et columna et ſepulchro honoravit.

De *columbis*, Plinius lib. x. cap. xxxvii. *Magnis in rebus fuere internuntiae*, etc. *Quid vallum, et vigil obſidio, atque etiam retia amne praetenta profuere Antonio, per caelum eunte nuntio?* Loquitur Plinius de Hirtio, qui ad Decium Brutum Mutinae ab Antonio obſeſſum literas mittebat per columbas, * quas fame et tenebris confectas vicino mœnibus loco emittebat, ut facilius ad eſcam a Decio

* Tempore Aeneae, qui de occultis iſtis literarum nuntiis, ceu ſupra dictum, latius egit, columbarum uſum in perferendis literis ignotum adhuc fuiſſe tradit Caſaubonus in *Not. ad Aeneam pag. m.* 91. minimum in rebus ſeriis internuncia columba neminem fuiſſe uſum, obtinuiſſe vero hoc primum in obſidione Mutinenſi, de qua eleganter cecinit Maſſenius:

Fallimur: an certum eſt etiam ſecreta columbas
Poſſe per aereas ferre referre vias?
Marina teſtis, erit, bellis obſeſſa cruentis
Nuncia promiſſa cui tulit ales opem.

Vide Camerarium *Hor. ſubciſiv. Centur.* 1. *c.* 77. Eadem Paulus Aemilius de *Reb. geſt. Francor.* in *Vita Ludovici Craſſi lib.* iv. et Petr. Juſtinianus in *Hiſtoria Veneta* memorant. Verba Pauli Aemilii de Haſarchi Syriae oppidi praefecto haec ſunt: *Ejus Oratores* (ad Balduinum miſſi ad auxilium implorandum) *epiſtolam caudae columbae, quam cum in legationem proficiſcerentur, domo ſecum attulerant, alligaverunt, illamque ex compoſito remiſere. Ita praefectus certior factus egregie ſe tutatus eſt.* Plura dabit Bochartus *p.* 11. *c.* 2. *de Script. animal.* De Turcis ſcribit Linſchottus in *Armuziae deſcriptione c.* 6. Imperatorem eorum per columbas brevi addiſcere, quid in remotiſſimis imperii ſui partibus geratur. Alia de columbis literarum portoribus habet Lipſius *Cent.* iii. *Epiſt.* 59. *p.* 274. Furer in *Itinerar. pag.* 44. Rupertus ad *Valer. Max. lib.* iv. *c* 9. et Zeiler *Cent.* i. *Epiſt.* 26. et paſſim.

Decio rerum conſcio expoſitam advolarent; atque ita Decius literas eis demeret; auctore Frontino, lib. III. cap. XIII. Columbam item cum literis Sultanus, dum a Gallis Venetisque obſideretur Ptolemais, eo miſit; quibus ſignificabat ſe tridui intervallo cum copiis adfuturum. Sed Veneti columbam conſpicati, militari clamore ita eam deterruerunt, ut ex aëre delaberetur; moxque ei alligatis fictis epiſtolis, Sultani nomine ſcriptis, quibus indicabat ſcilicet ſe obſeſſae urbi opem ferre non poſſe, miſerunt Ptolemaidem, quae deſperato auxiliorum adventu, ante triduum ſe ſuaque hoſti dedidit in poteſtatem. Sabellicus lib. VI. c. VI. Egnatius lib. VII. cap. IV. Columba etiam, dum Godefredus Bullonius Jeroſolymam obſideret, a Barbaris in urbem cum epiſtolis miſſa, ab accipitre ſupra ipſa Bullonii caſtra in terram deturbata eſt, literaeque ſub ejus alis repertae. Aemilius lib. IV. De Jani Douzae columba, quam ille ex obſeſſa Leida dimiſit, geminum carmen, Graecum alterum, alterum Latinum, ſcripſit Daniel Heinſius in Manibus Douſae. *

* Operae erit pretium pauca haec ex Heinſii *Elegia* to. *lib.* III. de columbis Leydenſibus adſcribere.

Hic volucrem ſacram trepida dimittit ab urbe
Quae referat ductus illius, illa volat.
Moxque domum gaudens, dulcesque reviſere nidos
Per medium rurſus aëra lapſa fuit.
Scriptaque Boiſoti, mandataque geſtat in alis,
Jamque miniſterii dulce peregit opus.

Et hinc Bochartus *d. l.* *artem*, inquit, *hanc intermortuam patrum noſtrorum memoria Belgae excitarunt.*

ſepo, pinguedine, gummi, donec pulvere aſpergantur; tum protinus fiunt viſibiles.

Scripta item omnia ſucco mali citrii, caeparum, ceraſorum, cyclamini, aliusve cujuſpiam pomi acris, ſale denique ammonico, ſolo igne admoto legentur.

Gummi, ſale, et calce ſcripta, legi non poſſunt, niſi papyrus in qua ſcriptum eſt, crenetur.

Alumine aut chalcantho ſcripta tantum legi poſſunt poſtquam charta in aquam demerſa eſt, aut vinum certo modo paratum.

Quaedam legi non poſſunt niſi interpoſito lumine ſiderum aut candelae: quaedam affuſa aqua hydrargyri; de quibus ſingulis late Joannes a Porta libro I. capite ultimo, quod vero de lacte tithymalli interpoſui, habeo ex Plinio libro XXVI. cap. VIII.

CAPUT XVII.

De ſcriptione per tranſpoſitionem literarum occultanda.

MIRE ſibi gratulabantur veteres, inſigni ſcilicet, ut ipſi putabant, invento epiſtola-

L 3 rum

fert ad Thomam Longothetam literas occultas ſcripſiſſe in nigro linteamine, quod aqua lavandum abſtergendumque fuit, ut literae poſſent videri. Vide etiam Voſſium *lib.* I. *de Re Grammat. c.* 40. Clariſſimus Burmannus ad locum Ovidii, ad occultam rationem ſcribendi, qualis apud Juſtinum de Demarato occurrit, in d. l. forſan reſpici, eleganter obſervavit.

rum occulte ſcribendarum per tranſpoſitas literas; ſed profecto id artificium a quovis ſagaciore deprehendi poteſt, ut non injuria Julius Scaliger Exercitat. CCCXXVII. id vocet delirium, et impoſturam. Referam tamen paucula ejus exempla, veneratione ſolius antiquitatis. Recentiores omnes id genus technas relinquo apud Neapolitanum quaerendas lib. I. De notis furtivis: quamquam Ampliſſimus Conſiliarius Puteanus epiſtola quadam ad Plouvierium de κρυπτογραφίᾳ, rationem oſtendit occultiſſimam ſcribendi per tranpoſitionem, quam nec Oedipus divinare poſſit. De qua ita numquam locuturus fuiſſet Scaliger, ut de veterum facili commento.

Julius Caeſar, inquit Dio lib. XXXIX. *conſueverat, ſi quid ſecreti cuiquam per literas ſignificaret, quartum ſemper elementum in ſcribendo, pro eo quod ſumi debebat, ſumere; ne obvia literarum lectio cuivis eſſet.*

Auguſtus autem (verba ſunt Suetonii C. LXXXVIII.) *quoties per notam ſcribit, ponit* B *pro* A, C *pro* B; *ac deinceps eadem ratione ſequentes literas; pro* X *autem, duplex* AA. * Sed haec ſcriptio non recte a Suetonio vocatur *Scripio per notam*, ſeu *per notas*, ut

* Per notas i.e. Ciffra, vel ciffra ut cum Donato Beroaldus explicat. Σημεῖα Cic. *Attic.* XIII. 32. *Quod ad Te ſcripſi, parum intellexiſti credo, quia διὰ σημείων* ſcripſeram. Quartam elementorum literam, i. e. d. pro a. et deinde reliquas commutabat Julius Caeſar. Contra Auguſtus quotiens per notam ſcriberet b. pro a: c. pro b. ac deinceps eadem ratione ſequentes literas ponebat, pro *ae*, autem duplex *aa*. Sueton. in *Aug. c.* 88. *n.* 4. Iſidor. *Orig.* I. 24. Palmerius *Spicileg.* 14.

ut loquitur etiam cap. LVI. in Julio Caeſare: quia literae, etiamſi tranſpoſitae, non tamen ſunt notae; neque etiam per tranſpoſitas literas ſcribere, idem eſt quod *notare:* nam quae per tranſpoſitas literas ſcripta ſunt, omnino perſcripta ſunt; ſeu, ut barbari loquuntur, ad longum omnibus neceſſariis literis ſcripta ſunt; notata autem, ſeu notis ſcripta, compendio, et per abbreviationem (ut vocant) ſcripta ſunt. Paulus vero Jureconſ. De milit. teſtam. et Cicero in Catil. et ipſe Suetonius; haec duo ita ſibi opponunt: *Nota, non perſcripta erat ſumma.* Quae ſunt ipſius Suetonii verba; ſicut haec Ciceronis: *Nondum eſt perſcriptum Senatusconſultum.* Et certa omnino res eſt: nam quae notis ſcribebantur, breviſſime et velociſſime erant ſcripta; quae autem per tranſpoſitionem, totidem conſtabant literis, quot recto ordine perſcripta conſtare ſolent, ut patet ex Probo Grammatico, quem Gellius libro XVII. cap. IX. narrat feciſſe commentarium de occulta ſignificatione literarum in epiſtolis C. Caeſaris.

Igitur Varro rectius quam Suetonius ſcriptionem hanc appellat lib. IV. Etymolog. *Tractationem*; ubi male quidam legunt *arctationem*, uti bene adnotarunt Turnebus lib. XXIV. Adver. c. XXIX. et Scaliger Conjectan. in Varronem.

Porro D. Hieronymus commentariis in c. XXV. Jeremiae, meminit apud Hebraeos literas ita tranſponi ſolitas, ut prima, loco ultimae; ſecunda, loco paenultimae; atque ita deinceps ponerentur. Cenſetque ita ab Jeremia ſcriptum eſſe שֵׁשַׁךְ ſeſach, pro בָּבֶל Babel; ne Rex irritaretur in captivos

Iſraëlitas; quod genus illi vocant אתבש athbaſch. Cum videlicet Aleph א loco Tau ת ponitur, et Beth ב loco Schin ש, etc. Imo etiam plane inverſis verbis ad occultationem ſcribi ſolitum, narrat Iſidorus. Utuntur autem praeterea Hebraei numeris loco literarum inquit Bibliander: ut טו, pro יה, quod eſt nomen Dei; nam utraque literarum colligatio notat quindecim. *

CAPUT XVIII.

De occulta ſcriptione per notas.

MULTA ſane ſunt quae de notis longa et curioſa lectione obſervavi; et faciunt quidem omnia ad hanc de ſcriptione tractationem. Tamen ne moleſtior ſit aut involutior obſcuriorque

* Artis Steganographicae uſus in negotiis arduis frequentiſſimus eſt, nec raro ad delicta perpetranda adhibetur, adeo ut nec JCtorum animadverſionem effugiat, videatur Hillerus de *Myſterio artis Steganographicae*, Kircherus et Caſpar Schottus in *Schola ſteganogr.* et Sereniſſimus ſcriptor, ſub nomine Guſtavi Seleni in *Cryptographia*, ubi Steganographiam a Jo. Trithemio conſcriptam enodavit. Alia vero ſcribendi genera per Zifras coloribus ſuis variantes, quae hodie multum frequentantur Gv. Pancirolus *lib.* 1. *Var. lect. c.* 30. et Salmuth. ad Ejusd. *Memorabil. lib.* 11. *p.* 265. explicarunt. De occulto alphabeto Purpurati Richelieu, vide elegantem libellum: L'eſpion du grand Seigneur *Ep.* 77. et de Alphabeto; quod ex hominum variorum nominibus confictum, quo Legatus in aula Conſtantinopolitana ab Ungnad, quaſi ſub perſona ſponſi de rebus Turcicis et Tranſſylvaniae agens, uſus fuit, copioſe egit Tenzelius in *Menſtruis Anni* 1692. *menſe Martio p.* 235. *ſeqq.*

ea res, diſpertiar hanc omnem materiem in aliquot ſequentia capita. Hic agam primum, quid notae ſint, quando, et ad quid inventae.

Nota, inquit Feſtus Pompejus, *alias ſignificat ſignum; ut in pecoribus, tabulis, literis, ſingulae literae, aut binae; alias ignominiam.** Amplius Briſſonius

L 5

* De ambigua hujus vocis ſignificatione vide Cl. Jo. Fr. Reitzium, amicum noſtrum de *Ambiguis, mediis et contrariis, voce Nota pag.* 385. Ipſam artem per notas et ſigna ſcribendi excoluit libertus Ciceronis, Tyro Tullius, Rittershuſius ad *Nov. p.6. c.2. n.6.* earumque indicem exhibuit Gruterus in fine Theſauri ſui Inſcriptionum. Apud Gallos exſtare adhuc Pſalterium ejusmodi notis conſcriptum refert Mabillon. de *Re diplom. lib. 1. c. 11. §. 6.* Introduxiſſe illas ferunt Ciceronem, ut Catonis orationem, quam is in Senatu contra Catilinianam habebat, velocius deſcribere poſſent librarii. Hinc juſto feſtinantius ad primitivae eccleſiae ſcriptores originem illarum retulit Cl. Cyprianus Profeſſ. Helmſtad. in *Diſput. de Siglis c. 1. §. 12.* Singularem quoque libellum de Siglis congeſſit Jo. Nicolaus *Lugduni Batav.* 1706. *in 4to.* de cujus labore certe haud ſpernendo, inclementer et forſan infeliciter judicat B. H. Reinoldus *Varior. cap.* 35. *pag.* 258. *Debuerat*, inquit, *id praeſtare Johannes Nicolai, qui de Siglis Veterum omnibus tractatum, ut ipſe ait utiliſſimum, et cujus ſubſidio facile literae explicari poſſint, conflavit potius, quam conſcripſit. Erat ita majorem ab elegantioris literaturae amatoribus gratiam initurus, quam ſi inſcriptiones recentes atque vernaculas ex Janius unius alteriusve domus, privatae, velut rem raram, et maxime memorabilem in opus de Siglis veterum transferret, et neſcio, quas non nugas per Saturam collectas, ſtilo prorſus puerili, et, qui Antiquitatum Profeſſori convenit minime ſine judicio ullo deblateraret. At ab illo homine ſolidi quidquam, et in quo mens tua adquieſcere tuto poſſit, fruſtra exſpectaveris.* En duriſſimum judicium, ſi judicium dici poſſit, quod nollem excidiſſet Reinoldo, Viro, caetera bono. At ne injurii videamur in Nicolaum verba illa repetendo, obſervemus oportet, vanam hanc eſſe ſine vindice iram, et argumentum, quo impugnare placuit Reinoldo lauda-

nius De ſignific. verborum: *Notae item*, inquit, *in*

laudatum libellum, elumbe. Taxat Auctorem, quod *L.* 2. §. 30. *D. de Orig. Jur.* cujus occaſione Reinoldus notarum explicatione indigebat, non inluſtraverit, item quod ſtilo uſus fuerit humili vixque digno Antiq. Profeſſore. Hinc illae lacrymae! Verum tutius manum de tabula, quam forſan non capiebat, removit Nicolai, gloriam novae inventionis Reinoldo haud invidens. Hercle ſatis pro imperio metas ponit ſtudiis Vir Clariſſimus, quem cenſorem habere abominarentur Eruditi omnes. In januis et recentioribus occupatis gratior erit acceptiorque Nicolai, neque placent omnibus omnia. Denique artis eſt affectare ſtilum humilem, et perinde erit, quo ſcribendi genere rem explicemus ſublimi an humili, dummodo ſermo ſit purus et intellectu facilis. Neque videtur Nicolao animus fuiſſe JCtorum aenigmata explicare, qui labor in infinitum excurreret et cui haud par eſſet unus homo. Satis eſt collegiſſe eum ſarcinulas et ſubſidia, quod egit unice et pro virili. Facile literas his adminiculis explicari poſſe ait Nicolai in inſcriptione, minime omnes. Pone, dixiſſet omnes, naturale reputet eſſe Reinoldus, ut ea quae quis adeptus eſt magnifice extollat, auctore Plinio in epiſtolis, vel ut Imperatoris verba ei reponam: amplius plerumque homines de facultatibus ſuis judicant, quam in illis eſt. Placebit ille liber doctis et profeciſſe ſe ex illo, ingenue fatebuntur omnes. Hoc interim vellem, Hugonem noſtrum, cujus vitulo ſaepe aravit, liberalius laudaſſet; ſed hoc fecerunt et alii idem boni. Ceterum de notis Tyronis et Senecae vide Morhofium *Polyhiſt. lit. lib.* IV. *c.* 2. §. 4. Fabric. *Bibl. Latin. lib.* II. *c.* 9. §. 7. *p.* 363. *ſeqq.* Senecam vero non eſſe Auctorem neque patrem ipſius, docet ipſe *epiſt.* 90. *Quid verborum notas, quibus quamvis citata excipitur oratio? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt.* Plura de tachygraphis dabit Sixtus Senenſis *Biblioth. Sanctae lib.* III. *p.* 171. *ſequ.* de qua vide Notas ad *Hiſtor. literar. Gundling. P. cap.* I. *p.* 302. Adde de abbreviationibus ut vulgo audiunt noſtris, tractatum Carol. Alois Ramſay, de *Tacheographia, ſeu arte celeriter et compendioſe quaelibet verba inter perorandum ut ne unum quidem excidat, deſcribendi*, latine et Gallice, ſed infra ipſe Auctor ſpeciatim haec tangit.

in L. 2. D. De ſervis fugit. ſigna, ſtigmata, puncta ſervis inſcripta atque inuſta ſignificant. Clarius dicerem: Notae ſunt, vel quaelibet ſigna ſeu ſcriptilia elementa, ut loquitur Marcellinus; vel literae ſolitariae poſitae pro ſignis. Duplicis enim generis notae ſunt: Notae non literae ſeu zifrae, et Notae literae.

De notis, ſeu zifris non literis, paſſim ſunt ſcriptorum teſtimonia, qui eas vocant σημεῖα, ſigna, imagines, etc. Cicero libro XIII. ad Atticum: *Quod ad te de legatis ſcripſi, parum credo intellexiſti; quia διὰ σημείων ſcripſi.* Plutarchus in Catone et Cicerone: Σημεῖα ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα. Ita ſigna quoque appellantur notae ab Ovidio IV. Triſt. Eleg. IV.

Scio bene cui dicam poſitis pro nomine ſignis?

Ab Horat. lib. II. Sat. IV.

Non eſt mihi tempus, aventi
Ponere ſigna.

a Sidonio Apollinare libro IX. *Comprehendebant ſignis quod literis non tenebant.*

Imagines vocantur a Quinctiliano lib. XI. c. II. * Zifrae nunc dicuntur notae, inquiunt Spiegel. de ſignif. verb. Turnebus lib. XIV. c. XXIV. et Porta de furtiv. notis lib. I. c. XIII. qui poſtremus refert a Cicerone conſcriptum eſſe dictionarium, cujus ſingulis verbis ſigna quaedam ipſe praefixit, ſignificantia id verbum cui praefixa ſunt,

* Ubi de adminiculis memoriae fuſius. *Imagines*, ait Quinctilianus *d. l. pag. edit. Burman.* 988 *notae ſunt, quibus ea quae ediſcenda ſunt, notamus: ut quomodo* Cicero *lib.* II. *de Orat. c.* 86. dicit, *locis pro Cera, ſimulacris pro literis utamur.*

ſunt, verbi gratia mundum, modum, ⁊ tempus ſignant, et haec ſigna aliaque id genus Apulejus lib. XI. de Aſin. vocat *ignorabiles literas;* Theodoricus Imperator apud Caſſiodorum libro III. in quadam epiſt. II. *quaſi literas*, aperte nimirum indicantes Notas quaſdam, praeſertim tales, non eſſe literas, ſed quaſi literas, et imagines potius et ſigna. Id quod ex variis item Auctoribus doctiſſime obſervarunt Barnabas Briſſonius, docens notas non eſſe literas ex Leg. 33. D. Ex quib. cauſſ. major. Leg. 9. §. 1. D. de Hered. inſtituend. Leg. 41. D. de Milit. teſtam. et Leg. 6. in fin. D. de Bon. poſſeſſ. Qua de cauſa etiam a literis ſeparantur notae in Leg. 1. §. Ludi D. de Var. et extraord. cognit. et Paulus ex Pedio in Leg. Sed cum Patron. 6. §. fin. de Bon. poſſeſſ. et Leg. Lucius 40. D. de teſt. milit. Petrus Gregorius ex Paulo lib. XVI. de Republ. c. 1. qui adfert haec ejus verba, *Notas literas non eſſe Pedius lib.* XXV. *ad edictum ſcribit.* Franciſcus Polletus libro v. de foro Roman. cap. XII. affirmans ex iisdem Legibus Notas non eſſe literas. Cujacius lib. XII. c. x. * *Notae*, inquit, *non ſunt literae: quod ut demonſtrem exemplis, Senatum populumque Rom. ita ſcribebant ſingulis:* S. P. Q. R. Notis hoc modo. Senatusconſultum per ſingulas ſic, S. C. per notas ſic, et lib. III. Obſ. c. III. *Notae*, inquit, *non erant literae, ſed compendia literarum.* Gruterus in XC. epiſt. Senecae lib. XIV. Savaro ad lib. IX.

* Eſt *cap.* 40. Similem errorem erravit Auctor mox *pag. ſequenti.*

IX. Sidon. epiſt. IX. Bernartius ad Silvar. Statii pag. XIV. Jurctus ad epiſtolam Symmachi XXXVII. lib. V. Raderus noſter in libro XIV. Martial. Epigr. CCII. Torrentius in Galba Suetonii. Igitur has notas ſeu Zifras vocabimus Sigla, vel σίγγλας cum Juſtiniano epiſt. ad Anteceſſor. §. Illud autem 8. * Vetus enim Lexicon habet σιγγλαι et Stephanus ait ſe legiſſe σίγλας in Pandectis. Sed utcumque ſcribatur in Lexico aut Pandectis; exiſtimo veriſſimam eſſe ſententiam Petri Gregorii Toloſatis lib. XVI. de Republ. c. I. paragrapho 6. *Sigla Latinum eſſe vocabulum contractum ex ſigillo, quaſi dicas ſiglum, parvum ſigillum: quemadmodum enim ſigillum eſt parva incuncula, ſeu nota qua literas obſignamus; ita ſiglum eſt nota qua intelligitur plus eſſe intelligendum, quam expreſſe ad longum, ut dicunt, ſcriptum ſit.* Id quod mihi magis probatur, quam quod Cujacius ſcribit lib. XII. c. X. Sigla nimirum dici non a Sigillo, ſed a voce ſingula: tunc enim non Sigla, ſed ſingla (ſicut a vinculis, non viela,

* Eſt Praefatio II. Pandectis praemiſſa. Idem reperitur in *praefatione* I. §. 13. ubi *compendioſa aenigmata* dicuntur ejusmodi Sigla, multaque ſcripturae vitia et legum *antinomias* inducere. Verum de his uberior dicendi materies erit ad cap. de Notis JCtorum. In d. vero §. 8. poſt criminalem poenam, quae fuit falſi, vide *Epiſt.* 3. §. 22. Digeſtis praemiſſam et *L. ult. D. ad L. Corn. de Falſ.* et duplum libri praeſtare tenentur Domino Notarii. Idem adhuc clarius repetitur in *praefatione tertia* §. 22. ubi Sigla *ſignorum malitiae* dicuntur. In *conſtitutione Codic. tertia* §. 5. eſt: *ſine ulla ſignorum dubietate conſcribi juſſimus.* Et in *L.* I. §. 13. *Cod. de Veter. Jur. enucleand. ſimplorum* (alii et rectius *ſignorum* legunt) *captiones et compendioſa aenigmata.*

vicla, ſed vincla) fuiſſet dicendum. * Jam vero aliud

* Non ſatis cauſae video, cur a Cujacio, quem male allegavit: eſt enim *caput Obſerv.* 40. recedat Auctor: literae enim N. et U. per contractionem in voce *ſingulae* facile poterant omitti, ut pro *ſingulis*, *ſiglis ſcriberetur*. Et annon ex voce ſigillum litera I pari ratione elimanda, ut inde formemus vocem ſiglum? Me certe judice, vix ex Corpore noſto et veterum JCtorum fragmentis poterit oſtendi inter notas et ſigla fuiſſe differentiam ullam. Immo cur a Gellio *lib.* XVII *c.* XI. qui ſingulas dicit ſingularias literas eſſe, divortium faciamus, non video. Ex *L.* 40. *D. de Teſtam. mil.* liquido conſtat, JCtos ſic diſtinxiſſe notas a literis, ut per notas indicarent ſingulares literas, unde et Notarii ψηφισταὶ et σημειογράφοι a Modeſtino in *L.* 13. *D. de Excuſ. tutor.* dicuntur, et in veteribus gloſſis *ſingularii*; per literas vero literarum ſeriem: ſic enim Paulus in *d. l.* 40. *Lucius Titius miles* NOTARIO (*ſuo*) *teſtamentum ſcribendum* NOTIS *dictavit, et antequam* LITERIS PERSCRIBERETUR *defunctus eſt.* Hoc clarius adhuc expreſſit Paulus *in L. 6. §. 2. D. de Bonor. poſſ. cont. tab.* NOTIS dicens, *ſcriptae tabulae non continentur edicto: quia* NOTAS *literas non eſſe Pedius libro 25. ad Edictum ſcribit.* Minus itaque recte Bernh. Waltherus *lib.* 11. *Miſc. c.* 12. quem ſequitur Henric. Salmuth. in *Comment. ad Guidon. Pancirol. memorabil. lib.* 11. *tit.* 14. *pag.* 264. *compendia dictionum* tempore Juſtiniani ſigla fuiſſe dicta ſtatuunt, quod vellem probaſſent. Sane Waltherus ſibi non ſatis videtur conſtare, ipſe mox d. l. agnoſcens JCtos ſeriem literarum, proprie dixiſſe literas. Et hoc non ſatis animadvertit Elb. Leonius, *lib.* 11. *Emendat. c.* 13. *num.* 5. qui Cujacium inter ſigla et notas diſtinguentem ita refellit, ut vocem *notam* genericum eſſe vocabulum regerat, varias quod admittit ſpecies notarum. Verum ſic vincet Cujacius, reſpondens: notam eſſe ſignum aliquod ſive figuram, ut nos loqueremur; Siglum vero vel Siglae in plurali, quia a voce ſingula venit, primam verborum literam, ſine coagmentis literarum. Quod autem opponant celerius poſſe ſcribi per ſigna, quam literarum elementa, oppido falſum eſt: nam pari velocitate prima vocabuli alicujus elementa ſcribere

aliud eſt genus notarum quae ſunt notae ſimul et literae.

re datur, quam tortuoſa quadam figura ſeu ſigno, quae ſi intueris ductum, velocius potuiſſe nonnunquam ſcribi integrum verbum, quam flexuoſam notam, ut ajunt, adfirmabis. Neque juvabit Leoninum *L.* 33. §. 1. *D. Ex quib. cauſ. maj. Eos qui notis ſcribunt acta praeſidum, Reipublicae cauſa non abeſſe certum eſt*: Reponet enim Cujacius, notas non eſſe literas. Poſſent denique in dubium vocari, quae de loco Plinii *lib.* 1. *Epiſt.* 10. *n.* 9. obſervavit Leoninus *d. l. n.* 2. 3. *Sedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas, ſcribo plurimas, ſed* ILLITERATISSIMAS LITERAS. Notas intelligere Plinium per *illiteratiſſimas literas* contendit Leoninus; rectius forſan inordinatas et indiſpoſitas, forenſes, intelliges. Verius itaque mihi videtur per notas omnia literarum compendia, et inprimis quae per ſingularias literas exprimebantur, intellexiſſe JCtos: iis enim plerumque ad celeritatem ſcripturae juvandam; ſignis vero ſeu figuris potius ad celanda myſteria ſua utebantur. Confirmant hoc veterum teſtimonia. Hieron. ad Julianum: *Ille appoſito* NOTARIO *cogebat ſequi, quae* VELOCITER EDICTA VELOX *conſequeretur* MANUS. Quomodo Quinctilianus ſupra citatus, dicere potuiſſet *imagines ſunt notae?* Adde Feſtum aliosque ab ipſo Auctore allatos. Seneca *lib.* XXIV. *Epiſt.* 91. *Quid loquar* VERBORUM NOTAS, *quibus quamquam citata excipitur oratio et celeritatem linguae manus ſequitur.* Sueton. in *Galba c.* V. quia vero NOTATA *non perſcripta erat ſumma.* Qui autem potuiſſet dicere Suetonius notatam eſſe ſummam, quae per ſingularias literas M. S. expreſſa erat, ſi notae fuiſſent ductus quidam ſignorum? et annon opponit notas illas ſignanter perſcriptioni? Sane ita et Paulus clariſſime in *L. Lucius* 40. *D. de Teſt. milit.* ALIUD EST NOTIS *dictare teſtamentum*, ALIUD PERSCRIBERE; *nam perſcribi dicuntur verba, quae* LITERIS OMNIBUS *exarantur.* Sic ipſe Imperator in *L.* 1. §. 5. *penult. C. de Veter. Jur. enucl. et in alleg. epiſtol.* expreſſe per CONSEQUENTIAS contextum conſcribi jubet, quaſi per oppoſita notarum, ſiglorum et ſingulariarum literarum. Quin immo quod praecipue adnotandum in *d. epiſt.* 1. §. 10. et reliquis legitur: *Si Nplo-*

rum

literae. De his Feſtus ſupra: *Notae erant literae, ſed ſingulae vel binae.* Eodemque nomine eas appellat Suidas Cent. XII. Prov. LXXXVII. in paroemiis Andreae noſtri Schotti. et Cicero Orat. pro Murena, *ſingulas literas.* Gellius *ſingularias* lib. XVII. c. IX. Has vero ſingulas ſeu ſingularias eſſe quidem notas, ſed a prioribus illis ſiglis diverſas, obſervarunt Spiegelius De verbor. ſignific. Petrus Gregorius lib. XVI. De Repub. cap. I. Torrentius in Galba Sueton. et omnium accuratiſſime Raderus noſter loco ante citato. Ubi in haec verba concludit ſententiam ſuam: *Auctores non pauci ſeparant omnino literas ſingulas, ſive quae uno verbo, ſingulae appellantur, a notis; ita ut notae non ſint literae.* Unde miror cur Cujacius ſingulas, quae literae ſunt, voluerit eſſe ſigla, quae, ut jam oſtenſum, non ſunt literae. Porro hae poſteriores notae, ſeu literae ſingulariae, quandoque ponebantur pro puris notis, non literis ſeu ſiglis; perinde atque ipſa ſigla pro meris ſignis.

Quandoque utraeque notae, et ſigla nempe et ſingulae ponebantur pro verbis tantum, quandoque pro totis etiam ſententiis. Pro verbis tantum, ut patet ex notis a Cicerone inventis, quae erant notae, non literae: ך pro tempore. De ſingulariis autem verbi alicujus loco poſitis, ita Ammianus lib. XVI. *Apud Aegyptios ſingulae literae ſingulis verbis ſerviebant.* Sed improprie loquitur Ammianus: non enim Aegyptiorum notae erant ſingulae literae, ſed ſigla mera et notae, non literae: igitur

rum, ubi Taurellus in margine: *Singulorum*, alii *ſignorum*, Cl. Conradi ad *Hiſt. D. Authent. Gronovii pag.* 100. *et* 148.

igitur melius, Singulae pro verbis ſingulis ponuntur toto libello Probi Grammatici, * quem ſcripſit de Notis Romanorum, verbi gratia, S. P. Q. R. id eſt, Senatui populoque Romano, et ſic etiam ſcribi ſolent omnia Romanorum praenomina. Pro ſententiis integris ponebantur omnes fere notae Hieroglyphicae Aegyptiorum, et mo-

M dernae

* De Valerii Probi Notis magnifice ſentit Claud. Dausquius, qui *Ortographicis* ſuis illas inſeruit: *cujus ingenium*, dicens, *et notas depraedicat Gellius, Cujacius elaudat, nec ſolus, epiſt. ad Jo. Wouwerium*. Putat ergo eumdem eſſe quem Gellius laudavit *lib.* XV. *c.* 7 *et lib.* IX. *c.* 9. et Tranquillus de *Illuſtr. Grammat. c. ult* Voſſius ſibi non conſtat: nam *lib.* I. *c.* 4. *de Arte Grammat.* Hadriani Caeſaris aetate illum floruiſſe dicit, at *lib.* I. *c.* 4. ex Euſebio refert, Neronis aevo illum vixiſſe. Cl. vero B. H. Reinoldi *Varior. c.* XI. *pag.* 94. tempore Severi Imperatoris et Chriſtianorum vixiſſe conjicit, quod meminerit Severi Auguſti, notasque Chriſtianorum ſepulcris inſcribi ſolitas H. R. J. P. *hic requieſcit in pace*, retulerit, aliosque errores Grammatico indignos commiſerit, vid. eumdem Reinold. *c.* 35. *Varior. pag.* 258. Sed pace Cl. Viri, vix tuto licebit concludere explicationem illarum literarum eſſe veram: nam et aliter explicari poſſent. Errores vero commiſerunt et qui ipſa facta quae recitant, viderunt et menti infigerunt. Obſtabit denique ipſe Gellius *d. l. c.* 7. ſcribens, *commentarium ſatis curioſe factum de* OCCULTA LITERARUM *ſignificatione epiſtolarum C. Caeſaris ſcriptarum* hunc Valerium conſcripſiſſe. Et licet facilis ſit reſponſio cum Dausquejo, alium hunc fuiſſe librum, nondum tamen ſatis hoc probatur, eaque ſententia admiſſa fides hiſtorica omnis redderetur dubia Potius forſan erit dicamus, ab indoctis librariis et injuria temporum libellum hunc fuiſſe corruptum, et exſpectare emendatorem rei literariae eruditiſſimum, cui forſan non fuit idoneus Nicolai, quodque alienum ab ejus inſtituto. Multa in Valer. Probi Notis emaculavit Henricus Ernſtius, qui tractatum illum de *Siglis* in 4to edidit Sorae 1647. Helias Putſchius in ed. *Grammaticorum Latin.* Hanoviae 1605. et omnium optime nuper Cl. Burman. in edit. *Inſcript. Corpor. Gruteriani.*

dernae literae Sinenſes, auctore Trigaultio noſtro, et notae item Cabbaliſtarum, quorum tota in harum explicatione ars eſt, indeque habet nomen Cabbala.

Fuere autem tam varia per notas ſcribendi artificia, ut dicat Auſonius: *

Innumeras poſſim caelandi oſtendere formas,
Et clandeſtinas veterum reſerare loquelas.

Neapolitanus vero a Porta Notarum faciendarum modos cum novos tum veteres adfert circiter CLXXX. in lib. de Notis furtiu. Quo ſpectant etiam tria illa ſcribendi genera, quae Trithemius prodidit initio lib. de Polygraphia, Dermaticum, Hyphaſmaticum, Aleoticum: adeoque totus liber ſextus continet vigintiquatuor Alphabeta ignota, ad uſum notarum; et lib. quinto programma proponit variae literarum tranſpoſitionis.

Uſus enim notarum olim omnibus familiariſſimus fuit, non infimis modo et ancillis ipſis, ut de quadam refert Marcellinus † quae nomine Aſſyriae epiſtolam notis ſcripſit ad Barbationem Praefectum peditum; verum etiam ſummis quibusque, ut

* Auſonius *Epiſt.* XXIII. *vs.* 28. De uſu et ſtudio notarum apud veteres vide Balbinum *Veroſimil.* *c.* 4. *p.* 53. Rectius etiam Auctor pro notare apud Suetonium in *Auguſto* *c.* 64. *n.* 6. legit *natare.* Inter prima enim rei militaris rudimenta referebatur natatio, quod ipſe videtur Suetonius innuere, in verbis: ALIAQUE RUDIMENTA *per ſe plerumque docuit.* Abiit hinc in proverbium dicere de homine rudi et ad omnia ſtupido: *Neque literas ſcit, neque natare poteſt.* Sic miratur idem Sueton. in *C. Calig.* *c.* 54. *in fin.* eum neſciviſſe natare, *atque hic*, dicens, *tam docilis ad cetera*, NATARE *neſciit.*

† *Lib.* XVIII. *c.* 3.

ut Tito Caeſari, *qui ſolitus notis velociſſime excipere*, auctore Suetonio cap. III. et Octavio Auguſto, *qui nepotes ſuos et literas, et notare docuit*; ut monent legendum eſſe Lipſius et Torrentius, pro *natare*. Quamquam ornatiſſimus vir Erycius Puteanus libello ſuo de Natatu quem parat extrudere, ex Graeco Dionis Caſſii plane me convincat legendum eſſe *natare*, ut olim legebatur, non autem *notare*. Neque paucae aut parvae cauſae ſunt tam frequentis uſurpationis. Primum * enim notae

* Auctor duas cauſas notarum inventarum adfert illuſtratque. Prima eſt, ne arcana in vulgus emanarent ſecunda, ut dextra ſcribae velocius opus ſuum perficeret quam lingua. Hodie certé inſignem praeſtant uſum notae illae in re critica et dijudicandis ſpuriis a veris et genuinis veterum ſcriptis, qua in re laborarunt diu viri Eruditiſſimi Scaliger, Sirmondus, Salmaſius, l'Abbaeus, Lambecius aliique, apud Cl. J. G. Walchium in *Hiſtoria Critic. Linguae Lat.* c. 7. §. 3. *in not.* adlati, ubi Aemili Porti Cretenſis tractatum de *MSctorum Graecorum abbreviationibus*, ipſiusmet manu exaratum, ſe poſſidere tradit, quem num in lucem emiſerit V. Cl. quod optandum, me fugit. Haec de commodis Notarum; verum longe majora in rem literariam inde reſultant incommoda, quae ſilentio tranſiit Auctor noſter. Primum enim inexhauſto labore inque ſpem futurae oblivionis ipſa illa vetuſtatis aenigmata ſaepe addiſcimus. Secundo Oedipe interprete ad illa divinanda haûd raro opus eſt. Tertio quoad genera, et caſus, tempora et diſtinctiones et nomina propria graviſſimi inde oriuntur errores. Exemplum praebet Suetonius in *Galba c. 5. HS. namque quingenties cum praecipuum inter legatarios habuiſſet, quia* NOTATA, NON PERSCRIPTA ERAT SUMMA, *herede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne haec quidem accepit.* Vide quae Cl. Graevius in *Praefat. ad Tom. 1. Theſ. antiqu. pag.* 6. contra Caſaubonum diſputat. Aliud exemplum ex Cic. II. *Epiſt. ad Attic.* 20. attulit Reitzius noſter in *Ambiguis, voce: Notae numerorum.*

tae Hieroglyphicae a Phoenicibus aut Aegyptiis excogitatae ſunt ad celanda ſua myſteria, ne vulgus ita facile in adyta ſacrarum ſcientiarum irreperet. Quamobrem et Perſae Magos, Indi Gymnoſophiſtas, Celtae Druidas habuere myſteriorum ſuorum interpretes, quae plebi propoſita eſſe nolebant; ſicut et Hebraeorum Legem fuiſſe ſcribit D. Gregorius Nazianzenus in Apolog. fugae ſuae, qua libros ſacros vulgo communicari vetabant. Imo Romani hujus rei gratia Notarios adhibebant, auctore Suida: Τὸν τῶν ἀποῤῥήτων γραμματέα, ἀσηκρῆτις καλοῦσι τὸ ἀξίωμα Ῥωμαῖοι. Id eſt: *Scribam qui notat res, quas non licet propalare, a Secretis vocant, quae dignitas eſt apud Romanos.* Et Trithemius ſcribit, Ciceronis Lexicon de Notis, a divo Cypriano auctum, ut Eccleſiaſticis juxta prodeſſet atque profanis ad arcana celanda. Hebraei vero teſte Bibliandro, eo ſcribendi genere plurimum utuntur, quo initialis ſola litera ponitur loco totius dictionis; vocantque *Raſchei thebotb*, hoc eſt, *Initia dictionum.* * Ita etiam

rorum. Iterum aliud in nomine proprio Coſſutio, pro quo Coſ. ſeu Conſul ſubſtituerunt, dedit Cl. Perizonius in *Animadv. hiſtor. c.* VII. *pag.* 296. Adde quarto quod nonnumquam ſint ridiculae a pictoribus librorum fronti adjectae. Sic inter alias ſignum dolii in picturis librorum, qui in Bibliotheca Corvini reperiuntur, frequenter adpictum deprehendes, ad ubertatem forſan vini, quo Ungaria abundat, forſan deſignandam vid. Petr. Jaenichii *Meletem. Thorunenſia tom.* III. *pag.* 207. Jure itaque meritoque vetuit Juſtinianus ſigla illa inſtrumentis adhiberi, qua de re infra latius.

* Fideliter hoc caput exſcripſit et illaudato Hugone noſtro ſuum fecit Jo. Nicolai *de Siglis pag.* 10. 11. Adeo vero

etiam Juriſperiti ad tegendos aſtus ſuos, inquit Cicero pro Murena, notas invenerunt, ne plebs ſciret quibus diebus fas nefasve eſſet Lege agere. *

M 3 *Irati*,

vero placuiſſe Hebraeis hoc ſcribendi genus, ut vix ullus liber et epiſtola imaginibus hiſce careat, auctor eſt Buxtorfius de *Abbreviaturis. pag.* 2. *et Clav. Maſor. c.* 3. Veroſimilis quoque eſt Auctoris ſententia ad caelanda ſacra inventas fuiſſe notas. Notum eſt illud Eſdrae *lib.* IV. *c.* 15. qui *perfectis quaedam palam facere* a Deo juſſus, *quaedam ſapientibus abſcondite tradere*. De Gallorum ſacerdotibus idem tradit Jul. Caeſar de *Bell. Gall. lib.* V. et Pomponius Mela *lib.* III. *c.* 2. illos clam diſcipulos docuiſſe refert. Tarquinius Rex M. Tullium culeo inſutnm in mare abjici juſſit, quod librum ſecreta civilium ſacrorum continentem Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, Valer. Max. *lib.* I. *c.* I. §. 13. Sic aeterna nocte ſepeliri jubebat Auguſtus libros Sybillinos, Sueton. in *Aug. c.* 31. ne arcana ſacrorum cum vulgo communicarentur et cavillandi anſam illi praeberent. Adde his Chriſtian. Kortholdi diſſert. cui titulus: *Silentium ſacrum, ſeu de occultatione myſteriorum apud Veteres Chriſtianos Kiloniae* 1689. *in* 4. et Gebh. Meier *de Recondita vet. eccleſ. Theolog. et ſollemni ſacrorum profanis et nondum initiatis occultatione, Helmſtadii* 1691. *4to.* Sic etiam ſub eccleſia oppreſſa, ubi dicere quae ſentiebant Chriſtianis non licebat, geſta Martyrum ob ſaevitiam Imperatorum furtivis notis et ſignis excipiebant notarii, quae omnia dein in mundum redigebantur. Primus hoc ſtatuit Clemens Papa, deinde Fabianus, ut refert Anaſtaſius et probatur ex Epiphanio *lib.* III. *contra haereſes* ubi libros ſuos ab Anatolio notis exceptos ſcribit, ab Hypatio vero *Εἰς καλλὸς* et in integram ſcripturam redactos, vide Inn. Cironii *Obſ. Jur. Canon. lib.* II. *c.* 6.

* Ad verbum omnia exſcripſit Nicolai *d. p.* II. ne loca quidem ſeu capita addens. Eſt autem *c.* XI. *pro Murena.* Decepit hic Auctorem, et cum eo Nicolaum, ambiguus votis *Nota* ſignificatus: non enim intelligit hoc loco Cicero Notas ſeu literarum ſigna et ſiglas, ſed formulas actionum, quas qui

Irati, inquit, *Jureconſulti*, *ne dierum ratione pervulgata et cognita*, *ſine ſua opera poſſet Lege agi*, *notas quasdam compoſuerunt*, *ut ipſi omnibus in rebus intereſſent*. Unde Manilius de Notario:

Hic Legum tabulas et condita Jura
Noverit, *atque notis levibus pendentia verba*,
Et licitum ſciet et vetitum. *

In

qui non ad unguem cantaret, vel in una ſyllaba erraret tota cauſa cadebat. Sic rectius Jo. Graevius ad d. l. Et hoc ſuadent verba antecedentia: *Inventus eſt ſcriba quidam Cn. Flavius qui cornicum oculos confixerit*, *et ſingulis diebus ediſcendos Faſtos populo propoſuerit et ab ipſis cautis Jurisconſultis eorum ſapientiam compilarit.* Quae verba illuſtrant dicta in *L.* 2. §. 7. *D. de Orig. Jur. Poſtea cum Appius Claudius propoſuiſſet*, i. e. compoſuiſſet Ampl. Bynkershoek in *Praeterm. ad d. L.* 2. *p.* 28. *et ad formam*, id eſt, ad modum et ordinem, Bynkersh. *d. l.* unde et *forma* vox agrimenſorum, *redegiſſet has actiones: Cnaeus Flavius ſcriba ejus libertini filius ſurreptum librum populo tradidit: et adeo gratum fuit id munus populo*, *ut Tribunus plebis fieret*, *Senator et aedilis curulis.* Elegans eſt locus quo plagii literarii rei vulneratae ſuae cauſae patrocinari poſſint, licita plagia et grata eſſe debere, cum utilitatis publicae cauſa fiant, ſtatuentes. At cauſa cadant vereor: non enim Cnaei Flavii ſunt omnes, neque ferunt impune traſones illi, alienam gloriam verbis in ſe transferentes, quo viliſſimo hominum genere nihil pejus terra alit. Eo tamen naevo laborant hodie, quod miraberis, JCti nominis alicujus, improbi Flavii imitatores, qui in primam Juris regulam, ſuum cuique, committunt. Tandem et formularum exempla a Cicerone mox ſubjecta, Auctorem noſtrum meliora docere potuiſſent.

* Manilius IV. *vs.* 209. *ſequ.* Juvabit hic conſulere Merillium *lib.* V. *Obſer. c.* 23. qui juris auditores jurejurando adactos fuiſſe ſcribit, ne artis ſuae arcana divulgarent, quod probat ex Themiſtio *Orat.* 4. in verbis: *dum in judicio*

In pecude vero, ſervis, et milite, ſtigmatum notae ad internoſcendum inventae ſunt; ſicut et notae Grammaticorum ſeu poſiturae, obeli et aſteriſci: in communi autem ſcriptione ad brevitatem et celeritatem, et ſecreti cautelam, ut notavit Joannes a Porta lib. I. cap. II. III. et IV. De brevitate, teſtatur Solinus cap. VI. narrans Iliadem totam notis ſcriptam adeo fuiſſe brevem, ut nucis unius teſtulis geminis tota clauderetur. Quo in artificio excelluiſſe Myrmecidem Mileſium,

dicio honos petitur, qui in ingreſſu ſacramenti offerri debuit. Verum fallitur Merillius, et loquitur ſine dubio Themiſtius de juramento quod poſt quintum auſpicati honoris diem in leges praeſtare debebant magiſtratus, Livius *lib.* XXXI. *c.* 50. Validius argumentum a Stoicis poſſet peti, de quibus ita ſcribit Clemens Alexandrinus *Strom. lib.* V. *Stoici dicunt, a Zenone primum eſſe quaedam conſcripta, quae non facile permittunt legere diſcipulos, quorum non prius fuerit factum ab ipſis periculum, an germane ac ſincere philoſophentur.* At haec iterum nihil ad edictum praetoris, neque prohibentur diſcipuli evulgare philoſophiae praecepta, ſed ſecretiora legere vetantur, quae captum eorum ſuperabant, donec ſpecimina verae non ſimulatae philoſophiae edidiſſent, quod omnino probandum et imitandum, ne nimium feſtinantes cruda ſtudia in forum propellant. Denique ex idoneo Auctore nullo poterit probari Patricos, ſacramento ſe obſtrinxiſſe, de non evulganda Jurisprudentia, etſi verum ſit ſibi ſervaſſe civilem ſapientiam, nec cum populo communicaſſe, unde gratiſſimum munus populo exhibuiſſe C. Flavium perhibet Pomponius in d. l. Humani demum quid patitur Alciatus *lib.* VIII. *Parerg. c.* 10. ſymbola *clauſi et aperti Corporis Juris*, quae in Promotionibus Canditatorum ſollemnibus adhiberi ſolent, eo referens, hoc ſymbolo admoneri dicens Juris Canditatos, privilegia Doctoralia petentes, ut indignis libros claudant nec ſecreta revelent, doctis autem bonisque pandant et aperiant; ſed veriores horum ſymbolorum rationes adduxit Itterus de *Honor. Academic. c.* 7. §. 15. quibus perſpectis, myſtica illa Alciati explicatione facile carere poſſumus.

ſium, et Callicratidem Lacedaemonium, ſcribit Aelianus lib. I. Variar. hiſt. * quos fama fuit in ſeſamo (quod minutiſſimum genus eſt ſeminis, ſimile milio aut panico) diſtichon unum Elegiacum aureis literis ſcripſiſſe; ſed per notas et ſigna, inquit Henricus Salmuth. comment. in Pancirollum. Ingenioſius tamen Bauhuſius noſter lib. III. fol. 55. de Iliade ludit ad Paul. Palmerinum:

Iliadem magnam parva in nuce Paule videbis,
Haec duo ſi patiens carmina noſtra legis.
Atridae gemini, Laërtius, Hector, Achilles,
Aeneas, Priamus, Troja, Lacaena, Paris.
Ilias en nuce clauſa una eſt: niſi, Paule, negabis,
Aut hanc Iliadem, aut carmina noſtra nuces.

Celeritatem autem ſcribendi per notas refert Auſonius fuiſſe tantam, ut Notarii fere praeverterent dictantium verba, Epigram. CXXXVIII. †

Puer

* *Cap.* 17. Magis mirandum erit, quod de iis refert Plutarch. *lib. adv. Stoicos* διατυρνεύειν λέγονται ἐν σησάμῳ γράμμασιν ἔπη τοῦ Ομήρου, id eſt, non inſcripſiſſe literas iſtas ſtylo vel ſimili modo, ſed ſuccisa reliqua materia ita ſculpſiſſe ut extarent. Et in fragmento Athenaei a Caſaubono *lib.* XI. *Annot. c.* 4. edito, legimus: ἐνδόξους τορευτὰς fuiſſe Μυρμηκίδην τον Μιλήσιον καὶ καλλικράτην λάκωνα. Haec Schefferus ad d. l. Kuhnius vero Varronem *lib.* VI. *de L. L. obſcura* haec opera dixiſſe obſervat, id eſt, viſum fallentia, unde *ſetas nigras* illis ſolebant adhibere, ut diſtinctius viderent omnia, Plin. *lib.* VII. *c.* 21. et XXXVI. *c.* 5. Recte vero Aelianus ſapientem non probaturum hanc artem, Τι γὰρ dicit, ἄλλο ἐστὶ ταῦτα, ἢ χρόνου παραπάλωμα; *Quid enim haec aliud ſunt, quam vana temporis jactura?*

† Adde Manil. IV. *vs.* 197.

His

Puer notarum praepetum
Sollers miniſter advola
Bipatens pugillar expedi, etc.
Evolvo libros uberes,
Inſtarque denſae grandinis
Torrente lingua perſtrepo.
Tibi nec aures ambigunt,
Nec aucupatur pagina,
Et mota parce dextera
Volat per aequor cereum.
Cum maxime nunc proloquor,
Circumloquentis ambitu:

M 5 *Tu*

Hic et ſcriptor erit velox, cui litera verbum eſt,
Quique notis linguam ſuperet, curſimque loquentis
Excipiat longas nova per compendia voces.

Addit ibi Mich. Fayus in *not.* ita Juſtinianum Imperatorem Inſtitutiones ſuas ſcripſiſſe, quod veroſimilius vix videri poſſit, cum ipſe notas omnes ſevera ſanctione *cap.* 21. ab auctore noſtra adlata, ex Juris Corpore removeri juſſerit. Pueri ejusmodi notas olim ſolebant addiſcere ut velocius ſcribere valerent. Sic teſte Prudentio Caſſianus Martyr, magiſter literarum

Verba notis brevibus comprendere verba peritus.

Et Titus Imperator auctore Sueton. in *Tit. c.* 3. notis velociſſime verba loquentis excipiebat. Exemplum tachygraphi ſingulare praebet Caſpar Cruciper, Wittebergenſis Theologus, qui tam velociter verba Lutheri Orationem habentis dominicam excipere poterat, ut ne verbulum quidem manum ejus effugeret, ceu ex Myconio in *Hiſtor. Reformat. c.* 12. *p.* 47. refert Heumannus *Via ad Hiſt. literar. c.* 3. §. 10. *in not.* Utiliorem autem Tacheographiam eſſe Eruditis micrographia Camilli Spanochii, Senenſis, in ſenſus incurrit. De illa vide Carol. Al. Ramſay in Tacheographia 1679. Lipſiae excuſa, de Micrographia elegans carmen Caeſaris Malvicini, Viterbienſis, quod Senis prodiit in lucem 1579.

Tu ſenſa noſtri pectoris
Vix dicta, jam ceris tenes, etc.
Et praepetis dextrae fuga
Me tu loquentem praevenis?
Quis, oro, quis dixit tibi
Quae cogitabam dicere?
Quae furta corde in intimo
Exercet ales dextera? etc.

Nec abſimiliter, ſed brevius Martial. lib. XIV. Epigram. CCII.

Currant verba licet, manus eſt velocior illis;
Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus.

Quae ſi forte ſint hyperbolice dicta, at ſaltem ſine ampullis et vento dicta ſunt illa Boëtii lib. V.

Ut quondam celeri ſtylo
Mos eſt aequore paginae, etc.

Illa Sidonii lib. IX. Epiſt. IX. *Tribuit et quoddam dictare celeranti ſcribarum ſequacitas ſaltuoſa compendium.* Illa Senecae ad Lucil. Epiſt. XC. *Celeritatem linguae manus ſequitur.* Illa Prudentii de Caſſiano:

Raptimque punctis dicta praepetibus ſequi.

Illa D. Hieronymi lib. III. comment. in Epiſt. ad Galat. *Notario dicto aut quidquid in buccam venerit; aut ſi paululum voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, frontem rugat, manum contrahit, et ſe fruſtra adeſſe toto geſtu corporis conteſtatur.* Inſignis ſane, et percommoda ſcribendi velocitas: quam tamen quantacumque fuerit, dicendi copia atque impetu praevertit Prooereſius, qui (ut de eo narrat Eunapius) tanta celeritate perorabat, ut Notarios praecurreret; verbis tamen ita conceptis, ut ingenti omnium admiratione, eamdem quam ex tempore

ha-

habuerat orationem, denuo abſque omni hallucinatione integram recitaret. Omnium item etiamſi perniciſſimas manus retarduit Origenes Adimantius, qui ſeptem notarios viciſſim ſcribentes laſſabat; ut de eo ſcribit Euſebius lib. VI. cap. XVII.

Quod ultimum eſt hujus capitis, de notarum origine eſt; in qua, ut in literarum origine, video pleroſque hallucinatos eſſe. Sane non ſcio quis ante Matthaeum noſtrum Raderum ea in re veritatem attigerit. Alii enim notarum inventionem Maecenati et ejus liberto Aquilae tribuunt; inter quos eſt Dio lib. LV. Ciceroni ſub tempus Catilinariae conjurationis Plutarchus aſſignat. Euſebius in Chronico adſcribit Tironi liberto Ciceronis: Seneca Mecaenatis et Ciceronis ſervis. Iſidorus lib. I. cap. XXI. et ex eo Porta libro I. de Notis furtiu. cap. III. Ennio ut primo auctori acceptas fert hujusmodi notas mille et centum; quas poſt auxerit Tiro, deinde Perſannius Philargyrus, et Aquila libertus Maecenatis, denique Annaeus Seneca; ita ut numerus excreverit ad quinque notarum millia. Ego, poſtquam expendere coepi illum verſiculum Davidis Pſal. XLIV. *Lingua mea calamus ſcribae velociter ſcribentis.* Poſtquam excutere coepi antiquitatem Hieroglyphicarum notarum, non aliud potui ſuſpicari, quam longe antiquius notarum originem eſſe indagandam. Neque tamen primus id audebam aperte affirmare, donec comperi Patrem noſtrum Raderum *, et

* Veriſſima haec videtur Raderi ſententia, quam et J. Nicolai in *d. Tr. c.* 4. ſuam fecit. Videntur autem notae, ut jam antea monui, mox poſt literas inventas coepiſſe, quae

et ex eo Patrem etiam Lorinum in Pſal. XLIV. id docuiſſe. Pretium operae erit audire Raderi verba: *Multis annis ante Ciceronem Judaea notarum videtur artem inveniſſe; captata ex Danielis interpretatione hujus compendii occaſione. Daniel enim illa caeleſti digito exarata verba, Mane, Thecel, Phares, ſic eſt interpretatus, ut ſingula verba ſingulas obſervarent orationis ſententias. Magiſtri ergo et Divinarum literarum interpretes genus inde interpretandi novum invenerunt, quod Cabbaliſticam appellarunt; qua non tantum ſententias et integras Scripturae divinae orationes explanant, ſed etiam ſyllabas, et ſingulas quasque literas ſeparatim expendentes, quaſi lateat in ſingulis aliquid myſterii, excutiunt*, etc. *Et conjectura eſt, hinc a Judaeis manaſſe rationem hac methodo non interpretandi tantum, ſed et ſcribendi.*

Igitur pro veriori hanc ſententiam amplectemur, donec a quopiam certius refutetur. Neque enim contigit mihi hucusque videre Octavianum Ferrarium, qui in Originibus ſuis Romanorum fertur quaedam de notis attigiſſe.

CAPUT XIX.

Quam varia notarum genera? ac primo, de notis ſervilibus ſeu ſtigmatibus Threiciis.

CAUSSAM accurate tractandi hanc materiam praebuit mihi Iſidorus libro primo, capitibus

quae poſtea per artem Hebraeorum Cabballiſticam, de qua vide Tentzelium in *Menſtruis Anni* 1698. *menſ. Jun. pag.* 530. Buxtorfium de *Abbreviaturis Hebraeor. p.* 31. et Jo. Morinum de *Antiquis Hebraeor. liter. ac ſiglis.*

bus XXI. XXII. XXIII. et ſequentibus, agens de variis generibus notarum.

Divido igitur notas in Serviles, Pecurias, Juridicas, Judiciarias, Suffragatorias, Cenſorias, Teſſerarias, Sortiarias, Grammaticas, Arithmeticas.

Serviles notae ſunt, quas Cicero Threicias appellat lib. II. Offic. * hoc eſt, ſtigmata ſeu ſigna quibus ſervorum vultus aut manus inurebantur, ut ſcribit Artemidorus libro primo Onirocrit. Threicias autem vocat; quia, etiamſi apud Thraces, ejusmodi notae erant inſigne nobilitatis, non ſervitutis, auctore Herodoto lib. V. † et Boëtio proſa

* *Cap.* VII. Thraicias dixit Cic. quia a Thracibus deſcendunt, ut mox ipſe Auctor, vide ad h. locum interpretes. Triplicis autem generis ſunt hae notae: aut enim honoris cauſa et ad pompam inurebantur, aut ad munera hominum diſtinguenda, aut denique in poenam. De ſingulis agemus in ſequentibus ſingulatim.

† Cui titulus *Terpſichore c.* VI. *pag. m.* 331. *punctas notis eſſe frontes*, ſcribit, *nobile judicatur: non eſſe notatas punctis, ignobile.* Valer. Max *lib.* IX. *c.* 13. Ritus ille videtur ab Hebraeis originem trahere, vide Levitic XIX. *vs.* 28. Deuteron. XIV. *vs.* 1. J. Dougtaeus in *Analect. ſacris p.* 1. *Exercit.* 28. *et Part.* 2. *Exerc.* 48. et J. Spencer. *lib.* II. *Rit. Sacror. c.* 4. *et c.* 13. Romani vero nomen domini ſtigmate ſervorum fronti inurebant, ut in tanto ſervorum copia, commode poſſent a dominis diſtingui, quo etiam adludit S. Ambroſius in *Oratione funebri* Valentiniano ſcripta: ubi *charactere domini inſcribuntur ſervuli, et nomine Imperatoris ſignantur milites.* Alia tandem ſtigmata ſervis, alia fugitivis, captivis, Fabricenſibus, Kalumniatoribus inuſta fuiſſe docebit J. Gothofredus *ad Cod. Theod. tit. de Poen. L.* 2. Adde de ſervilibus his notis C. Rhodiginum *Antiqu. lib.* IV. *c.* III. Sic Fabricenſibus non in poenam fuiſſe inuſtam notam con-

proſa IV. (quemadmodum et apud Dacos et Sarmatas, ut Plinius ſcribit lib. XXII. apud Britannos item, ut teſtatur Herodianus lib. III. qui tota corpora pungebant) tamen a Thracibus ad piſtrinenſes, ad ergaſtulos, et ad fugitivos venerunt, pro ſigno infamiae et probri. * Vocantur hae

conſtat ex *L. 3. C. de Fabricenſ.* et Petro Oſtermanno in *Commentario ad d. L. 3. Sect. 1.* Vocantur ibi ſtigmata *notae publicae*, cujus ratio haec redditur, ut latitantes hoc modo poſſint agnoſci, et operam declinantes ad publicae militiae ſacramenta revocari. Pari ratione et Aquarii vel aquarum cuſtodes, quos hydrophylacas nominabant, ſtigmate notabantur. *Singulis manibus eorum felici nomine pietatis noſtro impreſſo ſignari decernimus*, ajunt Theodoſius et Valentinianus *in L. 10. C. de Aquaeductu.* Ratio, *ne ad uſus alios avellantur, vel angariarum vel operarum nomine teneantur.* Idem in militibus obſervabatur, Vegetius *lib.* II. *de Re milit. c.* 5. *Victuris in cute punctis milites ſcripti, et matriculis inſcripti jurare ſolent.* et *lib.* I. *c.* 8. manibusque plerumque illa inurebantur, Cujac. *lib.* VII. *Obſerv. c.* 13. et Auctor infra. Eoque reſpicitur II *Timoth.* II. 3. *Apocal.* XIII. 16. vide Aloyſium Novarinum *lib.* III. *Elect. ſacror. c.* 14. Et ſic hodie in vicinia cum militibus hodie agitur.

* Epigrammata ſervis fugitivis in ſignum infamiae fuiſſe inuſtum tralatitium eſt. Nota illa plerumque his literis exprimebatur: F. H. E. L. T. *fugitivus hic eſt Lucii Titii*, de quibus Oiſel ad *Caji Inſtit.* I. I. 3. R. Forner. *lib.* IV. *Rer. quotid. c.* 26. aliique, citati apud Cl. Heineccium *Antiquit. Rom. ad Inſtit. lib.* I. *tit.* IV. §. XI. *in not.* Adde J. Nerium *lib.* 37. *Analect. c.* 36. I. P. Faber *lib.* II. *Semeſtr. c.* 5. Abrogata vero per Conſtantinum Stigmatum inuſtione in *l.* 17. *C. de Poen.* collaria fugitivis circumdabantur vel laminae collis adpenſae, quibus epigrammata inſcribebantur, quod ex Sponii Miſcell. *Erud. Antiq. p.* 300. probat Heineccius. d. l. At cur ita quaeris, et quid opus collariis, cum dominum non fugeret vitium ſervi et delictum? Silent interpretes. Sed palam eſt ratio, ſcilicet, ut dubia ſervi fides omnibus innoteſceret, ſignumque hoc infamiae reli-

hae notae diverſimode apud diverſos. Apud Senecam I. de Tranquill. *ſerviles literae;* apud Boëtium libro I. Ciceronem II. Offic. Auſonium epiſt. xv. Valerium Maximum lib. VI. cap. VIII. vocantur *notae*. Plinius in Panegyr. cap. XXXV. vocat *notas et puncta*. Vocantur *ſtigmata* a Suetonio in Caligula cap. XXVII. a Seneca lib. IV. de Benef. a Quinctiliano lib. VII. cap. IV. a Juſtiniano Leg. III. de fabricenſ. lib. XI. a Scribonio Largo cap. CCXXXI. ab Herodiano lib. VII. Columella in Hort. appellat *ſigna fororum*, vel, ut ingenioſe Scaliger, *ſigna fugarum*. Similiter hinc ſervi nominantur *ſtigmatiae* a Nonio et Cicerone, item *notis compuncti*. ϛιγῶνες καὶ ϛιγματίαι a Polluce lib. III. cap. VIII. de Servis. *Varii attagenes* ab Ariſtophane in avibus, propter maculas, opinor; ſicut *Iſtriani* a more gentis illius quae ſe punctis inurebat, inquit Caelius lib. VIII. cap. XXXI. et *populus Samiorum*, Σαμίων ὁ δῆμος, apud Suidam ex Ariſtophane, quia, inquit Suidas, dicunt Samios ab Athenienſibus captos noctua, Athenienſes vero a Samiis ſamena (hoc eſt, biremis vel numi charactere) a Syracuſiis autem equi imagine fuiſſe compunctos: ſicut hodieque fures inſignibus urbium, in quibus plectuntur. * Ex quibus

reliquos a fuga deterreret, et ne vitium celaretur emtori, ſi ſervus aliquando venderetur, *L.* I. *D. de Aedilit. Edict.* Probe tamen nota haec infamiae erit diſtinguenda a charactere domini, quo plerumque omnes inurebantur, quod paulo ante ex Ambroſio probavi, quodque iterum non ſatis adcurate explicarunt interpretes.

* Nonnumquam et ipſum facinus, quod perpetraverant in

bus apparet, triplicis fere generis fuiſſe haſce ſerviles notas; nimirum vel puncta, vel imagines, vel literas. De literis enim Seneca ſupra laudatus; *Serviles literas*, et hinc *ſcribere* apud Ulpianum, eſt *notam inurere*, in Inſtit. tit. I. et Leg. XVII. Cod. de poen. ut Briſſonius obſervat lib. de ſignific. verb. et, *quatuor inſcripti*, apud Martialem: *Vultus ſcriptus*, apud Auſonium et Plinium. *Inſcripta ergaſtula*, apud Juvenalem Sat. XIV. *Literati*, apud Plautum et Apulejum. *Caelati*, apud Propertium lib. IV. Adeoque literis illis cauſticis, crimen ipſum vulgo exprimebatur. Plato VIII. de Legibus: *Si quis ſacrilegium commiſerit*, etc. *In facie manibusque crimen inſcriptus, et flagellatus, extra fines patrios projiciatur.* Et quidem non paucis literis; ſed quandoque perſcribebatur crimen per totum

in facie et manibus inurebatur. Addamus loca ab Auctore praetermiſſa. Ita de ſervis facinoroſis et ſacrilegis legem tulit Plato *lib.* IX. *de Legib. pag.* 923. ut ſervus in ſacrilego deprehenſus *ἐν τῷ προσώπῳ καὶ ταῖς χερσὶ γραφεὶς τὴν συμφορὰν καὶ μαστιγωθεὶς*, *facinore in facie ac manibus ipſius literis inuſto verberetur et nudus extra fines pellatur.* Et hinc cognomen ſervi cujusdam ΣΤΙΓΜΑΤΙΟΥ ex Luciano probat Brodaeus *Miſcellan.* IV. *c.* 24. Gruter. in *Theſaur. Critic. p* 524. Sic Syracuſani in Athenienſes bello captos ſaevientes tanquam mancipia illos vendebant, ΣΤΙΖΟΤΕΣ *ἵππον εἰς τὸ μέτωπον*, *equi ſigno eorum frontem ſtigmatizantes*, Plutarchus in *Nicia T.* I. *Oper. pag.* 542. Athenienſibus vice verſa eamdem infamiae notam inuſſerunt Samii, teſte Plutarcho in *Pericle Tom.* I. *Oper. p.* 166. ΕΣΤΙΖΟΝ *εἰς τὸ μέτωπον γλαῦκας*, *Athenienſium captivorum frontem inſcripſerunt noctua.* Sic in Gallia eorum fronti, qui Regia ſigna adulterarunt liliatum cauterium inuritur, ne admiſſi facinoris memoria, quamdiu ſint, intereat, vide Langlaeum *lib.* X. *Semeſtrium c.* 2. et Gudelinum de *Jur. noviſſ. lib.* V. *c.* 15.

totum vultum. Petronius in Satyr. *Implevit Eumolpus frontem utriuſque ingentibus literis, et notum fugitivorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit.* Erat id Epigramma forte hujusmodi, inquit Lipſius: *Cave a fugitivo.* * Ita quoque Zonaras III. Annalium, duos monachos (quod liberius Theophilum Imperatorem monuiſſent) Epigrammate duodecim verſuum conſcriptos fuiſſe narrat. Et D. Ambroſius lib. de Virginit. refert, *juvenem quendam cum propter admirandam oris pulchritudinem, in amorem incenderet feminas, vultum exaraſſe ſtigmatibus, ne qua eum amare poſſet.* Quamquam communius, non totae ſententiae, ſed ſingulae tantum literae imprimebantur; ut K, Kalumniatoribus; ita enim olim Kalumniam ſcribebant, ut Lipſius obſervat II. Elect. cap. XV. Et de hac Kalumniatoria nota Cicero pro Roſc. Amerin. † *Crura quidem nemo vobis ſuffringet; ſed*

* Meliora dabit J. Nicolai *de Siglis c.* 40. Illuſtrat haec jocus Auſonii in Pergamum, ſcriptorem fugitivum, *Epigr.* XV.

Tam ſegnis ſcriptor, quam lentus, Pergame, curſor
Fugiſti et primo captus es in ſtadio.
Ergo notas ſcripto toleraſti, Pergame vultu:
Et quae neglexit dextera, frons patitur.

† *C.* 19. *et* 20. *in fin.* Literatis hominibus opponuntur homines *integrae frontis* ut Papinianus illos vocat eleganter in *L.* 13. *D. de Teſtib.* ad quam vide Cl. Ottonem in *Vita Papiniani c.* VII. §. 2. *pag.* 87. Caſaubon. ad Sueton. *Aug. c.* 31. Jure Canonico falſariis quoque character aliquis inuritur, qui et provinciam ſimul abjurare tenentur *cap. ad audientiam* X. *de Crim. falſi* Rittershuſius *Different. Jur. Civil. et Canon. lib.* VI. *c.* 8. et ita in Gallia poenam hanc fuiſſe exſecutam

ſed ſi ego hos bene noui, literam eam cui vos usque eo inimici eſtis, etc. *Ita vehementer affigent ad caput.* Quem locum egregie explicat Turnebus. Ita D, delatoribus, T, furibus apud Lucianum *, et Polyd. Virgilium lib. XXVI. Hiſtor. Angl. qui ſcribit ab Henrico VII. eſſe ſtatutum, ut furibus (qui *Theefe* vocantur) T. inureretur in palma ſiniſtrae manus ſub pollice: homicidis vero (quos appellant *Murdure*) M. quam conſuetudinem docet a Gallis eſſe ſumptam. At ego, ſi primam originem quaerimus, ſcio eam manaſſe a Syris, qui ſtigmata manibus aut cervicibus, non frontibus inurebant; ut narrat Lucianus in Dea Syria; et hanc manuum inſcriptionem, inter poenas omnes, ſolam retinuit Conſtantinus Imperator, vetita vultus inuſtione, ſic ſcribens ad Eumelium: *Si quis*, etc. *fuerit pro criminum qualitate damnatus, minime in ejus facie ſcribatur, dum et in manibus et in ſuris poſſit poena damnationis una ſcriptione comprehendi; quo facies, quae ad pulchritudinis coeleſtis ſimilitudinem eſt figurata, minime maculetur.* Leg.

tam docet Jacob. Gothofred. ad *tit. Cod. Th. de Poen. ad L.* 2. quam et Saxones in idem crimen, ſi caſus non capitalis eſſet, ſtatuerunt, Gloſſa *Weichbildi Jur. Saxon. art.* 38. Schneidewin. *ad §. fin. Inſt. de Obl. quae ex delict. num. fin.* Sic et olim in ludum vel in metallum damnati, qui ſervi poenae fiebant, Stigmate notabantur, Sueton. in *Caeſar. c.* 73. Martial. VI. *Epigr.* 64. *vs.* 26.

* Apud Hiſpanos litera Q. ſeu ut alii volunt numerus binarius 2. bigamis inurebatur, Covarruvias de *Matrimonio p.* II. *Oper. c.* 7. §. 7. *n.* 11. et ſacrilegis ferro ignito ad ſignum crucis ſignum ſignabatur in labiis, Oſterman. *ad d. l. in fin.* Memorabile exemplum de milite ingrato refert Seneca *lib.* IV. *c.* 37. et 38.

Leg. 11. de poen. Cod. Theodoſ. * Sed hanc piam ſane Conſtantini Legem antiquavit Theophilus Iconoclaſta, inuſtis denuo vultibus ſanctorum martyrum Theophanis et Theodori, ut refert Cedrenus

N 2

* Rationem alii inde repetunt, quia homo hac in corporis parte cetera animantia praecellit, Ovid. *lib.* 1. *Metam. vs.* 84.

Pronaque cum ſpectent, animalia cetera terram
Os homini ſublime dedit, coelumque videre
Juſſit et erectos ad ſidera tollere vultus.

Frigide ſane; per ſtigma enim non impeditur quo minus erecto vultu coelum intueri poſſit. Neque abſimilis eſt huic, Conſtantini illa ratio in *d. l.* 20. quamque jam rejecerunt alii apud Anton. Matthaeum de *Crimin. lib.* XLVIII. *tit.* 18. *n.* 11. nam et reliqua membra hac ratione ad effigiem coeleſtem formata eſſe, dicendum foret. Jocularia autem eſt illa Groenewegii ratio *de LL. abrog. pag.* 756. *d. l.* 17. *C. de Poen.* in favorem praegnantium et obviorum eſſe abrogatam, ſcribentis. Verum hoc fit ex accidenti, et hoc pacto quilibet nequam, qui petulantia ſua cicatrices in facie meruit, mulierculis officere poſſet. Meliora etiam experientia potuiſſet docere Groenewegium. Nusquam enim frequentius quam his in oris facies cultro deformatas conſpicimus, quarum tamen cicatrices numquam in liberali infantum facie deprehendere datur. Potius eſt dicamus; improprie locutum fuiſſe Imperatorem, ſcilicet animae praeſtantiam reſpexiſſe illum, quae ad ſimilitudinem Numinis ſummi formata potiſſimum in facie eluceſcit. Ceterum Ulpianus jam ſuo tempore vetitum fuiſſe uſufructuario tradit, ſervum cicatricibus deformare in *L.* 17. *D. de Uſufr.* Primus autem Conſtantinus penitus illam poenam abolevit, locum ei aſſignans in manibus et ſuris. Repetiit hanc conſtitutionem Theodoſius in Cod. ſuo tit. de Poenis et Juſtinianus in *L.* 17. *C. de Poen.* movitque forſan eos pius zelus et triſtis infamiae macula, in parte corporis praeſtantiſſima expreſſa. Hodie plerumque fit in dorſo. Malas tamen nonnumquam cultro incidi, quod loco ſtigmatis eſt, inſtar poenae talionis, occulatus fui teſtis. Antiqua vero inuſtionis poena per Nemeſin Carolinam penitus abrogata eſt, Conſtit. *Crimin. Caroli V. art.* 131.

nus CCCCLXVII. Verum ut illud obiter addam; non ſervis modo aut reis, ſed etiam militibus aliquando, et ſacris etiam hominibus hujusmodi literae fuere inuſtae. De militibus Aëtius lib. VIII. capite XII. *Στίγματα καλȣ͂σι τά ἐπὶ τȣ͂ προσώπου ἢ ἄλλȣ τινὸς μέρȣς τȣ͂ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα τῶν ϛρατευομένων. ἐν ταῖς χερσί.* Et Vegetius lib. I. cap. VIII. *Sed non ſtatim punctis ſignorum ſcribendus eſt tiro.* libro II. cap. V. *Nam victuris in cute punctis milites ſcripti.* Quae puncta Lipſius lib. I. De milit. cap. ultimo, ait fuiſſe notas nominis Imperatorii, ex teſtimon. Chryſoſt. ex Cod. de Aquae duct. et Cod. de Fabric. quas omnes auctoritates in eam rem antea attulit Turnebus libro XXIV. cap. XII. De ſacris hominibus auctor eſt Prudentius: *

Quid cum ſacrandus accipit ſphragitidas?
Acies minutas inferunt fornacibus,
His membra pergunt urere; utque igniuerint,
Quamcumque partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc ſic conſecratam praedicant.

Porro

* Tales notae inurebantur ſacris daemonum initiandis *σιδήρῳ πεπυρωμένῳ*, ferro ignito, *πρὸς ἀνεξάλειτον διαμονήν*, ne poſſent deleri, ait Philo Judaeus de Apoſtatis ſui Seculi *lib.* I. *de Monarchia pag.* 879. Id feciſſe olim Carpocratianos apud Irenaeum *lib.* I. *c.* 24. legimus: *Cauteriantes ſuos diſcipulos in poſterioribus partibus extantiae dextrae auris.* Et Epiphanius *Tom* II. *Opp. lib.* I. §. 5. *p.* 106. *ſolent Carpocratiani, quos ad ſuam ſectam fraudulenter pellexerint, candente ferro, vel novacula vel acu notam quandam ad imam auriculam inprimere.* Eoque reſpicit lex divina *Levit.* XIX. *vs.* 28. *Apocal.* XIII. *vs.* 16. ibique H. Grotius, Spencerus ſupra allegatus. Horum ad imitationem Diabolum quoque notas inprimere ſagis refert M. Delrio in *Diſquiſit. Magic. lib.* II. *qu.* 21. et late Oſtermann. in *Comment. Jurid. ad L.* 3. *C. de Fabricenſib.*

Porro hoc ſupplicii genus Seneca lib. III. de Ira, cap. III. vocat *Inſcriptionem frontis*. Ferrum vero quo fiebat inſcriptio, Palladius et Hippocr. καυτῆρα appellant, Lucianus et Plutarchus λαυτήριον. Notam ipſam inuſtam Plato in Timaeo, ἔγκαυμα: unde ἐγκαυστοὶ apud Martialem libro IV. Epigr. XLVII. apud Athenaeum lib. III. ſub fin. ex poeta quodam Aſio, de Cniſolocco:

Claudus, notis compunctus ac inuſtus.

et lib. VI. ex Diphilo:

Inuſtam punctis frontem capillo obuelat.

apud Valerium Max. lib. VI. cap. VIII. *Servus, inexpiabili nota per ſummam oris contumeliam inuſtus.* apud Juvenalem: *

Uritur ardenti duo propter lintea ferro.

Denique poſt inuſtionem, atramentum ſubinde cauſticis ſulcis infundebatur. Ita apud Zonaram ſupra; monachis illis non ſolum Jambi inuſti, ſed et atramentum in notas infuſum eſt; quemadmodum et fugitivis illis in Satyr. Petronii. † Quae res forte originem habet ab uſtoria arte, ſeu καυστικῇ, qua pictores omnicolorem ceram liquefactam in ſtrias infundunt, dum pingunt; auctoribus Plinio lib. XXXV. cap. XI. et Varrone libro III. de re Ruſtica, cap. XVII. et Ovidio III. Faſtorum:

Quique moves caelum, tabulasque coloribus uris.

IV. Faſtorum:

 Et

* *Satyr.* XIV. *vs.* 22.

† C. XIX. ubi: *venalitium titulis pictum.* Deinde collo adligari ſolebant laminae ſeu collaria, de quibus paulo ante.

Et picta coloribus uſtis
Caeleſtem matrem concava puppis habet.

Anacreonte item:

Si fert et ipſa cerâ,
Unguenta pinge olentes.

Unde hoc artificium κηρογραφίαν appellat Callixen. apud Athenaeum lib. v. et Turneb. lib. viii. capite ix. *Cauteria*, inquit, *ſunt*, *quibus pictores olim ceris pingentes*, *picturam tabularum inurebant*. Vide eumdem lib. xxiv. cap. xvii. lib. xxix. cap. xiii. et Iſidorum lib. xx. cap. ultimo; qui characterem coloratum vocat, ſtylum ipſum uſtorium. Monet autem Raderus noſter in Martial. lib. iv. Epigram. xxxvi. hoc picturae genus in navibus, *nec ſole*, *nec ſale*, *nec vento corrumpi*.

CAPUT XX.

De notis pecudum.

Ut hominibus ad poenam aut notitiam, ita etiam pecudibus ad internoſcendum eas inſcriptae notae.

Signare, ait Feſtus, *ſignificat*, *etiam pecora ſignis notare*, alibi: *Dignorant*, *ſigna imponunt*, *ut fieri ſolet in pecoribus*. Ubi ſic Scaliger; *Gloſſarium*, *dicorat*, διαγινώσκει; *lege dicnorat*. Ita Naevius etiam apud Priſcianum lib. vii.

Signare oportet frontem calda forcipe,

Calpurnius in Bucolicis; *

Im-

* *Ecl.* v. *vs.* 84. ibique Titium, qui ad librum ſuum hic alle-

Impreſſurus oui tua nomina.
Virgilius I. Georgic. *
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
et III. Georgic. †
Continuoque notas et nomina gentis inurunt.
Anacreon:
Equi ſolent inuſtum
Coxis habere ſignum.

Meminit ejusdem ritus ex Ariano Titius lib. VII. loc. cap. XX. docens, *Sibas Judorum gentem conſueviſſe bubus clavae notam inurere, in Herculis memoriam, qui illuc penetravit.* Et huc ſpectavit Auſonius in Alexandria, ut notat Scaliger:
Illa Seleucum
Nuncupat, ingenuum cujus fuit amphora ſignum,
Qualis inuſta ſolet generis nota certa.

Ubi ingenuum ſignum (quod eſt a natura ſcilicet inditum) opponit ſigno inuſto. ‡

N 4 Suidas

allegatum: *Locor. Controv. et Affection.* pro Athenaeo et Suida adverſus Yvonem conſcriptum, ibi provocat. Huc etiam referas illud Gratii Faliſci *Cynegetic. vs.* 496.
Reſtat equos finire notis.
ubi Cl. Burmannus adnotat, notas eſſe, quibus omnes res et etiam inter ſe equi diſtinguuntur, Ovid. I. *Metam. vs.* 761.
Ede notam tanti generis.

* *Vs.* 263. ubi Servius obſervat, *numeros* pro literis poni, quibus numeri continentur.

† *Vs.* 158. Adde Jo. Nicolai *de Siglis Veter. c. ult.* ubi Auctori noſtro, cujus ne miminit quidem pauca adjecit.

‡ Probe tamen diſtinguendae eſſe videntur hae notae ab ipſis titulis, quibus res venales omnes ornabantur: Pa-
am

Suidas, prope Phaſidem, narrat equis ſolitam inuri Phaſianam avem; et Siſyphum quendam ſolitum ungulis ſuorum animalium, ſingulas literas in-

lam enim et recte vitia ſervorum, rerum venalium, inprimis patria, artes, aetates, et quae plura, in illis exprimenda erant. De hoc titulo ita Gellius *lib.* IV. *c.* 2. *Titulus ſervorum ſingulorum, ut ſcriptus ſit curato, ita ut intelligi recte poſſit, quid morbi vitiique cuique ſit. quis fugitivus, errore ſit, noxaevae ſolutus non ſit.* Eleganter obſervat Ranchinus *lib.* I. *Var. lect. c.* 4. non eſſe integrum hoc edicti caput apud Gellium, ex *L.* I. §. I. *D. de Aedilit. Edict.* lacunam ita ſupplendo: *Qui mancipia vendunt titulus ſervorum* etc. vocem autem *curato* mox corrigit in *curanto* ut relativo *Qui* reſpondeat. Ex ſuo etiam addidiſſe Pandectarum architectos, ait, verba *d. l.* I. *Certiores faciant emtores.* Sic autem legendum foret: *Qui titulos* etc. *ut ſcripti ſint curanto.* De ipſis denique titulis ſingulorum ſervorum vide Barnab. Briſſon. *lib.* IV. *Formul. p.* 492. *ſequ.* et de aliis titulis venditionum Idem *pag.* 496. Cl. Heineccius *Antiq. Rom. ad Inſtit. lib.* III. *pag.* 126. P. Duirſema *lib.* I. *Conject. Jur. civ. c.* 9. Guib. Coſtanus *Conjectan. c.* 13. Neque abundat vox *palam in d. l.* I. etſi Gellius *d. l.* τὸ *recte* tantum exhibeat, quod et apud Fleetwoodtium in *Syllog. inſcript.* ſolum legitur, quidquid etiam Briſſonius *lib.* VI. de *Formul. pag.* 536. et *lib* I. *Antiq. Rom. c.* 9. contradixerit, cui ſatisfecit jam Ampliſſ. Bynkershoek *ad L. Lecta c.* 4. Adde de his titulis Cl. Burman ad Petron. *Sat. c.* 83. *p.* 412. et Eumdem ad verba. *c.* 29. *Venatilium titulis pictum.* Videtur primum humaniores domini, qui nolebant frontem maculare ſervorum, maluiſſe tabulis manifeſtare vitia, quod magis firmarunt Aedilium edicta, vide quae ad illuſtrationem hujus rei adfert Petr. Scriverius in *Anecdot. pag.* 4. 5. quae vir Cl. A. H. Weſterhovius, bono publico prelo nuper comiſit. De tabulis, amplioris vini adpendi ſolitis, Juvenal. *Satyr.* V. *vs.* 33.

Aut de
Setinis, cujus patriam titulumque ſenectus
Delevit multa veteris fuligine teſtae.

ibique allegatus Erodaeus *lib.* I. *Miſcell. c.* 3.

inſcribere. Athenæus item libro XI. ex Ariſtophane in Nubibus ſcribit equos, quibus Σ inſcriptum erat, vocatos σαμφόρας: ſicut et ab eodem equi vocantur κοππατίαι, quibus κόππα ſeu κάππα inurebantur; ut referunt Caelius et Stephanus ex Euſtathio et Heſychio. Sed hunc utrumque et illos item falli, vere oſtendit Scaliger in Notis Euſebianis, ex Alphabeto Ionico vetere, et Phoenicio; ubi poſt literam Π, hae notae, non literae, ϡ V: ἐπίσημον σάνπι, vel Σάν Πῖ, vel ἀντισίγμα Πῖ; vel ἐπίσημον ἐννεακόσια. Haec enim nota, ϡ, nongenta ſignificat; a qua equi quibus ea inuſta, vocantur σαμπόραι καὶ σαμφόραι, vel σαπφόραι, quemadmodum et κοππατίαι, quibus Kophe ſeu Kappa inuſtum; non autem καππατίαι: Κόππα enim et Κάππα valde diſtant.

Inſtrumentum quo notae hae imprimebantur, Caelius ait vocatum eſſe τρυσίππιον, vel ἵππου τροχὸν, quod erat velut rotula, quae candens malis equorum inurebantur. Iſidorus lib. XX. ultimo capite vocat χαρακτῆρα, *et ferrum coloratum, quo pecudibus notae inuruntur.* Sed et victimae immolandae cultro notabantur in fronte, ut Scaliger ſcribit epiſt. poſtuma ad Puteanum; unde Herodotus et Diodorus ἀσφράγιστον vocant victimam, cujus frons nondum cultro ſignata eſt.

CAPUT XXI.

De notis Jureconſultorum.

SCRIPSIT de hoc argumento libellum integrum Magno * ad Carolum Regem, his verſibus dedicatum:

Haec Juris σημεῖα lubens Rex accipe Carle,
Offert devotus quae tibi Magno tuus.

Non eſt inſtituti mei huc adferre earum exempla; qui volet, ad libellum illum adeat, quem ſimul cum veteribus Grammaticis excuſum nuper uno Tomo ediderunt quidam de literis benemeriti. Illud tantum moneo, bono fuiſſe fine eas notas inventas, ſed in Jurisprudentiae libris longe perniciosius quam in ullis aliis diſciplinis uſurpatas, quorundam Leguleiorum fraude rem optimam peſſime avertente. Tot enim, temporis ſucceſſu, ex hiſce notis earumque auguranda ſignificatione extitere circumventiones, ut Juſtinianus Imperator Lege ſanxerit, ne quis iis omnino in Jure uteretur, ſed omnia perſcriberentur. †

Lib,

* Fuit hic Magno Archiepiſcopus Senonenſis tempore Caroli M. cujus adnotationes ad Notas JCtorum cum Valerio Probo aliisque edidit in Cod, Theodoſ. Cujacius. Prodierunt etiam Lugduni Batavorum in 8. 1599. Et in *Collect. Grammatic. Vet.* Aeliae Putſchii *Francofurti in 4to* 1605. vid. P. Labbe *Bibliothec. Bibliothecarum, in Mantiſſa. pag.* 375. De reliquis, qui paſſim notas Juridicas explicarunt vidimus ſupra *pag.* 168. adde Iſidorum *lib.* 1. *Orig, c.* 21. 22. 23. et Montfaucon, *lib.* IV. *Palaeogr. c.* 4.

† Meretur hoc caput paulo plenius explicari, nec ab omni-

Lib. 1. Cod. titul. 17. de veteri jure enucleando,
Lege

omnibus forſan jam dicta aut ubivis obvia illi adjungi. JCtis *notare* et notas ſcribere ſaepe eſt diſſentientium ſententias et diverſarum ſectarum opiniones, juris ſupplendi, adjuvandi, limitandi, extendendi et inprobandi cauſa addere. Ejusmodi notarum exempla in Jure noſtro ſunt infinita, haud raro magnam difficultatem provocantia, inprimis ſi nomina Diſſentientium, non diſtincta ſint ab Auctoribus ipſis, quibus adjectae ſunt notae, vide Anton. Auguſtin. *lib.* 1. *Emendat. c.* 6. Et quam caute in ipſis illis notis ſit procedendum eleganter obſervat Ampliſſ. Bynkershoek *lib.* III. *Obſ. c.* 6. illud Pauli *Immo* in *L. ult. ad L. Rhodiam* pro exceptione, non ut alii, pro nota accipiendum eſſe docens. Saepius ejusmodi notas ex verbis *Sed*, *Tamen*, *Verius eſt*, *Hoc Jure utimur*, et quae plura, hariolari debemus. Immo cum plerique non ad veritatis indaginem ſed ad rationis ſuae modum notas proferre ſolerent *L. ult. C. de Apellat.* mirum haud erit Theodoſium et Valentinianum Ulpiani et Pauli ad Papinianaeam Jurisprudentiam notas, ut cauillatorias et a vero alienas infirmaſſe, *L. unic. C. Th. de Reſp. Prudent.* quas tamen prudenter revocavit Juſtinianus in *L.* 1. §. 6. *C. de Veter. Jur. enucl.* Toto vero coelo ab illis differunt notae hic memoratae, quas etſi ſevere prohibuerit Juſtinianus, tanti tamen non fuit apud Notarios ejus auctoritas, quin ipſum Archetypum notis illis numerorum et verborum, praecipue in titulis de *Leg. et SCtis*, licet parciſſime alias, conſpurcaverint, certiſſimo indicio, exemplar illud Florentinum nec Juſtiniani neque Tribuniani aetate eſſe conſcriptum, Ant. Auguſtin. *lib.* 1. *Emend. c.* 1. Taurellus in *Praeſ. Pand.* Meruit praeclare de Notis hiſce et Siglis Vir Ampliſſimus Henr. Brencmannus in *Hiſtoria Pandect. lib.* II. *c.* 3. Ex quo libro eleganti nec forſan ab omnibus perlecto, pauca quaedam in compendio hic adſcribere lubet. Differentiam primum obſervat Vir Ampliſſimus inter Notas, Sigla, Abbreviaturas et Monogrammata et Contignationes literarum, per notas quoscunque characteres intelligens, ſive ſigna praeter literas; per ſigla ſingula elementa, ſeu literas ſingulares initiales, quaeque confundi cum notis ſibi videtur Juſtinianus in Conſt. ante

D. Tan-

Lege prima: *Ne per ſcripturam aliqua fiat in poſterum*

D. Tanta §. 17. qua in re, pace Viri celeberrimi, diſſenſus mei rationes *pag.* 174. expoſui. Per abbreviaturas intelligit voces contractas, ſive ſint plutes unius dictionis literae, ſive initiales, ſive praecipuae, quae plerumque cum Siglis confunduntur. Ab his differunt Monogrammata ubi omnes quidem literae adſunt, ductuum vero compendium fit, et quaedam literae coaleſcentes duplici munere funguntur. His fere ſimiles ſunt contignationes literarum quae in fine et medio vocum, rariſſime in principio adparent, hunc in finem inventae, ut verſus intra aſſignata ſpatia conſiſterent. Proprie tamen in illis non eſt ſcribendi compendium, cum ſolummodo litera literae ſuperſtruatur. Sigla vero ſeu ſingulares literas nullas ſupereſſe tradit Vir Ampl. in Corpore Florentino, neque Abbreviaturas, praeterquam quod rariſſime *id* pro *idem* et *n.* pro *non*, aut quid ſimile occurrat. Item in titulo de *Leg.* abbreviatio vocis *καὶ* et in *L.* 13. eod. *edm.* pro *edictam* in inſcriptione nota numeral s 1. pro *primo.* Frequentius autem cifrae ſub tit. de LL. et alibi reperiuntur, quod exemplis docet *L. ult. ad Sct. Trebell. L.* 25. *de Hered. inſt. L.* 6. *de Confeſſ. L.* 16. *de Legation. L.* 6. de *Cenſibus.* Praeter ea non agnoſcit plura Vir ampliſſimus in toto exemplari, et hae nihilominus cifrae plerumque in margine vel ſupra ipſas notas numerarias integris literis expreſſae ſunt. Major ſeges eſt in Monogrammatibus e. g. pro *nt* ſimplex N. majuſculum ſuperducta linea, pro *us* majuſculum U ſuperducta iterum linea diphtongi conjunctim exaratae, aliaque quae non offendunt, neque abbreviationibus, ſed integrae potius ſcripturae adſcribenda ſunt, cum locus et forma tantum literarum mutetur. Videntur etiam, ut ſupra jam monui, pro lubitu librarii ejusmodi monogrammata inveniſſe, quod eleganti exemplo ex ampl. Brencman. *p.* 122. poteſt confirmari, qui librarium unum *lib.* XX. *D.* deſcribentem, praecipue literam *o* per compendium ſuperpoſuiſſe obſervat, e. gr. in voce *pignori*, ſcribendo; *PIGN* et ſequenti verſiculo *RI.* immó in *L.* 31. *de Pignor. et hypothecis* N pro non. Quod ad lineam in fine verſuum pro N. et M. ſuper-

ſterum dubitatio, jubemus non per ſiglorum captiones, et

perſcriptam attinet, putat Vir Cl. ex deductiore forma τȣ̃ N fuiſſe ortam, ne altitudine interſtitia verſuum offendat, unde et linea illa nonnunquam cum initio et extremitate pinguioribus conſpicitur, id eſt, hamatis ſive capitatis. Hoc denique proprium eſſe Exemplari noſtro obſervat, *quod ubi M. ea ratione ſuppletur punctum in medio ſubjicitur*, —̣— *tanquam i contractum quod medium ejus literae pedem referat*, quod nusquam niſi in Virgilio Mediceo obſervaſſe ſe ſcribit. Ant. Auguſtinus *lib.* 11. *Emend. c.* 2. perpetuo in libris Florentinis factum fuiſſe animadvertit, hunc in finem Diomedis Grammatici locum adducens: *Veteres librarii extremis verſiculorum verbis eam lineam addebant, quod neque locus M. aut N. literam caperet, neque dividi ſyllabarum literae deberent.* Multis exemplis hoc probavit A. Auguſtinus *d. l.* in vocibus *defenſuiri*, *datuiri*, *praeſtatuiri*, *reſtituiri*, pro defenſum iri, datum iri, et ſic porro, uſum hujus contignationis oſtendens: in illis autem vocibus linea non erat ſuperſcripta. Unde recentioris librarii eſſe conjicit Auguſtinus, qui inſcite in *L.* 38. §. 2. *D. de Verbor. Obl.* voce *daturi* ſuper literam *u* lineam duxerit. Alia quae recentiorem ſpirant librariorum manum ex computatione quaternionum, quae a tit. de *Juſt. et Jur.* demum incipit; et ex Theologica abbreviatione ΘΥΗΜΩΝΙΗΥΧΥ pro θεȣ̃ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃; item ex nota 9 pro *con* voce *conveniendis* in inſcript. tit. de *Adminiſtr. et peric. tit.* obſervat Brencmannus *d. l. p.* 126. Neque demum culpari poſſunt librarii, quod notas numerales initio ſingulorum quaternionum ad calcem paginae introrſus ſubjecerint ordinis cauſa et ne confunderentur nondum ligato Codice. De nota τȣ̃ R. quae Rubricis utrimque apponitur putat Cl. Brencman. *p.* 127. a Correctoribus duplex illud R. R. eſſe profectum et notare, vel *Relectum*, *Recognitum*, *Reviſum*, aut quod potius videtur, *Rubricam*, quia literae hae aeque minio ſunt conſignatae. Haec ad uberiorem hujus capitis intellectum ex Brencmanno excerpere lubuit. De Literis R R. autem examinandum reſtat, num forſan notae ſint Correctorum ſeu Grammaticorum, notantes: *rubricam requirendam:* ſic enim ſolebant ſpatia vacua

et compendioſa aenigmata (*quae multas per ſe et per ſuum vitium antinomias induxerunt*) *ejusdem Codicis textum conſcribi, etiamſi numerus librorum ſignificetur, aut aliud quidquam. Nec enim haec per ſpecialia ſigla numerorum manifeſtari, ſed per literarum conſequentiam explanari concedimus.* Et eodem titulo Leg. 2. *Eamdem poenam falſitatis conſtituimus adverſus eos qui in poſterum Leges noſtras per ſiglorum obſcuritates auſi fuerint conſcribere. Omnia enim, id eſt, et nomina prudentium, et titulos, et librorum numeros, per conſequentiam literarum volumus, non per ſigla manifeſtari; ita ut qui talem librum comparavit, in quo ſigla poſita ſunt, in quocumque loco libri vel voluminis, ſciat inutilis ſe eſſe codicis dominum: neque enim licentiam aperimus ex tali codice in Judicium aliquid recitari, qui in quacumque ſui parte ſiglorum habet malitiam,* etc. Quod etiam ante Juſtinianum in Oriente ſancitum a Baſilio Imperatore lib. 11. Juris Oriental. num. 11. titul.

Περ)

cua, ubi indagine opus erat, litera R. ſupplere, quae notabat requirendum eſſe, hinc ſaepius litera R. in veteribus libris occurrit, quae olim margini addita, mox inſcitia librariorum in contextum abiit. Ita in omnibus MSctis Plinii *lib.* IX. 17. legitur: *Aſinius Celer e Conſularibus, hoc piſce prodigus*; Cajo *Principe anum mercatus R.* VIII. *mullum*, ubi nemo non videt illud R in contextum invito Correctore irrepſiſſe, qui requirendum eſſe adnotaverat, de quo genere nummorum illud VIII. intelligendum eſſet; Seſtertii enim nomen deeſt, Salmaſ. in *Tertull. de Pall. p.* 452. Ceterum geminatum illud R R. ſollemnis quoque nota erat actuum apud veteres, rationes relatas ſignificans, Feſtus: *R duobus compluribus orationibus, cum de actis diſſeritur, etiam praeſcribi ſolet, id eſt, rationum relatarum, quod iis tabulis docentur judices quae publice data, atque accepta ſint.*

Περὶ τῶν σημείων τῶν ἀριθμῶν. Ubi imperat loco notarum arithmeticarum, reponi literas quas etiam ruſtici facile legere poſſent. Qua Lege ferenda quam bene de poſteris meriti ſint Imperatores, ita commendat Foquelinus, titul. Inſtit. de Vulg. ſubſtit. *Quis, ſi ejusmodi velut ſtigmatum notis deformatos Juris veteris libros Juſtinianus ad nos transmiſiſſet, earum ſeſe laqueis expedire potuiſſet? aut quis illis reddendis exprimendisque litium altercationumque finis fuiſſet; cum in earum interpretatione Tribonianus ipſe frequenter haeſiſſe deprehendatur?* id quod praeter Foquelinum multis exemplis demonſtrat Joannes Thomas Freiſius in ep. Pand.* Plane

* Cui ergo bono tot conjecturae ex Notis et Siglis, ſi vel notae in Corpore Florentino nullae ſuperſint, teſte Ampl. Brencmanno *d. l. p.* 120. Veterum ſcripta aenigmatibus illis ſcatuere reſpondeo, quae cum excerperent Pandectarum archytecti, nec notas ſatis intelligerent, ſaepe haeſerunt in illarum explicatione, ambigua, dubia, immo et incerta nobis obtrudentes, prout commodum ſenſum inde producere potuerunt. Quid? Notarum illa difficultas videtur ſane rigidam illam conſtitutionem Juſtiniani provocaſſe, in futurum ut nugis illis ſuperſedere poſſet poſteritas. Neque primus hoc videtur conſtituiſſe Juſtinianus: nam vetus jam erat formula: *Unde de plano recte legi poſſit*, quae etiam in *L.* 11. *D. de Inſt. act.* reperitur. Qui autem recte poterat legere, quod per notas, quarum ingens jam Senecae tempore erat numerus, ſcriptum erat? Immo Cujacius *lib.* VII. *Obſ. c.* 20. ex fragmento legis antiquae in aes inciſae, quae in Bibliotheca regia Gall. reperitur, haec verba refert: APUD. FORUM PALAM. UNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. PONITUR. PROSCRIPTAM. HABUERINT. Extenderunt hoc interpretes pariter Veteres ad teſtamenta, quae notis aut ſignis conſcribere Juſtinianus aeque vetuit *Nov.* 107. *c.* 1. *Auth. quod Sine C. de Teſtam.* quod jam ante Juſtinianum uſu obti-

Plane ut non inſcite Italus quidam Piovaeno Arloto,

obtinuiſſe conſtat ex *L. 6. §. ult. D. de Bon. poſſ.* qua ne quidem bonorum poſſeſſio jure praetorio dabatur ex tabulis notis conſcriptis, niſi vulgares eſſent et omnibus perſpicuae, Gothofr. ad *d. l. 6. lit.* Q. Pancirolus *Var. lect. c.* 30. Cujacius *lib.* III. *Obſ. c.* 3. Et ſolis militibus notis ſcribere teſtamenta ſua indulgetur in *L.* 40. *pr. D. de Milit. teſt.* dummodo ſint notae perceptu faciles et vulgares, item probetur, Notario ſuo notis ſcribendum dictitaſſe; vide Ant. Faber *lib.* XV. *Conjectur.* 19. qui Tribunianiſmum in d. l. deprehendit. Exemplar ejusmodi militaris teſtamenti notis conſcripti, Sempronii Tucidani cujusdam militis, ex libro: *Epigrammata antiqua urbis* refert Waltherus in *Miſcellaneis lib.* II. *c.* XI. in quo enucleando ingenii vires poſt Waltherum explorare datur. Inſignem itaque Notae illae veterum adhuc hodie Juris Interpretibus utilitatem praeſtant, quod paſſim exemplis in obſervationibus ſuis pulchre probavit Cujacius. Sic in *L.* 7. *D. de Capit. diminut.* ex Notis E. H. Q. J. J. A. P. P. D. quas forſan invenit Tribunianus in ſcriptis Veterum, hanc ſententiam effinxit; Exceptis his quae in Jure alieno perſonis poſitis deferuntur; rectius vero Cujacius *lib.* IX. *Obſ. cap.* 17. *num.* 15. illas exponit: *exceptis his quae in Jure agnationis proximis potiſſimum deferuntur.* Sic ex Notis S C. quas *Senatus conſultum* explicarunt Pandectarum conditores in §. 4. *Inſtit. Qui et ex quib. cauſ.* melius formavit: *ſententiam conſtitutionis lib.* IV. *Obſerv. c.* 31. Sic et in *L.* 8. *D. Quib. et a quib. manum.* ubi ex notis F. C. eruit Tribunianus *fideicommiſſi cauſſa* elegantius ſcripſit: *fraudandorum creditorum cauſa d. c.* 31. Alium errorem ex Siglis dedit *lib.* IX. *Obſ. c.* 16 Contra et notas pro non notis accepiſſe Tribunianum probat. Idem Cujac. *lib.* I. *Obſ. c.* 22. *L.* 8. *de Verb. Oblig.* pro *Ad conditionem* legens: *Et licet Ante Diem conditio committi videtur*, a Mercatore hanc ob emendationem reprehenſus, quem ſatis acerbe excepit in *Not. ad Animadverſ. Cujac. lib.* III. *c.* 28. Hujus veſtigia trivere et alii haud impari ſaepe conatu. Sic Bernh. Waltherus in *Miſcellan. lib.* II. *c.* 6. pro notis A. A. A. F. F. in *L.* 2. §. 30. *D. de Orig. Jur.* ex quibus Tribunianus ſcripſit: *Aeris argenti auri Flatores*; ſubſti-

loto, in facetiis vulgari lingua editis (cum in Pro-

O ver-

ſubſtituit *Aeris*, *argenti*, *auri*, *Flandi*, *feriundi*. Satis feliciter, vide Bernh. Henr. Reinoldum *Varior. Jur. Civ. c.* XI. *et c.* XXXV. et Ampliſſ. Bynkershoek ad *Pomponii L.* 2. §. 38. *de Orig. Jur. pag.* 50. Ita Jac. Raevardus *Protrib. c.* 13. Tribunianum non notas pro notis accepiſſe in *L. unic.* §. 2. *D. de Offic. Conſ.* conjicit, ſed fruſtra, obſervante Conſult. Hermanno Noordkerk, amico noſtro, *c.* I. *Obſerv.* qui *d. l.* et mox *cap. ſequ. L.* 19. *D. de Ritu nupt.* ope Notarum, aliter ut hactenus factum, eleganter explicavit. Habes clariſſima utilitatis, ex Notis veterum ad JCtos redundantis, ſpecimina. His adde, ſi lubet, quae Pancirolus *lib.* II. *Var. lect. c.* 34. *ad L.* 10. *D. de L. Rhod. de jactu* et contra hunc Ampl. Bynkersh. *lib.* III. *Obſ. c.* 12. *pag.* 271. Petr. Faber *lib.* I. *Semeſtr. c.* 13. *in fin.* ad *L.* 57. *D. de judic.* quae tamen Ampl. Bynkershoek *lib.* II. *Obſ. c.* 23. jam refutavit. Forner. *lib.* III. *Rer. quotid. c.* 2. *et* 3. Forſter. I. *Obſervat. c.* 21. Gu. Beſt. *Rat. emend. leges c.* I. *ſect.* 12. Cl. Noodt *lib.* I. *Probab. c.* 6. *lib.* II. *c.* 4. 5. *et* 10. *lib.* III. *c.* 3. 5. *lib.* IV. *c.* 4. 6. et alibi paſſim. Ampl. Bynkershoek *ad Pompon. L.* 2. §. 4. *D. de Orig. Jur.* et *lib.* I. *Obſerv. c.* 23. *et lib.* IV. *c.* 19. aliique ex Siglis illis obſervarunt. Cavendum tamen ſedulo, ne nimius vetuſtatis amor et Notarum ingenioſa ſcrupoloſitas in devia nos deducat: In tantam enim exemplorum ſegetem ſi quis falcem criticam immittere tentaret, haberet, unde elegantem tractatum de Siglis notisve, prudenter vel male Legum explicationi adhibitis, formare poſſet. Regulae inprimis ſequentes obſervandae erunt criticis: primum ut Notae illae fuerint in uſu, ſecundo potuiſſe hac in illarum expoſitione errare Juris conditores; tertio, ut integrae formulae nec mutato literarum ordine in Siglis lateant, cum tranſpoſita haud raro alium ſenſum producant, et quarto, eumdem ſignificatum per Sigla olim fuiſſe expreſſum, quem interpretatione noſtra propoſuimus, oſtendendum erit. Belle has regulas illuſtravit Noordkerkius noſter in allegata Obſervatione. Ultimum et poſt ſeveram Juſtiniani ſanctionem manſit penes librarios illud cacoethes ſcribendi per notas; adeo ut nec ipſae Novellae Juſtiniani fata candidiora exper-

verbium abiiſſet, *Et cetera Notariorum*) rogatus, quid quotidie Deum oraret? reſponderit, orare ſe quotidie tria: Primo, *Seignor mio, guardate me da furia de villani.* Secundo, *Da guazambaglio di Medici.* Tertio, *Da gli et cetera de Notai.* Notarii enim per unam aliquam hujusmodi notam, etc. res ſaepe ſignificant diverſiſſimas; ut apparet ex lepidiſſima illa hiſtoria, quam Rutilius in vita Rutilii Jureconſulti narrat his verbis: *Scaurus abſolutus crimine ambitus, in Rutilii accuſatoris ſui tabulis oſtendit has literas,* A. F. P. R. *easque ſic interpretabatur, Actum Fide Publii Rutilii. Rutilius contra, ſic: Ante factum, Poſt Relatum. C. Cannius vero, qui Rutilio aderat, exclamavit neutrum ſignificari; ſed illud: Aemilius Fecit, Plectitur Rutilius.*

expertae fuerint: inſignem enim errorem ex Notis S. M. S. commiſſum eſſe in latina verſione, nempe *Sanctae Mariae Sanſo*, cum legendum: *Sanctae memoriae Samſo*, ſecundum Novell. 59. adnotavit Nicol. Aleman. in *Notis ad Procopii Anecd. pag.* 9. et ex illo Mabillonius *de Re diplomat. lib.* III. *c.* 6. §. 7. Claudat hunc tractatum quaeſtio, num ſemel confirmato Codice Juſtiniano et Tribuniani auctoritate in conſtituenda Juris prudentia, Siglorum notarumque explicationes ad emendandam corrigendamve Juirsprudentiam facere aliquid poſſint. Vix eſt ut hoc in arduis negotiis admitterent alii, ad jus certum et ſemel confirmatum, jure provocantes. Juvabunt itaque potiſſimum quod ad explicationem antiquitatis, cujus veneranda ſenectus tot eruditas nugas produxit, meque vel invitum ad hanc notam in commodum forſan Juris Studioſorum hic adſcriptam, deduxit. Datur tandem inde cernere, qua ratione bonas interpretationis regulas ſubverterit Tribunianus, et antinomiarum cumulum, ſaepe et diſſonantiam inreparabilem auxerit foveritque, qua de re plura vide apud Jac. Chr. Thomaſium in *Naevis Jurisprud. praefat.* §. 6.

tilius. * Cui addenda eſt gemina illa Aeſopi divinatio ex literis cippo inſcriptis, ter ingenioſiſſime variata, ut ſcribit Planudes in ejus vita. Quemadmodum et illud Sibyllinum, *Salua Populum Quem Rede-*

* Rutilius in *Vita Rutilii c.* 31. *pag.* 108. *edit. J. C. Franquii.* Hiſtoria petita eſt ex Cicerone *lib.* II. *de Orat. c.* 69. quem ſiluerunt omnes. Neque deſunt exempla ſimilia ubi Oedipo in-interprete opus habemus. Neque defuerunt, paſſim qui lucem illis adtulerunt, pluribusque exemplis firmarunt. Sic rectius notas A.A. quae apud Valerium Probum mendoſe exponuntur, *bonam actionem* explicat Gv. Fornerius *lib.* I. *Select. c.* 16. *bonorum auctionem*, ſeu *auctionarium* Idem notas apud Probum *A. A. V. ambo alterve* locis veterum parallelis belle confirmat *lib.* I. *Select. c.* 7. quas plenius filius ejus Radulph. Fornerius *lib.* III. *Rer. quotid. c.* 3. expoſuit. Quis literam G. quam variis Reſcriptis Principum, incuria librariorum irrepſiſſe olim credebat Gutherius, *Geſta* ſignificare divinaſſet, niſi ipſe Gutherius *lib.* I. *de Offic. dom. Aug. c.* 36. *in fin.* feliciter, ut putem, hoc enodaſſet, confirmatus *L. fin. C. de Re jud.* ubi: *Geſta quae ſunt translata in publica monumenta, perpetuam habens firmitatem*, quemadmodum et in Appellationibus Geſta cum relatione praeſtantur *L.* 24. *C. de Appellat.* Quot cruces figerent conjecturasque provocarent interpretum notae illae *N. P.* in archetypo Florentino, niſi Brencmannus *lib.* II. *Hiſt. Pandect c.* 6. *in fin.* nodum ſolviſſet, voluiſſe his literis monere librarios, parcendum eſſe nominibus propriis, docens. Mittam alia, quae ſupra jam occupavimus. Satis de antiquis JCtorum notis, quae multas legum antinomias apud ſeculum prius excitarunt. Neque deſunt noſtris adhuc temporibus Eruditi, qui morem priſcum per notas et abbreviaturas ſcribendi, non ſine ſummo rei literariae detrimento aemulantur. Quot nugas ex Politiani notis parum intellectis pro ingenii ſui modulo effinxit Bologninus ex Anton. Auguſtino *lib.* IV. *Emend. c.* 16. diſcimus: *Nam neque Politianus*, inquit, *diligentiſſimus fuit, neque quae ille ſibi ſoli deſcribebat* NOTIS *quibusdam, quales quisque ſuas frequentes habet, Ludovicus Bologninus, homo neque natura acutus, neque inſtitutione eruditus ſatis, et Graecarum literarum expers, deſcripſit, ut oportuit.* Adde Cl. Fr. Otton. Menckenium, amicum noſtrum multisque nominibus mihi colendum in *Vita Ang. Politiani* §. 15. *in notis.*

miſti; tandem ad Romanam Rempublicam eſt translatum hac formula: *Senatui Populo Que Romano.* Quanto autem damno et periculo in re praeſertim pecuniaria fuerit uſus notarum, vel illo apophthegmate manifeſtum eſt, quod Macrobius inter jocos Auguſti refert lib. II. Saturnal. his verbis: *Solebat Licinius libertus ejus inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem ſecutus, centum promiſit per libellum, in quo virgulae ſuperductae pars ultra pecuniae defectionem protendebatur, vacante infra loco. Caeſar occaſione uſus, priori alterum centies ſua manu junxit, ſpatio diligenter expleto, et affectata literae ſimilitudine; geminatamque accepit ſummam, diſſimulante liberto: qui poſtea coepto alio opere, leniter factum ſuum Caeſari objecit, libello tali dato: Confero tibi, domine, ad novi operis impenſam quod videbitur.* *

Porro etiamſi ſeveriſſime notarum uſu Jureconſultis a Juſtiniano Caeſare fuit interdictum; non tamen illud umquam effici potuit, ut duae illae notae ff. et Ꝧ a Jurisprudentiae libris exularent. Prima apud noſtros Jureconſultos ſignificat Digeſta, vel etiam Pandectas, inquiunt Joan. Coraſſ. lib. v. Miſcel. Jur. cap. xv. et Alciatus, † qui

* Macrobius *lib.* II. *c.* 4. circa finem, vide quae ſupra adnotavi, ubi de incommodis Notarum latius *pag.* 179.

† Alciatus *lib.* III. *Diſpunct. c.* 16. Barthius *lib.* II. *Adverſar. c.* 17. *in fin. PP.* ait, *veteris Romanae ſcripturae quo geminato numerus dualitatis in vocabulo Pandectarum ſignificabatur olim, primum minoribus PP. ſcriptum eſſe, deinde concreviſſe in alterum illum characterem, qui ductu facilior ſit minus-*

qui refert apud veteres pro hac noſtra nota ff. ſolitum ſcribi hoc ſiglum π̃, π cum accentu circumflexo῀; unde tandem formatum ab indoctis librariolis ff. Digeſta autem eodem Pandectarum ſiglo fuiſſe ſignificata, quod Latini olim Digeſta, Pandectarum nomine complectebantur. At anonymus quidam interpres Joannis a Porta ſcribit Digeſtorum notam, antiquitus non fuiſſe π̃, ſed Đ', vel Đ, Delta confixum veru curvo, vel linea recta; quales viſuntur in nummis. Notam autem illam neotericam ff corruptam eſſe non non ex π̃, ſed ex θ, qua litera notabant Themata Juris, ut ea vocari coeperunt, poſtquam a Conſtantino Romani Imperii ſedes translata eſt in Orientem, indeque orta Juriſprudentia Graeca.

CAPUT XXII.

De notis Judiciariis.

In gravioribus cauſſis Judices non pronuntiabant ſententiam de tabulis, ſed eam in iis notabant, teſte Aſcon. in Divin. Verrin. *Singuli*, inquit, *Judices ſententiam de tabula pronuntiarunt* in

minusque laborioſus. Et ita quoque Waltherus *lib.* 11. *Miſcellan. c.* 4. Cotta a duplici FF. derivat. Alii aliter, quos inter omnium optime Cujacius *lib.* XII. *Obſ. c.* 40. librariorum hoc fuiſſe inventum adſerens. De ipſa Pandectarum et Digeſtorum epigraphe, et quod recte Tribunianus graeco titulo uſus fuerit, exemplo Ulpiani et Modeſtini vide Joſephum Nerium *lib.* 1. *Analect. c.* 37. ubi et rationem adlegandi LL. per Digeſtum primum, ſecundum etc. pro *L.* 1. 2. ex Euſtathio obſervat.

in levioribus cauſſis; *et ob id neque nota*, *neque cuſtode opus fuit.* * Item docet Sigon. lib. II. de Judic.

* Elegantius haec illuſtrantur ex Aſconio Pediano III. in Verrem : *Inter comperendinationem et ampliationem hoc intereſt*, *quod comperendinatio ex una tantum re dabatur*, *cum cauſam judex non intelligeret*, *et omnino*, *ſi videbatur judicibus bona cauſa*, *abſolvebant reum*, *ſi mala non ſtatim damnabant*, *ſed hac excuſatione parcebant. Nam cum condemnandi nota eſſet C. litera*, *abſolvendi A*; *ampliandi ſignum NL. dabant*, *quo ſignificabant* NON LIQUERE : *unde Ampliatio naſcebatur.* Ex more vero antiquo judiciorum judices in formulam illam jurare tenebantur: *Non liquere*, et hoc pacto judices delecti, in cauſa forſan amici et reliqua, munere judicandi ſe poterant excuſare. Cicero in Cluentiana: *Homines*, inquit, *ſapientes ex veteri illa judiciorum diſciplina*, *qui neque abſolvere hominem nocentiſſimum poſſint*, *neque eum de quo orta eſſet ſuſpicio pecunia oppugnatum re incognita condemnare nolent* : NON LIQUERE, *dixerunt.* Seneca *Epiſt.* 8. *Aut fer ſententiam*, *aut quod facilius in ejusmodi rebus eſt*, NEGA TIBI LIQUERE. Faciunt haec ad illuſtrationem *L.* 36. *D. de Re judic. Pomponius lib.* 37. *ad Edictum ſcribit* : *Si uni ex pluribus judicibus*, *de liberali cauſa cognoſcenti*, *de re non liqueat*, *ceteri autem conſentiant*, *ſi is* JURAVERIT SIBI NON LIQUERE, *eo quieſcente ceteros*, *qui conſentiant*, *ſententiam proferre* : *quia etſi diſſentiret*, *plurium ſententia obtineret.* Origo hujus formulae videtur repetenda eſſe a Glaucia, qui teſte Cicerone in Verrem, primus tulit: *ut comperendinaretur reus antea*, *vel judicari primo poterat*, *vel amplius.* Ampliare autem eſt verbum forenſe, ſignificatque interloqui vel ſententiam differre, quum cauſa eſſet obſcura et judex pronunciaret: ſibi non liquere. Late de differentia ampliationis et comperendinationis egit Marcellus Donatus *Dilucid.* in *Tit. Livium c.* 46. *Tom.* VI. *Theſ. Critic. Gruteri.* Videſis etiam de hac formula Phaedr. I. *fab.* 10. ibique Rittersh. et Rigalt. *et* III. *fab.* 10. *vs.* 41. inde humana illa vox JCtorum et judicum *videri ſibi*, *ita eſſe*, *vel non eſſe*, quam formulam etiam in jure certo et explorato adhibere ſolebant, *L.* 17. §. 1. *D. de Lib. cauſ.* vide Cujacium *lib.* III. *Obſerv.*

dic. cap. XXII. *Praetor Judicibus tabellas dabat, et ut ſententiam ferrent, in concilium mittebat. Mittere autem in concilium, erat, jubere illos ad urnas ire, atque in eas, tabellas ſententiam continentes conjicere. Urnae vero, ſive ciſtae, tot fuerunt, quot Judicum ordines qui judicarunt: tres quidem cum omnes adhibiti ſunt; una Senatorum, altera Equitum, tertia Tribunorum aerariorum. Tabellae vero*

O 4 *quae*

Obſerv. c. 26. et Duarenum *lib.* 11. *Diſput. anniv. c.* 11. Et ipſe praetor ſententia ex tabellis cognita pronunciabat: *videri aliquem aliquid feciſſe, vel videri jure feciſſe*, Cicer. *Lucull. verſ. fin.* Denique nihil ut ſuperſit antiquitatis, rationem hujus juramenti: ſibi non liquere, repetamus a juramento judicum, quod omnes ſive majores ſive minores, antequam munus judicandi ſuſciperent praeſtare debebant, ex praeſcripto *L.* 14 *C. de judic. omnimodo ſeſe cum veritate et legum obſervatione judicium eſſe diſpoſituros*, vide Virum generoſiſſimum Theod Regner. de Baſſen, fautorem et amicum meum et bene de me meritum, in *Tract. de Jurejur. c.* IV. § 8. *p.* 175. ubi eleganter, et ut ſolet, docte de juramento judicum. Inde potuiſſet illuſtrare *Diſſert. ſuam de jurejurando*, Abbas Maſſieu in *Memoires de Literature tom.* V. *qui pag.* 28. docet, judices fuiſſe obſtrictos in quacunque cauſa juramentum illud de novo praeſtare, quod ſi verum ſit: nullam enim auctoritatem illi placuit addere, mirum non eſt, in cauſa ſibi dubia jurato teſtatos fuiſſe judices, ſibi non liquere: quo enim negotio aliquid coeperat, eodem etiam modo debebat finiri. Coronidis loco cogites, annon recte huic juramento opponi poſſit illud Ulpiani in *L.* 18. *D. de Jurej. liquido jurare*, quam phraſin JCtorum belle illuſtrat Cl. A. H. Weſterhovius ad *Terent. Andr. Act* IV. *Scen.* III. *vs.* 14. Merito hinc laudanda eſt Gellii religio, qui nolebat condemnare de moribus, ſed de probationibus rei geſtae, *ut abſolvere*, inquit, *tamen inducere in animum non quivi, et propterea juravi mihi non liquere, atque ita judicatu illo ſolutus ſum.* Prolixe ad d. l. Phil. Carol. in *Lucubrat. ad Gell.* probat, juraſſe judices antequam ſententiam dicebant.

quae datae erant Judicibus quarum unam in urnam mitterent, erant tres: una abſolutionis, altera condemnationis, tertia ampliationis; eaeque omnes ceratae erant. Nota abſolutionis fuit A. *condemnationis*, C. *ampliationis*, N. L. *Non liquet*. *

Igitur

* Spectant huc Leges tabellariae, quibus populus non viva voce, ut olim, quod ſeditionem turbasque ſaepe provocabat, ſed tabellis, ſuffragia in Comitiis ferebat. Harum prima lata erat ab A. Gabinio Tribuno pleb. A. U. C. DCXIV. ne quis inſpiceret tabellam, ne rogaret, ne adpellaret, Cic. de *Leg.* III. 16. Altera lata eſt biennio poſt a L. Caſſio, Tribuno Pleb. Cic. de *Amic.* XII. et de *Leg.* III. 16. Exſtat hujus legis monumentum in nummo Gentis Caſſiae, ubi civis tabellam litera A. notatam ciſtae inmittens conſpicitur. Tertia fuit Lex Papiria a C. Papirio Carbone, Trib. Pleb. lata A. U. C. DCXXI. Cic. *de Leg.* III. 16. Inprimis notanda eſt lex Coelii Caldi Trib. quam illuſtrat nummus, in quo literae *L. D.* id eſt, *libero, damno*, pro Caſſianorum *abſolvo, condemno*, inveniuntur, Patinus de *Famil. Roman. pag.* 79. A comitiis tranſiit tabella ad judicia, et tempore J. Caeſaris in conſilio auctor fuit L. Domitius, ut ternae tabellae darentur adjudicandum. *Unam fore tabellam, qui liberandos omni periculo cenſerent; alteram qui capitis damnarent; tertiam qui pecunia multarent.* Solebant tabellae illae dari ab eo, qui quaeſtioni praeerat, Sueton. *Alleg. loco c.* 33. cauſam illarum prodit Cicero *pro Rab. Poſt. c.* 5. *Tabella eſt quae dat poteſtatem, occultat libidinem, cujus conſcientia nihil eſt, quod quisquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam.* At ne ſic quidem ſtrophis praecludebatur via: ſequeſtres enim corrumpendis judicibus adpoſiti, diſcoloribus ceris inſignitas tabellas illis dabant, unde ſcire poterant, a quo conjecta eſſet tabella. Sic Hortenſius in cauſa Verris repetundarum rei fecit, Cic. in *Verr. Polletus. For. Rom.* v. 8. Auguſtinus de *Legib. pag.* 64. 118. Interim notandus eſt error Catanaei ad *Epiſtol. Plin. lib.* III. *ep.* 20 putantis, veteres non ſcripto, ſeu per literas tabellae inſculptas, ſed puncto in tabella expreſſo ſuffragia dediſſe, quem in finem allegat Cicer. *pro Plancio c.* 22.

ſub

Igitur hae tres praecipuae Judicum notae, nam Suetonius praeter haſce tres tabellas ſcribit capite XXXIII. ab Auguſto, *cum de falſo teſtamento ageretur, non tantum damnatoriam et abſolutoriam cognoſcentibus datam eſſe; ſed tertiam quoque, qua ignoſcebatur iis quos fraude ad ſignandum vel errore inductos conſtitiſſet.* Cujus tabellae nota non potuit fuiſſe ulla ex praecedentibus, ſed fuerit fortaſſe I. id eſt, Ignoſco. * Crinitus etiam lib. VI. cap.

O 5 VI.

ſub fin. et Horat. in *Arte Poet. vs.* 343. *Omne tulit punctum.* id eſt, omnium tribuum ſuffragia habet. Verum eſt, puncta nonnumquam pro ſuffragiis ſumi apud Ciceron. *pro Murena c.* 34. *Quantum hae quaeſtiones in Senatu habitae* PUNCTORUM *nobis, Servi, detraxerint. Tuſcul.* II. *qui haec olim* PUNCTIS *ſingulis colligebant.* Sidonius *Paneg. Anthemii ſive Carm.* 2. 20.

Te PUNCTIS *ſcripſere tribus*

Idem I. *ep. ult. ſub fin. cui ſi examinis tui quoque* PUNCTA *tribuantur*, ibique Savaronius. At ſuffragia in tabellis puncto nudo notatis tuliſſe veteres, ex idoneo ſcriptore vix oſtendi poterit. Et qua ratione Cic. pro Plancio potuit adludere ad morem antiquum, cum ſuo tempore LL. tabellariae in uſu quotidiano erant? Hoc ſcio, cuſtodes ex equeſtri ordine tabellas in comitiis eduxiſſe, et punctis in alia tabella notatis ſententias ſingulorum notaſſe. Et ſic etiam Turnebus ad Cicer. *de Leg. Agrar. c.* II. *p. m.* 345 *edit. Graev. Tabella dabatur a diribitoribus pop. ſuffragium ferenti; in qua notis erant omnia, ut opinor, candidatorum nomina ſcripta, quorum ratio habebatur.* Et mox: *ad eorum nomina, quos facerent* PUNCTA NOTABANT: *quos non facerent, non notabant.* Denique num conſultius ſit tabellis ſuffragia colligere quam viva voce, in eo diſputant Plin. *lib.* III. *ep.* 20. et Cic. *de Leg. c.* 15. 16. Idem *lib.* III. *ep.* 12. *Eo magis mirandum*, inquit, *nullam ne in tabellae quidem latebra fuiſſe abſconditam malevolentiam quae te impugnare auderet.*

* Novam hic fovet ſententiam Auctor, quae veroſimilis vide-

VI. ſcribit θ et κ fuiſſe etiam condemnationis notas; nam κ Graecum, eſt Latinorum C, ſignificans καταδικάζειν, quamquam Britannicus Perſii commentator ſcribit κ fuiſſe notam abſolutionis, et ſignificaſſe καλὸν, id eſt, pulchrum. θ autem ſignificat θάνατον, id eſt, mortem. Unde Martialis lib. VII. Epig. XXXVI.

Noſti mortiferum Praetoris Caſtrice ſignum,
Eſt operae pretium diſcere Theta novum.

et Auſonius in Eunum Epigram. CXX.

Miſelle doctor, κ tibi ſit obſcoeno:
Tuumque nomen Theta ſectilis ſignet.

Ubi Scaliger: κ *erat ſignum ſuſpendii, refert enim laqueum collo involutum:* θ, *litera condemnatoria. Quin et in caſtris militem ex coborte morte diſpunctum, haec nota ſignificabat.* Quod poſtremum Iſidorus ſcribit libro I. Etymolog. * addens e contrario

videtur. Certe non poterant eſſe notae N. L. non liquere, ut plerumque interpretes illas explicare ſolent, quia ſic nihil novi adjeciſſet Auguſtus: quippe quae tunc temporis jam in uſu fuiſſe videtur; ſecundo ampliatoria illa erat nota, qua dubitationem tantum indicabant: haec vero remiſſoria, ſeu ut Beroaldus illam vocat, *ignotoria*. Tertio nota N. L. jurejurando praeſtito interponebatur: ſibi non conſtare, ſeque dubitare de cauſa, litisque periculo; hic vero conſtabat, ad ſignandum fraude vel errore inductos fuiſſe. Nemo autem veterum, quod ſcio, notam illam remiſſoriam indicavit.

* Iſidor. *lib.* I. *Origin. c.* 24. *Scripſit in breviculis militum, eos qui praelio ſupereſſent, T. litera notari ſolitos, ut contra eos qui cecidiſent lit* Θ. Confirmat hoc Rufinus *Invect.* II. *Quod tale eſſet, quaſi quis accepto breviculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inſpicere, quanti ex militibus ſuperſint quanti in bello occiderint. Et requirens qui inſpicere miſſus eſt, pre-*

trario per T. in militia ſignificari ſuperſtitem, ſicut mortuum per θ. Quare Romanis ſoſpitalis litera erat T, quam Tribuni plebis, auctore Valerio Maximo, Senatusconſultis, quorum ipſi aut popu-

propriam notam verbi cauſa, ut dici ſolet Θ *ad unius cujusque defuncti nomen adſcribat; T. propria rurſus nota ſuperſtitem.* Sic pro *et propria* legit Joan Rutgerſius *lib.* v. *Variar. lect. c.* 17. *T. propria*, qui pariter rationem hujus literae Θ a voce τηρίω conſervo, derivat, contra Golzium aliosque V. literam, id eſt *vivus*, ſubſtituentes. At rectius, ut videtur rem explicavit Reineſius *lib.* I. *Var. lect. c.* 7. veroſimile vix eſſe dicens, Romanos diverſis literis ex Graecia et Latio petitis, uno in lapide et breviculo fuiſſe uſos, cum ipſi haberent literas M. et V. quibus mortuum et vivum conſignarent. Verius itaque ſibi videri literam Υ graecam ſeu initium vocis Υ'γιὴς id eſt, *ſalvus*, literae Θ oppoſuiſſe Iſidorum; illamque demiſſis cornibus in T. formaſſe inperitos librarios. Calculum meretur haec ſententia, eo magis quod illud Graecorum Υ et Latinorum V. ſimili figura in lapidibus occurrant, quae non capiebant librarii. De ratione vero literae Θ cur illa militum albo fuerit adjecta, cum nihil adnotaverit Rutgerſius, ex Lipſio *Dial. de Recta pronunciat. L. L. c.* 14. et Montfauconii *Diario Italico p.* 5. *c.* I. illam ſupplere poſſumus, ſcilicet, quod in voce Θάνατος mors, litera Θ eſſet prima. Militum vero nomina ex albo non delebantur, quia per gloriam perpetuo vivere credebantur. Hinc forſan eſt, ut in breviculis militum juxta occiſorum nomina litera Θ cujus in medio quaſi telum, mortis inſtrumentum, ſeu cor diſſectum adparet; juxta ſuperſtitum vero nomina felix litera Υ. poneretur. Sic non officiebatur mortuorum gloriae per deletionem nominis, nec ſuperſtitum virtuti aliquid detrahebatur, indice illius literae Υ adpoſito. Alia hac de re dixi in *Memor. Propagata c.* VI. §. 9. *pag.* 447. quibus addi poterit lex ſacrata militaris: *ne cujus militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur*, lata a Dictatore M. Valerio Corvino A. U. C. 414. C. Mario Rutilo IV. Q. Servilio Ahala Coſſ. vide Livium *lib.* VII. *c.* 41.

populus fundus factus erat, ſubſcribebant.* Erat et felix litera apud Hebraeos, ut conſtat ex Ezechielis cap. IX. *Omnem ſuper quem videbitis Tau, ne occidatis.* † De quo videndi, D. Hieronymus in

* Val. Max. *Lib.* II. *c.* 2. §. 7. *Itaque veteribus*, inquit, *Senatusconſultis T. litera ſubſcribi ſolebat: eaque nota ſignificabatur, illa Tribunos quoque cenſuiſſe.* Significat ergo litera T. hoc loco Tribunos, quod poſtea nomen, teſte Probo in *Notis*, per duas literas TR. expreſſerunt librarii et lapides. Per hunc vero locum minime probabit Auctor ſoſpitalem fuiſſe literam T. Contra infelicem fuiſſe literam T. nominibus eorum praefixam, qui ſupplicio erant deſtinati, probat Perſius *Satyr.* IV. *vs.* 13.

Et potis es nigrum vitio praefigere theta

et Sidonius. Apollinar. in Hendecaſyllabo ad Magnum Felicem:

Iſti qui valet exarationi
Diſtrictum bonus applicare Theta

Ratio cur illa ad mortem condemnatis adponeretur eſt, ceu ſupra dixi, quia prima erat litera vocis Θάνατος, vel quia cordis diſſecti figuram refert. Hinc Auſonius ad *Eunum. Epigr* 128.

Miſelle Doctor Θ *Tibi ſit obſcoeno*
Tuumque nomen Θ *SECTILIS ſignet.*

ubi Scaliger literam Θ ſignum ſuſpendii eſſe adnotat, quia laqueum collo involutum refert. Tolerari tamen Auctoris ſententia poteſt, ſi literam T. pro cruce interpreteris, cujus ad ſimilitudinem cruces antiquitus fabricatae ſunt, Lucian. *in Jud. Vocal.* apud Jo. Dougthaeum *in Analect. Sacr. P.* II. *Excurs.* 104. *pag.* 156.

† Eſt verſiculus 4. et 6. neque ibi mentio fit literae Tau, ut vult Auctor, ſed ſigni frontibus inſigniti. Tertullianus vero *contra Marcion.* III. 22. quem ſecuti ſunt alii, primus hunc locum ita intellexit: *Haec*, inquit, *eſt litera Graecorum Tau, noſtra autem T. ſpecies crucis.* quaſi ſalute non poſſent gaudere gementes niſi per crucem, at videſis multum diſputantes Auctores apud Matth. Polum in *Synopſi Critic. Bibl. ad d. verſ.* 4. *Ezech.* Splendidae videntur

in eum locum et in c. LIX. Gretzerus cap. LI. de Cruce, Foquelin. ad IV. Satyr Perſii, Brodaeus lib. I. et Chriſtianus aevi noſtri Martialis, qui ita cecinit lib. III. Epigrammatum, pag. 58.

Infelix multis Theta eſt; mihi litera felix,
Si θάνατον *ſcribit, ſcribit et illa* θεόν.

De aliis praeterea abſolutionis et condemnationis notis apud Suidam haec reperio: Μακρὰ γραμμὴ ἡ καταδικάζουσα, etc. *Longa linea condemnationem, brevis abſolutionem ſignificabat.* De quibus forte Plautus capiendus, cum longam quamdam literam infelicem vocat; quam alii ajunt eſſe I, alii L, alii ut Aſconius et Caelius, T. Ut ut ſit, abſolutionis literam, Cicero pro Milone, vocat *ſalutarem*; condemnationis vero *triſtem*; ſicut Livius, *triſtiorem.* * Porro pro hiſce Judiciariis literis,

dentur conjecturae, et Scaliger in Euſebian. jam Hieronymo contradicit, teſte Grotio ad d. l. etſi Samaritanorum Alphabetum eum non ignoraſſe fateatur. Si quid video, conjungendus hic locus erit cum illo ſigno, quod *Geneſ.* IV. *vs.* 15. Deus inpreſſit Caino, de quo pariter anxie diſputant Eruditi apud Baylium in *Lexico Critic. articulo Cain not. B.* videſis *Memoriam* meam *propagatam lib.* I. *c.* VIII. §. I. *p.* 466. Qualia autem fuere ſigna illa cum ignariſſimis ignoramus, etſi certum ſit, nota fuiſſe illa tunc temporis omnibus, cum alias vix mortem effugere potuiſſent ejusmodi ſigno ſignati. Et quid opus eſt ut ſciant d. in loco Ezechielis mortales omnes ſignum illud? ſufficit notum illud fuiſſe occiſori Angelo, vel cui Deus vindictam mandaverat, quod in Caino ſecus erat. Unde concludo, Deum hoc ſignum ſalutis Caino datum omnibus manifeſtaſſe, vel fuiſſe tunc temporis inter familias certa ſalutis et abſolutionis ſigna, quae ſervorum fronti ad delicta forſan indicanda fuerunt impreſſa.

* Plautus *Aulular.* I. *Sc.* II. *in fine.*

Neque

teris, alibi calculos, nigrum, condemnationis; album, abſolutionis; uſurpatos fuiſſe ſcribit Ariſtoteles in Problem. et Ovid. lib. xv. Metamorph. *

Mos erat antiquis, niveis atriſque lapillis,
His damnare reos, illis abſoluere culpa.

Aut

Neque quidquam melius eſt mihi,
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam LITERAM LONGAM, *meum laqueo collum quando obſtrinxero.*

Lipſius ad h. l. intelligit literam I. Auſonii illud *d. Epigr.* 128. non 120. ut allegat Lipſ. alia editione forſan uſus, eo referens.

Quid imperite P. putas ibi ſcriptum,
Ubi locari jota convenit longum.

Scaliger de *Cauſis L. L. lib.* 1. *c.* 40. literam J. longam intelligit Cael. Rhodigin. *lib.* x. *Var. lect. c.* 8. ad literam T. rejicit, quia forma ⁊. cruces erigebant Galli. vide Taubmannum ad *d. l.* Plauti, cui tamen in eo non adſentior, quod Eruditis tantum literae illius longae notitia et ſignificatus conſtiterit, minime ancillae et anui, quam Plautus ita loquentem inducit. Quid enim obſtet, quo minus et ancilla et anus notiſſimam literam Tau, ad mortem condemnatis adpendi ſolitam, ſcire potuerit. Laudi profecto cedet Poëtae, quod Anui et ancillae, phraſin a vulgo petitam et in vulgus notam, adſignaverit. T. vero literam reſpicere Plautum nullus dubito, quia mortis ſignum referebat, reis etiam revera fuit adpenſa, formamque crucis exhibet. Certo literam J. non poterat intellegere, quae ut ſupra monuit Auctor, fuit abſolutoria.

* *Vs.* 41. *ſequent.* Dicuntur etiam calculi, qua voce Plinius ſaepe utitur pro ſuffragio, *lib.* 1. *Ep.* 2. *Adjicere alicui album calculum.* Et pro ſententia in *l.* 10. *C. de Appellat. L.* 12. *C. de Judic.* et alibi. Plin. *lib.* VI. *ep.* 11. *O diem laetum notandumque mihi candidiſſimo calculo*, more a Thracibus petito, quo laetos dies calculo albo in urnam conjecto, infelices atro notabant, ut exacto anno ſcirent, quot et quos dies laetos triſteſve habuiſſent, Plin. *lib.* VII. 40. Martial. *lib.* XII. *Epigr.* 34. Eo adludit et Cicero *literam triſtem* dicens, pro *Milone* quemadmodum *triſtis ſententia* in *L.* 15. *D. de Appellat.* Cujac. *lib.* XXV. *Obſ. c.* 6.

Aut forte creta et carbone fiebant notae; ut aperte Horatius II. Serm. Satyra III.

Quorſum abeant ſani? creta an carbone notandi?

Et Perſius Satyra V. *vs.* 107.

Quaeque ſequenda forent, et quae vitanda viciſſim,
Illa prius creta, mox haec carbone notaſti.

Qua de re haec accurate obſervavit Junius lib. II. Animadv. cap. V. *Teſtulis in urnam conjectis, ſi ſex millium numerum explerent, reus ſolum vertere cogebatur, quod* ὀςρακισμὸν *appellabant*, etc. *Neque illud reticendum eſt; veteres loco calculorum Judiciariorum uſos fuiſſe conchulis marinis, quos* χοιρίνας *vocabant, ut teſtatur Pollux libro* VIII. *ad quarum modum poſtea fabricatae fuerunt aeneae, quas* σπονδύλȣς *et* φρυκτοὺς *nominarunt. Porro Judicum calculi duplices fuerunt, ut ex Ulpiani Annotationibus in Demoſthenem conſtat; quidam perforati et nigri, qui condemnabant; alii qui abſolucbant, albi et integri. Duas vero urnas, priorem mortis, poſteriorem miſericordiae appellatam annotatur ab Ariſtophanis Scholiaſte in Veſpis.*

CAPUT XVIII.

De notis Cenſoriis.

PROVERBIO nobiles ſunt Cenſorum notae: non ſolum ſi per notam, intelligas ignominiam, ut Feſtus accepit; ſed etiam ſi pro nota, ſiglum capias, aut literas ſingularias. Unum Livium teſtem laudare poſſum lib. XXXIX. cujus verba aperte de notis proprie dictis; cum omnium fere aliorum

Suetonius ſatis clare ſcribit, Claudium adhuc Cenſorem, rogatum ut notam alicui appoſitam deleret; reſpondiſſe, *Ita tamen ut maneat litura:* ubi manifeſte alludit ad notam a Cenſore ſcriptam. Hinc celebrantur Caeritum tabulae vulgari adagio; apud Horatium lib. 1. Epiſt. VI.

Et Caerite cera
Digni.

Erant eae tabulae, in quas a Cenſoribus referebantur ii qui fuerant privati ſuffragio, Quemadmodum Caerites primi quidem fuerant facti Romanorum municipes, ſed ſine jure ſuffragandi, ut auctor eſt Gellius. *. Extant et apud Grae-

P cos

* Gellius *lib.* XVI. *c.* 13. Senatusconſultum factum eſſe ſcribit, ut cum Caeritibus publice hoſpitium fieret. Strabo *lib.* V. *pag.* 220. indigne Caerites habitos fuiſſe a Romanis, putat, quod jus civitatis eis dederint, inter cives tamen nomina eorum non retulerint, ſcilicet quod jus ſuffragii in comitiis illis non indulſerint. Et hinc Gellius d. l. *Tabulae Caeritum adpellatae, verſa vice in quas cenſores referri jubebant, quos notae cauſa ſuffragiis privabant.* Patet ex his, multum inter ſe differre *tribu motos* et Caeritum tabulis inſcriptos, quod primus, teſte Gundlingio in *Gundling. P.* XVI. *Obſ.* 1. §. 32. Henricus Dodwellus ad *Praelectiones Camdenian.* obſervavit, quoniam tribu moti jam ante tabulas Caeritum inventas reperiuntur Et tribu moveri, eſt tribum mutare, non omni tribu orbari, Livius *lib.* XLV. *c.* 15. ſeu ad tempus jure ſuffragii carere. Neque tamen hi tribu moti civitatem et libertatem amittebant, ſed incenſi fiebant, qui cenſus nonnumquam ratione culpae augebatur. Tractu temporis vero nulla videtur fuiſſe differentia inter tribu motos et relatos in Caeritum tabulas. Differunt vero ab his aerarii, quorum frequens mentio apud Gellium. Dodwellus ad *Praelection. Cambden* leviſſimam hanc fuiſſe poenam recte judicat, quia aerarii non caruerunt jure ſuffragii, exempla repetens ex Livio *lib.* XXIX.

cos moris non abſimilis quaedam veſtigia, cum nempe improborum nomina ad infamiam in publicis columnis adnotabant; unde ϛυλοκοπεῖν Heſychio eſt idem quod infamia notare. Et apud Athenaeum lib. VI. *. Polemon quidam vocatur ϛυλοκοπὰς, hoc eſt, columnae ad probrum inſcriptus.

CAPUT XXIV.

De notis Suffragatoriis.

Ex quo, Conſulibus Mario et Flacco, perlata eſt Lex tabellaria a Luc. Caſſ. Longino, de ſuffra-

XXIX. *c.* 37. ubi Livius Salinator tribus omnes, excepta Maecia, aerarias fecerat, quae nihilominus jus ſuffragandi retinebant. Aerarius vero eſt quem cenſor non ſecundum facultates, ſed ratione delicti, majore cenſu gravabatur, Gronov. de *Pecun. Veter. lib.* IV. *c.* I. et Gundlingius *d. l.* §. 33. Ut autem revertar, unde coeperam, ex dictis palam fiet, non fuiſſe notas, quas putat Auctor, Cenſorum ſubſcriptiones, ſed levis notae maculam; multo minus loca Livii et Horatii *d. l. vs.* 62. ab eo adlata, de Notis ſeu Siglis ſunt intellegenda, ſed de ipſa ſubſcriptione et ſententia integra.

* Athenaeus *lib.* VI. *c.* 6. *pr.* Verum rectius, ut videtur, doctiſſimus Caſaubonus in *Animad. ad Athenaeum lib.* VI. *c.* 5. *pag.* 408. *in fin.* ϛηλοκόπαν dictum fuiſſe putat Polemonem, propter navatam operam in perquirendis, deſcribendis, publicandis, veterum monumentorum inſcriptionibus. Et ejus generis erat volumen cui fecerat nomen: περὶ τῶν κατὰ πόλεις ἐπιγραμμάτων, de *Inſcriptionibus quae per urbes Graeciae* viſuntur. Hinc joculari nomine, aptiſſimo tamen ϛηλοκόπας dictus eſt. Sic δοξοκόπους dixerunt, qui gloriae, δημοκόπους, qui bene de republica mereri ſtudebant.

ſuffragiis non voce aut haſtarum ſonitu, aut *χειρο-νία*, ſed tabella ferendis, coeperunt notae ſuffragiorum: ut apparet ex Cicer. lib. III. de Leg. oratione pro Planc. et in Rullum. Erant vero eae notae, aut puncta, aut ſingulae literae. Ratio autem ſuffragandi talis, ut ſcribunt Turnebus, Tiraquellus, Gruchius, Budaeus in poſt. Adnot. ad Pand. Comitia habebantur in Campo Martio, intra locum tabulis depalatum, quem Septa et Ouilia ab ouilis ſimilitudine vocarunt. Ovid. I. Faſtor. Juvenal. Satyra VI. Martialis lib. IX. Epigr. LX. Strabo lib. V. Livius Decad. III. lib. VI. Plinius lib. XVI. cap. IV. Suetonius Auguſti cap. XLIII. Auſonius in Panegyr. Tum Rogatores obibant centurias vel tribus (jam enim curias a Romulo inſtitutas Rex Servius in centurias verterat, et Tribuni denique in tribus) rogantes ecquam ſinguli tabellam vellent? Erant enim duplicis generis tabellae; aliis inſcribebatur A. id eſt, Antiquo; aliis V. R. Uti rogas.* Poſt haec, Diribitores diribebant, id eſt, diſtribuebant eam tabellam, quam quisque velle ſe Rogatori reſpondebat. Deinde ſuffragatores cum ſua ſinguli tabella ibant per pontes tumultuario opere extructos, in quibus *καδίσκοι*, hoc eſt, ſitellae erant poſitae, ut Plautus; vel urnulae ſeu ciſtae, ut loquitur

* De Legibus tabellariis notisque et punctis ſuffragatoriis, quantum ſatis eſt, egimus ſupra *pag.* 216. Hisque forſan addidiſſe placebit Notam T. quae Senatusconſultis, Tribunorum plebejorum conſenſu confirmatis, ſubſcribi ſolebant, quamque ſcioli librarii poſtea duabus literis expreſſerunt: ſic enim eſt in Notis Probi: *Tr. Cel. Tribuni Celerum* et alibi: *Tr. Aer. Tribuni aerarii.*

quitur Plinius. His urnulis, coram appoſito cuſtode (ne qua fraus fieret) ſinguli tabellam ſuam injiciebant. Denique tabellae ſimul omnes excernebantur a cuſtodibus, qui ex iis ſuffragiorum omnium inibant numerum, cumque in tabula (ad quam poſiti dicuntur a Cicerone) punctis adnotabant. Hinc paſſim apud Latinos ſcriptores, elegantes et priſcae illae formulae: Puncta ferre, Tribum ferre; pro, Habere ſuffragia.

Quando autem pro candidatis ibatur in ſuffragia; primam tantum literam e cujusque cui ſuffragabantur nomine, in tabula adnotabant ſuffragatores; ut ſcribit de Comitiis Nicolaus Gruchius.

CAPUT XXV.

De notis Teſſerariis.

TESSERAM, inquit Turnebus libro XIX. cap. XXVI. *a Graeco τέσσαρα dictam puto, id eſt, quatuor: erant enim teſſerae olim fruſtilla lignea quadrata.* * Idem aſſerunt Lambinus in Ciſtellar.

* Teſſera a Graeco numero quaternario τεσσερα vel τεασάρα deducitur, eſtque figura quadrata, quatuor angulos habens, etſi forma in ſexangulum vel rotundum mutata, ut mox Auctor indicat, idem nomen retinuerit. Inde Latinis *teſſera* et *teſella*, lapillus quadratus, Salmaſ. in *Vopiſc. Procul. c.* 13. Voſſius *Lex. Etymol.* et Bergier. de *Viis militar.* II. *Sect.* 20. §. 17. Et teſſeram dici poſſe quodvis pittacium, maſſulam, laciniam, limbum, et quae plura, cui poſſit incidi, inſcribi, nomen addi, adeoque et ipſam partem

ſtellar. Plauti, Briſſonius De ſignif. verb. Caelius Rhodiginus libro xx. cap. XXVII. Alexander lib. III. cap. XXI. ibidem Tiraquell. Et quidem de materia teſſerarum lib. XVI. cap. XVIII. Plinius: *Teſſeris aptiſſimum liguſtrum.* * Dio ſcribit ab Hadriano *teſſerulas ligneas ſparſas*, a Tito Veſpaſiano σφαιρία ξύλινα, *globulos ligneos*. Polybius, ξυλήφιον vocat teſſeram militarem, quod Lipſius eleganter *ligellum* vertit. †

De forma vero quadrata ex vocis etymologia conſtat; quamquam et luſoriae teſſerae, ſicut aleae noſtrates, ſex lateribus conſtabant, quo differebant

partem veſtis, nomen aut notas continentem, obſervat J. Fr. Gronovius ad Plinium *lib.* XXXV. *c.* 9. in verb. *Zeuxis Palliorum teſſeris inſertum nomenſuum geſtat.* Quoad modum ſignificandi in duo capita teſſeras dividi jubet Reineſius in *Append. Inſcript. pag.* 1016. ut aliae fuerint ὁρατὰ, aliae ἀκουστὰ, id eſt, aliae vocibus, aliae ſignis expreſſae. Nihil enim aliud erant quam ſigna occulta et arcanum aliquid ſignificantia, quibus ejusdem profeſſionis, commercii aut religionis ſodales mutuo ſeſe internoſcebant, quod Graecis σύμβολον et σύνθημα dicitur. Ejusmodi teſſeris utebantur inprimis Sacerdotes. His teſſeris Pythagorei ſe internoſcere ſolebant, Reineſius *d. l.* Jamblichus *lib.* I. *de vita Pythagorae c.* 33. et Lilius Gyraldus in ſingulari libello.

* Plinius *lib.* XVI. *c.* 18. et inſcriptio apud Gruter. 8. DCXXIV. *Antiſtitae Dephidis teſſerariae, lignariae, ſodalitii, marmorariorum.*

† Non una materia conſtabant teſſerae. Erant enim ligneae, eburneae, aereae, plumbeae, lapideae, corneae, vitreae. et vitreas aliquot apud inluſtrem Puteanum ſe vidiſſe refert Reineſius *d. l. L. vero* 5. *C. Th. de Annon. civic.* non agit de teſſeris, ut Lipſius *Elect.* I. 8. et Stewechius in *Veger.* II. 7. exiſtimant, ſed de titulo aeneo, de quo mox.

bant a talo, qui quadrilaterus erat; ut ex Martiali Caelius et Turnebus admonent. Et ſubinde rotundas teſſeras quaſdam quidam fecerunt, ut Dio de Tito, Veſpaſiano, et Nerone, et Hadriano, et Domitiano.

Fuere autem varii generis teſſerae: Militares, Frumentariae, Numariae, Veſtiariae, Luſoriae, Viariae, Hoſpitales. *

Militaris teſſera, auctore Polybio, σύνθημα ſeu πλατεῖον, *tabella erat latiuſcula inſcripta* (inuſta certis notis aut formis, inquit Turnebus libro XXIX. cap. XXVI.) *quae ſole occiduo a Tribuno accepta, ferebatur ad ſignorum principes, rurſumque ad Tribunum redibat; unde is omnibus eſſe datum ſignum cogno-*

* Longe plures ſpecies occurrunt apud veteres, et uſus illas diſtinxit in ſacras, profanas: publicas, privatas: ferias, ludicras: militares, urbicas, Paganicas: easque iterum in frumentarias, olearias, aerarias, nummarias, hoſpitales: immo et theatrales et circenſes, de quibus copioſe egit Jac. Philipp. Thomaſinus de *Teſſeris hoſpitalitatis.* et Torrentius ad Sueton. *Aug c.* 41. Addamus exempla ab Auctore noſtro praetermiſſa. Sic *teſſerae comitiales*, quae a ſuffragatoribus ad diſtribuendos honores dabantur, Varro de *Re ruſtic.* III 5. Thomaſin. *d. l. c.* 14. *Teſſerae convivales* convivis datae, ut ad convivium adhiberentur, Lamprid. Heliog. *c.* 22. Stewech. in *Veget.* II. 7. *Teſſerae* in miſſilibus uſitatae, quae globuli dicuntur Dioni LXI. *p.* 698. *et* LXVI. *p.* 757. Sueton. *Ner. c.* 11. *Teſſerae gladiatoriae*, gladiatoribus rude donatis datae, La Chauſſe de *Teſſer. tab* 8. Malvaſ. *Marmor. Felſin. Sect.* V. *c.* 25. Reineſius *Inſcript. Cl.* V. *n.* 24. *Teſſerae mercatorum*, mercatorum contractibus peculiares, quibusque hodie utuntur menſarii, Caſaubon. ad *Athenaeum c.* 32. *Teſſerae collybiſticae* ſunt literae cambiales, Senfleben *de Alea c.* 7. §. 4 De teſſeris theatralibus in miſſilibus frequentatis, vid. Dio LXVI. *p.* 757. *et* XLIX *p.* 417. Martial. VIII. 78. 9.

cognoſcebat. Ita Marius pro ſigno teſſerae ſuae uſurpavit Panem Deum, Nero Optimam Matrem, Sylla Apollinem Delphicum, Caeſar Venerem genitricem: alii vero verba, aut verſus; ut de Claudio Suetonius cap. XLII. qui utebatur illo Homerico.

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπτύνῃ. *

Praeter haec ſigna, cuique teſſerae inſcribebatur nota Ordinis, verbi gratia: H, Haſtatorum, P, Principum, T, Triariorum: quod Lipſius lib. V. De Militia †, ex eo colligit, quod Polybius dicat,

* Tria genera teſſerae militaris recenſet Vegetius *lib.* III. *de Re milit. c.* 5. *vocales*, *ſemivocales et mutas*, quarum priores συνθήματα dicuntur et auribus percipiuntur; mutae παρασυνθήματα Graecis audiunt, inque oculos incurrunt. Vocales illa ca fauſtis ominibus ſumebantur a Deorum et imperatorum nominibus. Ejusmodi fuit Judae σύνθημα *Deus nobiſcum*, II. *Maccab.* VIII. *vs.* 23. et Zyri Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη, *Jupiter*, *ſervator et victoria*, Xenophon *lib.* I. de *Exped. Cyri.* Sic teſſera illa Caeſaris: *Venus victrix* et Pompeji: *Hercules invictus*, et *Sta ſecurus*, Appian. *Bellor. civil. lib.* II. *pag.* 475. *et pag* 478. Imperatoris Pertinacis: *militemus*, et Imp. Severi: *laboremus*, Aelius Spartianus in *Severo c.* 23. Singulare ejusmodi teſſerarum genus commemorat Juſtinus *lib.* III. *c.* 5. *Teſſeras inſculptis ſuis et patrum nominibus, dextro brachio deligarunt, ut ex indicio titulorum tradi ſepulturae poſſent.* Qua de re actum eſt ſupra. Inventae hae teſſerae ſunt, ut error militum in nocturnis et ſubitis hoſtium invaſionibus evitaretur, plura vide apud Doctorem et amicum meum, de me ſtudiisque meis bene meritum, nec ſine grata recordatione mihi nominandum, Cl. Drakenborch ad *Sil. Ital. lib.* VII. *Punic. vs.* 347. Inde etiam Teſſerarii milites de quibus Vegetius II 17. qui et nuntiorum et ὀπτήρων id eſt, ſpeculatorum miniſterio funguntur, Cujacius *lib.* VI. *Obſ. c* 33.

† *C.* 8. et ad *Tacit. Annal.* XIII. *n.* 7. *et Excurſ. A.* aliique.

cat, ſemper fuiſſe ex inſcriptione deprehenſum, cujus partis ſeu Ordinis teſſera non eſſet perlata. Plurima vero alia de Militari teſſera, quae huc non ſpectant ſcripſit Godeſcalcus ad librum ſecundum Vegetii, cap. VII.

Frumentaria teſſera, certo frumenti numero inſcriptio, gratis dabatur populo. * Hoc enim ſolo

que. Huc pertinent et duae teſſerae mutae, belli et pacis, ſeu lignea fruſta lata, vel tabellae ligneae quibus nomen belli et pacis erat inſcriptum, Pomponius in *L.* 2. §. 37. *D. de Orig. Jur. Quintus* Fabius Maximus; (ſic enim legendum cum Ruperto ad *tit. D. de Orig. Jur. pag.* 334. pro Q. Mucio, ut exhibent editiones fere omnes) *ad Carthaginenſes miſſus legatus cum eſſent duae teſſerae poſitae, una pacis, altera belli, arbitrio ſibi dato, utram vellet Romam referre, utramque ſuſtulit, et ait: Carthaginenſes petere debere, utram velint accipere.* Gellius *lib.* X. *c.* 27.

* Meminit teſſerae frumentariae Ulpianus in *L.* 52. §. 1. *D. de Judic.* et Paulus in *L.* 49. §. 1. *D. de Legat.* II. adque hanc Covarruvias *lib.* IV. *Reſol. c.* 1. *n.* 9. *et* 12. ibique allegatus Alciatus, et qui omnium optime *d. l.* 52. §. 1. *de Judic.* explicat, J. Averanius *lib.* II. *Interpretat. Jur. c.* 18. adde *L.* 87. *pr. D. eod.* Ejusmodi κάλαμιον, ſeu calculum vel teſſeram habebant, qui ex publico frumentum accipiebant, ne quis e populo *ſuppeteret*, ut ait Ulpian. in *L.* 52. §. 11. *D. de Furtis* ne falſo nomine quis, vel ſemel atque iterum peteret, vide Jac. Gothofred. ad *L.* 2. *C. Theod. de Annon. civic.* Petitum *lib.* 1. *Var. lect. c.* 8. Guther. *de Offic. dom. Aug.* II. 11. Caſaubon. ad *Ael. Spartiani Sever. c.* 23. *p. m.* 639. Illas teſſeras, ſi non egerent frumento, vendere poterant, Juvenal. *Sat.* VII. *vs.* 147. et LL. modo allegatae. Cum his vero non eſt confundendus titulus aeneus, quem ſublatis teſſeris Valentinianus et Valens. Impp. conſtituerunt, et in quem annonae modus et nomen omnium accipientium incidebatur, *L.* 5. *Cod. Th. de Annon. civic.* ibique J. Gothofredus. Confundit autem haec Salmaſius ad *Flavii Vopiſci Aurelianum c.* 35. *pag. m.* 503.

lo differt a ſtellatura, inquit Lazius libro ſecundo, capite ultimo, quae non gratis, ſed vice ſtipendii dabatur, ſtellis notata, unde nomen accepit. De illa Perſius: *

Emeruit ſcrabroſum teſſerula far.

De hac Lampridius in Alexandro †, Spartianus in Peſcennio, Juſtinian. Leg. Septem diebus. lib. XII. Cod. De erogat. milit. ann.

Numaria teſſera, ſymbolum erat, quo ad Quaeſtorem allato, nummi promiſſi congiario (hoc eſt dono Imperatoris) reddebantur. Suetonius capite XLI. Octav. ‡

Veſtiaria; cui veſtium promiſſio certis notis erat inſcripta. Suetonius de Nerone, et Dio:

P ſ Au-

503. praeclara multa de teſſeris frumentariis et pane gradili ad illuſtrationem *d. l.* 2. *et* 5. *C. Th.* adferens. Huc denique referendum *frumentum aeneum*, de quo in *L. unic. C. Th. de Frumento Carthagin.* vide Innoc. Cironium, qui *lib.* IV. *Obſ. Jur. Can. c.* 3. a tabulis aeneis, in quibus perſcriptum, erat, quantum quis percepturus eſſet, ſecundum *l.* 5. *C. Th. de Aur. civ.* illud derivat. Haec conjectura veroſimilior illa J. Gothofredi ad *d. l. unic.* videtur, *aerinum frumentum* legendum eſſe conjicientis, quemadmodum *aerina farina* apud Plin. *lib.* XXII. *et* XXVI. *et lib.* XVIII. *c.* 17.

* Perſius *Satyr.* V. *vs.* 74.

† *Cap.* 15. -- -- Spartianus in *Peſcen. Nigro c.* 3. ibique Salmaſius *pag. m.* 647. Idem ad *Ael. Spartiani Adrianum c.* 10. *pag.* 95.

‡ Has nonnumquam duplicavit Auguſtus, Sueton. *d. l.* et ita intellegendus eſt Juvenalis *Satyr.* VIII. *vs.* 174. nam teſſera ab eo qui congiarium dabat, nummis redimebatur, Torrent. in *Sueton. d. l.* Stuckius *Antiq. convival.* I. 27.

Aurum, argentum, variam veſtem; haec dabat per ſymbola quaedam et teſſeras, etc. *Et reipſa mox dabatur, quod quisque eorum in teſſera haberet.* * Idem Dio de Tito: *Globulos ligneos jaciebat, qui ſymbolum haberent; hic alicujus eſculenti, illi veſtis*, etc.

Luſoriae teſſerae (quas, quia in tabula ſubſiliunt, lepuſculos vocat Iſidorus lib. XVIII. cap. LXII.) oſcilla ſunt punctis ſeu ſignis notata, quibus binis ſimul aut ternis in pyrgo ſeu fritillo luditur. Dixi, binis aut ternis; quia ſemper paucioribus, quam talis, ut monet Cicero in Divinat. et Martialis lib. XIV. Epigr. XVI.

Non ſum talorum numero par teſſera. †

Erant autem hae teſſerae ſex laterum auctore Caelio lib. XX. cap. XXVII. Habebant enim binarium et quinarium amplius quam tali; ſicut aſphalum erat

* Sueton. in *Nerone c.* XI. *in fin.* Dio LXI. *p.* 698. *A.* Idem de Tito LXVI. *p.* 757. *D.* Vix tamen opus erit cum Auctore ſingularem ſpeciem teſſerarum ex his effingamus, quod nec allegati Auctores volunt, varii generis res, generali teſſerarum ſigno, in vulgus ſparſas fuiſſe perhibentes.

† Inde locutio elegans apud Sueton. in *Nerone c.* 30. *n.* 8. *in punctum ludere*: prodigalitatem enim Neronis taxans: *Quadringenis*, inquit, *in Punctum HS. aleam luſit.* Uſurpabatur vero haec locutio de illo genere aleae, ubi in ſingula puncta certam pecuniae ſummam conferebant, quam integram tollebat, qui multitudine punctorum ſuperaſſet, Auſon. *Prof.* I. 29. et interpretes Suetonii, adde Salmaſium ad *Fl. Vopiſci Proculum c.* 13. *pag.* 742. *ſequ. et p.* 760. *ſequ.* Senfleben *de Alea. c.* 7. *n.* 10. Gronov. *de Pecun. veter.* III. 15. ubi multa de punctis hiſce, quae vicem numerorum obtinebant, memoratu digna. Et qui cum pulviſculo materiam hanc exhauſit, Petrus Pantoja de Ajala in *Comment. ad L. fin. Cod. de Alcatoribus.* ubi videſis *pag.* 1010. *ſequent. in theſ. Jur. Rom. Tom.* IV.

erat octonum laterum: de quo Alexander Neapolit. lib. III. cap. XXI. Porro huic ludo teſſerario (de quo librum integrum ſcripſit Claudius Imp. teſte Sueton. * non abſimilis fuit grammiſmus, in quo ſexaginta calculi, partem albo, partem nigro notati, per γϱαμμὰς, hoc eſt lineas, fritilli jaciebantur.

Vialis teſſera (ut eam Lipſius appellat lib. V. De Milit.) qua jubebantur adornare itinera. Ammianus lib. XXI. † *Per teſſeram edicto itinere.* Et lib. XXIII. *Miſſa per Provinciales numeros expeditionali teſſera, cunctos tranſire juſſit Euphratem.* Silius de Aſdrubale:

Tacitum dat teſſera ſignum:
Dimiſſa in colles pugna ſilvasque ferantur
Diſperſi. ‡

Hoſpitalis teſſera, qua oſtenſa tamquam veteres hoſpites et amici, in majorum ſuorum hoſpitia poſteri accipiebantur, ut definit Stuckius lib. I. Convival. cap. 27. et 28. De hac Plautus in Poenulo:

Deum hoſpitalem ac teſſeram mecum fero.
Haec mihi hoſpitalis teſſera cum illo fuit.
Ergo hic apud me hoſpitium tibi praebebitur. *

Quae

* Sueton. in *Claudio c.* 33. *in fin.*

† Ammianus *lib.* XXI. *c.* 5. in fin. et mox XXIII. *c.* 2. *pr.*

‡ *Lib.* XV. *Punic. vs.* 478. Habet loca haec ex Lipſio allegato *lib.* V. *Dialog.* 9. qui eo refert Suetonii locum in *Tiber. c.* 18. *n.* 5. ubi praecepta, quae alias teſſera dari ſolebant, libelli dicuntur.

* Plautus *Poen. Act.* V. *Sc.* 2. *vs.* 86. *ſequ.* Integrum libellum

Quae eadem ab eodem, et ab interprete Lactantii vocatur *fidei teſſera:* a Tertulliano vero *conteſſeratio hoſpitalitatis*, lib. De Praeſcript. cap. xx. eratque ſignum, ut Baronius docet Tomo I. Annal. quo Chriſtiani inſtructi ab aliis Chriſtianis hoſpitio accipiebatur; quod cum haeretici per fraudem imitarentur, ſaepe novis formis et notis mutatum fuit; ac tandem literis commiſſum, quae a Patribus Concil. Nicaeni, ut docuimus ſu-

bellum de *Teſſeris hoſpitalitatis* ſcripſit, J. P. Thomaſinus, qui in omnium manibus eſt, ubi vide ſolum *c.* 14. neque id de teſſeris illis agit unice, ſed varios ritus hoſpites ſpectantes tangit, unde forſan ſatis fuiſſet titulum de *hoſpilitate veterum* formaſſe. Formam earum optime deſcripſit Scholiaſtes Euripidis in *Medea n.* 613. Hoſpitum jura qui invicem conſtituere cupiebant, ἀςράγαλον, id eſt talum diſcindebant, in duas aequas partes, unam retinebat hoſpitium praebens, alteram accipiebat jure hoſpitii gaudens. Hoc producto dimidio tali renovabant jura hoſpitii, ſi quando hoſpitalitate alterius uti debebant. Etenim diverſoria olim publica non erant in uſu, Perizon. ad *Aelian. lib.* IV. *Var. hiſt. c.* 1. *et c.* 14. hinc per teſſeras haſce jus hoſpitii inter civitates et privatos contrahebatur, et Juris hereditarii inſtar ad heredes devolvebatur, unde Jus illud hoſpitii publici, de quo Spanhem. de *Praeſt. numiſm. Diſſ.* IX. *p.* 725. et hoſpitii privati, de quo Salmaſ. ad *Jus Attic. c.* 26. Budaeus *ad L.* 6. §. 3. *D. de Offic Proc.* Tractu temporis cum publica diverſoria fuerint conſtituta, vel non adeo infame fuerit in illis divertere, ceu apud Graecos olim, vide Athenaeum *lib.* XII. Celſum *lib.* XXIX. *c.* 14. Plutarch. II. *Probl. Sympoſ.* 19. Pufendorf de *Jur. Nat. et Gent. lib.* III. *c.* 3. §. 9. loco teſſerarum ſingulis datarum, ſigna quaedam tabernis diverſoriis adpenſa ſunt. Sic apud Sueton. in *Aug. c.* 5. *n.* 1. ad *capita bubula natus*, pro, in domo, cujus inſigne erat caput bubulum. Idem in Domit. 1. *Claud* 16. *Galba* 4. Livius XXI. 2. Videtur autem Romae tabernas domusque ſignis illis ad diſtinctionem fuiſſe inſignitas. Sic in *L.* 5. §. 16. *D. de Tributar. act. taberna ad bucinum* occurrit, et quae plura.

ſupra *, vocatae ſunt literae Formatae. Vide Zaſium in Leg. II. ff. De Orig. Jur. et Budaeum Leg. Sed etſi. ff. De Judic.

CAPUT XXVI.

De notis Sortiariis.

SORTIUM notae, eruditis non ſunt ignotae. Accuratiſſime de iis egit Martinus Antonius Del Rio noſter, qui univerſim earum uſum ait fuiſſe vel ad divinandum, vel ad dividendum. † Sed melius Leſſius noſter lib. II. de Juſt. cap. 43. Dub. IX. addit etiam, ad conſulendum. Sunt igitur triplicis generis ſortes; Divinatoriae, Diviſoriae, Conſultoriae. ‡ Quid ſint ſortes, quales, e qua materia, deſcribit Lipſius lib. II. Electt. cap. XII. *Sortes, taleolae, aut ſurculi e ligno fuere,*

* Supra *cap.* 13. *pag.* 114. et *pag.*116. *in Notis.*

† De Sortibus veter. Hebraeorum ſingulari libello egit Mauritius. Scripſit etiam de ſortibus Bulengerus.

‡ Alii aliter in divinam, divinatoriam et politicam. Hobbeſius de *Cive cap.* III. §. 15. *ſequ.* in naturalem et arbitrariam; ſed ſunt revera omnes arbitrariae, Pufendorf. de *J. N. et G. lib.* III. *c.* 2. §. 5. Inventionem ſortium a Noachi poſteris, forte qui diviſerint terrarum orbem, fruſtra repetere videtur Auctor. *Obſ. Hallenſ. tom.* IV. *Obſ.* 13. nam nihil hac de re in textu ſacro, neque patribus hac in re fides habenda. Sortis conſultatoriae duorum hircorum exemplum primum occurrit *Levitic.* XVI. *vs.* 7. *ſequent.* Diviſoriae autem in diſtributione terrae ſanctae *Numeror.* XXVI. *vs.* 53.

fuere, non grandes, quibus literae inſcriptae ſive notae. Bene de ligno et notis. Ita enim Cicero II. De Divin. * *Perfracto ſaxo ſortes erupiſſe, in robore inſculptas priſcarum literarum notas.* Et Plautus Caſin.

Num iſta aut populna ſors aut abiegna eſt tua?

A ligno autem, quod Graece κάλον, ſors dicta eſt Graecis κλῆρος, ut ea voce uſus eſt Homerus Iliados VII. ait Junius lib. II. Animadverſ. cap. V. † A notis, ſors dicta γραμματεῖον apud Plutarchum in Fabio, inquit Caelius lib. XXII. cap. XVII. Ut autem dicam de ſingulis. Divinatoriae, inquit Leſſius loco citato, quibus inquiſitio fit de rebus futuris. Diviſoriae, quibus quaeritur quid cuique tribuendum, ſive illud ſit res poſſeſſa, ſive honor, ſive poena. Conſultoriae, quibus inquiritur Divinum conſilium. Alius cujusdam generis ſortium quoad materiam meminit Tacitus lib. De mori-

* *C.* 41. et ex buxo confectas eſſe docet Salmaſius ad *Tertull. Pall. c.* 3. De frequenti lignorum uſu in ſortibus vide Taubman. ad *Plauti Caſin. A.* II. *Sc.* 6. *vs.* 33. Sruv. *Antiqu. Rom. c.* 6. *p.* 303. De ſortitione per ſagittas ſingulari *cap* 14. egit Mauritius *d. l.* Talorum inprimis uſus in quaeſtionibus forenſibus eminet, Pauſan. in *Achaic. p.* 233. et quae ſupra de calculis diximus ad *c.* 14. Athenienſes conchis marinis quae χοιρίναι audiebant, in ſortibus utebantur, quaeque duplicis generis erant, aliae plenae, quae inſtar alborum calculorum abſolvebant, aliae perforatae, quae inſtar nigrorum condemnabant, vid. Petitum ad *LL. Atticas pag.* 332. quem etiam videſis de fabarum albarum et nigrarum in ſortibus uſu *pag.* 219. Sigon. de *Republ. Athen. lib.* II. *c.* 3.

† Euſtath. ad *Homeri Iliad.* III. *pag.* 418. *vs.* 41.

moribus German. * *Virgam*, inquit, *fructiferae arbori deciſam, in ſurculos amputant, eosque notis quibusdam diſcretos ſuper candidam veſtem temere ac fortuito ſpargunt. Mox paterfamilias aut ſacerdos precatus deos, caelumque ſuſpiciens, ter ſingulos tollit; ſublatos ſecundum impreſſam notam interpretatur*, etc. Fiunt haec per ῥαβδομάντειαν, inquit Del Rio. Spectant autem vel ad divinatoriam, vel ad conſultoriam.

Huic artificio affinis eſt ἀλεκτρυομάντεια, qua certum aliquem locum in quatuor partes aequales deſcribunt, et partibus ſingulis ſingulas inſcribunt literas; literis ſingula imponunt grana; tum obſervant quo literarum ordine gallinaceus oſcen introductus grana depaſcatur. Ita Valens Imperator cum de ſuo ſucceſſore quaereret, quia gallinaceus depaſtus erat grana notata literis Θ. Ε. Ο. Δ. occidi juſſit omnes Theodoros, Theodulos, Theodatos: ſucceſſit tamen illi Theodoſius magnus, auctore Zonara Tomo 3. Sed hanc pullariam divinationem non eſſe ἀλεκτρυομάντιαν, ut puta-

* *Cap.* 10. *princ.* Sortitionis per virgas frequens fit mentio apud Sacros et profanos ſcriptores, et peculiari de illa egit capite Mauritius de *Sortit. Veter. Hebraeor. c* 13. et Del Rio hic adlatus, *lib.* IV. *diſquiſ. Magic. c.* 2. *quaeſt.* 7. *Sect.* 3. Plerasque gentes hac ſortitione fuiſſe uſas eamque ab Iſraëlitis accepiſſe, perverſa imitatione vel baculi Aaronis, quo is miracula in Aegypto edidit *Exodi* 7 *et* 8. vel virgae Aaronis, quae ſola floruit reliquas inter *Numer.* 17. cum Huetio *in Demonſtr. Evang. Propoſ. c.* 7. Cl. J. C. Dithmarius ad *d. l.* Taciti conjicit. Idem ex Balluzio *Tom.* 1. *p* 824. *ad Caroli M. capitularia* probat, ritum illum usque ad hunc Imperatorem duraſſe, qui ſeveris legibus ſuperſtitionem illam prohibuit.

putavit Zonaras, erudite ex Ammiano oſtendit Del Rio, quo Lectorem remitto. *

Hu-

* *D. l. pag.* 597. At miror Auctorem noſtrum memorabilem ſortis divinatoriae ſpeciem, per inſpectionem et evolutionem librorum, ſilentio praeteriiſſe. Graeci *ῥαψῳδομαντείαν* vel *ῥαψῳδομαντικὴν*, eamque callentes *ῥαψῳδομάντεις* nominant. Certe Homericae et Virgilianae ſortes apud veteres celebratiſſimae fuere, varios quarum modos bene diſtinxit Caſaubon. in *Spartian. Adrianum c.* 2. *pag. m.* 19. Interdum, dicit, nobilis alicujus Poetae ſelectos verſus in pittaceis deſcribebant, quibus in ſitulam conjectis, idem ordo ſervabatur, qui in aliis ſortitionibus. Interdum verſus fatidicos in tabella deſcribebant, et talorum arbitrante alea divinationem peragebant. Fuit et modus alius *ῥαψῳδομαντείας* cum temere arrepto et aperto Poetae cujusdam libro, ut quidque primum oculis ſe objecerat, pro ſorte id et oraculi loco habebant. Eo refert Auguſtinum *lib.* IV. *Confeſſ. c.* 3. Potuiſſet autem elegantiorem locum ex eodem Auguſtino *lib.* VIII. *Controv. c. ult.* laudare: anceps enim cum haereret Auguſtinus, vitamne uxoriam, an coelibatum, ad quem mater et Alipius eum hortabantur, eligeret, hac ratione voluntatis divinae compos factus eſt: *Ecce audio*, inquit, *pueri vel puellae vocem de vicina domo cum cantu dicentis et crebra repetentis:* TOLLE, LEGE; TOLLE, LEGE. Sequitur mox: *nihil aliud interpretans divinitus mihi praecipi*, NISI UT APERIREM SACRUM CODICEM ET LEGEREM QUOD PRIMUM CAPUT INVENISSEM. *Itaque arripui, aperui, et legi in ſilentio capitulum, quo primum conjecti ſunt oculi mei:* Non in commenſationibus et ebrietatibus etc. *Roman.* XIII. *vs.* 13. Mox pergit de Alipio, quem curioſum, quid legeret et ultro legentem, haec ſequentia inveniſſe tradit: *infirmum autem in fide aſſumite, quod ille ad ſe retulit ac tali admonitione firmatus mihi cujus a moribus in melius longe diſtabat, conjunctus eſt.* Elegans hic locus omnem nobis exhibet ſortis illius antiquitatem. Huic jungas Matth. Berneggerum in *Obſervat. Hiſtorico-Politicis* et Du Freſne in *Gloſſar. med. Lat. pag. m.* 904. *ſequ. voce Sortes*, ubi curioſe de more inſpiciendi Evangelia, Pſalmos, et de ſortibus Apoſtolicis

eis

Hucusque de notis ſortium Divinatoriarum. *Diviſoria autem ſorte*, inquit Del Rio, *Romani olim in Judicibus legendis, provinciiſque ſortiendis utebantur, nec non in familia herciſcunda, in militaribus aliiſque negotiis.* * Quam ipſi rationem ab A-

Q the-

cis in electione Epiſcoporum uſitatis: nam de moribus illorum et converſatione ex occurſu dicti alicujus divini, certi quid divinari poſſe arbitrabantur creduli. Addit *pag.* 907. et aliam ſpeciem iſtiusmodi divinationis, quae fiebat per duas pluresve epiſtolas, ſeu ſchedulas ſub altaris palla confuſe poſitas, quarum una negationem, altera affirmationem rei, de qua dubitabatur contineret, quaeque poſt ſollemnes preces, et jejunia indicta capienti occurreret, pro judicio divino habebatur; vid. Du Freſne *d. l.* De Clodovaeo memorabile exemplum narrat P. G. Daniel in *Hiſtoire de France edit. in* 8. *pag.* 79. illum, quum per agrum Thuronenſium cum exercitu ſuo iter faceret, aliquos ad templum D. Martini miſiſſe, ut omen victoriae ex S. Scriptura, quaeque templum ingreſſi forſan legi vel cantari audirent, reportarent; hi vero chorum intrantes verba ex *Pſalm.* XVIII: *vs.* 40. 41. incinentem audiverant: *Praecinxiſti me domine, virtute ad bellum* etc. Sic ſaepe felicem exitum portenderunt verſus illi fortuiti, ut videre eſt ex illo Trajani, de Imperatoris erga ſe judicio, Virgilianas ſortes conſulentis, apud Spartian. in *Adriano c.* 2.

Quis procul ille autem ramis inſignis olivae
Sacra ferens.

Et ex ſortibus, quibus Alexander Severus illuſtrabatur:

Tu regere imperio Populos Romane memento.

Lamprid. in *Alex. Sever. c.* 14. Recte vero gentiles hos ritus prohibuit Carolus M. *Capitul.* III. *ad ann.* 789. apud Baluzium *tom:* I. *pag* 243. *de Tabulis et Codicibus requirendis: et ut nullus in pſalterio vel in Evangelio vel in aliis rebus ſortire praeſumat, nec divinationes alias obſervare*, vide ibi Notas, et Hertium in *Not. Vet. Regn. Franc. p.* 76.

* De ratione per ſortem legendi Virgines Veſtales vide Pantojam de *Ajala de Aleator. Tom.* IV. *Theſ. Jur. pag.* 1042.

thenienſibus accepere, ut ex Aſconio Sigon. lib. II. de Judic. cap. XII. docet, ubi jam olim in Areopago conjectis in urnam variis literis ſortiebantur, teſtibus Luciano, Demoſthene, Scholiaſte Ariſtophanis, Caelio libro XXII. cap. XVII. et Sigon. lib. III. De Repub. Athenienſium. * Neque vero Judices tantum, ſed et athletae quoque ſuos adverſarios literaria ſortitione conſtituebant, ut ſcribit idem Lucianus. Quod et Syracuſanos feciſſe, in iis ſortiendis qui concionem eſſent habituri ex Plutarchi Problem. docet Caelius

1042. De ſorte diviſoria in regnis et territoriis exempla collegit Tiraquell. de *Jure primogenit. Quaeſt.* XVII. *Opin. n.* 5. Sortitione magiſtratuum et judicum nihil eſt frequentius apud Veteres, vid. App. Alex. *lib.* II. *c.* 2. Ajalam d. l. Sigon. I. *de Judic. c.* 7. Faber. I. *Semeſtr.* 5. et *ſortiri judicem* vel *ſortiri dicas* paria eſſe probat Nannius *lib.* IX. *Miſc. c.* 7. Sigon. *d. l. c.* 5. Et de ſortitione judicum apud Graecos, Petitum ad *LL. Attic. pag.* 306. Sortitionem provinciarum non uno in loco indicat Livius, Cicero aliſque, vide *Nov.* 105. Sigon. II. *de Antiqu. Provinc. c.* I. De ſorte quaeſtorum, magiſtratus in provincias comitantium vide *L.* I. §. 2. *D. de Offic. quaeſt.* Sigon. *d. l. c.* 3. Sortis uſum in militia explicarunt Alex. ab Alex. *lib.* IV. *c.* 7. Pantoja d. l. et quod ad decimationem attinet P. Faber I. *Semeſtr.* 18. Sichterman. de *Poen. milit. c.* 5. Beyer in *Jurlſpr. milit.* Feltman in *Conſtit. milit. art.* 8. *n.* 4. *et art.* 16. *num.* 19. aliique.

* Et in Jure noſtro inveniuntur amoena ſortis diviſoriae exempla in *L.* 3. *pr. C. Comun. de Legat.* in optione legata, ubi vide Dionyſ. Gothofr. qui plura exempla ex LLbus adtulit. In *hujusmodi* enim *caſibus rei judicem fortunam eſſe et ſortem inter altercantes adhibendam*, inquit Juſtinianus in *d. l. ut quem ſors praetulerit, is quidem habeat poteſtatem elegendi.* vide Pufendorf. *lib.* III *de Jur. Nat. et Gent. c.* 2. §. 5. Conſt. Landius in *Exercitation. ad L.* 5. *D. Fam. erciſc. Theſ. Jur. tom.* III. *pag.* 1411.

lius lib. XXII. cap. XVII. Indeque Dionyſium, cum forte literam μ eſſet ſortitus, acri ſcommate vocatum μωρόλογον, retorſiſſe; Monarcha ero. *

Qui autem plura volet de varia gentium ſortitione per literas, legat Adrianum Junium libro II. Animadverſ. cap. V.

Denique Conſultoriae ſortes, quibus conſilium exquiritur, uſui ſunt ſubinde ſine peccato etiam inter Chriſtianos, quando, verbi gratia, quaeritur in militia, cujus nationis miles primus facturus ſit impreſſionem: item tempore peſtis, quis Sacerdos manſurus ſit inter peſtiferos, ut faciendum eſſe ſcribit divus Auguſtinus epiſtola CLXXX.

CAPUT XXVII.

De notis Grammaticorum.

GRAMMATICORUM notas univerſim appello accentus, ſeu προσωδίας, notas item ſententiarum, quas Graeci ϛιγμὰς καὶ θέσεις, Latini *poſituras*, quia punctis poſitis adnotantur, appellant; auctore Iſidoro lib. I. cap. XIX. De his Nicanor Grammaticus librum ſcripſit, ideoque dictus ϛιγματίας; auctore Euſtathio. † Scripſit

Q 2

* Plura huc pertinentia congeſſerunt Bulenger. de *Circo Rom. c.* 13. Pantoja de *Alcator. d. l. p.* 1098. Et in agonibus forti fuiſſe locum, probavit Faber *lib.* I. *Agoniſt. c.* 25. aliique.

† Et Suida *voce* Νικάνωρ, qui Grammaticum hunc Alexandrinum Adriani Caeſaris tempore vixiſſe, et de Punctis apud

pſit et Diomedes diligenter libro ſecundo maxime de notis diſtinctionum, de quibus accurate quoque I. Lipſius epiſtola ad Hubertum Audejantium: omnium vero abſolutiſſime vir clariſſimus Erycius Puteanus in Facula, ut appellat, Diſtinctionum; quam ego non ab alio quam illo ſolo eram ſperaturus. * Omnem autem diſtinctionem

apud Homerum et Callimachum aliaque ſcripſiſſe tradit, ob quam punctorum tractationem a quibusdam per deriſionem vocabatur *Stigmatias* id eſt, Notis conpunctus. De Diomedis libro: *de Oratione, partibus orationis, et vario Rhetorum genere*, quem adtulit hic Auctor, vide Cl. Fabricium in *Biblioth. Lat. lib.* IV. *c.* 7. *pag.* 782. *tom.* 2. et quae addidit Indici, voce *Diomedes*. Epiſtola Lipſii, ad quam Auctor hic provocat, extat in *epiſt. Miſcell. Centur.* III. *epiſt.* 39. Plura hic pertinentia ſuppeditabit Clericus in *Arte Critica P.* III. *Sect.* I. *c.* 10. Montfaucon. *lib.* I. *Palaeograph. c.* 4. *pag.* 30. *ſequent.* Struvius in *Actis literar. Faſcic* I. *de Criter. Manuſcriptorum* §. 29. Aelius Donatus in *cap. de Poſituris*. Claud. Dausquius in *Ortographia tom.* IV. Attilius Fortunatianus in *Arte de Colo et commate*. Voſſius, Salmaſius in *epiſt.* 183. *ad Sarravium*. H. Brencmann. in *Hiſtor. Pandect. c.* IV. et Ill. J. P. de Ludewig. in *Vita Juſtiniani c.* V. §. XI. *pag.* 110. *ſequ. in not.*

* Capitale hoc artis Criticae caput juſto feſtinantius excuſſit Auctor, modum forſan ut ſervaret. Verum res exigit, ut latiori tractu fructum harum minutiarum, ut aliis forſan videntur, percipiamus. Diſtinguenda ſunt omnino ſigna interpungendi, ſeu poſiturae, a ſignis criticis ſeu correctoriis, quae σημεῖα, σημειώσεις adnotationes cum Euſebio, et Origine vocare lubet, et de quibus in fine hujus capitis plura dicemus. His addamus tandem ipſas diviſiones librorum in libros, ſectiones, capita, paragraphos, titulos, numeros, paginas et ſic porro, de quibus altum ſilentium apud Auctorem noſtrum. Hoc obſervato ordine in proclivi nobis erit, Auctorum Syrtes et indigeſtam molem declinare. Quod ad primam attinet

nem notis factam, Graeci vocant διάστιξιν ſeu διαστολήν:

net hujus capitis ſectionem, obſervandum eſt, ſigna interpungendi olim fuiſſe nulla, vel voces ſingulas punctis interjectis fuiſſe diſtinctas, quod videre eſt ex inſcriptionibus et MSS. Ratio obvia eſt; intelligebant linguam, et legendo facile illis conſtabat, ubi ſonus morari vel protrahi et proferri deberet. Majuſculis etiam literis ſcripturam exarabant, et pleraque notis ex ore dictitantis excipiebantur, quae ſi junctim reputes, eos vix interpunctiones cogitaſſe fateberis. Prima itaque exſurgit quaeſtio, quando illa interpungendi ratio coeperit 2. quis ſit Auctor illius, 3. cui bono illa fuerit inventa. Ad primam notes, Cl. Clericum *P.* III. *Art. Crit. Sect.* I. *c* 10. §. 20. ad Ariſtotelis tempora referre illarum inventionem. Addamus locum, qui eſt *Rhetoric. lib.* III. *c.* 5. *Omnino autem oportet facile legi et proferri poſſe quod ſcriptum eſt. Eſt vero ejuſmodi id quod multas conjunctiones non continent, et quod non facile eſt interpungere, ut ſcripta Heracliti. Nam ſcripta Heracliti interpungere operoſum eſt, quia incertum utri vox conjungenda, an priori, an vero poſteriori.* Inde concludit Clericus, tempore Ariſtotelis non ignotam fuiſſe interpunctionem. Verum pace Viri doctiſſimi, ſi locum paulo attentius contemplemur, nihil in illo, quod noſtram interpungendi rationem ſpectat, deprehendere licet. Loquitur Ariſtoteles de ſermone ſeu ſcriptura, quae facile legi et pronunciari debet. In illa requirit, ne multis conjunctionibus turbetur ſenſus, et quod facile legendo vel pronunciando interpungi ſeu diſtingui poſſit. Exempli loco adfert ſcripta Heracliti, ubi voces ita conjunctae erant, ut lectorem etiam acutum, qualis erat Ariſtoteles, morari poſſent, neſcium, an voces priori, an poſteri periodo conjungendae eſſent. Idem ſibi eveniſſe in MSS. Graecis Bibliothecae Mediceae teſtatur Brencmannus in *Hiſt. Pand. lib.* II. *c.* 4. *p.* 131. Sermo itaque potius eſt Ariſtoteli, de oratione diſtincta et perſpicua, non obſcura, multisque parentheſibus ſenſum turbantibus haud referta, quales et noſtro tempore ſaepius, ubi ad nauſeam diſtinctionibus indulgemus, ſcripta Eruditorum exhibent. Poſſet etiam locus ita explicari, quaſi

dixerit

στολὴν: et κατασίζω, notis diſtinguo, in Epiſt. Baſilii

dixerit Ariſtoteles, verba Heracliti ſic eſſe condenſata, nec punctis ſingulae voces, ut moris olim erat, diſtinctae, ut difficile eſſet anagnoſtis inter legendum illa ſeparare, dubiis, an prioribus an poſteribus eſſent adnectenda. Vel etiam: verſibus non diſtinxiſſe Heraclitum ſententias: ſed in eadem linea novam ſententiam inchoaſſe, quod confuſionem poterat cauſari. Sic enim poſterioribus temporibus, ſententia cum linea perfecta, novam ſententiam ſeu verſum in principio alterius lineae inchoare ſolebant. Ultimum non obſtat vox διασίξαι, vox enim διασίζω non ſolum punctis et notis diſtinguo, verum et in punctum defero notat apud eundem Ariſtotelem *d. l.* Optime autem potuiſſet Clericus ſententiam ſuam confirmare, ſi MSS. ipſius Ariſtotelis adlegaſſet, ejusmodi interpunctionibus diſtincta, quod probatu difficile erit. Haec Cl. Clerico opponere lubuit, qui magis in exemplis, quibus utilitatem interpunctionum probet, quam in explicatione antiquitatis occupatus eſt. Nullo ergo fundamento innitur Clericus, minus recte Salmaſium in *epiſt.* 183. *ad Sarravium*, Ariſtophani inventionem artis interpungendi tribuiſſe, ſtatuens. Veroſimilis illa eſt ſententia, cum primus προσωδίαν excogitaverit, et accentus invenerit Ariſtophanes, Grammaticus Alexandrinus, qui Olympiade CXLV. ſub rege Aegypti, Ptolomaeo Epiphane vixit. Sic et Struuius in *d. Faſcic.* 1. §. 29. qui forte ex Salmaſio haec hauſit. Inde tamen non ſequitur et Romanos uſos fuiſſe poſituris illis. Salmaſius dixiſſe haec contentus nihil probat, neque auctoritatem ullam adducit. Ariſtophanem vero Auctorem interpunctionum apud Graecos faciamus oportet. Num vero Critici ſeu Grammatici Romanorum ab hoc profecerint, et quo tempore apud hos in uſu eſſe coeperint diſtinctiones, altior quaeſtio eſt. Clericus non dubitat, illas tempore Ciceronis jam fuiſſe adhibitas, contra Lipſium, et quem ſilet, Dausquium *in Ortogr.* diſputans; nec mirum, cum Ariſtoteli poſituras jam notas fuiſſe exiſtimet. Sed neque hoc mihi perſuadet. CLAUSULAS ait Cicero *de Orat.* III. *c.* 46. *atque* INTERPUNCTA *verborum animae interclusio*, *atque anguſtiae ſpiritus attulerunt.* Nihil certe clarius;

loqui

ſilii ad Notarium ſuum: *ἄςικτον χωρίον*, ager non

 no-

loqui Ciceronem de fine periodorum earumque clauſulis, quae nihil aliud ſunt, quam *interpuncta verborum.* Hoc patet amplius ex eodem Cicerone *d. l. c.* 44. ubi verſus veterum aperte opponit librariorum notis et interpunctis clauſulis periodorum: *Verſus*, dicens, *Veteres illi in hac ſoluta oratione propemodum, hoc eſt, numeros quosdam adhibendos nobis eſſe putaverunt. Interſpirationis enim, non defatigationis noſtrae, neque* LIBRARIORUM NOTIS, *ſed verborum et ſententiarum modò, interpunctas clauſulas in Orationibus eſſe voluerunt.* Videtur autem hoc voluiſſe Ciceronem, librarios nonnumquam in fine periodorum notas, quaſi morandi indices adpoſuiſſe, quas nemo in perorando attendere deberet, ſed potius àd verborum et ſententiarum modum. Tertius locus Ciceronis in *Orat. pro Murena c.* XI. ubi de Jurisprudentia ita: *Primum dignitas in tam tenui ſcientia, quae poteſt eſſe? Res enim ſunt parvae, prope in ſingulis literis atque* INTERPUNCTIONIBUS VERBORUM *occupatae*, non agit de noſtris diſtinctionibus, ſed vel de ſingulorum verborum punctis, quae ſi omiſſa eſſent maximas ſaepe ambiguitates producebant, ut Lipſius recte obſervat, et Brencmannus *d. c.* 4. *p.* 130. qui hoc in librariis et D. ſcriptoribus deſiderat, ut ad finem periodi, unius duarumve literarum ſpatium reliquiſſent, cum hoc abſurdum inde ſaepe ſequatur, ut *poſterior dictionis conſonans jungatur conſonanti ſequentis, cum qua prorſus prenunciari nequit, aut vice verſa.* Forſan minutias tantum JCtorum tangit hic Cicero, quaſi in minimis, adeoque in punctis verborum haererent. Unicum addam, quod capitale videtur argumentum: ſi Cicero adeo neceſſariam putaſſet interpungendi rationem, illamque ſciviſſet, cur quaeſo ipſe orationes ſuas et opera reliqua notis illis non diſtinxit, ne poſteri dubia ejus oratione ſaepe fallerentur, contra mentem Ciceronis, cui nihil magis quam inmortalitas cordi erat? Cur demum Pandectas Florentinas, quae tamen mox poſt Juſtiniani tempora videntur conſcriptae, illis interpunctionibus diſtingui non curaverint ipſi JCti, qui tunc temporis exemplum illud in mundum redigi juſſerunt, vellem edoceri. Tanti ſi feciſſent diſtinctiones, vel ſi notitiam

illarum

illarum habuiſſent, dubium non eſt, quin ſedulo addi illas juſſiſſent, quod tamen in archetypo Florentino ubivis neglectum vidimus, exceptis illis, quas *tit D. ad L. Aquil.* et nominibus JCtorum nonnumquam inepte addiderunt recentiores, Brencman. *d. l. p.* 133. qui *pag.* 132. et 137. ſola finalia puncta, in fine capitum, ad librarios refert, nec ad hos omnia, cum illi plerumque ſpatia vacua duarum vel trium literarum vice punctorum reliquerint, vel uno vel binis et trinis punctis clauſerint, interjecto nonnumquam obelo inter utrumque punctum, nonnumquam tribus racematim poſitis ∴ vel ita ∵ et hoc vel cum; aut ſine virgula, eaque porrecta vel cum undulatione, hoc modo ∸ .:~ :— :~ quae ſigna et Graecis MSS. propria ſunt. Unde fallitur Angel. Politianus, quem miror non notaſſe Brencmannum *c.* 41. *Miſcellan.* plane *nullis intervallis dictionum* archetypum eſſe conſcriptum adſerens. Duo tantum adſunt loca ſingularia in D. ſcil. *L. ult. ad L. Rhod.* quae pernitide conſcripta, frequentiſſimas punctorum diſtinctiones, vice commatum habet; contra in *L. ult. de Publ. et vectigal.* poſt tot ſingula illa inſueta extranearum ſpecierum nomina, ſpatium relictum eſt, quem locum unicum eſſe in archetypo, ait Brencmannus. Concludimus inde, neque Juſtiniani aevo fuiſſe uſitatas interpunctiones, etſi forſan non ignotae fuerint. Certe Senecae tempore in uſum fuiſſe deductas minime patet ex epiſtola ejus 5. *lib.* v. Taxans ibi Haterii celeberrimi Oratoris curſum, qui numquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat, abeſſe hoc ab homine ſano jubens, *nos etiam* inquit Seneca, *cum ſcribimus interpungere ſolemus*, quae verba iterum ad interpunctiones ſingulorum verborum, vel ad puncta finalia referenda ſunt cum Lipſio, Mureto. Nihil denique nos moratur Probus, Senecae aequalis, apud Suetonium *de Illuſtr. Gram. c.* 24. in vita Valerii Probi: *Multaque exemplaria contracta emendare, ac* DISTINGUERE *et adnotare curavit.* Vox enim *diſtingvere* hoc loco iterum vel ad ſingula verba diſtincta referri poteſt; vel dicendum erit, confuſam ſcripturam et in ſe inplicatam illum ſeparaſſe, quam explicationem poſſet juvare vox *contracta*; vel turbata omnia diſtinxiſſe, et quaeque ſuo loco diſpoſuiſſe. Nullas itaque diſtinctiones apud veteres, minimum ejusmodi non fuiſſe, quales hodie habemus, niſi ſingulorum verborum, certo certius videtur. Contrarium autem qui probare ad niti-

nititur MSS. adferat, adferti teſtes omni exceptione majores, vel loca evidentiora. Ante aevum certe Hieronymi S. Scripturae Codices ſine diſtinctionibus inveniuntur: hunc enim primum, teſte Caſſiodor. in *Praefat. divin. liter. inſt. ſimplicium fratrum conſideratione pellectum in Prophetarum praefatione dixiſſe, ſe propter eos qui diſtinctiones non legerant, apud magiſtros ſaecularium literarum, colis et commatibus translationem ſuam, ſicut hodie legitur, diſtinxiſſe.* Et hoc imitatum fuiſſe ſe, ipſe Caſſiodorus in ſequentibus fatetur. Ex iisdem verbis tamen videtur patere, tempore Caſſiodori diſtinctiones fuiſſe notiſſimas, adeoque illum non fuiſſe primum illarum inventorem: etenim curam illam diſtinguendi Codices his verbis commendat Notariis: *Reliquos vero Codices qui non ſunt* tali diſtinctione ſignati, NOTARIIS, *diligenti tamen cura ſollicitis, relegendos atque emendandos reliqui* Ante haec tempora ſi inveniantur MSS. ita diſtincta, a manu recentiore ita interpuncta eſſe videntur. Sex enim vel ſeptem abhinc ſeculis in Codicibus Novi Teſtamenti MSS. Bibliothecarum Pariſienſium vetuſtiſſimis, ſigna diſtinctionum ſe inveniſſe nulla, teſtatur Simon in *Hiſtor. Critic. Novi Teſtam.* Indicio poterit eſſe novum atramenti genus, quo ſigna illa deſcripta ſunt. Obſtat tamen ipſe Hieronymus ad Paulam et Euſtochium *Praefat. in Translat. Aeſaiae: Sed quod in Demoſthene et Tullio* SOLET FIERI, UT PER COLA SCRIBANTUR ET COMMOTA, qui utique *proſa et non verſibus ſcribantur.* Et hoc imitatus eſt Comatus quidam Grammaticus, in Opere Homerico, cujus verſiculos adfert Leo Allatius in *Animadv. in Antiquit. Etruſc. c.* 47. *p.* 77. inde concludens, ante Hieronymum ita jam fuiſſe interpunctum. Verum poſſet locus Hieronymi vel cum Allatio, vide *Not. meas p.* 252. vel de more ſui temporis, vel paulo ante ſe explicari. Paulo itaque ante tempora Caſſiodori coepit ars illa interpungendi, multum diſtans a noſtris diſtinctionibus, de quibus mox plura. Poſt aetatem vero Caſſiodori num fuerit obſervata mos ille interpungendi, et qualis illo tempore fuerit, Criticos fugit. Et veroſimile eſt, iterum in illa ſeculi barbarie diſtinctiones fuiſſe neglectas. Sane usque ad Carolum Magnum nullam verborum diſtinctonem, tum in libris, tum diplomatibus fuiſſe adhibitam teſtatur Mabillon. de *Re diplomat. lib.* I. *c.* XI. *pag.* 52. Carolus autem M. adhibuit Paulum Warnefridum et Alcuinum, Diaconos peritiſſimos, in quibus ille

 homi-

notatus cippo, apud * Pollucem.

Prima ſeu minima diſtinctio eſt Comma, † quod Inci-

homilias per annum legi ſolitas, et aliquot Auguſtini epiſtolas; hic vero librum, qui COMES adpellatur, interpunctionibus illuſtrarunt. Interpunctionum tamen uſus ſerius in diplomatibus obtinuit. Sunt verba Mabillonii *d. l.* Perfectiſſima demum interpungendi ratio cum typographia coepit: ante enim haec tempora Notarii per notas ſcribentes, diſtinctiones omnes neglexerunt, deque his conqueritur ſuo adhuc tempore Nicolaus de Cleamangis, ſcriptor ſeculi xv. *epiſt.* 109. *edit.* 1613. *Ceſſavit igitur cum dictatu antiqua ſcribendi formula, qua perfectam ac rite formatam literam cum certa diſtinctione clauſarum notisque accentuum tractim antiquarii ſcribebant, et ſurrexerunt ſcripteres, quos* CURSORES *vocant, qui rapido juxta nomen curſu properantes, nec per membra curant orationem diſcernere, nec pleni aut imperfecti ſenſus notas apponere.* Meretur locus hic addi, quae ſupra de Notariis monuimus, vide Du Freſne in *Gloſſar. med. aevi* voce, *Curſores.*

* Pollux *lib.* III. *c.* 9. *Segm.* 85.

† Κὸμμα, a κομεῖν id eſt, orno, Germanis Kämmen, coma, caeſaries culta. Illuſtris Ludewigius in *vita Juſtiniani ad proem. Inſt.* §. XI. *p.* 101. Codicem ſe poſſidere refert, ubi commatis loco *pecten*, inſtar *cratis dentatae*, mereri illud pecten vocari, dicens, *intercisum*, Tullius ad *Brutum.* Vocatur etiam comma *ſemicirculus* qui tamen virgulae incurvatae, qua hodie utimur, non reſpondet. Veteres *inciſum* vocabant, Cic. de *Orat. c.* 62. Quinctil. *lib.* IX. *Inſt. Orat. c.* 4. *pag.* 834 *edit. Burman. At illa connexa ſeries*, inquit, *tres habet* formas: *Inciſa, quae κόμματα dicuntur: Membra, quae Κῶλα, et περίοδον, quae eſt vel ambitus, vel circumductum vel continuatio vel concluſio.* Diomedes *lib.* II. *cap. de Compoſitione pag.* 462. Commata ergo ſunt quaſi inciſa periodi, quemadmodum Ulpianus in *L.* 10. *D.* aquarum emiſſaria et incilia, commata, vocavit. Cave tamen putes, habuiſſe veteres pro commate virgulam ejusmodi incurvatam, qua hodie gaudemus. Magis dicta illa ipſam periodo-

Inciſum vocant, cujus haec nota, . Sequitur diſtinctio paullo major, Hypocolon, cujus haec figura; . deinde Colon. quod membrum quoddam eſt ſententiae, et gemino puncto ſignatur. * Poſtre-

riodorum compoſitionem ſpectant, quae conſtare debebat ex membris et inciſis, facile a peritis, et ſine ope commatum, inter legendum diſtinguendis. Eo certe referenda ſunt verba ejusdem Quinct. d. l. *Et hiſtoriae (quae currere debet ac ferri) minus conveniſſent interſiſtentes clauſulae, et debita actionibus reſpiratio et cludendi incohoandique ſententias ratio.* Ael. Donatus *cap. de Poſituris p.* 1742. loco commatis, punctum mediae literae adpoſitum fuiſſe olim tradit. Iſidorus comma deſcripſit: *eſt juncturae finitio; membri pars*; Clarius, eſt pars periodi, perfectum nihil habens et una voce ſaepe conſtans. Hodiernum noſtrum Comma convenit quoad figuram veterum Diaſtoli, quam Latine dixeris Disjunctionem, et de qua ita Sergius *ad Donati primam editionem. Diaſtole eſt nota contraria Gyphem; hac enim nota vitioſe juncta ſeparamus; et ponitur ad imam partem literae* Scaliger de *Cauſ. lingu. lat. lib.* 11. *c.* 57. figuram ejus fuiſſe virgulam perpendicularem ait, quam ne pro vocali I. acciperetur, curvam pinxere. Verum Diomedes, Priſcianus, Donatus et M. Victorinus, citati apud Leon. Allatium in *Animad. ad Antiqu. Hetruſc. c.*48. *pag.*82. diaſtolem eſſe dexteram partem circuli ad imas literas hac nota ɔ. perhibent. Lipſius de *Recta pronunc. lingv. lat. c.* 17. notam ejus, ait, fuiſſe dexteram partem circuli ad imas literas depoſitam hac nota C. Sic ne legeretur *urſus* in carmine: *in litore conſpicitur ſus*, voci *ſus* praeponebant disjunctionem. Exempla plura apud Euſtathium inueniri in *Iliad.* Θ. *p.* 701. et *p.* 1170. tradit Allatius, cui hanc de Diaſtole obſervationem debeo.

* Κῶλον eſt membrum orationis majus et perfectius, Voſſius IV. *Inſt. Orator. p.*60. Dici poſſet periodus interpunċta. Aelius Donatus *d. l. p.* 1741. loco coli vult punctum poni in infima literae parte. Ill. Ludewigius in *Vita Juſtiniani pag.* 101. Latinos hanc diſtinctionem Graecis debere tradit, Graecos Traſimacho, qui Platone vetuſtior, ſi Suidae fides, *h. voce* vide etiam Dausquium de

Poſtremo Punctum, quo ipſa Periodus definitur.

Alia vero olim interpungendi ratio: uno enim puncto varie collocato, omnes diſtinctiones notabant. Ita Diomedes lib. II. et Donatus Grammatic. cujus poſtremi haec verba: *Diſtinctio eſt, ubi finitur plena ſententia: hujus punctum ad ſummam literam ponimus. Subdiſtinctio eſt, ubi non multum*

de *Ortographia tract.* IV. *c.* 2. et Fortunatianum in *Arte de Colo et Commate p.* 2690. Interim notandum cola et commata in ſcriptis veterumnon fuiſſe frequentata; nam metrico more a linea reſumebatur ſcriptura ad ſingula cola et commata. Hinc recte Cl. Montfaucon. *c.* 4. *Paleograph. p.* 30. contra Leonem Allatium in *Animadv. p.* 79. videtur diſputare, loca Caſſiodori et Hieronymi non eſſe intellegenda de interpunctionibus ad cola et commota poſitis. Patet hoc ex ipſis Hieronymi verbis in *Praef. in Heſaiam: ſed quod in Demoſthene et Tullo ſolet fieri, ut per cola ſcribantur et commata qui utique* PROSA et non VERSIBUS *conſcripſerunt.* Mens autem horum verborum eſt, in libris etiam proſa deſcriptis, verſiculos a linea deſcriptos fuiſſe. Sic Graecis mos antiquitus erat per *ςίχοις* ſeu verſiculos orationis partes diſtinguere. Neque *ςίχος* integram periodum deſignabat, ſed eam partem, etſi per quam minimam, ubi aliquis ſaltem ſenſus, licet adhuc imperfectus et inchoatus. Verſiculorum illorum ſeu linearum numerum in fine librorum, rarius in fronte, et ante librorum exordium adſcribere ſolebant, cujus rei exempla adtulit Montfaucon. *d. l. p.* 28. Et hinc minus recte Lipſius *Cent.* III. *ep.* 39. Barthius II. *Adverſar. c.* 17. cum Salmaſio in *Praefat. ad Solinum* verſus, membra fuiſſe minuta parteſque periodi, docent. Videſis etiam Caſaubon. ad *Athenaeum* VI. *c.* 10. *circa finem.* De Virgulis noſtris addam verba Montfauconii *pag.* 32. *d. l. Virgulae ſi non priſcae omnino vetuſtatis ſunt; non tamen eas ita recentes dixeris: nam in Codicibus Graecis annorum plus mille occurrunt, ad omnium minimam diſtinctionem poſitae, et quidem formae hodiernae ita ſimili, ut nihil interſit diſcriminis.* Sed relinquamus hoc decidendum, quibus MSS. diurna tractatio.

tum ſupereſt de ſententia: hujus punctum ad imam literam ponimus. Media eſt, ubi fere tantum de ſententia ſupereſt, quantum jam diximus, cum tamen reſpirandum ſit: hujus punctum ad mediam literam ponimus. * Porro

* Idem docet Iſiodorus *lib.* 1. *c.* 19. Longe alia itaque fuit ratio interpungendi apud veteres, qui uno puncto diverſa ratione poſito, periodi partes demonſtrabant. Et haec quidem dictata Grammaticorum exigebant, a ſcribis vero rariſſime illa ſunt obſervata, et ſero obtinuit mos ſingula verba interpungendi, quale exemplum adtulit Montfaucon. *d. l. p.* 32. in Pſalterio Monaſterii S. Michaelis in Lotharingia, Sedulii Scoti manu exarato. Idem ex titulo inſcriptionis Baudelotianae poſt ſingulas voces tria puncta notari obſervat, unico, quod ſupereſt in tabulis Graecis exemplo. Et licet in antiquioribus MSS. puncta ad finem periodorum non raro ſuperne ponantur, id tamen pro norma non eſt habendum: nam et in medio et imo vocis latere pro majori interpunctione, interdum in ſummo apice pro minori conſignantur, ita ut ex ſenſu magis, quam ex ſitu punctorum, diſtinctiones petendae ſint. Addit Idem, quadruplici modo efficta in marmoribus et MSS. conſpici puncta, vulgo rotunda ſunt; aliquando quadra, nonnumquam in rhombi, rarius in trianguli formam. Haec Montefalconius. Iſidorus *lib.* 1. *Grammat. c.* 20. punctis olim lineas et figuras *Gamma* ad dextram referentes, additas fuiſſe tradit. In inſcriptionibus literam O diſtinctionis notam referre eleganter obſervat Cl. Cannegieter in *Diſſ. de Brittenburgo p.* 59. Ut ut eſt, largimur facile Dauſquio in *Ortogr. tr.* IV. *c.* 1. *et* 2. Ciceronis tempore puncta periodorum fuiſſe cognita, ſtatuenti. Verum figuram eorum et rationem interpungendi ignoramus, et pleraque in barbaro illo ſeculo pro captu ſuo quisque librarius in pejus mutavit. Recentiorum vero interpungendi rationem perfectiorem et pleniorem eſſe docet Valerius Andreas de *Recta interpungendi ratione, et diſtinctionum notis.* Ceterum vox punctum in varios per translationem elegantem abiit ſignificatus. In computationibus literas numerales, quas ut opinatur Cl. Brencman. in *Hiſt. Pand. lib.* 11. *cap.* 4. *p.* 535. antiqui continuo ductu ſcribebant, adpoſitis punctis ſepa-

Porro neque ea interpungendi lex omnino vertus eſt, conſtat enim veteres ſingulas voces punctis utrimque includere ſolitos, neque ullam habere diſtinctionem aliam, ergo divinari hoc poteſt;

ſeparaſſe certo certius eſt, vid. ſupra *pag.* 117. et Sueton. in *Nerone c.* 30. Jacob. Gutherius III. *de Offic. Dom. Aug. c.* 1. Inde *diſpungere* apud Ulpianum in *L.* 56. *D. de Verb. Sign. eſt conferre accepta et data*, et in *L.* 15. *D. de Reb. auct. judic. poſſid. recognitio et diſpunctio concedenda ſit creditoribus, videamus.* Et *expungere rationes* apud Hermogenianum in *L.* 13. *D. de Diverſ. temp. praeſcr.* Milites *expungi* dicuntur, cum militia mittantur, *L. penult. D. de Re milit.* Lipſius 1. *Dial.* 2. *de Milit. Rom. gratioſe expunctae* eſt in *L.* 8. *D. de Admin. rer. ad civit. pertinent.* Et puncta olim pro lituris fuiſſe, ne Codices deformarentur conſtat, quodque puncto literae ſubjecto aut ſuperpoſito illa ejiceretur, vide Brencman. in *Hiſt. Pand. lib.* II. *c.* 6. *p.* 175. Sic et in re Muſica puncta, certa menſura diſpoſita, pro literis erant, unde Etruſci *contrapunto* vocant artem componendi Muſicam, quaſi *contrapunctionem*, id eſt, puncta punctis oppoſita, quemadmodum et Graeci hanc partem Muſicae *σημειωτικην* vocaverint. Hinc et *notare* in medio aevo, erat notas muſicas libris eccleſiaſticis adſcribere, et ejusmodi puncta ſingulis vocum ſyllabis ſuperaddere vid. Du Freſne in *Gloſſario, voce, Notae Muſicae.* Nihil autem de his, quod miror in capitibus de *Notis* adtulit Auctor. Tandem et puncta, temporis pro ſpatio temporis anguſtiſſimo in *L.* 15. *C. de Agric. et cenſit.* et apud Terent. aliosque occurrit. *Puncti ſolatium* in *L.* 4. §. 1. *C. de Advoc. diverſ. jud.* mire torſit Cujacium XIII. *Obſ. c.* 2. ſed punctum ibi ſubſtantive accipiendum, neque ad ſequens *ſolatia*, ſed ad praecedentia referendum, nimirum: *puncti divina manu noſtrae Serenitatis*, id eſt manu Imperatoris certis notis notati, ad teſtandum favorem ſingularem; vel ut Gothofred. ad *L.* 3. *C. Th. de Poſtul. tom.* I. *p.* 142. *et tom.* VI. *p.* 3. legendum contendit, *puncti commoda.* Invaluit etiam in ferrea illa literarum aetate illud *appunctare*, unde Gallorum *appoincter*, et Pragmaticorum noſtrorum *Appoinctement*, Du Freſne, *voce, punctum, et Appunctare.*

teſt; nam qui ſciverit, quando ea conſuetudo invecta, neminem ſcio. Caſſiodorus ait, *id acceptum a majoribus*. Magna lux a Caſſiodoro! quibus majoribus? Hic omnes Davi ſumus. *

Pa-

* Nec refert, cum ipſe Auctor illorum voluerit latere. Et forſan ſenſim ignobiles librarii hoc introduxerunt, quod Ariſtophanes aliique Grammatici diligentius excoluerunt. Gaudemus interim illa libertate ut pro lubitu, dummodo modus ſervetur MSS. interpungere poſſimus. Hoc in Jure noſtro ſuadet omnibus Ant. Auguſtinus *lib.* 1. *Emend. c. ult. ſi quid aut iniquum aut minus apte ſcriptum repererint, quod facile punctis ablatis aut additis reſtituatur.* Exempla per interpunctiones textus Juris emendandi, quae ſane ratio elegantiſſima et omnium certiſſima eſt, plena manu dabit Cujacius *lib.* 1. *Obſ. c.* 14. Alia invenies apud eundem in *L.* 2. §. 23. *et* 24. *D. de Vi bon. capt.* Ant. Auguſtinus *lib.* 1. *Emendat. c.* 9. E. Leoninus *lib.* III. *c. ult.* Fornerius *lib.* IV. *Rer. quot. c.* 18. 19. Ampl. Bynkersh. *lib.* I. *Obſ. c.* 20. et *lib.* IV. *c.* 14. Beſtius *Ration. emend. leg. c.* 7. et 10. Jauchius de *Negation. Pand. pag.* 221. Noodtius *lib.* I. *Probab. c.* 4. II. *Probab. c.* 8. et Notae Waechtleri, quas nuper recudi curavi. Adde eumdem Noodt. *lib.* II. *de Uſufr. c.* XI. *p.* 467. *columna* 1. item de *Pactis c.* 2. *p.* 486. *col.* 1. et *ibid. c,* 3. *princ.* Idem nuper tentavit feliciter in *L.* 3. §. 5. *D. de Sepulch. viol. et L.* 86. *D. ad L. Falcid.* Cl. Jac. Voorda, Vir mihi amiciſſimus, *cap.* 29. *Obſ. et emend.* Alia exempla ex Auctoribus Claſſicis adduxit Reizius noſter in *Ambiguis, mediis et contrariis*, voce, *Interpunctio*, ubi et memorabilem hiſtoriam Comitis Fairfax allegat, qui ſententiae de capite Regis ferendae ſubſcribere coactus, ita ſcribebat: *Quum omnes conſentiunt, ego non diſſentio*, levi puncto poſt particulam *non* adpoſito. Simile quid in viro docto accidiſſe memini, qui cum ob denegatam nuptiarum conditionem amicis in aurem diceret: Ich wil ſie nicht / et ob id a patre puellae in jus vocatus, injuriarum accuſaretur, explicato verborum ſenſu, et commate hac ratione interpoſito: Ich wil / Sie nicht / facile conſenſum moroſi patris inpetrabat. Infinita ſunt hujus generis alia, in quibus utilitas punctorum deprehenditur, quae non ſunt hujus loci.

Parentheſis, * ſignum eſt interpoſitionis; hujusmodi ( ).

Ὑφὲν, † ſignum conjunctionis in vocibus compoſi-

* Donatus de *Tropis p.* 1777. *Parentheſis*, ait, *eſt interpoſita ratiocinatio ſententiae diverſae.* Hinc facile videre eſt, turbare illam rationis ſenſum, adeo ut recte Quinctilianus *lib.* VIII. *Inſt. Orat. c.* 2. *pag.* 675. *edit.* Burm. *breve ſit, quod interponitur*, ſuaſerit. Etiam unius ſyllabae interpoſitio parentheſis dicitur Sosp. Chariſio *lib.* IV. *Inſt. Grammat. pag.* 278. Forma illius hodie conſtat ſemicirculis duobus, qui olim veteribus librariis delendi ſigna fuere, teſte Ant. Auguſtino *lib.* I. *Emend. c.* 2. qui et *lib.* III. *c.* 6. 9. *et lib.* IV. *c. ult. circa finem*, ignoratione hujus moris varie peccatum fuiſſe oſtendit. vide etiam Taurellum *ad Lectorem* § 13. ubi de parentheſi. Exempla parentheſeos ſigni ex ſacris et profanis adtulit Cl. Clericus in *Arte Critica P.* III. *Sect.* I. *c.* XI. Interim parentheticam orationem hiſtoricis et Oratoribus frequenter fuiſſe in uſu Quinctilianus *d. l.* per hibet. Signa autem parentheſeos ſunt inventi recentioris. De figura parentheſeos vide Dausquium *Ortogr. Trac.* IV. *c.* 5.

† Hyphen, ὑφὲν eſt ſubunio, vel copula in duarum vocum pronunciatione: e. g. *Heri ſemper-lenitas*, Terent. *Andr.* I. 2. *vs.* 4. Sed Cl. Weſterhovius cum Guyeto ibi non agnoſcit hyphen, ad Emmeneſſium. ad *Virgil. Ecclog.* I. 7. nos ablegans, qui exempla τοῦ ὑφ' ἕν collegit. Lucretius *lib.* I. *de Rer. nat. vs.* 225. *Semper florentis Homeri.* Adde Cl. Havercampium ad *Lucret.* qui Schotti *Obſerv. hum. p.* 89. adfert, ibique aliud exemplum ex Herodiano, a Fabro allegatum. Pertinet huc locus Sergii in Donati primam editionem ſupra *pag.* 251. citatus: *Diaſtole eſt nota contraria Gyphem; hac enim nota vitioſe juncta ſeparamus, et ponitur ad imam partem literae.* Nihil autem Auctor, quod miror de nota hac Diaſtoles, qua cohaerentia diſcernebantur, quaeque apud Latinos pariter ac Graecos παράγραφος, paragraphus dicebatur. Erat linea brevis, quaſi punctum quoddam in extremitate habens, docente Scholiaſte Ariſtophanis in Plutum *Act.* 2. *Sc.* 1. Aliter Iſidorus *lib.* I. *Etymolog.*

poſitis, quando proxima manet immutata, ut, *ſemper-florentis* apud Lucretium. Scribunt autem et Hebraei eodem modo hanc notulam, et מַכַּף Maccaph vocant.

R Ἀπο-

tymolog. c. 20. qui notulae hujus elementum pingit primae magnitudinis ┐ inverſum. Aliter Dausquius in *Ortograph. tr.* v. *p.* 168. lineolas has adponit obliquas easdem. Pancirolus *lib.* 1. *Var. lect. c.* 3. ejusmodi ſignum fuiſſe ait ¶. Cael. Rhodiginus, qui plenius de his figuris *lib.* XV. *c.* 20. lineolam fuiſſe rectam --- contendit, Alciatum accuſans plagii. Hodie placuit typographis in nota paragraphi duplex circumflexus, ita: §. vide Ill. Ludewig. in *Vita Juſtiniani p.* 99. qui ex Budaeo *de L. Gr. p.* 590. et Suareſio in *Notitia Baſilic. p.* 7. docet, paragraphum Graecis in univerſum adnotationem, ſive ſcholium in margine adſcriptum notare. Eſt autem nota haec §. et vetus illa, cujus illa ſit formae, novi inventi, cum olim verba omnia in MSS. cohaererent, rariusque ſingula interpungerentur, et a ſeculo nono demum diſtinctiones per ſpatia quaedam inter ſingulas voces relicta obtinerent, neque id quidem conſtanter, docente Montfaucon. in *Palaeogr. lib.* 1. *c.* 4. *p.* 32. *in fin.* et Brencmann. *d. l. pag.* 133 137 JCti per paragraphos intelligunt verſus legum, ſeu quidquid ſub una ſententia continetur, et ſic in Pandectis Veterum, tricies centena millia verſuum explicavit per paragraphos noſtras Martianus Coſſias, antiquus interpres. De verſibus illis 150000 vide Contium in *Lectionibus ſubceſivis lib.* 1. *c.* 8. aliosque apud Gundlingium *P.* IV. *Gundling. Obſ.* 5. §. 1. qui §. 7. putat, verſus fuiſſe apud veteres loco diſtinctionum, quod veroſimile haud videtur: probandum enim erit in ſingulis verſibus, ſeu linea, ut barbare vulgo dicuntur, vid. Voſſius de *Vitiis Serm. p.* 155. et Cellar. *p.* 360 abſolutum fuiſſe et perfectum ſenſum, qui colo aut commati includi poſſit, quod probatu difficile erit, cum et ipſe adcuratiſſimus Corporis Florentini examinator Brencmannus, nihil quod ſcio, hac de re nos docuerit. Alciatus *lib.* III. *Diſpunct. c.* 16. in feminino genere paragraphen dicendum eſſe contendit, quia γραμμὴν ſubintelligitur.

Ἀποστροφὸς, * nota deficientis alicujus literae, *viden'*.

Diaſtaſis, Signum diviſionis cum verbi alicujus pars una in extrema linea, altera initio alterius verſus reſcribitur, ut *homi-nes*. Quem morem Auguſtus repudiavit, qui reliquum quod ſupererat verbi, malebat parti ſcriptae in extrema linea ſubſcribere, narrante Suetonio, quam alterius verſus initio perſcribere, cap. LXXXVII. *Notavi et in chirographo ejus illa praecipue; non dividit verba, nec ab extrema parte verſuum abundantes literas in alterum transfert, ſed ibidem ſtatim ſubjicit, circumducitque.* †

Diae-

* Apoſtrophus eſt ſemicirculus ad ſummum conſonantis adpoſitus, vocalem abeſſe indicans. Poëtis frequens eſt in verbis *ain'*, *dixtin' viden'*, pro videsne, aisne, dixtine. De his ita monet Montfaucon. *d. l. lib.* 1. *c.* 4. *p.* 33. *ubicunque occurrunt apoſtrophae, ut in his vocibus ἀπ' αὐτῶν ἐπ' αὐτῶν quando ſcilicet ultima prioris vocis litera συμφωνίας cauſa ſupprimitur et eliditur, tum poſtremam primae vocis cum prima ſequentis, nimirum π cum α ita copulari in Codicibus, ut pene ſeſe mutuo contingant, idque adcuratiſſime obſervari a librariis in Codicibus noni, decimi, et ſequentium ſeculorum.* De ſignis interrogandi, exclamandi, deſiderii et Ironiae, obſcuritateque et mendis inde ortis vide J. Clericum *P.* III. *Sect.* I. *c.* XI. §. 16. *ſequ.* qui tamen exempla magis voluit dare, quam antiquitatem illorum ſignorum explicare. De interrogationis formulis Reitzium in *Ambig.* voce, *Interrogatio pag.* 319.

† Monet hoc Suetonius d. l. tanquam aliquid ſingulare, cum vulgus aliter ſcripſerit, ſcilicet, ut abundantes in fine verſus literas ad alterius initium transferret. Haec ſcribendi ratio viſa fuit Auguſto incommoda lectoribus, quia diviſio inſignis erat, nimiumque attentum lectorem mora-

Diaereſis, nota diviſionis literae aut ſyllabae, ut *Aulaï*, *Poëta.*

R 2 *Acen-*

rabatur. Hinc ſtatim in fine eiusdem verſus verba abundantia ſubſcribebat, ductaque linea circumducebat; Ita Caſaubonus ad *d.l.* circumductionis illius, cujus adhuc hodie uſus ſupereſt in ſcribendis ſaltem verſibus, ſpeciem majuſculae literae L. praebere docens. Idem notam illam haud raro in nummis occurrere obſervat, nec literam eſſe ſed circumductionem, cum ambitus non caperet literas omnes. Dubitat merito de hac nota Tenzelius in *Colloqu. menſtr. Ann.* 1690. *p.* 169. cum in tabella quadam aenea Romae effoſſa longe aliter formata conſpiciatur. Firmat ſententiam Caſauboni de circumductione literarum, exemplo ex Auguſti epiſtola deprompto Cl. Burman. in not. *ad Suet. d. l.* Et ſic Boxhornius *Epiſt.* 159. Tenzelius d. l. aliique. Novam interpretationem nobis propinavit Cl. Gundlingius in *Gundlingian. P* IV. *Obſ.* 5 §. 6. *ſequ. literam* dicens, quae vox decepit interpretes, ſignificare verba, vel quamvis ſcripturam Auguſti; illum vero verba abundantia quae ad hoc comma, non vero ad alterum orationis membrum pertinebant, ſeparatim in ſequentes verſus non rejeciſſe, ſed in eodem verſu continuaſſe, et ſic eſſe explicanda verba: *non dividere.* Vocem *ſubjicere* vero non ſignificare infra ponere, ſed connectere, ibidem addere. Elegans haec videtur prima fronte conjectura, cui etiam favent ſequentia Suetonii verba: *Ortographiam*, id eſt, *rationem ſcribendi a Grammaticis inſtitutam* (quae verba jure ad Gloſſema retulit ὁ πάνυ Burmannus,) *non adeo cuſtodiit.* Non inprobat etiam Gundlingii illam ſententiam Reitzius noſter, in *Ambiguis, mediis et contrar.* voce *ſubjicio. pag.* 576. Verum altius rem repetenti, pace Gundlingii ſit dictum, praeter ingenii acumen nihil ſolidi illam habere patebit. Supponit ille, ſed non probat, in quavis linea integrum verſum ad colon usque ſcripſiſſe veteres, et ab hoc more receſſiſſe Auguſtum, quod millenis exemplis negari poterit. Sane Menagius ad *Diogenem Laertium lib.* IV. *Segm.* 24. quem allegat §. 7. aliique plures quos ſupra *pag.* 257. adduxi, probant, *verſus* notare quamvis lineam, non perfectam orationem, ut putarunt,

Lipſius

Accentus, ſeu *προσῳδίας*, *veteres docti*, *notas vocum*,

Lipſius Barthius, et Salmaſius *Epiſt. ad Sarrav.* 183. et in *Praefat. ad Solinum*, Haec illi manifeſto adverſantur. Non ergo haec eſt mens Suetonii, ut contendit Vir Cl. Auguſtus non breves faciebat verſus ſeu lineas, et receſſit ab illo antiquo more. Neque haec eſt mens ejus: *circumducebat, non dividebat, nec, commate finito, ſeorſum novam lineam ordiebatur*. Hoc et alii ſcriptores illorum temporum fecerunt. Omnis difficultas latet in verbis: *nec ab extrema parte verſuum abundantes literas in alterum* (ſcilicet, verſum) *transfert*. Ad haec ſilet Gundlingius; nec mirum: inde extricare ſe artis eſt. Accipe vero paucis: Hoc quaero, extremam partem verſuum ſeu finem linearum cum ſcriberet, ubi manebant literae abundantes? debebatne illa neceſſario in aliam lineam transferre? Perinde enim erit, literarum quaedam elementa intelligas, ſeu pro quovis ſcripto, cum Gundlingio, vocem *literas* accipias. Finis etenim lineae imminebat, et ſive perfecta ſive inperfecta fuiſſet oratio, ad aliam lineam erat progrediendum: Nihil itaque ſani ex verbis illis: **Auguſtus machte keine kleine Zeilen / wozauf nur 6 woͤrte ſtunden** / *nec commate finito ſeorſum novam liniam ordiebatur*, Immo debebat novam inchoare lineam, quia abundabant literae vel verba in extrema parte verſuum. Certe ipſa vox *circumducebat*, quam V. Cl. paucioribus verbis ipſe opponit, evertunt ſententiam hanc: **Auguſtus machte keine kleine Zeilen.** Neque quaeritur breves an longas lineas duxerit, chartam habuerit ſpatioſam et latam an anguſtam: ſed in hoc vertitur cardo rei, ubi illas literas in extremitate ſeu fine lineae abundantes collocaverit, num diviſione facta in nova linea, vel ſub ipſum ultimum verbum, circumductione, ſeu linea incurvata, ut hodie ſolemus, facta. Vides, niſi egregie fallor, nihil praeter ingenium ſpirare explicationem Gundlingii. At potuiſſet, nimium niſi mihi blandiar, ad verbum et naturali ordine omnia accipiendo, elegantius d. l. ſic explicare: Auguſtus non amabat circumductum et diffuſum ſcribendi genus, ſed ſi quae in extrema parte verſus ſupereſſent verba, ſtatim illa in ſequentem verſum rejiciebat, vel quod melius: ſubjiciebat verbis finalibus prioris lineae abundantia eaque circum-

cum, *faſtigia*, *cacumina*, *voculationes*, *moderamen-*
R 3 *ta*

cumducebat. Comprobant haec mire verba Suetonii ſequentia: *ac videtur eorum ſequi potius opinionem*, *qui perinde* SCRIBENDUM *aut* LOQUENDUM *exiſtiment*. Jam vero loquentes numquam per longiſſimum ejuſmodi hiatum et temporis intervallum, quod requiritur, ſi literas in fine diviſas in nova linea iterum reſumas, ſyllabas verborum ſeparant, ſed ordine et aequali ſono eas pronunciant; pronunciatio vero mirum juvatur, ſi vox diviſa ſtatim ſit ſubjecta, nec in legendo ſonus diſtrahitur nec ingratus evadit. Inprimis hoc videre eſt in inperito anagnoſte, qui ex initio diviſi vocabuli, de genere, caſu et numero, quae in linea ſequenti ſequi debent, non poteſt judicare. Hoc vero incommodum manet illi dividendi rationi, quod latiora linearum fiant ſpatia, et elegantiae ſeu proportioni quodammodo officiatur, quod facile tamen cum commodo compenſatur. Caſauboni ergo aliorumque explicationi ut adſtipuler facit Monumentum Ancyranum, ad quod provocat Cl. Burmannus, cui addo tabellam aeneam, quam ex Joſepho Suareſio *lib.* I. *Praeneſtes Antiquae c.* XIV. *pag.* 37. refert Tenzelius *d. l. pag.* 170. ubi vox *conſilium* ita dividitur, ut ſyllaba ultima *um* more Auguſti, non ab initio ſequentis lineae, sed ſtatim ſubjiciatur, ſyllaba *um* hac nota circunducta ς. Et veroſimile eſt, tempore Auguſti tabellam illam fuiſſe ſcriptam, et morem illum ſyllabas ita dividendi ab aliis imitatum. Addam et aliud non minus venuſtum exemplum ex Corpore Florentino deſumptum, ubi teſte Brencmanno *lib.* II. *c.* 5. *Hiſtor. Pand. pag.* 147. in *L.* I. §. I. *D. de Adquir. vel. amitt. poſſ. τὰ Et quidem* hoc pacto finire videas: ET QUI certiſſimo indicio, a nonnullis
DEM

librariis tempore Juſtiniani, vel paulo poſt, voces pari ratione in fine linearum diviſas fuiſſe. Notandum demum, quod in diviſione verborum nullum ſignum vel lineolas, ut hodie moris eſt, adhibuerint, neque repetebant voces in fine paginarum dimidiatas, ut ſolent hodie adcuratiores. Longius me provexit antiquitatis reverentia, neque aegre laturum puto lectorem notam hanc, utilitate ſua haud carentem. Admonet me tandem verſuum extrema pars temonum,

ta vocabant, ait Gellius lib. XIII. cap. VII. Invenit eos in Graecia Pherecydes Pythagorae magiſter, auctore Laërtio. * Nam ante Pythagoram Graecis

num, qui vocibus in fine linearum plerumque addi aut detrahi ſolent, unde nec incommode huc referri poſſunt. Sed acta ne agam, ad Fornerium *lib.* III. *Rer quot. c.* 16. lectorem remitto. Ad verba Suetonii ſequentia: *Nam quod ſaepe non literas modo, ſed ſyllabas aut permutat aut praeterit*, illuſtranda facit, quod veteres, quotiens vocabulum aliquod terminaretur iis literis, quae vocis ſequentis initium facerent, compendii cauſa literas illas non iterarent, e.g. *nec* Eſſet, pro neceſſe eſſet, cujus moris varia exempla dedit Rupertus ad *Pompon.* de *Orig. Jur. pag.* 138. *ſequent.* Verum cum hoc et in medio linearum ſeu verſuum fuerit obſervatum et ſine ullo ſigno adſcripto, indicaſſe illa ſufficiet.

* Diomedes *lib.* II. *c.* de *Accentibus p.* 429. *Accentum* definit, *arbitrum, diſcernentem utriusque ſignificatus differentiam. Sicut* parens *obſequens ſignificat: intelligitur et pater.* Latius de illis agunt Priſcianus in libro de *Accentibus. p.* 1287. Donatus c. de *Tonis p.* 1742. H. Chr. Henninius in *diſput.* quae prodiit hic Trajecti 1684. in 8 Ἑλληνισμὸς ὀρθῳδὸς ſeu de *Graecae linguae pronunciatione, qua Graecam linguam non eſſe ſecundum Accentus pronunciandum docetur.* Additur Iſaaci Voſſii de *Accentibus Graecanicis ſententia*, veteres habuiſſe Accentuum rationem longe diverſam, a ſpuriis iſtis Accentibus, qui hodie ſunt in uſu. Laudat hanc Henninii diſput. Morhof. in *Polyſthiſt. tom* I. *lib.* IV. *c.* 6. §. 17. et Fabricius in *Hiſtor. Biblioth. P.* VI. *p.* 304. *et Acta Erud.* 1685. *menſe April. p.* 147. Et de Accentibus Graecorum vide appendicem in *Sylloge ſcriptor.* quos V. Cl. Sieg. Havercampus nuper edidit, *de linguae Graecae pronunciatione, pag.* 171. Inventorem Accentuum fuiſſe tradunt Ariſtophanem, qui ſcilicet certa ſigna et artem illorum excogitavit; minime vero illis caruit lingua Graeca, cum nulla lingua ſine his pronunciari poterit. Neque tamen librarii regulis illis ſe adligarunt: nam Codices quinti ſeculi prorſus iis carent

Graecis fuere hae notae, ut ex priſcis marmori-

R 4 bus

rent et ante ſeptimum ſeculum in ſolis Grammaticorum libris obſervatae fuiſſe videntur, teſte Montfaucon. in *Palaeograph. lib.* I. *c.* 4. *pag.* 33. A Graecis didicerunt Accentus Latini, qui illos ſua civitate donarunt, Alcuinus in *Gram. pag.* 2086. Iſidorus *lib.* I. *c.* 17. accentus vocat *tonos*, *tenores*. Et ſic etiam Quinctilianus *lib.* I. *c.* 5. Gellius *voculationes* adpellat *lib.* XIII. 6. Illis tamen haud uſi ſunt librarii in literis majuſculis et vetuſtis Codicibus. Penes ergo Grammaticos haec ars ſubſtitiſſe videtur, de quibus vide Emin. Henr. Noriſium in *Cenotaph. Piſan. Diſſ.* 4. *in fine.* Ratio eſt, quia aut ipſi ſcribae ignorabant artem accentuum, quam ſibi ſoli ſervabant Grammatici, vel quia haud neceſſe judicabant addere illos, quum linguam callerent, vixque adeo rudes invenirentur lectores, qui ex quotidiano ſermonis uſu, vernaculae ſonum et accentum non perciperent. Et Voſſius de *Arte Grammat. p.* 184. ex Cicerone de Oratore probat, plebem Romanam accentuum rationem a natura habuiſſe, et exploſiſſe comoedos in unius ſyllabae quantitate peccantes. Hoc interim fatendum erit, Graecos per accentuum ſtudium idiomatis ſui pronunciationem conſervare ſtuduiſſe. In gratiam itaque peregrinorum et diſcentium et forſan ſervorum anagnoſtarum, videntur eſſe inventi et MSS. additi accentus. Hodie tamen merito ab Eruditis faſtidiuntur veteres, qui in ſyllabis ultimis penultimis, immo et antepenultimis, operoſe accentus adponebant. Neque facile metus eſt morituram linguam Latinam et ad Barbaros folius eruditionis cauſa tranſituram. Accentibus gravibus tamen adverbia ſolemus ſignare, ut a verbis et nominibus diſtinguantur, nec ambiguitati ſit locus, quae et Eruditiſſimos, ſaepe turbat, vide Dausquium *Tract.* IV. 6. 7. et Reitzium in *Ambig. Med. contr.* voce *Accentus pag.* 20. ubi *pag.* 21. bene obſervat, veteribus non item ambiguitatem vel homonymiam, quam nobis hodie, paraſſe accentuum neglectum, quia illi primas ſyllabas pronunciatione diſtinguere ſciverunt, quam nos perdidimus. Ad ambigua vero diſtinguenda maxime poſt Ariſtotelis tempora accentus fuiſſe excogitatos docet Cl. Jo. Rod. Wetſtenius in *Diſſert. Epiſtol. de Accent. Graec.* §. 6. quae

exſtat

bus probat Gyraldus Dialog. 1. de Poëtis. Neque jam ita Latinis uſurpantur ac Graecis; quamquam priſcis Latinis fuere uſitatiſſimae, ut notavit Scaliger Julius lib. 11. De cauſſ. ling. Latin. cap. LXII. ex Quinctiliano. Apud Hebraeos vero, accentus quos ipſi Maſoreth appellant, multo quam apud Graecos et Latinos recentiores ſunt. Falſum enim eſt, puncta ſeu accentus a Moyſe una cum Lege Hebraeis eſſe tradita, quando conſtat ea fere quingentis annis poſt Chriſtum a Tiberitis in Moeſia Paphlagoniae (quos nunc Thalmudiſtas et Maſorethas vocamus) eſſe excogitata, * ut demonſtrant

exſtat in tractatu de *Linguae Graecae pronunciat* *Baſileae* 1686. quaeque contra Henninii Diſp. ſupra adlatam, directa eſt. Ibidem etiam de differentia accentuum in Lingua Graeca et Latina §. 48. *ſequ.* Habuiſſe itaque Graecos pariter antiquiſſimis temporibus praecepta et regulas criticas accentuum, licet ſcribae illis haud uſi fuerint, extra dubium eſt, et ex locis Quinctil. *lib.* 1. *c.* 4. 5. 7. Gellii, aliorumque, liquido demonſtrari poteſt. Ipſas Pandectas Florentinas nullos habuiſſe accentus, Taurellus indicat in *Praefat. ad Digeſta* Neque in diplomatibus medii aevi occurrunt, et ſi reperiantur, quod nonnumquam accidit, etſi rarius, ut tradit Montfaucon. *d. l. p* 215. 2. a manu recentiori fuerunt additi. Jota ſubſcriptum pariter novi inventi eſſe docet Montfaucon. *lib.* 1. *Palaeogr.* *c.* 4. *p.* 33. et J. D. Major in *diſſ de Accentibus*, vide *Acta Erud. Ann.* 1686. *pag.* 531. Mabillon. *de Re diplom. lib.* 1. *c.* XI. *in fin.*

* Ita ſentit quoque Ludovicus Capellus in *Arcano punctationis*, vide Fabricii *Hiſtor. Biblioth. P.* 1. *p.* 314. Illi ſe oppoſuit Joh. Buxtorff. in *Tract. de Punctorum et vocalium antiqu. et orig.* ejusque diſcipulus Waſmuth. Verior autem videtur Capelli ſententia, quam et Andr. Sennertus in *Sciagraphia doctrinae inexplicabilis, de Accentibus*, Wittebergae 1680. cum Theologis fere omnibus, confirmat, ſcilicet non eſſe coaevam accentuationem cum Dei ſcripto, oſtendens. Nec ipſi

ſtrant Caninius in Grammat. Syriaca, Elias Levites in Praefatione lib. Maſoreth, Munſterus in Grammat. Hebraic. Bellarminus denique, Blaſius, Viegas in XII. cap. Apocalypſ. et Poſſevinus, noſtri, qui poſtremus ſcribit lib. II. Bibliothec. cap. VIII. punctorum uſum coepiſſe anno Chriſti CCCCLXXVIII. cum Zeno Orientis Impe-

R 5 rium,

ipſi ſaniores Judaei et Rabbini negant, Biblia ſine Punctis, ſine Paraſchis, ſine verſibus et ſine ulla diſtinctione verborum a Moyſe ſcripta eſſe, ceu docte probavit Morinus in *Exercitat. Eccleſiaſt. in Samaritanorum Pentateuchum Exercit.* 2. Omnium vero optime recens inventum hoc Judaeorum enodavit Jo. Brunsman. in *Diſſert. de Accentuationis Hebraicae diſtinctione, novella arte, Hafniae* 1708. qui accentuationem Hebraeorum, rem eſſe ineptam et omni auctoritate deſtitutam, demonſtrat. Plura de hac controverſia videſis apud Cl. Wolfium *Biblioth. Hebraic. tom.* II. *lib.* 3. *c.* 2. §. 4. *ſequ. p.* 476. Acta Eruditor. *Supplem. tom.* VII. *p.* 72. *et Ann.* 1725. *p.* 345. *ſequ.* Hodie magno in honore apud Judaeos haberi puncta illa et accentus, adeo ut in Synagogis Bibliorum libri cum punctis legantur, docuerunt jam Wilh. Ern. Tenzelius in *Diſſ. de Lection. Veter.* et Camp. Vitringa de *Synagoga veterum*. Fuit et his in oris habita diſputatio: de *Accentuatione Decalogi*, ſub praeſidio Viri celeberrimi, Hieron. van Alphen, 1734. ubi Auctor C. A. van Briſſen. in *Praef.* divinam accentuum originem cum Buxtorffio, Loeſchero, aliisque ſupponit. Argumentum ad divinitatem earum adſtruendam, quantum mihi, hoc in ſtudiorum genere in juventute leviter exercitato, et per otium ſubinde vacanti, cernere datur, haud leve erit, quod in ſacro codice multa verſibus et ligato ſermone conſcripta ſint, quae ſine dubio accentus et quantitates ſyllabarum ſupponunt. Sed cum nec ſummus Scaliger merrum Hebraeorum cum Graecis et Latinis potuerit conciliare, manum de tabula ſacra. Videſis interim doctiſſimi Jonae Conradi Schrammii elegantem *Proluſionem Academicam: de Poëſi Hebraeorum in Codice Sacro, Helmſtadii* 1723. quam non ſine jucunditate olim me legiſſe memini.

rium, Occidentis Auguſtulus, Pontificatum adminiſtraret Simplicius.

Hi porro accentus ſeu tenorum notae, triplices ſunt, inquit Scaliger lib. II. De cauſſ. linguae Latin. cap. LIII. quot nempe ſunt dimenſiones ſyllabarum: altitudo, latitudo, longitudo. * Altitudinis ratio eſt linea perpendicularis: idcirco cum

* Eleganter obſervat Montfaucon. *lib.* III. *Palaeogr. c.* 7. *p.* 236. in Pſalterio Sedulii Scotti IX. ſeculo ſcripto, accentus omnes uno puncto indiſcriminatim adnotatos ſcribi, quod nuſpiam alias vidiſſe ſe tradit. Neque perſpicue explanatum eſſe, pergit, qui fuerit uſus accentuum in vocali pronunciatione, et qua ratione ſyllabarum quantitatem et accentuum inflexionem veteres conciliaverint. Dedit autem Idem Montfaucon. *d. l. lib* IV. *c.* 6. exempla, quam variis figuris accentus adſcripti fuerint. A nono et decimo ſeculo alii ſecundum primigeniam formam accentus delinearunt, alii fere incurvatos pinxerunt, ita ut lenes an denſi fuerint judicari vix poterit; a duodecimo vero et decimo tertio ſeculo frequentiſſime ſpiritus et accentus uno ductu ſcribuntur. Figuras eorum vide *d. l. pag.* 299. Quemadmodum autem in figuris variaverint accentus in medio aevo, ſic multo magis in ipſa pronunciatione, quod nihil mirum, ſi reputemus, tempore Gellii alios aliter ſaepe pronunciaſſe ſyllabas, Gellio auctore *lib.* IV. *c.* 7. *et* 17. *lib.* VI. *c.* 15. *lib.* VII. *c* 7. *lib.* IX. *c.* 6. vid. Perizonium ad *Sanctii Minerv. c.* 3. ubi plura de accentuum obſervatione, et in qua ſyllaba apud Romanos poneretur. Difficilem eſſe obſervationem illam Quinctilianus jam monuit. Hodie in ridiculis illis: ſane, palam, accentus figimus, ubi nullum eſt ambiguum, Perizon. *d. l. lib.* IV. *c.* 14 *p.* 752. Plura nobis et elegantiora forſan dediſſent Brencmanni *Graeca Pandectarum*, ubi de Graecis literis earumque contignatione, accentibus, ſpiritibus, apoſtrophis, et reliqua, agere ei animus fuit, niſi iniqua fata Virum, optime de univerſa re literaria meritum, juſto citius nobis eripuiſſent, vid. *Hiſtor. ejus Pand. lib.* IV. *c.* VI. *p.* 391.

cum vocem tolleremus, ea linea ſignata eſt; eo tractu, quo ſcriberemus in dextram noſtri partem, ſic /: quae autem depreſſam ſignificat, quaſi caderet, ſic \, ſitu contrario. Atque hanc quidem ſuo nomini reliquere, gravemque appellarunt; propterea quod in guttur ac pectus pronuntiando eam mitteremus. Alteram illam priorem ab effectu potius nominarunt acutam; ferit enim aures, etc. Evenit autem ut duae ſyllabae inter ſe concurrerent; quarum prior acutum accentum haberet, altera gravem; quare eae cum coaleſcerent, concreverunt etiam ipſi apices in unum, ſic ʌ, vel ~: quod Graeci περισπώμενον, Latini circumflexum vocavere: quia unico flexu virgulam arcuatam pingebant, talem ∩. Quae omnia maximam partem Scaliger deſcripſit ex Iſidoro lib. I. cap. XVII.

Porro ſicut accentuum, ita etiam ſpirituum quaedam ſunt notae. * Denſus, initio hanc habuit

* *Grammatici*, inquit, Quinctilianus *lib.* I. *c.* 4. *in hanc deſcendant tenuitatem, an aliae literae redundent praeter illam aſpirationis notam* ⊢. *quae ſi neceſſaria eſt, etiam contrariam ſibi poſcit* ⊣. Patet inde Grammaticos Latinos Graecorum notas ſua civitate donaſſe, et tempore Quinctiliani a Grammaticis diligenter fuiſſe uſurpatas. Verum apud Latinos oriebatur quaeſtio, num Graeca aſpirationis vel lenitatis nota neceſſaria eſſet, cum literam H, haberent, quae ex utriusque ſpiritus nota erat compoſita. At Romani Graecorum ſimiae erant et ſuper vocales graecam aſpirationis notam in pronuntiatione ponebant, Cic. in *Orator. c.* 48. *Ego ipſe cum ſcirem ita majores locutos eſſe, ut nusquam, niſi in vocali, aſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut* pulcros, cartaginem, ſepulcra, lacrimas, *dicerem.* Propter firmitatem itaque et rigorem ſoni factum hoc fuiſſe docet Gellius

buit H, deinde iſtam ⱶ, denique illam C. Lenis primum nullo ſigno notatus, deinde iſto ⊣, denique illo ɔ, ut Iſidorus loco citato, et Servius. Latini ſuum H, pro aſpirationis nota acceperunt a Graecis. Hebraei his non indigent, quod eorum voces ſuos ſecum ſpiritus adferant.

Sunt praeterea metricae quaedam notae, ſyllabarum quantitatibus ſignandis apponi conſuetae.* Ita

lius *lib.* II. *c.* 2. Priſcianus hinc et cum eo Voſſius de *Arte Gram. lib.* I. *c.* 16. literam H. catalogo literarum eximunt, quibus haud ficulneis rationibus innixus contradicit Becmannus in *Manud. ad Lat. lingu. c.* 4. Cl. Drakenborch. ad *Sil.* VI. *vs.* 125. eleganter ex Quintiliano I *Inſt. Orat. c.* 5. probat, aſpirationem a librariis pro lubitu paſſim adjectam, vel detractam fuiſſe, cautela hac addita, ut obſervemus loca, quibus adſpirationem addi recepta conſuetudo voluit, vel prohibuit, ne voces hac nota diſtinctas cum diſpendio totius ſenſus miſceamus, e.g. *hominis* pro *ominis*, vide ibi allegatos. Figuram notarum aſpirationis et lenitatis, quae Seculo XII. et ſequentibus fuerunt in uſu, dedit Montfaucon *lib.* III. *Palaeogr. c.* 8. *p.* 257. Frequentiſſime ſpiritus et accentus in illis ſeculis uno ductu ſcribi Idem *lib.* IV. *c.* 17. *pr.* obſervavit. Uſum adſpirationis additae vel detractae in Jure noſtro exemplis probat Gv. Beſtius de *Ratione emend. leg. c.* I. §. 6. et Brencman. in *Hiſt. Pand. lib.* II. *c.* 5. *p.* 150.

* Eleganter Iſaac. Voſſius de *Poemat. cantu et viribus rythmi pag.* 17. obſervat, longe aliam apud veteres fuiſſe proſodiae et accentuum rationem, et unicam propemodum cauſam quae muſicam artem evertit penitus peſſumdeditque. Olim verſabatur proſodia circa cantum verborum, hinc vere colligitur, non Grammaticorum, ſed Muſicorum olim fuiſſe illud officium, notas ſeu diagrammata proſodica, unde cantus cognoſceretur, adpingere Poetis. Inde vero arripuerunt Grammatici occaſionem accentus muſicos ſuis uſibus adcommodare ad declarandam temporum et ſyllabarum

Ita longae ſyllabae ſymbolum eſt -. Brevis ſyllabae nota υ, quae quidem debebat eſſe linea recta, ſed altero tanto brevior priore: verum ne inter ſcribendum error excurrentis manus falleret; eo ventum eſt, ut notula quae circumflexo accentui adverſatur, adverſam quoque ei figuram haberet, ut argute obſervat Scaliger. Prior nota μακρὸς, altera βραχὺς dicitur Iſidoro. Qui illud etiam habet de notula Sicilico, quod non facile apud alium invenies, lib. I. Origin. cap. XXVI. *Ubi literae conſonantes geminabantur, Sicilicum ſuper-*

barum quantitatem. Sic Voſſius et recte, plura de ratione accentuum, ſpirituum a re muſica repetens. Adde Eumdem *pag.* 90. ubi de notulis muſicis et menſura temporum, quae ex ipſa ſyllabarum pronunciatione dijudicabatur. Ceterum hodie metricis notis nonnumquam opus eſt, pariter ut accentuum, ut de quantitate ſyllabarum et de emphaſi cujuslibet ſententiae et verborum conſtet. Quae ut leviori via a legentibus perciperentur, verba, in quibus tonus adquieſcere debet, majuſculis literis ſcribi jubet Heumannus, teſte Cl. Kappen ad *Gundlingii Hiſtor. liter. c.* 3. §. 26. *p.* 325. qua de re nihil in editione Heumanni de Anno 1726. qua ego utor. Verum etſi ingenio non deſtituatur haec inventio, incommoda tamen poſt ſe trahit inſignia, cum multa verba ſaepe ob temporis et locorum circumſtantias majore charactere ſint ſcribenda, et deformitatem in literis notabilem oculis ſubjiciant. Nova itaque ratione procedit Cl. Kappen, duo commata illis verbis adjicienda eſſe ſvadens, ubi tonus deberet cum emphaſi pronunciari, cum comma moram indicet et conſequenter ſonum producat. Verum hoc pacto integram orationem deformitate commatum maculabis, indocto etiam lectori et inſcio, ubi revera orationis inciſa ſint facienda, per multitudinem commatum, magis officies quam proderis. Denique ſi duae pluresve voces in quibus emphaſis eſt ponenda ita commatibus includerentur, errabitne imperitus, qua in voce vel ſyllaba accentum ſonumve poneret?

perponebant, ut ſel'a, ſer'a, as'eres; pro ſella, ſerra, aſſeres. Veteres enim non duplicabant literas, ſed ſupra Sicilicos apponebant. Dictis autem Sicilicus, quia in Sicilia inventus eſt. Rectius tamen a ſiciliendo, id eſt ſecando, inquit eruditiſſimus Puteanus.

Nec praetereundae ſunt Platonis notae * de quibus

* Curam emendationis ſuſcipiebant olim Critici, ſeu Grammatici: cum enim illi artem grammaticam et rhetoricam docerent, Bibliothecis praeeſſent, poetarum interpretes eſſent, librisque pretium ſtatuerent, Clericus *in Arte Crit. P.* III. *Sect.* I. *c.* 2. *p.* 25. 26. neceſſarium quaſi erat cum munere illorum conjunctum correctoris officium. Hinc jure dicebantur *Cenſores* apud Suetonium de *Illuſtr. Grammat. c.* 23. Tales erant Ariſtophanes, quem diſtinctiones inveniſſe tradunt veteres, et de quo abunde ſupra *pag.* 245. actum eſt. Et Ariſtarchus, videantur Quinctilian. *lib.* x. *c.* I. Stephanus in *Diſſ. de Critic. veteribus et Latinis, Pariſiis* 1587. 4. Scioppius *de Arte Critica*, Dan. Heinſius *Diſſ. de Criticae apud veteres ortu et progreſſu Cantabrigiae* 1646. Wouwerius de *Polymath. c.* 15. Morhof. *Polyh. liter. lib.* IV. *c.* 10. Struvius *Biblioth. Antiq. pag.* 412. aliique. Multa tamen dicenda de illis reſtant, vel leviter tacta, vel plane ab his praetermiſſa. Nec fuerunt qui ex profeſſo hanc materiam tractarunt, etſi Crinitus et Schefferus, et forſan alii animum habuerint juſto opere illam pertractare. Sperare hoc forſan dabitur a Viro Clar. Petro Burmanno, humaniorum apud Franequeranos Profeſſore, tenerrimo amicitiae vinculo hac in Academia olim mihi conjuncto. Is enim, prout ſolebat joco ſeria mecum communicare, pro Criticis et de re Critica ſe meditari opus mihi affirmabat, nec ſine vano augurio: dedit enim nuper Orationem inauguralem elegantem *Pro Criticis*, Franequerae habitam Anno 1736. Candida ſint fata Tibi, Burmanne clariſſime, integrum ut abſolvas opus, et ſpem quam concepi de Te olim ſuperes, meque ipſum in amore erga literas vincas animitus

bus Scholiaſtes Ariſtoph. Hortibonus, alias Ca-
ſaubo-

tus voveo. At Critici veteres magis opera defunctorum cu- rabant, non aeque ſuperſtitum. Ipſi itaque auctores opera ſua recentia partim emendatione, partim retractatione emendabant, corrigebant, Quinctil. *lib.* x. *c.* 9. 14. Plin. *lib.* IX. *epiſt.* 15. Gellius *lib.* XVI. *c.* 10. Immo adcuratiores et alios, vel Criticos vel familiares amicos opera ſua emendare rogabant. Infinita ſunt hujus rei teſtimonia, apud Plin. IV. *ep.* 26. V. *epiſt.* 17. et alibi, Schefferum de *Stilo p.* 97. Sidonium Apollin. *lib.* VIII. *ep.* 3. XI. 28. et *lib.* IX. *epiſt.* 16. quorum exempla ipſe Auctor imitatus eſt amici ſui O. Zylii limae opuſculum hoc mandans, vide *cap. ſequ.* Hunc in finem et frequenter libris adſcribebant, quos habuiſſent emendatores et Correctores, ut moris eſt adhuc hodie; vel ipſi correctores operis vita defunctorum nomen ſuum adſcribebant, qualia exempla in Virgilio Mediceo et ejusdem Bibliothecae Apulejo adtulit Brencman. in *Hiſt. Pand. lib.* II. *c.* 6. *p.* 161. *not. a.* forſan ut libris majus pretium ſtatueretur, ob adcuratam emendationem et celebre correctoris nomen, vel ut memoriam ſui cum aliorum operibus extenderent. Hinc libris adjiciebatur eſſe emendatos, et emendatos contineri in libris legatis ait Ulpian. in *L.* 52. §. 5. *de Legat.* III. Quanti pretii fuerint aeſtimati Codices emendati patet ex infinitis veterum locis, et ex Jani Nicii Erythraei *Pinacotheca Virorum Erudit. pag.* 10. ubi de F. Urſino inmenſum pretium MSto Terentii ſtatuente. Saepe etiam in rebus dubiis et obſcurioribus in conſilium adhibebant magiſtros Gell. *lib.* XIX. *c.* 10. et *lib.* XVI. *c.* 6. vel abſentes per epiſtolas interrogabant, cujus rei exempla abunde in Jure noſtro. Multum denique faciebant ad emendationem operum recitationes ſollemnes, de quibus videndus Dialogus de *Orat.* II. 9. Plinius *lib.* I. *ep.* 5. 13. *lib.* II. 10. III. 15. 18. *ep.* 17. *et lib.* VII. *ep.* 4 ibique notas Cl. Cortii, Voſſius de *Recitationibus veterum Tom.* I. *meth. Cren.* Theophraſti *Caracteres p.* 126. Lipſius *Cent.* II. *ep.* 48. *ad Belgas*, Sagittarius de *Lectione et imitat. Ciceronis. p.* 192. aliique. Et de Athenaeo Romano ubi recitationes inſtituebant Sirmond. ad Sidon. *lib.* II. *ep.* 9. *et lib.* IV. *epiſt.* 9. Saepe tamen ad Pompam factas eſſe teſtatur Spanhemius ad *Julianum Impera-*

ſaubonus, in Notis Laërtii, Sixtus Senenſ. libro

ferat. Orat. I. *pag.* 17. Paucis omnia quaſi in tabula eleganter Plinius *lib.* VII. *ep.* 7. deſcribit; *Nullum emendandi genus omitto: ac primum quae ſcripſi, mecum ipſe pertracto; deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado adnotanda; notaſque eorum, ſi dubito, cum uno rurſus aut altero penſito; noviſſime pluribus recito, ac, ſi quid mihi credis tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius, quanto ſollicitius, intendo.* Belle Ovidius ad morem illum, opera ſua ab amicis emendandi adludit *lib.* IV. *ex Ponto epiſt.* 12. *vs.* 24.

Tu bonus hortator tu duxque comesque fuiſti,
Cum regerem tenera frena novella manu.
Saepe ego correxi ſub te cenſore libellos;
Saepe tibi admonitu facta litura meo eſt.

Et hoc proprio vocabulo vocabatur *adnotare*, Sueton. de *Illuſtr. Grammat.* c. 24. de M. Valer. Probo, *Multa*, inquit, *exemplaria contracta emendare ac diſtinguere et adnotare curavit.* Plin. *lib.* III. *ep.* 5. ſuper hanc (coenam) liber legebatur, adnotabatur et quidem curſim. Et *ep.* 13. *Sed quid ego haec doctiſſimo viro: quin potius adnota, quae putaveris corrigenda.* vide Ampl. Cuper *lib.* I. *Obſ. c.* 15. Conſtat hinc operoſe veteres egiſſe circa librorum ſuorum emendationem, et longe accuratius, quam hodie ſolemus, opera ſua in publicum emiſiſſe. *Scribendi ratio conjuncta cum loquendo eſt*, inquit Quinctilianus *lib.* I. *c.* 4. et *enarrationem praecedit emendata lectio: et mixtum his omnibus judicium eſt: quo quidem ita ſevere ſunt uſi veteres grammatici, ut non verſus modo cenſoria quadam virgula notare, et libros qui falſo viderentur inſcripti, tanquam ſubditos ſummovere familia permiſerint ſibi, ſed auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero.* Mixtum his omnibus judicium eſt, ait Quinctilianus, hoc enim deſtitutus illotis manibus et invita Minerva ad rem criticam accedit. Hinc injurius eſt in ordinem hunc clariſſimum Vir Cl. Chr. Thomaſius, criticos eximens eruditis, vide Tenzel in *Menſtruis Ann.* 1689. *pag.* 303. Interim quantam in emendandis ſcriptis ſuis curam adhibuerint veteres, non ita tamen poſteritati proſpicere valuerunt, ut inpuras ſcribarum manus effugerent, opera ſua inlibata in ſecula

bro III. Bibliothec. Pythoeus lib. II. Adverſ.
S cap:

cula. Hinc opus eſt hodie tot regulis criticis de vitiis dictitantis, ſcribentis et quae plura, de quibus docte Clericus P. III. *art. Crit. c.* I. 2. *et ſequ.* et Brencmannus *lib* II. *Hiſt: Pand. c.* 6. Immo eo prolapſa fuit inſcitia ſcribarum, ut horrendas diras et inprecationes in minus recte corrigentes, libris ſuis adſcriberent Auctores. Exemplum habes apud Brencmannum *d. l. p.* 161. in Baptiſta Marchione Palavicino, Epiſcopo Regienſi, ante Celſum Medicum, alia P. Faber *lib.* III. *Semeſtr. c.* 12. ibi allegatus ex Irenaco, Hieronymo et Euſebio adfert. Adde Cl. J. B. Menckenii *Diſſert.* III. de *Diris imprecationibus, quas libris, tabulis, et monumentis, addidere veteres. pag.* 23. Fabricius in *Biblioth. Graeca lib.* V. *c.* I. *p.* 74 *ſequ.* Lilienthal. in *Selectis hiſtorico literar.* Et hoc imitati ſunt et ſcriptores nonnulli moderni ad fraudes ſuppoſitionum et impoſturas librariorum declinandas, de quibus ſuo loco. Hactenus de correctoribus veterum librorumque cenſoribus, de quibus haec pauca forſan lectori non ingrata, nec ubivis obvia, praemittere lubuit. In horum locum ſucceſſerunt librorum cenſores, quorum duplex conditio conſideranda venit: aut enim publica auctoritate conſtituuntur, aut privato arbitrio falci ſuae criticae opera Eruditorum ſubjiciunt. Unde Cenſura librorum vel publica vel privata. Prioris conditionis apud Romanos erat Senatus, qui ipſe inquirebat in libros malos et per aediles et triumviros capitales in ſcripta, quae Reipublicae noxia videbantur, animadverti jubebat, teſte Tacito in *Annal. lib.* IV. *c.* 34. *Libros per aediles cremandos cenſuere patres, ſed manſerunt occultati et editi. Quo magis ſocordiam eorum invidere libet, qui praeſenti potentia credunt exſtingui poſſe ſequentis aevi memoriam.* Idem in *Agricola c.* 2. Seneca *lib.* V. *Controv.* de Labieni libris comburendis agens, primum novam poenam eſſe excogitatam ſcribit, et rem inſuetam, de ſtudiis ſumere ſupplicium. Pugnare haec videntur cum Livio *lib.* XXV. et *lib.* XL. ubi de libris fatidicis combuſtis. Non fuit ergo poena nova et inſueta. Verum loca ita conciliari poſſunt commode, ſi dicamus olim crematos fuiſſe tantum libros fatidicos, peregrinam religionem et ſacra ſpirantes;

quam

cap. III. quas Iſidorus vocat *notas ſententiarum*, et appo-

quam abominabantur Romani, et qua de re Gv. Fornerius *lib.* II. *Rer. quot. c.* 8. et VI. *c.* 6. Ampl. Bynkersh. de *Religion. peregrinor.* Seneca vero reſpicit monumenta Eruditorum nullum periculum Reipublicae minitantia, niſi quod viros bonos et utiles patriae laudaverint, et ob odium Tyrannorum ſummam rerum tenentium, in publicam cenſuram inciderint, et hinc recte poenam novam et inſuetam eis fuiſſe ſtatutam tradit. Prius probarunt Romani, poſterius minime. Libri itaque Reipublicae noxii jure merito comburebantur. Idem Tacit. *lib.* XIV. *Annal. c.* 50 *Libros* (Fabricii Vejentonis) *exuri juſſit, conquiſitos lectitatosque donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi, oblivionem attulit.* Abiit poſtea in jus noſtrum prohibitio librorum improbatae lectionis, vide Paulum *lib.* V. *Sent. tit.* 23. ibique Cl. Schulting *L.* 4. §. 1. *D. Famil. erciſc. L.* 10 *C. de Epiſc. aud. L.* 6. §. 1. *C. de Heret. et Manich. L.* 34. *C. Th eod. Nov.* 42. *c.* 1. Fornerius *lib.* III. *Rer quot. c.* 14. Romanorum ad exemplum apud Pontificios Jurisdictio eccleſiaſtica ſibi vindicat cenſuram librorum edendorum, quae quam iniqua et moleſta ſit lex Eruditis; abunde docuit Baylius in *Lexico Hiſtor. Critic.* art. *Eraſmus in fin.* et cui jucundum addatur exemplum ex Jan. Nic. Erythraeo *in Pinacoth.* in vita *Romuli Paradiſi:* Cognomen enim Paradiſi cum non poſſet ferre ridiculus cenſor, ejus loco tria Puncta ſubſtituit, ſub comminatione, ne ſubſtitueret in locum, unde depulſum fuerat nomen Paradiſi: nam curaturum ſe ut indici expurgatorio inſcriberetur. Per jocum hinc cum Paradiſum vocarent amici, fabula illis expoſita, *Romulum trium Punctorum* ſalutare ſe illos jubebat. Adde de incommodis cenſurae illius, et quod ſaepe vel ex ignorantia, aliamve ob cauſam indici inſerantur, exempla apud Auctorem *des Lettres hiſtoriques*, menſe Mart. *p.* 245. ubi de Cenſura Auctorum Sanctorum et Baylius *d. l. art. P. Rami* et *Cameron. Nouvelles de la Republique des Lettres a l'articl.* 3. *de Fevrier* 1685. Pontificii id munus *inquiſitoribus haereticae pravitatis* demandarunt. Alexander VI. papa initio ſeculi XVI. typographis ſub poena excommunicationis prohibuit, ſine examine Epiſcoporum libros inprimere, Natal. Alexander.

appoſitis figuris recenſet ſingulas his nominibus,

der. *tom.* VIII. *hiſt. eccl. ad ſecul.* XV. XVI. *c.* 1 *art,* 11. Et in concilio Lateranenſi V. Anno 1515. habito Leo X. Pontifex late de cenſura librorum egit. Harduin. *Tom.* VIII. *p.* 1780. Repetita demum eſt lex illa de cenſura librorum ex concilio Lateranenſi in concilio Tridentino eadem poena in typographos ſtatuta cum hoc additamento: *Ipſa vero hujusmodi librorum probatio in ſcriptis detur, atque ideo in fronte libri, vel ſcripti vel impreſſi, authenti e appareat; idque totum hoc eſt probatio et examen, gratis fiat, ut probanda probentur; et reprobentur improbanda.* Sic tranſiit ad Pontificem et epiſcopos librorum omnium cenſura et arbitrium, non ſine deplorando ingeniorum et eruditionis detrimento. Quales vero libri et qui indici debeant inſeri vel inlati fuerint latius excuſſerunt Dan. Francus in eleg. *diſquiſitione Acad. de Papiſtarum Indicibus librorum prohibitorum* et *expurgandorum* Lipſiae 1684. ubi *pag.* 136. *c.* 9. de officio Cenſorum. Adde Hadr. Baillet *dans Les Jugemens des Savans ſur les principaux Ouvrages des Auteurs Tom.* II. *P.* 1. *p.* 43. *edit. noviſſ.* Jac. Gretſerum Jeſuitam Ingolſtad. de *Jure probib. malos libros.* Crenium in *Animadverſ. Philolog. Hiſt. P.* 16. *p.* 231. Paucis adhuc excutiendus reſtat uſus cenſurae hujus apud noſtrates. Facile in eo convenimus, libellos famoſos et relligioni receptae et reipublicae detrimentum bonisque moribus jacturam minitantes e republica eſſe eliminandos et typographia interdicendos. Quid vero Juris ſit in quaeſtionibus dogmatum, quae circa intellectum verſantur et veritatem indagandam, nodoſa eſt quaeſtio, quam Principes felicius decident, quam Eruditi, quibus obſequii gloria relicta eſt. In Anglia latiſſime extenditur inprimendi facultas, ut videre eſt ex collectione *Tractatuum Politicorum* ſub Gulielmo III. Publicatorum, Londini 1705. de qua vide Clericum *dans la Bibliotheque Choiſie. Tom.* XV. *P.* 1. *art.* 1. ubi ex epiſtola quadam docetur, principiis relligionis Proteſtantium haud convenire, libertatem inprimendi reſtringere. Verum haec nihil ad edictum Praetoris faciunt, hinc in plerisque civitatibus Germaniae quoad libros Theologicos cenſores conſtituuntur per expreſſos Receſſus Imperii

lib. 1. cap. xx. Aſteriſcus 1, Obelus 2, Limni-

de Anno 1524. §. 28. 1529. §. 9. 1530. §. 58. 1541. 1548. 1567. §. 61. 1570. §. 154. 1577. *lit.* 35. §. 1. *ſequ.* et plura forſan, ſi Superis viſum, dicemus infra de typographis, et Bibliopolis. In oris Batavorum Synodus Dordracena hac de re cavit, vide interdictum Ill. Ordin de libris ſine cenſura non edendis, apud Bor, *lib.* XII. *Hiſtor.* §. 55. *pag.* 984. Alia huc ſpectantia dabit Schediaſma de *variis poenis in libros ſtatutis tom.* VIII. *Amoenitat. liter. p.* 338. et ibid. geminae Diſſ. de *Libris publica auctor. combuſtis: pag.* 75. *et p.* 463. *et tom.* IX. *pag.* 651. Satis de Cenſoribus qui Criticos veterum excepiſſe videntur, quodque hi privato olim ſtudio, publico illi mandatu ſuſcipiunt. Sed latior hujus materiae campus eſt, cujus amplitudinem non capiunt hae paginae.

1 De his notis veterum correctoriis, quae eſt tertia obſervatio, quam in principio hujus capitis paulo plenius elaborare mihi propoſui, ſingulari diſſertatiuncula egit Andr. Chriſtian. Eſchenbach, quaeque reperitur in ſyntagmate Diſſertationum Rotterodami 1700. in 8tavo. Adde Diſſertationem Cl. Jo. Joch. Profeſſoris Theol. Erfurt. de *Notis veterum Criticis in cenſendis Auctoribus*, quae non eſt ad manus. Potiora hic ſigna Criticorum adſcribamus operae pretium erit. Aſteriſcus variis figuris exprimebatur; vel enim ſtellam effingebant, vel x litera quatuor punctis inciſa pro aſteriſco utebantur, ſecundum Epiphanium. Uſus hujus notae erat diverſimodus, auctore Iſidoro et Hephaeſtione. In Platone Aſteriſcus ad convenientiam dogmatum uſurpabatur, teſte Diog. Laert. In Homero ſignificat, verſum aliquem hoc in loco peroptime poni, ac velut effulgere, ſunt verba Euſtathii in *Odyſſ.* IX. et alibi. Apud Criticos notat dictiones et ſententias divinae Scripturae, omiſſas ab interpretibus veteribus, a poſterioribus vero reſtitutas. Et ſic Originem hac nota uſum fuiſſe probat Eſchenbach. in *d. Diſſert. p. m.* 313. Cauſam hujus notae prodit Epiphanius ex verſione Comarii: *Noſti hoc o auditor, quod in firmamento coeleſti aſteres et ſtellae ſunt, etiamſi a nubibus aut ſole occultentur. Hoccon-*

ſilio etiam is, qui aſteriſcos adpoſuit, uſus eſt, ut tibi videatur, quod dictiones, quibus appoſiti ſunt aſteriſci, fixae quidem ſunt in Hebraico contextu velut ſtellae in firmamento, occultae vero a LXXII. interpretatione velut ſtellae a nubibus occultantur. Utebatur etiam illa pro indice perfecti ſermonis Dausq. *Tract.* v. *Ortogr. p.* 167. Huic Aſteriſco proxime accedit nota illa Dioſcoridos, quam ſuperne vocabulis affigebat, quoties textum propoſitum quem alii una ſerie legendum eſſe conſtituerant, divideret, eoque ſeorſum a reliquis de ejus intellectu ſentiret. Hanc enim X literam utrimque literis notatam pingebant, ſunt verba Eſchenbachii *p.* 113 qui epiſtolam xxv. Reineſii ad Hofman. ad Rupert. adfert. Alium uſum aſteriſci docet Calligraphus in Codice Baſiliano Romae, qui eſt ſeculi xi. et S. Gregorii Nazianzenii opera complectitur, cujus verba exhibet Montfaucon. in Palaeogr. *lib.* v. *c* 5. *p.* 371. *Hic aſteriſcus ponitur in locis ubi Theologus de carnali oeconomia magni Dei et Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti loquitur propter divinam ſtellam, quae magis adparuit.*

2 Ὀβελὸς, id eſt veru, ſeu virgula recte jacens, quaſi dictionem redundantem jugulans. Auſon. *Ludo* vii. *Sapient.*

Pone obelos igitur ſpuriorum ſtigmata vatum

Forma ejus num. 2. in tabula indicata, locum aliquem abundare prodit; Aliter vero ponitur, ſi locus ſit dubius, vid. *num.* 3. Iſidorus l. 20. *Obelus, eſt virgula jacens, apponitur in verbis aut ſententiis ſuperflue iteratis, ſive ubi tertio aliqua falſitate notata eſt, ut quaſi ſagitta juguiet ſupervacua, et falſa confodiat. Sagitta Graece ὄβελος dicitur.* Vocatur etiam ab aliis δορὺ teſte Epiphanio. Item ῥάβδος Heſychius. Inde Latinorum *virgula* ſeu *Virgula cenſoria* Hieronym. *adv. Rufin. Utriusque ſcripta cenſoriam lectoris ſentiant.* Hac nota aliena ſe carmina compunxiſſe tradit Seneca *Epiſt.* 88. a quo lucem accipit illud Horatii *Art. Poët.* v. 55.

Incomptis allinet atrum
Tranverſo calamo ſignum.

Inprimis in Homero emendando illo ſigno uſus eſt Ariſtarchus, Plutarch. in *Homero* et Euſtathius in Iliad. A. In Platonis libris obeli indicant improbationem πρὸς τὴν ἀθέτησιν *auctore Diog.* Laertio in *Vita Platonis.* In Sacris eumdem habuit uſum haec nota, Sixtus Senenſis *lib.* iii. *Bibl. Sanct. Obelus i. e. veru*, lancea vel haſta, vel *jacens vel transverſa virgula pyramidalis, praeponitur verbis* ſive ſen-

niſcus 3, Antigraphus 4, Paragraphus 5, Poſitu-
ra

tentiis divinorum Codicum ſuperflue iteratis, ſive in his locis, ubi lectio adſcititia videtur incertae, obſcurae vel ambiguae auctoritatis: ut tali nota veluti ſagitta confodiantur ſuſpecta ac ſuperflua. Eſchenbach. *d. l. p.* 306. praeter alium hujus notae chatacterem alium quoque finem illius adponendi obſervat. Scilicet, quod non ſemper per lineam transverſam pyramidalem expreſſerint, loco ejus literam χ adhibens, quod probat ex Epiphanio *lib.* VIII. ubi: *Quum enim ad defectuoſas dictiones illas adpoſuerint, lectionem ad charitatem deduxerunt.* et quae plura hac de re.

3 Limniſcus, ait Iſidorus, I. 20. *eſt virgula inter geminos punctos, jacens, apponitur in iis locis, quae ſacrae ſcripturae interpretes eodem ſenſu, ſed diverſis ſermonibus tranſtulerunt.* Et Epiphanius apud Eſchenbachium *d.l.* §. XI. notam hanc deſcribens *eſſe lineam*, ait, *unam in medio duorum punctorum aut notarum poſitam, ita ut unus punctus ſuperne ſit, alter inſerne.* Recte itaque notam illius hac figura vid. *num.* 4 conſtituit Eſchenbach, Cornarium refutans, qui figuram illius per tres lineolas jacentes ita --- expreſſit. Originem hujus notae Epiphanius et Sixtus a Medicis Chirurgis deſumtam eſſe tradunt, et a linteolis iſtis detritis in tenuem ac longam formam confectis, quae duabus ſectionibus inciſi vulneris immitti ſolent. Locum Epiphanii habet Eſchenbach, cui adde Celſum. VII. 28. Apud ſcriptores veteres Limniſci ſunt faſciolae ex coronis dependentes, Caſaubon. ad *Sueton. pag.* 189. qui et ex Diogene Laertio obſervat in Platonis ſcriptis hanc notam occurrere et vocari ὀβελὸν περιεστιγμένον et apponi πρὸς τὰς εἰκαίως ἀθετήσεις i. e. ad *ſuperflua quaeque jugulanda*, Aegid. Menag. in *not. ad Diogenem.* Sublimniſcus eſt ſimplex linea ſubjectum habens punctum, cum ſententia iisdem verbis et eodem ſenſu eſt tranſlata a pluribus. Epiphanius hypolimniſcum vocat, Senenſis ſublimniſcum. Nota ejus fuit haec ⸚ Minus recte ergo Jo. Cornarius, editor verſionis Epiphanii eamdem quam limniſci figuram fuiſſe tradit, quod ipſa Epiphanii verba apud Eſchenbachium adlata refellunt.

4 *Ἀντίγραφος*, cum puncto apponitur, ubi in tranſlationibus

ra 6, Cryphia 7, Antiſigma 8, Diple 9 octuplex,

nibus diverſus ſenſus habebatur, inquit Iſidorus d. l. Antigraphus pingebatur ſemicirculi forma, ait Eſchenbach. §. 9. dextram ſpectantis C et punctum intra ſe tenentis, aut ſecundum Iſidorum, cum Tiade Judaico proxime figura congruit, puncto tantum ſuperimpoſito differens ỵ: Significabat autem in ſacris translationibus eſſe ſenſum, vel inter ipſos translatores diverſum, vel ab Hebraica veritate diſſentientem.

5 De hac nota vide quae ſupra diximus *pag.* 257. Paragraphus inquit Iſidorus, *ponitur ad ſeparandas res a rebus quae in connexu concurrunt, quemadmodum in catalogo loca a locis, et regiones a regionibus, in agone praemia a praemiis, certamina a diverſis certaminibus ſeparantur.*

6 Ἀντιπαράγραφος ſeu *poſitura* auctore Iſidoro, *eſt figura paragrapho contraria; ideo ſic formata, quia ſicut ille principia notat, ita iſta fines a principiis ſeparat.*

7 Κρυφία, *circuli pars inferior cum puncto ponitur in iis locis, ubi quaeſtio dubia et obſcura aperiri vel ſolvi non poteſt,* Iſidorus. Nota ejus num. 8. indicata, nomenque ſortita eſt ab ipſa ſignificatione et intentione pingentis. Senenſis veteres ea uſos fuiſſe ſcribit, ſi difficultatem arduam et indeciſam in Commentariis ſuis relinquerent.

8 Ἀντίσιγμα *ponitur ad eos verſus, quorum ordo permutandus eſt, ſicut et in antiquis auctoribus poſitum invenitur.* Iſidorus *d. l.* Nota ejus num. 9. depicta, cum puncto in ventre; ſeu ut Caſaubonus vult, Ͻ ad utrumque latus puncto notatum. In ſcriptis Platonis ad uſus duplices et ſcripturae translationes adhibitam fuiſſe teſtatur Diogenes in Platone. In ſacris ponebatur ad eas divinae ſcripturae lineas ac verſus, quorum ordo permutandus erat. Sed tunc rectius cum Iſidoro vocatur Ἀντίσιγμα περιεστιγμένον, ſive *antiſigma cum puncto, quod ponitur in iis locis ubi in eodem ſenſu duplices verſus ſunt, et dubitatur, qui potius eligendus eſt.* Hoc cum non obſervaret Eſchenbach, aliter profanos aliter ſacros ſcri-

ſcriptores nota hac fuiſſe uſos minus forſan recte ſtatuit.

9 Διπλῆ, duplex, quaſi διπλῆ γραμμῆ, linea duplex inquit Iſidorus, *ſcriptores noſtri apponunt in libris eccleſiaſticorum virorum, ad ſeparanda vel demonſtranda teſtimonia ſanctarum ſcripturarum.* Nota ejus dicebatur etiam Antilambda cujus figura haec erat: < vel CC. De hac ita ſcribit A. Auguſtinus *lib.* I. *Emend. c.* 6. *Recta et adverſa obelata ponitur finito loco ſuo monade ſignificante ſimilem ſequentem quoque eſſe.* Nota ejus haec erat; *vid. n.* 10. *Eſt id in librariorum bonorum uſu, ut aliena verba Nota quadam ad marginem adſcripta notentur. Florentina, qua et nos utimur, ab Iſidoro Diple appellari videtur, quod duabus lineis in angulum coactis fiat, quo verbo Cicero lib.* VIII. *Epiſt. ad Attic. utitur.* Idem docet Contius in *Praefat. Corpor. Jur.* Antilambda: dicens, *quoque appellatur, quia eſt Graecum Lambda contra poſitum, et quaſi ad latus verſum.* At non omnia Antilambda a librariis Florentinis profecta, nec ejusdem figurae eſſe; alia loco anguli acuti rotunditatem per feſtinationem aſſumſiſſe, recentiora vero prorſus in comma ſeu apoſtrophum degeneraſſe, neque conſtanter et ſuo loco eſſe ſcripta, et exemplum juſtae hujus figurae eſſe in *L.* 17. *pr. de Uſur.* et in *L.* 44. *D de Ritu nupt.* docuit Brencmann. in *Hiſt. Pand. lib.* II *c.* 3. *pag.* 128. Ceterum varias diplorum ſpecies fuiſſe ex Iſidoro d. l. docuit Montfaucon. *lib.* V. *Palaeogr. c.* 5. *p.* 372. nec forſan ingratum erit ordine illas hic enumerare. Sunt autem ſequentes: Διπλῆ πλεκτικὴ, vel ✳ περιεστικὴ. *Hanc primus Leagoras Syracuſanus appoſuit Homericis verſibus ad ſeparationem Olympi a coelo.* Figuram ejus vide n. XI. Διπλῆ περιεστιγμένη, id eſt, *cum geminis punctis. Hanc antiqui iis apponebant, quae Zenodotus Epheſius non recte adjecerat, aut detraxerat, aut permutaverat.* Figuram illius vide n. 12. Διπλῆ ὠβελισμένη *Interponitur ad ſeparandas in comoediis vel tragoediis periodos.* Figuram vide n. 13. Διπλῆ verſa ὠβελισμένη, *quoties ſtrophe et antiſtrophus inſertur*, Figuram vide num 14. Διπλῆ, *adverſa cum obelo ad ea ponitur, quae ad aliquid reſpiciunt*, ut, Nos ne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo conamur? nos an, miſeros qui Troas Achivis objecit. Figura *num.* 15. expreſſa. Διπλῆ, *ſuperne obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum perſonarumque mutatas.* vide fig. n. 16. Διπλῆ, *recta et adverſa, ſuperne obelata ponitur, finito loco ſuo, monade ſignificante ſimilem*

Verſa, Ceraunion 10, Κρίσιμον 11, vel ut Hor-

S ſ tibo-

milem ſequentem quoque eſſe. Fingebatur autem hac ratione num. 17. indicata.

10 *Κεραύνιον ponitur*, inquit Iſidorus, *quoties multi verſus improbantur, nec per ſingulos obelantur.* *Κεραυνὸς enim fulmen dicitur.* Ne itaque tot obelis ad ſingulos verſus improbandos opus eſſet, unicum hoc fulmen adponebant, cujus haec erat figura ⊥. Secundum Eſchenbach. apud Iſidor. *d. c.* 20 in *Collect. Auct. Lat. ling.* apud Dionyſ. Gothofr. ita pingitur *vid. num.* 18. quaſi figuram anchorae exhibeat. Aliter tamen, teſte Epiphanio, hac nota utebantur ſcriptores ſacri, aliter profani: illi quoties de novo teſtamento locus alicujus prophetae intelligendus eſſet; verum in Platone indicat locum illum ad philoſophiae inſtitutionem adſumendum eſſe. Auctoribus Diog. Laert. *lib.* III. *ſegm.* 66. et Sixto Sinenſi. *lib.* III.

11 *Κρίσιμον, haec ſola ex voluntate cujusque ad aliquid notandum ponitur.* Iſidorus d. l. Rectius Menagius ad *Diog. Laert.* III. *Segm.* 65. *p.* 162. legit χρήσιμον aut χρηστὸν. Unde χρηστομάθειαι dicta ſunt excerpta illa rerum laudabilium qualia ſunt Procli χρηστομάθειαι apud Photium in Bibliotheca. Figura ejus ita exprimitur vide *num.* 19 Solet etiam haec nota adponi epiſtolis formatis in fine. Illa etiam uti ſolebat Conſtantinus. M. ejusque filii in labaris ſuis et diplomatibus, clypeis baculis et reliqua, ut initialibus his duabus literis nomen Graecum Chriſti exprimeret, Caſaubon. in Notis ad *Diog. Laertium p.* 121. et Jo. Dan. Major *in Epiſt. de Nummis Graece inſcriptis pag.* 21. *ſequ.* Apud veteres Grammaticos variae ſignificationis erat nota X. Aliis nota culpae erat, ſive χιασμοῦ, cum aliquid reprehenderent, vel verbum inuſitatum, noto more poſitum, aut improprie uſitatum notarent. Alii τὸ X per χρηστὸν ſive χρήσιμον, et in bonam partem interpretabantur; hi vero, quoties aliquid improbarent, ἄχρηστον adſcribebant culpae indicem. Eo videtur ſpectare locus Caſſiodori I. *de Divin. lect.* ubi Ticonius Donatiſta, *In eodem volumine*, inquit, *quaedam non reſpuenda ſubjunxit, quaedam*

tibonus ſcribit Χρήσιμον; Phi et Rho 12, anchora duplicis generis 13, κορῶνις 14, ἄλογον 15. Illud

dam vero venenoſa dogmata ſuis permiſcuit. Cui tantum in bonis dictis CHRESIMON, *in malis* AHCRESTON, *quantum tranſiens valui reperire, ut arbitror competenter adfixi.* Origenes hac litera pro obelo utebatur et ſacri interpretes per illam demonſtrabant, dona et promiſſiones populo Judaico in S. Scriptura a ſummo Numine facta. Et tunc vocabant hanc notam Xenion, etſi Graecorum χ et X Latinorum minime figura conveniant inquit Eſchenbach *d. l.* §. 10. haud reputans, Graecorum pariter eſſe τὸ χ non Latinorum, niſi forſan literam X pro Graecorum χ voluerit ſcribere. Vide de hac nota Scholiaſt. et Stanlej. ad Aeſchin. *Sept. contr. Theb.* 79. et Choeſh. 552. Barnes ad *Euripid.* 1192. citatos apud Cl. Burman. ad Quinct. 1. *c.* 4. *p.* 38.

12 Phi et Ro, *id eſt fortis*, ait Iſidorus d. l. *vel frontes. Haec ubi aliquid obſcuritatis eſt, ob ſollicitudinem ponitur.* Cum itaque rem periculi plenam et caute dijudicandam invenirent, notam hanc *num.* 20. in margine adpingere ſolebant critici. In MSS. nonnumquam ſimplex Φ occurrit, quod per φροντιστέον interpretabantur. Et ita in MS. quodam Euſebiano ad *Hiſtor. eccleſiaſt. lib.* 1. *c.* 2. ex Bibliotheca Mazarina ſe inveniſſe teſtatur Valeſius ad d. l. obſervante Eſchenbachio *d. l.* §. 6.

13 *Anchora ſuperior ponitur ubi aliqua res magna omnino eſt. Nota ejus erat* Υ. vid. n. 21. *Anchora inferior ubi aliquid viliſſime aut inconvenientius denunciatum eſt, per hanc notam*, vide *num.* 22. Iſidorus *d. l.*

14 Κορῶνις, *Nota tantum in fine libri apponitur.* Iſidorus *d. l.* Figura ejus ita pingebatur, vide *num.* 23. Schrevelius ad *Martial.* x. 1. hanc fuiſſe ejus figuram ſcribit V. vel 7. alae ſcilicet cornicis: translatione ab aedificio, cujus jam abſoluti faſtigio adponitur cornix Cael. Rhodiginus *lib.* xv. *lect. antiqu. c.* 20. Coronidem duplicem obſervavit: nimirum eſſe vel *epodicam*, ſi poſt diplam conſtituatur: aut *ſtroodi-*

lud autem de obelo obſervandum ; ejus notam ſoli-

proodicam, ſi alteram ipſa praecedat diplam: Per translationem vero vox coronis pro fine libri accipitur, ut *coronidem imponere* Martial. x. *epigr.* 1.

Si nimius videor, ſeraque coronide longus
Eſſe liber: legito pauca, libellus ero.

Adde Eraſmum ad Proverb. *coronidem imponere.* Latini ad *umbilicum perducere* dicebant, pro ad finem perducere, de qua locutione multa curioſe adnotavit Cael. Rhodiginus *d. l.* et *c.* 21. P. Manutius ad Cic. III. *Fam. epiſt.* 7. Aldus *Quaeſit. per epiſt.* II. 1. et Voſſius ad *Catullum pag.* 52. In tranſitu autem notes, veteres librorum finem plerumque vel hac nota, coronidis vel aliis vocibus quaſi propriis ornaſſe. Sic apud Hebraeos vox *Amen*, quae πεπιϛομένως indicat, id eſt fideliter, vel γένοιτο, id eſt, fiat: aut *Sela*, id eſt, ſemper, aut *Salem*, quae pacem denotat, librorum fini adſcribebatur. Pſalmis vero quibusdam diapſalma interponitur, de qua voce vide Cael. Rhodigin. *d. l.* quae vox ſecundum Originem ſignificat, quod apud Hebraeos ſola ex ſeptuaginta interpretum ſit translatione ac Theodotionis ac Symmachi. Suidas metri commutationem notare illam ſtatuit. Alii ſpiritus pauſationem, alii ſenſus alterius initium aut rithmi diſtinctionem. Iſidorus VI. 19. Sic Latini in fine cujusque libri ſcribebant vocem *explicit* pro *explicitus* eſt, qua voce ſubjecta ſtatim ad novum progrediebantur, Martial. *lib* IX. *Epigr.* 108.

Explicitum nobis usque ad ſua cornua librum,
Et quaſi perlectum, Septiciane, refers.

Et Hieron. *Epiſt.* ad *Marcellam* 138. *Scire debemus apud Hebraeos in fine librorum unum e tribus ſolere ſubnecti: ut aut Amen ſcribant, aut, Sela, aut Salem, quod exprimit pacem, unde et Salomon pacificus dicitur: Ut ſolemus nos completis opuſculis, ad diſtinctionem alterius ſequentis, medium interponere* EXPLICIT, *aut* FELICITER, *aut aliud iſtiusmodi.* Et hinc locutiones apud JCtos: *explicitus eſt articulus* in *L.* 5. §. 1. *D. de Praeſcr. verb. Explicito tractatu* in *L.* 1. *D. ad Sct. Trebell.* quae a more volumina explicandi ſunt deſumtae, quia ſolutis loris explicabantur et ad finem patebant. Du Freſne in *Gloſſario*, voce *Explicit.* Sic prima conſtitutio Pan-

ſolitam vocari Culpam; ſicut ei contraria dicebatur

Pandectis praemiſſa clauditur ex inſtituto, dictione *feliciter*, quam cum non caperet indoctus librarius, repoſuit mox;' *lege feliciter*. Brencman. *lib.* II. *Hiſt. Pand. c.* 5. *p.* 149. Vocem autem *Feliciter* d. l. et in fine epiſtolae III. et poſt conſummationem cujusque libri Pandectarum occurrentem interpretatur Cl. L. Th. Gronovius in *Emendat. hiſt. Pand. c.* XI. ut Imperator vel ſcriba, ſano corpore, tempore proſpero, rebus florentibus, hanc epiſtolam exaraverit. In ſumma, nullibi major librariorum cura in exornando opere quam in fine librorum, ceu pariter de Juris noſtri corpore teſtatur laudatus Brencman. *d. l. c. 6. in fin. In extremo* dicit, *libri* II. *Pandectarum in ſummitate columnae ornamentum adpictum eſt, tanquam circumflexorum ſe invicem ſecantium in modum catenae, idque in latitudinem columnae deſcendens, cum angulo recto per ſpatium duorum digitorum verſus marginem ſiniſtrum. Libro quarto, ubi primus librarius ceſſare videtur poſt L. ult. punctatio miniata eſt, quaſi finis finium. Pro parergo autem exornatum ſemi-rectangulum, quod in vas polite fabricatum deſinit, et ſuperius in ipſo angulo caput humanum, atramento minioque variegatum. Aliud Parergon. eſt lib.* XVI. *gnomonis figura lineis undulantibus, inſertis lunulis miniatis, quae rurſum minoribus nigris implentur, deſinitque in amphoram nigram, ab eo velut ſuſpenſam. Paria ornamenta ex utroque mixta ſunt lib.* XLIII. *quae cum angulo recto deſcendunt in calicem cui ampulla in medio picta eſt. Denique etiam libris* XXV. *et* XXVII. *pompoſa ac elaborata parerga nigro miniata conſpiciuntur.* Nugas eſſe merito judicat Brencmannus, quas adcuratiores omnino neglexerunt librarii. At ex his nugis nonnumquam de Codicum antiquitate et temporum ſimplicitate judicare dabitur.

15 Α'λογον *Nota eſt quae ad mendas adhibetur*, cujus haec erat nota ל vid. n. 24. Iſidorus d. l. Juvabit et alias notas criticas ab Auctore praetermiſſas ex Montfauconio in *Palaeogr. lib.* V. *c.* 5. circa finem, hic adjeciſſe. Λαβύρινθος, Labyrinthus, in *locis obſcuris apponi ſolebat*. Cujus rei exempla habes apud Marium Mercatorem edit. Baluzii.

Ὡραῖον τὸ σημεῖον τοῦτο τίτακται ἐν τοῖς χωρίοις, ἐν οἷς ἡ φράσις

batur Laus, De qua utraque Horatius epiſt. ad Piſones: *Vita-*

φράσις κεκαλλώπιςαι, ἢ τὸ νόημα ἐξήνθιςαι, ἢ καὶ ἀμφότερα ὑπεραίρεται: id eſt, *haec nota ponitur in locis ubi phraſis elegans eſt, aut ſententia florida: aut ubi utraque excellit.* Sic Codex Baſilianus.

Ἡλιακὸν, τῦτο τὸ σημεῖον τέτακται ἐν οἷς χωρίοις περὶ θεολογίας ὁ πατὴρ διαλέγεται, διὰ τὸ ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τὸν θεὸν ὀνομάζεσθαι, id eſt, *hoc ſignum ſolare ponitur in locis ubi pater de Theologia diſſerit, quia in divinis Scripturis Deus, Sol juſtitiae vocatur.*

Σημ. τὸ σημεῖον τῦτο τέτακται ἐν τοῖς χωρίοις ἐν οἷς εὑρίσκεται ξένον τι, ἢ κατὰ δόγμα, ἢ κατ' ἱςορίαν ἢ ὀφεῖλον τι σημειωθῆναι ἀναγινώσκοντι: id eſt, *hoc ſignum ponitur in locis, ubi quid ſingulare et inexſpectatum occurrit; ſive ſecundum doctrinam, ſive ſecundum hiſtoriam, ſive quod lectori ſit annotandum.* Aliam porro notam in MSS. obſervat idem Montfaucon. *d. l.* nimirum ση, vel μ, aut affini modo ſcriptam, ſignificat-
ση
que σημείωσαι, nota, obſerva, perinde atque in tabula. Hactenus Montefalconius. Figuras notarum criticarum ex Iſidoro adjecimus, cujus margini adpingi illas curavit Dionyſius Gothofredus in *Corpore Auctorum Linguae Latin. p.* 835. Aliter paulo illas depinxit P. Leopardus *lib.* XIX. *c.* 5. in *Theſauro Crit. J. Gruteri tom.* 3. *p.* 277. Adde Caſauboni *Adnotat. d. l.* Diog. Laertii. Lubet hic in gratiam eorum, qui in ſtudium Juris incumbunt, ex Brencmanno *lib.* 11. *Hiſt. Pand. c.* 6. *p.* 175. *ſequ.* breviter ſigna correctorum in Codice Florentino adnectere. Age dividamus excerptum hoc in V. periodos. Nota deletionis unius alteriusve literae punctura olim fiebat, hinc *expungi* dicebatur pro delere. Punctum illud deletionis non ſubtus ut in aliis MSS. ſed ſuperne literis imminebat in MSto Florentino, exemplo MSStrum Hebraeorum, ne cum vocalibus, quae apud Hebraeos ſubſcribuntur, confunderentur. In Pandectis Graecis, ubi litera Ϋ. delenda, in medio duorum cornuum punctum conſpicitur, quod in relegendo factum fuiſſe videtur Brencmanno, cum alias tria puncta adparerent: nam literis I. et Υ duo puncta inpoſuiſſe Graecos conſtat, quae tamen in ſcribendo omittebant,

Vitavi denique culpam,
Non laudem merui.

Et

bant, et in relegendo addebant, ne ſi forte una harum lirerarum delenda foret, tria puncta ſuperne ſcribere neceſſe eſſet. Si vero inſequentes literae delendae eſſent, eas appoſitis ſuperne uncinulis, ſe invicem reſpicientibus, a cetera ſcriptura excludebant, quaſi per modum parentheſeos, ne plurima puncta offenderent. Si integra periodus delenda, initio et fini cujusque verſus ſigna uncinulorum adponuntur; ſi vero delenda cum una aliave litera in fine verſus incipiant vel initio ejus deſinant, literae illae punctis impoſitis delentur, reliqua uncis delentur. Forma ſignorum adeo ſubtilis, ut ſpirituum Graecorum inſtar ad punctorum exilitatem propemodum exinaniantur. Juſtae autem magnitudinis parentheſes ſcripturae intruſae, non eſſe ordinarii Correctoris emendationem indicant, vide A. Auguſtin. 1. *Emend.* 2. III. 6. 9. IV. *c. ult. ad fin. et Taurell. Praef. ad lect.* §. 13. a Brencm. adlegatos. Porro ope ſcalpelli et calami plurima emendabant, cujus rei exempla Brencman. *d. l. p.* 177. exhibet. Medii temporis correctores puncta correctoria literis ſubjiciebant, vel ipſi literarum corpori infigebant. Alii lineam delendis ſubducebant, vel ipſas literas ſecabant trajiciebantque, et hoc duplici modo fiebat, perpendiculariter, ſi una litera, tranſverſe, ſi plures delendae eſſent. Alii ungue trajiciebant vel confodiebant literas. Alii ſcripturam cancellabant, lineis decuſſatim per ipſas literas cancellorum more ductis, qui mos antiquus eſt, quemque vox *cancellare* pro delere, et craſſior pinguiorque lineae ductus prodit, Briſſon. de *Verb. Sign.* d. voce. Recentiſſimi violentius exſcalpſerunt, induxerunt, atramento inducto et ſuperfuſo et injecto digito quaſi ſpongia abſterſerunt, ut et vicina laederentur. Exempla vide apud Brencm. *d. l. p.* 180. immo et ipſo pergameno nonnumquam perforato. Rarius tamen potuerunt in ſcripturam ita ſaevire, ut omnem literarum faciem penitus delerent.

III. De Correctione quoad ſupplementa literarum, nota, paucarum literarum ſupplementa inter verſiculos fuiſſe ſcripta, reliqua ad marginem. Ad prius refert Brencman. *p.* 181. monogrammata quaedam et ſuperſtructiones literarum

rum

Et Auſonius in ludo ſeptem Sapient. ad Drepan. Pacatum :

Poſſum ego cenſuram lectoris ferre ſeveri,
Et poſſum modica laude placere mihi.
Pone obelos igitur ſpuriorum ſtigmata Vatum,
Palmas non culpas eſſe putabo meas.

Quae fuerit nota culpae, praeter θ, et obelum ÷ non reperio 16. De θ autem extra militiam,

rum, ad notas vero marginales ſignum obeli, hac forma quod Aſtrologi ſignum Martis vocant, aut tali ⊖ quod ſignum ſolare nuncupatur et ab Harmenopulo deſcribitur. Saepe in exemplari Florentino ejusmodi obelus appingitur, vide *tab. num.* 25. quaſi jaculum, poſito altero ad marginem veluti cuſpide, ut ſe invicem reſpicere videantur vide A. Auguſtinum *lib.* III. *Emend. c.* 1. III. Quod ad ſigna transpoſitionis notemus, rarius omiſſa vel transpoſita ſuperſcripſiſſe, ne macularetur ſcriptura, neque emblemata illa marginalia facile admiſiſſe, ſed alieniſſimo potius loco integras leges et verſus omiſſa ſubjeciſſe. Ordo vero dictionum per virgulas transverſum ſuperſcriptas indicabatur I II III IIII. Leges omiſſas vel verſus per literas α. β γ. δ. Numeri autem illi ſeu lineolae omnes, ſive una ſive plures, cadunt in primam vocis literam. Exemplum eſt in *L.* 3. *D. de Feriis*, ubi per inprudentiam ſcriptum *itemreſi* ita cor-
II I
rexit emendator: *item re ſi* ſuperſcripta voci *re* litera s. IV. Signum jungendorum erat linea horizontalis per vacuum ſpatium quod ad finem praecedentium perperam relictum erat, hac forma ———, niſi quod in *L.* 1. §. 2. *de Rei vind.* binae lineolae parallelae hoc pacto ducantur [= = =] Ad diſſocianda quae temere conjuncta erant ſigno numeri ſeptenarii majoris utebantur hac ratione 7.

16 At fuit tamen Metobelus, quaſi poſt obelum ſeu veru, ſcilicet linea pyramidalis inverſa cum adpoſito puncto ⸆. quam notam Critici ſacri ſtatim poſt ſententias jugulatas vel verba ponebant, ut facilius, a reliquis diſtinguerentur.

tiam, etiam in Grammaticorum caſtris uſurpato, Perſius teſtis eſt:

Et potis es nigrum vitio praefigere Theta.

Et Sidonius Apollinaris in Hendecaſyllab. ad Felicem:

Iſti qui valet exarationi
Diſtrictum applicare θῆτα
Novi, ſed bene non refello culpam.

Unde in Proverbium abiere; ὀβελίζειν Ciceroni uſurpatum; obelo, ungue, cenſoria virgula notare apud D. Hieronymum et Quinctilianum: Ariſtarchum agere apud Ciceronem, qui ſic Atticum compellat; quod is ſua ſcripta quae ei non probabantur miniatula cera notaret; epiſtola XVI. ad Atticum 17. De

tur. Exemplum habet Sixtus Senenſis. De nota literae θ egimus ſupra *pag.* 219. Loca quibus ſigna haec adponeantur, *deculpata* vocabant Grammatici; Gellius *lib.* XIX. *c.* 10. *verbum deculpatum* et *adnotamenta vitiorum culpae dicebantur*, Gellius XVII. *c.* 2. *quum librum veteris ſcriptoris legebamus, conabamur poſtea memoriae vegetandae gratia indipiſci animo ac recenſere quae in eo libro ſcripta eſſent laudis aut culpae adnotamenta* Acron ad Horatii illud *Allinet atrum. Notam* inquit *culpae ſignificat.* In corpore Florentino duae notae marginales mendum eſſe demonſtrabant. Prior *m* refert minutis virgulis undique ſtipatum hac nota m. vel duplici: m. m. id eſt, *mendum mendum*, ſeu magnum mendum. Altera nota erat 9̈. quae recentioris aetatis eſt, et quia 9 vulgari abbreviandi ratione *con* notat, poteſt initium eſſe τῦ *conſiderandum* Brencman. *d. l. pag.* 189. Praeter cruces et lineas varie poſitas etiam θ ibi occurrit, et quod valde ſingulare ad *L.* 9. §. 2. *de contrah. emt.* a manu Longobardica in extrema ora invenitur, vid. *tab. num.* 26. loco τῦ Graec. quod Graeca indicare conſuevit, quae horrebat rudis priorum temporum ſecta. vid. Brencm. *p.* 190.

17 *Lib.* XVI. *epiſt.* 2. *Noſtrum opus tibi probari laetor: ex quo*

Tabula

num.	Signum	Pag.	not.
num. 1.	* vel *—	Pag. 276.	not. 1.
2.	——|	277.	2.
3.	⊢	—	—
4.	⊢	278.	3.
5.	ϒ	279.	4.
6.	Γ	—	5.
7.	Τ	—	6.
8.	∪	—	7.
9.	Ↄ Ↄ	—	8.
10.	>	280.	9.
11.	⟩	—	—
12.	>:	—	—
13.	⤙	—	—
14.	-3	—	—
15.	3—	—	—
16.	⋝	—	—
17.	>3	—	—
18.	⊀	281.	10.
19.	⋇	—	11.
20.	₵	282.	12.
21.	♈	—	13.
22.	⚓	—	—
23.	∠	—	14.
24.	♄	284.	15.
25.	⤏ vel ⊸→	287.	—
26.	⌓	288.	—

De laudis vero nota, obſervatio eſt Scaligeri in Varronem De re Ruſtica: *Pavimentaque* L *faciunt*: L inquit, nota eſt, quam olim ſolebant inſerere ad deſignandum locum laudabilem; quod patet ex Commentario, ubi L L exponitur *Locus. Laudabilis* *.

T Plura

quo aure (ἄνθη *ipſa*) *ipſe poſuiſti, quae mihi florentia ſunt viſa tuo judicio: caerulas enim tuas miniatulas illas extimeſcebam.* Et *lib.* XV. *ep. ad Attic. His literis ſcriptis me ad* συντάξεις *dedi: quae quidem vereor ne miniata cerula tua pluribus locis notandae ſunt: ita ſum* μετέωρος *et magnis cogitationibus impeditus.* Cave vero inde concludas, veteres minio notare conſueviſſe errores, cum ſoli Attico in Ciceronis illis corrigendis miniatam cerulam adhibuiſſe moris fuerit.

* Nota τῶν χρηστῶν videtur fuiſſe duplex L. ut recte Jo. a Wouver *Polymath. c.* XVII. obſervavit. Ita vero Paulus Diaconus de *Not. Liter. L:L. laudabiles loci*; item *L. Sent.* pro laudabilis ſententia, ut in aliis notis habetur: vide Ernſt. ad *Valer. Prob. c.* X. *p.* 137. Satis de his notis, quas in gratiam tironum hic adjicere lubuit; quibus forſan et reliquas librorum et modernas Correctorum notas audire volupe erit. *Fuerunt et aliae*, inquit Iſidorus *lib.* I. *Gram. c.* 20. *in fin. librorum notae, pro agnoſcendis iis, quae per extremitates paginarum exponuntur. Ut ibi lector in liminari hujusmodi ſignum invenerit ad textum recurrens ejusdem ſermonis vel verſiculi, ſciat eſſe expoſitionem, cujus ſimilem ſuperjacentem notam invenerit.* Haec autem eſt mens Iſidori, fuiſſe varii generis notas, marginales ſcilicet vel gloſſas, ut hodie loquimur, in margine et fine paginarum collocatas; quas cum pro captu ſuo quilibet ſibi finxerat, hic non recenſet, et hoc intendunt verba: *per extremitates paginarum exponuntur*; Hinc inſpecto ſigno liminari, ſeu nota in marginibus poſita, eaque cum nota ejusdem figurae in textu conlata; patebit, eſſe gloſſam illam expoſitionem illius verſiculi, cui ſimilis nota adjecta eſt. Sic autem ſolebant veteres animadverſiones ſuas margini adſcribere. Et lepide reſpondet

Alcia-

Plura de ſimilibus vide apud Wouwerium in Polymath. et Robertum Titium lib. x. cap. xiv. 19. Erant enim olim Grammatici plerique projectiſſimae audaciae, ut impune in omnium ſcripta obelis ſuis et aſteriſcis velut ferro graſſarentur, ſicut Creſconius ille allatrator Auguſtini. In quos facetiſſimi ſunt hi verſus Herodici Babyloni apud Athen. lib. v. ſub finem:

Aufugite Ariſtarchij per maris ſpatioſa terga,
E Graecia, flavis cervorum hinnulis pavidiores,
In angulis murmurantes bombyces; monoſyllabi, quibus curae eſt.
Σφῖν et σφῶιν *an dicatur, altercari, et* μὶν *an* νὶν*?*

Hoc

Alciatus *lib* iv. *Parerg. c.* 7, veterano cuidam Juris Profeſſori, indigne ferenti, quod legum allegationes in ipſo contextu non adjeciſſet, ſed margini ſeu paginarum extremitatibus adpoſuiſſet.

* Juſto autem breviores illi, unde e re ſtudioſae juventutis eſſe judicavi, ex allegatis et quae paſſim obſervavi, Auctori addere. Scriptores notarum literarum recentiores in principio hujus capitis adſcripſi. Ex veteribus adeundus eſt Haephaeſtio cap. περὶ σημείων, et Iſidorus ſaepe adlegatus. De his pariter ſcripſerat Suetonius et titulus libri fuit: περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων, teſte Suida. Eodem auctore in voce λόχνος et Ariſtonicus, Alexandrinus Grammaticus ſcripſerat: περὶ τῶν σημείων τῶν ἐν τῇ Θεογονίᾳ Ἡσιόδου. item, περὶ σημείον τὸν Ὁμήρου. Pariter et Philoxenus Alexandrinus Grammaticus ſcripſit περὶ σημείων τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι, Suidas in Voce Φιλόξενος. Etiam in Hippocratis ſcriptis illis uſi ſunt Medici et ſcripſit de illis Zeno Herophileus et poſt eum Biblas, earumque explicatio multum torſit veteres, teſte Galeno *Comment.* ii. *in Hippocr. lib.* iii. *de morbis vulgar.* vide Menagium d. l.

Hoc vos numquam non torqueat, o morоſi ac tempeſtuoſi *.

T 2 C A-

* Appendicis loco jungamus antecedentibus notas correctorias, quibus utuntur poſt typographiam inventam hodierni Correctores noſtri. Scripſit libellum hac de re ſingularem, duorum et quod excurrit foliorum, Hieronymus Hornſchuchen von Henfſtadt in Francken, Medicinae Doctor. Titulus libelli eſt: Ein kurtzer Unterricht fur diejenigen / die gedrukte werke korrigeren wollen / *Lipſiae* 1634. *apud Georg. Riſſchen in 8tavo.* Ipſe vero Hornſchuch lingua latina olim libellum conſcripſerat, quem Germanico idiomate donavit T. H. D. ut literae initiales exhibent. De eruditis autem Correctoribus nuper ſingularem libellum edidit Jo. Conrad. Zellner de *Eruditis Correctoribus* vid. Neue Bibliothec. *Tom.* VI. *p.* 214. Verum haec nihil ad rem. Laudato vero Hornſchuchen illud Horatii occini poterit:

Amphora coepit
Inſtitui, currente rota, cur urceus exit?

Praeter notas enim correctorias, quas mox ſubjiciemus, ne γρὺ quidem quod ad artem correctoris facit, propoſuit. Quod enim ſobrietatem commendet correctori et diligentiam, auctoribus vero librorum ſtudium et nitorem in ſcribendis literis, vulgaria ſunt et ad nauſeam inculcata ab omnibus, ſciuntque qui nondum aere lavantur. Ego potiſſimum haec tria in Correctore deſidero 1. ut utriusque linguae ſit peritiſſimus, minimum illius, in qua artem corrigendi profitetur 2. Praeter linguarum exactam cognitionem principiis minimum ſit imbutus illius artis, quam liber corrigendus proponit. 3. Singula verba et vocabula ſingulatim per ſyllabas legendo pronunciet, terque quaterque a typotheta correctas relegendo de novo percurrat. Rarius, me ſponſore, errabit corrector his ſubſidiis inſtructus minimaque haec obſervans. At cum Eruditi abominentur ſtabulum illud Augiae purgare, altiora quae famam prorogant adpetentes, et Bibliopolae lucro tantum inhiantes, plerumque homines rudes et ἀναλφάβητοι vili pretio ad hoc negotium ſoleant conducere, rei literariae immo totius reipublicae intereſſet, Correctores publicos honorario conſtituto vocare, quorum de fide, diligentia et erudi-

tione

CAPUT XXVIII.

De notis Arithmeticis.

PRISCAE numerorum notae non injucundam habent narrationem, adeoque huc pertinentem

tione palam conſtaret. Et ipſe olim auctor fui P. Poeratio noſtro, bene de arte corrigendi merenti, hanc provinciam ut ambiret. Odioſa ſunt exempla, et poſſem nubem eorum adferre, qui vel gratia Patronorum vel ob lucrum privatum illotis manibus ad libros corrigendos acceſſere. Reſpice quaeſo, nuperrimam editionem Grammaticae Graecae Verweiji, infinitis mendis, in prima linguae στοιχεῖα inpingentibus, ſcatentem. Jovem lapidem jurabis, correctorem Graeca neſciviſſe. Qui poterit legum textus vel Hypocratis et Galeni ſcripta emendare, cui Paulus et Ulpianus et Galenus barbara et inaudita videntur nomina? Sunt tamen qui commendatore aliquo, quod miraberis, artis noſtrae perito, huic negotio ſe ingerunt, qui, experto crede, nec literis tincti, nec typographiam unquam viderunt. Secundum vero requiſitum inprimis commendo: ſolent enim correctores ſemel folio perlecto, in ſecunda relectione notas tantum ſuas correctorias per tranſennam examinare, quibus emaculatis reliqua rarius curant. Sane diligentiſſimus corrector et ultimam relectionem, quam reviſionem ſolent vocare, adcurate ruminabitur, cum ignari typothetae etiam in mundum redacta et praelo parata ſoleant maculare literisque quibusdam, caſu ejectis, facile pro captu ſuo novas ſubſtituere, cujus rei teſtis fui oculatus, hunc laborem ingratum in praeſenti opuſculo, ob penuriam correctorum ipſe ſubiturus. Denique non eſt quod excuſes ignorantiam correctorum, cum ipſi librorum Auctores ſua relegant ultimamque manum illis admoveant. Falleris, vix idonei ſunt ipſi Auctores ſcriptorum ſuorum emendatores philautiae vitio ita abrepti, ut mendas haud videant, et minimum diligentes peſſime ſaepe ſua corrigere exemplis probat Baylius *P.* III. *Lexic. p.* 120. et IV. *p.* 205. Saepe, quod ipſi mihi cum admiratione accidit, probe legentes ea, quae male ſunt poſita

ſita. In ſumma, vere et eleganter ſcribit Gio. Fr. Loredano in *Lettere di Scuſa p. m.* 24. *Il cielo puo vederſi alle volte ſenza nubi, ma la ſtampa giamai ſenza errori*, i. e. coelum nonnumquam ſine nubibus apparere poteſt, prelum vero numquam ſine erroribus. Haud raro ipſi librorum Auctores in culpa ſunt, qui vix curam operum ſuorum habentes, vel minus adcurate compoſita vel male deſcripta typographis tradunt, conſilium illud Menagii in *Menagianis Tom.* II. *pag.* 161. imitantes, quod male deſcripta typographis, et correctoribus ſint tradenda, ut peritiores typothetae et correctores archetypo adhibeantur. At vereor ne nimium ſibi blandiatur Menagius ejusque imitatores. Plerique Auctorum ſatisfeciſſe lectoribus ſuis putant, veniam et gratiam mendorum in praefationibus longo verborum ſyrmate petiiſſe, quibus tamen merito illud Catonis, quod ex Corn. Nepote refert Gellius *lib.* XI. *c.* 8. occini poſſet: *Nae Tu, Aule*, (intelligit A. Albinum, qui in principio hiſtoriae ſuae multis verbis veniam poſtulabat, ſi quid erratum eſſet) *nimium nugator es, quum maluiſti culpam deprecari, quam culpa vacare. Nam veniam petere ſolemus, aut quum inprudentes erravimus, aut quum compulſi peccavimus. Tibi, inquit, oro te, quis perpulit, ut id committeres, quod, priusquam faceres, peteres ut ignoſceretur.* Plerumque itaque culpa Auctorum eſt, quam ad declinandam invidiam ſolent correctoribus inputare, quod dudum Cornelius Kilianus, celebris quondam corrector, in libraria Plantini indicavit in Epigrammate, ſeu apologia pro correctoribus contra Auctores, quae continet decem et octo verſiculos a Beyerlinchio in *Theatro vitae humanae tom.* VII. *p.* 327. relatos, vide Bayle in *Lexico hiſtor. Crit.* voce *Kilianus*. Interim rari ſunt hodie Sylburgii, Zinzerlingii, Jungermanni, Putſchii, de quibus Crenius in *Animad. Philolog. hiſt. P.* IV. *pag.* 102. *ſequ.* Quid? vix notas correctorias ſciunt, quas cum non ubivis occurrant, hic ſubjicere juvabit:

1. Quae delenda ſunt in contextu orationis cancellantur hocque ſigno in margine notari ſolent:

2. Perverſe vel averſe poſitae literae hoc ſigno indicantur:

3. Signa ſeparandi vel ad ſpatia vacua deſignanda haec ſunt:

 4. Si-

4. Signum conjungendi literas vel ſyllabas eſt.

5. Literae, extra lineam poſitae et inaequaliter collocatae, in contextu ſubduci ſolent linea, his notis in margine adſcriptis.

6. Si ordo in literis vel integris vocibus non ſit ſervatus, literae linea ſubducuntur in contextu, cifris in margine poſitis.

7. Spatia vacua, lineam excedentia vel nimis alte conlocata, hoc ſigno corriguntur.

8. Linea, quae propius ad marginem extendi debet, hoc ſigno, ipſi lineae et margini adjecto, denotatur.

9. Contra ſi linea introrſum a margine reducenda ſit, quod in carminibus ſaepe contingit, hoc ſignum in margine ſcribatur.

10. Ubi nova paragraphus eſt ponenda, haec nota margini adſcribatur.

11. Puncta et reliquae diſtinctiones omiſſae in ipſo contextu debent adnotari et ſemicirculo in margine inſeri.

12. Literae uſu detritae vel ſenio conſumptae deleantur in textu, adjecta hac nota in margine.

Hae ſunt notae correctorum potiores et uſitatiores. Alii forſan pro captu ſuo vel more recepto alias notas formabunt. Varia denique de his notis et de primis librorum correctoribus celebrioribus legi poſſunt in libro, Anglicano idiomate conſcripto: The General Hiſtory of Printing circa finem *By S. Palmer* 1729. Correctoribus vel Criticis noſtris debemus tandem diſtinctiones librorum in capita et verſus, unde non inutile erit et de his per tranſennam aliquid monere. Utiliſſimum eſſe inſtitutum libros in capita, paragraphos et numeros dividendi, dubio vacat, quidquid etiam Salmaſius in *Notis ad Solinum* contradixerit: facilius enim memoriae labanti ſuccurritur, neque

Tabula

1.	⅋	— pag. 293	not. 1.
2.	∫ . ↑ . ∂ . √ —		not. 2.
3.	⊢	— —	— 3
4.	⊣	— — 294 —	4.
5.	{ . ‖	— —	— 5.
6.	$\overset{21}{orod}$	— —	— 6
7.	◡̇ . =	— —	— 7.
8.	]	— —	— 8.
9.	[	— —	— 9
10.	⊙	— —	— 10
11.	· |ɔ|	— —	— 11
12.	↑	— —	— 12
13.	⊓	. . . . Cursiv.	. . . 13

neque cum diſpendio temporis integros libros perlegere neceſſe erit, in adlegationibus demum juvabit capita et numeros adduxiſſe, quam libros integros, ut veteribus in uſu fuit. Equidem Biblia jam olim diſtinctiones habuiſſe ſeu in partes fuiſſe diviſa, conjicit Tenzel in *Diſſ.* de *Lection. Veter.* quod Judaei per partes Biblia legerint; verum inde non ſequitur in capita fuiſſe diviſa, ut hodie. Cl. Heumannus in Introd. ad *Hiſt. liter.* et cum eo Gundling. *in Hiſtor. liter. c.* 3. §. 32. *p.* 344. Stephanum Langthon vetus teſtamentum in capita diviſiſſe tradunt. At cum Jo. Pitſeus de *Claris Anglis* conjecturam hanc eſſe de Langthon doceat, conſultius erit cum Du Pin in *Diſſ. praelim.* Scholaſtico cuidam, Jacobo Hugoni, qui 400. abhinc annis floruit, diviſionem, qua hodie utimur, veteris teſtamenti tribuere. Diviſionem autem Novi teſtamenti in capita debemus Roberto Stephano, teſte filio ſuo Henrico Stephano, in *Concordant. Nov. Teſtam.* minime vero Auguſtino Juſtiniano, Epiſcopo Nebienſi, prout Genebrandus contendit. Heumannus *d. l. Schot. r.* alius meminit diviſionis *Nov. Teſt.* in capita et verſiculos, cujus auctorem ferunt Euthalium, de qua diviſione vide J. A. Fabricium in *Bibl. Graec.* Reliquos Auctores profanos et eccleſiaſticos in capita diviſiſſe traditur Monachus Jo. a Lapide, teſte Trithemio in *Catalogo ſcript. eccleſiaſt. c.* 894. in *Biblioth. eccleſ.* J. A. Fabricii; etſi cum Heumanno *d.* §. 33. *Schol. t.* non diffitendum, et ante J. a Lapide alias auctores profanos in capita jam fuiſſe diſtincta. Exempla poſſunt eſſe Theophraſti liber de *Characteribus morum*, Gellii *Noctes Atticae* et Ovidii libri *Triſtium.* Sed hoc in pluribus antiquis obſervare licet, qui varias materias variis ſectionibus propoſuere. Et ſic ipſa legum volumina propter diverſitatem materiae in libros et capita fuiſſe diviſa docemur ex Pandectis et Inſtitutionibus, quas ideo triumviros in IV. libros diſtribuiſſe cenſet Ill. Ludewigius in *Vita Juſtiniani c.* 1. §. 2. et 10. *et cap.* 5. §. 8. quia amplitudinem tractationis et capitum poſteriorum non caperent membranae, unde neceſſario volumine aliquo ſcriptura completo, in novum volumen ſeu membranam reliquae libri partes, ad antecedentem librum adhuc pertinentes, fuerint conjiciendae. Inde non eſt quod ignari cenſores Imperatorem *ἀκριτίας* ordinis perverſi et turbulenti accuſent e. g. quod Jura in re nequidquam libro II. Inſt. abſolviſſet, parte

 illius

illius juris in XIII. titulos libri III. rejecta et explicata. Et ſic plura, quae omnino erant conjungenda, invita Minerva in plures partes Imperatorem diviſiſſe ſomniant interpretes e. g. lib. XXX. XXXI. XXXII. de legatis, quod ignoraverint veteres plures membranas conſuere ac conglutinare et Pandectas uno libro exhibere. Verum cum bona venia Viri eruditiſſimi, cui multa in publico privatoque Jure debeo, vix feret punctum Eruditorum ingenioſa caetera haec obſervatio. Notam vetuſtatis archetypo Florentino feſtinantius juſto detrahit Vir clariſſimus, quod membranae illius contextae et ingenti mole compactae ſint. At Brencmannus tamen et cum eo plurimi dudum probarunt paulo poſt tempora Juſtiniani exemplum illud eſſe ſcriptum, facilis ergo quaeſtio eſt, num poſt Juſtinianum longiores membranae in uſu eſſe coeperint, hoc autem probandum. Mihi non ſedet dubium et tempore Juſtiniani modum illum membranas conglutiandi fuiſſe cognitum et latius infra de ratione ligandi volumina dicendi locus erit. Quis credat Juſtinianum integros XIII. titulos propter pergameni anguſtias in librum III. conjicere debuiſſe, niſi forſan alia ratio triumviros illos et Inſtitutionum architectos moviſſet ſecare haec potius, quam conjungere. Cur quaeſo, ordinis ſi moveatur controverſia, titulus *D. de Procurator.* ſequitur titulum *de his qui not. infam.* et innumera ejusdem farinae. An et haec pariter defectu forſan alterius pergameni aut membranae, in ſpecioſa alia pagina ſine judicio conjunxit? Sane non ignotam fuiſſe librariis conglutinationem ex collectione quaternionum liquido demonſtrari dabitur; ita A. Auguſtinus *lib. I. Emend. c. I. ſolent librarii, ut facilius conglutinent libros, collectiones quasdam chartarum facere. quas novo verbo quinterniones aut quaterniones, Graeci* τετράδια. Conſtat quoque ſaepius de novoligatum et veſtitum fuiſſe illud exemplar, ut adeo lubrica videantur haec viri clariſſimi argumenta ad ſententiam veterum evertendam. Correctoribus tandem et librariis merito tribuendae diſtinctiones quaternionum per notas numerales: his enim moris fuit initio ſingulorum quaternionum ſeu quinternionum infra ad oram paginae interiorem numeros Romanos ſignare. Ratio erat, ne confunderentur membranae nondum ligato Codice. Exemplum iterum eſt in Codice Florentino vide Brencm. *lib. I. c. I. Hiſt. Pand. p.* 95. non enim paginas numeris

ſeu

tem *; etenim cum apud Latinos, tum apud Graecos et Hebraeos, literae etiam ſingulariae numeros ſignificarunt, ut Gyraldus Dialog. I. Poët. et Petrus Gregorius lib. XV. Artis mirab. cap. I. et Matth. Hoſtius de Numeris. Ac Hebraei quidem et Graeci, librorum numerum praefixis lite-

T 5 ris

ſeu cifris ſignificabant, ut hodie. Recte hinc Brencman. d l. *quod prioribus*, inquit, *Pandectarum libris in interiore paginae ſponda, et quidem fere circa medium paginae, numeri inveniuntur, omnino a recenti manu eſt, ut vel ipſa numerorum figura arguit.* Adde Eundem *lib.* II. *c.* 6. *p.* 183. ubi eadem haec repetit addens, numerum paginarum a manu recentiſſima eſſe, nec ad oram ſuperiorum paginae, verum in intima ſponda, ſeu margine interiori, ibidemque fere in medio, praeterea etiam per ſaltum nec in omnibus paginis. Melius hodie per numeros 1 2. 3. ſingulas paginas deſignamus, quod utilitatem praeſtat haud contemnendam in adlegationibus, ubi capita vel paragraphi longiores occurrunt, quae commode non poſſunt perlegi vel a faſtidioſis lectoribus perlegi recuſantur. Typographi vero noſtrates fere ad exemplum veterum literis Alphabeti adjectis cifris 1. 2. 3. 4. in intima ſponda ſeu margine interiore et ibidem fere in medio primas paginas usque ad medium integri folii ſignare ſolent; ſequenti ratione A 1. A 2. A 3. A 4. quod in vulgus notum. Hic lectorem dimitto.

* Numerorum inventio Minervae tribuitur Livius *lib.* VII. *c.* 3. Struv. *Antiquit. Rom. c.* 9. *p.* 389. Meurſ. *Denar. Pythagor. p.* 389. Alii Palamedem auctorem eorum eſſe tradunt Athanaſ. *adverſ. gent. p.* 20. *Literarum ſtructuram et numeros et menſuras et pondera Palamedes invenit.* Plato de *Republ.* VII. *p.* 697. Iſidorus vero III *c.* 2. Pythagorae forſan rectius inventum illud tribuit: *Numeri*, dicens, *diſciplinam primum apud Graecos Pythagoram autumant conſcripſiſſe, ac deinde a Nicomacho diffuſius eſſe compoſitam.* Et huic adſentitur Beda de *Computo*: vide Meurſium *d. l.*

* Imo

ris cenſent *. Librum א A primum, Librum ב B ſecundum vocant, etc. Atque hinc apud Homerum verſus ἰσόψηφοι. De quibus ita Muretus l. XIV. Variar. cap. XIII. Cum literae Graecorum etiam ad numeros ſignificandos adhibeantur, quorum verſuum omnes literae pro numeris acceptae, eumdem numerum efficerent ac conſtituerent, eos verſus ἰσοψήφους vocabant. Sunt autem ἰσόψηφα plane nomina: δαμαγόρος et λειμὸς, ut e ſubjecta deſcriptione perſpici poteſt.

δ	4.		
α	1.		
μ	40.		
α	1.	λ	30.
γ	3.	ε	70.
ο	70.	ι	10.
ρ	100.	μ	40.
α	1.	ο	70.
ς	200.	ς	200.
	420.		420.

Apud Hebraeos quoque obſervarunt Rabbini, Eſther

* Imo rarius olim libris numeri praefigebantur: nam nec ſingulis legum capitibus numeri praefixi ſunt, unde mos laudandi leges per verba initialia, Brencman. in *Hiſt. Pand.* 2. *c.* 1. *p.* 95. Hinc et ſaepius librorum diſtinctio per verba initialia apud Auctores veteres occurrit, quod Criticos haud raro turbat, et ad antiquam morem adlegandi Auctores pertinet. vid. Sirmondus ad Sidonum Apollinarem aliosque.

Eſther et Suſanna, Grammatica nomina eſſe *ἰσόψηφα.*

		ש	300.
א	1.	ו	6.
ס	60.	ש	300.
ת	400.	נ	50.
ר	200.	ה	5.
	661.		661.

Hujus utriusque loci admonuit me pro inſigni ſua in me benevolentia Pater Otho Zylius e Societate noſtra, cum autographum hujus libelli ei legendum dediſſem.

Latini vero unitatem * litera I notabant; quoniam

* Conſtans fuit olim in ſcriptis veterum et medii aevi uſus numerorum Romanorum, quibus adhuc, ſi latine ſcribimus, utimur. Revocantur autem hi numeri ad ſeptem literas Romanas, quae pro varia conjunctione varios numeros efficiunt, Rabanus de *Computo: Septem ergo literis numeri notantur*, i. e. J. V. X. L. C. D. M. *quae aut ſolae poſitae numeros ſignificant; ut I. unum, V quinque, X decem, L quinquaginta, C. centum, D. quingentos, M. mille, aut compoſitae cum aliis, ut et U et J ſex ſignificant, X et J undecim, X et L quadraginta, L et X ſexaginta, et X ante ponitur C, quando nonaginta ſignificat. D et C ſexcentos: aut multiplicatae per ſe, veluti I. duplicatum duo ſignificat, triplicatum tres, quadruplicatum quatuor; X duplicatum viginti, triplicatum triginta; C duplicatum ducentos, triplicatum trecentos, quadruplicatum quadringentos. Nulla autem nota, apud Latinos, multiplicatur per ſe magis, quam per quatuor vices.* Alii vero a poſitu et geſtu digitorum numeros fuiſſe inventos tradunt, uti Auctores de Port-Royal in eleganti ſua *Grammatica*, putantes, ex elevatione pollucis et annularis natum eſſe numerum V. vel dimidium circuli,

niam (inquit ex Priſciano et Valerio Probo Scaliger lib. I. ling. Latin. cap. XLI.) minimo ſpatio eſſet

li, ceu olim pingebatur, et ſic numeros reliquos usque ad decem, ope digitorum fuiſſe excogitatos. Alia ibi haud incurioſa de ratione notae M. 1000 notae D. 500 et C. 100 invenies. Inde etiam abacus ille digitorum, de quo mox plura. Hoc certum eſt, numeros non integris vocabulis ſcripſiſſe veteres Hebraeos, Graecos et Romanos, ſed vel unica litera, quae prima erat vocis, certum numerum ſignificantis, vel ex ordine literarum, quem in alphabetho literae habebant, numeros deſignaſſe, vide Menagium ad *Diog. Laert. lib* 1. *pag.* 5. pr. In Codicibus medii aevi rarius litera x. ſextuplicatur ad ſignificandum numerum ſexageſimum. Frequentius quater geminatur ad numerum LXXXX exprimendum. Praecipue denique notandum, virgulam ſeu lineolam transverſe ſuper numerum Romanum poſitam, quod olim et ipſi Romani et eruditi faciebant omnes, ut numeros a literis Romanis diſtinguerent, numerum milleſimum notare, e. g. $\overline{\mathrm{I}}$ mille; $\overline{\mathrm{II}}$ duo millia; pro quibus nonnulli ex ignorantia rerum medii aevi, T. literam, pro mille ſubſtituerunt. Exempla dabit Rabanus de *Computo* apud Balluzium *tom.* 1. *pag.* 11. *ſequ. et p.* 31. *ſequ.* Nonnunquam ſignatur numerus millenarius hac nota ∞. De forma numerorum in medio aevo eleganter egit Mabillon. de *Re diplom. lib.* 11. *c.* 25. *pag.* 215. ubi non V. cuſpidatum, ſed et U. quadratum pro numero quinario in medio aevo frequentatum fuiſſe ſcribit, Carioſe pariter literam G. numerum ſextum notare probat, illamque notam haud dubie eſſe ipſum *ἐπίσημον ς.* Graecum, quo ſex ſignificatur, Nic. Alaman. in *Not. ad Procop. Anecd. p.* 42. et Cangius in *famil. Bizant. pag.* 89. *ſequ.* Alia de mirabili forma numerorum apud Gothos Romanos imitantes, vide apud Mabill. *d. l. p.* 216. ubi de numero nonageſimo per L. et X. et minutula altera L. conglutinato. Quanta demum errorum ſeges ex notis his numerorum literariis in chronologia oriatur, docuit Jac. Perizonius in *Originib. Aegyptiac. c.* 3. adeo ut prudentius ſit ex factorum ſerie et rerum nexu, quam ex numeris illis, ordinem rerum geſtarum recenſere.

eſſet virgula, ſicut unitas nullo: ac repetebant ſane unitates usque ad quinque. IIII. Quinarium ſcribebant per V non propterea, quod ea nota dimidium eſſet X, quo denarium deſignarent; neque idcirco, quia olim ſcripſerant QV, poſtea Q ſuſtuliſſent; ſed quoniam eſſet quinta vocalis, cum qua repetitis atque appoſitis unitatibus, ducebantur ad numerum denarium; quem idcirco X litera notavere, quia in vulgari ordine Alphabeti ſtatim poſt V ſubſequitur. Quo conſilio etiam, Centenarium numerum cum ſtatuiſſent per C, ſequenti elemento ſcilicet D, quingenarium depoſuere. Vel quia proxime poſt C ſequitur D, inquit Probus; vel, ut aliis placet, quia, inter hanc et M, quod mille ſignificat, quinque literae intercedunt, quae dimidium millenarii innuant. Vel, quod magis placet, quia ſit capitalis litera hujus nominis, Dimidium; quod dimidium Millenarii ſignificet; vel potius quia antiqui hunc numerum per ſiniſtram partem literae M, ſic notarent, Ʌ, quae nota paene ſimilis eſt D. Ratio autem Centenarii a prima litera ipſius nominis accepta fuit, ſicut et Millenarii per M. Quingenarii vero notam non a nomine, ſed a Graecorum inſtituto excogitarunt: nam cum illi per N pingerent quinquaginta, priſci Latini qui hujus elementi loco ponerent identidem L ut Lymphae, pro Nymphae, in hunc quoque uſum L. pro N ſubſtituere. Verum haec omnia diſplicent Matthaeo Hoſto, qui lib. de Num. cap. v. longe haec aliter explicat, neque ſane inerudite: ſed non lubet hic adſcribere, ne ſim longior.

Quid-

Quidquid hac de re ſit, Romani ante uſum horumce numerorum annos Conſulares notabant clavis fixis, ſicut et Volſci in templo Norriae deae Hetruſcae, ut Plinius ſcribit lib. VII. c. XL. *Annales*, inquit, *antea in clavis fuerunt, et per numerum clavorum fixorum fuerunt anni numerati, quod rarae literae eo tempore fuiſſent, idcircoqne clavum ex Lege vetuſta figebat Praetor Maximus; dehinc a Conſulibus ad Dictatorem*, etc. *. De quo ritu

* Idem tradit Livius *lib.* VII. *c.* 3. adcuratius: *Lex vetuſta eſt, priſcis literis, verbisque ſcripta, ut qui Praetor maximus ſit, idibus Septembribus clavum pangat. Fixus* (Rectius fixa legit Gronovius, ad legem laudatam verba haec referens. Adde quod mox ſequatur: *eoque Minervae templo dicatam legem etc.*) *fuit dextro lateri aedis Jovis optimi maximi ea parte, qua Minervae templum eſt. Eum clavum quia rarae per ea tempora literae erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt: eoque Minervae templo dicatam legem, quia numerus Minervae inventum ſit.* Pergit Livius, antiquitatem hujus rei probaturus, non Romae ſolum, ſed apud Etruſcos idem olim obtinuiſſe, auctore Cincio: *Volſiniis quoque clavis indices numeri annorum, fixo in templo Nortiae, Etruſcae Deae, comparere.* Uſu vero literarum edocti Romani ſimplicitati huic aevi prioris facile nuncium mittebant, et poſt urbem conditam 391. dictator juſſu Senatus *clavi figendi cauſa* fuit dictus, non ad numerandos annos, ſed ad peſtilentiam declinandam, quia ex *Seniorum memoria* tatente Livio d. l. fuerat repetitum, quondam clavo ab Dictatore fixo peſtilentiam ſedatam fuiſſe. Ritus illius veſtigia diu apud gentem ruſticam et minutam ſimplicitatis antiquae tenaciſſimam obtinuerunt, eoque Jacob. Perizonius *Animadverſ. c.* 5. recte retulit Petronii verba in *Satyr. c.* 135. *pag. edit. Burman.* 646.

At paries circa palea ſatiatus inani,
Fertuitoque luto, clavis numerabat agreſtis.

quaſi dixerit Petronius, ad aetatem ſuam ſuorumque declarandam clavis fuiſſe uſos agreſtes talesque habuiſſe in parie-

ritu vide Wouwerium in Petron. Notis, Roſinum, Alexandrum, Caelium.

At vero Barbaricae Arithmeticorum notae, quibus hodieque utimur, ante trecentos annos tantum ad nos venere ab Arabibus, inquit Scaliger in Explicat. numi Conſtantini. Hiſpani primum eas

pariete, novo quotannis ad priores addito, vel parietes habuiſſe ejusmodi clavos ſingulorum hominum, non modo annos, ſed et numerum familiae agreſtis referentes. Hactenus videntur clara omnia. Sed ſupereſt, me judice, ſcrupulus, examine dignus. Quid enim quaeſo ſibi voluere Romani, clavum figendo tempore peſtilentiae? vix enim adeo inſipidos fuiſſe putes majores, ut nugis ejusmodi peſtem averti poſſe credas, etſi olim hac in re, Livio teſte, ſuperſtitioni aliquid indulſerint. Quantum ego quidem ſcio, rationem hujus ritus dedit nemo; memini tamen Halae cum Cl. Gaſſeri collegia frequentarem, promiſiſſe Virum Cl. ſe in praelect. ad Cod. qui liber paucis abhinc annis prodiit, neſcio ſub quo titulo, ritum hunc plenius enodaturum, quod num praeſtiterit Vir ampliſſimus, videant quorum in manibus eſt liber. Mihi hac de ſollemnitate haec ſedet ſententia, ejusmodi clavum antiquitus in omnibus malis Reipublicae imminentibus fuiſſe fixum illumque fuiſſe ſymbolum expiationis ſollemnis, quae non ſacrificiis ſolum, ſed et donis muneribusque, quibus et ipſe placatur Jupiter, ſecundum poëtam, peragebatur. Sacrificiis vero peractis clavus parieti infigebatur, ut dona Diis dedicanda illis adpenderentur. Prius, ſcilicet in omnibus malis et aerumnis fixum fuiſſe clavum comprobat ipſe Livius *lib.* VIII. *c.* 18. circa finem *Itaque memoria ex annalibus repetita in ſeceſſionibus quondam plebis, clavum ab dictatore fixum alienatasque diſcordia mentes hominum eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorem clavi figendi cauſſa creari placuit.* In omnibus itaque turbis et periculis Reipublicae, ubi dictator creabatur, antiquitus et clavus figebatur, vel ad dona Diis, peracto ſacrificio, dedicanda, vel ad memoriam rerum quotannis geſtarum, unde et *clavus annalis* dicitur Sexto Pompejo. Alia de hoc ritu dabit J. D. Caſelius 1. *Var. c.* 5. et interpretes Petronii.

eas accepere a Mauris: Latini deinde omnes ab Hiſpanis *. Fertur autem priſcorum numerorum inventor primus Theut, ſeu Theutates, auctore Plinio †. Zifrae autem vocantur ab Hebraeo Zepher,

* Cifras ab Indis ſeculo x. Arabes, Hiſpanos ab Arabibus ſeculo xiii. accepiſſe, poſt alios cenſet Athanaſius Kircherus in *Arithmologia P.* 1. *c.* 4. Papebrochius in *Propyl. num.* 19. ante bella ſacra uſum earum non fuiſſe notum Europaeis contendit. Huetius vero in *Demonſtr. Evang. Prop.* 4. *pag.* 252. originem cifrarum ex Graecis et latinis literis derivat, recte notatus a J. Nicolai de *Siglis veter. c.* 16. Mabillonius vero refert, nullas ſe deprehendiſſe ante ſeculum xiv. et Anno 1375. illas adpoſuiſſe Petrarcham in Codice librorum Auguſtini in Pſalmos. Seculo inſequenti in deſignandis librorum MCtis paginis ejusmodi cifras adhiberi coeptas et initio formam cifrarum 4. et 7. longe aliter fuiſſe, uti quidem hodie, animadvertit laudatus Mabillon. de *Re diplom. lib.* ii. *c.* 28. *pag.* 215.

† Verius cum Iſidoro *lib.* iii. *c.* 2. Numeri diſciplinam apud Graecos *primum Pythagoram autumant conſcripſiſſe, ac deinde a Nicomacho* (de quo vide *Lexicon Fabri* voce *Nicomachus*) *diffuſius eſſe compoſitam quam apud Latinos, primus Apulejus, deinde Boethius tranſtulerunt.* J. H. Boecler. *Bibliogr. Crit. c.* 24. §. 6. *p. m.* 488. et Morhof. *Polyh. Tom.* ii. *lib.* iv. *c.* 1. §. 5. Reverentia autem ergo Pythagoram effecit, ut in numeris myſteria latere crederent ipſi, ſi credere fas ſit, JCti. Minimum perſuadere id nobis ſatagit Petr. Lindenburgius et Chriſtianus Woldenbergius de *Numeris utriusque Juris civilis et Canonici* Roſtochii 1670. *in* 4. et quae plura de reverentia erga Pythagoricam philoſophiam hanc in rem adtulit Amaya *lib.* iii. *Obſ. c.* 1. De numerorum myſteriis in ſacro Codice docte egit Bungius de *Myſteriis numerorum.* Adeo vero in deliciis fuit Romanis numerorum ſcientia, ut pueri etiam calculorum computationem et aſſis ab incunabulis didicerint, ſecundum Horat. de *Arte Poet. vs.* 325.

Roma-

pher, quod eſt ſcribo, ſicut Cariad-Zepher *, hoc eſt, civitas literarum, in Scriptura ſacra, quod ibi literarum ſtudia florerent.

Jam finem facio dicendi de notis; nam quae de

V Aſtro-

Romani pueri longis rationibus aſſem
Diſcunt in partes centum diducere.

Hinc dicebantur calculatores Perrenon. *lib.* I. *Animadv. c.*27. *tom.* I. *Theſ. Jur.* etſi calculatores proprie dicerentur illi, qui artem arithmeticam profitebantur, Martial. x. *Epigr.* 62. a *calculis, id eſt, lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes, numeros componebant*, ait Iſidorus *lib.* x. *Orig. p.* 1071. Pignorius de *Servis p.* 165. Quid quod ſingularem librum de *Aſſe* ſcripſerit Voluſius Maecianus JCtus, quem Cujacius ad *L.* 21. §. 2. *D. de Ann. leg.* memoriae jubet mandari, antequam Inſtitutionibus ſe accingant dupondii. Fruſtra quoque Alciatus dubitat num Maecianus libri illius ſit auctor *lib.* I. *Parerg. c.* 27. vide Aegid. Strauchii *Diſſert. de Voluſio Maeciano.* Ceterum de ſanctitate numeri ternarii item et quaternarii vide Cael. Rhodigin. *lib.* XII. *c.* 2. et Cardan. *lib.* XXI. *de Subtilitatibus*, Dougtaeum *P.* I. *Annal. Sacr. excurſ.* 169. et Alciatum *lib.* x. *Parerg c.* 5. Adde his Ehrenbergeri elegantem *diſſert. de Origine numeri denarii Jenae* 1705.

* Librariae hujus civitatis fit mentio *Joſuae* XIII. *vs.* 15. 16. et Judic. I. 11. 12. Alii dicunt fuiſſe Academiam ſive *Gymnaſium Judaeorum*, vide Chriſtoph. Henr. Ritmeier in *Program.* de *Kiriath Sepher* Helmſtad. 1711. Alii putant ita dictam fuiſſe, quia in illa alebantur ſcribae, *Sopherim* dicti, qui leges debebant in mundum redigere. Nec infrequens fuit veteribus civitates nominare a literis, opificiis, amoenitate, et ſic porro. Sic Populus Medinus dicebatur *Populus librorum*, quod incolae eſſent literis clari, Hotting. *Hiſtor. Orientat. lib.* I. *c.* I. Metropolis Berytum *legum civitas* audit in *L.* 3. §. 9. *C. de vet. Jur. enucl.* et *μήτηρ τῶν νόμων* apud Eunap. *vit. Proaereſ. p.* 150. Strauch. *Diſſert.* ad *Tit. Cod.* de *Metropoli Beryto* quae eſt Diſſertatio VII. Diſſert. Acad. Ita urbs *Suſa* Perſica voce, Graeca vero, *Lilium*, ab amoenitate fuit dicta, Athenaeus *lib.* XII. *p.* 513. quod fruſtra negat Caſaubonus, obſervante Ez. Spanhemio in *Obſ. ad Juliani Imp. Orat.* I. *pag.* 126.

Aſtronomiae ſignis dici poſſent, paucula ſunt, ſicut et de notis ponderum et menſurarum *, de quibus partem et Probus, partem Pet. Diaconus, partem Iſidorus ſcripſerunt. Digitorum autem notae (de quibus Tractatulum conſcripſit Beda) quia non ſcriptione, ſed geſtu exprimuntur, non faciunt meo inſtituto †. Spero interim neminem mihi ſuccenſurum, quod tam minutis reculis tantum impenderim ſcriptionis; quando et Iſidori et Bedae, aliorumque eruditorum hominum me defendit exemplum; et multa, niſi fallor, dicta ſunt, quae parum antea obſervata.

CAPUT XXIX.

An literis, notis, et numeris arcana aliqua inſit vis.

Duplicem literis, notis, et numeris ineſſe vim nemo negare poteſt; vim nempe ſignifi-

* De notis ponderum et menſurarum belle egit Montfaucon. in *Palaeograph. lib.* v. *c.* 5. 6. *pag.* 365. *ſeqq.* Adde Nicolai de *Siglis c.* 17.

† Abacum digitorum Venerabilis Bedae *Annalibus* ſuis *Bojorum* inſeruit Aventinus, vide Gundlingium in *Praefat. Aventini.* Jacob. Bochart. aeri incidendum curavit abacum illum. Adde Gyraldum in operibus ſuis.

Atque ſuos jam dextra computat annos

cecinit Juvenal. *Satyr.* x. Tertullianus *ſupputatorios digitorum geſticulos vocat.* Laevae autem digitis usque ad centum numerabant, in centeſimo ad dextram tranſibant, vide Sirmondum ad *Sidon. Apollinar. lib.* ix. *epiſt* 9. *pag. m.* 647. et Bedam de *Loquela digitorum.*

gnificandi, et vim obligandi; quae utraque moralis quaedam vis eſt, communi hominum arbitratu atque conſenſu iis attributa. De hac non ambigimus: de vi quadam phyſica atque arcana nobis quaeſtio eſt; qualem tribuere literis et notis ii videntur, qui Notariam exercent, quae ars Magica cenſetur a quibusdam, apud D. Thomam, et Antonium Del Rio. Illi item qui philacteriis quibusdam et ſchediaſmatis, veluti amuletis *, tutos ſe praeſtant a vulneribus et globis tormentorum. Ac ſane in Magia variae ſunt divinandi artes per myſteria quaedam literarum.

Eſt *ὀνομάντεια* per quam futura exquirunt ex nomine conſulentis; illius nempe literis veluti anagrammatiſmo quodam varie collocatis. Atque ita Philoſtratus lib. IV. † narrat Romae puellam quam-

* Amuleta ab amoliendo dicuntur, Voſſius *Etymol. pag.* 27. vel Praebia a prohibendo, Idem *d. l. pag.* 405. vel Ligaturae. Graeci *φυλακτήρια, ἀλεξιφάρμακα, στοιχεῖα, περιάμματα, περίαπτα.* Antiquitatem eorum repetunt ex Genes. XXXI. *vs.* 8. Selden. de *Diis Syris Syntagm.* I. *c.* I. Calovius ad Geneſ. XXXV. *vs.* 4 Syrorum inaures ejusdem artificii fuiſſe putat. Eo etiam medelam Philiſtaeorum referunt I. *Samuel.* 5. *vs.* 6. Plura huc pertinentia conlegerunt Athan. Kircherus in *Oedip. Egyptiac. Tom.* II. *P.* 2. Camerar. *Cent.* III. *Hor. ſubſec.* 4. Sponius in *Miſcell. pag.* 297. et ex profeſſo Julius Reichelius in *Diſſert.* de *Amuletis Argentorati* 1676.

† *Cap.* 45. Verum ipſe Philoſtratus difficile eſſe judicare tradit, an ſcintillam animae quae medicos forſan latuerat, in puella invenerit Apollonius: utrum illam re vera de mortuis reſuſcitaverit. Inde autem argumentum literomantiae ſtabiliendae juſto forſan feſtinantius petierunt alii: etenim nihil apud Philoſtratum de divinatione per nomen, et forſan curioſitatis vel honoris cauſa nomi-

dam mortuam, ab Apollonio ſuſcitatam per *ϛοιχειομάντειαν*, quam Cocles cap. 1. de Sortileg. recte Literomantiam vocat.

Eſt et *Ἀριθμάντεια*, qua Graeci valorem literarum expendentes divinant de illius victoria, cujus nomen * majores habet numeros; qua item Chaldaei Alphabetum dividentes in tres decades, ſingulas literas planetis ſingulis aſſignant. Cui affine eſt illud commentum diuinandi ex literis † pagi-

nomine proprio, ut omnibus innoteſceret nomen illius ſciſcitavit. Aliquid forſan praeſidii hic adferre poſſet Numer. v. 5. 11. ubi et nomen adulterae ſchedulae legitur inſcriptum, quod per aquas amaras Zelotypiae maledictionem inferentes, ſine dubio delendum erat: ex nomine enim et deletione ejus per aquam amaram videbatur indicium peccati peti poſſe, quidquid etiam Fago et Sixto Senenſi contradicat Wagenſeilius, quorum ſuffragia in libro rariori et eruditiſſimo Andr. Acolocuthi de *Aquis amaris* reperiuntur *c.* 111. §. 67. *p.* 312. Verum manum removeamus de tabula ſacra. Conjectura eſt, quam doctioribus limandam ruminandamque animi cauſa propoſui.

* Hinc illa relligio veterum circa nomina fauſta. Servis inponebatur plerumque nomen Oneſiphori, ominis cauſa, Menag. *c.* 31. *Amoen. Jur. pag.* 219. Hinc Plato et Plutarchus commendant parentibus fauſta et pulchra nomina inponere liberis. Romani in delectu militum ab illo auſpicabantur, cui felix nomen erat, Plutarch. *Quaeſt. Rom.* 30. 31. aliique citati in *Memoria* mea *Propagata c.* 111. §. 1. *pag.* 138. *ſequent.* ubi plura de hoc ritu adduxi. Sic in nuptiis felix erat nomen Juliae, ob fecunditatem, Ill. Spanhem. de *Praeſt. numiſm. p.* 297. *ſequ. tom.* 11. Sed ridet merito Quinctilianus illam ſuperſtitionem *lib.* v. *Inſt. Orat. c.* 10. Nam *et illud*, dicens, *frigidum ſane, quod nomen Polynicis, ut argumentum morum, frater inceſſit.*

† Supra *pag.* 240. et 241. late jam egimus de hac divinandi

paginae alicujus in libro quopiam fortuito aper-
V 3 tae;

nandi ſpecie. Sunt tamen quibus haec illuſtrare poſſimus. Monuimus d.l. veteres Chriſtianos ex Evangeliis praecipue divinaſſe de rerum futurarum felici exitu. Hinc tanta reverentia tantoque cultu proſequebantur librum Evangeliorum, ut ipſi Imperatores honori ſibi ducerent ſi Evangelia illis legere concederentur, vide Mabillon. *Tom.* I. *Muſei Italici p.* 263. ubi fuſe quibus ceremoniis Imperator Evangelium cantare debeat. In baptiſmate infantum liber Evangeliorum ſemper evolvebatur, et in quatuor altaris angulis et in cathedra eccleſiaſtica revoluta conſpiciebatur. In celebratione miſſae Papa apertum librum oſculabatur, moxque Epiſcopis oſculandum praebebat, laicis vero clauſum. Praelegentem Evangelia ſtantes audiebant omnes, novumque et inſolens judicat Sozomenus *lib.* VIII. *c* 19. quod Alexandriae Epiſcopus in praelectione eorum non conſurgat: Ἀναγινωσκομένων γὰρ τῶν ευαγγελίων ὐκ ἐπανίςαται ὁ ἐπίσκοπος, ὃ παρ' ἄλλοις, ὔτ' ἔγνων ὔτε ἀκήκοα. *Dum enim leguntur Evangelia non conſurgit epiſcopus: quod tamen alibi nusquam fieri vidi, neque audivi.* Et in accuſatione Theophi Indi, hoc urgetur praecipue, quod ſedentes audiverint Evangelia, Philoſtorgius *lib.* III. *Hiſtor. eccleſ. c.* 5. ibique Jac. Gothofredus in *notis*. In electione Epiſcoporum, Canonicorum liber Evangeliorum evolvebatur praelecto capitulo aliquo, futuri moderatoris mores et vitam ut credebant, praeſagiente. In omnibus conciliis, judiciis, reperiebatur hic liber. Divinationum ſortiumque divinarum quaſi fundus erat. Immo ad exſtinguenda incendia et in medelam morborum frequenter adhibebantur. Augebat ſuperſtitionem illud Pauli dictum: *Evangelium virtus eſt in ſalutem omni credenti.* Graeci adhuc hodie Evangelia cultu προσκυνήσεως proſequuntur, vide *Les Obſervations* du Pere Simon *p.* 121. Sic et Judaei phylacteria ſua, ſeu chartulas ſive membranas perexiguas verbis divinae legis conſcriptas fronti et manibus ſuis, tamquam memorialia quaedam conſervatoria, adpenſas geſtabant, Jo. Dougtaeus in *Analect. Sacr. P.* II. *Excurſ.* 16. Et in his poſteriori tempore maximam relligionis partem ponebant, decepti illo *Exodi* XIII. *vs.* 9. *et* 16. ubi Deus praecipit verba ſua *liganda eſſe quaſi*

tae; quo uti ſolitum Hadrianum Imp. Spartianus, et Claudianum Treb. Pollio ſcribunt; et Socratem

ſi ſignum manui ſuae, ponenda inter oculos, ſcribenda in limine et oſtiis aedium et *Deut.* VI. *vs.* 7. *Ligabis ea quaſi ſignum ad manum tuum, eruntque quaſi frontalia inter oculos tuos, ea poſtibus domus tuae, januisque tuis inſcribes.* Hoc ita intellexerunt rudes illi, quaſi interna pietas in externam eſſet mutanda. Simplicitati accedebat oſtentatio ut fit plurimum, pietatis, et phariſaei et ſcribae ἀκριβέςατοι caeremoniarum obſervantiſſimi, et ſubleſtae pietatis ambitione tumidi, phylacteria ſua dilatabant, ut in oculos hominum incurrerent, *Matth. c.* 23. *vs.* 5. Inſcribebant autem ſchedulis quatuor ſectiones Pentateuchi, primo novem priores verſus Deut. VI. ſecundo novem priores Exodi XII. tertio octo poſteriores ejusdem capitis, quarto Deut. XI. *a vs.* 13. *ad* 22. ſchedulae vero ipſae ex Pergamenis variis cautionibus praeparatae ex quorundam animalium pellibus fiebant, ſecundum Leges Rabbinorum. De figurata autem illa locutione divina vide Jo. Clericum ad *Exod.* XIII. *vs.* 9. Ipſae feminae ſuperſtitioni nimium quantum indulgentes collo adpendebant et ſub pectore gerebant phylacteria illa, immo cum illis ſepeliebantur, quemadmodum et Chriſtianae cum Evangeliiis, teſte Chryſoſtomo ad *Antiochen. Homil.* 20. Confirmat hoc denique de Evangeliis Chryſoſtomus *Homil.* 73. in Matthaeum φυλακτήρια ἐκάλων ὡς πολλαὶ νῦν τῶν γυναικῶν εὐαγγέλια τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσαι ἔχουσι; *Phylacteria vocabant, ut ſicuti multae mulieres modo faciunt, quae Evangelia de collo ſuſpendunt,* vide plura de hac divinandi ratione ex Evangeliis et de cultu eorum in Schmidii *Diſſ. ſing. Jenae* 1692. et Bebelii *Antiquit. Evang. Sect.* 1 *art.* 1. *num.* 23. Du Freſne voce *Evangelium.* In ipſis juramentis Evangelia vel proponebantur coram judice, vel tangebantur ab ipſis jurantibus *l.* 2. *C. de jurejur. propter calum. Cum et judices non aliter cauſas dirimere conceſſerimus* niſi ſacroſanctis Evangeliis praepoſitis. et *l.* 13. § 4. *C. de Judiciis. Cum enim terribiles in medio proponuntur ſcripturae litigatoris abſentia Dei praeſentia repleatur.* Adde *l.* 14. *et auth. eod. Nov.* 74. *c.* 5. ubi de juramento tactis Evangeliis in domo privata aliquam uxorem fore *Novell.* 123. et qui plura de hoc juramento exhibet Cl. N. H. Gundli. in *Gundlingian. P.* IV. *Obſ.* 2.

Nolim

tem ſic ferunt intellexiſſe ſibi eſſe moriendum.

Spectat huc etiam Judaeorum recentiorum Kabbala *, et Platonis Arithmeticum vaticinium, reprehenſum ab Ariſtotele lib. v. Polit. Item Pythagorae ſomnium dicam an inventum, quod ei Plinius tribuit; quo docet ex pari vocalium numero in nominibus felicitatem, ex impari infelicitatem portendi et divinari.

Quid quod eo dementiae venerit quidam C. Baſſus (ut eum Philaſtrius nominat libro De haereſi-

Nolim hic denique aniles fabulas de Evangelio Johannis recenſere, de quibus Balduin. *lib.* III. *caſuum Conſcient. c.* 5. *caſ.* 3. *p.* 541. *edit. opt. Francof.* et allegati apud Crenium ad *Diſſert. Holmii de Scriptione pag.* 421. ſunt adeundi. Sic et Judaei librum legum manu tenentes jurabant olim, hocque juramentum tantum pro legitimo habebant, Maimonides in *Conſtitut. de Jurejur. c.* XI. §. 2. *Male*, inquit, *facere judices, qui ad jurandum alios adigunt, nullam plane rem manu ſua tenentes, quum jurantes librum legis manu ſua tenere debeant.* vide Merill. *lib.* VIII. *Obſerv. c.* 40. In ſumma, in omnibus divinationibus et ſortibus veterum ubi per literas futuri quid divinare ſolebant, libros vel relligionis, vel quos in honore habuerunt, praecipue inſpiciebant veteres. Apud Turcas quanta ſit in veneratione Alcoranus, et qua ratione illo inſpecto futura inde augurentur, docuit in *Diſſ. miſc. Diſſ.* x. Cl. H. Relandus, de *Relligione Mohumedana pag.* 3. De honore Sinenſium erga libros Confucii conſule Bibliothecam *Novor. libror.* 1697. *p.* 70. *An.* Et de carminibus magicis quam provide vetus Eccleſia et Leges olim caverint, teſtis eſt Codex Theodoſianus *tit. de Maleſic. et Mathem.* ibique doctiſſimus J. Gothofr. adde J. Bingham in *Antiquit. eccleſiaſt. lib.* XVI. *c.* 5. §. 6. Hoc demum notes velim, artifices illos qui phylacteria collo circumliganda componebant, *obligatores* fuiſſe dictos, ſecundum capitulationem Caroli M. Aquisgran. *lib.* I. *c.* 64. *Calculatores, incantatores, tempeſtarii vel* OBLIGATORES *non fiant: et ubicumque ſint, vel emendentur vel damnentur.*

* Cabbala practica ſeu Judaeorum Magia eſt ars, qua

vi

reſibus, vel potius Marcus et Colarbaſus; ut Irenaeus De haereſ. item lib. I. et Tertullianus De praeſcript. eos vocant) ut dicerent tantam Alphabeto Graeco inſſe vim, *ut ſine iſtis literis veritas non poſſit inveniri; imo totam plenitudinem et perfectionem veritatis in iſtis literis eſſe diſpoſitam. Propter hanc cauſſam enim dixiſſe Chriſtum, Ego ſum Alpha et Omega* *. Quam haereſim confutavit toto fere libro primo Irenaeus. De

vi certorum nominum dictorumque ſacrorum, res mirabiles et ſtupendae effici poſſe jactabantur. Nomina illa vel ipſius Dei vel angelorum vel daemonum eſſe fingebantur, ſonum habentia peregrinum et horribilem ad terrorem incutiendum vel admirationem. Permutatis autem vel transpoſitis initialibus aut finalibus integrarum vocum literis pleraque fabricata erant. Haec ex ſacris literis ut plurimum deſumpta ſi rite recitarent vel membranis inſcripta ſecum ferrent, mala quaevis averruncare et depellere poſſe praedicabant ſtolidi. Specimina elegantiſſima dedit Cl. Jo. Goth. Lakemacher in *Obſervat. Philolog. P.* I. *Obſ.* 5. *de Judaeis Magis horumque arte p.* 140. *ſequ.* Eo etiam referunt nonnulli illud pectorale Pontificis Maximi, *Urim* et *Thummim*, cujus ex inſcriptis literis ſplendentibus et prae aliis eminentibus divina reſponſa divinaſſe Judaeos ſomniant Joſephus III. *Antiqu. c.* 9. et Philo Jud. de *Monarch.* II. *pag.* 824. vid. de hac re late differentem Spencerum in *Diſſert. de Urim et Thummim*, cujus tamen ſententiam impietatis accuſant alii, apud H. Prideaux in *Hiſtor. antiqui et novi foeder. lib.* III. *pag.* 167. *ſequ.* edit. Cl. J. Drieberge in *folio*. Alia haud incurioſa de Kabbala hac Judaeorum viden poſſunt apud Hottinger in *theſ. Philolog. p.* 448. Cl. Leusdenium in *Philolog. Hebr. p.* 270. Th. Bangium in *Coelo Orientis Exercit.* II. Buxtorf. *c.* IX. *Synag. Judaic.* Glaſſium II. *Phil. P.* I. *tr.* II. *Sect.* III. *art.* 7. quos adducere non lubuit Lakemachero.

* Metaphoricam eſſe ibi locutionem a literis Graecorum petitam nemo non videt. Hinc recte Clemens Alexandrinus *lib.* IV. *Strom. fol.* 230. *Ideo verbum dictum eſt α et ω, cujus ſolius finis fit principium et rurſus deſinit in id quod eſt deſuper principium, nuſpiam diſtantiam accipiens aut dimenſionem.*

De vi averruncatoria, multi opinati ſunt eam ineſſe literis ac notis. Ita Conradus Wimpina cap. penultimo et ultimo lib. De ſuperſtit. ſcribit uſitatum eſſe apud Magos genus quoddam characterum peregrinorum, in quibus ſunt novem caldariae, et nomina Principum quatuor hujus mundi cardinum; feruntque eos inventos a Germone Babylonio, Hermete Aegyptio, et Thore Graeco. Fundaturque hic error, inquit Del Rio lib. I. cap. IV. qu. I. in magno illo aphoriſmo libri impii, qui inſcribitur Arbatel in Septena II. ubi traditur, quod Deus quando rebus nomina impoſuit, ſimul cum nominibus vires et officia quaedam illis diſtribuit; et ita characteres habeant vim non ratione figurae vel pronuntiationis, ſed ratione virtutis ſeu officii illius, quod Deus ad tale nomen vel characterem ordinavit. Neque ab hac opinione alienus fuit Origenes libro I. et V. contra Celſum; aliique medici, Qu. Serenus, Aëtius, Trallianus, Paracelſus, et Plinius lib. XXVIII. cap. II. qui docent notas & ſcripta quaedam verba facere curandis morbis *; ſicut et Cabbaliſtae, qui docent literis ac ſyllabis quamdam eſſe cum ſideribus cognationem; adeoque illas habere majorem vim, quae rem ſanctiorem ſignificant, aut a ſanctiore lingua deſcendunt: quorum

V 5 rum

* Eo etiam videtur ſpectare illud Suetonii in *Tito Veſpaſiano* c. 8. *Medendae valetudini, leniendisque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquiſito omni* SACRIFICIORUM *remediorumque genere.* Pertinent etiam huc Brevia, ſeu characteres magici in brevibus deſcripti, quas ſecum portabant in curandis febribus, vide Du Frene in *Gloſſario med. Lat.* voce *Brevia.*

rum auctoritate forſan perſuaſus Picus docuit in poſition. Magic. nomina barbara et nihil ſignificantia, plus habere efficacitatis. Sane ſic apud Judaeos fuere phylacteria characteribus inſcripta, quibus ipſi ſe praeſervari putabant. Apud Romanos res turpiculae inſcriptae (praefiſcini, ut dicebant) ſuſpenſae de collis puerorum: de quibus Gellius *. Apud Graecos Epheſiae literae, quas Diogenianus ſcribit fuiſſe quaſdam notulas, quibus vtentes, in omni certamine victoria potirentur, quarum mentio apud Athenaeum lib. XII. ex Anaxila Poëta:

In conſutis ſytariis (id eſt, minutis coriis) *literas Epheſias, ferens.*

Quales forte erant R et A, quas quidam collo appenſas gerebant, apud Plinium libro XXVIII. cap. II. ſub finem. Suidas ſcribit *eas fuiſſe carmina quaedam obſcura, quae et Croeſus in rogo recitavit; et Olympia, Mileſio et Epheſio certantibus, Mileſium luctari non potuiſſe, propterea quod alter juxta talum Epheſias literas habebat; quibus compertis et dem-*

* Gellium citat Auctor; ſed locum addidiſſet vellem. Forſan reſpicit ritum veterum remedia bullis includendi contra invidiam, de quibus ita Macrobius *lib.* I. *Saturn. c.*6. *Bulla geſtamen erat triumphantium quam in triumpho prae ſe gerebant, incluſis intra eam remediis, quae crederent adverſus invidiam valentiſſima.* Num vero in bullis illis recluſa fuerint ejusmodi phylacteria et magici characteres, non conſtat. Videtur minimum. Apud Graecos certe jus dicturi imaginem collo ſuſpendebant ex ſaphiro gemma confectam quam vocabant *veritatem*, Aelianus *lib.* XIV. *Var. hiſtor. c.* 34. ubi Cl. Perizonius in *not.* pectorale judicis, quod juſſu Dei Aharoni fecit Moſes, inque eo praecipue *Urim* et *Thummim* a Graecis verti τὴν ἀλήθειαν poſt alios obſervat.

demptis, *concidiſſe Epheſium ferunt.* Quo loco liber meus in margine habebat has notas, AIN. SEGEN. FURALLES UNGLYCK. Caelius lib. XVI. C. XIV. refert haec verba, *Aſci. Cataſci. Aex. Damnameneus. Aeſion. Tenebrae. lumen. Sol. ipſe. verum.* *

Ama-

* Videndus eſt de his Heſychius, qui tamen locus mire corruptus eſt, quemque Theod. Canterus *lib.* I. *Variar. lect.* *c.* 18. ex Clement. Alexandrino *lib.* V. Stromatum, ubi integer eſt locus, emendat; Latina exhibuit Clementis verba Andr. Schottus in *Adagial. Sacris Novi Teſt.* Junge Eraſmum in *Adagiis p.* 305. Euſtathius Homeri commentator Epheſias literas veluti notulas quasdam vocesque magicas fuiſſe tradit, victoriarum et bonorum ſucceſſuum divinatrices. Et hinc lucem foeneratur illud M. Antonini Imperatoris de ſe ipſo *lib.* XI. §. 23. *ἐν τοῖς*, ait, *τῶν ἐφεσίων γράμμασι παράγγελμα ἔκειτο συνεχῶς ὑπομιμνήσκεσθαι τῶν παλαιῶν τινος τῇ ἀρετῇ χρησαμένων.* hoc eſt, *in Epheſiorum literis erat hoc praeceptum, quod jubebat quotidie reminiſci alicujus ex antiquis, qui virtutem coluiſſent.* Plutarchus illis tribuit daemoniacorum ſanationem, Judaeorum amuleta, quod praecipue obſervandum, Epheſias literas vocans: *οἱ Μάγοι*, inquit *lib.* VII. *Sympoſiac. qu.* 5. *τοὺς δαιμονιζομένους κελεύουσι τὰ Ἐφέσια γράμματα πρὸς αὐτοὺς καταλέγειν, καὶ ὀνομάζειν. Magi* (Judaeorum) *a malis geniis occupatos jubent ſecum legere literas Epheſias et expreſſa in iis nomina recitare.* Cur vero tabulas illas Judaeorum magicas Epheſias literas dixerit Plutarchus, in propatulo eſt, quia Epheſum urbs, ubi inventae illae literae credebantur, abundabat Judaeis. Epheſii autem primum Chriſtianis ſacris initiati libros hos omnes flammis combuſſerunt *Actor.* XIX. *vs.* 19. etſi eorum pretium fuerit ingens, nempe 50000 drachmis, id eſt, 6250 imperialibus aeſtimabantur. Nec miraberis tanti poenitere conſtitiſſe nugas illas, ſi rationem ejusmodi Kameam, ut vocatur apud Judaeos, elaborandi perceperis ex libro quodam in Bibliotheca Caeſarea Vindebonenſi, ſervato abhinc annis circiter CCC. ſcripto et in linguam Germanicam translato. Nimirum ſcripturus ante decimum ſcriptionis diem conclave mundum ad hoc delectum intrat neminemque

Amatorias autem notas refert D. Hieronymus cap. XVI. in Vita D. Hilarionis: Erat juvenis emporii

nemque ex eo tempore intrare ſinit, jejunando corporisque lotione ſaepius retractata, ſuffitum facit ex roremarino, artemiſia, cannabi, foeniculo, cardamomo, coriandro, hyſſopo, ſalvia, majorana aliisque herbis ut et maſtiche, muſco, ligno aloes etc. accenſis, pronunciatis inter ſuffiendum Raphaelis, Michaelis, Cherubinorum, Seraphinorum, Metatronis aliorumque angelorum nominibus. Atramento debet uti ex vino vetere, gummi arabico, vitriolo, maſtiche, croco, myrrha, muſco, ambra aliisque ſpeciebus parato. Calamum debet adhibere ante ſolis ortum in plenilunio, ex arundine, praemiſſa certa quadam precatione. Facies convertenda illi eſt ad Orientem, induto veſtibus puris, remoto a conſpectu hominum horis antemeridianis dierum Mercurii et Veneris. Quotiescunque calamum atramento imbuat, ardentiſſimis precibus Deus eſt conveniendus, literaeque nitidiſſime ſunt pingendae. Taedet nugarum, quas tamen, antiquitatis ne quid penitus ignoretur, ex laudata Lakemacheri obſervatione v. §. 6. hic adſcribere debui. Ceterum et *Thracias tabulas* quibus Graeci ad varii generis mala averruncanda utebantur huc pertinere nullus dubito. Meminit earum Euripides in *Alceſt. vs.* 968.

> Κρεῖσσον ἐδὲν ἀνάγκας
> Ευρον ἐδέ τι φάρμακον
> Θρήσσαις ἐν σανίσι, τὰς
> Ορφεία κατέγραψε
> Γῆρυς.
> *Nihil neceſſitate potentius*
> *Juvenis nec ullum pharmacum adverſus hanc reperitur*
> *Thraciis in tabulis quas Orphei conſcripſit*
> *Vox*

Conditae illae credebantur ab Orpheo Thrace, quem μαγεῦσαι δεινόν, *magiae peritum*, perhibent Pauſanias in *Eliacis poſterior. c.* 20. *pag.* 505. et Scholiaſtes ad *d. l. Euripidis.* Et forſan concinnatae ſunt a poſterioris aetatis hominibus ex ſcriptis Orphei, cujus magna fuit apud veteres auctoritas, et fere eadem, qualis apud Judaeos ſcriptis Moſis et Prophetarum.

porii Gazenſis, qui virginem vehementer deperibat; is Memphim profectus, poſt annum magicis artibus inſtructus rediit, *et ſubter limen domus puellae, tormenta quaedam verborum et portentoſas quasdam figuras ſculptas in aeris Cyprii lamina defodit*, et illico amore inſanivit puella. Et mox facit D. Hilarionem haec reſpondere daemoni, dicenti ſe ob vim harumce literarum non poſſe exire: *Grandis fortitudo tua qui licio et lamina ſtrictus teneris.* Quo loco Rosweydus noſter ex Taciti Annal. libro XI. obſervat hujusmodi notas plumbeis lamellis fuiſſe nonnumquam inciſas, et ab Ammiano lib. XXVIII. hujusmodi inventa vocari *artes pravas.* *

Igitur ut ad haec omnia reſpondeam; dico genera-

* Confirmat haec eleganter Conſtantinus M. in *L. 4. C. Th. de Maleſic. et Mathem.* ubi graviſſime puniendos eſſe jubet, *qui Magicis accincti artibus, aut contra hominum moliti ſalutem,* AUT PUDICOS AD LIBIDINEM DEFIXISSE ANIMOS DETEGENTUR. Adde Jac. Gothofr. ad d. l. Alberic. Gentilis ad *d. tit.* et *L. 4. pag. m.* 37. et *p.* 16. et Cl. Mencke in *Comment. de Maleſic. et Mathematic.* Vierius de *Praeſtig. daemonum lib.* III. *c.* 3. *pag.* 383. pro *animos* perperam legit *amicos*, et pro *deflexiſſe*, ut eſt in textu, *coiiſſe*, quam ob cauſam L. Rhemmiae reum declaravit illum Delrio *d. l. Sect. 2. p.* 366. Omnium optime vero J. Goth. *d. l. p.* 118. *defixiſſe* vocabulum magis rei accommodatum ſubſtituit. Frequens fuit illa veterum ſuperſtitio de amore artibus magicis conciliando, nec operoſum erit exemplorum ſegetem a Gothofredo aliisque interpretibus praetermiſſam adferre, ſi res id exigeret. Pauca tamen praeter locum Hieronymi in vita Hilarionis Eremitae addam, ne aſymbolus videar: Μαγικαῖς, inquit Hieronymus, ἑαυτὸν ἐκδίδωσι τέχναις. Πέταλα χαλκῦ γίνονται καὶ μορφαί τινες δαιμόνων ἐν αὐτοῖς διαγλύφονται, καὶ νήματι δεσμεῦνται λεπτοῖς. ἔπειτα καὶ ῥήματά τινα γοητικὰ ἐγχαράττονται, ἐρασμίως,

neratim, nullam omnino vim phyſicam arcanam ineſſe literis ullis aut notis, ad aliquem hujuſmodi effectum producendum, ut mecum docent omnes Patres, et ſcholaſtici Doctores, D. Thomas, Gerſon, etc. Antonius Del Rio, Tyraeus, noſtri; ipſe etiam Ulpianus I. C. Leg. 1. D. De extraord. cogn. * et Hippocrates medicus lib. De Sacro

μίους ὡς αὐτὸς ᾤετο, ποιοῦντα, κἂν πάνυ μισούμενος τὶς καὶ ἄστοργος ᾖ. καὶ ταῦτα ὑπὸ ταῖς φλιαῖς λάθρα τῆς οἰκίας κατορύονται τῆς παρθένου· αὐτίκα γοῦν δαίμων τις τῶν φιληδόνων ἐφάλλεται ταύτῃ, καὶ ἅμα ἡλίσκετο τῷ ἔρωτι τοῦ παιδός. Adde Henelium in *Otiis Wratiſlav. cap.* 21. *pag.* 160. Aliud exemplum amoris per magiam conciliati habet Xenophon *lib.* II. *Memoral. p.* 751. Apulejus de *Aſino aureo* II. *et* III. Tiraquell. *de LL. Connubial. Gloſſ.* 1. *P.* 14. *p.* 206. *n.* 4. Tholoſanus *Syntag. Jur. civ. lib.* XXIV. *c.* 12. *n.* 1. *et* 2. Immo ſi Joſepho fides *lib.* VIII. *Antiq. Judaic. c.* 2. ipſum Moſen et Salomonem magiae peritiſſimos, annulos amoris et odii confeciſſe credendum erit. Et ne a notis amatoriis evagemur, ex Paulo Girlandi JCti Caſtilionis Florentini *Tract. de Sortileg. Qu.* 3. *num.* 16. *pag.* 338. notemus, ſceleſtos illos nonnumquam cutem virgineam aut infantis aut alterius quadrupedis nondum nati, id eſt, abortivi redegiſſe in membranam, chartam virgineam ab illis dictam, illamque vel forma quadrata, vel rotunda ad formam hoſtiae verbis notisque peregrinis et incantativis conſcriptam, ad turpem amorem conciliandum adhibuiſſe. Immo alii non erubuerunt hoſtia vel conſecrata vel nondum ſacrata, notis amatoriis literisque ſanguineis circumſcripta, ad impium hoc facinus perpetrandum abuti. vide Girlandum d. l. ibique plura exempla. Abominabilis haec ſuperſtitio, quam ſit ridicula, potuiſſet eos Seneca docere *Ep.* 9. *Monſtrabo Tibi amatorium ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius venefica carmine. Si vis amari, ama.* Locus Taciti eſt, Annal. *d. lib. c.* et Ammian. *d. l. pag. m.* 391.

* Verba Ulpiani in *d. L.* 1. § 3. haec ſunt: *Non tamen* (Me-

Sacro morbo, Galenus lib. VI. et X. Simplic. medicam. Langius. Valeſius, Fernelius, Ferrerius, Petrus Gregor. Toloſanus, Scaliger, etc.

Talis autem eſt ratiocinatio Antonio Del Rio, lib. I. Disquiſ. Magic. cap. IV. qu. III. qua ſententiam illam confirmat: Notae, literae, verba, nullam habent vim, neque artificialem, neque naturalem, neque ſupernaturalem ad huiusmodi effectus; igitur, etc. De artificiali nemo dixerit, aut etiam de ſupernaturali; non enim Deus, aut boni Angeli ad praeſtigias operam ſuam locant. Naturalis nulla vis eſſe poteſt; quia verba ſcripta et notae ſunt quid mortuum, et expers omnis energiae, niſi forte a charta aut atramento vim hauriant, etc. Igitur notae, literae, verba, nihil faciant ad morborum averruncationem, amoris excitationem, vulnerum defenſionem, etc. Atque ob huiusmodi rationes damnantur haecce *περιάμματα* characteribus magicis inſignita a divo Baſilio homilia in Pſalm. XLV. et merito phylacteria haec vocantur ab Iſidoro *Ligaturae execrabilium remediorum.* Imo irriſa fuere olim ab ipſo Luciano

(Medicus eſt) *ſi incantavit, ſi imprecatus eſt, ſi (ut vulgari verbo impoſtorum utar) exorcitavit: non ſunt iſta medicinae genera, tametſi ſint, qui hos ſibi profuiſſe cum praedicatione adſirment.* Pulchre vindicavit hanc legem Gv. Fornerius *lib.* III. *Select. c.* 25. contra Alciatum *lib.* III. *Parerg. c.* in *poſterum* pro *impoſtorum* legentem quod putaret Ulpianum hic adluſiſſe ad Chriſtianos, et impoſtores eos vocaſſe exorciſtas. Nebulones enim hic intelligit falſo ſibi nomen medici adrogantes, nec ab ordine, ut ait Fornerius probatos, dummodo fuerit ordo Medicorum tempore Ulpiani, quod pace Fornerii vix veroſimile videtur, cum

ciano in Dialogo De moribus Philoſophorum. A-
deoque

cum quilibet ſervus Medicinam tunc temporis potuerit exercere. Suppreſſo nomine Alciatum ſequitur D. Gothofredus in *not. ad d. l.* Adludit autem ad hunc morem Plinius *lib.* XXVIII. *c.* 2. an in medendo vis aliqua ſit verborum diſputans: *M. Servius Nonianus*, inquit, *in metu lippitudinis, priusquam eum nominaret, aliusve ei praediceret, duabus literis graecis. P. A. chartam inſcriptam circumligatam ſubnectebat collo. Mutianus ter conſul eadem obſervatione viventem muſcam linteolo albo: his remediis carere ipſos lippitudine praedicantes. Carmina quaedam extant contra grandines contraque morborum genera, contra ambuſta, quaedam etiam in partus: ſed in prodendo obſtat ingens verecundia.* Eo refert Fornerius elegantem inſcriptionem

D. M.
VALERIUS. QUI. VIXIT. IN SECULO
AN. XL M. X. D. V.
INNUARIUS EXORCISTA
SIBI ET CONJUGI FECIT.

Huc etiam referenda L. IV. C. Theod. de *Malefic. et Mathemat. Nullis vero criminationibus implicanda ſunt remedia humanis quaeſita corporibus* etc. ubi vide Jac. Gothofr. et quae uberius ad illuſtrationem poſterioris d. l. membri ex Graecis et Latinis adtulit Nicolaus Henelius in *Otiis Vratislavienſ. c.* 31. Brevitatis cauſa notemus tantum illud Q. Sereni Sammonici Junioris Gordiani Praeceptoris, de Medicina *c.* 52. *pag. edit. Burman.* 364. ubi ad ſanandum hemitritaeum chartam lino includere jubet, cui inſcriptum ſit abracadabra, inde eam de collo ſuſpendere et quot diebus ordine retrogrado literam demere.

Inſcribis chartae, quod dicitur abracadabra,
Saepius et ſutes repetes, ſed detrahe ſummam,
Et magis atque magis deſint elementa figuris
Singula, quae ſemper rapies et caetera figes,
Donec in anguſtum redigatur litera conum.

Figuram illius remedii vide apud interpretes. Interim quod mireris, Juſtinianus inconſulto nec Ulpiani allegatam legem reputans, retinuit deformem hanc Chriſtianis conſtitutionem, forſan quod commoda inde enaſcerentur aegrotis
multa;

deoque Antoninus Caracalla, auctore Spartiano, graviſſimis ſuppliciis eorum ſuperſtitionem compeſcere decreuit.

Quanquam περίαπτα ſeu amuleta illa quae Catholicae Eccleſiae conſenſione probantur, notis aut literis inſignita, vim ſuam habent, non naturalem illam ex numero figurarum, aut lineis ipſis, aut re quapiam ſimili; ſed ſupernaturalem ex ope divina. Talia autem ſunt Evangelium D. Joannis, Davidis Pſalmi, ſententiae aliquae ſacrae Scripturae, Agni cerei inſcripti: quorum effectus ſupernaturales ſunt, Deoque aſſignandi, ſi quando eveniunt. Quicumque autem effectus producitur uſu aliarum chartularum, daemonis paciſcentis artificio exiſtit. Ita patuit in virgine illa Gazenſi, quae non vi philtri, ſed machinatione daemonis, philtro tantum pro ſigno utentis, ἐρωτοληψίᾳ correpta eſt; neque aliter de aliis omnibus exiſtimandum eſt. Quod vero attinet ad divinationem, quae ex nominum literis aut notis numerorum capi ſolet; ea quia nullo Dei aut Scripturae ſanctae promiſſo nititur, quia ſemper incerta, quia plerumque fallax, quia ſemper daemoni locum aliquem tribuere videtur, anathema-

multa; ut fabulabatur antiquitas, quam merito corpore ſuo eliminavit Baſilicorum auctor, vide Cujac. *lib.* XXVII. *Obſ. c.* 17. et Leo Imperator in *Nov.* LXV. *Atqui nos iſtiusmodi incantationes pernicioſas eſſe perſuaſum habemus, et ut boni quidquam inde manare credamus, induci non poſſumus. Itaque ſi quis aliquo modo incantamentis uſus eſſe deprehenſus fuerit, ſive id reſtituendae conſervandaeque valetudinis, ſive avertendae a rebus frugiferis calamitatis cauſa fecerit, is apoſtatarum poenam ſubiens ſupremum ſupplicium ſuſtineto.*

tis poena prohibita eſt, cap. Sortes. XXVI. qu. V.*
Alioqui licet ſubinde exquirere rerum nomina notis involuta †: verbi gratia, Antichriſti nomen

* Immo quidam eorum effectus Deo ſunt abominabiles v. gr. illiciti amores, caedes, latrocinia, & paſſim in ſcriptura damnati, vide G. J. Voſſium de *Idololatr. lib.* I. *c.* 8. Neque juvat ad experientiam provocaſſe, cum Deus ſaepe ad incredulitatem hominum puniendam ejusmodi quid indulgeat, aliaeve plerumque cauſae, vel medicina morbo laborantes in integrum reſtituat.

† Sic ipſum venerabile crucis ſignum nefandam ſuperſtitionis materiam veteribus praebebat. Alii figura crucis abutebantur ad miracula perficienda, Mart. del Rio *lib.* V. *Diſqv. mag. Sect.* 16. Alii induſiis veſtimentisque ſignum illud intexebant, a tormentis bellicis ut inmunes redderentur, quod vulgo dicunt apud noſtrates **ein nothhembd /** de quo vide Schottelium de *Singular. et antiquo in Germ. Jur. c.* XIV. §. 8. Wierium *lib* IV. *de Praeſtig. daemon. c.* 15. Ipſi fures et latrones ne ſentirent tormenta, hoc ſigno crucis una cum Evangeliis abutebantur olim, Link de *Sortil. ſanct. prooem. n* 10. et Jacob. Wolf. in *Scrutinio Amul. c.* IV. *Sect.* I. *p.* 542. *ſeqv.* Et elegans exemplum eſt apud Carpzovium in *Pr. Crim. p.* I. *qu.* 5. *in fin. n.* 28. Alii pro medicina illo utebantur, qua de re olim jam queſtus fuit Hieronymus ad *Matth. c.* 23. *Hoc apud nos ſuperſtitioſae mulierculae in parvulis Evangeliis et crucis ſigno, et iſtiusmodi rebus, quae habent quidem Zelum Dei, ſed non juxta ſcientiam utque hodie factitant*, vide Strauch. in *Amoenit. Jur. Canon. Semeſtr.* II. *ecl.* 6. *c.* 13. Immo hoc ſigno juvante olim et ipſos Reges Angliae, Galliae, Hiſpaniae ſtrumas ſanandi facultatem habere credebat ſecta priorum temporum, Limnaeus de *Jure publico tom.* I. *Addit. lib.* V. *c.* 2. *n.* 9. Becman. in *Notit. dign. illuſtr. diſp.* V. *c.* 2. §. 4. Immo eo proceſſit ſtolida ſuperſtitio, ut Lud. Maimburgius Gregorium VIII. Pontificem inpenſe laudare haud dubitet, quod Regibus et Principibus ejusmodi ſigna, phylacteria et Evangelia Joannis collo adpendenda miſerit, in *Hiſtoire du Pontificat. de S. Gregoire le Grand lib.* I. Et ejusmodi Periapton a Leone

men quod Apoſtolus in Apocalypſi his ſiglis numerorum texit, DCLXVI. quodque nonnulli ſe fuiſſe aſſecutos putarunt, texendo nomen ex literis eosdem ſimul numeros continentibus, quale eſt, DICLVX. quod legere me memini in gloſſario quodam manuſcripto Heriberti noſtri Roſweydi. Et multa ſane de illo nomine curioſe ſcribunt Ribera noſter in Apocalypſ. Pater Alcaçar; Sanderus de Antichriſto, Feuardent, et Raimundus item de Antichriſto: nec id male faciunt. At credere magna quaedam myſteria ac vim ſingulis ineſſe numeris, ut Pythagoraei et Cabbaliſtae tradiderunt, nae inſignis inſania eſt, helleboro purganda; de qua erudite multa obſervarunt Petr. Gregorius Toloſanus lib. XV. Artis Mirabil. cap. X. Cornelius Agrippa lib. II. De occulta philoſoph. cap. III. et X. Galatin. lib. III. contra Judaeos cap. IX. Philoſtratus De Vita Apollonii cap. IX. lib. III. et Caelius Rhodigin. lib. XXII. cap. VI.

Denique non damnaverim erroris eos, qui pia quadam conſuetudinis ſimplicitate, libri alicujus

X 2 ſacri

Leone Papa Carolo Regi miſſum, mirabilemque effectum illi fuiſſe adſcriptum, recenſet Hotting. *Tom.* V. *Hiſt. eccl. p.* 653. Alia de uſu crucis ad ſuperſtitionem vide apud Loccenium in *Antiq. Sueo-Gothic. lib.* I. *c.* V. *p.* 32. In omnibus viis, ſepulchris, domibus, inſtrumentis et neſcio quibus viliſſimis ſignis ad averruncanda mala, arteſque magicas venerabili hoc abutebantur ſigno veteres, adeo ut Imperator Juſtinianus ſingulari lege caverit, *ſignum Salvatoris Chriſti nemini licere, vel in ſolio vel in ſilice vel in marmoribus humi poſitis inſculpere vel pingere; ſed quodcunque reperitur tolli, graviſſima poena multando eo, qui contrarium ſtatutis noſtris tentaverit, ſpecialiter imperamus.* L. *unic.* C. *Nem. lic. ſign. Salv.*

ſacri pagellam aliquam fortuito arreptam legunt, vel dogmatis vel ſolatii alicujus capiendi cauſſa. Quod divo Aurelio Auguſtino ſedenti et de vitae mutatione cogitanti uſu venit, ut divinitus ſibi dictum arbitraretur, quod prima fronte in Paulinis Epiſtolis ſibi offerebatur. Et multos dicere frequenter audivi ſolitos ſe ex libello Thomae a Kempis ſic quaerere in moerore conſolationem, neque fere umquam falli. Sane Pater Joannes David e Societate noſtra vir liberaliſſimi ingenii et acuti, Veridico ſuo Chriſtiano extremo rotulam adjecit variis numeris illuſam, alteri folio feneſtrato ſuppactam; cujus circumvolutione, novi ſemper et novi numeri apparent, novarum, ſed incertarum ſententiarum (quibus totus liber refertus eſt) indices; ut quae cuique ſententia forte ceciderit, eam ſibi dictam eſſe inſpiratamque exiſtimet. Sed futura velle conjicere ex verſiculis ita fortuna oblatis, ut facere Heraclius Imperator apud Cedrenum, Andronicus apud Gregoram lib. VIII. damnata ſuperſtitio eſt, cap. Aliquanti, et cap. Si quis Clericos. XXVI. qu. V.

CAPUT XXX.

De vi obligandi quam habent literae.

INITIO capitis ſuperioris dixi literas moralem quamdam habere vim obligandi. Auctor mihi eſt Juſtinianus lib. III. Inſtit. tit. XIV. De obligationibus: *Obligationum ex contractu, quatuor ſunt ſpecies: aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis,*

literis, *aut conſenſu*. Dixi autem eſſe moralem vim. Ita enim ſcribit Paulus Jureconſ. L. XXXVIII. D. De obligat. et action. *Non figura literarum*, *ſed oratione*, *quam exprimunt*, *obligamur*; *quatenus placuit*, *non minus valere quod ſcriptura quam quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur*. Ubi clariſſime oſtendit, omnem illam vim ex placito eſſe hominum. Recte autem addit, non minus valere ſcripturae fidem quam vocis, quia Leg. XV. Tit. XXI. Cod. lib. IV. ſanxit Conſtantinus Imperator, *quod eamdem vim obtinent tam fides inſtrumentorum quam depoſitiones teſtium.* Imo lib. VIII. Cod. Tit. XXXIX. Lege XIV. *Melius quidem ſi per ſcripturam.* *

 Porro

* Ut JCtum me hic geram, elegans ſed concinna nimis tractatio Auctoris, de vi literarum obligandi exigit. Scripturam non eſſe de eſſentia contractus vidit jam Grotius *lib.* II. *de Jur. B. et Pac c.* 16. §. 30. Alia itaque eſt vis literarum probandi, cum nimirum in memoriam rei geſtae adhibeatur, qua de re vide Fornerium *lib.* II. *Rer. quotid. c.* 7. Alia iterum ſcripturae vis eſt obligandi, vide Aleandr. ad *Cajum lib.* II. *Inſt. tit.* 9. §. 13. de qua hic nobis erit ſermo. Negant alii non eſſe contractum literarum, ad titulum C. de Fide inſtrumentorum illum ablegantes, Galvanus de *Uſufr. c.* 17. *p.* 192. Heraldus I. *Juris Attici c.* 12. Donellus in *Commentar. de Jur. civil.* XIV. *c.* 39. At falluntur: ipſe enim Juſtinianus in §. *ult. Inſt. de Oblig.* illum memoravit et ſingularem titulum de literarum obligatione in Inſtitutionibus confecit. Nec eſt quod Jac. Gothofredus miretur Juſtinianum omiſiſſe in Codice ſuo titulum Theodoſiani Codicis, *Si certum pet. de chirographis*; mutavit enim legem de praeſcriptione Chirographorum in *L.* 17. *C. Si cert. pet.* et *L.* 14. *C. de Non numerata pecunia*, vix ergo opus ei videbatur addere τὸ *chirographis*. Valuiſſe autem literarum obligationem ab ipſis reipublicae cunabulis nullus dubito, etſi forſan propter rariorem ſcribendi materiam, rarius ad ferrum, plumbum etc. quibus tunc tempo-

Porro haec obligatio quae ex literis oritur non eſt

temporis contractus debebant inſcribi, recucurrerint. *Sane olim*, inquit Balduin. ad *tit. Inſt. de Literar. oblig. apud Athenienſes conſtat licuiſſe ſimpliciter jus dici ex privata ſyngrapha, nec temere potuiſſe debitorem rejicere propriam manum.* Teſtatur id Demoſthenes in *Orat. κατὰ Διονυσιδ. in princ.* Dionyſidorum enim ex ſyngrapha et chirographo perſequitur. Et lege Gabinia cautum fuiſſe teſtatur Cicero v. *Epiſt. ad Attic. ult. et* VI. *ep.* 2. ne ex ſyngrapha obligatio producatur cum Provincialibus, certiſſimo argumento, valuiſſe in urbe Roma contractus literales. In codice vero Theodoſiano, ut modo monui, ſigillatim *tit.* 27. *libri* II. inſcriptus eſt titulus, de *chirographis*. Omnium clariſſime Gellius XIV. *c.* 2. mutuum quomodo probetur et contrahatur, examinans, hunc modum literalis contractus exigit 1. expenſilationem 2. rationes menſae 3. exhibitionem chirographi, 4. tabulas ſignatas et ſubſcriptas. Expenſilatio ſeu *expenſum ferre, eſt ſcribere te pecuniam dediſſe* ait Aſconius Paedianus in *Verr. de Praet. urb. p.* 97. vide Salmaſium de *Modo uſurar. c.* 14. Dicebantur libri illi *calendaria* et *iduaria* in quae uſurae idibus ſolvendae referebantur, ſed de his infra dicendi erit locus. Ex calendariis his privatis actionem fuiſſe datam praeter Heraldum *lib.* 1. *ad Jus Attic. c.* 9. negabit nemo, et huic jam ſatisfecit De Paſſeribus de *Scriptura privata lib.* IV. *qu.* 1. ubi de libris mercatorum. Satis etiam erat fidei calendariorum proſpectum per curatores calendariorum, ſeu ſcribas publicos, qui calendaria curabant, de quibus iterum latius infra. Item per pararios, a parandis et conciliandis creditoribus dictos, vel ſi mavis Proxenetis comparandos, vide L. 2. *D. de Proxen.* et Briſſon. de Formul. *lib.* VI. *pag.* 538. Haec obligatio dicebatur proprie *nominibus* fieri, cum creditor nomen debitoris in tabulas accepti et expenſi referret Hinc et debita et ipſi debitores paſſim *nomina* dicuntur *L.* 1. *D. ad SCt. Maced.* L. 26. §. 2. *Mandati* Cujac. X. *Obſ. c.* 14. et 4. Raevard III. *Var. c.* 3. Inde formulae: *in nomine tuo ſum*, id eſt, in aere tuo *L.* 1. *D. de Ann. legat.* Speciatim vox *nomen* de calendario illo accipitur in *L.* 34. §. 1. *D. de Leg.* 3. *L.* 64. *eod.* et apud Ciceron. pro *Roſcio Comoedo.* Notandum interim quod ſub *nomine* tam

calen-

eſt naturalis, ſed civilis, ut Modeſtinus in L. Ob-

 liga-

calendarium, ſeu privata ſcriptura in libro accepti et expenſi, quam menſae *ſcriptura*, ſeu publica ſcriptura ab argentario, nomen creditoris et debitoris in rationes ſuas referente, facta, de qua mox plura, ſint intelligenda. Et hac in re duumviri Cl. Salmaſius et Heraldus errarunt, prior de *Modo uſurar. c.* 10. *p.* 423. et ad *Jus Attic.* I. *p.* 145. Tribunianum in *Inſt. de lit. obl.* per verba: quae *hodie non ſunt in uſu*, domeſtica calendaria deſuetudine ſublata eſſe, innuere tradens; alter in *Animad. obſ.* Salmaſ. ad *Jus Attic.* I. *c.* XI. *p.* 57. ſub *nominibus* ſolam *ſcripturae menſam* intelligens. Domeſtici calendarii vero fidem abrogavit primum Philippus Imp. in *L.* 5. *C. de Probat. inſtrumenta* (calendaria) *domeſtica, ſive privata adnotatio* (expenſilatio) *ad probationem non ſufficiunt.* Poſtea idem cavit Gallienus in *L.* 7. *Cod. eod. Exemplo*, dicens, *pernicioſum eſt, ut ſcripturae credatur, qua unusquisque* (privatorum) *ſibi adnotatione propria debitorem conſtituit.* Ita tamen ut nihilominus maneret illis creditoribus, qui menſae dediſſent, actio ex calendario, cum alias non potuiſſent probare, ſe illis dediſſe. Excipiebant itaque calendaria privata *rationes menſae*, ſeu publica calendaria, quae plenam fidem habebant, et ab argentariis ſeu menſariis, menſae continuo aſſidentibus, in foro apud Romanos Vitruvius V. *c.* I. Conſtantinopoli in porticu, ubi et *vici* argentariorum Freſnius II. *Conſt. Chriſt. c.* 3. *p.* 3. confectae. Horum munus erat publicum *L.* 10. *D. de Edend.* et conſtituebant corpus et collegium *Nov.* 136. *pr.* Officium eorum verſabatur in cuſtodienda pecunia fenerationi danda *L.* 7. §. 2. *D. Depoſ. L. ult. D. de Obl. et act.* Permutabant pecuniam *L.* 77. §. 16. *D. de Legat.* II. ſuamque vel alienam pecuniam ſub lege uſurarum credebant *Nov.* 136. *c.* I. 5. Pudore enim ducti Romani nolebant amplius ipſi fenus exercere, hinc abrogatis calendariis vicaria fungebantur opera nummulariorum et trapezitarum, quibus dabant nummos fenori elocandos. Porro bonam monetam ab adulterina diſtinguebant, ſejungebant, *L.* 39. *D. de Solut.* Res alienas pro mercede emebant vendebant *L.* 88. *D. de Solut.* Et quod primario huc ſpectat, inſtrumenta contractuum

et

ligamur, L I. verſu penult. De action. P. et §. 1.
De

et ratiocinia pro aliis conficiebant, vel adprobabant ſuaque manu ſubſcribebant, *Nov.* 136. *c.* 5. Adde Biſciolam in *Variis lection. Tom.* 1. *lib.* 19. *c.* 2. Denique et actionem *nominum* ex menſae rationibus ſeu *nominibus* habebant contra debitores, et illa erat inſtar ſtipulationis *L* 9. *D. de Pact. L.* 9. *et* 10. *D. de Edendo* Juſtinianus quidem collegia argentariorum inſtauravit Conſtantinopoli, verum longe diverſo modo: nam eorum ſcripturae non obligabant debitores, niſi hi manu ſua illas ſubſcripſiſſent, et ſcripturam argentarii quaſi confirmaſſent. Sed ad tertiam ſcripturae obligatoriae ſpeciem, ductu Gelliano properemus, nempe ad chirographum, quod in ſenſu Juris eſt ſcriptura privata ſubſcriptione vel ſigno debitoris confirmata, expreſſa ſumma debita ejusque confeſſione, tempore ſolutionis et uſurarum definito. Ceterum chirographa etiam *cautiones* dicuntur in Jure noſtro *L.* 17. §. 3. *D. Commodati*, Iſidorus *lib.* IV. *c.* 24. Briſſon. *lib.* VI. *p.* 535. Salmaſ. de *Mod. uſur. c.* 10. *p.* 403. Dato chirographo ſub ſpe numerationis, debitor nondum acceptis nummis, gaudebat exceptione non numeratae pecuniae, de qua fuſe Doctores ad *tit. Inſt. de Liter. oblig. et D. de Reb. cred.* Miſſa itaque hac, utpote ab inſtituto noſtro aliena, ad *obſignationem tabulae*, quae eſt ultima ſcripturae ſpecies a Gellio memorata, nos convertamus. Intelligit ſine dubio Gellius *ſcripturam ſubſcriptam*, et a teſtibus ſignatam, quam Graeci vocabant *Syngrapham*, probante Salmaſio *d. l. c.* 10. 11. 14. adde Herald. ad *Obſ. Salmaſ. lib.* II. *c.* 2. Differunt autem hae a chirographo, quod hoc ſine ſubſcriptione et manu debitoris tantum fieret, ſyngraphae vero a teſtibus ſolis ſcriptae ſubſcriptae et ſignatae fuerint. Non itaque ſubſcribebant creditor et debitor tabulas, ſed perfecta ſcriptura duo exempla illis tradebantur, ut de fide conſtaret. Juſtinianus haec conjunxit noluitque chirographis tribuere fidem in majori ſumma, in *L.* 17. *C. Si certum petat.* conſtituens, ut a partibus ipſis et teſtibus ſubſcriberetur: *ſuper chirographariis inſtrumentis haec, pro communi utilitate, ſancienda; ut ſi quis pecunias credere ſupra L. libras auri voluerit; teſtimonium trium teſtium ſubſcriptiones cupiat.* Et in *auth.* ſubjecta ex

Nov.

De liter. oblig. habet enim ſcriptura vim obligandi tantum ex Lege civili, aut ſummum ex Jure gentium. Et optandum quidem eſſet cum Seneca lib. III. De Benef. *Utinam nulla ſtipulatio emptorem venditori obligaret, ne pacta conventaque ſignis impreſſis cuſtodirentur; fides potius illa ſervaret, et aequum colens animus*, etc. *adhibentur ab utraque parte teſtes: ille per tabulas plurium nomina interpoſitis parariis facit, ille non eſt interrogatione contentus, niſi rem manu ſua tenuit. O turpem humani generis et fraudis ac nequitiae publicae confeſſionem!* ſed ex quo coepit eſſe,

Nusquam tuta fides,

et promiſſiones ac pacta paſſim perfidia eludi, coepit illud Cicer. lib. I. epiſt. XIV. ad Atticum eſſe veriſſimum: *Nervos atque artus eſſe ſapientiae, non temere credere*. Optimum vero Epicharmi conſilium: Νῆφε καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν: *Sobrius eſto, et memento nulli fidere**.

Nov. 73. *c.* 8. additur: *ſed Jure novo quinque teſtes adhibendi, ſi fiat contractus ab inperito literarum.* Nihil etiam cum Salmaſio de *Mod. uſur. c.* 10. *p.* 428. in *d. l.* 17. *C. Si cert. pet.* pro *quinquaginta* ſubſtituente *quinque* ut *d. Nov.* 73. *c.* 9. ubi *unius librae* fit mentio, reſpondeat, mutandum eſſe cenſeo, Baſilicis *lib.* XIII. *n.* 61. *p.* 325. et Graeco interprete Theodoro, nobis ſuffragantibus.

* Cave praeter literarum obligationem hactenus explicatam, alias ex literis obligationes haud dari exiſtimes. Etiam per epiſtolam literarum obligatio contrahitur, cujus elegans exemplum eſt in *L.* 24. *D. de Conſtit. pecun.* ubi ſe Titius Sejo per epiſtolam ita obligat: *remanſerunt apud me quinquaginta ex credito tuo, ex contractu pupillorum meorum, quos tibi reddere debebo Idibus Majis probos.*

Quia vero tam ſtricta ex ſcripto naſcitur obligatio †, non niſi praeſenti prudentique animo ad ſyngra-

Quod ſi ad diem ſupraſcriptum non dedero, tunc dare debebo uſuras tot. Et hoc plenius demonſtrat Labeo in *L.* 2. *D. de Pactis Convenire poſſe*, dicens, *vel re vel per epiſtolam, vel per nuncium inter abſentes quoque poſſe, ſed etiam tacito conſenſu.* Et depoſitum fieri poſſe ex literis, ſeu inter abſentes per epiſtolam diſcimus ex *L.* 26. §. 1. *et* 2. L. 28. *D. Depoſiti*, quo merito etiam refert *L.* 24. *D. eod.* A. Faber in *Rational. ad L.* 186. *D. de Verb. Sign.* Sic donatio per epiſtolam poteſt fieri *L.* 5. *C. de Donat. L.* 3. §. 1. *D. de Adim. vel transfer. leg.* Sponſalia coram vel per epiſtolam vel per internuncium fieri poſſe docet Ulpianus in *L.* 18. *D. de Sponſal.* Et literae revera firmiorem reddunt contractum inter abſentes quam verba inter praeſentes, Oiſel. ad Cajum 11. *Inſtit. tit.* 9. §. 13. Alia exempla paſſim in legibus occurrunt, vide *L.* 47. §. 1. *L.* 52. *D. de Pact. L.* 34. 59. §. 5. *et L. ult.* §. 1. *D. Mandati. L.* 57. *D. de Donat. int. Vir. et uxor. L.* 61. *D. de Oblig. et Act.* quibus adde Lynkerum in *Diſſert. de Liter. obligat.* Huber. 1. *Digreſſ. c.* 11. et Lauterbachius in *ſingulari Diſſert. de Jure epiſtolarum tom.* 11. *Diſput.* 78.

* Hinc in Jure noſtro vocatur κατ' ἐξοχὴν *literarum obligatio*; Inſcriptio *tit. Inſtit. de literar. oblig. Obligatio literis contracta* §. 1. *Inſtit. de Fidejuſſor. Contractus ex literis* §. *ult. Inſt. de Obligat.* Cicero IV. ad *Attic. epiſt. ult.* Ab hac differt omnino obligatio ex literis, cujus fit mentio in *l.* 38. *D. de Obl. et act.* ſupra ab Auctore noſtro adlata, ex qua luculenter adparet, non intelligere Paulum illam, quam Juſtinianus recenſuit in §. *unic. Inſt. de liter. obl.* ſed omnem obligationem, quae ſcriptura quacumque ratione fieret, et de qua in nota praecedenti fuſius egi, vide Salmaſium de *Uſur. c.* 6. Et falluntur mirum in modum qui varia ſua lectione Paulo noſtro neſcio quid ſiniſtri adfingunt, quos inter Hotmannus VI. *Obſ.* 19. pro *oratione* legens *ratione*, quaſi non ex ſcriptura ſed propter rationem, hoc eſt, cauſam ob quam ſcriptura facta eſt, obligatio oriretur. Benignior eſt explicatio Accurſii et cum eo Fornerii

IV.

ſyngraphas, cautiones et fiducias ſcribendas accedendum eſt: *Si quis enim debere ſe ſcripſerit, quod ſibi numeratum non eſt*, inquit Imperator libro III. Inſtitut. Tit. XXII. De literarum obligat. *is de pecunia minime numerata, poſt multum temporis, exceptionem opponere non poterit**. Atque adeo memo-

IV. *Rer. quot. c.* 37. et Lynkeri in *d. Diſſert.* vocem *quatenus* in *d. l.* pro *quia* accipientium, quaſi dixerit Paulus, non minorem habere vim *literas* quam *voces figuratas* Sed omnium optime *d. l.* 38. explicavit Donellus in *Comment. de Jur. civili.* lib. XIV. *c.* 9. et Hilliger in *Donello enucleato* XIV. *c.* 37.

* Exceptio haec pecuniae non numeratae, quae a debitore opponebatur creditori, cui ſpe futurae numerationis chirographum dederat, a Juſtiniano et Graecis interpretibus dicitur ἀναργυρία, Salmaſius de *Modo uſurar. c.* 11. Eſt autem duplex, alia creditoris, alia debitoris. Creditori ſpe futurae ſolutionis apocham danti competit condictio et replicatio non ſolutae pecuniae intra 30 dies *L.* 14. §. 2. *C. de Non num. pecun.* Hic breviſſimus temporis tractus ideo indulgetur creditoribus, quod non tam facile apochas credantur dare debitoribus, quam hi ob ſpem numerationis chirographa. Exceptio vero debitori competens intra certum tempus opponenda erat, et pro ſtatu reipublicae longius breviusve temporis ſpatium exigebat. Praetor dabat initio exceptionem perpetuam *L.* 2. §. 3. *D. de Dol. mal. et met. except.* Coarctatum illud deinceps fuiſſe et definitum patet ex reſcripto Alexandri in *L.* 8. *C. de Non num. pec.* Et ſi, conjecturae ſit locus, annale fuit tempus, quia Aurelius illud in quinquennium produxit, ut patet ex fragmento Cod. Hermogen. *tit. de Cauta et non num. pecun.* vide Schulting. d. l. Juſtinianus tandem illud quinquennium ad biennium reſtrinxit, ne creditores diutius nummis defraudarentur, et ne illuderent illis debitores, ſecundum illud Juvenal. *Satyr.* XIII. *vs.* 137. et *Satyr. ult. vs.* 14.

Vana

memorabile exemplum eſt, quo Pulcheria Auguſta, prudentiſſima femina, fratrem ſuum Theodoſium Imp. Juniorem ab incauta imprudentique ſyngraphorum ſubſcribendorum conſuetudine deterruit, ut de ea refert Socrates lib. VII. cap. XXII. Theodoretus lib. V. cap. XXXVI. et Nicephorus Calliſtus lib. XIV. Hiſtor. Eccleſ. cap. XXIII. his verbis: *Theodoſius quod natura apertus et ſimplex eſſet, et omnibus benigne facere cuperet, ſaepe etiam literis quibus minime oportuit, ſententia earum non perſpecta, ſubſcripſit. Quae vero ei divinitus quaſi fidelis cuſtos data erat in rebus omnibus magnifica, moderata et ſapiens Pulcheria Auguſta, id ipſum quoque morem abſurdum coarguens, correxit. Syngrapham enim inter eum et ſe venditae conjugis ejus raptim compoſitam ei propoſuit, eamque ille ſcripturae vim neſciens, confeſtim manus ſuae annotatione confirmavit. Poſtridie ejus diei Imperator conjugem ad ſe vocavit, quam Pulcheria ſe ei reddituram plurimum negavit, emptionis libellum ut teſtem (qui accuſari aut rejici non poſſet) praetendens. Tanta illa prudentia ac feſtivitate fuit. Atque illa negligentiam ejus arte quadam arguens, moderatione* mira

Vana ſupervacui dicunt chirographi ligni.

Cujac. *lib.* II. *Obſ.* 14. occaſionem hujus biennii forſan dederunt antiqua uſucapionis tempora, anno rem inmobilem uſucapienti tribuentia, ut eſſent rerum patrimonia certa: quotannis enim bonus paterfamilias in rationes rei ſuae familiaris inquirit. Sufficere itaque videbatur terminus biennii, quem ſi excederet pro negligente ſine dubio habendus erat *L.* 25. *D. de Probat.* Reliqua a ſcopo noſtro aliena, dabunt JCti ad *tit. Inſt. de Liter. Obl.* et ſupra allegati.

mira improvidam literarum ſubſcriptionem ſic in eo emendavit *.

Hinc etiam e contrario tanta eſt Legum ſeveritaſ, in eos qui aliorum ſcripturam cum fraude imitantur, ut apud Aegyptios ambae iis manus amputentur, teſte Diodoro Siculo lib. I. Bibliothec. cap. VI. Quod et feciſſe Claudium ſcribit Sue-

* Majorem tamen fidem in ſcriptura quam in verbis repoſuerunt gentes moratiores, cum ſpatium deliberandi habeant contrahentes, et nemo tam facile ad obligationem literalem properet, quam ad verbalem dicis cauſa ſaepe prolatam. De Graecorum contractibus literalibus vidimus *pag.* 331 ex Demoſthene, ex quo ſyngraphae exemplum deſcripſit Samuel Petitus ad *Leges Attic. pag.* 406. Daniſtae non dabant mutuo pecuniam niſi *ἐπὶ ἐνεχύρῳ* vel coram teſtibus vel ſcriptis tabulis. Apud Gallos ex Conſtitutione Molinaea, ut ajunt, contractus omnes qui ſummam C. librarum excedunt, ſcriptis literis celebrari debent, Ranchinus II. *Variar. lect. c.* 2. et Cujacius in *Paratit. ad Cod. tit. Depoſiti pag.* 67. Et Fredericus II. per Siciliam conſtituit, ut omnis numeratio vel per teſtes vel chirographo teſtibus, notario et judice ſubſcripto probari deberet, Grotius in Florib. *Sparſ. ad tit. de Liter. Oblig.* Apud Germanos celebratiſſimus eſt contractus libellarius, quo ſcriptura interveniente, res in alium transfertur venditionis Jure *Nov.* 7. *pr.* §. 1. Struv. in *Jur. feud. c.* 2. *th.* 10. *n.* 4. Dubitat tamen Stryckius in *Uſu mod. ad tit. Locati cond.* §. 40. num jus colonarium pro contractu libellario recte venditent DD. Adde Ampl. a Ludewig. in *Jure clientel. Germ. Sect.* II. *c.* 2. §. 4. *p.* 135. Et ipſo jure communi dubium eſt, num emphyteuticus contractus debeat eſſe literalis, cum ex *L.* 1. *C. de Jure emphyt.* videatur omnino ſcriptura in emphyteuſi requiri, vide Franc. Contium *lib.* VII. *Com. Jur. c.* 12. In nonnullis vero Germaniae provinciis ad ambiguitatem tollendam abſolute in emphyteuſi ſcriptura requiritur, ut ex Jure Boico *tit.* 21. *art.* 14. et JCtis Boicis adparet.

Suetonius *; *Proclamante quodam, praecidendas falſa-*

* *Cap.* 15. ibi tamen ut argumentum ſtultitiae Claudianae refertur, quaſi qui proclamante aliquo praecidendas eſſe falſario, quod forſan crimen nondum probaverat, manus, ad novam illam poenam proclivis fuerit. Num vero haec ordinaria fuerit librariorum falſariorum poena, altior quaeſtio eſt. Sic tamen Auctor noſter ex hoc Suetonii et Lampridii loco in *Alex. Severo c.* 28. concludere videtur, et recte. Proclamans enim, ordinariam poenam falſariorum videtur adlegaſſe, quam et apud Aegyptios in uſu fuiſſe probat Nicolai de *Synedr. Aegypt. pag.* 157. 158. 171. Cujac. VII. *Obſ. c.* 13. Sic et libros haereticos deſcribentes amputatione manuum puniuntur per *Nov.* XL. *c.* 1. *et* 2. adde Gretſerum de *More et jure proh. libros malos pag.* 66. *ſequ.* Variaſſe tamen Imperatores hoc circa poenae genus exemplo patebit Domitiani, qui librarium propter hiſtoriam Hermogenis Tarſenſis deſcriptam cruci adfixit, Sueton. in *Domitiano c.* 10. Opus autem fuiſſe ſevera in ſcribas poena, infinitae, quibus lucri avida haec natio inhiabat, fraudes exigebant. Etenim ſi vel deteſtandum eorum morem repures, nomina Auctorum mutandi et laude ſua librorum auctores defraudandi, mentita manu alterius nomen operibus praefigendo, qua de re conſule Barthium. *lib.* VI. *Adverſar. c.* 10. molle et clemens videbitur hoc poenae genus. Integra ſaepe grammaticorum familia ſuppreſſa nomina vix reſtituere valebat, magnoque pretio fraude ſuppreſſos libros redimere cogebatur, Sueton. de *Illuſtrib. Grammat. c.* VIII. *Orbilius libros ſuppreſſos* (opuſculum ſcil. annalium elenchorum Pompilii Andronici) *redemiſſe ſe dixit, vulgandosque curaſſe nomine auctoris.* Immo ipſis Grammaticis ſaepe adjutores erant in furandis et ſupprimendis auctorum poſthumis: nam nec ipſe Servius librum ſoceri nondum editum fraude intercipere erubuit et repudiatus ob hoc pudore ac taedio receſſit ex urbe, ſcribit Sueton. *d. l. c.* III. Nec ſine ſummo patriciorum damno piceatas ſcribarum manus expertus fuit olim Appius Claudius in Cnaeo Flavio ſcriba, libertini filio, qui ſurreptum librum actionum, quem ad formam redegerat Appius Claudius, populo tradebat, tam gratum populo exhibens munus

falſario manus; carnificem ſtatim acciri cum machaera menſaque laniona flagitavit. Et vix aliquanto mitius conſuluit Alexander Seuerus in *Tabellarium*, *quem, quia falſum cauſſae brevem retulerat, inciſis digitorum nervis deportavit*, ut Aventinus ſcribit lib.

munus, ut tribunus plebis, Senator, et aedilis curulis pro merito, ut recte ὁ πάνυ Bynkershoek explicat, fieret, et ex ejus nomine *Jus civile* Flavianum diceretur *L.* 2. §. 7. *D. de Orig. Jur.* Conſt. Landius in *Exercit. tom.* III. *theſ. Jur. p.* 1393. Hae denique fraudes librariorum tam in publicis quam privatis inſtrumentis pulchram *Nov.* 73. de inſtrumentorum cautela et comparatione literarum provocaſſe videntur. Tractu denique temporis extra ordinem puniti ſunt, quemadmodum illi, qui in teſtamentis aliisve publicis inſtrumentis dolo malo falſum fecerant, Legi Corneliae de Falſis ſubjiciebantur, vide C. Eck ad *d. tit. D.* §. 3. 4. 5. et Janum Langlaeum *lib.* I. *Semeſtr. c.* 2. *pag.* 36. Elegantiſſimum exemplum ſummi falſarii et aliorum chirographorum imitatoris exſtat in Priſco Emeſeno apud Suidam in Πρίσκος Ἐμεσηνός. Peſſimus hic antiquas majorum literas nactus, libellos multos ut ab illis ſcriptos compoſuit, qui confiterentur ſe magnam pecuniam Mamiano reddituros, quippe quod depoſiti nomine hanc ab illo accepiſſent. Immo nequam ille in culpa fuit ut Juſtinianus vel Tribunianus *L. ult. C. de Sacr. ſanct. eccl.* ferret. Sic enim Suidas; *Quia etiam*, pergit, *viri cujusdam literas divinitus imitatus, illis, qui Emeſenae eccleſiae res adminiſtrabant, tradidit, qui confitebantur quandam pecuniarum ita parandarum partem ipſi repoſitam eſſe. Quia vero lex obſtabat, ceteras quidem omnes cauſas ad annorum* 30 *praeſcriptionem redigens, paucas vero quasdam et hypothecarias omnes annorum* 40 *ſpacio excludens, Byzantium profecti, et Imperatori Juſtiniano pecunias ſine ulla cunctatione largiti, ei perſuaſerunt, ut legem ferret, ut appellatoriae cauſae non conſtitutis temporibus ſed* 100 *annorum ſpacio concluderentur. Summa vero Juſtiniani* 105 *annorum ſpacio confirmata fuit.* Simile exemplum refert Mornacius ad *d. l. ult. C.* coenobiis raro deficere inſtrumenta ficta tradens, cum omnis aetatis omniumque generum habeant membranas et atramenta.

lib. II. Annal. Boiorum, ex Lampridio in Alexand. Seuero.

Solitus tamen eſt Titus Veſpaſiani filius, *cum amanuenſibus ſuis per ludum jocumque certando, imitari chirographa quaecumque vidiſſet, ac ſaepe profiteri ſe maximum falſarium eſſe potuiſſe*, ut Suetonius in Tito *. Quemadmodum et Alexis puer, Attico

* *Cap.* IV. Sic etiam de Auguſto ſcribit Sueton. *c.* 55. *nihil aeque elaboravit, quam ut imitarentur chirographum ſuum.* Ubi ſecundum Caſaubonum notandum, Auguſtum hoc ideo voluiſſe, ut ad ſecretiores literas vicaria nepotum manu, pro ſua propria uti poſſet. Rationem addit hanc, quod non habuerit, qui a cura epiſtolarum eſſent. Sed pace viri Cl., hac cura Thallo, qui a manu Auguſto erat, functus fuiſſe videtur. Forſan characteres et litterarum ſuarum ductum prae aliis omnibus magni fecit Auguſtus. Nihil enim operatur chirographi imitatio, et perinde erat Auguſtus ipſe ſubſcriberet ſecretiores epiſtolas, utrum nepotes ejus. Et vix eſt ut ſecreta nepotibus juvenibus committeret Auguſtus, bene gnarus plenos eſſe rimarum adoleſcentes et ſecreta ubivis effluere. Videntur itaque veteres vel ideo chirographa ſua imitanda propoſuiſſe liberis ſuis 1. ut, quemadmodum mores patris, ſic pariter et manum ejus in ſcribendo referrent 2. ut abſentibus vel aegrotantibus parentibus, dolorem, odium, invidiam temperarent per vicariam ſuam manum, quaſi pater ipſe ſcripſiſſet. Plerique vero ſervis et libertinis ſuis aliena chirographa imitari praecipiebant, ut fraudem in contractibus exercerent. Eo adludit Juvenal. *Satyr.* XIII. *vs.* 136.

Si, decies lectis diverſa parte tabellis
Vana ſupervacui dicunt chirographa ligni.

Ubi ita Scholiaſtes: *ſi ſaepius lectis cautionibus negant ſuas eſſe manus.* Et Cicero *Philipp.* II. 15. *Quo me teſte convinces? an chirographo? At literae ſunt librarii manu.* Facilius ergo et per ſuppoſititiam manum debita abnegare valebant,

Attico a manibus, ſtudioſiſſime Attici aegrotantis manum imitabatur, ne Cicero viſa aliena litera, de Attici morbo poſſet ſuſpicari. Ut Pet. Victorius lib. XVIII. Var. cap. X. explicans illa verba lib. VII. epiſt. II. ad Attic. *Alexidis animum amabam, quod tam prope accederet ad ſimilitudinem tuae literae, manum non amabam, quod indicaret te non valere.* Sed hic aſtus pro ingenuo ludo habendus eſt, quando ſine dolo malo adornatur. Alioqui ut hujuſmodi fraudes tollerentur, temporibus Neronis Claudii, inquit Suetonius cap. XVII. *adverſus falſarios primum repertum, ne tabulae niſi pertuſae ac ter lino per foramina trajecto obſignarentur.* (Quarum tamen aperiendarum tres occultiſſimas artes recenſet Lucianus in Alexandro.) * Et

Y a Ju-

bant, quod innuunt dicta loca, et hinc forſan coepit mos medii aevi chirographis ſubſcribendi formulam ? *manu propria.*

* Eleganter haec illuſtrat Paulus JCtus *lib.* V. *Sent. tit.* 25. §. 5. *Ampliſſimus ordo decrevit eas tabulas, quae publici, vel privati contractus ſcripturam continent adhibitis teſtibus, ita ſignari ut in ſumma marginis, ad mediam partem perforatae, triplici lino conſtringantur atque impoſitum ſupra linum cerae ſigna imprimantur, ut exteriores ſcripturae fidem interiori ſervent. Aliter tabulae prolatae nihil momenti habent.* Sic amputavit Imperator Ti. Claudius, non Nero Claudius, ut recte Torrentius ad *d. l.* Suet. obſervat, inſtrumentorum ſuppoſitoribus occaſionem nova quaedam inſtrumenta interpretandi, quod olim facile illis erat, cum ſimpliciter tabulis integris circumligato lino tabulae obſignabantur, vide Cl. Schultingium ad *d. l. Pauli.* Addenda autem hic ſunt verba Suetonii ab Auctore compendii cauſa forſan omiſſa: *Cautum ut in teſtamentis primae duae cerae teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuae ſignaturis*

a Juſtiniano Imperatore graviter cautum, ne facile comparationes literarum inſtituantur lib. IV. Titulo XXI. De Fide inſtrum. Leg. XIX. Quae Lex utinam adverſus apocryphos ſcriptores ſevere fuiſſet exercita *; neque aliter libri alicui attributi fuiſſent, niſi auditis teſtibus, et concepto juramento illo Juſtinianeo: non inventus fuiſſet Leucius quispiam, qui falſa Apoſtolorum Acta conſcriberet, ſub nomine Matthiae, Jacobi minoris, Petri et Joannis; non eo proceſſiſſent Hexoca-

ris oſtenderentur: ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. Hinc videtur patere Claudium occaſione teſtamentorum, in quibus larga falſitatis materia, unde et Lex Cornelia de falſis κατ' ἐξοχὴν lex teſtamentaria dicebatur, Sueton. *Aug. c.* 33. Ulpian. *tit.* 8. *Coll. LL. Moſaic.* cautiones illas contra quoscunque falſarios inſtrumentorum omnium dediſſe. Ultima illa Sueton. verba eleganter explicat Salmaſ. de *Mod. uſur. c.* 11. *p.*459. et interpretes Suetonii.

* Eſt *L.* 20. *C. de Fid. inſtr.* ubi comparatio inſtrumentorum quae publice non ſunt facta, ex aliis chirographis et inſtrumentis trium vel duorum teſtium ſubſcriptione ſignatis fieri debet, ut ex ejusmodi chartula jam probata fiat comparatio. In tranſitu notes hanc *L.* 20 juncta *L.* 22. *C. ad L. Cornel. de Falſis* non eſſe ſublatas per *Nov.* 73. *c.* 2. *ſequ.* ut perperam Bornitius *P.* 1. *lib.* 1. *de Inſtrument. c.* 5. adſerit. Ceterum pium eſt Auctoris votum, quod deſideriis literariis erit adnumerandum, vix enim fieri poterit ut poſthuma eruditorum opera pari ratione probentur. Attamen non deſunt hodie in Bibliothecis publicis Eruditorum autographa et epiſtolae, quarum ope de MSS et notis eorum, librorum margini ſaepe adjectis, judicari poterit. Quilibet autem diligenter ejusmodi autographa eruditorum ſui ſeculi ut colligat, Auctor ſum; et collectionem illorum elegantem in Bibliothecis Gedani et Wratislaviae me vidiſſe memini.

xocarides et Leonides philoſophi, qui eadem exſtruſerunt, nomine Apoſtoli Thomae, ut ſcribit Innocentius epiſt. III. ad Exuperium: non fuiſſent ea audacia Manichaei, et Priſcillianiſtae, et Ebionitae, auctoribus Auguſtino lib. De fide contra Manichaeos cap. IV. Oroſio epiſt. ad Auguſtinum de erroribus Priſcillianiſtarum, Epiphan. haer. XXX. non hodieque tot impuri infameſque libelli, bonorum ſubinde nominibus ad fraudem perſonati volitarent*: quorum ego auctoribus nihil

* Varia ſunt hujus impoſturae genera, de quibus integram diſſertationem ſcripſit Struvius de *Doctis impoſtoribus*. adde Fabricium *lib.* IV. *c.* XIII. *Bibl. Lat.* aliosque allegatos apud Cl. Heuman. in *Via ad Hiſtor. liter. c.* VII. § 32. 33. qui ſingularem de hujus farinae hominibus libellum edere voluit. At forſan diſtinctius plagium literarium et ſuppoſitionem hic delibemus. Prius ſcil. plagium ex defectu ingenii, vel ſegnitie in literas inquirendi, vel tumida ambitione aliena pro ſuis venditandi proficiſcitur, et huc Terentianum illud ſpectat, *Eunuch.* III. I. 9. labore alieno magnam partem gloriam verbis ſaepe in ſe transmovent. Hoc hominum genere abundavit ſemper res literaria, et praeter notam infamiae, poenam ferunt nullam. Integros illorum catalogos exhibuere Jac. Thomaſius de *Plagio literario*, quem ut adcuratiorem laudat Stollius in *Hiſtor. liter.* §. 81. *pag.* 73. jungens ei J. C Schwartizum, adde Crenium de *Furibus librariis*. Th. J. ab Almeloveen. *ſyllabum Plagiariorum* Amoenitatibus Theolog. Philolog. adjectum, quibus ſi addas modernos plagiarios, vel integrum de his Lexicon conſcribere datur. Vix tamen eſt ut infamem hanc ſectam e republica literaria elimines, omnesque pernoſcas, niſi illud Menagii conſilium in *Menag. Tom.* II. *pag.* 213. ſequaris librumque componas τὰ ἅπαξ εἰρήμενα, ea quae ſemel tantum dicta ſunt continentem, quod infiniti laboris nec unius hominis eſt. Plerique plagia ſua ſesquipedalibus verbis in praefationibus ſcite excuſant, adeo ut et de tectis plagiariorum artibus integer liber poſſit conſcribi.

hil imprecor gravius quam Valentis Imperatoris ſuppli-

ti. Candidius Romani inventoribus gloriam non invidentes allegationibus ſuis plerumque adſcribebant: *primus hoc fecit, invenit*, quod paſſim in Jure noſtro et inprimis in titulo *D. de Orig. Juris* cernere datur, vide *Memoriam* meam *Propagatam c.* III. *pag.* 181. Verum ne extra oleas divagemur, ſuppoſitionem librorum, de qua auctor noſter hic agit, breviter tangamus. Eſt illa falſa nominis vivi alicujus vel mortui illuſtris aſſumptio, cum ſcriptis noſtris ad auctoritatem conciliandam vel turbas excitandas vel ad pretium libris noſtris eminentius ſtatuendum magna illa nomina praefigamus. Exemplis ab auctore allatis addamus, antiquitus jam moris fuiſſe ut Dei alicujus vel illuſtris hominis nomine ſcripta ſua ornarent auctores, vendibiliores ut redderent libros ſuos, invidiam declinarent, nominisque ſui inmortalitatem prorogarent. Aegyptii utebantur nomine Mercurii; Romani ſi quid de relligione vel ratione ſtatus luci exponere vellent, congreſſum nocturnum cum Diis habuiſſe ſe fingebant, vel per ſomnium admonitos ſe fuiſſe cauſabantur, vide quae in *Memoria propagata c.* I. *p.* 63. ex Fontanino de *Antiquit. Hortae* I. *c.* 6. et Plinio adduxi, adde eumdem *lib.* I. *epiſt.* 18. Neque caruit ſequens aetas ſpuriis his nominibus et ſuppoſititiis ſcriptis. Ex multis illuſtre verſutiſſimi Itali Alphonſi Ciccarelli, exemplum adferam: is gloriae oeſtro concitatus cum totus eſſet in evulgandis alieno nomine ſcriptis, ementiendis MStis, actis, monumentis, inſtrumentis hereditatum infinitasque turbas concitaſſet, Romae tandem juſto ſupplicio adfectus, et amputata prius manu, ad palum ſuffocatus et combuſtus eſt, ceu prolixe enarrat Leo Allatius in *Appendice* ad *Fragmenta Antiq. Etruſc. p.* 225. et in *Praefat. Animadverſ.* Alia ſuppoſitionum exempla dabunt Jo. Mollerus in *Homonymoſc. p.* 29. *ſequ.* Clericus *Art. Crit. Vol.* II. *Sect.* II. *c.* I. *p.* 302. *ſequ.* Jocularium notes exemplum in Mureto, qui Scaligero recens epigramma a ſe compoſitum pro vetere obtruſerat, cui hoc in compenſationem fraude palam facta repoſuit Scaliger:

Qui flammas rigidae vitaverat ante Toloſae,
Muretus, fumos vendidit ille mihi.

Inſi-

ſupplicium; hoc eſt, ut vel calami illis inter ſcribendum rumpantur, aut obrigeſcant brachia (quod Valenti tertium contigiſſe narrant hiſtoriae, cum Baſilium vellet ſcripto libello exturbare in exilium) aut certe ut ipſi, ſancta ſcelerum ſuorum poenitudine ducti, optent, cum haec ſcriberent, illud Neronianum: *Utinam neſciſſem literas!*

CAPUT XXXI.

Varia ſcripturarum nomina.

Erit hoc caput inſtar Campanici belluati tapetii varium et illuſum; forte ea gratia etiam jucundum, iis maxime qui nihil volunt chartariorum nominum ignorare. En ſyllabum literarum ordine digeſtum.

Acta, ſunt narrationes ſcriptae rerum geſtarum*; unde et *Geſta* appellata. Plautus Truculento:

Inſimulatus enim fuerat Muretus criminis nefandi et quod ſcire non proficit, vide J. N. Erythraei *Pinacothec.* I. *pag.* 13. Poterit et huic materiae inſervire P. Dahlman. Schauplatz der maſquirten und demaſquirten Gelehrten. *Lipſiae* 1710. 8.

* Acta generaliter notant quaelibet facta quacunque ratione geſta. Sic acta *Deorum* Tacit. de *Mor. Germ. c.* 34. *Principum*, Cic. *Phil.* I. 7. *Acta Caeſaris ſervanda cenſeo* et *Philip.* II. 39. *Acta Caeſaris pacis cauſa a Senatu confirmata ſunt.* Item acta civitatum, in *acta Principis jurare* i. e. juramento publico omne id quod Princeps fecit ratum firmumque habere, Tacit. I. *Annal.* 72. 2 *et* XIII. 21.

Quin accipias geſta tecum

Duplicis ſunt generis : *Sacra* et *Civilia*. *Sacra* ſunt Martyrum *Acta*, quae quod a Notariis publicis, in Provinciis juſſu Proconſulum adnotarentur, dicta *Publica* *, et *Proconſularia*, ut Baronius

a quo juramento ſi vel latum unguem quis recederet, perduellionis reus habebatur. Idem XVI. *Annal.* 22. 6 et Lipſius *ad d. librum Excurſu A.* Per translationem vero elegantem actorum vocabulo volumina et libri deſignantur, in quibus, ea quae geſta ſunt, conſignantur. Quo ſenſu idem notant, quod Commentarii. De *actis civitatis* ſingularem ſcripſit Diſſertationem J. H. Boeclerus quae eſt XIX. *Tom.* I. *Diſſert. pag.* 859. *edit. 2dae.* Sunt autem *acta* illa vel publica vel privata, et fallitur Valla inter *geſta* et *acta* diſcrimen ſtatuens, quaſi geſta eſſent, quae in adminiſtratione magiſtratus rebusque ad rem publicam pertinentibus gerantur, acta vero rerum privatarum, quod Alciatus ad L. 19. *D. de Verb. Sign. et l.* 58. *eod.* abunde jam refutavit; obſervante Strauchio in Diſſert mox alleganda.

* Publica diverſimode dicuntur, vel ratione perſonarum, ut judicis, actuarii, vel ratione loci, ubi cuſtodiuntur, ut tabularii ſeu archivi Principis; vel ratione objecti, ſi de rebus civitatum, Principum, de Legibus, aliisve publicis rebus conſcripta ſint. Sic *acta Patrum* apud Tacit. V. *Ann.* 4. I. *Acta diurna* Idem XIII. *Ann* 31. I. quae etiam *acta publica* vocat. XII. *Annal.* 24. 4. et actorum voce ſimpliciter poſita ſaepe per excellentiam acta publica intelliguntur. Sic *actorum libri* opponuntur libris epiſtolarum apud Tacit, *Dial. de Orat. c.* 37. adde Goed. ad L. 19. *D. de Verb. Sign. n.* 8. Huc ſpectat illud Senecae *lib.* II. *de Benefic. c.* 10. *Beneficium in acta non mitto* i. e. in publica acta poſteritati tradenda. Modum illa conficiendi tradit Lipſius ad *Senec. d. l. Acta*, dicens, *confici ſolent rerum memorabilium vel in Populo vel Senatu, atque ea per certos huic curae homines deſcribi, tum publicari.* Elegantius haec acta publica illuſtrat idem Lipſius ad *lib.* V. *Annal. Excurſu A.*

ronius Cardinalis. cap. 1. de Martyrolog. Rom. ex D. Auguſtino; ſicut *Praeſidilia* a Praeſidibus. Inſtituit ea per ſeptem Diaconos primum conſcribi S. Clemens; mox D. Fabianus Pontifex per ſeptem item Subdiaconos: ut habet liber Pontificum Damaſi.

Civilia Acta fuere, in primis *Acta Judicialia* * quorum crebra mentio in Jure, et ὑπομνήματα dicuntur a Theophilo §. ultimo, Inſtitut. de Curat. Deinde *Proconſularia*, de quibus Apulejus libro 1. Floridorum *Proconſul moderata voce rarenter et ſedens loquitur*, etc. *Proconſulis autem tabella, ſententia eſt; quae utcumque recitata eſt, ita Provinciae inſtrumento refertur.*

Sunt et *Natalitiorum Acta*, ſed obſcurioris famae †: quam faciam auctoritatibus aliquot illuſtrem. Juvenalis:

* Acta publica judicialia vulgo Regeſta, regiſtra et quaſi regeſtaria dicuntur L. 82. *D. de Condit. et demonſtr.* L. 4. §. 1. *D. de Edend.* l. 4. *D. de Bonor. poſſ ſecund. tab* L. 47. §. 1. *D. de Pact.* Vox Regeſta occurrit etiam apud Quinctilianum et Vopiſcum in Probo: *Regiſtra ſcribarum.* Barbare etiam *Actilata* dicuntur, paucis, ſunt libri judiciales in quos omnia acta judicis et partium, ſive ſcripta ſive non, conjiciuntur auctoritate judicis et manu officialis regiſtrata, partibus praeſentibus, Ruland de *Commiſſar. P.* 11. *lib.* 5. *c.* 6. Plura de Actis publicis collegit doctiſſimus Jo. Strauchius in *Diſſert. de Actis judicialibus*, quae reperitur *Part.* v. *Opuſcul diſſ.* iv. Ceterum ipſa acta publica judicialia ſecundum Gonzalez Tellez *ad* 11. *Decretal.* 20. *c.* xi. alia ſunt judicii ordinatoria, alii judicii inſtructoria, alia judicii et cauſae definitoria.

* Non eſt certe fama eorum adeo obſcura, ut putat auctor, Praeter Juvenalem enim *Satyr.* ix. *vs* 82. frequenter

Tollis enim, et titulis Actorum aſpergere gaudes
Argumenta viri.

Servius II. Georgicôn: *In templo Saturni reponebantur*

ter ad nativitatis acta provocat Suetonius in *Tib. c.* v. *Sic enim in faſtos et acta publica relatum eſt.* Unde patet jam ante Cajum Caligulam, ad cujus tempora haec refert Cl. Heineccius *lib.* II. *c* 9. *p.*213. ad L. *Jul. et Pap.* morem hunc viguiſſe apud Romanos. Origo hujus inſtituti a Servio Tullio coepit, qui ut numerum ſciret naſcentium, morientium virorum, adinvenit, ut propinqui nata prole certum aliquem nummum in aerarium Junonis Lucinae inferrent: iidem aliquo mortuo in Veneris Libitinae: et ſumente quopiam virilem togam in Juventutis, Lipſius ad *lib.* V. *Taciti Annal. Excurſ. A.* Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.* IV. Poſt leges Julias Papiasque liberorum profeſſio majori cum cura habebatur, ne alienos liberos pro ſuis in actis profiterentur praemiisque πολυπαιδίας fruerentur. Eoque pertinent locus Juv. allegatus, item Suetonii loca poſt legem Jul. Pap. ſcripta. Neque putem in ſolis illuſtribus hoc fuiſſe neceſſarium, cum praemia liberorum omnibus omnino fuerint indulta, fraus inde legis ab omnibus quoque metuenda eſſet. Quibus accedit et ante tempora Clementis ſub Domitiano et Trajano communem illius profeſſionis fuiſſe uſum, teſte Juvenale d. l. et ipſius Terentii Clementis aetate abſolute neceſſarium L. 16. *D. de Probat.* Marcus Antoninus liberalium cauſarum gratia apud praefectos aerarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri intra trigeſimum diem, nomine impoſito, praecepit, et per provincias tabulariorum publicorum uſum ad has cauſas primus produxit, Jul. Capitolin. in *vita Marci c* XI. quodque confirmat idem Capitolinus in *vita Gordiani c.* 4. *Jam illud ſatis conſtat quod filium Gordianum, nomine Antonini, et ſigno* (forte *inſigne*) *illuſtravit cum apud praefectum aerarii more Romanorum profeſſus filium publicis actis nomen ejus insereret.* Ob fraudes vero Parentum alienos pro ſuis vel ut ſpurios profitentes L. 29. §. 1. *D. de Probat.* liquidis probationibus praeſumptionem tabulariorum excludi reſcripſerunt Principes. Cl. Heinec. *d. l. in fin* Severius Conſtantinus M. in L. *unic. C. Th. Qui num, liber. r.* fraude patefa-

bantur Acta, quae ſuſceptis liberis faciebant parentes. Huic ritui reſpondent libri quos Parochi apud Catholicos ſinguli in templis ſuis aſſervare ſolent; inſcriptis baptizatorum nominibus et parentum.

Repagularia Acta, ſententiae ſunt Repagulariorum diſceptatorum, hoc eſt, commiſſariorum, qui ad fores curiae jus dicunt, inquit Budaeus in Forenſib. fol. 39.

Diurna Acta. Suetonius in Caeſare*: *Inito honore*

Y 5

tefacta immunitate privandos eſſe parentes ſtatuit. Falluntur itaque B. Briſſonius *lib.* 1. *Antiqu. Jur. c.* 5. et P. Burgius *Elector. c.* 6. Capitolinum erroris accuſantes, quaſi is Marcum Antoninum profeſſionis illius fecerit auctorem.

* *Cap.* 20. *pr.* Alia itaque fuere acta Senatus, alia populi. Acta Senatus dicuntur *Senatus Commentarii*, Tacit. XV. 74. *Acta patrum* Id. V. 4. *Acta diurna*, Idem XIII. 31. et XVI. 22. et *diurna ſcriptura* III. *Ann.* 3. quia ſingulis diebus quae quovis die facta erant in illis adnotabantur. Et haec opponuntur ab eodem Tac. XIII. *Ann. c.* 31. Annalibus, quod in hos res illuſtres memoriaque dignae, in illa vulgaria omnia, e. g. de ſtructura amphitheatrorum et quae plura, conſignarentur, quod repertum, ait Tacitus, ex dignitate Populi Romani. Conficiebantur acta Senatus a membro quodam Senatus et ſeparatum hoc munus fuiſſe videtur, ceu patet ex Tacit. *Ann.* V. 4. *Fuit in Senatu Junius Ruſticus. componendis patrum actis delectus a Caeſare.* et Spartiano in *Hadriano c.* 3. *Poſt quaeſturam acta Senatus curavit.* Neque videtur hoc munus eſſe confundendum cum ſcriptore Senatusconſulti taciti, cujus fit mentio apud Jul. Capitolia in *Tribus Gordian. c.* 12. quodque pulchre illuſtravit J. Langlaeus *lib.* VII. *Otii Semeſtr. c.* 14. Ad hoc ſcribendum Senatorem loco ſcribae publici vel ſecretarii adhibitum fuiſſe ex Cicerone *pro Sulla cap.* 14. conſtat: *Introductis in Senatum indicibus conſtitui Senatores, qui omnium indicum dicta, interrogata reſponſa ſcriberent. At quos viros? non ſolum ſumma virtute ac fide, cujus generis in Senatu facultas maxima: ſed etiam*

re primus omnium inſtituit, ut tam Senatus quam populi diurna conficerentur. Tacitus lib. XIII. *Diurnis urbis Actis mandare.*

Accepti et expenſi tabulae, diurnis hiſce Actis eo erant ſimiles, quod quotidie item ſcriberentur *.

Ita

etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine et celeritate ſcribendi facillime, quae dicerentur perſequi poſſe C. Coſconium, qui tunc erat Praetor. M. Meſſalam, qui tunc Praeturam petebat. P. Nigidium, Appium Claudium. Credo eſſe neminem qui his omnibus aut vere referendis aut etiam ſcribendis putet ingenium defuiſſe. Hi etiam ſuffragia excipiebant Senatorum; nec eſt quod hac de re dubitet Langlaeus, cum ſine cenſentium ſuffragiis ferri haud potuerit ſententia. Idem obſervat, in cauſis gravioribus apud Gallos hodie adhuc moris eſſe ut Senatores ſecretarii vice fungantur. Hanc vero Caeſaris legem non ſatis prudenter latam correctio Auguſti oſtendit: *ne acta Senatus publicarentur*, Sueton. in *Aug. c.* 36. nullius enim fuiſſent utilitatis SCta illa tacita, ſi omnia palam fieri debuiſſent. Nec eſt quod putes novioris inventi eſſe haec SCta. Exemplum eſt apud Livium *lib.* XLII. *c.* 14. ubi de Eumene rege, ſuadente bellum Perſeo indicendum, quod decretum adeo arcanum fuiſſe ſcribit, ut ante confectum bellum captumque Perſeum ſciverit illud nemo. Adde Valer. Max. II. *c.* 24. Herodianum VII. *c.* 10. *n.* 5. 6. et de tacito judicio Candidatorum Cicer. ad *Attic.* IV. *ep.* 15. De tacitis ſuffragiis ex Plinii epiſtolis ſupra *pag.* 217. egimus. Neque e re populi eſſe cenſuit Auguſtus ut arcana omnia in vulgus emanarent. Facilius hoc in actis populi procedebat, quae res populi et rationes, publica judicia, ſupplicia comitia, aedificia, nativitates, matrimonia, divortia et illuſtres mortes continebant, Ammian. Marcell. XXII. *c.* 3. ubi videſis Valeſium et Pitiſcum *ad d. l.* Suetonii.

* Ejusmodi Diaria ſeu tabulas accepti et expenſi quilibet habebat paterfamilias, ne quid redituum damni lucrive ſibi poſſet latere vide L. 91. §. 3. 4. *D de Legat.* III. Ad fidem illarum exigebant Cenſores ſingulis luſtris cen-

ſum

Ita Aſconius: *Moris erat unumquemque domeſticam rationem ſibi totius vitae ſuae per dies ſingulos ſcribere; ex qua appareret, quid quisque de reditibus ſuis, quid de arte, foenore, lucrove ſepoſuiſſet quoque die, et quid item ſumptus damnive feciſſet.* Erant vero eo diſſimiles, ut obſervat Joſephus Scaliger libro de charta contra Guilandinum, *quod in adverſa parte ſcriberetur ratio expenſi; in averſa, ratio accepti; unde utramque paginam facere dicebatur, quando rationes accepti et expenſi congruebant; ſive cum adverſa pars quadrabat averſae, quod item vocant paria facere, ſeu pariari: cui contrarium eſt, reliquari.*

Adverſaria ſunt chartae, in quas levi manu ea conjicimus, quorum veremur obliviſci, donec ſeſio deſcribantur. Auſonius vocat *Chartas lituratias.* Fiebant enim charta deletitia, ſeu pagellis gypſatis, ut Scaliger contra Guilandinum: quae deletili ſpongia tergebantur. De his Cicero Roſc. Comoed *. *Quid eſt quod negligenter ſcribantur Adverſa-*

ſum a civibus, Dion. Halic. IV. et Oiſel ad *Ca'um* I. *Inſtit. tit.* I. §. I. Dicebantur etiam Kalendaria a Kalendis, quibus exigi ſolebant nomina, et de quibus mox infra plenius, vide interim Averanium-II. *Interpret. Jur. c.* 28. *n.* 5. Ipſi Imperatores ejusmodi Commentarios rerum ſuarum conſcribere ſolebant, Sueton. in *Caeſar. c.* 56. Pancirol. *Notit. Dign. Imp. c.* 13. vel etiam in vitae ſuae commentaria res geſtas, expenſas et lucra conjiciebant, in his vitae ſuae deſcriptionibus omnem ponentes calculum. Exempla vide in *Memoria Propag. c.* I. §. 4. *p.* 25. *ſequ.* Locus Aſconii, quem Auctor allegat, eſt in *Cicer. Ver.* III. *pag.* 86.

* *Cap.* I. ibique Menard. et Hotman. Adverſaria videntur dicta, ait Salmuth, ad *Pancirol. inproem. Rer. deperdit.* quod ani-

verſaria? quid eſt quod diligenter conficiamus tabulas? qua

animum et memoriam noſtram advertant; ſed Auctor recte hoc rejecit. Relinquebant enim veteres plerumque unam chartae paginam puram, Ovid. I. *Amor. eleg.* XI. *vs.* 20. et in adverſa parte margo paulo latior erat vacuus, niſi multa addenda haberent et opus ipſum juſto longius eſſet, Juvenal. *Satyr.* I. *vs.* 6.

Aut ſummi plena jam margine libri
Scriptus et in tergo, necdum finitus Oreſtes.

Ratio vero cur nihil in parte adverſa ſcriberent, metus erat liturae, quia charta tenuiſſima, quae in deliciis erat Romanis, facile literas transmittebat, cui accedit quod chartae ſcriptae aliter conglutinarentur ut hodie, unde neceſſe erat, exterior pars munda et pura relinqueretur. Pueris etiam cedebant ut plurimum vacuae paginae, ut in tergo vacuo literarum ductus pingere diſcerent, Horat. I. *Ep.* 20. Martial. XIV. *ep.* 87. In adverſaria haec conjiciebant omnia fortuita, rationes, et ſic porro, ne memoria exciderent: nam ſtatim cum in mundum redegiſſent miſcella illa, delebantur omnia. Et hoc jam obtinuit apud Graecos, de quibus vide S. Petitum ad LL. *Atticas pag.* 41. Mox omnia, ut dixi, in tabulas referebantur et ὕστερον πρότερον ſcripta ordine diſponebantur, Turneb. XXIX. *Adverſar. c.* 36. Adverſaria itaque dicuntur, quod adverſa parte ſcriptis implerentur, etiam per transverſum, in quae accepta et expenſa negligentius adnotantur mox in mundum et juſtum ordinem referenda. Hinc eſt quod adverſariorum in judicio nullam fuiſſe probationem tradat Cicero. *d. l. c.* 2. *Haec ſunt disjecta*, dicens, *illae in ordinem confectae: itaque adverſaria in judicio protulit nemo: codicem protulit, recitavit.* Graecis dicuntur Opiſtographi, inverſam vel averſam chartam conſcriptam denotantes, ut adverſaria, Martial. IV. *Epigr.* 87. Poëtae ſaepe ſale ſatyrico defricant opiſtographos, ut verboſa nimis, Martial. VIII. *ep.* 62. Ridicule Accurſius hujus vocis derivationem ab *opibus* et *graphia* derivat, merito exploſus a Coraſio d. l. venit enim ab ὄπισθεν i. e. retro, et γράφω ſcribo, quia utraque pagina et adverſa et averſa minutis literis conſcripta erat. Hinc phraſis veterum *utramque paginam facere*, quam illuſtrat Guilandinus in *Papyro pag.* 47. Adde de opiſtographis Panciroll. *lib.* II. *Var. lect. c.* 108.

qua de cauſſa? quia haec ſunt menſtrua, illae aeternae; haec ſunt dejecta (ut Budaeus, *conjecta*) *illae in ordinem confectae.* Dicta ſunt Adverſaria, non quod animum legentibus advertant, ut putarunt nonnulli apud Coraſſ. lib. I. Miſcellan. Juris, cap. XVIII. ſed quod adverſa etiam in parte quaſi per neglectum ſcriberentur. Veteribus enim mos fuit, ſcribendi res ſerias, una tantum in facie. Ut ex illo Juvenal. Sat. I. colligi poteſt:

Scriptus, et in tergo nondum finitus Oreſtes.

Quem verſum et morem refert Sidonius lib. VII. epiſt. ad Conſtantinum. Unde et ab eodem Poëta ſecundum Caelii lectionem lib. XII. cap. XXI. vocantur *Transverſa:*

Longi relegit transverſa diei.

Quo ſpectaſſe etiam Cicero videtur ad Attic. lib. V. *Venio ad transverſum illum epiſtolae tuae verſiculum.* Et Martialis lib. IV. Epigr. LXXXVI.

Inverſa pueris arande charta.

et lib. VIII. Epigr. LXVI.

Scribit in averſa Picens epigrammata charta.

Denique Theodorus Hermopolites ad L. notionem De verb. ſignif. apud Cujacium lib. VIII. Obſervat. cap. XV. Λύσιν ὀπισθόγραφον, vocat apocham ſcriptam a tergo chirographi. Scripta enim e duabus partibus, Plinius lib. III. epiſt. V. ad Marcum, ut Caelius adnotavit lib. VII. cap. XXI. vocat Commentarios Opiſtographos: quos valere etiam in teſtamentis ſcribit Ulpianus*; de quo Alciatus

* Lib 42. *ad Edict. in L. 4. D de Bonor poſſeſſ ſec. tab.* ubi chartam *deletitiam* vocat opiſtographos, exemplo Ciceronis

d. c. 2.

ciatus lib. II. Diſpunction. cap. ultimo. Volaterranus quoque lib. XXXIII. ſcribit in hanc ſententiam: *Principes olim, ſicut plerique hodie Reges, ſcribebant transverſa charta. Primus autem Julius Caeſar, teſte Suetonio, epiſtolas in formam memorialis libelli redegit; cum prius Duces et Conſules transverſa tantum ſcriberent charta.* Notarii autem Adverſaria ſua vocant πρωτόκωλα, hoc eſt, ſchedas primas ſeu originales *, quos Itali *Baſtardellos* dicunt,

d. c. 2. Haec delentur ſtatim, illae ſervantur ſancte: haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae exiſtimationis fidem et relligionem amplectuntur. Et bonorum poſſeſſionem ex illis dari adſerit d. l. JCtus; *Proinde*, dicens, *et ſi in opiſtographis quis teſtatus ſit petipoteſt bonorum poſſeſſio.* Quae verba non obſtant Ciceroni in nota praecedenti allegato: ille enim loquitur de chartis et rationibus in judicium proferendis; hic vero de privata voluntate literis declarata agit JCtus, teſtamenta moribundi quaſi legem eſſe innuens.

* *Protocollum*, eſt primum iſtud Notarii inſtrumentum, in quo acta primum ea ratione qua acta ſunt, adnotantur. Dicta eſt vox a *πρῶτον κῶλον primum membrum*, ſeu prima ſcriptura, vel *πρώτη κόλλησις*, prima agglutinatio, quia primae iſtae adnotationes, fruſto membranae exceptae, poſtea conglutinarentur, Struv. in *Synt. Jur. Civ. Exerc.* XXXVIII. *theſ.* 33. Minus recte Auctor cum Scaligero πρωτοκῶλα, cum ſcribendum ſit προτόκολλον quaſi πρώτη prima, κόλλα glutinam. In chartae itaque ſcapis et libris compactis prima erat ſcheda, quae primo loco glutinata erat. Similiter dicta eſt μακρόκολλα quibus modulus longior, et ἰσχατοκόλλοι extrema dicitur ſcheda ultimo loco conglutinata, Salmaſius ad *Fl. Vopiſci Firmum c. 3. p.* 708. Apud JCtos dicebatur olim protocollum prima illa ſcheda ſeu plagula, quae nomen Comitis largitionum, ſub quo chartariae officinae erant, item quo tempore, anno, menſe et die, et a quo artificepraeparata fuiſſet charta exhibebar; in libris nomen quoque auctoris et operis titulum praeferebat. De his

cunt, ut Albericus ſcribit ad Legem contract. De fid. inſtrum. in Cod. Galli vero *Minutas*, quia minutis literis ſcribuntur; quae quando ſerio perſcribuntur, dicuntur in mundum redigi, hoc eſt, ſine lituris cum auctoritate ſcribi, et vocantur *Inſtrumentum ingroſſatum*, ut Petrus Gregorius Toloſ. in Syntagm. lib. XLVIII. cap. XLII. et alii in Tit. Cod. De fid. inſtrum.

Adnotatio ſeu *Annotatio*. Significat ſubinde reſcri-

his chartis notabilis eſt Juſtiniani conſtitutio in *Nov.* 45. *c.* 2. *Ne tabelliones in alia charta pura inſtrumenta ſcribant, quam illa, in qua protocollum, ut vocatur, praemiſſum ſit, quod nomen glorioſiſſimi Comitis ſacrarum noſtrarum largitionum illius temporis, et tempus, quo inſtrumentum factum eſt, et quaecunque in illis ſcribi ſolent, praeferat. Nec protocollum hoc abſcindant, ſed inſertum relinquant: multas enim falſitates ex ejusmodi chartis et antea et nunc quoque oſtenſas eſſe novimus.* Neque protocolla aliam quamdam ſcripturam habentia in contractibus vult admitti, ut adultera et ſpuria d. loco rejiciens. Sed Conſtantinopoli tantum obtinebat haec conſtitutio, *ubi magna contractuum multitudo magnaque chartarum abundantia.* Nullius ergo uſus eſt apud noſtrates, niſi quod vocis pleniorem intellectum inde diſcamus. Interim chartae ſigillatae auctori hanc Novellam inventionis dediſſe occaſionem veroſimile eſt, et de hoc notisque chartarum noſtrarum ſuo loco plura dicam. Errant itaque qui putant protocollum eſſe *memoriale* in quod raptim ea reponuntur, quae deinde in mundum redigantur, et perfectius extendantur, ut obſervat Cujac. ad *d. Nov.* 44. Retinuerunt tamen noſtrates vocabulum, et per illud intelligunt, indicem, memoriale tabellionis ſeu notarii, actuarii, in quam cauſae et negotia, de quibus inſtrumentum aliquod conficiendum vel ordine quidquam actum ſit, breviter adnotari ſolet, Viglius ad §. *Nihil autem intereſt. n.* 5. *Inſt. de Teſtam.* Breviter, hodie intelligimus voce Protocolli, ſcripturam primam ex ore aliorum exceptam, ex qua poſtea inſtrumentum conficitur et in mundum redigitur.

ſcriptum, propria Principis manu ſubſcriptum *; ſubinde brevem ſcripturam privatim ſine teſtibus factam, qua quis ſibi debitorem adſcribit, inquit Briſſonius De ſignif. verb.

Album fuit multiplex: *Pontificium*, de quo Cicero II. de Oratore: *Res omnes ſingulorum annorum Pontifex Maximus referebat in Album.*

Prae-

* Et tunc dicitur plerumque ſubnotatio pro ſubſcriptione ſeu inſcriptione *L. 6. C. de Diverſ. reſcr. Princ. quae in chartis ſive membranis ſubnotatio noſtrae ſubſcriptionis impreſſerit.* Sic et ſubnotatio quaeſtoris ſacri palatii vel magiſtri ſcriniorum loco principis L. 17. *D. de Inſtr. et inſtr. leg.* Adcurate vero Gutherius *lib. I. de Offic. dom. Aug. c.* 35. diſtinguit haec vocabula, *ſubſcribere*, dicens, eſt proprio chirographo adnotare L. *Singular. C. de Teſtament.* Signare, annulo; ſubnotare, brevibus verbis aliquid ſcribere. Vereor tamen diſcrimen inter ſubſcribere et ſubnotare ex praeclaro caetera monumento poſſet indicare Gutherius: verba enim: *Feretrum fieri placet* ſubnotationem eſſe Antonini Principis, quaeſtio facti eſt, quae probanda eſt: nam quid obſtet quo minus promagiſtro Jubentio Celſo illam tribuamus? Neque diſcrimen illud indicat Plinius I. *epiſt.* 10. *Sedeo pro tribunali, ſubnoto libellos, conficio tabulas.* Equidem ſubitaneam fuiſſe ſcripturam inde licet deducere, minime vero differentiam inter ſubſcriptionem et adnotationem. Auctores demum ſequioris aetatis *adnotare* libellum pro *inſcribere* uſurpant, vide Lact. V. *c.* 3. auctore Barth. *lib.* L. *Adverſ. c.* 10. Idem Gutherius *p.* 216. obſervat in reſcriptis requiri Principis ſubnotationem, in aliis non, et ſatis eſſe quaeſtorem ſubſcripſiſſe: *Quaeſtor legi*, ex Nov. Valentinian. *de Homic. caſu facto.* Alia de ſubſcriptionibus ex Jure Graeco et Rom. adtulit Salmaſ. de *Mod. Uſur. c.* 10. 11. Herald. in *Obſ. ad Jus Attic.* VII. *c.* 7. 9. 10. et ex medio aevo Mabillon. *de Re diplomat.* II. *c.* 10. 20. *ſequ.* Et alia infra de ſubſcriptione et ſubſcriptoribus videbimus. Ad adnotationes privatorum, quarum Auctor meminit, confer *pag.* 326. in *Notis.*

Praetorium *. Tabula in quam reorum nomina referebantur: quales duo illi libelli erant quos Protogenes Caligulae ſervus clam circumferebat; alter nomine gladii, pugionis alter inſcripti: ut Dio narrat lib. LIX. † et Suetonius. Vide Ulpianum libro I. ff. de Albo, et Sigon. Quamquam habebant et Praetores album, in quo edicta ſua proponebant, ut praemonerent cives, ſcirentque quod jus dicturi eſſent Magiſtratus. De quo Co-

* De hoc quantum ſatis eſt dixi *pag.* 85. *in Not.* De Albo Pontificum Cic. II. *de Orat. c.* 12. et Livius I. *c.* 32. Pontificis enim erat apud Romanos quondam hiſtoriam conſcribere, ſicuti pariter apud Anglos ſoli ſacerdotes olim hiſtoriam conſcribere poterant.

† *Pag* 660. Sueton. in *Caligula c.* 49. At cur illi tituli libellis inſcripti? gladio ferire remotius, et ideo remotiores perſonas in illo libello fuiſſe deſcriptas; pugione ferire propinquius, hinc libellum cui pugionis erat index, propinquos exhibuiſſe conjicit D'orleans in *Tacit. p.* 110. Verum rectius forſan libellus cui *gladii* titulus, viros illuſtres ob natalium ſplendorem gladii poena publice adficiendos, ut moris erat olim, continebat. Nota vox eſt inprobi Caracallae percuſſorem Papiniani increpantis: *gladio te exequi oportuit meum juſſum* apud Spartianum *Carac. c.* 4. Libellus vero cui *pugionis* index, forſan propinquos homines, pugione clam necandos ſiſtebat. Sed haec ἀπροσδιόνυσα. Neque videtur locus ille ab Auctore adlatus ad album praetorium pertinere, vellemque Auctor locum addidiſſet, album praetorium hoc ſignificatu accipi, demonſtrantem. Hoc enim pacto omnes huc referri poſſent proſcriptionum tabulas a Sylla primum inventas, teſte Plutarcho in *Sylla p.* 472. *B.* Paterc. II. 28. 3. aliiſque, immo et reorum apud aerarium pendentium, vide Sueton. in *Domit. c.* 9. id eſt, quorum cauſa apud aerarium ſub incerto eventu nec deciſa necdum abſoluta, ſed per quinque annos in reatu pependerit, ceu J. Langlaeus *Semeſtr. d. l.* contra Alciatum praeceptorem *lib.* x. *Parerg. c.* 23. diſputat.

raſſ. libro IV. Miſcellan. Juris cap. VI.

Album Decurionum. Tit. in D. De albo ſcrib. Ulpianus L. prima D. De albo ſcrib. Vide Coraſſium loco citato.

Album Cytharoedorum. Sueton. * in Nerone, cap. XXI.

Album Judicum. Apud eumdem Suetonium Tib. 51. 1. §. 3. Claud. c. 16. n. 5. Tacitum, et alios.

Album amicorum, vulgari Proverbio jactatum †.

Porro

* *Domitian. c.* 8. et Tacit. IV. *Annal. c.* 42. 5. *album Senatorium* Pollux. 8. 8. 23. *λ'υκωμα πολιτῶν* album civium. Sic eleganter apud Senecam *epiſt.* 48. *ad album ſedentes* dicuntur Advocati, Leguleji circa praetoris edictum et formulas occupati, Lipſio interprete.

† Origo illius albi videtur a Germanis repetenda, qui laudabili per manus accepto peregrinandi more, quidquid Lanſius orat. contra Germaniam verb. *Quòt Germani*, contradicat, ejusmodi album Patronis, viris eruditis atque amicis obferre ſolent, ut dictum aliquod veterum notabile vel ſententiam libro inſcribant, nomine ſcribentis, tempore et loco ſubſcriptis. Sic de Antonio Matthaeo celebri JCto refert Gv. Saldenus de *Libris eorumque uſu et abuſu p.* 331. illum plerumque illud Senecae *c.* 1. *de Tranqu. animi: multi ad eruditionem venisſent, niſi ſe eo jam perveniſſe putaſſent*, albis Studioſorum inſcripſiſſe, ne modeſtiae immemores eſſent inque ſtudiorum progreſſu ſiſterentur. Delicatiores etiam imaginibus et ſignis familiaribus ſcribentium libros illos exornare ſolent, quales paſſim in Bibliothecis illuſtrium non ſine jucunditate vidiſſe memini, vocanturque apud noſtrates *Stambücher*, quaſi libri ſeu documenta familiae. Gallus quidam, cujus nomen non ſuccurrit, ſtultitiae, minimum inurbanitatis videtur arguere conterraneos noſtros, nimium ſaepe Eruditis moleſtos cum ſuis viſitationibus, ut ajunt, et albis, quorum hunc uſum eſſe

ab

Porro *Album* vocatur non ſolum tabula, verum etiam ipſe paries dealbatus, in quo Judicum omnium nomina ſcribebantur; ita contra Alciatum Turnebus Praefatione in Plinium, et Gregorius Toloſanus lib. XLVII. cap. XXIV. ex Suida, qui

ab ipſo quodam Germano edoctus fabulatur, ut gradu ad penates revocato dulcia inter pocula, deficientibus quorum in ſalutem pocula evacuentur, tandem ad amicorum nomina albo inſcripta opportunus fiat tranſitus. Verum enim vero falluntur egregie. Inſtitutum illorum librorum ſine dubio eſt laudandum commendandumque: Sic enim conſtat 1. ubi locorum iter fecerint Eruditi, 2. quibus amicis et patronis fuerint familiares, quod uſum habere poteſt in Hiſtoria literaria. 3. dulciſſima eſt amicorum memoria: nam plerumque *εἰς φιλίας μνημοσύνην* dicta illa et ſymbola adſcribuntur 4. et in diſtinguendis veris a ſpuriis Eruditorum chirographis haud raro praebent uſum inſignem. Unde et in bibliothecis praecipuis cum cura colligi et adſervari ſolent. 5. ipſis ſaepe poſteris viam parant ad amicitiam conciliandam parandamque. 6. vel ab hoc inprimis videntur in uſum adhiberi, ut facilior ad Eruditos praetextu albi offerendi daretur aditus, Corinthiacus ſaepe. 7. ipſa illa elegantiſſimorum ſymbolorum collectio et amicorum ſancta memoria ad virtutem nonnumquam provocat legentes ſuppeditatque exempla praeclara. Quidſi enim veneranda ſint, teſte Cicerone, majorum veſtigia, ipſaque loca in quibus ambulare, morari, educari docerique ſolerent, quidni ipſorum autographa et literarum ductus? Cui bono Auguſtus in evolvendis utriusque linguae auctoribus nihil aeque ſpectabat, quam praecepta et exempla publice, vel privatim ſalubria: eaque ad verbum excerpta aut ad domeſticos, aut exercituum provinciarumque rectores, aut ad urbis magiſtratus plerumque mittebat? Reſpondet eleganter Suetonius in *Auguſto c. 89. n. 5.* prout *quique monitione indigerent*. Sic et ipſi juvenes mellitis his verborum globulis ſaepe monentur, docentur, corriguntur. Exempla dictorum illuſtrium albis inſcriptorum adtulit Menagius in *Menagian. pag. 232. ed. 1715. T. 2.* quae jam ad manum eſt.

ait: Album eſt etiam paries gypſo illitus ad negotiorum politicorum deſcriptionem aptus. Ulpianus Leg. Si quis id quod. VII. De Juriſd. om. P. diſtinguit item Album a charta et tabella. Graeci nunc λευκώματα vocant, olim ἄλφον: unde noſtrum Album, inquit Feſtus; vel ut Sabini, Alpum; unde Alpes, ob nivium albedinem. Lamprid. in Alexandro Severo *Album Judicum* vocat Pittacium *ἀντιφραστικῶς, opinor, quia pittacium tabella

* Ἀπὸ τῆς πίττας vel πίσσας i. e. pice, ſeu maltha, ſeu calce, bitumine, vel glutine, quibus panni et linteamina illinebantur, auctore Plinio II, *c.* 104. & XXXVI. *c.* 24. Et tales erant libri *lintei beneficiorum*, de quibus Hygin. Annales, et magiſtratuum libri. Vera ergo ſignificatio vocabuli notat modicum linteum pannum, Celſus III. *c.* 10. *Deinde habere duo pittacia quae latitudinem frontis, longitudinemque aequent.* Eadem autem arte qua panni ſeu pittacia, pice ſcil. et maltha, cortices quoque arborum et ligneae tabellae inficiebantur. Hinc *mappae ceruſſatae* in L. I. *C. Th. de Aliment.* Harmenopulus *lib.* I. *tit.* 4. programmata omnia publice propoſita pittacia vocat, quae vulgo *alba* dicuntur ob malthae et ceruſſae albedinem. Unde in Baſilicis λευκώματα dicuntur πιττακώματα, ſub quibus omnes literae, bullae, diplomata, libelli, acta, inſtrumenta intelliguntur, Baſilic. *eclog.* I. *lib.* VII. In L. XI. C. *Theod. de Erogat. militar ann.* pittacia dicuntur breves ſpecierum annonariarum, militibus erogandarum: *Suſceptor antequam diurnum pittacium authenticum ab actuariis ſuſceperit, non eroget. Quodſi abſque pittacio fuerit erogatio, id quod expenſum eſt, damnis ejus potius ſubputetur.* Adde L. 13. & 16. *eod.* Eo ſpectat locus Lampridii in *Alex. Severo c.* 21. & *perlegebant cuncta pittacia.* Sumitur etiam vox illa pro indice libris adfixo, et paria ſunt πιττάκια et σύλλαβοι Salmaſ. ad *Lampr. d. l.* Et pro parva membranae ſchedula in qua breves γνῶμαι et notabilia veterum dicta inſcripta erant. Ejusmodi Pittacii meminit Auctor ſupra *pag.* 329. et Demetrio Seleuci Filio fugam ex urbe meditanti, cum ſpe pater-

tabella nigra eſt, pice pro cera oblita ad inſcribendum. *Nigrum* vero quod Jureconſulti vocant, et *Rubrum*; ſunt Leges nigro ſeu atramento ſcriptae, et earum tituli plerumque encauto rubricati *.

paterni regni a Senatu Romano recuperandi excidiſſet: miſit Menethyllus, τὸ πιττάκιον περιέχοντας γνώμας ταύτας, quod ex Polybio *Excerpt. legation.* 114. ob elegantiam integrum hic adſcribam.

Ὁ δρῶν τὰ τοῦ μέλλοντος, οἴχεται φέρων
Ἐις ὃ φέρει νύξ· τοῖς δὲ τολμῶσι τὸ πλέον.
Τόλμα τι, κινδύνευε, πρᾶττ' ἀποτύγχανε.
Ἐπίτυχε, πάντα μᾶλλον, ἢ σ' αὐτὸν πρόου.
Νῆφε, καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν: ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Ex verſione Caſauboni:

Cunctaris? illuc nempe tendis, o miſer,
Ubi atra nox: fortuna fortes adjuvat.
Aude, periclitare, age quid: non feceris
Aut feceris, prius omnia quam te deſeras
Sobrius eſto, nemini fidem habendam memento: hi ſunt nervi prudentiae.

Tandem pittacium pro titulo amphoris et doliis adfixo, vini patriam et ſenectutem indicante accipitur apud Petronium *c.* 35.

* Vide ſupra *pag.* 106. ubi de rubricarum origine et cur ita dictae, adde jam, fruſtra Colerum *c.* 37. *Parergor. tom.* 1. *Theſ. Jur.* colorem rubrum illis adhibitum fuiſſe ſcribere, ut ſanguineum et horrendum quid indicarent: cum omnes leges nihil poenale continentes, immo et libri fere omnes hoc colore ornarentur. Equidem promiſi ſingulare opuſculum ad *L.* 16. *C. de Reſcr. Princ.* ubi de rubricis latius; verum cum praeter opinionem notae meae in Hugonem creverint, et bibliopola ad finem properet, adcuratiori examini illud ſervabo vineta mea caedens. Erant autem rubricae Inſcriptiones, ſeu tituli in fronte ſingulorum capitum minio vel croco rubentes, *L.* 1. *D. de Reb. cred. L.* 2. §. 3.

Annales hoc differunt ab Hiſtoria, inquit Servius, quod Hiſtoria ſit temporum quae vidimus, vel

§. 3. D. *de Interdict.* Juvenal. *Satyr.* XIV. *vs.* 192. *perlege rubras majorum leges*, Perſ. *Sat.* V. 90. Petronius *c.* 46. Nec eſt quod criminalia legum capita hoc colore tantum depicta fuiſſe dicamus, minime vero legum titulos, merum jus civile indicantes: locus enim Prudentii contra *Symmachum lib.* XI. *vs.* 461.

Aut cur rubrica minetur
Quae prohibet peccare reos?

de quacumque poena, et civili et criminali, eſt intelligendus, quod patet manifeſto ex antecedentibus:

Dicant cur condita ſit lex
Bis ſex in tabulis

Neque videtur diſtinctionis cauſſa verba: *aut cur rubrica* etc. addidiſſe Poëta, ſed ut antecedentia magis explicaret: verba enim: *quae prohibet peccare reos*, utrumque membrum periodi reſpiciunt. Forſan haec addit Poëta, ut LL. XII. tabb. titulos, prout conſtat, minio non ſignatos, ſed aeri inciſos fuiſſe indicaret, ne videretur omnia confundere et ignorare antiquitatem. Ultimum, parum faciunt Poëtarum verba ad juris cauſſas probandas, cum illis metri cauſa quaelibet dicendi ſumma ſemper fuerit poteſtas. Provoco demum ad ipſas veterum Legum rubricas, quae integrae ad noſtram aetatem pervenerunt, quaeque criminalibus aeque ac mere civilibus cauſis praeſcriptae conſpiciuntur, et tandem ad Sidonium de praeſcriptione loquentem VIII *ep.* 6. ubi: *abolita lis peremptoriis rubricis.* Rectius itaque apud Prudentium pro quacunque lege ſumi rubricam repono, ſicut pariter apud Perſium d. l. *Si quid Maſuri rubrica vetavit.* Adde *Sat.* I. *vs.* 80. Denique omnium quae ſcribebant ἐς κάλλος principia miniabantur, Cauſaubon. ad *Satyr.* V. *Perſii.* Et ſic librorum plerumque tituli minio ſignari ſolebant, interjectis atris lineis: rubrae vero lineae videntur ab aliis librariis vel pictoribus fuiſſe ſcriptae, unde nonnumquam accidit ut lineae atrae non expreſſae fuerint, cujus rei exemplum eſt in libro Reginonis Prumienſis. vide Baluzium in *Regin. Prum. de Diſciplin. pag.* 529. ubi et veteres librarios pro minio caeruleo

vel videre potuimus *; dicitur enim ab ἱϛορεῖν, videre: Annales autem ſunt eorum temporum quae aetas noſtra non novit. Quae fere habet Gellius libro v. cap. XVIII.

Antigraphe, ſeu *Antigraphum*, eſt Reſcriptum, quod Latini exemplum, barbari Copiam appellant. Hinc qui hujusmodi exempla aſſervant, a

ruleo quoque colore aut viridi uſos fuiſſe, adnotat. Idem Baluzius in *Praefat. ad Anton. Auguſtin. Dial. de Emend. Gratian.* veteres librarios et in calce librorum uſos fuiſſe minio probat. Alia de Rubricis habent Borremans *Variar. lect. c.* 4. Bonifacius in *Hiſtor. ludicra* IV. 11. 12. et ſupra citati.

* Ibique Philipp. Carol. *Animadv. p.* 317. Verum hanc differentiam inter hiſtoriam et Annales rarius fuiſſe obſervatam, docuit Voſſius I. *de Hiſtor. Latin.* 5. et Gronov. ad *ſcript. eccleſ. c.* 9. *p.* 95. Largius pro omni hiſtoria uſurpatur, Servius ad *Virg. Aeneid.* I. 373. Tacitus XIII. *Annal. c.* 31. *Nerone ſecundum, L. Piſone Conſulibus, pauca memoria digna evenere, niſi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus quis molem amphitheatri apud Campum Martis Caeſar exſtruxerat, volumina inplere: cum ex dignitate Populi Romani repertum ſit, res illuſtres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* Annales vero conſcripſiſſe olim Pontifices ex Cicerone II. *de Orat. c.* 12. ſupra vidimus: Hi dicebantur annales maximi. Poſtea vero et alii illos contexuerunt, immo et liberti, quos inter primus fuit Lucius Octacilius Pilitus, teſte Suetonio de *Clar. Rhetor. c.* 3. Apud Anglos pariter per ſacerdotes ſcriptam fuiſſe hiſtoriam ſupra monui, et olim per Druidas res geſtas Germanorum conditas fuiſſe ignorat nemo. At non poſſum quin hic adſcribam elegantem Sidonii locum, *lib.* IV. *Epiſt.* 22. quo Clericis ſuis diſuadet hiſtoricam, ut vocat, ſcriptionem: *Ilicet hiſtorica ſcriptio videtur ordine a noſtro multum abhorrere, cujus inchoatio invidia, continuatio labor, finis eſt odium. Sed tunc iſta proveniunt, clericis ſi aliquid dictetur auctoribus, qui colubrinis oblatratorum molaribus, fixi, ſi quid ſimpliciter edamus, inſani; ſi quid exacte, vocamur praeſumptuoſi.*

Graecis ἀποδέκται καὶ ἀντιγραφεῖς*, a Cicerone *cuſtodes* dicti, Oratione contra Rullum.

Apocha eſt *Acceptilatio* †; hoc eſt, ſcriptura quam credi-

* Vox eſt barbara et ex numero earum quae ξενοφωνίαι dicuntur apud Polluc. *lib.* II. *c.* 4. notat reſcriptum, juſſionem Principis in Gloſſ. Baſil. vide Baſilic. Harmenopulum *lib.* I. *tit.* 4. §. 68. et *tit.* 10. §. 10. et alibi. Inde venit Ἀντιγραφεὺς qui ſervat antigrapha pecuniarum Principis ex coactione, Gallis dicitur Contrarotulator, Controlleur, Wolfius *Adnotat. ad Demoſth. Tom.* v. *p.* 363. ἀντίγραφον vero eſt exemplar ad imitationem alterius deſcriptum. In jure noſtro *Antigrapharius* eſt magiſter ſacri ſcrinii L. 3. §. 9. *C. de Vet. jur. enucl.* Horum quatuor erant ſecundum Scholiaſten Juliani Anteceſſoris *c.* 64. *quatuor ſunt ſcrinia, Palatinum, quod dicitur libellorum, ſecundum Memoriae, tertium Diſpoſitionum, quartum Epiſtolarum: unde et quatuor antigrafei ſunt.* Valeſ. ad *Socratem lib.* v. *c.* 25. In Gloſſis Baſilic. Ἀντικένσωρ, Ἀντικετόρις, ἀντικήνσωρ, ἀντιγραφεὺς paria ſunt; Adde Du Cange in Gloſſ. *med. Lat. in Antigraphus.*

Cap. 9. Potuiſſet etiam Auctor catalogo ſuo inſerere vocem Ἀναγραφὴ, quae notat librum rationum, inventarium, repertorium apud Ulpian. in L. 25. *D. de Reb. auct. jud. poſſid.* et paſſim apud JCtos Graecos.

† Graecis Ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ ἀπέχειν a recipiendo In Baſilic. *tom* I. *p.* 739. *et Gloſſis Lat. Graec.* et Novellis, dicitur Ἄποχον γραμμάτιον. Item ἀπόδειξις, ἀσφάλεια, ἀκυρωτία. ἀμεριμνία quia liberat debitorem ab omni cura. Eſt autem confeſſio de recepto, acceptilatio ſcripto comprehenſa, *L.* 19. §. 1. *D. de Acceptil. et alleg.* apud Auctores de Latin. JCtor. ubi Cl. Dukerus ex Briſſonio adnotat, JCtos Graeca voce uti, quia non ſuppetit Latina, qua res ea exprimatur, et in Codice dici, *profeſſionem pecuniae ſolutae, ſecuritatem*, et *chirographum ſecuritatis*, vide *L. fin.* 6. *C. Si cert. pet. L.* 3. 4. *C. de Apoch. publ.* Adde Symmachum *Lib.* x *ep.* 43. Apollin. Sidonius *ep.* 13. ubi Sirmondus adnotat ſecuritates dici ſyngraphas, quas qui tributa ſolvunt a ſusceptoribus accipiunt fiduciae cauſa. Bornitius de *Inſtrum.* III. *c.* 14. ſche-

creditor facit ſolventi debitori. Jureconſulti vocant *Securitatem*, barbari *Quitanciam*.

Antapocha *, de debito cautio facta creditori a debi-

Z ſ

ſchedulam liberatoriam vocat. Varia juridica ad apochas ſpectantia habet Cl. Aug. Lyſer. integro *Specimine DXXX. Medit. ad D. lib.* XLVI. *tit.* 3. et C. Ziegler. in *Diſſert. de Apochis*

* Finxit hanc vocem Juſtinianus, eſtque ſcriptura quam reddit, qui apocham accepit, Germanis: *die Gegen Quittung.* Per verba autem *d. L.* 19. *Quod reſecantes vel exemplar cum ſubſcriptione ejus qui apocham ſuſcepit, ab eo accipere, vel antapocham ſuſcipere*, duplicem antapocham DD. conſtituunt, 1. cum creditor ipſam apocham a ſe datam cum ſubſcriptione debitoris ſuſcipiat. 2. Si debitor ſpeciali ſcriptura, ſe ſolviſſe ea quae creditori debebat confiteatur. Cujacius ad *h. L.* ſolam priorem ſpeciem antapocham eſſe tradit, non poſteriorem, delens verba: *vel antapocham ſuſcipere.* Monet etiam Charondas ad h. L. a plerisque veteribus haec verba abeſſe. At tutius forſan Donellum ſequimur; quid enim obſtat quo minus ſeparatam ſcripturam, qua debitor contrariam confeſſionem exhibeat, apocham dicamus, cum perinde ſit, ipſi apochae ſubſcripſerit, an ſeparata ſcriptura id confeſſus fuerit. Confirmant me Baſilica *lib.* XXXII. *tit.* I. *l.* 7. 8. ubi conſtitutio *d. l.* 19. ita explicatur: *Κελεύει ἡ διάταξις, ἵνα πᾶν ποιῶν ἀπόδειξιν δύνηται ἀπαιτεῖν τὸν τὴν ἀπόδειξιν λαμβάνοντα, δοῦναι αὐτῷ τι τῆς ἀποδείξεως ἴσον μεθ' ὑποσημειώσεως ἰδίας, ἢ ἀναγκάζειν αὐτὸν ποιῆσθαι αὐτῷ ἀνταποχὴν τυτίσιν, ὅτι ὁ δεῖνα ἀπέβαλον τοὺς τόκους ἐν τῷδε τῷ μηνί: Haec conſtitutio jubet, ut quisquis apocham conſcripſerit, ab eo, qui apocham ſuſcepit, poſſit petere exemplum apochae cum ſubſcriptione, vel neceſſitatem ei imponere antapochae ei faciendae, qua profiteatur uſuras illo menſe ſolviſſe.* Res breviter ſic expedienda eſt: Debitor creditori chirographo cavet, creditor apocha recavet debitori, et denuo debitor antapocha confitetur ſe ſolviſſe creditori debitum. Dividitur etiam in judicialem et extrajudicialem in *L. fin. C. de Re jud. c.* 2. x. *de Fid. inſtr. L.* 1. *de Apoch. publ.* Uſus illius eſt praeſens et inſignis in annuis praeſtationibus, canone emphy-

debitore in praeſtationibus annuis. Leg. Plures. De fid. Inſtrum. *

Arreſtum, ſcriptum proprie quo vel perſona alicujus, vel bona, ne loco moveri poſſint, retinentur †. Spiegelius et Budaeus. ‡ *Au-*

phyteutico, menſtruis et reliquis denegatis, quarum commodiſſima probatio eſt ex ipſa debitoris confitentis manu, ſe canonem etc. domino ſolviſſe. Immo impedit praeſcriptionem confeſſio ſolutionis *L.* 7. §. *ult. C. de Praeſcr.* 30. *vel* 40. *ann.* et Graeci Διακόπτει τὴν τριάκοντα ἐτηρίδα ἡ τοῦ τόκου καταβολή. Haec melioris intellectus cauſa hic adjicienda erant, reliqua dabit Cujac. in *Recit. ad* IV. *libros Cod. tit. de Fid. inſtrum. Tom.* X. *Oper.* Donellus ad d.l. aliique.

* *Apoſtolos*, ſeu libellos dimiſſorios de quibus eſt titulus VI. *lib.* 49. *Dig.* potuiſſet his ob ſingularem vocabuli notionem ordine alphabetico jungere Auctor. Sed cum infra de libellis plenior agendi locus, eo materiam hanc referamus.

† Vox eſt barbara cujus tamen inſignis eſt uſus in Jurisprudentia moderna. Plerique illam a verbo ἄῤῥαιστον i. e. *incorruptum et inviolatum*, alii ab ἀρεστόν, *placitum*, quod melius videtur, derivant, P. Peck de *Jure de Jure ſiſtendi c.* 1. *n. et* 2. David. Mevius *tract. Jur. de Arreſtis.* Alios ſignificatus vocis *arreſtum* dedit Du Freſne in *Gloſſario med. Latinit.* apud Gallos notare judicia forenſia tradens, a ſuperiore judice, a quo nulla intercedit appellatio lata, cujusmodi ſunt Parlamentorum. Ideoque quatuor appellationibus inſignita fuiſſe *Arreſta*, *judicia*, *conſilia* et *praecepta*, ſeu *mandata*. Arreſta proprie judicia publice recitata; judicia, decreta, quae a quopiam ex judicibus cauſa examinata in ſcriptis et ſecreto conſeſſu relata; nec publice recitata erant; conſilia dicebantur dilationes litigantibus datae a judice: praecepta appellabantur decreta Baillivis etc. data, ut generalia parlamenti decreta obſervarent.

‡ *Aſſignationem* his jungere potuiſſet Auctor, vocem in Juris-

Authenticum, quod cum auctoritate ſcriptum eſt αὐθεντία enim poteſtas eſt. Petrus Gregor. libro XLVIII. cap. XIV. Authenticum Briſſon. De ſignif. verb. quod vulgo dicimus Originale. *

Auctio-

Jurisprudentia noſtra frequentem, ſignificatu tamen mire variante, Briſſon. de *Verb. Sign.* voce *Aſſignatio.* Proxime ad ſignificatum, quem hic intendimus, accedit *L.* 22. §. 1. *D. Famil. erciſc.* ubi: *Si certam partem unicuique coheredum aſſignet.* et *L. ult. C. de Diſtract. pign.* Sed proxime accedere dixi: omne enim ſimile claudicat. Hoc interim conſtat, accipi vocem adſignare pro obſignare tabulas et cum alio ſubſcribere, *L.* 126. §. 2. *D. de V. Obl.* In eodem ſenſu vero quo hodie hac voce, inprimis ſi effectus juris reputes, veteres illa fuiſſe uſos, probare difficile erit. Eſt autem Aſſignatio, negotium ſeu mandatum, quo debitor creditori debitorem ſuum per ſcripturam arbitraria verborum conceptione facta, expreſſa ſumma ſolvenda et nomine aſſignantis ſubſcripto et adjecto termino ſolutionis, nonnumquam clauſula de rato etiam adjecta adſignat, ut per brevem quaſi manum, ſine ambagibus ſolutio illi fiat. Singularibus Diſſertationibus hanc materiam excuſſerunt, Coccejus de *Aſſignation.* Francof. 1703. et Harprecht de *Aſſignat. nominis* eod. anno. Stryck de *Jure aſſignationis inter mercatores* Halae 1708.

* Hinc proverbialiter dicitur αὐθεντικῶς loqui, pro eo quod fit cum auctoritate, Cic. ad *Attic.* IX. *et* X. *p.* 10. Vulgo quidem authenticum Originale dicitur, ſed falſo. Nec moretur nos Cujacii auctoritas, authentica et originalia paria eſſe pronunciantis, ut originale ab exemplari diſtinguat. Nititur ille *L.* 47. *de Leg.* 2. *Binae tabulae teſtamenti eodem tempore exemplarii cauſa ſcriptae, ut vulgo fieri ſolet.* Vix autem video primum, quaenam in d. l. differentia inter originale et exemplar ſit, cum revera quodcumque exemplar videatur idem eſſe, quod vulgo dicere ſolemus originale. Si enim aliud originale ſeu potius authenticum adfuiſſet, indicare hoc debuiſſet Proculus Nepoti cui reſcribebat, neque dubium manſiſſet reliquum, ſecundum

quod-

Auctionariae tabulae. Apud Cicer. in Catilin.

quodnam exemplar legatum foret praeſtandum, cum differentia inter originale et exemplar admiſſa et illo exiſtente, ex duorum inſtrumentorum fide ac comparatione deciſio ſponte fluxiſſet. Paria itaque eſſe videntur originale et exemplar, nec temere ipſum exemplar vocabis originale, cum relatione vel comparatione facta ad prius ſcriptum inſtrumentum, videatur ut originale conſiderandum. Et forſan cautius in d. l. exemplar poſtremum, ſeu ex priore deſcriptum reſpicere debuiſſet Proculus, ſi nimirum conſtitiſſet, quodnam exemplar primum vel poſtremum fuiſſet conſcriptum. Sic quaeſtionem ex mutata voluntate teſtatoris, id ſcil. exemplar, quod poſtremum eſſet, ſequens, decidere in procliviilli fuiſſet. Patet hinc vulgi ſermonem ex antiquis et inprimis JCtorum, qui adcuratius verba ponderabant, ſcriptis, non eſſe corroborandum. Tandem nec uſi fuere veteres barbara *originalis* voce, quam ſequior aetas ad inſtrumenta privata potius, quam publica et cum auctoritate ſcripta videtur adplicaſſe. Notes itaque veteres authenticum inter et exemplar tantum diſtinxiſſe, ſic ut authenticum ſignificaret id, quod cum auctoritate vel publica vel privata conſcriptum erat; exemplar, quod *κατὰ τὶδα* ſecundum authenticum deſcriptum erat. Eo pertinet *L.* 4. *D. Famil. erciſc. Labeo ſcripſit, vendita hereditate tabulas teſtamenti deſcriptas deponi oportere; haeredem enim* EXEMPLUM *debere dare, tabulas vero* AUTHENTICAS *ipſum retinere, aut in aede reponere.* Adde *L.* 8. *eod. de Fide inſtr.* inſtrumentum authenticum eſt, quod manu publica, teſtium numero, eccleſiae ac Principis ſigillo corrobatum eſt. Differunt ab his omnino noſtra originalia, quae licet plerumque cum authenticis confundantur, privata videntur inſtrumenta ſine auctoritate conſcripta, qualia fere documenta noſtra. Hinc voce authentici generali comprehenduntur quidem originalia, non vero voce originalis authentica ſcripta. Ceterum vox *authenticum* abiit quoque in Juris noſtri volumina multumque negotii fecit Alciato *lib.* 11. *Parerg. c.*46. ſtatuenti, Accurſium ita adpellaſſe Novellas Bulgari tempore tranſlatas, quoniam ex ipſo Graeco originali ad literam tradu-

lin. * *Meo beneficio tabulae novae proferuntur*, *ſed Auctio-*

traductae eſſent, quam translationem ideo maluit explicare Accurſius, quod uberior ei videretur, rejecto Juliani Patricii exconſulis compendio, quod pro legitimo ipſius Juſtiniani partu haud immerito adgnoſcit Alciatus. Ampl. Bynkershoek de *Auctorib. Authentic. c.* I. cum Alber. Gentile de *libris Jur. Civ. c.* VI. conjicit, ipſi Novellarum libro in tabulario aliquo Orientis reperto inſcriptum fuiſſe *Authenticum*, quaſi ex Graeco translatum fideliter. Et ſic fere Alciatus. Verum tranſiit vox illa tractu temporis ad excerpta ſeu compendia vel ſcholia Novellarum, quae LLbus Codicis adnexa hodie cernimus, et de quarum auctoribus, ut ſolet, praeclare egit Illuſtris Bynkershoek d. l. cujus ſententiam ut omnium optimam ſequitur Beyerus in *Poſition. ad D. pag.* 30. et Brunquellus in *Hiſtor. Jur. p.* II. *c.* 10. §. 8. quem videſis etiam de Authenticis Frederici I. *d. c.* 10. §. 1. *et* 2. II.

* *Catil.* II. 8. *Agr.* II. 25. Hoc eſt quod Cicero *lib.* III. *Offic. c.* 13. *proſcribere aedes*, uno verbo dixit. *Proſcribere Tuſculanum.* Idem *lib.* VII. *ad Attic. ep.* I. *Proſcribere auctionem lib.* XIII. *ad Attic. ep.* 5. *et* 37. Seneca de *Benefic.* IV. *c.* 12. Adeo ut vox propria ſit huic negotio, et eodem ſenſu Graeci προγράφειν uſurpant, quod probat G. Cuper *lib.* I. *Obſ. c.* 17. ex Salmaſio *c.* 15. de *Modo uſur.* obſervans, *aedes proſcribere tabula*, eſſe in publico proponere rem venalem, non in ipſis foribus aedium venalium imponere, quod *inſcribi* proprie dictum fuiſſe contendit. Verum falli Salmaſium et qui ante illum idem ſtatuit Briſſonius III. *Antiq. c.* 8. ex ipſis locis allegatis patere videtur, ſcilicet ipſi rei venali ſeu foribus titulos fuiſſe adfixos vel adpenſos. Et niſi me omnia fallant videtur Salmaſius confundere rationes publicas, cum hoc proſcribendi ritu privato. In illis ex publica auctoritate proponebatur libellus futurae auctionis: hic vero inſcribendi ritus, privatim et pro arbitrio cujuslibet patris familias fieri poterat. Prodit hoc ſignanter mea ſententia Plinius *lib.* VII. *epiſt.* XI. *n.* I. Ego juſſeram PROSCRIBI, NON EXSPECTATA AUCTIONE. Labitur etiam doctiſſimus Cuperus d. l. rei vendendae

ctionariae. Quae ab eodem vocantur *libelli*, Orat. pro Quin-

dae pretium numquam in tabula fuiſſe propoſitum adſe-rens, verbis Plinii motus: *audituque pretio*. Verum difficile erit primum judicare ex Plinio de Graecorum ritu, quem ille ἀφοσιώσεως χάριν et aliud agens tantum recenſet, non excutit. Dein poterit explicari vox *audire* pro legendo percipere, cujus ſignificatus frequens apud antiquos eſt uſus. Immo ſecundum ipſum Cuperum, quod aedibus locandis merces inſcripta fuerit, et hic omnino merces, ſeu *pretium*, aedibus abſolute inſcribendum erat. Neque cum Cupero *pretium* apud Plinium pro mercede accipiendum puto, ſed pro ipſo aedium pretio definito, quia a potiori fit denominatio *Seu quis emere ſeu conducere vellet* ait Plinius. Adde quod vitia et virtutes aliaque id genus rei vendendae regulariter in tabulis illis auctionariis videantur indicaſſe; ut patet ex *L.* 13. §. 6. *D. de Action. empti* et Briſſonio VI. *Formul. p.* 510. qui tamen nihi probat. Sed de his plura aliquando in Opuſculo ſingulari de *Praecone*. Audiamus jam Plinium *lib.* VII. *ep.* 27. *Deſerta*, inquit, *inde et damnata domus, totaque illi monſtro relicta*: PROSCRIBEBATUR *tamen: ſeu quis* EMERE *ſeu* CONDUCERE *ignarus tanti mali vellet*: En de utroque et τοῦ emere et conducere, dicitur *proſcribere*: et de locandis et vendendis, *pretium audiviſſe*. Inter *proſcribere* demum et *inſcribere* nulla eſt differentia: nam et apud Plautum *Trinum.* 2. 131. etiam de venalibus dicitur *inſcribere*:

Aedes venales haſce inſcribit literis

Et hoc jam obſervavit Vir Cl. Adr. Henr. Weſterhovius ad *Terentii* illa *Heaut. A.* 1. *ſc.* 1. *vs.* 93. *inſcripſi illico aedeis mercede*, ubi ad Plauti locum adlatum ita ſcribit: *Eſt vero* inſcribere *ſimpliciter venales aut locandas ponere aedes*; inſcribere mercede, locandas dare; inſcribere pretio, *vendendas ponere*. Pulchre Tibullo *ire ſub titulum* eſt proſcribere II. 4. 53.

Quin etiam ſedes jubeat ſi vendere avitas
ITE *ſub imperium, ſub* TITULUMQUE *lares.*

Sic et Plinius d. l. *legit titulum*, Cicero vocat *tabulam*. Interim miror Cl. Cortium ne γρῦ quidem de nobili hac, ut

Quinctio: *Libellos Sext. Alphenus dejicit.* Eos nempe quibus publice affixis bona proſcribebantur, et in certum diem vendenda edicebantur.

Autographum, propria manu ſcriptum *. Coraſſ. Spiegelius, Briſſonius, etc.

Brevis,

ut videtur controverſia, ad Plinium adnotaſſe. Quod reliquum eſt et vox *proſcribere* in eo ſignificatu, ut paulo ante dixi, non infrequens eſt JCtis: *Si quis pignus proſcripſerit venditurus*, ait Ulpianus in *L.* 15. §. 32. *D. de Injur.* ubi vide Gothofr. et de tabula auctionaria vide *L.* 13. §. 6. *D. de Action. emt.* *L.* 22. §. 2. *D. Quod Vi aut clam, Si ad januam meam tabulas fixeris et ego eas prius, quam tibi denunciarem refixero* ibique Gothofred. In agris vero vendendis vel locandis columnae figebantur, Jo. Meurſius in *Animadv. Critic. c.* 21.

* Autographa ſubſtantive ſumpta ſunt inſtrumenta propria manu ſcripta. Sic vocat illa Imperator noſter in *Novell.* XLIX. *c.* 2. Symmachus III. *ep.* 2. *Me juvat vetuſtatis exemplar de autographo ſumere.* Pro adjectivo ſumitur apud Sueton. in *Aug. c.* 71. *et c.* 87. *autographae literae* Sidon. IX. II. *autographa membrana* Gellius IX. *c.* 14. *ideographum librum Virgilii* citat i. e. manu propria ſcriptum, quae vox forſan mutuata eſt ab *iduariis* feneratorum tabulis, in quibus apochae condebantur. Iduarii enim pecuniam Kalendis elocandam idibus relegebant, vide de Iduaris et ritu hoc ſingulari P. Pithoeum in *Subſeciv. lib.* II. *c.* 4. *in Theſ. Critico tom.* II. *p.* 780. JCti teſtamenta propria teſtatoris manu ſcripta nec ſola ſubſcriptione firmata vocant *holographa*, Sidon. Apoll. IX. *epiſt.* II. Ceterum quod de ſubſcribendi formula in medio aevo uſitata: *manu propria*, in antecedentibus dixi, mire confirmatur ex eleganti ſubſcriptione Pandectarum Florent. tomo I. addita, quam ex Henr. Ernſtio lib. II. *Var. Obſ. c.* 28. integram hic adſcribam:

CHRISTOPHORUS LANDINUS, SECRETARIUS, MANU PROPRIA

Ego Marſilius Ficinus interſui, dum hoc reperiretur idque manu

Brevis, *Breve*, et *Breves* nominantur libelli, quibus et nomina debitorum et privata quaeque negotia annotantur. Briſſon. Lazius, Spiegel. * *Brevis quidam inventus aſſeveratur inter chartulas confiſcati.* Leg. ult. De conv. fiſc. deb. lib. x. Cod. ita Lamprid. in Severo: *Falſum brevem retuliſſet. Breve*

nu propria ſcripſi die IX *Aprilis Anni* 1486. *Petro Bernhardi de Bernhardis ſedente vexilliphero juſtitiae. Quapropter perſpicuum judicamus hoc volumen proprie fuiſſe ab ipſo Juſtiniano compoſitum neque ſolum transſcriptum.*

* Inprimis *breve* vel *brevis*: nam maſculino et neutro genere uſurpatur, notat indiculum nomina militum exhibentem, vulgo Memorial. Vopiſc. *Aurel. c.* 36. et in *Bonoſo. c.* 15. Lamprid. *Alex. Sev. c.* 21. Caſſiod. v. *ep.* 31. Symmach. x. *ep.* 48. ibique Juretus, Stewechius ad *Vegetium*, II. *de Re mil. c.* 19. quae et *pittacia* dicebantur, de quibus ſupra. Adde Jac. Gothofr. ad *Cod. Th. L.* XI. *de Erog. milit.* Mercer. II. *Opin. Jur. c.* 17. Sic in *L.* 14. *C. Th. de Navicular. Eorumdem autem naviculariorum ex fide nobis nomina, loca, ſubſtantiae, nuncientur* BREVIBUS *duplici ratione conſcriptis.* De quadrimenſtruis brevibus i. e. qui ſingulorum quadrimenſtruorum tributorum rationem et notitiam continebant, integer exſtat titulus in Codice *Th. tom.* IV. *tit.* 25. Denique ſunt libelli et chartulae quae a ſcrinio Principis proficiſcebantur, vel ad illud deferebantur, *d. L.* 5. *C. de Conv. fiſc. debitor. L.* 1. *C. de Apochis L.* 3. *C. de Canon. larg. L.* 3 *C. Th. de Indulg. debit. L.* 2. *C. Th. de Bon. vac.* aliaeque plures. Revera idem ſunt quod *Calendaria*, Codices rationum, ἐπιλογαὶ in *L. ult. D. de Peculio L.* 3. *C. de Compenſat.* Dicitur etiam Λογάριον in *L.* 3. §. *Servius D. de Pen. legat.* Unde et Logiſtae et Logographi in *L.* 4. *C. de Tabul* de quibus ſuo loco. Graecis vocatur βρέβιον, *Baſilic.* VII *tit.* 18. *c.* 14. 18. *lib.* 22. *c.* 80. ibique Scholiaſt. Du Cange in *Gloſſar. Graecit.* voce βρέβιον. Hinc in *Nov.* 105. *c.* 2. §. 4. brevium confectores vel deſcriptores dicuntur βρεβιάτορες. Alia late de his brevibus excuſſit Idem du Cange

ve nominum conſcripſit. Vopiſc, in Aurel. et Livius libro IX. Decad. IV. *In breve coactae cauſſae. Milites ſuos ſic ſcivit, ut in cubiculo haberet breves*, etc. Lamprid. in Alexand. Sic *Brevia Apoſtolica* dicta, quod olim imagine plumbea ſignarentur, nunc vero expediantur ſub ſigillo breviori. Gregor. Toloſ. lib. XV. cap. XLII.

Breviarium totius Imperii, Suet. Auguſt. cap. CI. *Breviarium* rationum Galbae, cap. XII. *Breviarium* omnis culturae, Plinius lib. XVIII. *Breviariae rationes*, apud Scaevolam, Leg. ult. De pecul. legat. * *Breviculus*, apud Spiegel. in Comment.

ge in *Gloſſar. Latin.* ubi varia, ut ſolet, curioſe adtulit. Inde venit etiam noſtrum *Brief*, et barbarum illud *brevia*, pro epiſtolis Pontificum Romanorum.

* Seneca *Epiſt.* 39. parum Latinam eſſe vocem contendit: *ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria quam haec, quae nunc vulgo breviarium dicitur. Olim cum latine eloqueremur* ſummarium *vocabatur.* Torrentius ad d. l. Suetonii putat melius dici *formulam*. De hoc vero breviario Auguſti ita Tacitus *lib.* I. *Annal. c.* 2. *In hoc opes publicae continebantur, quantum civium ſociorumque in armis, quae claſſes, regna, provinciae, tributa aut vectigalia, et neceſſitates, ac largitiones.* Et Dio Caſſius de Auguſto ſcribit, fuiſſe eum virum πολιτικώτατον. Vide de hoc Auguſti breviario Gutherium *lib.* I. *de Offic. dom. Aug. c.* 2. Notandum pariter, breviarium illud quod hodie circumfertur et poſt Gronovii librum de *Pecunia vet.* reperitur, non eſſe authenticum, et forſan a Graeculis, qui omnia quorum auctorem ignorabant ad Auguſtum referebant, confictum. In tranſitu etiam notes Auguſtum, fuiſſe imitatum Cn. Pompejum, de quo Cic. *Orat. pro Balb. c.* 6. Idem Theodoſius egit, cujus Notitiam imperii a Pancirolo notis illuſtratam Alciatus pariter breviarium vocat. Item & Conſtantinus Porphyrogenita in libro de *Admin. imper. ad filium*, Ex Novitiis Jacobus

ment. Prudentii, quam vocem quoque Alciatus reſtituit in Rubr. Cod. De Sent. *ex breviculo* (non periculo) *recitandis*. *

Bulla,

bus Rex Angl. in libro: *Donum regium ad filium* et Amurathus Turcarum Imperator, vide Leunclavium in *Amuratho*. In Jure Canonico breviarium notat librum ex quo miſſa praelegebatur, vel in quo ceremoniarum ritus, officiorum ordo et Pſalmorum cantus *κατάργυρα* continebantur *c. 1. X. et c. 3. de Pignor.* ubi ſacerdotis cujusdam, *medietatem breviarii* pro ſua neceſſitate pignori obligantis, heredes breviarium reſtituere jubentur. Mirum poſſet videri dimidiatam breviarii partem oppignoratam fuiſſe, niſi conſtaret, libros ſacro uſui deſtinatos ornamentis tegumentisque aureis argenteisque veſtitos variisque voluminibus fuiſſe diſtinctos, quod Innoc. Cironius *lib.* II. *Obſ. Jur. Canon. c.* 12. jam obſervavit.

* Adde Alciatum 1. *Diſpunct.* 21. cui adſtipulantur Haloander, Budaeus a Gothofredo in not. adducti. Junge his R. Corſi 1. *Indagat. c.* 8. Cujac. V. *Obſerv.* 25 periculum, indicem ſeu libellum eſſe exiſtimat, quod diſplicet Hotmano III *Obſ.* 20. et Salmaſio de *Mod. uſur. c.* 15. *p.* 66. quia ſententiae recitatio non ſummatim in libellum brevem ſeu indicem conjicienda. Lepidi ſunt, qui periculum dici putant, quia ſententia non poſſit ſine diſcrimine pronunciari, Praetorem quemdam Genuenſem allegantes, qui cataphractus equo inſidens ſententiam olim tulit, damnati vindictam timens, Gothofr. d. l. Aliter Perrenonius II. *Animad.* 17. ex *breviculo*. Adduenſ. II. *Explic. p.* 575. *T.* II. *Theſ.* Herald. *c.* 50. *Obſ. & ad Jus Attic. lib.* II. *c.* 7. §. 4 legens ex *pariculo*. Et ſic Grot. *Flor. ſparſ. pag* 38. ex periculo, quaſi ex memoria explicat. Adde Cl. Ottonem in *Praefat. d. tomi pag.* 20. 21. cum Cujacio *periculum* retinentem. J. Langlaeus *lib.* V. *Semeſtr. c.* 50. notatus eſt ab Autumno; ſed mox *p.* 244. vulgatam lectionem tuetur. Ego vero hic: *ὅτι πάντα, ὅτι πάντοτε, ὅτι παρὰ πάντων*. Sufficere inſcriptionem in Cod. Theod. pari verborum ſtructura formatam in C. Juſt. eamdemque *periculi* vocem in *L.* 2. *d. tit.* repetitam, dudum viderunt alii. Vix tamen video, cur adeo

tena-

Bulla, ſcriptura eſt in membrana, plumbo, auro, argento, vel aere funiculis pendente, jure inſignita. Rebuffus 1. part. prax. benefic. Sunt enim *Bullae* Latinis res tumidae, quales pueris de collo ſuſpendi ſolent * vocantur autem *Plumbatores*, qui plumbeas haſce bullas membranis appen-

tenaciter vocabulo *periculi* inhaereamus, cum obvia ſit in utroque Codice vocis breviculi auctoritas, neque idoneus facile ſponſor quisquam fuerit, librarium adcuratius ſcripſiſſe Codicem Theodoſianum, et ex mente Legislatoris poſuiſſe ex *periculo*. Si tamen conjecturis, ut ſolet in nugis illis, res agenda, nec ego parcam periturae chartae, exiſtimans a re militari, ut ſolebant frequenter, mutuatam et ad forum adplicatam fuiſſe hanc vocem: quemadmodum enim in bello *periculum* ſaepe pro ipſa acie et ejus eventu accipitur, ſic et ad ſententiae recitationem, quae anxios et ſuſpenſos tenet litigantes, pulchre vocabulum hoc videtur eſſe translatum. Sic ſaepe in Jure noſtro *pericula cauſarum*, et quae plura.

* De bulla hoc ſuperioribus addendum, quod amuletum quoddam intra ſe habuerit, maxime ea, qua ornati erant triumphantes. Quale id fuerit, conſtare puto nemini. Conjecto tamen de re magica. Uſitata enim talia veteribus fuere. Pueri profecto habuere, quod vocabant faſcinum, Pignorius in *Menſa Iſiaca: Hinc Neuroſpaſta apud Lucianum, et remedium praebiave in collo pueris res turpicula, Faſcinus videlicet, quem infantium cuſtodem appellat Plinius.* Addit ibi ſpeciem ex lapide lazuli: Manus eſt, pollicem inter indicem digitum et medium protendens, atque ita praebens ſpeciem virilis membri. Adluſit ad id Cario apud Plauti militem, *Act.* v. Sc. 1. *Faciam*, inquit, *quaſi puero* IN COLLO *pendeant crepundia.* Figura bullae exhibetur in *Memoir. des literature Tom.* 2. *p.* 253. de bullis multa agenti merito occineres: cui non dictus eſt Hylas? vide interim Sponium *Miſc. Erud. Antiq Sect* IX. *p.* 299. Erunt tamen, quae et hic Auctori omnino addi debent, materiae noſtrae magis conſentanea. Bulla apud Romanos notabat pariter tabellam

dunt. Veſtrius Octavianus libro 1. Introductionis

bellam penſilem, dies faſtos a nefaſtis indicantem et diſtinguentem, ad exemplum Kalendariorum noſtrorum in aedibus propendentium, diesque ſacros a profanis diſtinguentium, Petronius *c.* 30. ibique Lotichius *pag.* 221. Aetas barbara poſtea diplomatibus Principum inpoſuit nomen *bullae*, propter ſigilla illis adpenſa cerae inpreſſa capſulisque ex auro, argento, vel plumbo incluſa. Hinc *bullare* eſt ſigillare et *Doctores bullati*, qui ſine praevio legitimo examine nudis hiſce bullis ſigillatis ſuperbiunt, de quibus integram ſcripſit Diſſert. J. G. Simon Jenae 1670. Hinc etiam lex illa Germanorum fundamentalis Caroli IV. Imperatoris *Aurea Bulla* dicta eſt, quam Commentario praeclare illuſtravit Ill. P. a Ludewigius, Doctor meus. Bulla autem dicitur a Graeco βουλὴ duplicata liquida, quia in illis Imperatores aliquid conſulerent aut decernerent. Et recte notat Chriſtoph. Colerus *c.* IV. *Parez.* Φιλαύτους καὶ δοκησισόφους illos, qui omni antiquitatis ratione inſuper habita, aureas bullas auctoritatis et dignitatis cauſa adpendi ſolitas fuiſſe conjectant. Ex ſolido vero fuiſſe auro ejusmodi integras ſeu patentes bullas compoſitas, conjicit Colerus, ex... Themiſtii *Orat.* 6. in verb. Ἐγὼ μέντοι οὐκ ἐπ' ἐκείνῃ τῇ δέλτῳ, ἀλλ' ἐπ' ἄλλῃ μείζονι καὶ τελειοτέρᾳ ᾗ καὶ τὰς δέλτους ἐκείνας, ἴδο ἔχει ἐπ' ἐξουσίας ἃν οὐκ ἐποίησαν ἐλεφαντουργοὶ οὐδὲ χρυσαχόοι, quod ita Latine reddere poſſis: *Ego tamen non in illa tabula ſed in alia majori et perfectiori iſtos pugillares noveram habere ſuper dignitate, ſed non fecerant eburnei artifices neque auri fabri*, ſeu caelatores, ut Budaeus vocem explicat ad *Pand.* Inde vero non ſequitur, artificem aureos feciſſe pugillares, qui ſolum ſigillum vel capſulam fecerat ſine dubio. Nihil itaque exinde probari poterit, cum me judice figurate loquatur Themiſtius. Nusquam etiam, quantum ſcio, ex ſolido auro legimus tabulas vel pugillares fuiſſe confectos, bene tamen aureis literis veteres ſcriptitaſſe. Non eſt ergo quod Colerus fluctuet haereatque. Ad exemplum Conſtantinopolitanorum poſtea et Pontifices aureis bullis uſi fuere, vide *Clement. c. unic. in fin. de Jurejur. cap. praeſentium.* 2. §. *teſtes de Teſtibus*, quod mirum, cum in aliis raro Imperatorum ceremonias ſecuti fuerint, niſi nomine minimum muta-

nis in R. Aul. act. cap. 111.

mutato. Et licet Innoc. Cironius *lib.* 11. *Obſ. Jur. can. c.* 15. ambitionem illam defendere videatur, frigida nihilominus manebit conſequentia: *quia per eos loquitur Spiritus Sanctus*, recte ergo ſunt vel dici debent aureae bullae. Idem Cironius 1. *Obſ. c.* 2. explicat bullam Pontificum dimidiatam, id eſt, ſigilla Apoſtolorum Petri et Pauli vultibus ex una parte inſculpta, ex altera ſine aliqua caelatura et inpreſſione ſigni vel nominis. His utuntur noviter creati Pontifices, donec ſollemnia conſecrationis perfecta fuerint. His vero aureis bullis tam Imperatores quam Pontifices non aliter uſi fuerunt, niſi in cauſis publicis et ad Reges, Sultanos, toparchas; ad minores vero dominos, patriarchas et reliquos utebantur plumbeis, vide eleganter Du Freſne in *Gloſſario*, et Meurſium in *Gloſſar.* in Κυροβέλλον Mabillon. de *Re diplom. lib.* 11. *c.* 16. *p.* 141. ubi contra Du Freſne Carolum Magnum aureis jam ſigillis ad exemplum Orientalium uſum fuiſſe probat. Adde Thulemarium, qui in ſingulari tractatu de *Bullis* forſan omnium diligentiam ſuperavit.

Cambium iterum praeteriit auctor, cum nihil ſit hac ſcripturae ſpecie notabilius. *Cambire* vel campſo camſare Latinis eſt permutare, quod ἀπὸ τῦ κάμπτω, ἔκαμψα Graeco, eſſe videtur, Du Cange in *Gloſſ. Latin.* voce *cambire.* Priſcianus *X. pag.* 906. I. *Feud.* 22 II. *Feud.* 25. Alciat. 1. *Parergor. c.* 45. ubi et de deductione, quam pro permutatione faciebant argentarii, vulgo *Lagium*, quod ex Polluce in verb. ἀργυρίου ἀλλαγὴν deducit. Ejusmodi vero cambia, ut hodie habemus, veteribus prorſus incognita fuere, hodie tamen uſitatiſſima ſunt ad utilitatem commerciorum introducta. Eſt autem cambium proprie contractus conſenſualis de pecunia certo in loco prompte ſolvenda per ſcripturam declaratus: licet enim mutuo conſenſu et nuda promiſſione perſici poſſit, plerumque tamen literae cambiales de negotio peracto conficiuntur ad probationem et cauſam determinandam, ſeu proceſſum promovendum, vide Zipfel *Diſſert. de Teſſ. collyb. Sect.* 6. qui in Italia 1585. coepiſſe a Gibellinis, et in Gallia a Judaeis introducta fuiſſe cambia autumat. *d. l. in proem. pr.* Secundum ſtilum mercatorum quatuor in literis cambialibus ob-

Chirographum, cautio eſt propria manu ſignata et ſcripta. Unde proverbium natum Ciceroni: *Agere tabellis obſignatis*, hoc eſt, ex fide chirographi. *

Cautio

ſervanda ſunt. I. Epigraphe, quae nomen divinum, tempus, locum et ſummam continet II. Tenor, qui mandatum de ſolvendo, tempus, mentionem literarum cambialium, ſummam literis aut cifris expreſſam, confeſſionem valutae, relationem ad ſpeciale mandatum, vulgo aviſo, et votum continet. III. Subſcriptio, nomen Traſſantis i. e. qui ſolutionem alio loco faciendam repromittit, in parte ſiniſtra inferiori exhibens. IV Inſcriptio, quae nomen futuri acceptantis et debitoris ſiſtit, vid. Zipfel d. l. *Sect.* 6. Vogt de *Camb. th.* 7. Franck. *vom Wechſel regt.* Singulare hoc adnotat Zipfel *Sect.* VII. §. 9. quod omiſſa mentione vocabuli *Wechſel-brief* literae cambiales non habeant privilegium cambiale, adeoque nec arreſtum perſonale, ſed proceſſum executivum tantum producant.

* Chirographum proprie eſt manu ſcriptum ſeu quaevis ſcriptura propria, quo ſenſu et Paulus ad Coloſſ. 1. *vs.* 14. intelligendus eſt. Et Paulus JCtus in L. 30. *D. de Teſtam. Singulos teſtes qui teſtamento adhibentur, proprio chirographo adnotare convenit.* Origo debetur Graecis, ut late Salmaſ. de *Mod. uſur. c.* 10. Adcuratius tamen illi chirographum hac ſignificatione ἰδιόχειρον appellant, χειρόγραφον vero proprie ad contractus pertinet, Torrent. ad *Sueton Veſpaſ. c.* 3. Synonyma apud Romanos erant: *Obligatio nominum; ſi certum petatur, condictio certi:* Juſtinianus vero omnem vocis chirographi memoriam ex Codice ſuo expunxit, ſubſtituens titulum in Inſtitutionibus de *Obligat. literar.* non obſtante, quod in Codice Theodoſ. *lib.* 11. *tit.* 27. inſcriptionem invenerit hanc; *Si certum petatur de chirographis.* Definitur chirographum in ſenſu Juris: ſcriptura privata, ſubſcriptione et ſigillo debitoris confirmata, cauſa debiti ejusque ſumma expreſſa, adjecto plerumque tempore vel termino ſolutionis faciendae Brevius; eſt debitoris manu ſignata cautio, συμβόλαιον γραμματεῖον auctore Heſychio.

Hoc

Cautio autem generatim eſt omnis ſcriptura quae ſeu ad liberandum ſeu ad obligandum datur pro chirographo. Briſſon. lib. III. De verb. ſignif. *

Hoc producto, quod mirum videbitur, magis onerabatur creditor quam debitor: hic enim fruſtra ſcripſiſſe et ſpe futurae numerationis, creditor mutuum, quod non dederat repetere, credebatur. Verum haec perſpicua ſunt illis, qui vel primis labiis Jura deguſtarunt. Differentiam inter chirographum et ſyngrapham docuit Aſcon. Cicer. *pag.* 94. et ex illo Coraſius I. *Miſc. Jur. c.* 18. *n.* 6. Adde Auctorem infra.

* Voce *cavere*. Inprimis huc facit L. 40. *D. de Reb. cred.* Et epiſtolam emiſſam cautionem adpellat Marcellus in L. 24. D. *de Pecun. conſtituta.* juncta L. 27. et 82. §. *ult.* D. *de Furt.* Immo videtur phraſis propria JCtis: *cavere chirographo*, ceu patet ex adlatis Legibus apud Briſſonium.

Codicem et *Codicillos* iterum praetermiſit Auctor, quorum tamen cognitio haud injucunda erit juris Studioſis. Codex plurium tabularum contextus erat, in quibus ſcribebant olim Romani. Hinc Juvenalis *Codicem ſaevum* vocat teſtamentum inofficioſum, *Satyr.* X. *vs.* 236. Inde Codices *eborei*, *chartacei*, Ulpianus in *L.* 32. *D. de Legat.* 2. et integra illa Conſtitutionum Imperialium corpora *Codices* dicebantur. De differentia Codicum et Voluminum vide Salmaſium de *Mod. Uſur. c.* 10. *pag.* 405. Hinc diminutivum Codicilli ſeu tabulae minori forma compactae, quibus utebantur feſtinantes, in itinere, conviviis, et Senatu, Cl. Burman in *Praefat. ad Petron.* quare vox propria erat epiſtolis, et inprimis illis, quae ad praeſentes mittebantur, Lipſius *Epiſt. Inſt. c.* 2. Pariter et diplomata et conſtitutiones Principum, quibus honores deferebantur, codicilli audiebant, Sueton. *Claud. c.* 29. *Codicillos officiorum* et in *Tit. c.* 42. De Codicillis vacantibus et honorariis vide Jac. Gutherium *lib.* I. *de Offic. dom. Aug. c.* 14. Dicuntur etiam *literae* apud Amm. Marcell. XXVIII. *c.* I. ubi Valeſius *pag. m.* 556. edit. Gronov. probat *πινακίδας* Graecis dici, apud Themiſtium *Orat.* XVII.

Commemoratorium, invenitur apud Auguſtinum contra Creſcon. lib. III. cap. XXIX. apud Optatum contra Parmen. lib. I. pro *Inventario* quo cenſa erant bona Eccleſiaſtica. Baron. Tom. II.

Commentarius et *Commentarium*, in quo rerum capita tantum ad iuuandam memoriam ſcribuntur. Budaeus. Ita *Diurni commentarii*, apud Suetonium in Auguſto cap. LXIV. *Pontificum commentarii* apud Ciceronem De claris Oratoribus. Barbari *Regiſtrum* vocant. Feſtus ait appellari ſolitos *Monitores*. Symmachus *Monitoria* *. Fuiſſe et *Commentarios* in

et a Gloſſis veter. *πινακίδας βασιλικὰς* et a Themiſtio *Orat. IV.* *χρυσηλάτους δέλτους* codicillos curatos. Iſidorus Peluſiota *lib.* II. *ep.* 5. *δέλτους ἐξ ἐλεφάντων* vocat. Cum codicillis autem mittebantur inſignia, unde inſignia pro codicillis ſumuntur apud Ammian. *lib.* XX. *p.* 302. et apud Graecos, vide Valeſ. d. l. ſymbola magiſtratuum nihil aliud fuere quam Imperatoris codicilli, diverſi tamen pro diverſitate magiſtratuum. Praefecturae enim dignitas aureis, reliquorum magiſtratutum eburneis codicillis deferebatur, ſecundum Valeſium. At ſine dubio de bullis aureis locus Themiſtii eſt intelligendus, vide ſupra *pag.* 372. in *not.* Apud JCtos vox Codicillorum eſt uſitatiſſima, et ab illis accipitur pro ultima voluntate minus ſollemni. Ejusmodi epiſtolas ſcribebant morituri ad heredes *pr. Inſt. de Codicill.* et forma illarum erat epiſtolaris: *Lucius Titius heredibus primis et ſecundis ſalutem*, *L.* 56. *D. de Fideicom. lib.* Unde etiam Epiſtola vocatur in *L.* 89. *pr. de Leg.* II., *L.* 7 *C. Qui teſt. fac. poſſ.* Ceterum labitur Cajus, codicillos in plurali ſemper proferri exiſtimans, uti pugillares, *L.* 148. *D. de Verb. Sign.* contrarium diſcimus ex *L.* 19. *D. de Jur.* Codicill. *L.* 38. *D. de* Cond. *et demonſtr. L.* 14. C. *de Teſtam.* vide Forner. II. *Select. c.* 9. Freher. II. *Parerg. c.* 25.

* Commentarius eſt quaſi memoriae promptuarium ſummas rerum domeſticarum continens, Gallis dicuntur *Memoires*.

in quibus notabantur *nomina captivorum* obſervat

A a 5 Hotho-

moires. Aſcon. in *Cicer. pag.* 86. *Moris fuit unumquemque domeſticam rationem ſibi totius vitae per dies ſingulos ſcribere.* Cicero paſſim pro hiſtoria compendioſa vocem accipit & II. ad *Attic.* 1. commentarios conſulatus ſui graece ſcripſiſſe tradit. Facit huc ambitioſa inſcriptio apud Fabrettum *c.* II. *Inſcr.* 165. Melioris Calculatoris, qui praecocibus ingeniis adnumerandus: *vixit* XIII. *ann. tantae. memoriae. et. ſcientiae. fuit. ut. ab. antiquorum. memoria. usque. in. diem. finis. ſuae. omnium. titulos. ſuperaverit. ſingula. autem. quae. ſciebat. volumine. potius quam. titulo. ſcribi. poterunt. nam.* COMMENTARIOS. ARTIS. SUAE. *quos. reliquit. primus. fecit. et. ſolus. poſſet. imitari.* Inde etiam Commentaria Principis, ſeu libelli in quibus Princeps nomina eorum omnium perſcribebat, quibus reipublicae adminiſtratio aliqua data erat. His libellis qui praeerat Commentarienſis audiebat, a Commentariis Pancirol. in *Not. Imp. c.* 13. *p. m.* 32. Jac. Guther. 11. *de Offic. dom. Aug. c.* 13. *p.* 392. Ad claſſem horum commentariorum refer quoque *commentaria beneficiorum*, in quibus omnia conceſſa et data a Principe deſcripta erant. *L.* 32. *D. Ex quib. cauſ. major.* et Guther d. *l. lib.* 1. *c.* 37. ubi verba d. l. *qui ad aerarium delati aut in commentarium Principis delati ſunt*, explicat. Verum P. Perrenon. 11. *Var. lect. c.* 26. τὸ πρῶτον *deferre* explicat, mittere ad aerarium: alterum *deferre* pro *inſcribere*, *referre* in commentarium. At ex hac explicatione incertior ſum quam dudum. Quid enim inde concludes? deferre eſt mittere, ablegare; deferre eſt etiam inſcribere, ut in L. 18. §. 12. *D. de Muner. et honor. qui mittuntur ad ſacrarium Principis.* Debuiſſet enim docere, quid interſit inter deferre ad aerarium, et deferre in commentaria Principis. At quaenam ergo haec eſt differentia? εὕρηκα εὕρηκα! Notum eſt diſcrimen inter aerarium, quod Populi, et fiſcum, qui Principis erat. Ad aerarium ſunt referendi Proconſules et legati eorum; Praeſides vero et comites eorum itemque Procuratores Caeſaris ad commentarium fiſci. Sic non indigemus explicatione Perrenonii nimis contorta, et *deferre* generaliter pro *inſcribere* accipere poſſumus. Ratio vero, cur Modeſtinus ita diſtinguit in propatulo eſt,

ut

Hothomann. qui vero hos ſervabat, dicebatur Commentarienſis, L. IV. Cod. De cuſtod. reor. vide praeterea Budaeum et Briſſon. lib. III. De ſignif. verb.

Condicta erant eadem quae programmata publice fixa. Ita vocata, inquit Feſtus, *quod in commune dicta ac decreta ſint.* Spartianus in Hadriano *: *La-*

ut diſtingueret munera quae ad aerarii tabulas pertinebant, ab illis, qui ad fiſci commentaria referebantur, item ne nimium annonarum ratio oneraretur & ut certus eſſet et definitus numerus perſonarum, quibus praeſtentur, vide *L.* 41. §. 1. D. *de Excuſat. tut.* L. 2. C. *de Offic. praef. praetor. Afric.* et qui, haec dum ſcriberem, ſententiam meam confirmat P. Burgius *Elect.* c. IX. *pag.* 326. *Tom.* I. *Theſ. Jur.*

* *Hadr. c.* XI. Frequens eſt vox condicere JCtis, ſed alio in ſignificatu ſc. pro denunciare: moris enim erat, ut priſci Quirites rus colentes per viatorem ſtatuerent diem certum, quo in judicio lege vellent agere, Gellius XVI. *c.* 4. Torrent. ad *Sueton. Claud. c.* 21. J. F. Gronovius I. *Obſ. c.* I. Tractu temporis vero triplex evaſit condictionis ſignificatus, ſic ut vel pro actione quacunque, tam reali quam perſonali, acciperetur, quia olim, teſte Aſcon. *Verrin.* III. in utraque denunciatio opus erat: *Comperendinatio*, inquit, *eſt ab utriusque litigatoribus invicem ſibi denunciatio in perendinum diem: namque cum in rem aliquam agerent litigatores.* etc. Deinde ſpeciatim notat omnem actionem in perſonam, §. 15. *Inſt. de Act. L.* 25. *D. de Obl. & Act.* et denique remedia quaedam Juris Gentium κατ' ἐξοχὴν condictiones dicta, quarum ſedes eſt in Pandectis *lib.* XII. a *tit.* IV. ad *tit.* III. *lib.* XIII. E. Merill. III. *Obſ.* 31. Plura de voce condictionis dabit Gronovius allegatus, Riccius *c.* 17. *Vindic. Jur. tom.* II. *Theſ. Jur.* Cl. Duker de *Latinit. Veter. JCtor. p.* 307. *ſeqq.* Haec quoad vocis originem; verum quod rem ipſam attinet videant alii, quibus altior harum deliciarum cognitio, num auctor recte per *condicta* intelligat programmata adfixa. Feſtus allegatus hoc non tradit

Laborabat ut condicta militaria diligenter agnoſceret.

Commonitorium legitur Leg. unic. Cod. De ſuffrag. Significat ſcripturam conventionis apud Caſſiodorum lib. VII. Variarum.* Pro commentario ad

tradit, neque Spartianus in *Hadr. c.* XI. ubi Caſaub. et Salmaſius dudum adnotarunt, *condita militaria* legendum eſſe, i. e. annonariae ſpecies militibus erogandae, quaeque in limitaneis civitatibus adſervabantur. *L.* 10. *C. Th. de Numer. actuar.* aliaequ eibi allegatae. Debuiſſet ergo auctor docere, condictiones ſeu condicta per ſcripturam pariter fuisſe facta. Apud Graecos res extra dubium eſſe videtur, & probat Barthius *lib.* IV. *Adverſar. c.* 15. ex Alciphron. *lib.* 1. *Ep.* 17. et Rufino II. *Hiſtor. c.* 24. *inſcriptum* notare adcuſatum. Idem tamen haud recte notat Plautum in *Aulul.* IV. 10. 30. et *in Penulo A.* III. *Sc.* 6. *vs.* 6. & Terentium in *Phorm. Act.* 1. *Sc.* 2. *vs.* 75. Graecorum ritum pro Romanorum more non perperam confundentes: nam Athenis actas has comœdias conſtat, & mores Athenienſium tractant. At neque haec ſufficere videntur, nam et apud Romanos pariter ac Graecos *inſcriptio in crimina* erat in uſu, quod probant tantum loca a Barthio adlata. Heraldus ad *Jus Attic. lib.* II. *c.* 10. §. XI. *&. tot. tit. D. et Cod. de Accuſat. et inſcription.* et plura infra, voce *ſubſcriptio*. Sed in crimina: num vero in actionem civilem, quaeſtio eſt. Verum ſalva res eſt; nam et ſcripto ſeu libello fieri poſſe citationem, ſi abſente citando, vel domeſticis ejus in faciem fieri haud poſſit, conſtat ex *L. ult.* §. 2. *D. Quod vi aut clam. Auth. Offeratur Cod. de Litis conteſt.* praeter alia citationis requiſita, ad *tit. D. de In jus vocand.* ab interpretibus explicata, quaeque hic repetere ſupervacuum erit. Hoc unum notes, quod ipſe judex ejusmodi citationis libellum debeat ſubſcribere vel ſigillo ſuo confirmare, *Nov.* 53. *c.* 1. §. 1. Quae omnia, etſi ſatis vocem *conditta*, in ſenſu quo illam accepit Auctor, tueri poſſent, nihil me tamen movent, quin ab Auctore hic diſſentiam, et ſine veterum auctoritate ſignificatum novum voci *condictionis* adfingere erubeſcam.

* *Commonitorium*, de quo hic auctor, erat libellus, cui

ad memoriam juvandam accipitur ab Auguſtino epiſt. CXXIX. et CLVIII. a Vincentio item Lyrinenſi lib. Contra profan. Nov. *

Dia-

cui veluti memoriali et monitorio negotium aliquod committebatur, cui implenda quaedam mandabantur, teſte Symmacho I. *ep.* 62. et *lib.* V. *ep.* 26. et Jureto in Symmach. *lib.* V. *ep.* 26. Amm. Marcell. *lib.* XXVIII. *Commonitorium repertum eſt manu ſcriptum Hymetii.* Mentio commonitorii hujus fit in *L.* 2. *C. Th. Si cert. pet. et* in L. *ult. in fin. Cod. de Accuſation.* ubi pro ſecretis mandatis accipiuntur. vide Jac. Gothofr. ad *d.* L. 2. *tom.* I. *pag.* 223. et J. N. Loenſis *lib.* IV. *Miſcell. c.* 6. *tom.* V. *Theſ.* Critic.

* *Corpus*, pro libro et volumine apud veteres paſſim accipi Auctor hic debuiſſet adnotare. Sic Cicero V. *ad Fam. Ep.* 12. *n.* 12. *modicum corpus* et II. *ad Attic. Ep.* I. *Hoc tuum σῶμα curabo.* Plinius II. *Ep.* 10. *n.* 3. et *lib.* VII. *ep.* 9. *n.* 6. Ovid. II. *Triſt.* II. *vs.* 535. Seneca de *Tranquill.* IX. *cur ignoſcas homini* corpora *conquirenti, aut ignotorum auctorum, aut damnatorum & inter eos millia* librorum *oſcitanti.* Pulcra translatio a corpore humano ad volumina: nam et *membra* saepius de librorum partibus, ſectionibus et capitibus dicere ſolemus, Plinius *d. l.* VII. *ep.* 9. *n.* 6. *nova velut membra peracto corpori intexere.* Sic *corpus Homeri* in *L.* 52. §. 2. *D. de Legat.* II. *Corpus Ulpiani, inſcr. Fragm. Ulp.* et *corpus Juris,* Livius III. *c.* 34. *Vulgatur deinde rumor, duas deeſſe tabulas, quibus adjectis abſolvi poſſe* velut corpus omnis Romani juris. Et *L. unic. pr. C. de Rei uxor. act.* et σωματοποΐα legum, *Nov. Leonis* I. Hinc ipſa lex quaſi anima corpori incluſa *animata* dicitur in *Nov.* 105. *c.* 2. *in fin.*

Decretum oblitus fuit Auctor, quorum notitia Juris ſtudioſis non ingrata erit. Theophilus de *Jur. Nat. et Gent. et Civ.* §. 6. decretum Principis vocat ἀπόφασιν, ſententiam ab illo prolatam, duas inter partes, quarum de cauſa ipſe cognoſcit et judicat: Δεκρετόν ἐστιν ἀπόφασις βασιλέως μεταξὺ δύο μερῶν παρ' αὐτῷ δικαζομένων ἐκφερομένη. Haec decreta, ſeu cognitionales ſententiae, ut dicuntur in *Nov.*

Th.

Diarium (interpretamentum eſt Sempronii Aſellio-

Th. et Val. 6. legis habebant vigorem et in ſimili caſu obligabant L. *fin.* C. *de Leg.* et in hoc differebant a decretis magiſtratuum, quae cauſam tantum propoſitam et ne illam quidem ſemper, ſi nimirum appellatio intercederet, dirimebant, obſervante Theophilo *d. l.* Videntur demum decreta differre a cognitionibus Principalibus, patetque ex inſcriptione *L. fin. D. de Hered. inſtit.* alios fuiſſe Pauli Cognitionum imperialium libros, alios Decretorum. Et alia fuere decreta in auditorio prolata, alia in cognitionibus pro Tribunali, quae publice et palam in ſollemnibus actionibus et gravioribus e. g. in cauſis ſtatus, referebantur. Sic melius Cujacio *lib.* 11. *Obſ. c.* 26. rem definivit Jac. Gutherius *de Offic. Dom. Aug. lib.* 1. *c.* 21. *p.* 98. ubi et *c.* 20. *p.* 92. eleganter de differentia tribunalis et auditorii. Caute admodum judicabant Principes circa res litigioſas, ut patet ex eleganti *L.* 67. §. *fin. D. de Legat.* 11. Adhibebant etiam ad decreta illa Juriſperitos, adſeſſores, quod de Auguſto perhibet Suetonius *c.* 35. *in fin.* et de Tiberio Tacitus 1. *Annal. c.* 75. De Hadriano teſtatur Spartianus *c.* 18. *Quum judicaret in conſilio habuit non amicos ſuos aut comites ſolum, ſed Juriſconſultos.* Adde Jac. Gothoft. ad L. *ult.* C. *Th. de Offic. jud. omn.*

Deſideria. Hanc vocem omnino huc pertinentem pariter praeteriit Auctor, quae tamen frequenter occurrit apud Veteres, inprimis JCtos medii aevi. Notat autem libellum ſupplicem aut preces libello comprehenſas, vulgo *Requeſtas, L.* 4. §. 5. *L.* 9. §. 4. *D. de Offic. Proconſ.* Et *poſtulare* eſt *deſiderium* ſuum exponere, *L.* 1. §. 2. *D. de Poſtul. L.* 11. *D. de Offic. Praeſid.* pluresque aliae citatae apud Briſſonium voce *Deſiderium.* Imperator Theodoſius in *L.* 2. *C. Th. Si cert. pet. de Suffrag. qui,* ait, *deſideria ſua explicare cupientes,* ubi pulchre Jac. Gothofredus ad *d. l.* oſtendit etiam de iis uſurpari, qui extrema ſuffragia, id eſt baptiſmum vel euchariſtiam in extremo vitae termino poſcebant, hinc *deſiderata* pro ipſo ſacramento, quia diem illum τῆς κοινωνίας multis votis proſequebantur, *L.* 1. *Cod. Th. de Scenicis,* ibique J. Gothofred. Demum pro cauſa in judicio deducta vocem

ſellionis, ait Gellius libro v. cap. XVIII.) idem quod ἐφήμερις.*

Digeſtum: † nomen primum inventum a Salvio Juliano,

vocem hanc ſumi probat G. Pancirolus 1. *Var. lect.* c. 77. Tandem et pro poſtulatis Civitatum.

* Proprie diarium eſt dimenſum cibi pro uno die, Petron. *c.* 24. Martial. 11. *ep.* 109. Pignor. de *Serv.* *p.* 160. quo in ſignificatu et *diurnum* apud Senec. *ep.* 80. Tacit. XVI. *Ann.* 22. aliosque occurrit. Sic *diurnum* pro victu unius diei apud Scaevolam in *L.* 47. §. 1. *D. de Adm. et per.* invenies. Hinc apud JCtos *diarium* ſignificat victum diurnum, cibaria diurna, quorum legato neque habitatio neque veſtiarium neque calcearium debetur, quia tantum cibum teſtator ſenſiſſe videtur *L.* 21. *D. de Aliment. et cibar. legat.* Alibi notat erogationes, ut in *Nov.* 57. ſeu calendarium.

† Digerere eſt confuſa et inordinata juſto ordine connectere et in corpus ſeu ſyſtema aliquod redigere. Sic Cic. 1. *de Orat.* c. 14 nullos fuiſſe ſcribit, qui expoſitis primum a Flavio artificioſe illa *digeſta* generatim componerent. Ovid. 1. *Faſt.* v. 1. *Tempora cum cauſis Latium digeſta per annum.* vide Lexicographos. Graeci μεταχωρίζειν dicunt, Gloſſae διάστρωμα, διαλογός, διάκοσμος & μέγας διάκοσμος, digeſta magna, apud Diog. Laert. *lib.* IX. *n.* 46. Cl. Otto in *Alphene Varo* c. 9. *tom.* V. *th. Jur.* p 1682. Juſtinianus in *L.* 2. §. *Omnia igitur C. de Veter. Jur. enucl.* nomen Digeſtorum inpoſuit volumini, quod antiquorum JCtorum diſputationes legum, reſponſa et deciſiones continebat. *Nomen*, inquit, *libris quinquaginta impoſuimus Digeſtorum ſeu Pandectarum, qui omnes diſputationes et deciſiones in ſe habent legitimas, et quod fuit undique collectum, hoc in ſinus receperunt, in ſexaginta pene millia verſuum totum opus conſummantes.* Neque tamen primus hanc epigraphen invenit Juſtinianus, neque Salvius Julianus vocem hanc primus ad volumen Legum adplicavit, ut cum Alciato conjicit Auctor noſter; ſed Alfenus Varus opera ſua, ſeu libros

liano, qui Jus civile, cum olim confuſim traditum eſſet, tamquam in quamdam artem illud digeſſit. Ita Alciatus Rubric. Cod. De edendo.

Diplomata ſunt literae patentes, ut nunc loquimur, ait Budaeus in Pand. cujusmodi ſunt Bullae Pontificum et Regum: ita dicta, quod ſint chartae complicatae et lino trajectae. Tales erant et Codicilli, Principum ſignis notati; quibus viſis hipparchi vehicula et equos curſorios praeſtabant iis qui utebantur curſu publico. Ita Lazius de Rep. Rom. et Bud. Annot. poſter. in Pandect. *

Edi-

libros XL. reſponſorum et deciſionum inſcripſit primus *Digeſta*, obſervante Cl. Ottone d. l. Ejus exemplo poſtea Jubentius Celſus libros XXXIX. Marcellus Ulpius XXXI. Servius Scaevola XL. modeſtiorem eſſe vocem Digeſtorum quam Pandectarum rati, conſcripſerunt. Minus etiam Digeſta videntur continere quam Pandectae et ſunt catenatim una ſerie connexa, Coler. *c.* 23. *Parerg.* Ad imitationem itaque illorum Juſtinianus omnia Jura antiqua in ſeptem partes digeſſit: *In ſeptem partes*, inquit, *eos digeſſimus, non perperam, nec ſine ratione, ſed in numerorum naturam, et artem reſpicientes, et conſentaneam iis diviſionem facientes.* Ubi per *numerorum naturam* notat perfectionem numeris ſeptenarii, per *artem*, numerum aptum ad opus Pandectarum, quod inſtar ſeptem tonorum antiquae muſicae, legum quamdam harmoniam continet, auctore Pancirolo II. *Variar. lection. c.* 64.

* De Diplomatibus vidimus quantum ſatis eſt ſupra *pag.* 241. adde Pancirolum in *Notitia Imp. Orient. pag. m.* 22. *col.* 1. Tractu temporis ad chartas regales et eccleſiaſticas vox eſt translata, quarum varia nomina recenſet Mabillon *lib.* 1. *de Re Diplom. c.* 11. ſcil. eccleſiaſtica, quae erant praeſtariae et precariae; Regales dividi poſſunt in Praecepta, Placita, Indiculos, Tractatorias, Deſcriptiones, Panchartas. At, quod mireris, nihil Viro praeclaro de ipſa voce diplomatis,

et

Edictum, ut Halicarnaſſ. ſcribit lib. v. Romani appellabant τὴν τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων διαγραφήν. Nam ut ſcirent cives quod Jus de quaque re Magiſtratus dicturi eſſent, edicta proponebant. Ita Briſſon. v. De ſignif. verb. *

Elogium

et quo tempore illa coeperit publicis inſtrumentis inſcribi adferre lubuit. Plerumque Imperatorum et ducum privilegia *diplomata*; Epiſcoporum vero privilegia *chartae* vocabantur, licet hoc non conſtanter fuerit obſervatum, Joachim Vadianus de *Colleg. et monaſteriis pr. lib.* II. et diploma et auctoritas in medio aevo unum idemque notare docuit A. Matthaeus ad *Annal. Egmondan. c.* 17.

* Edicere eſt jubere, Donatus in Terent. *Eunuch.* III. 5. 30. *Edicit, ne vir quiſquam ad eam adeat, et mihi, ne abſcedam, imperat.* videſis Petr. Scriverium in *Anecd. Philolog. p.* 4. In Jure noſtro varia edictorum genera occurrunt. Praecipue notandum eſt edictum Praetoris, quod propter ſummam aequitatem a populo confirmabatur, unde et *viva vox Juris civilis* dicitur a Marciano in *L.* 8. *D. de Juſt. & Jur.* Aliud eſt edictum Praetoris urbani, quod urbicum vocabatur *L.* 55. 56. *D. de Reg. Jur.* Cicer. II. *de Finib. c.* 22. Aliud edictum Praetoris peregrini: quod fruſtra negat Hotmanus et Roſinus VII. *Antiqu. c.* 11. contra quos recte diſputat Reinold. *Var. c.* 37. ex *L.* 9. §. 4. *D. de dolo malo.* cui jungit Cl. Otto ad §. 7. *Inſtit. de Jur. nat. Gent. & civ.* Ciceronis teſtimonium XIII. *famil.* 59. Peduceano Praetori peregrino, ſi Gronovio in Not. credamus, ita ſcribentis: *ſervabis, ut tua fides et dignitas poſtulat, edictum et inſtitutum tuum.* Alia vide apud Cl. Heinec. ad *tit. D. de Orig. Jur.* §. 41. Alia iterum ſunt edicta Proconſulum, quorum fit mentio in *L.* 19. D. *Quod met. cauſa* et ſolebant Proconſules et Praeſides edictum Praetoris urbani plerumque ad provinciales dirigere, Cic. ad *Attic.* v. *ep.* 21. et alibi. Alia erant edicta aedilium curulium in urbe de rebus venalibus, viis publicis etc. *L.* 63. D. *de Aedilit. edict. L.* 27. §. 23. D. *ad L. Aquil. L.* 37. §. 1. D. *de Evict.* Aliud demum eſt edictum cenſorium, de quo Sueton. *de Clar. Rhetor. c.* 1. Alia de

Elogium ſubinde ſignificat cauſſam datae vel negatae hereditatis, teſtamento expreſſam. Exemplum

de praetorum edictis et de origine eorum Fornerius habet *lib.* v. *Rer. quotid. c.* 9. de Jurisdictione Praetoris peregrini adeas Freher. II. *Veroſimil. c.* 17. Non unum ſed varium et diverſum protuliſſe edictum Gu. Ranchin. I. *Var. lect.* 4. probavit. Inprimis ferebant edicta, de iis, de quibus in Jure civili nihil erat expreſſum L. 7. §. 1. D. de *Juſt. et Jur.* Jus civile tollendi facultatem non habebant, L. 12. §. 4. D. de *Publ. in rem act.* L. 12. §. 1. D. *de Bon. poſſ.* Emendandi, corrigendi, ſupplendi d. L. 7. §. 1. habebant, et per indirectum ſaepe permittebant, quod Jure civili non erat permiſſum, *pr. Inſt. de Bon. poſſ.* §. 3. *Inſt. de Exher. lib.* §. 9. *J. de Hered. quae ab Inteſt.* §. 3. *J. de Leg. agn.* Variationem vero eorum ambitioſam reſtrinxit C. Cornelius Trib. Pleb. temporibus Ciceronis: *ut praetores ex edictis ſuis perpetuis*, (id eſt, annuis) *jus dicerent, quae res tum gratiam ambitioſis Praetoribus, qui varie judicare aſſueverant, ſuſtulit*, Aſcon. Pedian. *in Orat. pro Corn.* Pancirol. I. *Lect.* 34. *et* II. *Lect.* 12. Tandem juſſu Hadriani Salvius Julianus Ictus compoſuit edictum perpetuum, Cujac. VIII. *Obſ.* 38. J. S. Brunquel in *Hiſtor. Jur. Rom. c.* 8. Abolitis praetorum edictis praefectus praetorio proponebat edicta, quae et *formae* dicuntur in *L.* 2. *C. de Offic. praeſ. praetor.* ſed legibus nihil contrarium continere debebant, erantque edicta tantum ad LL. Imperatorum publicandas, Valeſius ad *Euſebii hiſtor. eccleſ.* IX. *c.* 9. et Sirmondus II. *Propempt. c.* 2. quo pertinet edictum Caſſiodori praefecti praetorio XII. *Var. c. ult.* Denique notanda veniunt Edicta principum, quae proprio motu plerumque ſolebant dare, eaque erant vel generalia, omnes obligantes, *L. unic. C. de Strator. L.* 4. *§.* 6. *D. de Legat.* vel ſpecialia, quae urbem et provincias quasdam ſpectabant, vel breviter admonebant Praeſides, tam urbanos quam Provinciales, Nov. Theod. et Valentin. Nov. 25. 40. 45. unde et *brevia* ſeu *monitoria*, et *evocatoria* dicebantur. *L.* 26. *D. de Lib. et Poſthum. L. fin. D. Ne de Stat. def.* L. 8. D. *de Quaeſtion. L.* 15. *D. ad L. Cornel. de Falſ.* L. 2. D. de *Cuſtod. et exhib. reor. L.* 7. *§. ult. D. de Suſpect. tut. L.* 72. *D. de Judic.* L. 13. D. *de Jur. fiſci*

plum datae eſt apud Senecam II. Controv. *Reliquit heredem, et elogium adjecit; quia pudicam comperi.* Negatae, apud Ciceronem pro Cluent. *Elogium recitaſti*, etc. *idcirco ſe exheredaſſe*, etc. apud Quinctilianum lib. VII. cap. IV. *Si exheredatum pater a ſe filium elogio fuerit teſtatus, propterea quod is*, etc. Subinde Elogia ſumuntur pro notoriis, ſeu indiciis criminum, quae vulgus vocat *informationes.* Ita Tertullianus Apolog. cap. XLIV. *Tot a vobis nocentes, variis criminum elogiis recenſentur.* Et Sueton. Calig. cap. XXVII. *Nullius inſpecto elogio.* Ad quae verba Turnebus lib. XVIII. cap. V. *Multis nomen hoc ſuſpecti ſermonis eſt; in cauſſa eſt, quod extrita una litera* c, *pro Eclogio, Elogium dici animadverti: Eclogium autem ab Ecloge deducitur, hodieque* ἐκλογεῖον *apud Suidam reperitur, Alii quaſi Ellogium interpretantur, derivantes ab* ἔλλογον *, *quod ti-*

fiſci Pancirol. I. *Var. lect. c.* 34. Olim tempore Auguſti à ſpecialibus, durante adhuc imagine reipublicae, facile recedebatur. Exemplum eſt in L. 26. D. *de Lib. et poſthum.* Jac. Gutherius de *Offic. dom. Aug.* I. *c.* 32. Neque valebant illa, ſi ſine die et Conſule ſcripta fuiſſent. L. I. C. *Th. de Conſt. Princ.* ibique J. Gothofr. quod Juſtinianus ſuſtulit, omnia valere jubens, quae in Codicem eſſent relata in *Conſtit. de nov. Cod. fac. et Juſtin. confirm.* Burgius c. II. *Elect.* Ultimum et Pontifices Romani edicta propoſuere, de quibus vide Guther. de *Jur. Pontif.*

* Et haec derivatio videtur verior: nam ἐκλόγιον apud Suidam notat locum in quae tributa conferre ſolebant, quod patet ex ſequenti voce ἐκλογεῖς. Mediae vero ſignificationis eſſe hanc vocem inque bonam et malam partem accipi, docuit Cl. J. Fr. Reitzius in *Ambig. med. et contr.* voce *elogium.* Saepius pro teſtamentis morientium ſumi oſtendit

titulus et teſtatio ſit commemorans vitia et virtutes. Vide ibidem Torrentium.

Bb 2 *Ephe-*

dit Briſſon. de *V. ſign.* voce *elogium* Plaut. in *Merc.* II. 3. 74. *Impleantur fores elogiorum carbonibus*, et apud Spartianum in *Severo c.* 2. *Sub elogio praeconis fuſtibus caeſus.* Lamprid. in *Sev. c.* 34. Adde Valeſium ad *lib.* XIV. *Amm. pag.* 15. et Sc. Gentilem II. *Parerg. c.* 29. Pro titulis criminum et pro ipſis criminibus uſurpavit Tertullianus I. *Adv. nation. c.* 2. ubi J. Gothofredus p. m. 70. Plurifariam vero in malam partem occurrit apud Petron. *Satyr. c.* 53. Cicer. *Pro Cluent. c.* 48. et frequentiſſime pro exheredatione, Auguſtin. de *Vita et mor. Cleric. Ambos exheredavit, illos cum laude, iſtos cum elogio.* Et ſic etiam in L. 14. §. 2. L. 48. §. 1. *D. de Lib. et poſth.* et L. 1. §. 9. *D. de Carbon. edict.* et Gothofr. ad L. 14. §. 2. *D. de Lib. et Poſth.* quibus palam fiet liberos plerumque cum convitio et maledictione fuiſſe exheredatos, eoque pertinet inprimis L. 3. *pr. D. de Lib. et poſthum. Non nominandus, non filius meus, latro.* Attamen opus non fuiſſe videtur Clar. Ottoni ad §. 5. *Inſt. de Exheredat.* elogia addere teſtamentis, antequam Juſtinianus nominatim fieri hoc debere in *Nov.* 115. *c.* 3. *pr. et* §. 14. circa finem expreſſe injunxerit, quod bona ejus venia nondum ſatis liquere putem: etenim in *L.* 4. C. *Th. de Legitim. hered.* haec invenio verba: *Niſi forte avita elogia inurenda impiis nepotibus juſta ſemotis ratione monſtraverit.* En juſtam exheredationis cauſam: *monſtrare debebat*, quod fieri ſine probatione vix poterat. Clarius hoc ex d. l. 14. §. 2. *de Lib. et Poſth. Si quis ita ſcripſerit, ille quem ſcio ex me natum non eſſe, exheres eſto, hanc exheredationem ita nullius momenti eſſe ait, ſi probetur ex eo natus.* Et mox: *probaturque patrem circa cauſam exheredationis erraſſe.* Videtur itaque dudum ante Juſtinianum Juris fuiſſe, ut elogia ſeu cauſae adderentur: qui enim filius rejicere illas potuiſſet et heres contra probare, juſtas eſſe? Adde quod in plerisque locis veterum, ubi exheredationis fit mentio, elogium ſeu cauſa exheredationis addatur. Magis itaque Juſtinianus in uſum videtur revocaſſe, *ut hoc idem* (cauſam ſcil. ingratitudinis) *in ſuis elogiis conſcripſerint et revera hoc fuerit revelatum* L. 10. *C. de Secund. nupt.* Neque me mo-

vent

Ephemeris, Diarium ſeu Diurnum, ut Budaeus legit illud Juvenalis: *Relegit tranſacta diurni.* Gellius lib. v. cap. XVIII. *Cum non per annos, ſed per dies ſingulos res geſtae ſcribuntur, ea hiſtoria Graeco vocabulo ἐφημερὶς dicitur*, etc. *Latine Diarium.* Ut ſupra. Propertius: *

Forte jacent duras inter Ephemeridas.

Eulogia erant breves chartulae eorum qui dabant mili-

vent argumenta D. Heraldi *c.* 28. *Obſ.* qui ſententiam illius mire juvare potuiſſet; Aliud autem eſt nominatim exheredare, aliud cauſam exheredationis adferre, quod ultimum hic intendo. Cauſam ſane addidit cum ex Seja natum dixerit, et utroque in caſu recte exheredatum fuiſſe ſcribit Ulpianus in *d. l.* 3. *pr.* quia olim nomen non erat addendum; ſed mox pergit, *magis eſt, ut recte exheredatus ſit*, cum ſcil. non filium etc. nominaſſet. Ejusdem commatis videntur reliqua Heraldi argumenta, quae non eſt hujus loci excutere. Ceterum vox elogium etiam in dubio ſignificatu, inſtitutioni tamen adjecta occurrit in L. 37. §. 2. D. de *Legat.* 3. Sed rectius ibi pro cauſa exheredationis ponitur, quia noluit portionem pervenire ad Mevium teſtator. Nec obſtat quod Scaevola ei tribuat fideicommiſſum: hoc enim ideo factum fuiſſe putem, quod elogium expreſſum: *Mevio liberto meo de me nihil merito*, non videretur rationem excluſionis ſatis indicare. Hoc non videtur obſervaſſe Briſſon. de *Verb. Sign.* voce *Elogium* d. l. aliter explicans.

* II. *Eleg.* 22. *vs.* 20. Origo ephemeridum à Graecis eſt repetenda, vide Caſaubon. ad *Sueton. Aug. c.* 64. fueruntque privatorum et principum. Cicero hac voce utitur ut vulgari et dudum Latinitate donata, pro *Quintio* c. 28. *diſcedens*, ait, *in memoriam rediit Quintius, quo die in Galliam profectus ſit; ad ephemeridem revertitur, invenitur dies profectionis.* In inſcriptionibus paſſim occurrunt procuratores ab *Ephemeride Principis*, qui etiam à Commentariis Principum dicuntur.

militibus ſtellaturam, hoc eſt, teſſeram annonariam loco ſtipendii. Lazius lib. II. Reip. c. ult. *

Faſti et *Faſtus*, libri quibus feſtivitatum dies, et earum cauſſae explicantur, a Graecis ἡμερολόγιον vocantur, ut Scaliger in Feſto. De Faſtis Chriſtianorum Tertullianus lib. De corona milit. *Habes tuos cenſus; tuos faſtos, nihil tibi cum gaudiis ſaeculi.* Hoſce primus ſcripſit non Euſebius Caeſarienſis, ut contra Bed. Walfrid. et Molanum docet Caeſar Baronius Prolegom. Martyrologii ſui cap. VIII. ſed ignotus quiſpiam ante tempora D. Gregorii Magni. Romanorum Faſtos elegantiſſime complexus eſt Ovidius libris tribus: Eccleſiaſticos autem totidem quidam Novidius, ſed omnino ingratiis et averſis Muſis, ut memini olim arguto carmine luſiſſe Bernardum Bauhuſium, quod nondum adſpexit lucem. *Conſulares Faſtos* doctiſſime ſcripſerunt Michaël Beuterus Gallus, Onuphrius Panvinus, et Stephan. Pighius. Olim Verrius, qui eos prope ſtatuam ſuam fe-

* Late Du Cange in *Gloſſar. med. Lat.* voce *Eulogia* et *Eulogiae.* Erant panes ſeu cibi alii in menſa ab Epiſcopis, ſacerdotibus, benedictione conſecrati, mox diſtribuendi. Item quaevis munera non tam ex debito oblata, quam ex convenientia. Denique et in malam partem accipiebantur pro dono coacto et quavis penſitatione vel praeſtatione, Du Cange d. l. Eleganter de hoc ritu eulogias mittendi Hier. Bignon. ad *Marculphi formulas lib.* II. *c.* 42. *p.* 331-332. Videntur autem et ipſae literae ſalutatoriae poſtea inprimis elogiae dictae fuiſſe, quia cum elogiis mittebantur, vid. Marculph. et Caniſium *Tom.* V. *Antiqu. lect.* aliosque.

cit incidi ; ut Sueton. lib. De claris Grammaticis *.

Imbreviatura apud Bald. ad Rubr. De fid. inſtrum. et Albericum ad Leg. Contract. De fid. inſtrum. idem eſt quod πρωτόκωλον.

Indigitamenta, ἱερατικὰ βιβλία. Gloſſ. nam quod in

* *Cap.* 17. *Statuam habet Praeneſte, in inferiori fori parte contra hemicyclum, in quo faſtos à ſe ordinatos, et marmoreo parieti inciſos, publicarat.* Pigh. I. *Annal. pag.* 12. obſervat praeneſtinos faſtos hic intelligi. Aduotabantur autem in marmoreis illis tabulis feſti profeſtique dies in quibus reges, conſules, magiſtratus, ſiderum ſignorumque ortus Iſidor. IV. 8. et Servius *Æneid.* III. *vs.* 326. Notatu dignum eſt in Codice Theod. in L. 7. de *Tyron. faſtibus publicis* dici, pro faſtis publicis: et in L. 9. eod *de Infirm. his quae ſub tyrann. victuris faſcibus.* Jac. Gothofredus in Gloſſario nomico voce *faſtibus* adducit Lucanum lib. 10. *vs.* 187. Columellam IX. 14. Horatium IV. *Carmin.* 14. 4. Priſcianum VI. *de Deſinentibus in Us.* Adde Cl. Drakenborgh ad *Sil. Ital.* II. vs. 10. et Du Cange voce *Faſtus* in *Gloſſar.* Alii erant Faſti Conſulares ſeu majores, conſulum nomina et res geſtas exhibentes; alii faſti Kalendares ſeu minores, et hi iterum ruſtici vel urbani, à quibus iterum differebant *Faſti* Pontificum, de quibus Livius VI. I. et eleganter Siccama in *Faſtis Kalend. Rom. c.* I. Praeter illos autem, ab Auctore adlatos, de Faſtis notandi ſunt Faſti Idatiani à Phil. Labbeo primum editi et Tom. IX. Theſ. Graevii inſerti. Stephani Vinandi Pighii *Annales magiſtratuum et provinciarum*, Antwerp. 1615. fol. Caroli Sigonii *Faſti Conſulares Venet.* 1656. *fol.* Onuphrii Panvini *Faſti et triumphi Romanorum* prodiere *Venet.* 1657. *fol.* Huberti Goltzii *Faſti Magiſtr. et triumph. Rom. Brugae* 1566. Henrici Noriſii *Faſti conſulares Lipſiae* 1696. 4to. Theod. Janſon. Almelovenii *Faſti conſ. Amſtelaedami* 1708. 8. et Petri Relandi *Faſti conſulares* quibus adhaeret Brencmanni epiſtola, *de Conſulibus, quorum ſit mentio in D.* 1715. 8. Pagi Diſſ. *hypatica* ſeu de *Conſulibus Caeſareis Lugduni* 1682. 4to.

in Feſto legitur aliter, ex Paulo Diac. eſt, ait Scaliger *.

* *Inſcriptio*, de qua paulo ante per tranſennam egimus: *pag*.379. commode hic erit retractanda. Integri de illa exſtant tituli D. et utriusque Cod. Th. et Juſtin. de *Accuſat. et inſcript.* Inſcriptio autem erat libellus accuſatoris, quo is profitebatur ſe ex Lege publici alicujus criminis aliquem deferrre. Publice ergo per libellum fiebat accuſatio, ideoque in crimen ſubſcribere debebat accuſator, ut metu talionis à temeraria accuſatione abſtineret *L.* 7. *pr. D. de Acc. et inſcr.* ibique Gothofred. Prodit hoc eleganter Symmachus *lib.* x. *ep. ult.* *Quid habeat conditionis inſcriptio? noſtis, primum eſt ne quis temere in alieni capitis poenam irrueret, ni ſe idem prius ſponſione vinciret.* Et mox: *Superat ut crimine non probato in accuſatorem formidata reis poena tranſiret.* Altera ratio elegans poteſt peti ex *L.* 5. *C. Th. de Acc. et inſcript.* ut mora, ratione et conſilio ad accuſandum procedat: facilius enim lingua aliquid enunciatur, nec lubricum linguae ſubjicitur ſtatim poenae; mora ſcribendi impedit multa, et poena ſcribenti ſtatuitur haud immerito gravior: *ut ſopita ira*, inquit Conſtantinus M. *et per haec ſpatia mentis tranquillitate recepta ad ſupremam actionem cum ratione veniant atque conſilio.* Utiliſſima hinc erat inſcriptio, in tanta inprimis vitilitigatorum apud Romanos copia, qui praemiis quoque ad accuſationem provocabantur, Briſſon. *lib.* III. *Antiqu. c.* 17. Alex. ab Alexandro IV. *Genial. dier. c.* 22. Antiquiſſimum hunc fuiſſe morem et apud Graecos jam frequentatum ſupra d. p. vidimus. Adde Corn. Nep. in *vita Attici. c.* 6. Conſtitutione vero Gratiani *in L. ult. in fin. ad L. Cornel. de Falſo* et reſcripto divi Antonini introductum fuit, ut in crimine falſi ſine inſcriptione, poenae talionis ſubjiceretur mendax accuſator, quod poſtea ita invaluit, ut ſola profeſſio et objectio criminis ſufficeret, quare Conſtant. *d. L.* 5. *C. Th.* illum morem inſcribendi *antiquum* revocaverit J. Gothofred. ad *d. l.* 5. et in *Paratit. d. tit.* Diu etiam apud Burgundiones aliosque populos obtinuit ille mos, adeo ut Caroli M. tempora attigerit, *Capitul. Carol. M. lib.* 7. *c.* 328. et allegati apud Du Freſne in *Gloſſar. med. lat.* voce *Inſcriptio.* Hodie exulat noſtris in foris

Inſtrumentum, omne ſcriptum quod ad inſtruendam cauſſam pertinet *. Spiegelius et Briſſonius, et Petrus Gregor. in Syntagm.

In-

ris poena talionis et praemia accuſationis. Horrent etiam noſtrates mores illos Romanorum et ſtrophas, et reipublicae intereſt ne accuſatores ſileant crimina, quae hoc pacto manerent inpunita. Satis denique proſpicitur adcuſatis per cautionem ad inpenſas refundendas et famae reſtitutionem, vel etiam deficiente cautione per incarcerationem, ſi ſiniſtre actionem inſtituerint, ceu latius Practici ad tit. D. de *Accuſ. et inſcript.* quae non ſunt hujus loci. Ultimum cum Du Cange adnotandum eſt, *inſcriptionem* pariter pro documentis, inſtrumentis donationum et tandem pro characteribus et phylacteriis magicis a medii aevi ſcriptoribus et Medicis uſurpari. Addi poſſet, quod inſcriptio etiam dicatur Epigraphe, ſive argumentum integri alicujus operis, vulgo titulus. Sic Rubricae Legum tituli ſeu inſcriptiones ſunt, vide de his ſupra. H. Brencman. de *LL. inſcription.* integram conſcripſit Diſſertationem. Alia de illis adnotavit C. Coſta 1. *Variar. ambig. c.* 11.

* Inſtrumentum proprie eſt omne id quod inſtruit patrem familias. Hinc recte notatus Papinianus ab Ulpiano in *L.* 12. §. 42. *D. de inſtr.* et *Inſtr. libros* non contineri domo inſtructa legata adſerens: *nam quidquid in domo fuit, ut inſtructior ibi eſſet paterfamilias continebitur*, Herald. 1. Ad *Jus Attic.* 16. *n.* 21. Et §. 34. *d. L. inſtructo fundo et bibliothecam et libros, qui illic erant ut quotiens veniſſet, uteretur, contineri conſtat.* Inde forſan vox translata eſt ad ſcripturam quamcumque probationi inſervientem, vide *tit. D. de Fide Inſtrum. et L.* 15. *C eod.* Sunt ergo inſtrumenta tabulae ſeu ſcripturae, quibus fides actorum noſtrorum probatur judici. Dividuntur inſtrumenta in publica et privata, originalia ſeu authentica et exempla ex originali diſcripta, L. 2. *D. de Fid. inſtrum.* Attamen ſi plura ejuſdem rei inſtrumenta conficiantur, omnia quidem ſunt authentica, ut ſupra jam docui, relatione tamen facta, quatenus exemplarii

vicem

Inventarium, ſeu *Repertorium*. Leguntur in Leg. Tutor. * De adm. tut. P.

Kalendarium, liber pecuniae foenebris, ſolebant enim in Kalendas foenerari. Martial. lib. VIII.

Centum explicentur paginae Kalendarum.

Seneca in epiſtol. *Divitem illum putas, quia ma-*

vicem praeſtant et ex uno plura deſcripta ſunt exempla, et exemplaria reliqua etiam dicuntur *L.* 47. §. 2. *D. de Legat.* II. *L.* 4. §. *ult. Fam. erciſc. L.* 24. *D. Qui teſt. fac. poſſ. L. ult. D. de His quae in teſt. del.* Et haec publica inſtrumenta iterum ſunt ſtricte publica, ut Acta judiciorum *L.* 2. *C. de Edend. L. ult. C. de Re jud.* Apochae tributorum et vectigalium *tit. C. de Apoch. publ. L.* 6. *C. de Suſcept.* Tabulae cenſuales *L.* 10. *de Probat. L.* 3. *C. Sine cenſ. reliqu.* et privata negotia in ſcripturam redacta, in judicio recognita et ſigillo munita *L.* 19. *C. de Teſtam.* Privatorum denique inſtrumenta trium teſtium ſubſcriptione munita, aeque ac illa quae à tabellionibus confecta ſunt, vim probandi habent *L.* 11. *C. Qui pot. in ping. Nov.* 73. *c.* 3. Haec de inſtrumentis, de quibus plura interprett. d. t. In Gloſſ. Graec. Lat. inſtrumenta dicuntur γραμμάτια, ἀσφαλίσματα, adde Gloſſar. ad *Agrimenſ.* Pro libro paſſim uſurpavit Tertullianus in *Apologetico* et *V. adv. Marcionem.*

* L. 7. *pr. D. de Adminiſtr. et peric. tut. Tutor qui repertorium non fecerit, quod vulgo inventarium appellatur.* Harmenop. II. §. 25. et in *Nov.* 94. in fin. vocatur ἀπογραφὴ quod deſcriptionem verterunt. Clarius Cl. Homberg reddidit inventarium, quam vocem non fuiſſe novam, ut putant alii, ſed in ore vulgi, nondum tamen receptam ab Eruditis, qui utebantur voce repertorium, indicat JCtus. Voſſius lib. III. de *Vitiis ſerm. c.* 16. ſubſtituit pro inventario, recognitio bonorum, regeſtum, index, aut ſimile quid. Poſtquam vero Juſtinianus beneficium inventarii in *L. ult.* §. 4. *et* 9. *C. de Jure deliberandi* introduxit, quo pinguiore beneficio intra tres menſes confecto, praeſente notario et creditoribus ultra vires hereditatis nemo tenebatur, abiit vocabulum in communem uſum.

Digitized by Google

gnus ei Kalendarii liber volvitur. Ovid. II. de Rem. Am.

> *Qui puteal, Janumque timent, celeresque Kalendas,*
> *Torqueat hunc aeris mutua ſumma ſui.**

Libelli ſunt, quos vulgus vocat *Requeſtas*, ſeu *Libellos ſupplices.* Varia autem libellorum genera alia quaerenda apud Jureconſultos. †

La-

* De Kalendariis et Iduariis vide Gruter. Inſcr. IX. p. 478. et Pithoeum II. *Adverſar. c.* 4. aliosque apud Cl. Noodt. II. *de Foenor. et uſur. c.* II. qui merito illos refellit, putantes factam quidem fuiſſe uſurarum ſtipulationem in Kalendas, ſed datam debitori dilationem usque ad Idus. Frequens autem mentio eſt Kalendarii in Jure noſtro L. 34. *D. de Leg.* III. L. 64. *D. eod.* L. 41. *D. de Reb. cred.* ubi conſulendi Cujac. Hotmanus, Donellus. Erant et Kalendaria civitatum L. 3. C. *de Compenſ.* L. 9. §. 7. *D. de Adminiſtr. rer. ad civ. pert. et tit. Cod. Theod. de Curat. Calend.* ibique Jac. Gothofr. Et de his curatoribus Kalendarii Noriſius in *Cenotaph. Piſan. diſſ.* I. *c.* 3. Pancirolus de *Mag. munic. c.* 14. Singulis quinquenniis calendaria examini ſubjiciebant cenſores, Livius *lib.* IV. *c.* 8. Domeſticorum calendariorum fides ſublata eſt primum per Philippum in L. 5. C. *de Probat.* et deinde per Gallienum in L. 7. C. *eodem. Exemplo pernicioſum eſt, ut ſcripturae credatur, qua unusquisque ſibi adnotatione propria debitorem conſtituit.*

† Libellus dicitur, quod in pagellas et parvi libri formam complicabatur, Sueton. in *Caeſar.* 56. Dicuntur etiam *poſtulationes* L. I. *D. de Poſtul.* Plin. *Ep.* VII. 33. *Deſideria* vide ſupra *pag.* 381. In genere ſignificat omnem ſcripturam L. I. *D. de Tab. exhib.* Pro diverſitate vero objectorum varias nanciſcitur formas et nomina. Sic pro tabella fideicommiſſaria accipitur in *d.* L. I. et L. 22. C. *de Fideic.* pro ſupplicatione principibus, praeſidibus aut magiſtratibus

Laterculum, liber erat continens totam officiorum ac dignitatum adminiſtrationumque civilium ac

bus oblata L. 15. *D. de in Jus voc.* rarius enim Principes reſpondebant, niſi per libellos rogati, quem morem introduxit Jul. Caeſar. Plutarch. *Caeſar. p.* 716. et reliqui fere omnes imitati ſunt Imperatores, vide Allegat. apud Pitiſcum in *Lexico Antiqu.* voce *libellus*, Sueton. in *Neron. c.* 15. *In jurisdictione poſtulationibus niſi ſequenti die ac* PER LIBELLOS *non temere reſpondit.* Pro ſcripto divortii cauſa miſſo L. 7. *D. de Divort. et repud.* ſcriptura famoſa in L. *unic.* C. *de Fam. libell.* ſcripto judicis recuſandi cauſa, *l.* 16. C. *de Jud.* ſcriptura rei inventae reddendae adfixa, L. 43. *D. de Furt.* Hinc illae variae libellorum ſpecies. Accuſatorii, L. 17. D. *ad* L. *Jul. de Adult.* Cujac. I. *Obſ. c.* 20. Dimiſſorii ſeu Apoſtoli, ab eo, à quo appellatum poſt appellationem dati, ad eum qui de appellatione cogniturus eſt, L. *unic.* L. 106. *de Verb. ſignif.* Cujacius XXIV. *Obſ. c.* 29. quem ſupra notavi, et quae eleganter Cl. Duker *de Latinit Vet. Ictor. p.* 445. obſervavit: Libelli famoſi *d. l. unic.* C. *de Fam. Lib.* Sc. Gentil. II. *Parerg. c.* 30. Libelli ſupplices Sueton. *Aug. c.* 53. Guther. I. 34. et III. *c.* 5. et de libellis didaſcalicis idem Guther. I. *c.* 29. *et* II. *c.* 3. *de Offic. dom. Aug.* Supplicibus libellis lites de plano, non contendente adverſario, ſine cauſae cognitione expediebantur, L. 9. §. 1. C. *de Offic. Proc.* L. 71. L. 105. *D. de Reg. Jur.* L. 6. C. *de Praed. et al. reb. min.* Cl. Noodt. *de Jurisd. c.* 10. Sic tutoris excuſatio non poterat fieri per libellum, etſi cauſam, cur illam proponere haud poſſet tutor, per libellum proponere liceret, L. 13. §. 7. *et* 10. D. *de Excuſ. tut.* quod cum non intelligeret Pitiſcus in *Lex. Antiqu.* per L. 13. §. 10. D. *de Excuſ. tut.* mire hallucinatur, excuſationem de plano per libellum expediri poſſe judicans, quod in prima Juris elementa inpingit: Verba d. §. 10. *poteſt aut et libellos dare* explicavit jam Gothofr. in *not.* L. vero 5. §. 2. D. *de Immun.* plane huc non pertinet. Tandem libelli munerarii ſeu gladiatorum, quibus dies futuri muneris, nomina et paria gladiatorum exprimebantur, Cicero *Philipp.* II. *c.* 38. et ad *Famil.* II. *ep.* 8. Libelli vadimonii, nomina adverſariorum in jus vocandorum

ac militarium rationem, inquit Briſſonius lib. x. Βιβλίον ἐφήμερον τοῦ ἀριθμοῦ παρόντες, inquit Appianus. *Majus laterculum* apud Principem, *minus* apud Quaeſtorem erat. Sic vero dicitur quod in eo lateant arcana; ut Lazius de Repub. Vide de eodem Notas Caſauboni ad hiſtoriam Auguſtam.* *Man-*

rum exhibentes, Plaut. *Curc.* I. 3. 5. et *Aulul.* II. 4. 37. Alia de libello ad Jus noſtrum pertinentia vide apud Huberum ad *tit.* D. *de Edendo.* Et Eumdem ad *tit.* D. *de Re judicata*, ubi de libellis ſupplicibus. De libellis alternativis eleg. ſcripſit diſputationem J. H. Böehmer Halae 1714.

* Locum invenire non poſſum. Majus laterculum ſub cura primicerii Notariorum erat, de quo ſuo loco; minus vero ſub cura et diſpoſitione Quaeſtoris L. I. *et* 2. C. *de Quaeſtor.* Majus laterculum erat inſtar breviarii imperii, in cujus locum ſucceſſit, Pancirol in *Not. Imp. praef. p.* 2. *col.* 2. continebatque omnes dignitates, civiles et militares, mandatorum principis, promotionum et conſuetudinum notitiam. Hinc Gutherius haud incurioſe conjicit, quatuor majoris laterculi ſcrinia ita diviſa fuiſſe, ut I. dignitates civiles II. militares III. mandata et promotiones IV. conſuetudines complecteretur. Diviſis provinciis auctisque magiſtratibus et copiis militum, cum laterculum unum non poſſet omnes capere, praefecturae et tribunatus caſtrorumque praepoſiturae limites imperii tuentes in alium codicem, qui laterculum minus nuncupabatur, ſunt translatae. Erant ergo codices in ſacro ſcrinio memoriae poſiti L. 3. *in fin. C. de Agent. in reb.* ſimiles figurae Mathematicorum quadratae, ad aliquam latitudinem inſtar lateris ſurgenti, quam ipſi πλινθίον appellant. Unde laterculum noſtrum derivat Cedrenus, *Qui* dicens, *later coctus eſt, ſeu* πλινθίον *Graecis, laterculum à Romanis dicitur. Eſt autem hic later publicus in quo Senatorum et legionum nomina ſcribebantur.* Aliter Pithoeus in *Gloſſar. Obſcur. verb. Juliani* voce Laterculum, quod ſic forte dicitur ut Cyclus Paſchalis, Laterculus can. IV. Syn. Toletan. can. I. Aurelian. Iſidor.

Mandata libera, erant chartae ſignatae; quibus vices alicui mandabantur rerum cum auctoritate gerendarum. Livius * lib. VIII. Decad. IV. *Legati*

Iſidor. VII. *Etymol.* XXIII. Cyclus autem vocatus eſt, quod in orbem digeſtus ſit et quaſi in circulum diſpoſitum ordinem complectatur annorum, etc. Hinc et laterculus dictus quod ordinem habeat ſtatum annorum. Hieronym. laterculum et abacum appellari poſſe ſcribit, in cujus pulvere ſolent geometrae gromas, id eſt, lineas radiosque deſcribere *Ezechiel.* c. IV. Singularem vocis *laterculus* ſignificatum profert Muretus *lib.* XIX. *Obſerv. c.* 15. placentulas eſſe, à figura ſic vocatas apud Plautum. Tempore Antoninorum vocem jam fuiſſe frequentatam docet Tertullianus *Adverſ. Valent. c.* 29. Idem eſt autem laterculus, quod Commentarius Principis, de quo abunde ſupra. Figuram ejus depingi curavit Guid. Pancirolus in *Not. Imp. c.* 92. *pag.* 144. ubi pelle involutum hunc librum fuiſſe oſtendit *p.* 143. Adde eumdem *c.* 140. *pag.* 206. ubi de Laterculo minore, videſis etiam Bulenger. de *Vectig. c.* 95. De Laterculenſibus in capite de ſcribis dicendi locus erit.

* Eſt *lib.* XXXVIII. *c.* 8. Notanda ſunt pariter mandata Principum, inprimis cum non valerent, niſi literis relata eſſent, *L.* 1. *C. de Mand. Princ.* quae hac in re differunt à mandatis privatorum. Sunt illa monita ſeu praecepta provinciarum Rectoribus data, quibus ea, quae ad jurisdictionis formam vel provinciarum curam pertinent, continentur. De mandatis ad proconſules datis vide *L.* 6. §. *fin. de Offic. Proc. L.* 8. *D. de Extraord. crimin.* De mandatis ad praefectum praetorium *L.* 9. C. *de Offic. ejus qui vic. alic. jud. obt.* Alia horum erant ordinaria, quae *commonitoria* dicebantur, *L.* 9. *D. de Offic. Praeſ. L.* 1. *C. de Colleg. et corpor. Nov.* 8. *et* 17. quaeque per Referendarios ſpectabiles mittebantur. Alia extraordinaria ſeu *Secreta*, hae vero per Tribunos ſeu Notarios aut comites mittebantur. Tacit. III. Annal. c. 11. *occulta*, Sueton. in *Tib. c.* 23. *ſecreta* vocat, ubi nihil mutandum eſſe monet Gutherius *d. l.* Magna exſtat horum mandatorum ſeges in Dig. Cod. et Novell. de quibus *tot. tit. C. de Mand. Princ.*

gati ab Aetolis, *cum mandatis liberis ad Conſulem venerunt*.

Matrices et *Matriculae*, quarum mentio in poſter. lib. Cod., libelli in quibus nomina militum, et eorum qui fiſco pendunt. Rhenanus in Notis Tertulliani. *

Notitia, libellus in quo deſcriptio ſtatus, et totius adminiſtrationis vocatur ab Imperatoribus junioribus, inquit Briſſonius. †

Nota-

Princ. et late Jac. Guther. *lib.* 1. *de Offic. dom. Aug. c.* 33. Strauchius in *diſſert. de Conſtit. Princ.* §. 15. et integro libello Car. Eman. Vizzanus de *Mandat. Princ. Amſtelaedami* 1657. *in* 4to. Ab Auguſto illa inventa fuiſſe tradit Dio LIII. quique ſex capitibus Graece et Latine explicata laterculo inſeri juſſit, inde deſcriptus liber praefectis tradebatur, ut officium ſuum circa adminiſtrationem rerum exinde addiſcerent. Juſtinianus in Nov. 26. §. 2. *Viſum eſt nobis non ſolum illis tradere ſymbola*, id eſt, *inſignia magiſtratus*, *in codicillis*, *ſed etiam praeſcribere*, *quomodo magiſtratus deberent adminiſtrare : haec anteriores legum latores mandata Principis appellabant*. Pancirol. *Not. Imper. Orient. c.* 23.

* Sic et matrices libelli, in quibus Caeſareo fiſco penſitantes deſcripti continebantur, Budaeus ad *L.* 1. *D. de Edendo*. Matriculae vox notiſſima eſt JCtis. Hinc matriculae militares, Advocatorum *L. penult.* C. *de Commeat.* *L.* 13. C. *de Advocat. diverſ. jud.* Matriculae cohortalium L. 10. C. *de Cohortal.* Voſſius de *Vit. ſerm.* III. *p.* 497. Du Freſne in *Gloſſar.* Notatu dignum eſt in l. 5. C. Theod. de *Domeſt. et protect.* illas vocari *Patriculam* ; ſed vitium librarii hoc eſſe, etſi Cujacius conſtanter in ſua editione ita legerit, monſtravit jam J. Gothofredus in *Not. critic.* ad d. l. De Matricula Imperii Rom. Germ. ſcripſit Sing. Opuſculum Eric. Mauritius, quod quartum eſt in Collectione a J. N. Hertio 1692. primum edita et mox Argentorati 1724. in 4to.

† Non immerito illam vocat Alciatus Breviarium imperii,

Notorium, pro indicio criminis ſumit Lex VI. * §. Nuntiatores. ff. ad S. C. Turpil. Leg. VII. Cod. De

perii, de quo ſupra *pag.* 183. Suetonius in *Aug. c.* 28. rationarium et breviarium totius imperii vocat, quod Auguſtum de reſignando imperio cogitantem magiſtratibus et ſenatoribus domum accitis tradidiſſe refert. Opus illud praeclarum retinuerunt Imperatores ſucceſſores, ſed nomine *notitiae* varia illi addiderunt, ſubtraxerunt, quamque ſub finem principatus Theodoſii iunioris ſcriptam, eruditiſſimis notis illuſtravit Gu. Pancirolus in *Fol. Genevae* 1623. et Graevius Theſauro VII. Antiqu. Rom. inſeruit. Simile opus Conſtantinus Imp. filio et ſucceſſori reliquit, quod apud ſe in Bibliotheca tanquam theſaurum ſervatum fuiſſe ſcribit Egnatius in *Conſtantino*, attamen, teſte Pancirolo, nusquam potuit inveniri *pag.* 2. *praef. in Notit.* Ceterum placuit multis hic titulus *notitiae*, adeo ut ad exemplum illius integros libros de imperiis et rebus publicis emiſerint. Sic habemus Boecleri *Notitiam Imp. Germ.* Syrmondi *Notitiam Galliae*, The Wood *Notitiam Angliae*, Hertii *Notitiam regni Francici*, aliorumque, vide et de aliis pluribus Notitiis Fabricium in *Biblioth. Graeca lib.* IV. *c.* 2. *p.* 85.

* Eſt *L.* 6. §. 3. Locus Trebell. Pollionis eſt in *Claud. c.* 17. ubi *notoriae* pro epiſtolis ſcripturave, quibus crimina deferuntur. Eſtque vocabulum mediae Latinitatis, ſecundum Caſaubonum et Salmaſ. ad locum Pollionis et ad *Vopiſci Aurel. c.* 36. vide Cl. C. A. Dukerum de *Latinit. Veter. Ictor. pag.* 424. ibique alleg. Cujacium aliosque. Huc etiam pertinet *L.* 6. *D. de Cuſtod. et exhib. reor.* ubi videſis D. Gothofredum et L. 1. C. *de Curioſ. L.* 31. C. *Th. de Epiſc. eccleſ. et Cler.* Non tamen cum hac voce confundendum eſt *τὸ notorium* Juris Canonici *c.* 13. *et* 14. *X. de Appellat.* et *c.* 8. *X. de Cohab. cler. et mulier.* et paſſim, ubi pariter pro ſubſtantivo accipitur, ſed longe alio in ſenſu, ſcil. pro eo, quod notum eſt, publice omnibus vel pluribus et majori parti hominum in republica, ut nulla tergiverſatione celari poſſit, ceu deſcribitur in *c. fin. X. de Cohab. cler. et mul.* Errat itaque omnino Voſſius de *Vitiis*

De accuſ. Auguſtinus epiſt. CLX. ad Aprignium vocat *Notariam*. Quemadmodum et Apulejus libro VII. de Aſin. et Trebell. in Claudio, quamquam Baronius Tom. II. obſervat ab Auguſtino epiſtola CL. ad Marcellinum, non *Notariam*, ſed *Notoriam* dici.

Pandectae, Comprehenſorius liber, quaſi omnia continens, inquit Spiegel. Unde Juſtinianus Digeſtum vocat Pandectas, quod in eo omnes fere Leges. *

Po-

tiis ſerm. lib. III. *c.* 29. Paulum JCtum, dicens, in eodem ſenſu voce hac fuiſſe uſum in *d. l.* 6. §. 2. *ad SC. Turp.* cum certo certius ſit, Paulum de indiciis notoriis agere, non de Notorio in ultimo hoc ſenſu, qui non ex Jure Civili, ſed ex J. Canon. eſt repetendus. Et hanc materiam ex Jur. Canonico et praxi abunde illuſtrarunt Jo. Strauch. *Diſſ. de Notorio* et Jo. Samuel Stryck in *diſſ. Examen doctrinae de Notorio Halae* 1706. Debuiſſet autem Auctor obſervare quod in circulo hoc, ſic enim ſaepe dicebatur, Cujac. VI. *Obſ.* 6. quindecim annorum ſinguli anni, ſingulae indictiones dictae fuerint uſque ad decimam quintam. Inde rurſus prima indictio quae idem eſt ac primus indictionis annus. Gentil. de *Temp. apell. c.* 2. Et inſtar omnium ſit nobis textus Juris Canonici *c.* 6. X. pr. *de Fid. Inſtr.* in verb. *ubi potuiſſet falſitas facilius deprehendi videlicet in* ANNOTATIONE INDICTIONIS. Sed rectius forſan per Schedia intelliges eene kladde / ein Entwurff / ſive *project*, quam ſcripturam in foris Germanorum vocare ſolemus eine *Punctation*, prima delinentio, vide Cl. Aug. Leyſer *Medit. ad Pand. ſpec.* 273. *de Punctationibus.*

* Ἐκ τῦ τὸ πᾶν ἐις ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι inquit Imperator in §. 1. *Conſtit. Tanta* et *L.* 2. §. 1. C. *de Vet. Jur. enucl.* et Digeſta et Pandectas differre docuit jam Colerus *Parerg. c.* 23. Sic autem veteres jam libros ſuos ambitioſo Pandectarum nomine ſolebant inſignire. De liberti Ciceronis

Poliptici, non ſunt chirographa vel apochae (ut male Alciatus *) inquit Cujacius lib. IV. Obſervat.

nis Pandectis conſule Gellium XIII. 9. et Coelii Apicii *lib.* IV. de Re culinaria πανδέκτης inſcriptus eſt, vide Pancirolum II. *Var. lect. c.* 184. Joſeph. Nerium I. *Analect.* 38. et Carol. Selvaghium de *Orig. etymo et praeſtant. Pand.* in *theſ. Jur. tom.* I. De genere Pandectarum, an virilis ſint, utrum feminini, anxia eſt interpretum diſputatio. Plena manu hac de re egit Ampl. H. Brencmannus *lib.* III. *Hiſtor. Pand. c.* 6. A. Auguſtinum eumque ſequutos virili generi adſerere tradens, alios feminino. Alii iterum in ſingulari Pandecten Florentinum dicunt; alii in utroque genere; alii Pandecta Florentinorum, ne Priſciano colaphum impingere videantur. Mallem ego in genere maſculino proferre, non, quod multitudo ſic ſentiat, ſed quia Graeca vox eſt, quaeque generis eſt maſculini. Neque tamen adeo moroſum me quis putet, ut de ſalute Graeciae actum eſſe putarem, ſi quis in feminino genere Pandectarum voce uti mallet, quia ἡ βίβλος intelligi poſſit, ſi adjective accipiatur. λῆροι! Facile etiam largior aliis, qui eruditis JCtorum nugis ejusmodi diſputationes adnumerant. Sed de his alibi plura.

* Alciatum III. *Par.* citat Cujac. Sed non invenio locum, vide L. 2. C. *Th. de Diſc.* et L. 2. C. *Juſt. eod.* L. 13. C. *Th. de Ind. deb.* Poliptichi ſunt ſcribendi ſecundum Cujacium, quod eae chartae publicae πολλὰς ἀποκλίσεις οἷον πτύχας habeant, (qua forma et diptycha dicuntur in L. 1. C. *Th. de Exp. jud.* *L.* 7. C. *de Summa Trinit.* Sunt ergo libri in quos tum tributi exigendi modus, tum tributi ſoluti ratio continebatur, Veget. II. *de Re mil. c.* 19. Caſſiodor. V. 14. *et* V. *c.* 39. J. Gothofr. *ad L.* 2. C. *Th. de Diſcuſſ.* ubi in fine etiam pro chartis cenſualibus ratiociniorum publicorum, quae et *vaſaria* dicuntur, accipi docet, L. 12. C. *Th. de Cenſitor.* De origine vero vocis δίπτυχον, quae venit à verbo πτύσσω unde πτὺξ plica et δίπτυξ duplica et δίπτυχα quaſi dupliciter complicata, τρίπτυχα, πεντάπτυχα, notandum, fuiſſe pugillares à praetoribus, aedilibus et conſulibus in vulgus ſparſos ad conciliandum populi favorem. Deinde à

quae-

cap. XXVII. ſed rationes publicae, ut conſtat ex Veget. lib. XI. et Caſſiod. lib. V. Variar.

Programma edictale apud Caſſiodorum lib. I. in epiſt. * Theodorici ad Pop. Rom. item libro II. epiſt. ad Senat. Rom. libro autem V. epiſt. II. ad Sta-

quaeſtoribus Principibus offerebantur, Symmach. *Ep.* 7. in *Auctar. lib.* II. *Ep.* 21. *lib.* V. *ep.* 56. *lib.* IX. *ep.* 109. Claudianus à Stilicone Conſule in populum eboreas tabellas ſparſas fuiſſe canit. III. *de Laud. Stil. circa fin.*

Tum virides pardos et cetera colligit Auſtri.
Prodigia immaneſque ſimul Latonia dentes,
Qui ſecti ferro in tabulas auroque micantes,
Inſcripti rutilum caelato conſule nomen
Per Proceres et vulgus eunt. Stupor omnibus Indis
Plurimus; ereptis elephas inglorius errat
Dentibus.

Videtur autem veroſimile, quaeſtores, quia frequenter utebantur pugillaribus, conſuetudinem illam diptycha et pugillares eburneos offerendi excogitaſſe, quod obſervavit Lud. Cario II. *Emend. c.* 6. Plura de his dabit Jac. Gothofr. ad L. *unic.* C. *de Expenſ. lud.* in *fin.* et Cl. Chr. Salig de *Diptychis Veter. c.* I.

* Et *lib.* VII. *ep.* 42. Sumitur ergo vox Programma pro edicto L. 3. C. *de Leg. Nam ſatis eſt edicti eas nuncupatione cenſeri, vel per omnes populos judicum programmatibus divulgari.* Adde *L.* 6. *C. Commin. epiſt. programm. ſubſcript.* L. *ult. C. de Reis requ.* Sic *programma criminale* in *L.* 29. *C. Th. de Petition. et ultro dat. et delator.* Et Vulcatius in *Avid. Caſſio c.* 6. *Nam ſtatim ad ſigna edici juſſit et programma in parietibus fixit.* Proponebantur autem ad tempus tantum neque columnis inſcripta erant, ſed adfixa. Unde differunt ab *epigrammatibus* quae ad perpetuam rei alicujus memoriam, utplurimum pilis et lapidibus infigebantur §. 5. *Inſt. de Publ. Jud. Admonent nos epigrammata in Xerolopho urbis fauſtiſſimae ſcripta.* Priſcianus *lib.* VI. Etſi non negem

Stabul. vocat *Titulum.* pro eo quod nos dicimus *Edictum valvis aſſixum.*

Rationarium, ait Caelius lib. XII. cap. XXI. invenias pro libro in quo vel contractuum vel geſtarum rerum rationes comprehenduntur. Unde *Rationarius apparitor* * Marcellino; *Ratiocinator* Co-

 lu-

negem pro carmine et quavis ſcriptura hanc vocem deinde fuiſſe acceptam, Paul. v. *Sent.* 4. et L. 5. §. 10. *D. de Injur.*

* Hinc *rationarius Codex* in quo rationes rerum geſtarum continentur, vulgo Regiſtrum. Et *rationarii* ſubſtantive, Modeſtinus in L. 15. §. 5. *D. de Excuſ. tut.* Alias Calculatores dicebantur *d. L.* 15. de quibus vide Perrenon. *lib.* 1. *Animad. c.* 27. Fuiſſe vero vocem rationarii tempore Modeſtini in ore vulgi adeoque valde uſitatam, prodit ille his verbis, *quos vulgo rationarios dicimus.* Unde videtur, patere, vocem hanc quidem ſatis latinam fuiſſe, ſed vulgi uſu obtinuiſſe, forte ad abbreviandam vocem *ratiocinarium.* Melius autem dicuntur *Rationales* et *à Rationibus* in antiquis lapidibus. Apud Suetonium in *Auguſto c.* 18. Cod. Copeſ. obſervante Cl. Burmanno legit: *ratiocinarium*; verum ſatis purum erit vocabulum, tot veterum auctoritatibus munitum et confirmatum. Apud eumdem Suet. in *Calig. c.* 16. ſimpliciter, *rationes imperii* dicuntur et ſic frequentius.

Regeſta Auctor praeteriit. Notat vox illa, relata in geſta publica. Hinc *regeſta diverſorum officiorum*, *Nov.* 1. *de Theod. Cod. Auctor.* Notat pariter ſubſcriptionem, cum conſtitutio, quae ad ſpeciale alicujus judicis officium pertinebat, inque ejus judicis geſta ſeu acta referebatur, regerebatur. Sic et Imper. Juſt. in L. *unic. de C. Juſt. conſ. ſed et ſi qua regeſta in Tui culminis judicio*; &c. Et regeſta ſcribarum apud Vopiſcum in *Probo c.* 2. in conſcribenda Probi vita uſum ſe fuiſſe *regeſtis ſcribarum* profitentem. Sunt ergo regeſta monumenta publica actaque diverſorum officiorum et judicum;

lumellae, qui praeeſt rationibus: *Rationales* vocantur Lampridio. *Rationarium imperii* Suetonius nominat Auguſti cap. XXVIII. *Rationes imperii*, in Caligul. cap. XVI. *Rationes libitinae*, in quas peſte mortui referebantur, in Nerone. Quas Scaliger in Euſebii Notis vocat *Ephemeridem libitinariam*.

Reſcriptum, ait Spiegelius, videtur ſignificare id genus quo Imperatores aut Pontifices ſummi conſulentibus eos reſpondent. Cujusmodi ſunt, quas vocant *Literas decretales*. Idem fere Briſſon.* *Sa-*

dicum, quibus propria eſt vox *regerere*, unde etiam *regerendarii* dicti, de quibus plura in capite ſequenti *de Scribis*. vide interim Jac. Gothofredum ad L. 14. *in fin. Cod.* Theod. de *Indulgent. debitor.*

* Reſcripta ſunt epiſtolae Principis ad relationem magiſtratus de re quapiam dubia emiſſa. Sic Theophilus §. 6. *Inſtitut. de Jure Nat. Gent. et civ.* ἐπιστολή ἐστιν αὐτόγραφη βασιλέως πρὸς ἄρχοντος ἀναφορὰν περί τινος ἀμφιβόλου πράγματος γενομένη. Verum Gutherius *lib.* I. *de Offic. dom. Aug. c.* 23. *p. m.* 199. jam obſervavit, hoc non eſſe perpetuum, cum et epiſtolae ſint Principis literae, ſine libello ſupplici aut relatione magiſtratus. Ut plurimum tamen inſtar legum habebantur, inprimis cum vox *emiſſa*, de qua ibidem, epiſtolis ſubjecta legatur, quae indicio eſt, legis vim obtinere illas, quemadmodum voces *lecta* et *ſubſcripta*, de quibus Pancirolus in *Notit. dign. pag.* 110. et vox *regeſta*, de qua in nota antecedenti, legibus pleniſſimam vim tribuere videbantur. Dicebantur Sacra oracula, divini, auguſti et ſacri affatus, Jac. Gothofr. in *Parat. ad* C. *Th. de Reſcr.* Sacrae apices Pancirol. I. *c.* 77. *theſ. Var. lect.* Origo eorum ex eo repetenda erit, quod Principes, non niſi libello adiri volebant, qua de re ſupra, adde Briſſon. III. *Antiqu. c.* 7. Erant autem reſcripta vel generalia vel ſpecialia, generalia leges ex aequitate ſupplebant, diſſenſiones tollebant,

Sacrae literae ſunt, quae et Codicilli dicebantur; et inclinante Imperio, *Indictiones*; nunc vero *Literae credentiae*. Meminit earum Symmachus lib. 11. Epiſtolar. * Sidonius epiſtola ad Papianillam

 vocat

bant, Merill. 1. *Obſ. c.* 5. Unde non immerito contra Macrinum tollenda illa cogitantem, teſte Capitol. in *ejus vita c.* 13. ſolide diſputavit Cl. Schulting. pro *Reſcript. Princ.* §. 12. *ſeqq.* Generalia plerumque Jus certum et perpetuum generale conſtituebant, vide L. 2. §. 3. *D. de Legit. tutel.* Specialia ad certas provincias, ſeu petitiones privatorum in caſibus ſingularibus non faciebant jus, niſi confirmata Scto, L. 2. *D. In quib. cauſ. pign.* vel uſu recepta eſſent L. 18. *D. de His quib. ut indign.* Hinc ſaepius à JCtis ſunt neglecta et ſilentio praeterita, immo nonnumquam reprehenſa, L. 21. *D. de Comp.* L. 1. §. 14. *D. ad L. Falcid.* vide late Jac. Gutherium *d. l. c.* 36. 37. Cujac. VII. *Obſ.* 19. Ampl. Bynkershoek 1. *Obſ. c.* 5. Frequenter etiam JCtorum integra reſponſa illis ſunt immixta L. 4. C. *de Contr. ſtipul.* ubi Alexander: *ſecundum reſponſum*, inquit, *amici mei*, etc. Petr. Perrenon. 1. *Var. lect. c.* 16. et hinc forſan *reſponſa* dicta ſunt in L. 2. C. *de Bon. pet. ſubl.* L. 15. C. *de Tranſact.* Adde Burgium *Elect.* VI. Rad. Forner. 1. *Rer. quot. c.* 17. et mox citatos. De honore reſcriptorum, et quod Principum, et Pontificum reſcripta oſculo excepta fuerint propter ſubſcriptionem et iconem in ſigillis, relligionis et reverentiae oſtentandae cauſa, vide eleganter Innoc. Cyronium *lib.* 1. *Obſ. Jur. Canon. c.* 14.

* Rarum & inuſitatum vocis *indictionis* ſignificatum indicavit hic Auctor; verum cum indictionem nuſquam hoc in ſenſu invenerim, divortium hic à ſententia ejus facere cogor. Equidem apud Caſſiodorum v. *Variar. Ep.* 40. *Sume igitur*, inquit Theodoricus, *per indictionem tertiam Sacrarum largitionum dignitatem.* Num vero hoc ſignificet, ſume per literas, tertia vice ad Te ſcriptas, tertio dignitatem delatam, dubium eſt. Non enim in d. ep. repetitae vel geſtae illius dignitatis meminit, quod dubio

vocat *Codicillos:* Caſſiodorus lib. v. in epiſt. Theodorici ad Cyprianum, *Indictiones.*

Sche-

dubio procul feciſſet Theodoricus, virtutes ejus omnes in prioribus muneribus enumerans, ea ſi olim jam fuiſſet gaviſus. Immo ex ſequentibus expreſſe contrarium liquet: *Meruiſti hactenus, ut honorum faſtigia crederemus; age nunc, ut tibi gratiae noſtrae* CELSIORA *nihilominus conferamus.* Hoc interim patere hoc ex loco Caſſiodori videtur, temporariam fuiſſe hanc dignitatem et per *indictionem* ſeu computum annorum tantum conceſſam, quod nec illi negabunt, quibus cum Auctore noſtro locum explicare placeat: quid enim novis literis, dignitatis teſtibus, alias fuiſſet opus, ſi concedamus quod pro literis ipſis indictionis vox ſit accipienda? Nihil hac de re, quod miror, obſervarunt duumviri clariſſimi, dignitatum apud veteres interpretes optimi, Gutherius de *Offic. dom. Aug.* et Pancirol. in *Notitia.* Neque alii ſymbolam ſuam hic contulerunt, leviter nimis illuſtrem hanc dignitatem tractantes, cui in ſingulari ſpecimine, Deo volente, aliquid temporis impertiemus. Simili in ſenſu vox *indictio* accipienda apud Ennod. in *Vit. Epiphanii* apud Sirmondum *tom.* I. *oper. pag.* 1022. *Duas tamen praeſentis indictionis fiſcalis calculi cedemus.* Et Ennod *lib.* VII. *ep.* I. *de reliqua illius indictionis emiſſo chirographo fuerat confeſſus.* Anno enim aerae Chriſtianae addito chirographis, ex more illorum temporum et indictionem adjeciſſe extra dubium eſt, numerum enim quindecim annorum, quem indictio continebat, ad *cavendum errorem*, qui de temporibus oboriri poterat, inſtitutum fuiſſe teſtatur Beda de *Rat. temp.* c. 48. Unde et in ipſis LL. ſubſcriptionibus in *Cod. Th.* paſſim exprimitur, immo et in marmoribus, quale propter exeuntis indictionis notam memorabile adtulit Sirmondus ad Ennod. *Lib.* VIII. *ep.* I. ubi de Parvulo quodam legitur: *Depoſitus eſt. Sub D.* III. *id. Auguſtar. Symmacho et Boetio VV. CC. Conſ.* IN FINE IND. XV. Hinc manifeſtum eſt, et in reliquis contractibus et actibus publicis, initium, medium et finem indictionum veteres adjeciſſe, ut adeo commode Auctoris explicatione carere poſſimus. Ceterum vox *Credentia* medii eſt aevi, ſignificans

Schedae et *Schedia*, tabellae quibus ſupputatores utuntur ad ſcribendos numeros; ut mox deletili ſpongia detergi poſſint.*

cans id quod fidem facit ac demonſtrat; ſed melius cum Voſſio de *Vitiis ſermon. pag.* 418. *literas adſertorias* pro *literas credentias* dixeris: nam et Cicero *adſertionis* voce hoc fere in ſenſu utitur. Dantur autem literae credentiae Legatis, ut productis illis et exhibitis ad quem mittuntur, fidem faciant legitimae legationis ſtatimque ad audientiam admittantur.

* Schedion cum aſpiratione genere neutro ſignificat id quod ſubito et improviſo dictum, ſcriptum factumve fuerit, Suidas ἀπὸ τοῦ σχεδιάζω. Hinc *Schedicus ſermo* apud Apulejum in *Deo Socratis*, eſt intemporalis et inconditus ſermo. Jo. Baptiſta tamen in ſuis *Comm. epiſt. Sidon. Apoll. lib.* VIII. *ad Leonem ep.* 3. negat, Schedia poemata mala appellari, ejusmodi volumina Schedia eſſe tradens, quae primo rudatu et opificio ſint deformata, nondum laevigata, aequata, expolita et ad unguem caelata. Attamen mala poemata Feſtus *Scedia* vocari tradit. Ab his differt Scedia in genere feminino, quod navigii certum erat genus, de quo iterum Feſtus, et *L.* 1. §. 6. *D. de Exerc. act.* Suidas, ubi temere nonnullae editiones retinent ſynedriam, obſervante Budaeo. Martial. *lib.* IV. *Epigr.* 90. pro pagina utitur voce Scheda:

Nec ſumma potes in Scheda teneri.

Invento enim papyri uſu Scheda notabat allinitionem, ſive glutinamentum illud, quo ſtamen et ſubtegmen chartae conglutinabantur, dictum à Graeco σκεδάζω ſpargo, ſive fundo, quod infunderetur et allineretur tabula papyri cum texebatur. Plin. *lib.* XIII. de Papyro ſcribens: *Texuntur*, inquit, *omnes tabulae madentes. Nili aquae turbidus liquor vim glutini praebet, cum primo ſupina tabula* SCEDA *allinitur longitudine papyri, quae potuit eſſe ſegminibus utrinque amputatis, transverſa poſtea crates peragitur, prae-*

mun-

Signatura; Scriptum ſummi Pontificis papyraceum, ſine ſigillo. Hoc enim differt a Bulla quae membranacea: Pet. Gregorius * lib. XVII. cap. XV. et a Diplomate, quod in charta ſignatum. ibidem.

Summarium. Auctor eſt Seneca in Epiſtolis antea vocatum fuiſſe *Breviarium.* †

Syngrapha Latine ſonat *Conſcriptionem*, quod utriusque manu conſcripta utrisque partibus tradi ſoleat. Ita Spiegelius. Freiſius vero in Verrin. I. *Syngrapha*, inquit, *tabella eſt in qua perſcribitur pactio, utriusque paciſcentis manu obſignata.* Syngraphae autem tantum in Graecia fiebant; nam Romae

muntur deinde praelis et ſiccantur ſole atque inter ſe plagulae junguntur. Et mox: *Sed ratio deprehendit vitium, unius Scedae revulſione plures infeſtante plagulas.* Idem Plinius Schedam hanc vocat corium, cum Claudium Caeſarem primatum, ob nimiam anguſtam tenuitatem tolerandis calamis non ſufficientem et literas transmittentem adeoque literae metum adverſis literis adferentem, mutaſſe ſcriberet: *In decoro viſu pertranslucida igitur*, ait, *et* SECUNDO CORIO *ſtamina facta ſunt e primo ſubtegmine, auxit et latitudinem, pedalis erat menſura et cubitalis matrocolis.* Et hoc jam contra Merulam obſervavit Corn. Witellius *Annotat. c.* 3. in *Theſ. Critic. tom.* I. *p.* 594. In *L.* 17. *C. de Fid. inſtrum.* ſcheda notat primam ſcripturam contractus negligenter et currente calamo ſcriptam, quae mox in mundum redigenda erat. Vulgo vocatur minuta originalis. In medio aevo ſcribebatur Scida, ſeu Sceda, quod merito inprobat Schurtzfleiſchius de *Ortographia.*

* In libro de *Reſcriptis.* Significatus ille prorſus eſt ſingularis, nec trahendus hic locus Suetonii in *Nerone c.* 17. ubi τὸ *ſignaturis* ſine dubio ſubſignatores vel teſtes ſignificat.

† Vide ſupra *pag.* 369. hodie argumenta librorum et ſingulorum capitum vulgo vocantur ſummaria.

mae pactiones hujusmodi referebantur in Cod. accepti et expenſi. Hoc porro diſcrimen eſt inter Syngraphas et Chirographum, ait Aſconius Verrin. III. * quod in Chirographis tantum quae geſta

* Aſcon. in Cicer. *Verr. de Praet. urb.* I. 36. *Inter ſyngraphas et cetera chirographa hoc intereſt, quod in ceteris tantum, quae geſta ſunt ſcribi ſolent; in ſyngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit et non numerata quoque pecunia, aut non integre numerata, pro temporaria voluntate hominum ſcribi ſolet, more inſtitutoque Graecorum: Et ceterae tabulae ab una parte ſervari ſolent: Syngraphae ſignatae utriusque manu, utrique parti ſervandae traduntur*, vide Hotman. ad *d. l.* Huc refer elegans illud ſyngraphum apud Plautum in *Aſinar.* inter adoleſcentem, amicam et lenam, *Act.* I. *Sc.* 3. *v.* 77. Idem et pro diplomate quo belli tempore tuto proficiſci licebat *ſyngrapho* utitur, *Capt.* II. 3. *Syngraphum, quem hinc ferat ſecum ad legionem: hinc ire hinc ut liceat domum.* Primaria ergo differentia chirographum inter et ſyngraphum eſt, quod illud manu propria ſit ſcriptum; hoc à pluribus ſubſcriptum; dein quod in illo geſta tantum, hic vero et pactiones continerentur. Hae ſyngraphae tandem obſignabantur et obſignatæ fidei alicujus, de quo convenerant, quique utrique illas ſervaret, tradebantur. Nonnumquam et antigrapha et exempla ejus quilibet ſumebat penes ſe ſervanda, unde caute hac in re teſtamenta à ſyngrapha differre Demoſthenes tradit contra *Stephanum Orat.* II. Verum vix ullum diſcrimen haec inter vocabula eſſe, obſervavit jam Marius Nizolius *p.* 1982. *edit Hervag. Baſil.* variis exemplis ex Cicerone prolatis contrarium manifeſte demonſtrans, idem et interpretes ad Sueton. *Caeſar. c.* 24. adnotarunt. Quod et verum apud Latinos ſcriptores; ſecus vero apud Graecos. Alia de ſyngraphis et diverſis eorum generibus apud Graecos et Latinos dabit Salmaſius de *Uſuris c.* 10. 11. 12. 14. et quae contra illum diſputat Deſid. Herald. in *Obſerv. ad Jus Attic. lib.* II. *c.* 2. et alibi. An in maſculino vel feminino genere vox ſyngraphi ſit proferenda vide Celeber. Burman. ad *d. l. Caeſaris.*

Sub-

ſta ſunt, ſcribi ſoleant, in Syngraphis etiam contra fidem veritatis pactio venit, et non numerata pe-

Subſcriptio. Et hanc vocem frequenter apud veteres, inprimis JCtos occurrentem explicare debuiſſet Auctor. Obſcurius juſto ὁ μακαρίτης Clariſſ. Corn. van Eck, praeceptor quondam noſter in *Comp. Digeſtor. tit. de Accuſ. et inſcr. p.* 479. hanc vocem definivit: ſubſcriptio eſt, qua is, qui libellum accuſationis porrexit, teſtari debet, ſe profeſſum eſſe, quaque ſe obligat ad talionis poenam, ſi victus fuerit, cavetque ſe perſeveraturum in crimine usque ad ſententiam, *L.* 3. §. 2. *L.* 7. *pr. et* §. 1. *D. L. ult. C. de Acc. et inſcr.* Verum cum in definitione inſcriptionis jam idem fere iisdem dixerit verbis: *eumque reum à ſe peractum iri*, poena pariter talionis, et inſcriptionis et ſubſcriptionis libellum comitaretur, *L.* 2. *C. de Exh. et transm. reis d. L.* 3. §. 2. et L. 7. *pr. et* §. 1. *D. de Accuſ.* rem non ſatis clare explicaſſe videtur. Obſervavit etiam Ant. Matthaeus ad *d. t. D.* §. 3. eſſe differentiam inter inſcriptionis et ſubſcriptionis libellum, ἀλλότρια varia de ſubſcriptoribus, qui ſe accuſatoribus jungebant vel juvandi vel obſervandi gratia litigantibus aderant, ex Cicerone aliisque adferens; ſed ſcrupulum non tollit, etſi clarius et diſtinctius rem explicare tentet, ſubſcriptionem, dicens eſſe inſcriptionis partem; promiſcue tamen paſſim uſurpari mox adſerit, quod vel ſola L, 7. *de Accuſ.* docet, ſic multa agendo certe nihil egiſſe videtur. Neque P. Perrenon. 11. *Var. lect. c.* 2. rem explicat, alia de loco ſubſcriptionis et reo inſcripto adferens: Quid autem opus erat bis κατὰ τῦ αὐτῦ idem profiteri, et ſemel inſtitutam in inſcriptione profeſſionem in ſubſcriptione iterare? Manifeſte interim Paulus in *d. L.* 3. §. 2. *ſubſcribere debebit is qui dat libellos, ſe profeſſum eſſe.* Adjicit tamen mox hanc differentiam: *vel alius pro eo, ſi ſcribere neſciat.* Videtur ergo ſubſcriptio quaſi confirmatio eſſe inſcriptionis. Forſitan tutiſſime inter tempora erit diſtinguendum dicendumque tempore Pauli et Ulpiani inſcriptionem et ſubſcriptionem fuiſſe conjunctam in accuſatore; ante vero haec tempora illum tantum inſcriptionem feciſſe, qui accuſaret, nomenque deferret; alium vero, ſeu ſocium ſeu Advocatum accuſatoris, ſubſcripſiſſe. Et ſic dubium jam

pecunia, aut non integre numerata pro temporaria voluntate hominum ſcribi ſolent, more inſti-
tu-

jam removere tentavit Scip. Gentilis in Apologiam *Apuleji not.* 17. *pag.* 14. Confirmant me hac in ſententia loca veterum. Cornel. Nepos in *Attico c.* 6. *Neminem neque* SUO NOMINE, neque SUBSCRIBENS *accuſavit.* Gellius *lib.* II. *c.* 4. *Cum de conſtituendo accuſatore quaeritur judiciumque ſuper ea re redditum, cuinam potiſſimum ex duobus pluribusve* ACCUSATIO, SUBSCRIPTIOVE *in reum permittatur, ea res atque judicum cognitio divinatio appellatur.* Aſconius in Orat. pro *Cornel. Cornelium reum duo fratres Cominii lege Cornelia de majeſtate fecerunt*, detulit *nomen Publius*, ſubſcripſit *Cajus.* Et in *Scaurianam. M. Scaurus à P. Valerio poſtulatus eſt, apud M. Catonem praetorem repetundarum. Subſcripſerunt Triario in Scaurum L. Marius et Pacuvii Fratres.* Nihil ſane videtur clarius. At et ipſum audiamus Ciceronem in *Q. Caecilium cap.* 15. ſignanter nomen rei deferentem ſeu inſcriptionem à ſubſcriptione diſtinguentem: *Ei qui iſtius quaeſtor fuiſſet, non modo deferendi nominis, ſed* NE SUBSCRIBENDI QUIDEM, *cum id poſtularet, fecerunt poteſtatem.* Et mox: *quartum ſubſcriptorem quem ſit habiturus non video, niſi quem forte ex illo grege oratorum, qui* SUBSCRIPTIONEM *ſibi poſtularunt, cuicunque vos delationem dediſſetis.* Comprobat hoc Tacit. I. *Annal.* 74. et Caelius ad Cic. *lib.* VIII. *ad Familiar. ep.* 8. quae duo loca Graevius ad *lib.* II. *Cic. ad Attic. ep.* 24. *pag.* 280. adduxit. Vix ergo haec dubitare nos ſinunt, aliter fuiſſe antiquitus circa ſubſcriptionem obſervatum, nec ſine ratione ſubſcriptorem dici actorem ſecundum, factum prioris et principalis adcuſatoris adprobantem. Ceterum multa hic de ſubſcriptione et ſubſcriptionibus dici poſſent; ſed cum de his hoc loco agendi non ſit inſtitutum noſtrum, notemus tantum Heraldum ad Jus Attic. *lib.* VII. *c.* 7. 9. 10. 14. Mabillon. *lib.* II. de *Re diplomatic. c.* 10. 20. *ſequ.* et Jo. Alb. Locher in *Diſſ. de Subſcriptionibus*, Liuk de *Manu propria.* De ſubſcriptionibus principum et JCtorum egimus alio loco. De rationum expunctione et ſubſcriptionibus à dominis factis vide Scip. Gentilem in *Apol. Apuleji not.* 857.-58. *pag.* 415. De ſubſcriptione librorum ſymbolicorum in eccleſia
anti-

tutoque Gaaecorum. Male igitur Spiegelius et Alexand. Neapolitanus cum Budaeo faciunt ſyngrapham uno ex latere ſcriptam; ut bene Tiraquellus. Qui addit ſyngraphas tantae fuiſſe auctoritatis, ut eas abnegare, ſummae haberetur perfidiae. Inde tamen natum illud in falſarios dictum apud Suidam: *Non eſt idem ſcriptura et Leucippus.*

Συνθέματα ἐπιςολιμαῖα, ait Budaeus in Comment. eſſe notas quasdam epiſtolares, indices et commendatrices eorum qui eas reddebant: item diplomata quae iis dabantur, qui curſu publico utebantur. *

Tituli, programmata, ut ſupra ex Caſſiodoro: dicta non a tutando, ut Varro; ſed παρὰ τὸ τίειν καὶ τὴν τιμὴν, inquit Scaliger lib. I. Poëtic. cap. IX. et lib. III. cap. ultimo. Differt ab Elencho, quod hic non ſit unus titulus, ſed multi. †

Tran-

antiqua et moderna et quid Juris circa errores poſt ſubſcriptionem enatos, vide Cl. Aug. Leyſer. *Medit. ad D. Sp.* 566. *medit.* 4. 5. 6.

* Gregorius Nazianzen. contra Julianum per συνθήματα ἐπιςολιμαῖα literas formatas intelligit. Alias notant *evectiones* quae erant diplomata, codicilli, libelli, quibus curſu publico utendi facultas dabatur, Du Cange in *Gloſſar. Graec.* voce σύνθημα, et Med. latin. voce *Evectio.* Diploma à eſt Graeco διπλῶ quod chartae duplicatae eſſent. Hinc in medio aevo diploma etiam *duplicata* dicebatur, Du Freſne voce *Duplicata.* Duploma vero an diploma ſcribas, perinde erit. Alia de hac voce ſupra *pag.* 141. adduxi.

† Non placet Scaligeri illa derivatio, quam Voſſius à τιτίω per reduplicationem à τίω et Dacierius ad Feſtum voce *tituli milites* ſuam fecerunt. Non videntur καλῶς ἐικάζειν. Quid opus enim eſt Feſto contradicamus in re dubia illique melius nota quam

Tranſlatitia edicta ſunt, quae Praetores ex alio-
rum

quam nobis. Neque adſentior Hier. Magio *lib.* 1. *Miſcell. c.* 14. *à tutulo*, librorum inſcriptiones titulos fuiſſe dictos aeſtimanti, ſcilicet, *flaminicarum capitis ornamento, quod fiebat vitta purpurea, innexa crinibus et exſtructum in altitudinem.* Etſi enim lubens concedam, librorum inſcriptiones rubro colore aliisque ornamentis inſignitos fuiſſe, vix tamen video, quaenam comparatio titulum inter Flaminicarum et librorum inſcriptiones fieri poſſit. Rectius forſan ab *intuendo* vel *tuendo* vocem titulus derivemus, cum quaſi primo obtutu materiam nobis totius libri ſiſtat et auctorem vel ſaltem imaginem ejus intueri permittat. Notum eſt enim veteres imagines ſuas plerumque titulis librorum ſubjeciſſe, Martial. *XIV. epigr.* 156.

Quam brevis immenſum cepit membrana Varronem,
Ipſius vultus prima tabella gerit.

Et *lib.* 1. *Epigr.* 54.

Una eſt in noſtris tua, Fidentine, libellis
Pagina, ſed certe domini ſignata figura.

Non eſt itaque quod Alciatum ad *L.* 1. *D. de Reb. credit. ſi cert. pet.* legum titulos ex eo dictos fuiſſe exiſtimantem, quod factum nomen et memoriam auctorum tueantur, rejiciat Magius, cum proprius ad rem accedere videatur Alciati ſententia. Satis de vocis etymologia. Ad ſignificatum ex variis, à Lexicographis jam excuſſis, notemus praecipue quae ad rem noſtram faciunt et ab aliis praetermiſſa vel obiter tantum tractata ſunt. Primum antiquos jam pro inſcriptione libri, minimum pro partibus librorum voce illa fuiſſe uſos obſervo. Sic edictum perpetuum in titulos fuiſſe diviſum ex *L.* 1. §. 11. *D. de Poſtulando* et *L.* 1. *D. de Reb. cred.* diſcimus. Hujus ad exemplum commentaria ſua ad edictum in titulos diviſerunt JCti, vide Fragmenta in Collat. *LL. Moſaic. et Rom. c.* 11. *Papinianus libro* 11. *Definit. ſub titulo de Judicatis. c.* 4. *Papinianus lib.* XV. *Reſponſorum ſub titulo ad L. Juliam de Adulteriis.* Sic et Ulpianus libros
ſuos

rum edictis vel integra, vel partem transferebant in ſua edicta nova. Aſconius Verrin. I.*

CA-

ſuos in titulos diviſit, Cl. Schulting. ad Ulpiani titulos *pag.* 560. *Juriſpr. ante juſtin. col.* 2. pariter et Paulus JCtus, vide Eumd. ad *Pauli Sententias. pag.* 213. *col.* I. Miror itaque Anton. Schorum in *Phraſib. linguae Lat. Colon.* 1557. vocem tituli hoc ſenſu, ut minus latinam, Romana civitate eliminaſſe. Etſi enim fatear veteres dixiſſe, *inſcribere librum; et inſcriptio libri, hae literae inſcriptae*, quod in medio aevo *indorſare* vocabant; Du Freſne in *Gloſſar. d. voce*; inde tamen haud ſequitur, minus latinam eſſe τὸ titulus in eodem ſignificatu, cum contrarium aperte doceat edictum perpetuum. Num vero vox illa hoc in ſenſu tempore Hadriani coeperit uſurpari, non definio. Veroſimile videtur veteres modum libros dividendi in titulos ab argentariis didiciſſe, qui compendii cauſa, nomina debita et debitores in certas claſſes et titulos dividebant, Aſcon. Pedian. in *Verrem p.* 77. *Tituli debitorum nomina dicuntur, praeſertim in iis debitis; in quibus hominum nomina ſcripta ſunt, quibus pecuniae commodatae ſunt.* Hoc addo, veteres in titulis librorum ſuorum non fuiſſe adeo liberales ut noſtrates, nam quo brevior olim inſcriptio eo elegantior, vide Scaliger. *de Arte Poet. lib.* II. *c.* 7. Notandum denique librarios ſaepe titulos librorum integros praeteriiſſe vel pro lubitu ſuo alios novos finxiſſe, cujus rei cauſam hanc fuiſſe putem, quod plures librarii plerumque libros deſcriberent aliique titulos rubro colore pingerent, hinc illa errorum ſeges in titulis librorum male locatis, ſpuriis et ſuppoſititiis, Cujac. ad *Jul. Paul. Sent. lib.* V. *tit.* 20. *pr.* qua de re, ni fallor ſupra jam egimus. Apud JCtos titulum ſignificare cauſam poſſeſſionis tralatitium eſt. *L.* 3. *D. Pro ſoluto L.* 3. *D. de Acquir. poſſ.* vel etiam cauſam dominii transferendi, vide Briſſon. de *Verb. ſignif.* Alia dabit Du Cange in *Gloſſario* voce *titulus*. A ſuperdictione differre titulum obſervavit, Mornacius ex verbis *L.* 13. §. *ult. D. de Jurejur. Imperator reſcripſit fuſtibus eum caſtigatum dimitti, et ita ſuperdici* προπετῶς μὴ ὄμνυε. haec enim fiebat voce praeconis; titulus vero erat quaſi inſcriptio poenae in tabella. Adde Alciat. IV. *Diſpunct. c.* 2.

* De Edictis praetorum quantum ſatis eſt vidimus *pag.* 370.

CAPUT XXXII.

De Scribis, et variis eorum generibus. *

SCRIBAE *nunc dicuntur*, ait Feſtus, *Librarii, qui rationes publicas ſcribunt in tabulis*. Eorum munus vocatur *Scribatus*. Leg. Si adſcribat. C. de appellat.

370. translatitia ſuo loco breviter explicanda relinquentes. Erat autem in ſucceſſoris praetoris arbitrio poſitum, num anteceſſorum edicta vel repetere et tranſferre vel plane nova conſtituere vellet, unde et praetori intercedere poterat praetor, ne quid contra jus et edictum ſuum decerneret, Cic. in *Verrem*. I. c. 46. *Itaque L. Piſo multos codices implevit earum rerum, in quibus ita interceſſit, quod iſte aliter ut edixerat, decreviſſet.* Ranchin. I. *Variar. quaeſt. c.* 9. Signanter vero Cicero I. *in Verrem. c.* 44. translatitium à novo edicto diſtinguit, *Poſteaquam*, dicit, *Jus praetorium conſtitutum eſt, ſemper hoc jure uſi ſumus: ſi tabulae teſtamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potiſſimum heredem eſſe oporteret, ſi is inteſtato mortuus eſſet, ita ſecundum eum poſſeſſio daretur. Quare hoc ſit aequiſſimum, facile eſt docere: ſed in re tam uſitata ſatis eſt oſtendere, omneis antea jus ita dixiſſe, et hoc*, VETUS EDICTUM TRANSLATITIUMQUE *eſſe. Cognoſcite aliud hominis in vetere edictum novum. et c.* 45. *hoc translatitium eſt.* Huic contrarium erat *peculiare edictum*. Idem Cic. *lib.* III. in *Verr. c.* XIV. de voce translatitium pro eo quod fit vulgariter et adſuetum vide Forner. in *Caſſiodor. pag.* 321.

* Cum bona venia Lectoris, licebit hic à methodo Auctoris paululum decedere et ad exemplum praecedentis capitis ordine alphabetico memoriae juvandae cauſa varia ſcribarum nomina recenſere, ut commodior ſit ipſa explicatio notarum, quas ob materiae amoeniorem tractum paulo uberiores huic capiti adjicere lubuit. Supereſt enim ſpicilegium in tanta antiquitatis meſſe, nec pro materiae gravitate digne ſcribarum munera pertractarunt

pellat. Exercitium, *facere ſcriptum.* Livius lib. IX. et Gellius lib. VI. cap. IX. *Ordo*, olim vilis apud Graecos juxta ac Romanos, inquit in Syntag. Petrus Toloſanus lib. XLVII. cap. XLI. et *Mercenarius*, ut appellat eum Aemilius Probus in Vita Eumenis; ſed mox coepit honeſtus haberi, ut liquet ex Cicer. Verrin. V. et Juſtinian. Novel. XV. et LXXXII. Tandem etiam adeo excrevit, ut fuerit in decurias deſcriptus; teſte Sigonio libro II. De jure Roman. cap. IX. A variis autem Magiſtratibus quibus apparebant, vocati Quaeſtorii, Praetorii, Aedilitii; imo et a rationibus ſuis, Aerarii, Portorii, Navales, ajunt Franciſcus Polletus libro V. De foro Roman. cap. XII. et Turnebus lib. XXX. cap. XXIV.

Scri-

runt interpretes. Equidem ſingulares diſſertatiunculas de ſcribis veterum conſcripſerunt Andreas Chriſtianus Eſchenbachius et Caſpar. Barthius in *Adverſariis*, *lib. L. cap. I.* pariter et Jo. Schilterus in Commentario ad Pandectas, ſeu *Praxi Jur. Rom.* de Secretariis, Rever. Jo. Andreas Schmidius in *Diſſert.* de *Notariis eccleſiae tum orientalis tum occidentalis Helmſtadii* 1715. et forſan alii quorum me fugiunt nomina; nondum tamen cum pulviſculo omnia exhauſta eſſe ſequens docebit tractatio. Hunc itaque ſervabo ordinem, ut primum compendioſam hiſtoriam ſcribarum ex moribus et inſtitutis variarum gentium collectam exhibeam, deinde ſpeciatim ad Romanorum librarios eorumque munia ſingularia, duce Auctore noſtro, me conferam; ultimum quae in Juris noſtri latifundiis ſcribarum officium et dignitates reſpiciunt, quanta fieri poſſit brevitate excutiam, vitia et virtutes eorum quaſi per indicem indicaturus. Illis autem qui hac in materia vires ſuas periclitarunt hancque tractationem meliorem doctioremque reddiderunt, ſuo loco ſua laus et gloria cedet. Ἀγαθῇ τύχῃ.

Scribae vero Hebraeorum, ut paſſim vertunt

§. 1. Scribas habuiſſe veteres Hebraeos negabit nemo: nondum enim inventa typographia memoria rerum ad poſteros transferri niſi per ſcribas haud poterat. Qui potuiſſet liber *bellorum domini*, de quo *Numer.* XXI. *vs.* 14. ante ingreſſum Canaan ſcriptus, et *liber Juſtorum*, de quo *Joſuae* X. *vs.* 13. II *Samuel.* I. *vs.* 18. et Cl. Abicht in *diſput. de Libro recti Lipſiae* 1714. per tot temporum ſpiramenta ad poſteros propagari, niſi à ſcribis vel publicis vel privatis iterum iterumque fuiſſent deſcripti. Moſen majorum genealogias resque geſtas ſine dubio ex antiquis monumentis ſcriptisque majorum hauſiſſe Clericus ad *Geneſ.* XXXVI *vs.* 21. jam docuit. Neque obſtat, quod breviter et ſtrictim res antiquas recenſuerit, cum prompta ſit reſponſio, ſic placuiſſe illi per indicem antiqua recenſere, ut latior eſſet tractus recentiorum. Et qui potuiſſet illa per manum Iſraëlitarum omnia accipere, qui ſub jugo Aegyptiorum gementes, ſingularia illa omnia memoriae mandare et retinere haud potis erant. Probabilius itaque videtur quemlibet patrem familias tunc temporis res domeſticas privato ſtudio adnotaſſe, vel per ſcribas adnotari curaſſe. Ultimum civitatem Kiriath Sepher, de qua ſupra *pag.* 305. urbem librariam et Bibliothecam Judaeorum fuiſſe conſtat. Equidem ſcio, Cl. Buddeum in *Hiſtor. Vet. teſtam. Tom.* 1. *p* 942. dubitaſſe, urbem illam à ſcribis et re libraria ita fuiſſe dictam, cum forſan à conditore Sepher denominatio ſit derivanda. Sed hoc probandum Viro Cl. incumbit, neque enim hoc ſiluiſſet textus ſacer, ſollicite paſſim conditorum nomina referens. Non ergo video cur a verbis S. ſcripturae ſit recedendum, imprimis cum ex familia Caleb, qui urbem Kiriath Sepher, olim Debir dictam, occupavit, Sopherim illi, ſeu ſcribae Judaeorum ſint deducendi, vide 1. *Chronic.* II. *vs.* 55. Adde quod paſſim civitates apud antiquos haud raro à ſtudiis, negotiis, opificiis, et quae plura in illis exercebantur, nomina ſortirentur. Sic civitas Abela commune ſapientiae emporium dicitur II. *Samuel. vs.* 19. unde proverbium enatum eſt: *adi Abelam*, ſeu conſule civitatem literarum, vide C. Sanctium in *Commentar. ad d. l.*

Urbem

Interpretes noſtri, non fuere proprie Scribae, ſed

Urbem Romam *Legum parentem* dictam fuiſſe probat Illuſtr. E. Spanhem. ad *Julian. Imp. pag.* 35. 47. Sic urbem Aſcalonem κρομμύων ſecundum Heſychium, de cepis Aſcalonicis denominatam fuiſſe docuit idem Ill. Ez. Spanhem. ad *Ariſtoph. Plut. vs.* 167. citans de aliis pluribus Addenda ſua ad *Tom.* 1. *Diſſ. de Nummis antiquis pag.* 723. Corinthum ob laſciviam mulierum vere Veneris eſſe urbem εἶναι σαφῶς Ἀφροδίτης τὴν πόλιν, ait Ariſtides in *Iſthmum pag.* 42. Hæc profecto dubitare nos non ſinunt et ejusmodi civitates à ſtudiis apud Hebraeos ita fuiſſe denominatas. Patebit vero ex ſequentibus ſcribas fuiſſe in pretio et honore apud Judaeos.

§. II. In Theocratia Judaica et in candida illa gentium ſimplicitate haud opus erat multis ſcribis, multo minus diſtinctione ſcribarum. Pentateucho, ab ipſo Moſe vel Aarone deſcripto, uſum fuiſſe in longa illa peregrinatione, populum Judaicum, veroſimile videtur. Diviſis vero tribubus, et patrimonio cuilibet aſſignato, ſcribae munere functus fuiſſe videtur ſummus Pontifex. Fidem aſſerti facit ipſe Moſes *Numer.* V. *vs.* 23. exſecrationes in ſchedulam conjicere ſacerdotem jubens. Saltem inde patebit, nondum fuiſſe tunc temporis tractu ſeparatum Scribae munus in ſacris, ſed cum ſacerdotis officio conjunctum. Tempore vero Regum Judaicorum, alia erat regiminis facies et imperii forma, coepitque eo tempore ſingulare munus ſcribae in ſacris. Primus, quantum conjectura quidem licet adſequi, tempore Regis Davidis functus eſt hoc munere Seraja qui II. *Samuel.* VIII. *vs.* 17. Scriba fuiſſe dicitur Sacerdotum, quibus ſtatim hoc loco et II *Sam.* XX. *vs.* 25. et I. *Chron.* XVIII. *vs.* 16. ſubjicitur, et qui ſignanter diſtinguitur à ſcriba regio Joſaphat, de quo *ibid. vs.* 16. Tempore Salomonis Elithoreth et Achija videntur fuiſſe ſcribae in ſacris, Joſaphat vero ſcriro ſcriba regius I. *Reg.* II. *vs.* 3. Joſephus *VII. Antiqu. Judaic. c.* 5. ςρατηγὸν δ' ἀποδείξας εἶχε τῆς ςρατιᾶς τὸν Ἰώαβον. ἐπὶ δὲ τῶν ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ Ἰωσάφατον υἱὸν Ἀχίλου κατέςησεν· ἀπέδειξε δ' ἐκ τῆς Φινέσου οἰκίας τὸν Σάδωκον ἀρχιερέα μετ' Ἀβιαθάρου, φίλον

ſed Lectores et Doctores Legis, ut clare demon-
Dd 2 ſtrant

λος γὰρ ἦν αὐτῷ· ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ δὲ Σεισὰν ἐποίησε. *Totius vero exercitus ducem habuit Joabum: à Commentariis autem fecit Joſaphatum Achili filium: at Sadocum è domo Phineeſi Pontificem creavit cum Abiathro: amicus enim ei erat: ſcribam autem Siſam conſtituit.* Sic *ibid.* VII. *c.* XI. *in fine.* Sabathes et Achilaus ὑπομνηματογράφοι à Commentariis fuiſſe dicuntur, Suſa vero γραμματεὺς ἱεροῦ. Unde videtur patere, tempore Davidis et forſan ſubſequentium regum, ſcribas Pontificis ab ipſo rege fuiſſe electos, ſicuti et ipſe Pontifex. Ejusmodi ſcribam ſacerdotalem etiam tempore Ezechiae fuiſſe putem Sohnam, de quo II *Reg.* XVIII. *vs.* 18. *Jeſaiae* XXXVI. *vs.* 3. *et* XXXVII. *vs.* 2. quia cum Sacerdote iterum conjungitur *ibid.* XIX. *vs.* 2. etſi Dan. Feſſelius *lib.* 1. *Adverſ. Sacr. c.* 1. *pag.* 7. Scribas hos ſub Cancellario regio, adeoque revera regios fuiſſe conjiciat: vix enim videtur veroſimile, tunc temporis tractu ejusmodi Cancellariatus munus, quale hodie noſtris in aulis regnat, fuiſſe notum. Notanter etiam in Bibliis, ſcribae Sacerdotales diſtinguuntur ab illo, qui cancellarius vertitur, et indiſtincte LXX. interpretes γραμματεῖς repoſuerunt. Neque dubium moveri poterit ex II. *Reg. c.* XII. *vs.* 10. quod regius ſcriba expreſſe cum Pontifice maxumo jungatur: is enim ad pecuniam auferendam et numerandam, adeoque ad actum hunc ſingularem, ne fraus fieret, ut olim fecerant ſacerdotes, in pecunia ad templum inſtaurandum in ciſtam conjecta. Immo neque per ipſum Pontificem, ſed per ſcribam, forte ſummi Pontificis, vel delegatum quemdam, ſimul cum ſcriba regio eamdem evacuatam fuiſſe legimus II. *Chron.* XXIV. *vs.* 11. Talis vero ſcriba ſacerdotalis fuit Semaja, qui ex tribu Levi fuiſſe dicitur I. *Chron.* XXIV. *vs.* 6. et filius Saphan de quo *Jeremiae* XXXVI. *vs.* 10. Ceterum munus ſcribae ſacerdotalis videtur olim proprium fuiſſe tribui Levi, vide I. *Chron.* XXIV. *et* II. *Chron.* XXXIV. *vs.* 13. Ex his ſine dubio duo ſcribae ad Synedrium magnum delegati ſunt, quorum unus ad dextram, alter ad ſiniſtram, abſolventium et condemnantium ſuffragia ſcripto conſignabat. Duplex itaque ſcribarum genus tempore regum Judaico-
rum

ſtrant Serrarius noſter et Sigonius in Repub. Hebraeo-

rum fuit, regii ſcilicet et ſacerdotales. Ejusmodi vero Regius ſcriba fuit procul dubio Eliſama, de quo *Jerem.* XXXVI. *vs.* 12. 20. 21. qui tamen alios videtur adhuc ſub poteſtate ſua habuiſſe Scribas. Et forſan talis fuit Jehudi, de quo *d. l. vs.* 21. qui volumina coram Rege dicitur legiſſe et mox ſcalpello conſcidiſſe. In tranſitu vero hic erit notandum, omnia Rege praeſente in Annales debuiſſe conferre regios hos ſcribas, vide 1. *Chron.* XXIV. *vs.* 6. *et Eſther* II. *vs. ult.* His denique addendi ſunt ſcribae caſtrorum, qui exercitus numerum inibant inque rationes referebant tirones, immo hi duces militum erant ſumma poteſtate inſtructi. Talis erat Rege Judaeorum Uzzia regnante, Jeiel, II. *Chron.* XXVI. *vs.* 11. et de ejusmodi ſcriba, ducis munere fungente, loquitur Jeremias *c.* LII. *vs.* 25. *Jeſaias* XXXIII. *vs.* 18. adde II. *Reg.* XXV. 19. *Judic.* V. *vs.* 14. *et* 1. *Machab.* V. *vs.* 42. *Act.* XIX. *vs.* 13. Concludere hinc facile eſt, quanta auctoritate fuerint ſcribae apud Hebraeos. Atque haec de ſcribis eorum publicis ſub ſtatu monarchico.

§. 3. Praeter hos notandi veniunt ſcribae privatorum qui contractus et inſtrumenta, libros eruditorum, librum legis et genealogias Judaeorum deſcribebant. Huic rei operam navabant Kinaei, Jethronis poſteri, qui nullam hereditatem cum tribubus ſortiti 1. *Paral.* II. *vs.* 55. *Jerem.* XXXII. *vs.* 11. in certas familias diſtributi erant, vide Andr. Murray *diſput. de Kinaeis Jenae* 1711. Etiam privati ſuos habuere amanuenſes et ſcribas domeſticos, qualis fuiſſe videtur Baruch, *Jerem.* XXXVI. *vs.* 4. *et* 6. Poſt captivitatem vero Babylonicam diſtinctio ὡς γραμματεῖς τοῦ νόμου et ὡς γραμματεῖς τοῦ λαοῦ obtinuiſſe videtur. Illi libris ſacris deſcribendis, corrigendis et exemplis conferendis literisque numerandis operam dabant. Talis ſcriba fuit Eſdra, qui *Eſdr.* VII. *vs.* 6. et 12. γραμματεὺς τοῦ νόμου סופר מהיר בתורה. Et hinc in קידושים fol. 30. 1. dicuntur סופרים qui literas et voces S. Codicis numerant, et Laniando in *Comment. ad Jeſ.* XXXIII. dicit איה ספר etc. *qui numerat literas legis.* Ejusmodi vero Eſdrae ἀντίγραφον S. Codicis poſſidere ſe gloriantur apud Bo-

braeorum. Fuere autem praeterea multa Scriba-

 rum

Bononienſes Dominicani , quod cimelium duplici clave obſeratum tenent , altera clave penes Magiſtratum , altera penes monachos exiſtente. Deſcripſit hunc Codicem Cl. Montfaucon in *Diar. Ital. pag.* 399. *Ingens eſt volumen , ſeu convolutus liber , pellis vituli ſubacta et tractabilis , in qua non Eſdrae liber , ut multorum ſermone fertur , ſed pentateuchus habetur , more Bibliorum quae etiam num apud Aebreos in Synagogis aſſervantur , pauculas recentiore manu marginales notas obſervavi. Literae vix quidquam nigredinis amiſerunt , quod pelli tribuitur atramenti retinentiſſimae. Codex à Judaeis huic monaſterio dono oblatus fuit , quo tempore Aymericus praefectus et magiſter ordinis erat , anno ſcilicet decimi quarti ſeculi ab annis quadringentis* , etc. Recte inde concludit celeb. Montfaucon , errare illos , qui Hebraica Biblia nulla occurrere ab annis plus quadringentis exarata exiſtimant , quia ex inſcriptione Bibliis illis tempore Aymerici 1308. adjecta patet , perantiquum jam fuiſſe habitum illum Codicem , etſi ipſo Montfauconio teſtante , fabula ſit , Eſdrae manu illum fuiſſe exaratum. Ceterum hi γραμματεῖς τοῦ νόμου non ex vulgo homines , ſed dignitate conſpicui et in LLbus divinis explicandis peritiſſimi fuerunt. His committebant Sacram paginam deſcribendam Judaei , in deſcriptione illius religioſiſſimi , inprimis qua utuntur in Synagogis. Cum operi ſe accingeret Scriba voce clara teſtari debebat : *Se ſcripturum legem Iſraëlis , rem ſanctiſſimam.* Quodſi vel unicum Dei nomen praeteritum vel unica litera haud ſeorſim poſita , et cum antecedentibus et conſequentibus confuſa , vel plane omiſſa ſit , vel abundet , ita ut ab infante , qui nondum ſapit nec plane infans eſt , diſtincte legi non poſſit , et quae plura Maimonid. XX. memorat , totus Codex vitioſus et illigitimus habetur , vide Maimon. in הלכות תפילין de *Phylacteriis c.* x. §. 1. et liber MStus עצהחיים a Wagenſeilio citatus ad *Sota pag.* 22. *ſequ. et* 367. et Vitringa de Synagoga *lib.* 1. *Part.* II. *c.* 10. quorum locorum , cum ſermo hac de materia inter

rum nomina quae recenſet Lazius libro 11. cap. IV. De Republica.

Epi-

inter amicos, me admonuit harum literarum peritiſſimus, G. F. Kirchoff, conterraneus et amicus meus aeſtumatiſſimus. In Bibliotheca Lipſienſi Paulina reperitur ejusmodi Codex accuratiſſime deſcriptus ex Bibliothea Meyeri eo translatus, de quo vide Wallichii *Mayeriſche Synagoge* §. 8. *p.* 6. 7. Tenzel in Menſtruis Anni 1692. menſe *Octobr. pag.* 849. ubi late de Bibliis MStis Erfurtenſibus Anno Chriſti 1343. deſcriptis. De pretio demum immani quantum libri legis, vid Mayeriſche Synagoge d. l. ubi ſolum Thorah vix pro 100. Imperialibus deſcribi poſſe docetur. At *γραμματεῖς τοῦ λαοῦ* Scribae populi, de quorum munere adeas Feſſelium *d. l. pag.* 13. *libellarii* dicebantur, nomine à ſcribis aulae Regiae Perſarum petito, ubi ſcribae illi, qui mandata Judaeos ſpectantia ſcribebant, *regii* audiebant, et *Laſtarim* לבלרין *Eſther* III. 12. *et* VIII. 9. Apud Judaeos ſcribebant libellos divortii, Gittin *fol.* 9. 1. et inter viros Principes numerabantur, Sanhedrin *fol.* 17. 2. Hoc demum verbo monendum erit, in conſignandis contractibus aliisque inſtrumentis, teſtium ſubſcriptione, de quibus *Jeremiae* XXXII. 10. *ſequ.* conſtituendis magiſtratibus, et rebus Politicis etc. annum civilem, qui incipiebat à menſe Tiſri, addidiſſe ſcribas *τοῦ λαοῦ*, ad diſtinctionem anni Sacri, cujus principium menſe Niſan conſtituerat Moſes *Exod.* XII. 1. 2. *et* XIII. 4. ad feſta, inde numeranda.

§. 4. Manſit haec ſcribarum conditio poſt captivitatem Judaeorum Babylonicam nihilque peregrini moris patriis Ebraeorum ritibus hoc in paſſu adhaeſiſſe videtur. Neque hic confundenda eſt dignitas ſcribarum apud Reges Perſarum, qui tamen proxime accedunt ſcribis Hebraeorum: nam apud Perſarum Reges ſummus ſcriba regius, quem Cancellarium poſſes vocare, ſecundus à Rege erat, eamque dignitatem apud Ahasverum obtinuit Haman *Eſther* III. *vs.* 10. cui, cum regio annulo abuteretur et mandatis nomine Regis ſcriptis et ſubſignatis interitum Judaeorum accelerarет, ademit Rex annulum et poena patibuli ad-

fici

ſici curavit, unde illud feſtum Judaeorum, de quo videſis tr. meum de *Memoria propagata c.* 1. §. 7. *pag.* 53. Eandem vero dignitatem ac poteſtatem in Mardochaeum tranſtulit, *Eſther*. VIII. *vs.* 8. Hujus vero ſub imperio alii inferioris ordinis ſcribae fuiſſe videntur, iidem *regii* dicti, de quibus *d. c.* III. *vs.* 12. et *c.* VIII. *vs.* 9. Ejusmodi Cancellarios et ſcribas etiam in provinciis, imperio ſuo ſubjectis, habuiſſe Reges Perſarum conjicio ex *Eſdra* IV. *vs.* 8. 9. 17. Adde Joſeph. *lib.* XI. *Antiqu. c.* 6. Denique et ſcribae, pariter ut apud Judaeos, caſtris intererant et duces militum erant. Sic Amenides ſcriba qui Darii fuit, Arachoſios ſubegit Curtius VII. *c.* 3. Mullinus ſcriba Regis leviter armatis dux datus eſt, Idem VIII. *c.* XI. et de ſcriba equitum ejusque officio Idem VII. *c.* I. Hinc adparet, latius patuiſſe eorum officum, nec ſolummodo deſcribendis pugnis vacaſſe illos, ut putat Barn. Briſſon. *lib.* I. *de Regno Perſar. p.* 139. ex Herodoto *lib.* III. cum Jo. Tzetze *Hiſtor. Chil.* I. 980.

χρυσῷ θρόνῳ καθήμενος. ὥρα τὴν ναυμαχίαν.
Καὶ γραμματεῖς παρίσταντο, μέλλοντες ταύτην γράφειν.

Aurea ſede ſedens, ſpectabat pugnam nauticam
Et ſcribae adſtabant hanc deſcripturi.

Retinuerunt itaque Hebraei τοὺς γραμματεῖς τοῦ νομοῦ et τοὺς γραμματεῖς τοῦ λαοῦ. Quod diſcrimen tamen non conſtanter obſervatum fuiſſe adnotat Cl. Wolfius in *Cur. Crit.* ad *Matth.* II. *vs.* 4. cui nomen τοῦ λαοῦ ideo additum videtur, ut γραμματίας illos privatae conditionis homines nec publico muneri admotos fuiſſe conſtaret. Valeſium autem in Notis *ad Euſebium pag.* 46. Scaligerum, Capellum et L. de Dieu ibi allegatos ideo erraſſe, quod praecipuum ſcribarum munus fuiſſe dixerint, Pontificibus et ſenioribus in Synedrio aſſidere et proinde nomen fuiſſe magiſtratus, non video. Quantum enim ex S. S. et ſcriptis Judaeorum adparet, videtur omnino vera horum ſententia, niſi vox *magiſtratus* offenderet. Prioris generis aliquis Nahum occurit in Talmude, Maſſechet Peah *fol.* 4. 1. qui membrum Synedrii fuiſſe, et ad quaeſtiones propoſitas populo reſpondiſſe dicitur, paulo ante tempora Chriſti nati, Relandus in *Notis ad Othonis hiſtoriam doctorum Miſchnicorum*

 pag.

pag. 90. Et his adnumerandi videntur omnes illi, qui in novo foedere Νομικοὶ legis periti, ſcribae, doctores, et ſecundum verſionem B. Lutheri Schrifftgelehrten audiunt, *Matth.* II. *vs.* 4. et alibi. Sic qui *Matth.* XXII. *vs.* 35. et paſſim apud *Lucam* VII. *vs.* 30. X. 25. XI. *vs.* 46. et *Tit.* III. 13. νομικοὶ dicuntur, apud reliquos Evangeliſtas ſimpliciter γραμματεῖς audiunt. Hi locum tenebant in Synedrio magno Hieroſolymitano et omnium adcuratiſſime legem divinam deſcribere et explicare valebant, quare et prudens et laudandum erat hoc Judaeorum inſtitutum, peritiſſimos et dignitate pollentes huic negotio qui adhibuerunt. Hos interim ut Karaeorum, qui rejectis traditionibus, ſolam ſcripturam venerantur, vel alii ſectae adſcribam cum Cl. Wolfio in *Curis Critic. ad Matth.* II. 4. et *c.* XXIII. *vs.* 4. Triglando de *Karaeis pag.* 63. et Urſino *Scholaſtic. antiqu. c.* IX. inpetrare à me non poſſum. Potius eſt dicamus, γραμματεῖς καὶ νομικοὶ, ſeu νομοδιδάσκαλοι, fuiſſe nomina diverſorum munerum et dignitatis: horum enim aliqui Phariſaeorum ſectae fuerunt addicti *Matth.* II. *vs.* 35. nonnulli Sadducaeorum. Et *Actor.* V. *vs.* 17. et XXIII. *vs.* 6. tam Phariſaei quam Sadducaei quos Servator noſter *Matth.* IV. 2. γεννήματα ἐχιδνῶν vocat, lepide vertente Luthero ihr Ottergezüchte/ in collegio Pontificum et ſeniorum fuiſſe dicuntur. Chriſtus *Luc.* II. *vs.* 45. Scribas et Phariſaeos à legisperitis ſeu νομικοῖς ſignanter diſtinxit, vide L. de Dieu in *Critic. Sacra ad Matth.* XX. Ligtfoot ad *Luc.* X. *vs.* 25. Vorſtius *P.* 1. *Philolog. Sacr. pag.* 68. *ſequ.* et qui forſan plenius hanc materiam tractavit Jo. Henric Syrbius in *peculiari Diſſertatione:* Περὶ γραμματέων *Wittenbergae* 1670. cujus meminere Nova litteraria *maris Baltici de Anno* 1650. Ceterum haud incongrua mihi videtur ſententia Ant. Binaei in *Chriſto crucifixo c.* 11. ſcribas hos, quorum in Novo foedere fit mentio, fuiſſe ex tribu Levi, ceu olim in Veter. teſt. ſcribae ſacerdotales fuerunt.

§. 5. Reſtat adhuc aliud genus ſcribarum, quos Joſephus *lib.* XI. *Antiqu. Jud. c.* 5. *pr.* γραμματίας τοῦ ἱεροῦ, ſeu ſcribas templi vocat. Num vero hi fuerint iidem, qui γραμματεῖς τοῦ νόμου dicebantur, cum ignariſſimis ignoro. Iidem tamen fuiſſe videntur, qui apud Eundem Joſephum *lib.* VII. ni fallor, *de Bello Judaic.* ἱερογραμματεῖς vocantur, qui-

quique forſan praefectis templi ſunt adſcribendi, ejusdem rationes, reditus, et expenſas procul dubio curantes. Catalogum librariorum Ebraeorum dedit Cl. Wolfius *Biblioth. Hebr. tom.* II. *lib.* III. *c.* 3. §. 2. Bellarii loco quaeſtio hic enodari poſſet, num ergo ſine vitiis Biblia à librariis olim fuerint deſcripta, quam vexatam quaeſtionem Theologis decidendam relinquere praeſtaret. Paucis tamen monendi erunt humaniorum literarum ſtudioſi, caute ut in hoc argumento procedant, ne vel temeritatis accuſentur, neque tamen à modeſta criſi, ubi manifeſtos deprehenderint librariorum errores, plane deterreantur. Verum equidem eſt, Judaeorum ſcribas fuiſſe eruditos et peritiſſimos, immo adeo eleganter et emendate ſcripſiſſe, ut ipſi fere typographicae arti videantur eorum Manuſcripta praeferenda; diſtinguendum nihilominus eſt inter librum legis, quem ſumma cura et diligentia deſcripſerunt, inprimis quo in Synagoga utebantur, qua de re ſupra; et illum, quo ipſi privati domi utebantur. Iterum libri legis, quos privati poſſidebant, diligentius erant deſcripti, quam reliquae Bibliorum partes. Belle hoc obſervaſſe videtur P. Simon in *Supplement aux Ceremonies des Juifs*, *pag.* 106. et in *Hiſtor. Critic. c.* VII. *Comme la loix*, dicit Simon, *eſt le principal livre des Juifs, auſſi l'ont ils conſervé dans les Rouleaux ou Volumes beaucoup plus exactement que la reſte de la Bible.* Et mox: *A l'égard des autres livres, bien qu'ils les eſtiment Saints et inſpirés de Dieu, ils ne les ont pourtant pas en un égale véneration; et ſi on les examine avec application, on les trouvera moin exacts que le Pentateuque: à quoi l'on peut ajouter, que pluſieurs Juifs apprenant par cœur presque tout le Pentateuque, il a été beaucoup difficile de l'alterer en le de rivant.* Juſtum hoc videtur Simonis judicium, quod ſi conferatur cum illis, quae ſupra de diligentia et peritia ſcribarum diximus, nullum videtur dubium, quin librum legis habeamus adhuc hodie omnium adcuratiſſimum. His certe non leve pondus accedit ex iis, quae *pag.* 315. de Phylacteriis Judaeorum et de ſuperſtitioſa ſcribendi ratione ibi diſſeruimus, ex Lakemachero, cui jam jungendus W. Goeree *Mozaïze Hiſtorie der Hebreeuwſe Kerke Tom. III. pag.* 315. Eleganter ſcribit Auguſtinus *lib.* II. *contra Fauſtum Manich. c.* 2. *Quae auctoritas literarum aperiri, quis ſacer liber evolvi, quod documentum cujuslibet ſcripturae ad convincendos errores exſeri poteſt, ſi*

 haec

haec vox admittatur, ſcripturas eſſe corruptas. Sane ſtatim ab initio lex Moſis variis exemplis fuit deſcripta ſingulisque tribubus Iſraëliticis cuſtodienda tradita *Deuter.* XXXI. 24. 25. *Joſ.* I. *vs.* 8. Quid? quod diſerte Maimonides *Hil. Tephil. c.* 7. quemlibet patremfamilias juſſu regis, exemplum legis deſcribere debuiſſe perhibet: *Quilibet ſibi exemplar legis exſcribere tenetur, etiamſi parentes ipſi exemplar reliquerint, et ſi propria manu exſcripſerit, perinde eſt, ac ſi de ipſo monte Sinai accepiſſet. Sin literas neſciat, ab aliis pro ſe ſcribi curabit.* Idem confirmat Maimonides, ipſos reges antiquitus exemplum legis propria manu deſcripſiſſe indicans *c.* 3. *de Regibus.* Neque demum Chriſtus et Apoſtoli illam ſcribarum incuriam et corruptionem textus ſacri ſiluiſſent, vel minima, quae in opprobrium ſcribarum adferri poterant, eis objicientes. Stat ergo concluſio, in minimis ſive in hiſtoricis, ſive genealogicis, chronologicis etc. varias inveniri lectiones dubiaque. Confer 1 *Paral.* I. 17. cum *Geneſ.* X. 23. *Eſdr.* VII. 3. cum 1. *Paral.* 6. *item* 1. *Paral.* I. 36. cum *Geneſ.* XXXVI. 12. *Zachariae* XII. 10. et ad hunc locum Huetium, qui in *Demonſtrat. Euangel. Propoſ.* IX. *pag.* 727. *et* 913. Judaeorum malitiam in textibus ſacris corrumpendis erudite prodit, et alibi. Aliud exemplum, quoad hiſtorica, adfert Cl. Perizonius in *Praef. ad Ælianum circa fin.* ex II. *Reg. et* II. *Paralip.* XXII. 2. Adde Cl. Clericum in *Art Crit. P.* III. *Sect.* I. *c.* 5. 6. item ad textus illos allegatos. Neque ſane Capello aliisque, ejusmodi naevos demonſtrantibus, ſatisfeciſſe videtur Buxtorfius *P.* II. *c.* 2. *reliqu. vindiciarum.* Optandum tamen foret, ne tanto cum livore inter ſe digladiarentur diſſentientes, nec omnem fabam in librarios cuderent, haud reputantes, et typothetarum manus textum ſacrum ſaepe depravaſſe, vide Cleric. *P.* III. *Art. critic. Sect.* I. *c.* 12. Dextre judicat Cl. Perizonius, magis conſultum iri auctoritati Cod. Sacri, ſi leviora haec candide fateamur, atque hoc pacto os durum et inpudens adverſarii obtundamus. Et hercle quantum detrahitur Judaeorum oſtentationi et gloriae in adcurata deſcriptione S. Codicis, ſi ipſis objiciamus frequentes ad Idololatriam defectiones, et neglectum ſcripturae ſacrae ab ipſis Rabbinis et magiſtris temere illis inculcatum: hi enim Miſnam ſeu textum Talmudis et Gemaram ſuam, ſeu explicationes et traditiones

Miſch-

Miſchnae, quibus partibus conſtat Talmud, nimium quantum praeferunt Bibliorum lectioni, adeo ut non erubuerint maledictos nominare, qui absque lectione illarum ad ipſa Biblia accederent, uti late et erudite docuit Jo. Andr. Eiſenmenger in libro: *Entdecktes Judenthum P.* 1. *c.* 8. *pag.* 330. *ſequ.* Age, potiſſimum argumentum judaicae oſcitantiae petamus ex ipſis Bibliis, quae clariſſime evincunt, in ipſo florente Judaeorum ſtatu, librum legis in templo ſervatum et ſeptimo quoque anno praelegi ſolitum diu latuiſſe, tandemque inventum, cum admiratione à pio Rege Joſia lectum fuiſſe II. *Paralip.* XXXIV. *vs.* 15. Nec obſtat, quod Baſnage in *Hiſtoire des Juifs lib.* II. *c.* 3. *p.* 343. *tom.* I. hoc reſtringat ad regis ſolius inſcitiam: textum enim inſpicienti conſtabit facile, latuiſſe plane, et cum cura denique inveſtigatum, fuiſſe inventum. Unde liquet, regum ad exemplum et Levitarum ſacrum ordinem compoſitum fuiſſe. Ipſi tandem Judaei faſſi ſunt in captivitate Babylonica libros ſacros intercidiſſe et per Eſdram inventos fuiſſe reſtitutosque, nec ſatis ſe emendatos propter incuriam librariorum jam habere codices, qua in re et Patres eccleſiae habent adſentientes, Clericus *d. l. cap.* 2. Neque iterum hic audiendus erit laudatus Baſnagius, vix fieri potuiſſe conjiciens, *d. l. p.* 340. ut textus ſacer ita corrumperetur vel plane ex commercio hominum removeretur. Pulchre ratiocinatur vir Cl. ſi in ratiocinio conſiſteret veritas hiſtorica; verum oblitus fuit probare, quae facta ſunt, nec reſpexit tot veterum teſtimonia, ipſaque rerum argumenta, contrarium manifeſte ſuadentia. At ſi ex uſu Bibliorum apud Judaeos et quotidiana lectione, item deſcriptione eorum, quae et Regibus ipſis injungebatur, teſte Maimonide, quem ſupra allegavimus, res decidenda; miror pium Joſiam, quem tamen cauſae ſuae patronum adducit, Biblia non deſcripſiſſe; etiam miror virum doctiſſimum non cogitaſſe captivitatem Babylonicam, idololatriam Judaeorum, doctrinam Talmudis, et quae plura. Friget pariter comparatio Mahumedanos inter et Judaeos: illorum enim rempublicam numquam penitus deletam vel ſub jugum redactam fuiſſe, fugit neminem. Immo ſi ex uſu quotidiano argumentum duraturae memoriae depromi poſſet, miror tot numeroſa veterum monumenta millies deſcripta totque artes hominumque in-

ingenioſa inventa uſuque trita, Baſnagii aetatem haud attigiſſe. Sane ſi ullus liber uſu hominum conſervatus fuiſſet, debuiſſet profecto Juris noſtri Volumen per tot latifundia divulgatum inque omnibus Orientis et Occidentis cancellis foriſque receptum, aetatem ferre, integrumque et illibatum ire in ſecula. At quis adeo infrunitus, ut ipſum autographum corporis noſtri hodie extare adſereret? Taceo plura, quae Baſnagium, nimium ratiocinio ſuo blandientem, docere potuiſſent, veritates hiſtoricas niti probationibus teſtimoniisque ſcriptorum fide digniſſimorum. Verum ipſe ſibi videtur contrarius Baſnagius *d. pag.* liberaliter concedens nugas eſſe, quae doctiſſ. Ludolfo retulerant Samaritani, Pentateuchum authenticum in Synagogis ſuis, manu Moſis, vel ſaltem illius juſſu deſcriptum, et inter XII. tribus diſtributum unice praelegi. Aliud exemplum ex Mabillonio ſupra adduxi, cui omnino addas Tenzelium in *Menſtruiis de Anno* 1692. *menſe Octobr. pag.* 850. *ſequ.* ubi de Mſſ. Bibl. Erfurtanis. Sic lectori abunde ſatisfeciſſe videor, dum naevis ſcripturae haud carere textum ſacrum oſtendo. Caveat tamen haec ad dogmata et fidei noſtrae principia extendere fatagat, quae pura et illibata ad nos perveniſſe, tot clarorum Virorum teſtimonio et ſolidis rationibus fuit comprobatum, quodque latius probare à ſcopo noſtro alienum et dudum ab aliis evictum fuit.

CAP. II.

De conditione ſcribarum apud Graecos.

§. 1.

MIſſis Hebraeorum ſcribis ad conditionem Scribarum, variaque eorum fata apud Graecos fiat tranſitus.

Omnium luculentiſſime Cornelius Nepos in *Eumene c.* 1. *n.* 5. Scribarum apud Graecos honorificum munus et conditionem deſcripſit, *itaque*, dicens, *eum habuit* (Philippus Amyntae filius) *ad manum ſcribae loco, quod multo apud Grajos honorificentius eſt, quam apud Romanos. Nam apud nos revera, ſicut ſunt, mercenarii ſcribae exiſtimantur:* *at*

at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur niſi honeſto loco et fide et induſtria cognita, quod neceſſe eſt omnium conſiliorum eum eſſe participem. Et paulo poſt *num.* 6 de eodem Eumene pergit Nepos: *Illo interfecto*, ſcil. Philippo *eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim.* Requiſita ergo ſcribae apud Graecos ſecundum Nepotem ſunt, 1. familiae honeſtas 2. fides et 3. ſpectata induſtria. Munus ipſum honorificum fuiſſe tradit, quod conſiliis regiis ſemper adfuerit, conſiliorum quaſi arbiter. Verum haec de Secretario regio ſunt accipienda. Alia ſcribarum erat apud Athenienſes conditio, quam J. Pollux *lib.* VIII. *c.* 9. *ſegm.* 98. ita deſcribit Γραμματεὺς ὁ κατὰ πρυτανείαν κληρωθεὶς ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἐπὶ τῷ γράμματα φυλάττειν, καὶ τὰ ψηφίσματα. Καὶ ἕτερος ἐπὶ τοὺς νόμους ὑπο τῆς βουλῆς χειροτονούμενος. ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρεθεὶς γραμματεὺς, ἀναγινώσκει τῷ τε δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ. *Scriba qui juxta prytaneam à ſenatu ſorte eligitur ad tabulas ſervandas et decreta. Secundus delectus ad Senatus leges. Sed qui propter aerarium eligitur Scriba, et Populo et Senatui praelegit. Propter aerarium* vertit interpres Latinus; ſed nihil cauſae video cur ita: ſic enim ἐπὶ τὸν δῆμον ſive πρὸς τὸν δῆμον debuiſſet legi; ſive autem legas τοῦ δήμου, ſive τοῦ δημοσίου, perinde notat *à populo* ſeu *publico*, inprimis cum nimis ſit audax ſine exemplis ſub voce δημόσιος intelligere δοῦλον ſervum, ut forſan contrariantes contendent. Addit his Pollux *Segm.* 12. τοὺς ἀντιγραφεῖς ſeu contrarotulatores. Ἀντιγραφεὺς, πρότερον μὲν αἱρετὸς αὖθις δὲ κληρωτὸς ἦν· καὶ πάντα ἀντεγράφετο παρακαθήμενος τῇ βουλῇ. *Contrarotulator primum quidem electus erat, poſtea ſorte creabatur omniaque transſcribebat apud Senatum deponens.* Tres ergo ſcribas Athenienſium fecit Pollux, quorum duo magiſtratui tantum miniſtrabant; tertius vero ὑπὸ τοῦ δήμου ſeu ὑπὸ τοῦ δημοσίου αἱρεθεὶς *à populo electus* populo et ſenatui aderat et praelegebat coram populo epiſtolas à ducibus miſſas, teſte Thucydide *lib.* VII. Num vero hic idem ſit quem Thucydid. *lib.* VII. *p.* 491. γραμματέα τῆς πόλεως *ſcribam civitatis* nominat, vix dubium eſſe videtur, maxime, ſi diſtincta cujuslibet munera attente reſpiciamus. Apud Aeſchinem *contra Cteſiphontem pag.* 77. vocatur etiam γραμματεὺς τοῦ δικαστηρίου *ſcriba judicii.* Omnes vero hi ſcribae honore conſpicui et viri clari in republica fuiſſe videntur. Quis enim credat ex ſervis publicis ad tabulas publicas ſervandas et τὰ ψηφίσματα *decreta* item ἐπὶ τοὺς νόμους τῆς βουλῆς, *ad leges Senatus*, homines peregrinae conditionis et infimae ſortis fuiſſe

fuiſſe electos? Concedamus liberaliter, fuiſſe inter illos clarae originis et prudentiae ſingularis viros, quos triſtiſſima captivitatis ſors in viliſſimum ſtatum redegerat. Largiamur ex his civitate fuiſſe donatos quosdam, qui ſenſim, ut fieri ſolet in ſtatu democratico, ad honoris faſtigia aſcenderint, et propter memoriam priſtinae conditionis, viliſſimi ab auctoribus dicti fuerint; ſane inde tamen non ſequitur ſcribarum conditionem fuiſſe in univerſum apud Graecos viliſſimam, prout contendit Sam. Petitus ad *LL. Attic. pag.* 257. qui jejune hanc materiam tractat cum reliquis antiquariis omnibus, neque diſtinguit, inter ſcribas publicos et privatos, quod miror in Viro Graecarum literarum peritiſſimo. Immo qui veterum licentiam et ſcommata quae in concionem Athenienſium paſſim evomuerunt oratores, reputant, facile teſtimonia illa de conditione ſcribarum ſervili ad laborioſum et moleſtum illud munus, quod forſan ob laboris taedium ſervile dictum fuit, referent. Ex fullonibus, zonariis, ſutoribus ſimilisque farraginis hominibus concionem populi Athenienſis fuiſſe conflatam conſtat ex Aeliano *lib.* 11. *Var. hiſt. c.* 1. ὁ δῆμος Ἀθηναίων ἐκ τούτων ἤθροισται, *ex his conflatus eſt populus Athenienſis*, ait ibi Socrates, Alcibiadi plus aequo populum timenti, animum faciens. Audiamus tandem elegans ut videtur Harpocrationis teſtimonium in *Lexico voce* γραμματεύς: ὁ γραμματεὺς inquit, πῶς τε καθίσατο καὶ τί ἔπραττεν, ὡς τῶν γραμμάτων τέ ἐστι κύριος καὶ τὰ ψηφίσματα τὰ γενόμενα φυλάττει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀντιγράφεται, παρακάθηται τῇ βουλῇ, δεδήλωκεν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. *De ſcribae electione ac officio, quod tabularum penes eum poteſtas et decretorum factorum cuſtodia fuerit ceteraque omnia contraſcripſerit ac ſenatui aſſederit, Ariſtoteles docuit in republ. Athenienſium.* Videtur autem Harpocration ſingula munera ſingulis ſcribis propria hic confundere, omniaque ad unam perſonam vel officium referre, cum ſecundum Pollucem ſingula hic enumerata, ſingularem perſonam deſideraverint. Polluci adſtipulatur Suidas: ὁ γραμματεὺς τῆς βουλῆς· κληρωτοὶ δὲ ἦσαν τὸν ἀριθμὸν τρεῖς γράφοντες τὰ δημόσια· οὐδενὸς δὲ ἦσαν κύριοι ἀλλ' ἢ τοῦ γράφειν καὶ ἀναγνῶναι. Adde Aeſchin. ſupra cit. Ut ut eſt, ſufficit nobis Harpocrationem dicere: παρακάθηται τῇ βουλῇ *ſenatui aſſedit*, unde liquet haud levem fuiſſe honoris gradum, ſenatui intereſſe ac aſſidere, quod nemini niſi membro Senatus competiit, ut conſtat rerum antiquarum ſtudioſis.

§. 2.

§. 2.

Age vero videamus loca à S. Petito *d. l.* adlata, quibus vile ſcribatus munus apud Athenienſes fuiſſe probare ſatagit. Primum argumentum ex Ulpiano *ad Leptineam* adducit, ubi: εἶτα ἐυξάρας τὴν τῶν Συρακουσίων ἰχὺν, τὸν κεκρατηκότα λίαν ἠλάττωσε, γραμματέα καὶ ὑπηρέτην προσειπὼν, ὀνόματα παρ' Ἀθηναίοις ἀπεῤῥιμμένα. Non placuit Petito latina addere, quae in gratiam eorum, qui Graeca ignorant, hic exhibebo. *Deinde extollens Syracuſanorum potentiam, eum qui auctoritate valuit valde deminuit; nam ſcribam miniſtrum adloquens, nomina apud Athenienſes vilia.* Mox ſubjnngit Ulpianus: εἴρηται ὑπό τιν☉· ὡς οἱ παρὰ Συρακουσίοις γραμματεῖς σεμνοί τε εἰσὶ καὶ ἔνδοξοι, καὶ οὐχ ὡς οἱ παρ' Ἀθηναίοις. *Dictum eſt a quodam, quomódo apud Syracuſanos ſcribae honeſti ſint et glorioſi*, (nobiles) *at non uti illi* (qui) *apud Athenienſes.* Alterum argumentum repetiit ex Libanio in *Argum. Orat. Demoſthenicae* περὶ παραπρεσβείας, *de malegeſta legatione.* Καὶ γραμματεὺς τῆς πόλεως ἥτις ἦν ἐυτελὴς ὑπηρεσία: *Et ſcriba urbis, quod erat vile miniſterum.* Tertium ex Lyſiae oratione XXIX. in *Nicomachum cap.* 2. adſcripſit: καὶ ἐις τοῦτο ὕβρεως ἥκεις ὥστε σαυτοῦ νομίζεις εἶναι τὰ τῆς πόλεως, αὐτὸς δημόσι☉ ὤν: *Et ad hanc contumeliam proceſſiſti ut tu ipſe reputes omnia civitatis eſſe tua, ipſe publicus*, vel quod potius videtur, *de populo exiſtens.* Addit denique Petitus δημόσιοι ſunt ſervi publici, Ulpian. in II. *Olynthiacam*: δούλους εἶχον δημοσίους οἱ Ἀθηναῖοι αἰχμαλώτων ποιήσαντες, καὶ ἐδίδασκον τούτους γράμματα: *Servos habuerunt publicos Athenienſes, ex captivis* (eos) *facientes et docuerunt hos literas.* His argumentis innixus concludit Petitus, ſcribas omnes indiſtincte fuiſſe ſervos publicos, errore, quod pace Viri eruditiſſimi dictum ſit, maxumo. Non enim munera ſcribatus publica cum Polluce, cujus verba ipſe adduxit, bene diſtinxit, neque ponderavit ſatis formam judiciorum publicam, quam alioquin habebat familiariſſimam. Immo ipſius Lyſiae oratio, quam in partes ſuas trahit, palam illi adverſatur, leviter graviſſimam hanc materiam tractanti. Ad primum quod attinet locum, Syracuſanorum potentia forſan ſuperbientem, *miniſtrum* vocat Ulpianus non immerito, intuitu populi vel Senatus: quod vero vilia apud Athenienſes fuerint Scribarum nomina, oratorium magis eſt, quam verum, et ſupra jam docuimus ex parte contrarium, plura mox hanc in rem dicturi. Neque ſolida dictorum

rum à Petito probatio in ſequentibus Ulpiani verbis latet: adparet enim hoc tantum ex illis, quod apud Syracuſanos fuerint altioris dignitatis et majoris potentiae, apud Athenienſes vero non ita, quod indicat Suidas, loco ſupra adſcripto: οὐδενὸς δὲ ἦσαν κύριοι ἀλλ' ἢ τοῦ γράφειν καὶ ἀναγνῶναι. Nihil etiam difficultatis eſt in Libanio: qui iterum ſcribatus munus vile miniſterium vocat, intuitu laboris et moleſti officii, vel quod nihil potentia valuerint. Neque movet nos alter Lyſiae locus ex *Orat. in Nicomach.* cum verba: αὐτὸς δημόσιος ὤν, *ipſe publicus exiſtens*, de perſona publica, populo obſtricta, ſint accipienda. Haec enim videtur mens fuiſſe Lyſiae in d. orat. ut oſtenderet ſcribam pendere ex nutu populi neque poteſtatem habere leges figendi refigendique multo minus tradere illas recuſandi. Locus denique Ulpiani minime omnium nos ferit: Non enim ſequitur, quia Athenienſes captivos docuerunt literas, ergo ſcribas publicos eos fecerunt. Deinde vocem δοῦλος expreſſe jungit voci δημόσιος, unde non poterit concludi, voce δημόσιος ſimpliciter poſita, intelligi ſub ea δοῦλος, quod erat probandum, ſaltem hoc non fecit Petitus, etſi facile fuiſſet. Juvare enim poſſent ejusdem Lyſiae *d. l. c.* I. ubi de Patre Nicomachi ὁ πατὴρ ὁ Νικομάχου δημόσιος ἦν, *pater Nicomachi publicus erat*. Quae verba omnino de ſervo ſunt intelligenda, propter ipſius Lyſiae clariſſimum teſtimonium *d. l. c.* IX. προσήκει διὰ δὲ τοὺς προγόνους, πεπρᾶσθαι. *Convenit ſecundum parentum conditionem, vendi.* Et mox καὶ τοι ἀντὶ μὲν δούλου πολίτης γεγένηται· ἀντὶ δὲ πτωχοῦ πλούσιος ἀντὶ δὲ ὑπογραμματέως, νομοθέτης. *Qui ex ſervo civis eſt factus, ex paupere dives, ex amanuenſi legiſlator.* Verum neque haec tangunt evertuntque ſententiam meam. Vides enim clariſſime ab acerba et vehementi oratore fuiſſe haec profecta, qui nec erubuit publice ipſum ſenatum temeritatis et oſcitantiae in ſequ. adcuſare, omnia congerens, et ex induſtria ſibi non conſtans, ut noceret miſero: in capite enim I. dicit eum juvenem in tribus εἰς τοὺς φράτορας, fuiſſe receptum, unde concludo, ſaltem fuiſſe Nicomachum libertinum, patrem vero jam libertum. Ultimum tribuit Lyſias ubivis potentiam Nicomacho, qua etſi per fas nefas uteretur ſcriba, minimum tamen inde elucet, tunc temporis fuiſſe in honore ſcribatum, ut potentia abuti potuerit. Noti ſunt oratorum floſculi, et unicum Tertulli exemplum Apoſtolum Pau-

Paulum adcuſantis *Actor.* XXIV. ſatis evincere poteſt fluxam ac fragilem fuiſſe oratorum fidem, verbis frigidisque mendaciis innixam.

§. III.

Non eſt cur illuſtri Spanhemio de *Praeſtant. et uſu numiſm. Diſſ.* IX. *p.* 705. adſurgamus, omnem ſcribatus honorem apud Syracuſanos in dubium vocanti, propter verba Ulpiani *adverſ. Leptin. p.* 313. ὑφ' ἑνὸς γραμματέως, ΩΣ ΥΠΗΡΕΤΗΣ ΗΝ, ὥς φασι, τυραννηθήσεσθαι, *qui tamen unius ſcribae, qui erat, ut dicunt, adparitor, tyrannidi ſubjacere coacti ſunt.* Subdit mox Ulpianus comparatione inſtituta inter ſcribas Syracuſanorum et Athenienſium, de prioribus ὅθεν τὸ ΥΠΗΡΕΤΗΣ συνέζευ, ἵνα εἰς ἔννοιαν τῦ παρ' αὐτοῖς ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ἀφίκωνται, *unde vocem adparitor conjunxit, ut inde qualis apud ipſos haberetur ſcriba continuo adverterent.* Ad Dionyſium vero Syracuſarum tyrannum oculum advertiſſe oratorem palam eſſe videtur, cum adductis Demoſth. verbis, comentarii loco utatur *p.* 383. Διονύσιος μὲν ἦν ΕΚ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ καὶ τοῦ τυχόντος ἰδιώτου, τῆς μεγίστης πόλεως τῶν Ελληνίδων ἐγενήθη τύραννος, *Ita Dionyſius e ſcriba et infimae conditionis homine, urbis inter Graecas civitatis maximae tyrannus evaſit.* Inde deducit Spanhem. apud Syracuſanos pariter non fuiſſe ſcribae munus honorificum, propter conjunctionem vocabulorum: γραματέως καὶ ὑπηρέτυ *ſcribae et adparitoris.* Ipſe Demoſthenes adverſario ſuo Æſchini inter alia haec objicit, quod adlectus inter populares ſuſcepiſſet.: ὑπογραμματεύειν καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἀρχιδίοισι, *ſcribae fungi munere et adparere archivariis,* de *Corona pag.* 183. *ed. Pariſ.* Ibidem *p.* 184. Æſchinis ignobilitatem præ ſe oſtenſurus: ἐχόρευς, ἐγὼ δὲ ἐχορήγυν' ἐγραμμάτευες, ἐγὼ δὲ ἐκκλησίαζον, *in choro ſaltabas, ego autem choragum agebam; Scribam agebas ego vero in cœtu Athenienſium concionabar.* Idem Aeſchines per contemtum ab eodem Oratore vocatur γραμματεὺς *ib. p.* 213. & Libanius *ad Orat. de Falſa legat. p.* 220. Καὶ θεοῖς ἐχθρὸς καὶ γραμματεὺς, *et Diis inimicus et ſcriba.* Addit poſtremum Platonis teſtimonium, de praeconum nempe, et qui περὶ γράμματα ſapiunt, inſervientes publico, conditione minus honorifica, eos nempe habendos eſſe, ὥσπερ εἶπες νῦν, ΥΠΗΡΗΤΑΣ, ἀλλ' ἐκ αὐτὲς ἐν ταῖς πόλεσιν ἄρχοντας, *prout jam dixiſti* APPARITORES *nempe, non vero urbium præſides.* Haec Spanhemius pleraque ex Meurſii *Lectionibus Attic. lib. VI. c.* 25. quorum tamen argumenta, ne alienis plumis ſuperbire videar, hic adſcribere placuit, ad ſingula adtentius paulo aliquid repoſiturus. Urgere inprimis videtur

tur Vir illuſtris vocem ὑπηρέτης, *adparitor:* comparatur enim ſcriba adparitori, qui miniſter publicus erat, inde concludit, viliſſimam eorum fuiſſe conditionem. Minime. Etſi enim non inter ſupremos magiſtratus fuerint numerata hæc officia, conſtat tamen ex antecedentibus & conſtabit ex ſequentibus, neutiquam fuiſſe viles perſonas. Immo ab inimicis petere argumenta veritatis, parum feliciter procedit: nam comparavit ſcribam adparitori, quod miniſter eſſet publicus, quales revera magiſtratus omnes in ſtatu Democratico erant. Audiamus quaeſo Ariſtotelem *lib. III. Politic. c.* XI. ὁυ γὰρ ὁ δικαςὴς, ὀυδὲ ὁ βουλευτὴς, ὀυδ᾽ ὁ ἐκκλησιαςὴς, ἄρχων ἐςὶν, ἀλλὰ τὸ δικαςήριον, καὶ ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος· τῶν δὲ ῥηθέντων ἕκαςος, μόριόν ἐςι τούτων. *Neque enim judex neque conſultor, neque is qui in concione exiſtit, dominantur, ſed judicium et Senatus et Populus, dictorum vero unusquisque eſt particula iſtorum.* Et paulo ante in eodem capite prudenter examinans cauſas cur conducibilius ſit in ſtatu Democratico quemcunque ex plebe ad Magiſtratus, vel ad conſultandum et ſuffragia danda admittere, ita pergit: ὅσοι ἐισὶν μήτε πλούσιοι, μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετῆς μηδὲν, *quales ſunt, qui neque divites, neque exiſtimationem habent virtutis.* Addit ſtatim legem Solonis: διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν τάττουσιν ἐπί τε τὰς ἀρχαιρεσίας: καὶ τὰς ἐυθύνας τῶν ἀρχόντων· ἄρχειν δὲ κατὰ μόνας ὀυκ ἐῶσι, *Quapropter & Solon & alii quidam legislatores ad repetendas geſtorum rationes et ad ſuffragia electionesque magiſtratuum admittunt; ſolis vero magiſtratus inire non ſinunt.* Vides neutiquam viles fuiſſe ἰδιώτας neque à magiſtratu plane excluſos, ſed ob ignorantiam periculumque perverſae adminiſtrationis ſolis non fuiſſe conceſſum munera magiſtratus obire. Denique nec apodictice loquitur Demoſthenes; ſed formula utitur: ὥς φασί, qua utebantur, qui dubitabant de re aliqua & relata referebant, vide Perizon. in *Ind. Æliani voce* φημί· Pone, nominaſſet illum revera adparitorem, neque hoc officium vile fuiſſe contendo: nam comparavit tantum adparitori. Et quis choragum, quo munere ipſe Plato et Demoſthenes ſummique viri functi fuere, item et praeconem inter viliſſima miniſteria fuiſſe connumerata adfirmaret? Hos tamen Ariſtoteles *lib.* IV. *Politic. c.* 15. conjungit, et cum ſacerdotibus à civilibus magiſtratibus pariter ſeparatis, pari in gradu fere collocat, ὄυτω inquit, τοὺς χειροτοὺς ἄρχοντας θετέον ὅι τοὺς ἱερεῖς πρῶτον· τῦτο γὰρ ἕτερόν τι παρὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς θετέον ἔτι δὲ, καὶ ΧΟΡΗΓΟΙ καὶ ΚΗΡΥΚΕΣ αἱροῦνται

ἀιρoῦνται δὲ καὶ ΠΡΕΣΒΕΥΤΑΙ, *neque ſorte electi ſunt magiſtratus ponendi, ut primum ſacerdotes, hoc enim aliud quiddam ponendum eſt à civilibus magiſtratibus. Et qui Pompas ducunt et Pracones et Legati qui eliguntur.* Plura de honore Praeconum in ſingulari tractatu, Deo volente, dicendi locus erit. Altioris vero dignitatis fuiſſe ſcribas, inprimis primarii, infra docebimus. Immo et ipſi lictores et adparitores cari gratique erant magiſtratibus et lautiori fortuna ſubinde fruebantur, Salluſt. *Jugurth. c.* 12. *Sed Hiempſal in oppido Thumida forte ejus domo utebatur qui proximus lictor Jugurthæ, carus acceptusque ſemper fuerat.* Denique nec ipſum Demoſthenem fuiſſe adcuratum in hac parte antiquitatis, et confudiſſe ἀντιγραφέα cum γραμματεῦσι obſervavit jam Kuhnius ad *Polluc. lib.* VIII. *c.* 9. *ſegm.* 98. His junge ipſius Ulpiani ad *Leptineam* teſtimonium εἶτα ἐυξάρας τὴν Συρακουσίων ἀρχὴν, ΤΟΝ ΜΕΚΡΑΚΗΚΟΤΑ ΛΙΑΝ ΕΛΑΤΤΩΣΕ, *deinde extollens Syracuſanorum potentiam, eum qui auctoritate valuit, valde diminuit.* Sed ut filum ſequamur argumentorum adlatorum, notandum, quod Ulpianus ipſe dubitanter dixerit: εἴρηται δὲ τινῶν, *dictum vero fuit à quibusdam*; verba autem: ὅθεν τὸ ὑπηρέτης συνέζευξεν ἵνα ἐς ἔννοιαν τοῦ παρ' αὐτοῖς γραμματέως ἀφίκωνται, *unde vocem adparitor conjunxit, ut inde qualis apud ipſos haberetur, ſcriba, continuo adverterent*, lectorem mire turbare poſſent. Si enim ad priora et ad Syracuſanorum ſcribas illa referas, opponi poſſet Ulpiano, quod haud adcurate Demoſthenem interpretatus fuerit, et dubium ſermonem, pro apodictica veritate minus recte acceperit; ſin vero ad Athenienſium ſcribas illa referas, evidenter falſa Ulpiani adſerta eſſe videntur, cum apud hos ſcribae, magiſtratui adnumerentur, prout infra ex Lyſia & Ariſtotele aliisque probabo, minimumque diſtinguere debuiſſet inter ſcribas publicos & privatos, quod diſcrimen neque eruditiſſ. Spanhemius obſervavit. At morabitur nos Diodorus? ἐκ γραμματέως dicens καὶ τοῦ τυχόντος ἰδιώτου *è ſcriba et infimae conditionis homine*, ut vertit Spanhem. tyrannum evaſiſſe ſcribens. Verum, ἰδιώτης non conſtanter notat infimae ſortis hominem, ſed privatum, hocque nomine inſigniuntur viri ſummi; immo qui ipſi reges evaſere, ante adeptam potentiam ἰδιώτας dicuntur à Graecis, Aelian. *lib.* I. *Var. hiſt. c.* 29. & *lib.* IV. *c.* 15. Ἱέρωνά φασι τὸν Σικελίας τύραννον τὰ πρῶτα ἰδιώτην εἶναι, *Hieron Siciliae tyrannus primum privatus fuiſſe dicitur.* Ibid. *c.* 5. Δαρεῖος

μιῶν ἔτι ἰδιώτης ὤν. Et generaliter cuivis opponitur vox illa publico munere fungenti immo et eruditis, idem *lib.* XII. *c.* 50. Non ergo hoc loco infimae conditionis homo, ſed privatus intelligendus. Quod denique Demoſthenes Aeſchini exprobravit, quod ſaltaverit in choro et ſcribam egerit, ſcommata eſſe oratoribus antiquis communia, quis non videt? Satis hoc adparet ex ejusdem Demoſthenis inpotenti dicterio: Καὶ θεοῖς ἐχθρὸς καὶ γραμματεὺς, *et ille Diis inimicus, et ſcriba.* Item quod per contemptum ſimpliciter illum γραμματεὺς dixerit. Nihil frequentius eſt Oratoribus et ſcriptoribus antiquis, honoratioribus viris plus aequo invidentibus. Eumenes honoratus dicitur et maxime amatus apud Plutarch. in *Eumene princ.* τιμῆς δὲ ὥσπερ οἱ μάλιστα φίλοι καὶ συνήθεις, ἐτύγχανεν, *honoratus vero nec prudentia nec fide ulli ſecundus:* et paulo poſt ſequitur ſcomma in hunc et Neoptolemum, qui fuit ἀρχιυπασπιστής ὡς αὐτὸς μὲν ἀσπίδα καὶ λογχὴν, Ευμενὴς δὲ γραφεῖον ἔχων καὶ πινακίδιον ἠκολούθει, κατεγέλων οἱ Μακεδόνες, *quomodo quidem ipſe clypeum et haſtam, Eumenes vero ſtylum et tabulam habens ſequeretur, deriſerunt* (eum) *Macedones.* Inde vero conditionem alicujus metiri, juſto audacius eſt. Platonis denique locus nihil ſententiae meae obeſt. Verum enim eſt, intuitu totius populi fuiſſe miniſtrum omnino ſcribam, & hoc innuit ipſe Plato per oppoſita antedictis verba: ἀλλ' οὐκ αὐτοὺς ἐν πόλεσιν ἄρχοντας *non vero praeſides ipſos in civitatibus.* Oportet itaque magna illorum fuerit potentia ut à praeſidibus illos ſeparaverit, qui ſummus fuit apud Athenienſes magiſtratus: quid enim quaeſo opus fuiſſet diſtinctione in re omnibus notiſſima & dubio omni vacante?

§. IV.

Meo quidem judicio diſtinguendum eſt inter Scribas publicos privatosque. Illi iterum primarii vel ſecundarii fuere. Primarios fuiſſe conjicio γραμματέας illos tres, quorum meminit Pollux *lib.* VIII. *c.* 9. *Segm.* 98. Primus ἐπὶ τὰ γράμματα φυλάττειν καὶ τὰ ψηφίσματα, *ad tabulas ſervandas & decreta.* Alter ἐπὶ τοὺς νόμους, *ad Leges,* ſine dubio deſcribendas. Tertius ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρεθεὶς ἀναγινώσκει τῷ τε δήμῳ, καὶ τῇ βουλῇ, *à populo electus qui praelegit et Populo et Senatui.* De his vidimus jam ſupra. Et ſic diſtinctius illuſtri Spanhemio d. l. pag. 705. ſcribas cum Polluce diſponemus. Falſo enim Spanhe-

Spanhemius ſingularem ſcribam juxta Prytaneam ſtatuit, cum Pollux dicat, juxta Prytaneam electum fuiſſe ſcribam à Senatu, ipſe addens officium ejus ſcil. ad tabulas ſervandas; conjungenda enim ſunt verba; Γραμματεὺς ὁ κατὰ πρυτανείαν κληρωθεὶς ὑπὸ τῆς βουλῆς. Et qui potuiſſet Pollux mox dicere καὶ ἕτερος *ſecundus*, ſeu et *alius*, cum de duobus ſermonem feciſſet. Immo cujuslibet ſcribae officium deſcripturus, debuiſſet ſingula duorum officia recenſere; at contra illius, juxta Prytaneam ſc. electi, munus tantum deſcripſit. De horum electione et ratione illius rei vide Kuhnium ad d. l. Polluc. His tribus jungendus ἀντιγραφεὺς *Contrarotulator*, reſcriptor, Germanis, *ein Gegenſchreiber*. De his iterum Pollux d. l. καὶ πάντα ἀντεγράφετο παρακαθήμενος τῇ βουλῇ, *omniaque transſcribebat*, potius, viciſſim ſcribebat, *ad Senatum deponens*. Unius meminit ἀντιγραφέως, hoc loco tantum Pollux, ſecundum vero Harpocrationem duo fuere. At res ſalva eſſe videtur. Quatuor ſcribae recenſiti videntur publici fuiſſe et ſerenioris dignitatis. Illi vero, quos Harpocration vocavit ἀντιγραφεῖς, proprie fuere λογισταὶ, de quibus ita Pollux *d. l. ſegm.* 99. Δύο δέ ἦσαν, ὁ μὲν ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ, ὁ δὲ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, λογισταὶ. Καὶ τούτους ἡ βουλὴ κληροῖ κατ' ἀρχὴν, ὡς παρακολουθεῖν τοῖς διοικοῦσι, *Duo erant, hic quidem Senatus, alter jurisdictionis Cenſores* (melius forſan, tabularii) *et hos Senatus ſorte diligit, ut jus dicentibus adſint*. Clarius hos Harpocration contrarotulatores ἀντιγραφέας quos noſter forſan diſtinctionis cauſa λογιστὰς vocavit: fuiſſe autem ambos hos ab utroque auctore memoratos officii ejusdem, adparebit ex collatione Polluc. cum Harpocr. in ἀντιγραφεύς. διττοὶ δὲ ἦσαν ἀντιγραφεῖς· ὁ μὲν ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, ὥς φησι Φιλόχορος, ὁ δὲ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ, ὡς Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. Hunc Ariſtoteles librum deperditum, de politia Athenienſium ſi haberemus, elegantiora dubio procul de Athenienſium et totius forſan Graeciae ſcribis tradere poſſemus, jam vero ex particulis antiquitatum Graecarum operoſius eſt indubitata omnique exceptione majora proferre teſtimonia. Hoc interim liquebit λογιστὰς hos minoris conditionis fuiſſe, quam ſupra memoratos quatuor ſcribas. Adcuratius enim Pollux Harpocratione, officium eorum deſcripſit, nimirum, ὡς παρακολουθεῖν τοῖς διοικοῦσι, *ut jus dicentibus adſint*. Hinc etiam videre licet, duo ſeparata judicia fuiſſe τῆς βουλῆς Senatus, et τῆς διοικήσεως, dioecaeſeos, κατ' ἐξοχὴν ita forſan dictae:

 genera-

generaliter enim dicit τοῖς διοικοῦσι jus dicentibus. Inde conjicere dabitur τὴν διοίκησιν ſeparatum à magiſtratu fuiſſe collegium. Differunt denique ab his λογιςαῖς decem illi λογιςαὶ quorum meminit idem Pollux *lib. VIII. c.* 6. *Segm.* 45. καὶ λογιςαὶ οἱ δ' ἦσαν δέκα *Cenſores* ſeu tabularios, *qui decem erant*, jungitque illos cum εὐθύνοις, *rectoribus*, quibus forſan præſto fuerunt. Harpocration pariter decem fuiſſe ſcribit in λογιςαὶ Εἰσὶ δὲ τὸν ἀριθμὸν δέκα *erant vero decem numero*, vid. Jung. *ad Polluc. lib.* VIII. *c.* 9. *ſegm.* 98. ubi de diſcrimine illorum λογιςῶν et εὐθυνῶν, nihil vero de logiſtis noſtris. Prioris generis λογιςὰς Imperator Gordianus In *L.* 3. *C. de Modo multar. Curatores Reipublicæ* vocat. Poſtelli vero ſententia, putantis duos illos logiſtas apud Pollucem ex numero decem illorum fuiſſe & quaſi Praeſides reliquorum, frigere videtur: nam perſpicue ſatis ſcribit Pollux: ὡς παρακολουθεῖν τοῖς διοικοῦσι, *ut jus dicentibus adſint*, illi vero decem ſeparatum quoddam collegium conſtituebant, judicabantque de rationibus et vita anteacta abdicantium magiſtratuum, ceu late docuit S. Petitus *ad LL. Attic. p.* 224. Secundum ergo Scribarum Athenienſium genus conſtituere licebit λογιςὰς hos duos, cui denique tertium jungere poſſemus, nempe ληξιάρχους ſi cum interprete latino pro librariis illos accipere lubet. Sed audiamus quae de his memoriae reliquit Pollux *lib.* VIII. *c.* 9. *ſegm.* 104. Ληξίαρχοι ἓξ καθίσαντο τῶν πολιτῶν ἐγγεγραμμένων ἐν λευκώματι, καὶ τριάκοντα ἀνδρῶν αὐτοῖς προσαιρεθέντων, τοὺς μὴ ἐκκλησιάζοντας ἐζημίουν. καὶ τοὺς ἐκκλησιάζοντας ἐξήταζον. Κα σχοινίον μιλτώσαντες διὰ τῶν τοξοτῶν συνήλαυνον τοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ὁ δὲ εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγγραφεὶς, ἤδη τὰ πατρῷα παρελάμβανεν ἡ δὲ πατρῷα οὐσία καὶ λῆξις ἐκαλεῖτο. *Librarii ſex conſtituebantur civium albo inſcriptorum et triginta alii hiſce adnumerabantur. Mulctabant eos, qui ad concionem non accederent; et eos qui concionibus interérant, ſcrutabantur. Atque funiculum minio tingentes per lictores eos, qui in foro erant, ad concionem pellebant. Sed qui in librum Lexiarchicum jam inſcriptus erat, patrimonium oc upabat. Patrimonium autem et* λῆξις *appellatur.* Hos ſi ad ſcribas referre liceret, facile famam omnium reliquorum tueri daretur; verum hoc probatu difficile erit. Ipſe Pollux vocem λῆξις patrimonium notare docet, ἄρχος vero eſt Princeps, ληξίαρχος ergo ſignificat patrimonii principem, qui curam habet patrimoniorum. Hinc non video cur ληξίαρχος vertatur librarius, inprimis cum jus mulctae dicen-

cendae et concionem per lictores convocandi illis tribuerit Pollux, adeoque revera magiſtratibus adnumeraverit. Nec eſt quod dicas, Graecos haud raro ſcribas pro ipſo magiſtratu habere, ut ſupra ex Lyſia vidimus, vel hos ſaltem potentia ſua fuiſſe abuſos; vix enim in lexiarchis hoc videtur veroſimile, qui publice ad haec munera obeunda conſtituti erant. Rectius itaque tres Scribarum publicorum claſſes apud Athenienſes conſtituere nobis erit integrum, primam eorum qui κατ᾽ ἐξοχὴν dicebantur γραμματεῖς, alteram qui λογισαὶ, et tertiam, qui ἀντιγραφεῖς de quibus ſatis ſuperque in antecedentibus. Hoc autem ſuperioribus addendum, cum faciat praecipue ad honorem ſcribarum decretis Senatus ſcribae nomen fuiſſe adſcriptum, Ariſtoph. Θεσμοφορ. *vs.* 379.

> Ἔδοξε τῇ βουλῇ τάδε
> Τῇ τῶν γυναικῶν· Τιμόκλει ’πεσάτει·
> Λύσιλλ᾽ ἐγγραμμάτευεν·
>
> *Placuerunt haec Senatui*
> *Mulierum: Timoclea praeſes erat:*
> *Lyſilla ſcribae munere fungebatur.*

Et Andocides *de Myſteriis* 13. in legibus nomen ſcribae populi additum fuiſſe teſtatur. Adde Marmora Oxonienſia num. 129. p. 264. et Append. p. 294. ſeqq. Immo in formula Legibus praemittenda omnino exprimendum hoc erat, Thucyd. *lib. IV. c.* 119. Φαίνιππος ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕ, Νικιάδης ἐπεσάτει. ΛΑΧΗΣ ΕΙΠΕ, *Phaenippus ſcriba erat* (Prytanei) *Niciades praefectus, Laches pronunciavit.* Phaenippus ergo ſcriba Prytanei apud quem foedera cuſtodiebantur; Laches vero videtur populi ſcriba fuiſſe, qui decretum pronunciavit. Sic apud Andocidem *Orat. de Myſteriis pag.* 220. ΚΛΕΟΓΕΝΗΣ ’ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕ βοηθὸς ἐπεσάτει. Et apud Lucianum in *Deor. Concil. pag.* 715. ed. Amſt. recitato Deorum decreto additur: ἐπεσάτει ’Απόλλων, ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΕΥΕ Μῶμος τῆς νυκτὸς ΚΑΙ ῾Ο ῞ΥΠΝΟΣ ΤΗΝ ΓΝΩΜΗΝ ΕΙΠΕ, *Praefectus Apollo Momus ſcribebat et Hypnos ſententiam pronunciabat*, ubi iterum Momus ut ſcriba primarius, Hypnos pro ſcriba urbis adſcribitur. Et ſic paſſim apud Graecos ſcriptores. Cavendum tamen ne vox γραφ. ſeu ὁ γράφων in inſcriptionibus offendat, quae *latorem legis* denotat, vide amiciſſimi Reitzii noſtri *Ambiguae*

med. et contr. pag. 73. qui languentes et fugientes Graecas literas (ut ſolent JCti, parum ſibi prodeſſe has amoenitates ſiniſtre jactantes) olim in me reſuſcitavit, meque, ut eſt candidus et rectus, fideliſſime et amice docuit. Sic *γράφειν* pro legem ferre ſimpliciter paſſim apud Atticos occurrit, ut plurimum tamen *τὸ νόμος* additur, vide exempla apud Cl. Elſner in *Marc. c.* XII. *vs.* 19. Scriba vero populi, qui et urbis ſcriba dicebatur, vide ſupra, leges, epiſtolas aliaque omnia populum ſpectantia praelegere debebat, Scholiaſt. Thucyd. *Γραμματέα λέγει τὸν εἰωθότα ἐν τῷ κοινῷ τὰ τοῦ δήμου γράμματα ἀναγινώσκειν. Scribam dicit eum, qui ſolitus erat in communi coetu literas populi legere.* Sic et Aeſchili, Sophoclis, et Euripidis Tragoedias urbis ſcriba publice praelegebat, cum olim ab hiſtrionibus publice non liceret illas agere, Plutarchus in *Lycurgo*. *Εἰσήνεγκε δὲ καὶ τὸν νόμον, ὡς χαλκᾶς εἰκόνας ἀναθεῖναι τῶν ποιητῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐρυπίδου, καὶ τὰς τραγῳδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραψαμένους φυλάττειν*, ΚΑΙ ΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΠΑΡΑΓΙΝΩΣΚΕΙΝ. *τοῖς ὑποκρινομένοις αὐτὰς ἐξεῖναι γὰρ ἀποκρίνεσθαι. Legem etiam ferebat ut Aeneas ſtatuas ponerent Poëtarum Aeſchili, Sophoclis et Euripidis et eorum tragoedias in communi ſcriptas cuſtodirent, et ut ſcriba urbis illas publice legeret: Hiſtriones eas ne agunto.* Petitus ad *LL. Attic. p.* 68. Sed Plut. in Lycur. falſo allegat, et nihil de ſcribis memorabile hic adtulit Petitus. Illis vero quae Petitus de honore, quem ſtatuerunt Athenienſes tragoediis laudatorum Poetarum, addamus *ὡς ἐν παρόδῳ*, quod Ptolemaeus Philadelphus pro autographis illorum XV. talenta argenti puri ſolverit, vide Struv. *Introd. ad Hiſtor. literar. pag.* 55. Tandem et ſcriba urbis praecedere debebat ad mortem condemnatis ſecundum Artemidorum *lib.* 1. *c.* 31. *γραμματέα* dicit, viſum in ſomniis aegro mortem portendere *διὰ τὸ προάγειν τὸν γραμματέα quod praeire ſoleat, τῶν θανατουμένων, ad mortem condemnatis*, quae verba recte addenda eſſe contendit Valeſius ad *Harpocrat. Lexic. p.* 16. Num vero etiam perpetuum quandoque fuerit apud Athenienſes ſcribae munus, ceu ex Athenienſi inſcriptione apud Sponium *Itiner. pag.* 159. *P.* II. *Tom.* III. contendit Ill. Spanheim *Diſſ.* 9. *de Praeſt. num. p.* 706. ubi inter alia legitur ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΟΝΤΕΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΝΟΣ, *ſcribam perpetuum agente Stratone* dubium videtur reddere Lyſias in *Orat.* XIX. *in Nicomachum*, ſcribae officio

addit interpres Latinus, falſo: toto enim coelo differt hic à Tabellione, etſi hi poſtea perſonae publicae facti fuerunt. Adcurate vero obſervavit Heraldus *d. l.* §. 12. Suidam ex plurimis locis male ab eo acceptis, quorum praecipuus eſt apud Procopium in *Arcan. hiſtor.* de Priſco Emiſeno, inſigni falſario, de quo nos ſupra, hanc tabellionis hiſtoriam conſarcinaſſe, idque quod de uno dictum eſt, ad omnes tabelliones transtuliſſe. Juris vero peritia quam in illis requirit Suidas, tractu demum temporis, cum munus eorum fieret publicum, ab illis exigi coepit, unde et paſſim cum Juriſperitis confunduntur. Haec cum non animadverteret Salmaſius, *cap. ult. Obſerv. Jur. Attic. et Rom. pag. m.* 819. in Tribunianum debacchatur, quod ex ingenio ſuo *d.* §. 4. *l.* 9. Tabelliones inſeruerit, idemque his tribuerit, quod pragmatici olim fuit proprium. Hinc medicam manum textui putat eſſe adhibendam, ſic diſtinguendo *l.* 9. §. 4. *Solent autem ita vel Juris ſtudioſis interdici vel Advocatis.* Mox incipit novum *paragraphum* 5. *Tabellionibus vel pragmaticis ſolet et ita interdici, ne inſtrumenta omnino forment.* Verum non opus eſſe Salmaſii criſi, oſtendit jam laudatus Heraldus: etſi enim et Juriſperiti idem facerent quod pragmatici, magiſtratibus tamen non adſidebant nec de Jure reſpondebant, quod proprium erat JCtorum. Satis itaque clara eſt differentia pragmaticos inter et Juris ſtudioſos, ceu hoc loco vocantur, etſi ſubinde hi cum tabellionibus propter cognationem, rationemque officiorum confunduntur. Docere autem debuiſſent duumviri illi, quo tempore coeperint tabelliones fieri perſonae publicae: et num Ulpiani aetate pragmatici hac denominatione jam fuerint inſigniti: hinc enim patuiſſet, num ipſe Ulpianus addidiſſet: *vel tabellionibus*, qui forſan ſimpliciter dixit: *ſive pragmaticis.* De ritu creandi tabelliones et inveſtitura eorum et ceremoniis, ab illis qui in creatione Doctorum adhibentur, haud diſſimilibus, adeas Cujacium ad *L.* 1. *C. de Decurion.* et Mabillon *de Re dipplomat.* Tabelliones cum penna et calamario inveſtitos fuiſſe, probat Du Freſne in Gloſſario voce *inveſtitura*, ex Rollandio in *Summa Notariae c.* 5. et Conſtitutione Ruperti Imperat. Anno 1401. apud Goldaſtum, *Tom. I, pag.* 382. Hi itaque ſcribae in *d. l.* 29. intelliguntur, qui in transſcribendis, i. e. non ex exemplo, apographo, ſed in formando inſtrumento vitium praepoſterationis

Servi venumdabantur appenſis collo titulis. Propertius: *

καὶ Θεοδώρα, ἃ εὐμενῶς πρόσδεξαι Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ ὁ σαρκωσθεὶς καὶ ϛαυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίϛει σοῦ διατήρησον· καὶ τὴν πολιτεί-αν ἣν ἡμῖν ἐπίϛευσας, εἰς τὴν ἰδίαν σοῦ δόξαν αὔξησον, καὶ φύλαξον πρεσβευούσης τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. *Tua de Tuis tibi offerimus ſervi tui, Chriſte, Juſtinianus et Theodora, ea tu propitius accipe, Fili et verbum Dei, qui noſtra cauſſa carnem adſumſiſti et cruci adfixus fuiſti: ac nos in certa fide conſerva, et quum nobis commiſiſti rempublicam, eam ad tuam gloriam auge ac tuere intercedente ſancta Deipara virgine Maria.* Elogia pariter titulosque honorarios in templis locabant veteres. Plutarchus Ariſtidem narrat in Liberi Patris templo victoriæ documenta Gymnicae, tripodas choragicos reliquiſſe, cum hac inſcriptione: *Tribus Antiochis vicit, Ariſtides choragus fuit, Archeſtratus docuit.* Et elogia in columnis et parietibus ſcripta fuiſſe teſtatur Plinius *lib.* VIII. *Epiſt.* 8 *in fine, de Clitumno fonte, Nec deſunt,* ait *villae, quae ſequutae fluminis amoenitatem margini inſiſtunt. In ſumma nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam ſtudebis quoque et leges multa multorum, omnibus columnis, omnibus parietibus inſcripta, quibus fons ille, Deusque celebratur.*

* *Lib. IV. Eleg.5. vs.52.* Melius autem legitur, *Cretati medio quum ſaltere foro,* obſervante ibi Broekhuſio, quem vide. *Gypſati* etiam dicuntur vide ſupra et Ciceron. *lib.* VII. *Epiſt. 6. manibus gypſatiſſimis,* quem tamen locum belle emendat S. Petitus ad *LL. Attic lib.* I. *tit.* I. *pag.* 67. ita ſcriptum fuiſſe contendens: *quibus illa* III. *anibus gypſatiſſimis.* Fugit haec emendatio ingenioſa Ciceronis interpretes, unde libentius illam hic adſcripſi. Gellii locus, quem citat Auctor eſt *lib.* IV. *c.* 2. ubi inprimis notanda verba: *titulus ſcriptorum ſingulorum utei ſcriptus ſit cerato,* Videſis Gronovium *d. l.* et Fr. Balduin. *Annot.*

ad

et lib. I. Epigr. LXVII. Martialis.

Sed pumicatâ fronte ſi nondum eſt quiſquam,
Nec umbilicis cultus atque membranâ.

Ubi indicat non ſolum chartam, ſed et librorum involucra membranacea, quae frontes ſunt, pumicibus fuiſſe laevigata. Quod et Ovidius innuit:

Nec fragili geminae poliantur pumice frontes,
Hirſutus ſparſis ut videare comis.

Nec

landinum de *Papyro m.* II. Lucianus etiam meminit, jam inter alia librorum ornamenta de hac ſectione librorum ita in *Dialogo Adverſus indoct. pag.* 387. *tom.* II. *ed.* Graevii ſcribens: Τίνα γὰρ ἐλπίδα καὶ αὐτὸς ἔχων εἰς τὰ βιβλία καὶ ἀνελίτ]εις ἀεὶ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΛΛΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΚΟΠΤΕΙΣ, καὶ ἀλείφεις τῷ κρόκῳ καὶ τῇ κέδρῳ, καὶ διφθέρας περιβάλλεις καὶ ὀμφαλοὺς ἐντίθεις, ὡς δή τι ἀπολαύσων αὐτῶν.
Nam qua ſpe fretus libros ſemper volvis, coagmentas ſpolias. ita Benedictus, rectius cum Graevio *p.* 893. *circumcidis) croco illinis: et cedro, pellibus amicis, umbilicos indis, ac ſi fructum aliquem inde ſis percepturus.* Hoc περικόπ]ειν etiamſi de quadratis libris commodius intelligi poſſet, patet tamen ex iis quae *Tom.* II. *pag.* 549. ejusdem Luciani, adferuntur, in voluminibus idem fuiſſe uſitatum. Iſidorus vero *lib.* VI. *c.* 12. in Sicilia primum hanc artem innotuiſſe ſcribit, *Circumcidi libros in Sicilia primum increbuit.* quam ſententiam haud vano augurio doctiſſimus Schwartzius in *Diſſ.* II. *de Ornam. libr.* §. 19. falſam pronunciat, auctorem seductum eſſe nomine *Sicila* à ſica, ſcalpro librario, conjiciens. Haec olim cum Diſſert. illas elegantes legerem, inque uſus meos, Hugonem vix cogitans converterem, belle virum Cl. obſervaſſe memini, cujus argumenta plula videant, quibus ſcripta illa ſunt ad manus. Nobis in praeſenti ſufficiant verba Voſſii, omnem circumcidendorum voluminum rationem paucis explicantia. Ita autem Voſſius ad *Catulli Epigrama XXII. pag. m. Erigenda ſunt, inquit, volumina ad rectos angulos ſuper planum aliquod aequale,*

tutes 291.n. 293. n.
Ἀναλφάβητοι ib. n.
Publico honorario conducendi ib. n.
Mali & indocti 292. n.
Libris adſcripti correctis 271. n.
Inde pretium librorum 271. n.
Boni, non ſunt auctores ipſi 292. n. 293. n.
Per epiſtolas conſulti 271. n.
Corticibus vivis inſcriptum 79.
Credentia vox medii ævi 406. n.
Creſconius allatrator Auguſtini 290.
Creta inſcribebantur mancipia venalia 73.
Creta Aſiatica ſignabantur literæ 73. n.
Cretæ uſus 73.
Criteria MStorum 338. n.
Critici opera defunctorum emendabant 271. n.
Criticæ regulæ cur neceſſariæ 273. n.
Criticis emendationis cura & Exempla 271. n.
Croco illiti libri 603. n.
Cruces in parietibus 555 n.
Signum, nota ſuperſtitionis 322. n.
Ejus abuſus in veſtimentis ib. n.
In tormentis ib. n.
Medicina ib. n.
In ſtrumis ſanandis ib. n.
Regibus dono datæ ib. n.
C. Cruciper tachygraphus 185. n.
Cryphia 279. n.
Cultrum literatum 163.
Cupidinum ſimulacra pinnata 149. n.
Curioſus i. e. Præfectus fiſci 142.
Curſores 527. n.
Corona redimiti in capite 150.
Imperatorii peculiari habitu 149. n.
Ingenui & ſervi ib. n.
Utebantur curribus 137.
Et navigiis 138.
Pedeſtres ſervi 135 n.
Eorum officium 135. n.
Equeſtres 136.
Num curſus milliarium præſcriptus 135. n.
Diei certum iter illis definitum 135. n.
Galerus 150.
Curſorum ſynonyma 145.
Curſum fiſcalem introduxit Severus 136.
Vehicularium inſtituit Auguſtus 136. n.
Curſus publici varia ſynonyma 138.
Clavicularis, clabularis 138. & n.
Curſus publici magiſtratus 143. n.
Curſum publicum invenit

Cy-

RERUM.

creati 507. n.
Eorum pœna ſingularis 509.
Num fuerint juris periti 507. n. 550. n.
Non fuere viles ib n.
Confunduntur cum Tabularis ib. n.
Tabellis ligneis quando inſcriptum 79. 80.
Alphabetum pueri inſcripſerunt 87.
Cuſtodes præfecti 218. n.
Suffragia & ſententiam ferre 215. n. 216. n. 227. n.
Tabellis, an viva voce ſuffragia ferre conſultius 217. n.
Tabularii 550. n.
Eorum pœna ſingularis 551. n.
Civitatum eorumque officium 551. n.
Ταβουλάριοι 557. n.
Tabulariorum uſus in provinciis à M. Anton. 344. n.
Tachygraphi 551. n.
Tachygraphia 170. n.
Tæpocon, ſcribendi modus 60.
Talmud Bibliis præfertur à Judæis 427. n.
Tau 52.
Tauri vox hieroglyphica 37
Temones in fine vocum 262.
Templorum inſcriptiones 568. n.
Terniones 607. n.
Uſus in typographia 164.
Θέσις 343.
Teſſerarum materia 229. & n.
Forma 229.
Teſſella 228. & n.
Varius ſignificatus 228. n.
Duo genera ὁραταὶ, ἄκουσαι 229. n.
Earum uſus à ſacerdotibus & Pithagoræis 229. n.
Varii generis 230.
Militares 230.
Plures ſpecies 230. n.
Convivales 230. n.
In miſſilibus 230. n.
Gladiatoriæ ib. n.
Mercatorum ib. n.
Theatrales ib. n.
Militaribus ordo adſcribebatur 231.
Militarium tria genera 231. n.
Militarium exempla ib. n.
Militares cur inventæ 231. n.
Inde Teſſerarii milites
Belli & Pacis 232. n.
Frumentariæ vendi poterant 232. n.
Luſoriæ 233.
Lepuſculi dicuntur 233.

Vv Fo&